VAHTANG ANANIAN

CUTEZĂTORII

CAPTIVI ÎN DEFILEUL PANTEREI

EDITURA TINERETULUI

CUTEZATORII

VAHTANG ANANIAN

CAPTIVI ÎN DEFILEUL PANTEREI

În românește de Alina Mirea
și Irina Andreescu

EDITURA TINERETULUI

Coperta de DANA MARINESCU

Titlul lucrării în original:

ВАХТАНГ АНАНЯН
ПЛЕННИКИ БАРСОВА УЩЕЛЬЯ
ДЕТГИЗ
МОСКВА ~ 1956

PROLOG

E cald, tare cald în valea Araratului; atît de cald, încît spre amiază aerul e greu şi gros ca pîcla. Uscăciunea aceasta învăluie pămîntul tot, şi tot ce e viu se ascunde de suliţele de foc ale soarelui. Păsările îşi iau zborul spre locurile ferite şi răcoroase din depărtări, iar celelalte vieţuitoare se pitesc prin crăpăturile pămîntului. Pînă şi şerpii se tîrăsc spre munte. Pleacă, vorba ceea, „la băi". Unde nu ajunge apa, totul se usucă, iar în pustiul golaş de la poalele muntelui Micul Ararat nu mai vezi decît ţepii-cămilei şi, ici-colo, cîte o tufă săracă de pelin ce înmiresmează locul cu parfumu-i plăcut şi amărui.

În valea aceasta, aflată departe de orice aşezare omenească, domneşte o linişte de mormînt. N-au răzbit încă pînă acolo apele Razdanului[1]*, nici maşinile şi nici oamenii. Oamenii noştri, care ştiu să transforme pustiurile în grădini.*

Dar iată că în ceasul cînd soarele de miazăzi pare gata-gata să facă scrum pămîntul întreg, şi cînd pe cer nu se zăreşte nici urmă de norişor, din munţii ce se apleacă mînioşi asupra cîmpiei se prăvăleşte vuind şi bubuind un năvalnic torent de apă.

Asemenea înfricoşătorului balaur din basme, torentul îşi arcuieşte spinarea şi, urlînd, spulberă de pe stînci şi pietre, şi pămînt, luînd cu el scaieţi şi ierburi şi năpustindu-se nestăvilit în jos, spre valea Ararat. O străbate în goana mare, se avîntă în Arax şi, tulburîndu-i apa limpede, aleargă o dată cu el spre mare.

[1] Razdan — denumire geografică a rîului Zangu.

Unde s-a născut şi de unde vine tainicul torent? Sînt două săptămîni încheiate de cînd cerul n-a slobozit nici un strop de ploaie, iar în munţii din jur n-a rămas nici un petic de zăpadă. De unde vine atunci apa aceasta minunată, să adape ţinutul pîrjolit de soare şi tînjind după umezeală?...

Călătorul se opreşte locului în faţa puhoaielor ce-i stăvilesc dintr-o dată drumul, privind uluit la apa care a apărut în calea lui ca o nălucă, pentru ca să piară apoi cu totul, pe neaşteptate, aidoma unei arătări.

Se scurg doar cîteva clipe, şi din „albia", secată acum, prin care au trecut în goană apele lui tulburi, se ridică un abur uşor, un abur, şi atît. Pietrele se usucă din nou şi peste firea toată se lasă o linişte atît de adîncă, încît nici nu-ţi vine a crede că s-ar fi întîmplat ceva.

Stă călătorul şi clatină uluit din cap. E foarte impresionat. Ba mai mult, se simte cuprins de teamă. Îşi pune şi el întrebarea care în van a frămîntat sute de ani mintea oamenilor din valea Araratului: „Ce e cu torentul acesta plin de taine? De unde vine el, într-o zi senină, fără nori, într-o zi de arşiţă?"

Taina ar fi rămas nedezlegată, dacă, în ziua de 6 noiembrie 1953, n-ar fi plecat spre munţi cîţiva şcolari din satul Aighedzor. Se îndreptau spre ferma de lapte a colhozului, curioşi să vadă ce mai fac viţeii pe care îi aveau în grijă.

CAPITOLUL I

din care se vede cum o cutie poştală a fost pricina unei foarte grave neînţelegeri

Într-adevăr, de vină a fost o cutie poştală. Dacă în ziua aceea, Murad, poştaşul din satul Aighedzor, n-ar fi adus-o cu el la ferma de lapte, nu s-ar fi iscat nici o neînţelegere. Dar nici povestirea de faţă n-ar mai fi fost scrisă.

Dar cine poate prevedea chiar totul! Uneori năpasta îl loveşte pe bietul om tocmai de acolo de unde nu se aşteaptă! Şi-apoi, cum să nu aducă Murad cutia poştală tocmai la o fermă ca aceasta, aflată departe, în creierul munţilor? Asta, cînd toate celelalte ferme din raion se făleau fiecare cu cutia ei!... De ce să rămînă ferma din Aighedzor în urma celorlalte ?!

Unde mai pui că, azi, şi ciobanii din Aighedzor ştiu carte, ba încă ştiu atîta carte, încît au ajuns chiar să-şi trimită corespondenţa la ziarele republicane! Ca să nu mai vorbim de scrisorile pe care le adresează crescătorilor de vite din raionul Şaumian, ca să-şi împărtăşească experienţa! Dar scrisorile către neamuri şi prieteni! Nu! Nici vorbă! Nu mai mergea fără cutie poştală...

Şi uite-aşa s-a întîmplat că Murad, un bătrîn vioi şi inimos, fără să se gîndească la nici un fel de urmări, luă la spinare o cutie poştală nou-nouţă, vopsită în albastru strălucitor, o duse din sat pînă la fermă şi o bătu în cuie pe zidul unuia din grajduri.

Cînd isprăvi treaba, se dădu un pas înapoi, îşi puse mîinile în şold, privi mîndru în jur şi rosti grav:

— De azi înainte, nimeni să nu mai ducă scrisorile în sat! Absolut nimeni! În ce secol trăim, fraţilor?... Vîrîţi

scrisorile în cutie. Expeditorul le trimite și adresantul le primește. Ca la oraș!

După care, moș Murad își deschise tolba și vîndu lucrătorilor de la fermă hîrtie de scris, plicuri și mărci.

În timpul acesta, de cealaltă parte a grajdului aflat pe malul unui firișor de apă ce străbătea toată ferma, cîțiva școlari ședeau la umbra unui păr sălbatic, cu frunza îngălbenită și gata să se scuture. Veniseră în ajun cu mașina colhozului, trimisă după lapte, curioși să vadă cum o mai duc viţeii de care se îngrijea detașamentul lor de pionieri. Își luaseră cu ei cărțile de școală și ședeau sub păr, repetînd lecția la geografie.

Unul dintre băieți, rezemat de copac, citea cu glas tare, rostind răspicat fiecare cuvînt. Ceilalți îl ascultau. Băiatul care citea se numea Așot și era neîntrecut la geografie și la științele naturii. Nu numai în clasa lor, ci în toată școala! Atît de bine știa la aceste obiecte! Așot citea cu rîvnă din carte, dar se vedea cît de colo că nu-l mulțumeau cele scrise în manual, deoarece el știa despre natura țării sale mult mai mult decît cuprindeau rîndurile concise și aride ale manualului.

După ce citi capitolul pînă la sfîrșit, se uită la colegi cu ochii săi negri, umbriți de gene lungi și dese, și zise dezamăgit:

— Gata! Asta-i tot ce se spune aici despre fauna Orientului Îndepărtat.

— Ajunge! Și atît e prea mult! bombăni Sarkis, un băiat cu capul mare, care stătea lungit sub copac, pe covorul de frunze uscate. Vorbind, el se ridicase într-un cot și-l pironea pe Așot cu privirile grele ale ochilor săi cenușii, lipsiți de expresie.

— Mult ?!... Cînd nu sînt decît optsprezece pagini despre Orientul Îndepărtat, și cînd despre animalele de prin părțile acelea nu scrie absolut nimic ?! Adică numai cinci rînduri! Cinci rînduri din care aflăm doar cum se numesc! Înșiră cîteva, și la urmă spune: „...și altele"... Nici să le enumere pe toate n-au catadicsit! strigă Așot, tot mai aprins. Călătorii ruși au scris volume întregi despre Orientul Îndepărtat, dar din manualul ăsta ce aflăm ?... Gîndiți-vă, băieți, că este vorba de animalele unui ținut în care ar putea încăpea toată Europa! De un ținut cu mai multe bogății miniere, cu mai multe rîuri și cu o floră mai bogată decît are Europa!... Gîndiți-vă, fraților, la miliardele de pești ce trec din Ocea-

nul Pacific în rîurile Orientului Îndepărtat, ca să pornească apoi în susul lor, să-şi depună icrele! Înaintează ca o lavină neagră, ajungînd sleiţi de puteri în munţi, la izvoarele acestor rîuri mari, bogate în ape. Mişună în număr atît de uriaş prin aceste izvoare, de le ies spinările la suprafaţa apei!... În perioada asta, pînă şi ursul se apucă de pescuit! Stă la mal, vîră laba în apă, apucă doi peşti deodată şi-i zvîrle afară... Auziţi voi?

— Iar ai luat-o razna! Noi învăţăm la geografie, nu discutăm despre pasiunea ta, vînătoarea — rosti zîmbind Şuşik, singura fetiţă din grupul de „patroni ai viţeilor".

Stătuse tot timpul întinsă pe iarbă, sprijinindu-se în coate, şi-l ascultase pe Aşot cu luare-aminte.

— Totuşi e atît de plăcut! interveni băiatul de lîngă Şuşik. Cum să nu te pasioneze cînd, numai auzind cuvîntul „vînătoare", începe să-ţi miroasă a şaşlîk[1]!

Ceilalţi izbucniră în rîs. Aşot, fără să se supere cîtuşi de puţin, adăugă:

— Aş vrea să ştiu de ce nu pomeneşte aici nici un cuvînt despre viţa de vie sălbatică ce creşte prin părţile acelea, sau despre lianele care se încolăcesc în jurul copacilor? De ce nu ni se spune nimic despre porcii mistreţi care mişună prin văi şi despre elanii aceia fără pereche în lume? Sau despre tigrii?... Ştiţi voi că există tigrii care trăiesc în zăpezile adînci şi care rezistă la geruri oricît de mari?

Cu trupul aplecat înainte, Aşot vorbea cu înflăcărare, iar ochii mari îi scînteiau, în vreme ce obrazul stîng, plin de aluniţe, prinse a-i tremura.

— Puteţi să-mi numiţi o altă ţară în care tigrii trăiesc la temperaturi de douăzeci de grade sub zero? mai întrebă el, privindu-şi colegii ca şi cum tigrii aceştia ar fi fost crescuţi şi hrăniţi de el sau ca şi cum i-ar fi văzut de nenumărate ori. Cum ceilalţi tăceau, răspunse tot el: Nu există un al doilea ţinut ca acesta! Tigrii trăiesc numai în ţinuturile calde, în junglă. Nu ştiu nici ce e zăpada, nu ştiu nici ce e frigul! Dar la noi?... Ei, să fi citit voi cărţile lui Arseniev! Aţi fi sărit în sus şi aţi fi pornit-o glonţ spre Orientul Îndepărtat! Nici n-aţi mai fi dat pe acasă!...

— Ia ascultă! N-avem nevoie de aiurelile tale! Citeşte mai bine ce scrie în carte! îi spuse acru Sarkis.

[1] Frigărui de berbec.

Nu-l iubea pe Aşot. Îl rodea invidia cînd îi vedea pe ceilalţi copii adunîndu-se roată în jurul acestui „laudă-mă gură", care le „turna" tot felul de poveşti vînătoreşti — peripeţii de-ale lui taică-său. Stăteau şi-l ascultau cu gurile căscate. Mai ales fetele...

— Pe Prişvin l-ai citit ? îl întrebă Aşot, făcîndu-se că nu bagă în seamă tonul ostil. Ai citit „Jen-Şen" ? Ei, vezi, asta-i, băiete !

Vorbea cu atîta înflăcărare despre Orientul Îndepărtat, încît îţi venea a crede că, lăsat în voie, şi-ar fi luat pe dată zborul într-acolo...

— „Jen-Şen" ?... Da, eu am citit, da ! se dumeri Şuşik. Ce frumos ! Parc-ar fi o poezie ! Mi-aduc aminte pe de rost cîteva rînduri : „Vînătorule, tu, vînătorule, de ce n-ai apucat-o atunci de copită ?"...

— Şi ar fi putut s-o apuce, vezi bine ! Să fi întins doar mîna !

— Bineînţeles ! Mi-aduc aminte că şedea pitit în tufişurile de viţă sălbatică, cînd căprioara a venit pînă aproape de el şi a început să rupă frunzele. La un moment dat, copita ei mică s-a încîlcit în frunziş, dar piciorul atît de gingaş şi întreaga-i făptură inspira atîta duioşie, încît omului i-a fost milă şi nu s-a atins de ea ! Nu-i aşa, Aşot ? Poate că n-am înţeles prea bine totul, căci am citit în ruseşte — adăugă Şuşik, ca şi cum s-ar fi dezvinovăţit. Dar rădăcina de Jen-Şen ! O veghează oameni înarmaţi, cîte cincisprezece-douăzeci de ani, aşteptînd să se coacă. Şi cu cîtă grijă o dezgroapă ei apoi, şi sub ce pază straşnică o duc în China, unde o vînd pe preţ mare de tot ! Nu-mi mai aduc aminte cu cît, însă iau pe ea cîteva mii, aur...

— Auzi vorbă ! Să dai aur pe o amărîtă de rădăcină... — sări Sarkis.

— Păi da, căci rădăcina aceasta este însăşi rădăcina vieţii ! Are darul să-i întinerească pe bătrîni... Ea... Tii ! Ia uitaţi-vă ! La fermă au bătut în peretele grajdului o cutie poştală ! Ce bine îmi pare ! Acum am să primesc mai repede scrisorile mamei !

Cu ochii aţintiţi la cutia aceea albastră, în jurul căreia se adunaseră mulgătoarele şi ciobanii, copiii dădură uitării Orientul Îndepărtat.

— Ascultaţi ! spuse Gaghik, un băiat vesel şi neastîmpărat. Eu am să fiu primul ! Eu şi nimeni altul ! Însă... cui să scriu şi despre ce ?

Nu stătu prea mult pe gînduri. Important era să facă ce-şi pusese în minte, şi cît mai degrabă! Luă un caiet, rupse o pagină şi, aplecat asupra ei, se apucă să scrie grăbit, zîmbind înveselit de pozna pe care-o punea la cale.

„Dragă bunicule, rămîi cu bine, căci eu pornesc spre Orientul Îndepărtat, să-ţi aduc „rădăcina vieţii", despre care se povesteşte în cartea lui Prişvin „Jen-Şen". Cum ai să bei un ceai din rădăcina asta, ai să întinereşti pe loc. Ce bine o să fie atunci, bunicule! O să ai iar barba neagră şi o să-ţi iei puşca, să pleci la vînătoare cu tatăl lui Aşot. Dumneata te lauzi într-una că eşti încă tînăr, dar am să fac din dumneata într-adevăr un om tînăr! Atunci să te vedem cum o să arăţi!

Nepotul dumitale, Gaghik

Îţi scriu de la fermă, de sub un păr mare, de unde pornesc în lunga mea călătorie. S-ar prea putea să-i iau cu mine pe Aşot şi pe alţi băieţi. Încă nu m-am hotărît."

Ţine-te haz pe copii! Rîdeau cu gura pînă la urechi, ascultînd cele scrise de colegul lor. Numai Aşot, serios ca întotdeauna, spuse:

— Lasă! Nu-i bine! Te pomeneşti că bătrînul chiar crede că ai plecat şi se nelinişteşte...

— N-o să aibă timp, am să ajung în sat înaintea scrisorii! îi aruncă Gaghik peste umăr, pornind în fugă după poştaş.

Cumpără un plic cu timbru, vîrî hîrtia înăuntru, umezi cu limba dunga încleiată, lipi scrisoarea, scrise adresa şi... o puse la cutie.

Da, era într-adevăr primul corespondent! Şi un zîmbet de mîndrie îi lumină faţa rotundă.

După ce se mai odihniră la umbra părului bătrîn, copiii începură să vadă de viţeii lor: le mai scurtară părul de pe codiţă, mai stropiră o dată grajdurile cu un lichid înecăcios. Veni şi timpul să se întoarcă în sat. Îşi luară deci ghiozdanele, rucsacurile şi genţile şi porniră la drum, burduşiţi de brînza şi lipiile primite în dar de la colhoznici. Era doar o dimineaţă de sărbătoare! Cum să laşi copiii să plece fără să le dai ceva bunătăţi, cîştigate, de altfel, de ei prin muncă cinstită ?!

Petrecerea sărbătorească, sunetele tobelor şi ale zurnalelor[1] îi îndemnau să grăbească pasul spre casă. Aşa că porniră la drum, zoriţi nevoie mare. Mama lui Şuşik, mulgătoarea Aşhen, care se ducea la treburile ei cu o căldare în mînă, se opri cînd dădu cu ochii de fetiţă.

— Încotro ? o întrebă ea, neliniştită. Mai rămîi ! Nici nu te-am văzut bine ! Nici nu mi-am potolit dorul...

— Încotro ? Spre Orientul Îndepărtat ! îi răspunse Şuşik, rîzînd, căci îşi amintise de cele povestite de Aşot.

Cum îi ardea atunci obrazul ! Şi ce ciudat e băiatul acesta : la ora de matematică doarme, iar la geografie ies scîntei din el !

— Alta acum ! se supără Aşhen. Orient ! Ce orient ?... Ce-i de văzut acolo, fată hăi ?

— Ce ? Urşi care pescuiesc şi tigri care trăiesc în zăpadă...— o lămuri Şuşik, rîzînd într-una, cu ochii la Aşot.

Dar băiatul stătea încruntat. Îşi dădea seama că fata rîde de el. Cineva o strigă pe Aşhen, şi femeia, după ce îşi sărută copila pe obraz, plecă, din cale afară de nedumerită. Copiii o luară cu toţii din loc. Dar n-apucară să facă o sută de paşi, că auziră din urmă glasul unui prieten, al kurdului Aso :

— Ce te ţii după mine ? îşi ocăra el cîinele. Măi jigodie, de oi cine o să vadă ?...

Însă cîinele alerga după stăpînul său.

— Unde te duci, Aso ? vru să ştie Aşot.

— În sat, să cumpăr zahăr şi chibrituri...

Aso era feciorul ciobanului Avdal. De născut, se născuse pe o cărare de munte cînd oile erau duse la păscut. Iar de crescut, crescuse tot în munţi. Hoinărea cu taică-său în urma turmelor. Nu cunoştea decît satul său şi alte două sate vecine. Habar n-avea ce însemna un oraş ! La drept vorbind, Aso se ducea rar şi în sat, numai cînd trebuia să cumpere tutun pentru tatăl său sau ceva mărunţişuri de la prăvălie. Toamna, tîrziu, ducea oile la centrul de achiziţionare a vitelor.

Număra treisprezece ani şi avea faţa arămie, arsă de soare, şi doi ochi negri, înflăcăraţi, care ardeau ca doi cărbuni aprinşi. Îşi pusese pe cap *kolozul* tatălui său — o tichie de pîslă, cum poartă kurzii, înfăşurată cu o basma de mătase. Franjurile basmalei îi cădeau pe fruntea înaltă şi fru-

---

[1] Zurna — instrument muzical de suflat asemănător flautului.

moasă, ajungînd pînă pe urechi. O altă basma de mătase, veche şi decolorată de soare, îi încingea, în loc de brîu, mijlocul subţirel. Îşi pusese pe el o *aba*, adică un ilic din stofă groasă ţesută în casă, şi nişte şalvari dungaţi. Aşa se îmbrăca ciobănaşul totdeauna, în portul naţional al kurzilor, cînd se ducea în sat. De altfel, era singurul în Aighedzor care se îmbrăca aşa, şi-i plăcea că se uită lumea la el.

— Minunat! se bucură Gaghik. O să facem drumul împreună.

CAPITOLUL II

din care se vede la ce rezultate poate duce fapta nesăbuită a unuia dintre băieţi

Cînd scăpară din strînsoarea defileului, răzbind pe creasta unui lanţ muntos ce cobora spre valea Araratului, zarea li se deschise dintr-o dată largă în faţă. Copiii se opriră să privească în urmă, spre locul unde, la confluenţa a două pîrîiaşe ce-şi goneau apele din munţi, se zăreau acoperişurile roşii ale clădirilor noi ale fermei de lapte.

Defileul era atît de îngust, încît piatra, ruptă din crestele semeţ avîntate spre cer, se tot ducea de-a rostogolul, bubuind, pînă jos, la grajdurile fermei, şi nu se oprea decît lovindu-se în cine ştie ce zid. Povîrnişurile munţilor, care porneau de la ogoarele semănate cu grîu de toamnă spre vîrfurile înzăpezite, erau goale, cenuşii, arse de soare. La vale, pînă departe, în valea Araratului, vegetaţia arăta şi mai jalnic. Iar mai în jos, unde şiruri de dealuri pleşuve luau locul munţilor, numai pe malurile rîuleţului ce se strecura printre ele ghiceai arare semne de viaţă: grădini, păşuni. Încolo nimic, doar pietriş în care mişunau şerpii...

Dacă îţi mutai însă privirile de la dealuri mai departe, spre valea rîului Arax, totul părea menit să-ţi mîngîie ochiul, să-ţi încînte inima. De la Djulfa, unde Araxul intră în defileul acela adînc şi pietros, şi pînă la dealurile Oktemberéansk — cale, adică, de aproape două sute cincizeci de kilometri — valea toată e acoperită cu livezi, vii şi plantaţii de „aur alb". Iar de cealaltă parte a văii, pînă în nori — şi

chiar mai sus de nori, pînă la bolta albastră a cerului — se înalță mărețele vîrfuri ale Araratului Mic și ale Araratului Mare, cu povîrnișurile lor înveșmîntate în haine de aur și capetele acoperite cu căciuli albe de omăt.

Impresionați de priveliștea aceasta fără seamăn, copiii încremeniseră. Cît despre Așot, băiatul îndrăgostit de natură, ai fi zis că uitase cu totul și de el, și de ceilalți.

Dar iată că în clipa cînd își reveni, se întoarse spre tovarășii săi și rosti, grav și hotărît ca întotdeauna :

— Să te întorci în sat într-o zi ca asta, înseamnă să pierzi enorm ! Hai să ne abatem puțin din drum. Să vă duc pînă în locurile unde viețuiesc caprele sălbatice...

— Nu-mi miroase a șaşlîk, Așot ! N-ai armă — îi replică Gaghik.

— Tu atîta știi : șaşlîk și iar șaşlîk !... Să te-audă cineva, ar zice că ești un mîncău fără pereche ! Ia uitați-vă, băieți, la gîtul lui, parcă-i o surcică ! rîse Așot. Haideți să vedem stîncile, caprele...

— Sigur, că ele tocmai pe tine te-așteaptă ! bodogăni Sarkis. Stau și te-așteaptă culcate și cu picioarele priponite. Haideți mai bine în sat, să petrecem, că-i sărbătoare...

Dar Așot se încăpățînă :

— E tîrziu, nu mai prindem demonstrația. Iar dincolo de creasta asta din dreapta noastră se află defileul Panterei. Ce minune de defileu !... O adevărată crescătorie de capre ! La tot pasul dai de cîte o peșteră, și în fiecare sălășluiesc turme întregi de capre ! Pe creasta stîncii trece o cărare îngustă ce duce jos și pe-aici coboară caprele pînă în defileu, de se ascund în peșteri. Aflați că acolo nu le paște nici o primejdie, căci lupii nu pot răzbi pînă la ele !

— Tu ai răzbit ? întrebă Sarkis cu îndoială.

— Cine, eu ? De ce să vă mint ? Nu. N-am fost niciodată, că nu m-a lăsat tata. Dar l-am văzut de sus pe tata coborînd pe poteca asta, împreună cu tovarășii lui... Ei, ce ziceți ? Mergem ? Doar o oră de mers și o să vedeți minunile din defileul Panterei... O s-aveți ce povesti în sat, ba chiar o să scrieți, poate, și la „Pionerskaia pravda", să afle toți cît de curajoși sînt copiii din Aighedzor !

— La „Pionerskaia pravda" ? Ia spune-mi, Așot, ai cumva de gînd să ajungi și tu celebru în țară, așa cum a ajuns Kamo ? îl iscodi Șușik, cu un zîmbet ușor batjocoritor în colțul gurii mici și frumoase, în vreme ce luminițe șăgalnice îi jucau în ochi.

Aşot se fîstîci. Într-adevăr, era foarte ambiţios, dar nu voia ca cei din jurul lui să bage de seamă. Se stăpîni şi-i răspunse răstit:

— Văd că tu nu visezi decît la Kamo! Spune-mi, rogu-te, cu ce e mai grozav ca noi Kamo din Licik?

Dar prin asta se trădă.

Din multe puncte de vedere, era cu mult deasupra colegilor săi: era mai capabil, mai puternic, mai îndemînatic şi, îndeosebi, mai curajos. În şcoală era socotit ca cel mai bun naturalist, fiind, în acelaşi timp, singurul vînător. Toate la un loc făcuseră din el un băiat cam înfumurat. Iată de ce îl rîcîia cînd îi auzea pe ceilalţi, şi mai ales pe Şuşik, vorbind despre Kamo cu atîta entuziasm şi cu vădit respect.

Ce simţămînt îl copleşea oare? Invidia sau gelozia? Sau era, poate, un alt sentiment? Aşot nu ştia nici el prea bine, dar visul lui de a săvîrşi o faptă de eroism mult mai însemnată decît fapta pe care o săvîrşise Kamo punea tot mai multă stăpînire pe el.

— În primul rînd, Kamo n-ar fi admis să vă vadă şovăind. El v-ar fi condus, plin de curaj, de-a dreptul în gura panterelor din defileul Panterei — se vîrî Gaghik în vorbă, făcîndu-i semn cu ochiul lui Şuşik.

— Kamo şi iar Kamo! îi sări ţandăra lui Aşot şi în ochi i se aprinseră acele luminiţe pe care ceilalţi le cunoşteau de mult.

Ştiau că acum nici o forţă din lume nu-l va mai putea opri!

În timpul acesta, Aso, care stătuse şi-i ascultase, minunîndu-se în sinea lui de ce o problemă atît de simplă dă loc la atîtea discuţii, îşi aruncă toiagul pe umăr şi-şi strigă cîinele:

— Hai Boinah! Plecăm!

— Încotro? întrebă Şuşik.

— Cum, încotro? Spre defileul Panterei...

— Cu alte cuvinte, dintre toţi, numai eu am inimă de iepure! făcu Gaghik pe jignitul. Ei, asta rămîne de văzut!

Şi, plin de hotărîre, porni primul înainte. Iar în urma lui, ceilalţi lăsară şi ei poteca şi începură să urce povîrnişul muntelui. Pe cărare nu mai rămăsese decît Sarkis, care sta şi se uita la ei, singur ca un pui de cuc.

— Du-te, du-te repede şi te-ascunde în fustele maică-ti! îi strigă Gaghik de sus.

De supărare, ochii cenuşii ai băiatului se întunecară şi vinele gîtului său subţirel se umflară ca nişte coarde. „Ce să fac ? cugetă el în clipa aceea de grea cumpănă. Să mă iau după lăudărosul ăsta de Aşot, sau să mă duc acasă ? Dar dacă mă duc acasă, toată viaţa n-am să mai scap de gura rea a lui Gaghik, care o să umfle totul, o să facă din ţînţar armăsar şi o să scornească nişte anecdote pe socoteala mea, c-au să rîdă toţi de mine. Nu, n-am încotro ! Trebuie să mă iau după nebunul ăsta de Aşot. Of ! Cine dracu m-a pus să mă duc la fermă ? Parcă viţeii nu s-ar fi descurcat şi fără mine !"...

Aşa că Sarkis se luă după ei. În silă, abia tîrîndu-şi picioarele, băiatul porni, ocărîndu-l în gînd pe Aşot şi ideile lui, ocărîndu-se însă şi pe sine că nu rămăsese acasă, în odaia lui cea plăcută şi călduroasă.

Urcară încet povîrnişul muntelui, dar, odată ajunşi pe stîncile ce atîrnau deasupra defileului Panterei, încremeniră din nou de uimire. Jos, străjuită de amîndouă părţile de crestele înalte ale munţilor, pe ale căror ţancuri ascuţite dormitau parcă ceaţa şi norii, se întindea valea Araxului. Nu cumva, în comparaţie cu stîncile aspre şi posomorîte, pămîntul ce li se întindea la picioare părea fără seamăn de plăcut şi de ademenitor ? Sau poate rîul care încingea ca un brîu de argint valea toată dădea locului acest farmec nespus, sau podoaba livezilor, cu roadele lor minunate, turnate parcă din aur ?... Sau, în sfîrşit, poate că această frumuseţe caldă, fără seamăn, se datora aşezărilor omeneşti pierdute în verdeaţa din care se înălţau fuioarele subţiri, domoale de fum ale caselor, dacă nu cumva păsărilor ce veneau într-una, stoluri-stoluri, dinspre îndepărtatele ţărmuri de la miazănoapte, insuflînd viaţă priveliştii ca de vis...

Băieţii se opriseră pe creasta uneia dintre numeroasele ramificaţii ale Micului Caucaz, ramificaţii ce pornesc în jos spre valea Araratului. Însuşi lanţul muntos este îndreptat spre Iran. Vîrfurile lui de piatră străpung parcă albastrul de peruzea al cerului, pierzîndu-se lin, învăluite într-un abur liliachiu, undeva departe, în zare.

În dreapta, chiar în faţa lor, se înălţa Araratul Mare, învăluit la ceasul acela de nori străvezii. Alături de el, Araratul Mic, căpăţînă de zahăr imensă, înfiptă drept în mijlocul văii ce-i poartă numele. Ai fi zis că în tot masivul acela

muntos nu există nici o muchie ieşită în afară, nici o scobitură, ai fi zis că o uriaşă maşină cosmică a şlefuit muntele de jur împrejur, dîndu-i o formă perfect conică.

Scurgîndu-şi apele prin această vale fermecată, Araxul desparte ţara sovietică de Iran şi de Turcia. Îşi mînă apele printre trestiile galbene care îi împodobesc malurile şi se pierde undeva, în prăpăstiile lanţului Karadag din ţinuturile de miazănoapte ale Iranului.

— Ia uitaţi-vă cîte ţări desparte rîul acesta! zise Aşot şi, ferindu-şi ochii de soare, privi gînditor în zare. Vedeţi? Acolo, pînă la Araratul Mic, se întinde Turcia. În stînga e Iranul. Bunicul spunea că pe vremuri munţii şi pămîntul acesta erau ale noastre, dar că turcii...

Vorbea Aşot, vorbea, dar copiii nu ascultau decît cu jumătate de ureche, atît erau de încîntaţi de privelişte. N-aveau chef acum nici de grozăviile paşalelor turceşti, nici de nenorocirile poporului armean.

Dar Aşot vorbea, vorbea mereu... Îi plăcea tare mult să se ştie ascultat, şi pentru el, tăcerea prelungită a tovarăşilor săi era o dovadă că spusele lui îi interesau.

— Aşot, mai bine uită-te colo jos! îl întrerupse Şuşik, nerăbdătoare. Acolo e primăvară! Primăvară adevărată! Şi ce de turme pasc în lunci...

— Măi băieţi — se însufleţi deodată şi Gaghik — dacă am avea o praştie, am putea trage tocmai hăt colo, departe!...

...Pe povîrnişul dinspre soare-apune al stîncilor pe care se aflau copiii, şerpuiau cîteva poteci înguste, pe care alergau, sprintene, caprele sălbatice ce trăiau prin peşteri şi văgăuni, unde piciorul omului nu putea răzbate. Mai vieţuiau acolo şi berbecii de piatră sau, cum le zic zoologii, muflonii armeneşti, fie pe povîrnişurile înverzite ale munţilor, fie la poalele lor sau în văile pustii, lipsite de viaţă, dar cel mai adesea îi întîlneşti pe dealurile despădurite ce s-au desprins în vremurile străvechi de lanţurile muntoase, risipite acum pe partea stîngă a văii Araratului.

De departe, vezi turme întregi păscînd pe unul din aceste dealuri, şi ai impresia că în orice clipă cîinii stînii se vor năpusti asupra ta, lătrînd ca turbaţi. Va ieşi apoi un cioban care va domoli dulăii, iar pe tine te va pofti în bordeiul său, ospătîndu-te cu lapte dulce de oaie...

Dar acolo nu există nici cîini, nici ciobani. Ochiul încercat al vînătorului desluşeşte de îndată pe berbecul călăuză. Stă pe coama dealului, cioplit parcă din stîncă şi, de pe postamentul său de cremene, înalţă falnic capul şi cercetează încordat împrejurimile. Este santinela de pază. Cînd simte primejdia, fluieră ca un şarpe, dă de ştire întregii turme, care se adună ciopor, îmbrîncindu-se, pentru ca peste cîteva clipe să piară printre dealuri în urma călăuzei. Totul s-a petrecut atît de repede, încît ai impresia că ai fost victima unui miraj, căci din nou în jurul tău sălăşluieşte pustiul mut şi mort.

Acestea toate Aşot le ştia foarte bine, deoarece nu o dată pornise cu taică-său pe urmele muflonilor.

— Vedeţi ? Acolo este Maral-Bahan[1]-ul — zise el, arătînd copiilor un deal scund, cu vîrful în formă de cupolă. Şi adăugă : Se spune că muflonii se urcă pe dealul ăsta şi se uită de pe el ceasuri în şir spre Ararat. De ce, nu ştiu... Apoi Aşot arătă spre defileu : Acesta este defileul Panterei. Vedeţi ? E înconjurat din trei părţi de stînci ca de nişte ziduri. Partea care dă spre valea Araratului este deschisă, dar nici acolo nu există ieşire, căci dă într-o prăpastie. De partea cealaltă sînt tot stînci, pe unde numai vînturile de miazăzi pot colinda... Adevărul e că, în defileul Panterei, nu există decît o singură intrare. Vedeţi poteca aia îngustă ? Celelalte poteci care se formează aici nu răzbesc nici pînă la jumătatea povîrnişului. Ei, şi acum — exclamă Aşot — vorba bunicului lui Gaghik : „Cine are inimă de viteaz vie după mine !"...

Şi începu să coboare, sărind din piatră în piatră.

Probabil că toţi copiii aveau „inimă de viteaz", căci îl urmară pînă la unul. Ce-i drept, în ultimul moment, Sarkis păru gata să se lase păgubaş de plimbare, dar cînd îi văzu pe colegii lui că o iau fără şovăire la picior, pierind pe după muchiile stîncilor, nu prea se simţi în apele lui... Singur... Numai cu vulturii posomorîţi de pe creste şi cu vîntoasele ce se năpusteau din cînd în cînd dinspre munţi...

„Să mă întorc ?... N-am să pot ajunge pînă în sat" — îşi zise el şi-l cuprinse un simţămînt nelămurit de spaimă ce-i strînse inima. Pentru prima oară în viaţă trecea printr-o

[1] „Punctul de observare" al berbecilor de munte.

asemenea încercare. Rămase locului şi se gîndi, dar nu şovăi decît preţ de cîteva clipe. „Că doar n-oi fi nebun să pornesc singur spre casă, printre stîncile şi defileurile acestea!" Şi porni, bodogănind, cu paşi ca de gumă, în urma tovarăşilor săi, care i-o luaseră între timp mult înainte.

CAPITOLUL III

din care se vede că tinerii noştri, părăsind drumul neted, se strecoară pe poteca Dracului

Dacă te uiţi de sus la haosul de pietre din defileu, te apucă ameţeala, într-atît sînt de adînci hăurile dintre ele! Printre stîncile înalte şi mohorîte, durate ca nişte ziduri de netrecut, torentele muntelui n-au izbutit decît într-un singur loc să spargă porţi. Or, tocmai prin aceste porţi îşi ducea tovarăşii încrezătorul Aşot.

— Ţineţi-vă de ieşiturile stîncii... Pune piciorul mai bine... mai cu băgare de seamă! îi sfătuia el, veghind cu grijă fiecare pas al copiilor.

Stîncile calcaroase, cu pantele adînc brăzdate de cărări şi cornişe, păreau tot atîtea frunţi zbîrcite de moşneag împovărat de ani.

Ştiind că după ce vor da ocol stîncii vor începe să coboare în defileu, tinerii noştri călători păşeau pe una din aceste cărări.

— Lăsaţi-mă pe mine în frunte — spuse Aso şi, scoţîndu-şi brîul pe care-l legă de zgarda cîinelui, îi ajută pe ceilalţi să treacă peste locurile mai anevoioase.

Aşot însă se uită cam ponciş la el: „Dacă treci tu în faţă, eu ce rost mai am?" păreau a spune privirile lui. Dar Aso nu băgă nimic de seamă, căci era cam îngrijorat din pricina micuţei Şuşik. Fetiţa, de obicei curajoasă şi vioaie, părea cam speriată de prăpăstiile acelea fără fund.

— Nu te uita în jos! o sfătui Aşot, întorcîndu-se spre ea.

Imediat după Şuşik venea Sarkis. La un moment dat, văzîndu-l mai palid ca de obicei, Aşot nu se putu stăpîni să nu sloboadă o răutate:

— Ei, ce zici? Nu prea seamănă cu drumul care duce la magazia lui tătică-tău!

Nici unul dintre copii nu-l privi dojenitor, deoarece pe tatăl lui Sarkis nu-l iubea nimeni în sat. Paruir era responsabil cu magazia colhozului, din care pricină se socotea cam cu stea în frunte. Încurajat de taică-său, Sarkis crescuse şi el un egoist, căruia nu-i ajungeai cu prăjina la nas de îngîmfat ce era.

De data aceasta, neavînd încotro, înghiţi hapul, îşi şterse năduşeala de pe frunte şi se tîrî tăcut în urma celorlalţi, călcînd cu grijă pe cărăruia aceea nesigură de pe care se rostogoleau avalanşe de pietriş la fiecare pas.

Coborîşul fu greu, dar copiii ajunseră cu bine în vale. Din cîte li s-au întîmplat, numai un lucru merită să fie povestit, căci le-a întrerupt pe neaşteptate, însă pentru scurt timp, drumul.

Soarele tomnatic încălzea stîncile: deşi noiembrie începuse, era încă destul de cald. Copiii îşi scoseseră hainele şi scurtele, pe care le duceau în mînă, înaintînd pe poteca ce se desluşea anevoie în stînga, atîrnînd deasupra unei prăpastii adînci, în vreme ce în dreapta era străjuită de un perete drept şi înalt. Tot locul — şi crăpăturile din stînci, şi adînciturile care se zăreau ca nişte mici peşteri din loc în loc, şi cărarea — totul era acoperit de băligar de capră.

— Păi aici sînt capre — şopti Aşot, ca şi cum s-ar fi temut ca nu cumva caprele să fie pe undeva pe aproape şi să-l audă.

Într-adevăr, nici nu-şi sfîrşi bine vorba, că de undeva, de lîngă ei, zvîcni un ţap uriaş; animalul se năpusti cu coarnele lui gigantice drept spre Aşot, care mergea iar în frunte. Cărarea era însă atît de îngustă, încît băiatul nu avea cum să se ferească. Nu existau decît două posibilităţi: sau animalul să se întoarcă şi să fugă în defileul Panterei, sau să dea peste băiatul care-i sta în drum şi să-l doboare. Ţapul se ivise atît de neaşteptat în faţa lui, încît Aşot nu mai avu timp să se gîndească la nimic. Instinctiv, se lipi cît mai vîrtos de stîncă şi, smulgîndu-şi căciula, o zvîrli în capul ţapului, care o străpunse cu unul din coarne, rupînd-o. Iar cînd Aşot, cu o smucitură puternică, încercă s-o tragă spre el, ţapul fornăi supărat şi clătină din cap, afundîndu-şi şi mai adînc căciula în corn, unde şi rămase. Cu un salt larg, animalul o luă la goană, nestăvilit, fluturîndu-şi ca pe un stindard „trofeul"; şi dus a fost, în ropotul pietrişului ce se

rostogolea în prăpastie de sub copitele lui. Aşot însă, vrînd să dea în ţap, îşi pierdu echilibrul şi cu siguranţă că s-ar fi prăvălit în prăpastie, dacă nu l-ar fi înhăţat o mînă puternică: era Aso.

— Stai jos!... îi spuse Aso şi, apăsîndu-i umărul, îl sili să se lase la pămînt, în vreme ce el ridică bîta ca să lovească ţapul.

Numai că ţapul — ia-l de unde nu-i!

Cîinele Boinah dădu să se ia după dihanie. Aso însă îl apucă zdravăn de zgardă.

— Încotro, prăpăditule? Ce, eşti tu în stare să alergi pe potecile astea?

Aşa că dulăul se mulţumi să latre, înciudat.

Primejdia trecuse şi copiii, venindu-şi în fire după spaima trăită, începură să rîdă amintindu-şi de ţapul care fugea cu căciula în coarne. Aso însă, clătinînd din cap, zise:

— Lasă, Aşot, nu fi amărît. Diavolul ăsta încornorat putea să te zvîrle în prăpastie, unde te-ai fi zdrobit... Dar şi tu, să n-ai atîta minte!

— N-ai auzit cum striga căciula ta: „Ajutor, ajutor, scapă-mă“? rîse Gaghik.

— Căciula asta o să-l coste scump! făcu Aşot, care, deşi tulburat încă, era foc şi pară.

— Ba de loc! îi răspunse Gaghik, vesel. Căciula ta l-a salvat! De acum încolo, nici un lup nu va avea curaj să se apropie de el...

Aşot nu-şi putea veni în fire din pricina acestei întîmplări neaşteptate. Îl sîcîia o întrebare: „În mod firesc, ţapul ar fi trebuit să se întoarcă şi să fugă înapoi, în defileu, cînd a dat cu ochii de noi. Ce l-a îndemnat să se năpustească spre mine? Nu cumva o fi fost urmărit de un duşman şi mai înspăimîntător?... Şi dacă-i vorba de alt duşman, de unde putea acesta să vină, căci pe aici nu mai este şi nici nu poate fi nimeni?!“...

Mai cu una, mai cu alta, copiii uitară de păţania cu ţapul.

— Ei, hai să ne continuăm drumul nostru plin de peripeţii — spuse Aşot, ridicîndu-se.

Dar, cu cît înaintau, cu atît mai anevoioasă şi mai primejdioasă devenea poteca Dracului.

— Faţa la perete! Priviţi numai la perete şi ţineţi-vă unul de altul! le porunci Aşot cînd ajunseră la porţiunea cea mai îngustă a potecii.

Într-un loc, apa o desfundase, săpînd adînc în stîncă. Cînd ajunse la marginea surpăturii, Aşot se opri, neştiind ce să facă. Dacă nu l-ar fi ros într-atît ambiţia, s-ar fi întors, conducîndu-şi prietenii înapoi. Dar el, de teamă ca nu cumva ceilalţi să-i ghicească neliniştea, îşi făcu vînt şi sări peste ea. Veniră şi ceilalţi şi priviră înfricoşaţi crăpătura adîncă. Nici nu i se vedea fundul !

— Oh, ce groapă straşnică ! De cazi în ea, nici n-apuci să mai strigi ! glumi Gaghik, care nici măcar acolo nu renunţa la glumele lui.

Dar Aso zîmbi batjocoritor :

— Ia ascultă ! Dacă la tine acasă, în faţa uşii tale, s-ar afla o bîrnă, ai fi în stare să treci pe ea ?

— Ei, ba nu !

— N-ai cădea ?

— Auzi vorbă !

— Şi dacă bîrna ar fi pusă peste un rîu sau peste o viroagă ?

— Atunci ar fi ceva mai greu !

— Ba de loc. N-ai decît să nu te gîndeşti că jos e o groapă. Uită-te la mine !

Şi Aso, fără a privi spre crăpătură, sări peste ea cum ar fi sărit peste un muşuroi din drum.

— Ei, ai văzut ?

— De văzut am văzut eu, dar picioarelor mele n-am să le pot explica asta !

Adevărul e că, datorită sfaturilor lui Aso, izbuti să treacă obstacolul atît de primejdios. Lui Gaghik îi fusese frică tot drumul, dar se străduia din răsputeri ca ceilalţi să nu bage de seamă. De aceea încerca mereu să-i îmbărbăteze el pe toţi :

— Ei, dar ce-i cu voi de tremuraţi aşa ? E îngustă poteca ? Vi se pare ! Este şosea asfaltată !

Sau :

— Aso, nu-ţi fie teamă, că sînt lîngă tine !

Sau :

— Aşteaptă-mă, Aşot, te sprijin, văd că-ţi cam tremură picioruşele !

Sarkis, lac de sudoare, nu se mai ascundea : mergea împleticindu-se în urma tuturor, mai mult în patru labe. Cîtă deosebire de Sarkis cel încrezut, care umbla cu nasul pe sus cînd trecea pe uliţa satului !

CAPITOLUL IV

din care se vede că natura nu s-a sinchisit de faptul că tinerii noştri trebuiau să se întoarcă la timp acasă

— Iată-ne ajunşi în vestitul defileu al Panterei! spuse triumfător Aşot, coborînd de pe stîncă.

— Ur-ra! Dar unde sînt caprele pe care ni le-ai făgăduit? Ia adu-le aici la mine!

— Răbdare, Gaghik, răbdare! Ziua, caprele se odihnesc în peşteri. Cînd o să începem urcuşul, am să ţi le-arăt, fii sigur!

Tinerii călători se aşezară pe pietre, privind curioşi defileul acela, unde ştiau că pînă la ei nu se încumetaseră să coboare decît Aram vînătorul şi tovarăşii săi. Dar şi aceştia numai de două ori.

Defileul era străjuit de stînci înalte, ruginii, ce păreau tot atîtea ziduri de cetate prevăzute cu creneluri şi turnuri. În inima lui se căsca o prăpastie în care se prăvăleau primăvară de primăvară, vuind şi hăulind, tocmai de pe creasta muntelui, furtunoasele torente. Prin crăpăturile stîncilor şi pe la poalele lor creşteau tufişuri şi ferigi cîrlionţate. Mai creşteau şi cîţiva zeci de copăcei pitici, strîmbi şi ciudaţi la înfăţişare, cum numai pe pămînturile secetoase poţi vedea. Ştiau să lupte vitejeşte cu toate furtunile şi cu toate vînturile, căci îşi înfigeau adînc urzeala rădăcinilor în crăpăturile stîncilor, trăgîndu-şi hrana din măruntaiele pămîntului.

Povîrnişurile munţilor ce coborau spre defileu erau acoperite de năgară şi pir, acum uscate. Pe terasele mai bogate în umezeală, prin văgăuni, pirul crescuse atît de înalt, încît Boinah, care alerga lătrînd vesel prin el, nici nu se mai zărea!

Defileul oferea păşune bună peste iarnă caprelor sălbatice. Dar unde îşi potoleau aceste vieţuitoare setea, în ăst meleag secetos, lipsit de apă? Băligarul pe care-l zăreau la tot pasul stătea mărturie că locul mişuna de capre, iar iarba deasă, călcată pe alocuri, mărturisea de asemenea că animalele veneau să pască şi să se odihnească aici.

Aso, care avea un miros fin, le simţi repede prezenţa: caprele sălbatice erau doar străbunii caprelor domestice, de

care se deosebeau prea puțin, atît ca înfățișare cît și ca miros.

După ce copiii se odihniră în voie, Așot spuse sculîndu-se în picioare:

— Ei, și acum hai să pornim în căutarea grajdurilor ridicate de natură pentru capre!

O luară pe fundul albiei săpate de torentele primăverii și urcară pe stîncile ce se ridicau în lumina defileului. Urcușul anevoios le luă mult timp. Ajungînd sus, se opriră să-și tragă sufletul, apoi se apucară din nou să suie spre locul acela de lîngă coama stîncii, unde se zăreau șirurile paralele ale unor cornișe ce aduceau cu cărările și cu gurile negre ale peșterilor.

Boinah, pe care mirosul caprelor îl scosese din fire, alerga fără astîmpăr printre pietre, lătrînd ca turbat: poate că se bucura de libertatea pe care i-o dăduse în cele din urmă Aso. Sau poate că se bucura că bagă spaima în animale...

Adevărul e că bietele capre nu putură răbda mult prezența acestui oaspete. Cîteva ieșiră în goană din crăpăturile muntelui și o luară în sus, pe povîrniș, în urma bătrînului țap-călăuză, care alerga, ca la atac, cu coarnele lui aidoma unor săbii vîrîte în teacă. Cînd și cînd, bătrînul se oprea și întorcea capul, vrînd parcă să se încredințeze că-l urmează și grosul trupei. Încremenea pentru o clipă. Încremeneau atunci și ceilalți țapi. Caprele veneau după ei ceva mai domol, minunată țintă pentru vînători. După un timp o luau iar din loc, oprindu-se din cînd în cînd ca să-și aștepte odraslele. Cînd răzbi în vîrful ca de horbotă al muntelui, bătrîna călăuză se opri pe o muchie ieșită în afară și își înălță semeț capul falnic, ca și cum te poftea să pui arma la ochi și să tragi în el.

— Ah, dacă aș avea o pușcă! exclamă Așot.

Auzindu-l, Gaghik îi smulse lui Aso bîta ciobănească din mînă și o ridică amenințător spre capre.

— Plecați, plecați! Vă dăruiesc viața! rosti el, cu patos teatral.

Ceilalți, să se prăpădească de rîs. Cît despre Boinah, lătra dulăul de zor, căznindu-se în van să-și croiască drum pe urma caprelor.

— O, ce sprintene... ce puternice sînt! se minuna Șușik într-una.

— Aţi băgat de seamă că ţapii se opresc din cînd în cînd şi privesc în urmă? Ştiţi de ce? întrebă Aşot.

Băieţii tăcură.

— Poate că se opresc ca să se mai odihnească. Urcuşul e doar atît de greu! fu de părere Şuşik.

— Ai nimerit-o! Cum să fie greu pentru nişte capre sălbatice? Numai să vrea, şi într-o clipă ajung de cealaltă parte a muntelui! Nu! Ţapii se opresc ca să vadă dacă vin caprele după ei.

— Da, da! Sînt doar mamele iezilor... — spuse Şuşik, înţelegătoare.

— Bravo! Chiar aşa-i! Să mai zică cineva că animalele n-au inimă — zise Aşot, cu tonul unuia pentru care tainele naturii nu mai au nimic nelămurit.

— Nu inimă — îl corectă Şuşik — ci instinct...

— Eu spun inimă! Tu n-ai decît să auzi instinct, treaba ta.

Caprele, sărind din piatră în piatră, se grăbeau să ajungă la stîncile ce înconjurau defileul dinspre răsărit. Alergau, ba pierind în cutele care brăzdau povîrnişul, ba ivindu-se ca nişte pete cenuşii, abia ghicite, pe potecile înguste, cenuşii ca şi ele.

Cînd văzură că nimeni nu le urmăreşte, se liniştiră şi se apucară să pască, mulţumindu-se să privească din timp în timp cu grijă în jurul lor, ca nu cumva să le ameninţe vreo primejdie din partea acestor oaspeţi nepoftiţi. Deodată însă o luară la goană şi se mistuiră de cealaltă parte a povîrnişului.

— De ce s-or fi speriat, frate dragă?! se miră Aşot.

— N-aţi văzut? N-aţi văzut ceva roşcat strecurîndu-se acolo, printre pietre? bolborosi Sarkis şi arătă cu degetul în zare. De spaimă, abia dacă putuse descleşta gura.

Degeaba se căzniră copiii să afle despre ce era vorba, căci nu văzură decît stîncile cenuşii şi mohorîte.

— Amicul nostru a început să aibă vedenii — îl luă Gaghik peste picior. De vină o fi cine ştie ce surplus de voinicie... Li se întîmplă uneori vitejilor chestii de-astea...

Dar Aşot nu făcu haz de gluma lui, căci nu-i dădea pace o întrebare: de ce se speriaseră caprele atît de rău? Doar în defileu nu existau nici lupi, nici vînători... Îşi aduse aminte şi de ţapul care fugise cu căciula lui. „Nu de noi s-a speriat... Altceva l-a pus pe fugă“...

O dată cu dispariţia caprelor, tulburarea ce pusese stăpînire pe copii se mai potoli.

— Ei, să mergem mai departe! spuse Aşot, fără a fi găsit răspuns la întrebările pe care şi le pusese.

Porni, aşadar, pe cărarea îngustă ce ducea în sus, spre creasta muntelui, urmat de ceilalţi, care veneau tăcuţi, cu gîndul la vieţuitoarele acelea graţioase ce pieriseră din ochii lor. La un moment dat, Gaghik se opri şi îşi şterse fruntea îmbrobonată de sudoare. Gîfîia, cum gîfîiau şi ceilalţi.

— Aşot, nu-i aşa că e cu mult mai uşor să cobori decît să urci? întrebă el, serios.

— Halal de tine!... Cine făcea adineauri pe viteazul? zîmbi Aşot, dar se uită la soare şi constată că venise vremea să se întoarcă. Aflaţi că-i trecut de amiază! Hai să coborîm...

După o bucată de drum, Gaghik fu nevoit să recunoască că la fel de greu e să şi cobori printre stînci. Îl dureau picioarele subţiri ca nişte beţe şi-l usturau tălpile. Cînd ajunseră lîngă o scobitură mare ce se căsca neagră pe sub stînci, se opriră: dăduseră peste gura unei peşteri adînci şi întunecoase, din care apa care se scursese cîndva, de mult, săpase un fel de albie, netezind pietrele.

— Probabil că primăvara iese un izvor din peştera asta! se grăbi Gaghik să-şi spună părerea.

— Halal izvor! Ia te uită ce albie lată — rosti gînditor Aşot. Parc-ar fi albia unui rîu...

Tot pămîntul din peşteră era scobit de ape, iar pietrele şlefuite ca pe ţărmul mării.

— Nu mai înţeleg nimic — zise Aşot, clătinînd din cap.

Pe buzele lui Sarkis flutură un zîmbet care parcă spunea: „Bravo ţie! Şi te consideri naturalist cu experienţă! Ia să vedem cum explici dumneata ce este asta!“

— Un şarpe! Un şarpe! strigă deodată Şuşik, îngrozită.

Într-adevăr, chiar deasupra intrării în peşteră, agăţat cu coada de o tufă ce se iţea din stîncă, atîrna un şarpe cenuşiu, cu trupul scurt şi cap turtit. Era o viperă.

— Daţi cu pietre în el! Cu pietre! strigară copiii într-un glas.

Locuind în valea Araratului, ei ştiau că aveau de-a face cu cea mai veninoasă dintre viperele ce vieţuiau pe aceste meleaguri. Nu era an să nu moară în sat cîteva animale din

pricina muşcăturii ei. Aşa că spaima şi tulburarea care-i cuprinsese erau pe deplin îndreptăţite. Zvîrliră deci cu pietre în reptilă, o doborîră la pămînt şi o omorîră.

— Ia uitaţi-vă ! se minună Aşot. Are ochii acoperiţi cu o pieliţă ! Probabil că de-asta nu vede bine !

— Cum adică ? ! Şerpii n-au pleoape ? Nu clipesc ? întrebă Şuşik, uimită.

— Nu, nu clipesc. De-asta au o privire atît de rece, de sticloasă ! Ce bine îmi pare c-am găsit vipera asta ! O s-o jupuim şi pielea o s-o dăruim muzeului şcolii... Ah, dar ce-i cu oasele astea ? adăugă Aşot şi, aplecîndu-se, adună cîteva ciolane ce zăceau pe cărare. Dar în clipa următoare le aruncă şi spuse : Fleacuri ! Oase de capră sălbatică !

Şi porni înainte.

„Bine, bine, or fi ele de capră sălbatică ! Dar cine a sfîşiat-o ?" se întrebă Şuşik şi strigă :

— Ia stai puţin, Aşot ! Mi se pare că greşeşti ! Eu cred că lupii răzbesc pînă aici !

— Eu, să greşesc ? se supără Aşot. Dar ce, tu crezi că vulturii nu fură capre ?

Lui Sarkis nu-i plăcu de loc înfumurarea cu care Aşot îi răspunsese fetei. Ce n-ar fi dat să-l prindă măcar o dată pe „adversarul" său cu mîţa-n sac ! Se întoarse deci din drum, ridică oasele zvîrlite de Aşot, mai adună şi nişte coarne ce zăceau în apropiere şi întrebă veninos :

— După părerea ta, vulturii se încumetă să atace animale atît de puternice ?

Era limpede : oasele erau ale unui ţap mare.

Aşot, fîstîcit, nu ştiu ce să răspundă.

— O fi murit de moarte bună — bîigui el în cele din urmă, dar de data asta fără nici un fel de siguranţă în glas.

Numai că Sarkis, tăcut, îi arătă pe unul din ciolane urme de colţi. Încetul cu încetul, frica punea tot mai mult stăpînire pe copii. Cum adică, existau acolo, în defileu, şi fiare sălbatice ?

— Fleacuri ! Asta s-o fi întîmplat cine ştie cînd, de multă vreme ! spuse Aşot, făcînd pe nepăsătorul şi, luînd coarnele din mîna lui Sarkis, adăugă : Coarnele astea să le dăruim cabinetului de ştiinţele naturii... Ia uitaţi-vă, copii, ce de scoici sînt pe aici ! Hai să le adunăm !

— Dar asta ce e, Aşot ? întrebă Şuşik, ţinînd în mînă o scoică mare cît palma.

Aşot o luă, o cercetă o clipă şi o aruncă dispreţuitor.

— Halal conducător de tineri naturalişti! îl luă iar peste picior Sarkis şi ridică scoica din drum. Scoica asta e o comoară nepreţuită, şi tu o zvîrli cît colo!

— Ei, dacă-i o comoară nepreţuită, poftim, ia-o acasă şi ascunde-o la tine în ladă — se înfurie Aşot.

Sarkis nu-i răspunse: „Ce să mai stau de vorbă cu el, dacă nu pricepe măcar atîta: că dacă am descoperit aici, printre stîncile acestea, o scoică de mare, asta înseamnă că"...

Copiii se apucară să scotocească printre stînci, dornici să găsească ceva deosebit de interesant, vreun lucru cu totul rar. Aşot descoperi două aripi uriaşe de vultur şi, bineînţeles, se grăbi să se fudulească cu ele. Gaghik, la rîndul său, găsi o piatră în care luceau nişte încrustaţii şi se jură că dăduse peste o mină de diamante. Cît despre Şuşik, fata se bucura ori de cîte ori găsea cîte o scoică sau cine ştie ce pietricele colorate, în timp ce Aso îi dăruia pe furiş „trofeele" sale: o pană mare de vultur, un cioc roşu de potîrniche. La un moment dat, se strecură într-o peşteră, de unde îi aduse un buchet de flori ce scînteiau în soare în toate culorile curcubeului, dar care n-aveau nici un miros, pentru că erau... din piatră.

— Flori de piatră?! Unde le-ai găsit? se miră Şuşik.

Băieţii se adunară roată în jurul ei, şi în clipa următoare, „buchetul" trecu din mînă în mînă, trezind mirarea şi admiraţia tuturor. Se luară după Aso şi intrară cu toţii într-una din peşteri. Dar de la primul pas rămaseră ţintuiţi locului de uimire, văzînd pămîntul acoperit parcă de un covor pestriţ. Pătrunzînd printr-una din crăpăturile bolţii, o rază lată şi strălucitoare de soare însufleţea împărăţia subterană a florilor de piatră, care străluceau în toate culorile curcubeului. Uimiţi, dar şi cam speriaţi, copiii se uitau la lumea aceasta pe care nu şi-o puteau explica. Erau atît de impresionaţi, încît nu îndrăzneau nici să sufle, nici să se mişte. Din tavanul peşterii atîrnau ţurţuri ca de gheaţă, care, scînteind, dădeau o înfăţişare de basm acestui castel subpămîntean.

Încercară să rupă cîteva flori, dar nu izbutiră: păreau lipite una de alta, cu frunzele şi cu tulpinile lor de piatră. Ce putea fi mai firesc? Dar toate „florile de piatră" şi

„țurțurii de gheață" pe care-i vedeau nu erau decît stalactite și stalagmite. Căci, de obicei, în peșterile săpate în roci calcaroase, apa ce se scurge din tavan dizolvă și duce cu ea particule de calcar. Apa se evaporă treptat, dar calcarul rămîne și se depune, strat după strat, dînd naștere unor figuri fantastice.

Mult timp, după ce ieșiră din peșteră, înaintară tăcuți, cu Așot în frunte. Băiatul mergea agale, cu capul în piept. Nu voia să recunoască, dar era limpede că nu înțelesese și nu putea să explice ceea ce văzuseră. Ca să-și ascundă tulburarea, strigă coborînd într-o rîpă :

— Conuri... conuri...

Și băieții se apucară să smulgă de pe copăcelul scund pe care-l descoperise Așot fructele dulci de mușmula [1]. În timpul acesta, Aso, în ochii căruia stăruia o urmă de îngrijorare, cerceta crestele munților dinspre miazănoapte, unde vedea vălătucindu-se niște nori. Băiatul înălță capul și trase adînc aer pe nas, ca și cum voia să simtă mai bine mirosul. Deodată, aerul se răci, frunzele galbene ale tufișurilor prinseră să țiuie a jale, ca niște puișori rătăciți de cloșcă, iar ciobănașul, dîndu-și seama că nu-i a bună, își zori tovarășii :

— Mai repede, mai repede, e tîrziu !

Dar băieții rodeau cu atîta plăcere conurile de mușmula, că nici nu se sinchisiră de el. Cînd isprăviră toate fructele din copăcel, Așot spuse :

— Cine știe dacă ne-o mai fi dat să venim cîndva în defileul Panterei ! Hai să vedem dacă nu mai găsim și altceva pe aici !

Boinah alerga neliniștit de colo-colo, și Aso, privindu-l atent, își dădu seama că dulăul, cu instinctul lui atît de dezvoltat, presimțea schimbarea vremii. Ori de cîte ori se aflau la pășunat, cîinele era întotdeauna barometrul lui. De altfel, și Aso presimțea apropierea furtunii. Degeaba le atrase celorlalți atenția, că ei își vedeau de hoinăreala lor pe povîrnișurile muntelui. Aveau doar atîtea de văzut, erau atît de impresionați, încît nici nu băgară de seamă că acea scurtă zi de toamnă se apropia de sfîrșit și că soarele începuse să coboare spre apus, de cealaltă parte a Araratului Mare.

---

[1] Tufă din familia rozaceelor. Crește în Caucaz, Crimeea, Iranul de Nord. Fructele de mușmula au forma unor pere mici.

Într-un tîrziu se aşezară unul lîngă altul pe nişte bolovani şi, în razele soarelui ce asfinţea, chipurile lor roşii de atîta agitaţie şi aer proaspăt păreau şi mai aprinse. O pală lină de vînt venit de pe munte li se juca prin păr, unduind ciucurii negri de pe fruntea largă a lui Aso. Ce bine, da, ce bine se simţeau acolo, în braţele primitoare ale naturii! Cît de minunată era această odihnă!

Erau cu toţii mulţumiţi de felul cum îşi petrecuseră ziua şi recunoscători lui Aşot. Doar el îi dusese şi le arătase minunatul defileu al Panterei!

— Ei, am plecat! porunci după un timp Aşot. E timpul să ne întoarcem acasă!

Dar n-apucară bine să coboare în fundul defileului şi să iasă pe cărarea ce trebuia să-i ducă spre sat, că se şi stîrni o vîntoasă atît de puternică, încît fură nevoiţi să se oprească locului. Trebuie să spunem că, pentru a te prăbuşi de pe poteca Dracului în prăpastie, nu era nevoie de cine ştie ce vînt puternic: era de ajuns şi unul mai slab. Aşadar, copiii, ştiind că n-au alta de făcut decît să stea pînă se domoleşte vîntul, se aşezară pe o cornişă, cu nădejdea că-l vor vedea plictisindu-se în curînd de atîta suflat şi că se va potoli. Dar vîntul, pe ce trecea vremea, se îndîrjea şi mai vîrtos. Urla, vuia, smulgea frunzele galbene şi uscate de pe tufişuri şi de prin copaci, le arunca în crăpăturile stîncilor, mătura povîrnişurile şi cărările.

— Curăţă locul pentru zăpadă — spuse Aso cu teamă în glas, şi cuvintele lui avură darul să sădească neliniştea în inimile celorlalţi.

Altul, poate, da... Aso însă n-avea cum să greşească!

Cele cîteva minute cît fură biciuiţi de vîntul acela rece li se părură o veşnicie. Stîncile, care ziua, sub razele strălucitoare ale soarelui, semănau cu nişte castele de aur, erau mohorîte, înfricoşătoare, iar ceaţa se strecura în defileu tot mai groasă. Vuia viscolul!

Cîteva capre sălbatice ieşiră în goană dintre stînci şi, cuprinse de panică, trecură prin dreptul copiilor, luînd-o spre ieşirea din defileu. Cea care venea în urma şirului se opri o clipă la cotitura potecii Dracului, privi spre defileul Panterei, întunecat acum, şi se mistui după creasta muntelui.

Fugeau pînă şi caprele... Semn rău!

„Dacă dă zăpada, nu mai au cum ieşi de-aici! De aceea fug“ — îşi zise Aşot, şi gîndul acesta îl îngrozi.

— Văd că vîntul nu conteneşte! Hai, sculaţi-vă şi să mergem. Să încercăm să ieşim de aici — spuse el şi sări în picioare.

Dar în aceeaşi clipă, un bolovan se desprinse de pe stîncă şi porni de-a rostogolul în prăpastie, iar un brăduţ pufos ce creştea într-o crăpătură a stîncii se aplecă gemînd spre pămînt.

— Stai jos! strigă Şuşik, trăgîndu-l de poala hainei. Stai jos, că te-aruncă vîntul în prăpastie!

Dar Aşot nu se aşeză.

— Să mergem! se încăpăţînă el. Ţineţi-vă bine de mîini! Aşa! Şi să înaintăm unul după altul, în şir indian!

Cu chiu cu vai, se ridicară şi ceilalţi, se aşezară unul în spatele celuilalt şi porniră grijulii. Dar nu făcură bine douăzeci de paşi, că fură nevoiţi să se oprească: poteca era atît de îngustă, încît, de teamă să nu se prăbuşească, trebuiră să se aşeze din nou.

Ce era de făcut?

Aşot cercetă cu atenţie povîrnişurile munţilor, căutînd vreo peşteră în care să se ascundă. Nu descoperi însă nimic prin apropiere.

— Haidem înapoi! spuse el.

Dar nimeni nu se urni din loc: le era frică să se ridice în picioare. Şi-apoi se întunecase şi mai mult. Un singur pas greşit, şi oricare dintre ei putea să cadă în prăpastie.

În cele din urmă, Aşot descoperi în apropiere o gaură neagră în stîncă.

— N-avem încotro! spuse el. Trebuie să ne adăpostim în ea. Dar cum să ajungem pînă acolo?... Ce ziceţi, aşteptăm pînă se potoleşte vîntul?

Numai că, slabă nădejde ca vîntul să se liniştească!

— Veniţi tîrîş după mine! spuse el atunci şi porni primul aproape în patru labe. Ceilalţi, zgîriindu-şi genunchii şi coatele, se tîrîră cu greu pînă la gaură şi, cu chiu cu vai, se strecurară înăuntru. De lată, era destul de lată, dar de loc adîncă. Stăteau înghesuiţi unul în altul ca sardelele, însă se simţeau bine, pentru că pereţii de piatră îi apărau de palele reci ale vîntului... O noapte au să reziste ei aşa, asta-i sigur!

— Nu-i nimic, nu-i nimic — îi îmbărbătă Aşot. Cum se crapă de ziuă, ieşim din defileu...

Se întunecase. Vîrfurile crenelate ale stîncilor din jur, sinistre, negre, abia se mai desluşeau pe fondul cernit al cerului, jos, ca o mare de cerneală, se întindea defileul...

La început, aşa cum stăteau lipiţi unul de altul, copiii se încălziră, dar nu trecu mult şi stîncile se răciră, iar frigul prinse a-i pătrunde pînă la os. Tremurau ca varga. „Ei, să avem un foc... Un foc mare şi frumos!" visau ei. Cu alte cuvinte, asta înseamnă că focul e viaţă, că fără foc nu poţi trăi...

Gaghik îşi puse căciula sub el.

— La ce bun să-mi apăr părul în clipe atît de grele, cînd el nu-i în stare să-mi încălzească măcar un pic capul? spuse el.

Cum se aşeză pe căciulă, îi fu mai cald: nu mai simţea răceala pietrelor. Cel mai mult se chinuia Sarkis. Oricît s-ar fi străduit să se strîngă ghem, nu izbutea, căci picioarele îi ieşeau tot timpul afară. „Oh, zănaticul ăsta de Aşot! În ce bucluc ne-a băgat!" se jeluia el cu amărăciune. Dintre toţi, singurul care nu se gîndea la sine era Aso. Se uita la Şuşik, muncit de gîndul că fetiţa aceasta atît de firavă şi de plăpîndă va trebui să îndure un frig cumplit. Ciobănaşului nu-i era prea frig: kurzii sînt locuitori ai munţilor. Stau zi şi noapte sub cerul liber, din care pricină, întotdeauna, chiar şi vara, se îmbracă destul de gros. Aşa că Aso, în afară de abaua călduroasă, ţesută în casă, avea pe el şi o pufoaică. Ar fi vrut s-o dea fetiţei, dar se sfia: „Cine ştie ce-au să zică băieţii"...

Şuşik era tot timpul cu gîndul acasă, la curtea ei însorită şi la copacii în care rodiile ardeau ca nişte sori mici. Auzea, parcă venind de undeva, de departe, de peste mări şi ţări, glasul lui Aşot, care zicea: „Trebuie să avem un pic de răbdare. Cum se luminează de ziuă şi răsare soarele, ne întoarcem acasă". Toropiţi de somn, înţepeniţi, copiii ascultau vorbele lui Aşot. Pe toţi îi încălzea un singur gînd: curînd, foarte curînd vor fi acasă...

Dar cînd, după o noapte lungă şi plină de spaime, sosiră în sfîrşit zorile mult dorite, copiii îşi dădură seama cu groază că dinspre munţi vine, urlînd sinistru, un viscol cumplit...

Da, ciobănaşul Aso avusese dreptate: vîntul curăţase locul pentru zăpadă. Căci aşa începe iarna în munţi...

CAPITOLUL V

din care se vede cum speranța ia locul disperării, iar disperarea, speranței

O singură noapte petrecută în defileul Panterei fusese de ajuns ca bieții copii să arate toți palizi și trași la față. Nu închiseseră ochii pînă în zori, și de atîta frig cît înduraseră, își pierduseră aproape toată vlaga.

Cînd se lumină de ziuă, se uitară unul la altul și încercară să zîmbească — chipurile, că nu le pasă!

— A fost cam răcoare, nu? încercă Gaghik să glumească. Parc-am fi la băi, pe cuvîntul meu! Aer proaspăt, curat... N-ai să găsești în tot defileul Panterei nici urmă de microb!

— Ehe, las' că ne întoarcem în sat, v-arăt eu vouă!... Da, da... v-arăt eu vouă vilegiatură! bodogăni Sarkis, clănțănind din dinți.

Cînd Așot ieși din adăpost, vifornița fu cît pe ce să-l doboare! Își simți obrajii biciuiți nemilos de zgrunțuri tari de zăpadă, iar în jur totul îi apăru învăluit ca într-un giulgiu alb, compact.

— Trebuie să mai așteptăm, n-avem încotro — spuse el, posomorît, cînd se întoarse la ceilalți. Și adăugă, silindu-se să vorbească pe un ton mai vesel: Ce năpastă! Tata o fi ridicat tot satul în picioare și i-o fi luat pe toți cu el în munți, să ne caute!

— Dar mama mea! izbucni Șușik, plîngînd cu sughițuri. Ce-o fi pe ea, săraca! Oare n-o să mai ieșim niciodată de aici?

— De ieșit, ieșim noi, nu-ți fie teamă — rosti cu hotărîre Aso. Cum se potolește vifornița, plecăm!

Dar zăpada, ți-ai găsit să stea! Ningea, ningea mereu, și pînă pe la amiază neaua acoperise adînciturile dintre stînci, netezind totul. La un moment dat, Aso ieși din adăpost. Se uită lung la fulgii ce se roteau ca turbați deasupra defileului și clătină gînditor din cap. Apoi întinse palma, prinse în ea cîțiva fulgi reci și îi studie cu atenție.

— Ei, ce spui? întrebă Așot, dîndu-și seama că ciobănașul încearcă să afle ceva din cercetarea asta.

— O să ningă multă vreme... Foarte multă... Şi zăpada o să fie mare... Mare, foarte mare — şopti băiatul, vorbind încet ca să nu-l audă ceilalţi.

— Fleacuri! ripostă Aşot, dînd nepăsător din mînă. Nu vezi că fulgii sînt mărunţi?

— Păi tocmai asta-i partea proastă! Să fi fost mari, ninsoarea înceta mai repede.

Vorbea cu atîta siguranţă, încît Aşot se posomorî dintr-o dată. Nimeni nu putea să cunoască mai bine „năravurile" naturii decît ciobănaşul kurd. Cînd intrară din nou în adăpost, o găsiră pe Şuşik plîngînd pe înfundate şi străduindu-se să n-o vadă ceilalţi. Aşot, scos din fire de viforniţa care se încăpăţîna să nu mai contenească, strigă la fetiţă:

— Plînsul este interzis, Şuşik! Da, da, interzis! Ia să tăcem puţin, să vedem ce se mai aude! Tu aşază-te lîngă Boinah! Aşa! Lipeşte-te cu spatele de el. Dacă nu ţi-e frig la spate, nu te îmbolnăveşti!

Toţi tăcură. Afară ningea, ningea mereu din belşug. Ningea şi viscolea.

Acasă, în sat la ei, n-avuseseră niciodată prilejul să vadă ce e în stare uneori să facă natura, nu-i cunoşteau forţa distrugătoare. Acum însă, lipsiţi de adăpost, de căldură, de haine, de hrană şi de tot ce te apără împotriva stihiilor, îi simţiră dintr-o dată cruzimea şi îşi dădură seama de neputinţa lor.

Caprelor, ce le păsa acum! Se vîrîseră în culcuşul lor şi stăteau liniştite în peşteri! Pe seară vor ieşi la păscut; vor scormoni cu copitele iarba umedă de sub zăpadă şi îşi vor potoli foamea. Iepurii vor ronţăi tufe, veveriţa îşi va deschide cămara cu provizii, iar ursul se va culca în bîrlogul lui şi va dormi toată iarna. Va adormi şi bursucul: iarna nu-i trebuie hrană. Da, le era uşor, căci toate aceste animale se obişnuiseră, se adaptaseră naturii vitrege. Dar omul? Omul ce să facă?

Zăpada ce cădea cu nemiluita trezise tot felul de gînduri sumbre în mintea copiilor, deşi toţi mai trăgeau nădejde să scape. „Orice s-ar întîmpla, au să ne găsească" — îşi spuneau ei. Zadarnice le erau speranţele, căci viforniţa nu se potolea şi nimeni nu avea să vină după ei... Ziua trecea, de nins ningea într-una fără istov, foamea şi setea îi chinuiau şi tot felul de gînduri negre li se învălătuceau prin cap.

Munţii se îmbrăcaseră într-un văl des de pîclă şi era întuneric. Ai fi zis că amurgise. Nimeni nu ştia să spună cît

e ceasul, deoarece n-aveau ceas. Adevărul e că timpul trecea chinuitor de încet.

— Ei, vezi la ce ne-a dus nesăbuința ta? sări deodată Sarkis, enervat. Îi crescuse puful negru de pe obraji des ca peria şi părea o găină jumulită.

Aşot, care din cînd în cînd ieşea din adăpost, să vadă cum e afară, abia dacă-şi mai putea stăpîni nervii. Cînd îl mai auzi şi pe Sarkis, îi sări ţandăra de-a binelea:

— Ia nu mai croncăni degeaba! strigă el. Unui bărbat adevărat i se poate întîmpla să nimerească într-o furtună, sau să se trezească în creierul munţilor, fără putinţă de a ieşi de acolo. Dar tu?... Tu te-ai învăţat la căldurică, în magazia colhozului!

Adevărul este că furia lui Aşot era în mare măsură simulată. Băiatul încerca să-şi înăbuşe remuşcările, căci spună cine-o vrea ce-o vrea, însă numai şi numai din vina lui şi a ideilor lui năstruşnice intraseră ceilalţi, cum s-ar zice, la apă!

— Nu-i nimic! Pînă la urmă să vedeţi că totul se va sfîrşi cu bine! îi liniştea Gaghik.

Părea mai curajos decît colegii săi, deşi şi pe el îl nelinişte gîndul că s-ar putea să rămînă captivi în defileu. Nu cumva vor fi nevoiţi să-şi petreacă acolo toată iarna?... Dintre toţi, numai Aso stătea liniştit. Se lipise cu spinarea de stîncă şi-l luase de gît pe prietenul său, credinciosul Boinah. Sta aşa şi privea calm la vifornița ce îşi făcea turbată de cap, şi un zîmbet abia desluşit îi flutura în colţul gurii. „Ei, ce să fie? Ninge şi atîta tot... Mare lucru! De ce v-aţi pierdut capul, fraţilor?"... părea că vrea să spună.

— De ce te-ai dus atît de departe, surioară Şuşik? Vino şi lipeşte-te de Boinah! E atît de cald — i se adresă el fetiţei, şi deodată în obraji îi înfloriră doi bujori. Doi bujori ciudaţi, căci doar era atît de frig! Băiatul se întoarse şi oftă: Eh, eh, unde eşti tu, vară dragă?... Tu, care eşti mamă şi tată ciobanului... Apoi, pe neaşteptate, băiatul începu să îngîne cu glas plăcut şi cald un vechi cîntec kurd. Un cîntec trist, adus de străbunii lui din Turcia:

La, la, la,
Pînă la noi răzbat vaietul şi jalea
Din ale Kurdistanului aşezări...

Cînta ciobănaşul, dar se vedea că este stînjenit. Se ferea să întîlnească privirile fetei, îşi ascundea faţa.

— Oare unchiul Avdal o să poată răbda încă o zi fără zahăr şi tutun ? întrebă Gaghik, mai în glumă, mai în serios.

— O să poată — răspunse Aso.

— Ei, dacă-i aşa, e bine ! Mîine o să fim înapoi acasă. Ce-aţi zice să mîncăm ce ne-a mai rămas ?

— Da, să mîncăm — încuviinţă şi Aşot.

Scoase din tolbă brînza şi lipiile şi făcu şase părţi egale — a şasea pentru Boinah. Aso, adînc mişcat de bunătatea lui, îl privi cald şi prietenos. Şi-ar fi arătat şi prin cuvinte recunoştinţa, să nu fi fost sfiiciunea lui înnăscută. Răsucise brînza în lipie, făcînd un fel de cornet lung, din care muşca cu poftă, iar lîngă el, Boinah, care-şi hăpăise porţia dintr-o singură înghiţitură, sta cu limba roşie scoasă afară şi se uita lacom la copiii care mîncau, doar-doar i-o mai pica ceva.

Foamea să zicem că şi-o mai potoliră, dar brînza fusese sărată şi acum îi chinuia setea. Luară deci fiecare cîte un pumn de zăpadă şi muşcară din el, nu fără a se sfătui unul pe altul să fie cu băgare de seamă, căci s-ar putea îmbolnăvi.

Poate că între timp vîntul se mai potolise, sau poate că, după ce mîncaseră, se mai încălziră niţel. Un lucru însă e sigur : li se făcu iar somn. Simţeau că li se închid pleoapele grele ca de plumb. Starea de toropeală ţinu vreo două ceasuri. Îi trezi strigătul plin de bucurie al lui Aşot :

— Sculaţi ! Viforniţa s-a potolit !...

Săriră cu toţii în picioare şi se frecară la ochi. Primul lucru pe care îl văzură fură troienele înalte de zăpadă albă, pufoasă. Începură să se foiască, să ofteze, să-şi dezmorţească mîinile şi picioarele înţepenite. Unul tuşi, altul gemu.

— Ce, te ţine vreun junghi ? Ţi-ai şi găsit timpul potrivit ! Cine s-a îmbolnăvit să ridice mîna în sus ! turui Gaghik.

Erau rupţi de oboseală. Într-adevăr, pe unul îl durea spatele, altul avea guturai, dar, uimitor lucru, nici unul nu era grav bolnav. Poate că boala nu se lipise de ei fiindcă erau tineri. Sau poate că sînt împrejurări cînd trupul omului îşi mobilizează toate resursele interne pentru a lupta împotriva frigului şi a intemperiilor.

Cel mai pătimit dintre toţi era răsfăţatul şi cocoloşitul de Sarkis. Îşi simţea capul greu ca plumbul şi-l durea, căci nu se odihnise pe o pernă de puf, ci pe un pietroi. Cînd răsufla, îl ţinea un junghi între coaste şi spinarea i „se făcuse

cobză", vorba celor din satul Aighedzor cînd dădea o răceală peste ei.

— Mi s-a înfundat şi mie nasul, de parc-aş fi un berbec răcit! se văita Aşot.

— Să ştii că la timp ţi-a umflat ţapul căciula — îi răspunse Gaghik. Ei, nu-i nimic! Cînd capul ţi-e răcorit, îţi sînt şi gîndurile mai limpezi. Ia haideţi, fraţilor, să ieşim odată din bîrlogul ăsta de urs şi să vedem ce se mai întîmplă prin lume!

Dar n-apucă să facă doi paşi, că intră pînă la brîu în zăpadă. Se uită la defileu şi la munţi şi închise ochii fără să vrea: totul în jurul lui era acoperit cu un linţoliu alb. Pretutindeni domnea o linişte de mormînt. Nu se auzea nimic, nu se vedea nici cel mai mic semn de viaţă. Ca şi cum zăpada înmormîntase sub ea, o dată cu stîncile şi cu defileul, toate vieţuitoarele. Tufişurile pieriseră sub stratul gros de omăt, iar copacii îşi aplecaseră ramurile albe şi grele pînă la pămînt. De poteca pe care veniseră pînă acolo, nici urmă!

Da, nu s-ar fi putut spune că dimineaţa aceea le adusese vreo bucurie. Mai bine nu i-ar fi trezit Aşot! Să nu le fi dat din nou speranţe vane...

CAPITOLUL VI

din care se vede că nevoia, fără a sta mult pe gînduri, bate frumuşel la uşă

Ce-i drept, vifornița contenise; încetul cu încetul firea se liniştea, dar zăpada, rece şi adîncă, acoperea totul în jur.

De un lucru, copiii erau siguri: trebuiau să plece. Dar încotro s-o ia? În jos, înspre defileu, sau spre ieşirea din defileu, spre libertate? Bineînţeles, spre libertate! Fie drumul cît de anevoios, numai într-acolo trebuiau să se îndrepte.

Ici-colo, de sub covorul gros de nea, se iţeau pietrele care străjuiau muchia de jos a potecii Dracului şi locurile unde aceasta, lăţindu-se, se transforma în mici terase.

Deşi ceaţa se risipise, ziua era cernită, iar cerul mohorît. Se însera.

— Haidem înapoi şi, pentru orice eventualitate, să căutăm o peşteră în care să ne simţim mai la largul nostru — propuse Aşot.

— Cum, nu mergem acasă? Iar dormim pe pietre? se văicări Şuşik. Mi-e sete, Aşot...

— Trebuie să găsim un loc unde să înnoptăm mai comod. Curaj, Şuşik! Să mai răbdăm o noapte, căci mîine, din două una: sau ieşim singuri de aici, sau ne caută ai noştri. Hai, luaţi-vă de mîini şi să plecăm.

Boinah, pricepînd parcă intenţia copiilor, porni primul, alergînd. În urma lui, încercînd la tot pasul cărarea cu toiagul, înainta prevăzător Aso. Celorlalţi, care mergeau în spatele lui, le venea mai uşor. Ajunseră astfel la poteca Dracului, coborîră şi se opriră pe un loc neted. Oftară uşuraţi: în locul acela, cel puţin, nu se mai temeau că se vor prăbuşi în prăpastie. Bine-bine, dar acum încotro s-o ia?

— Eu zic să ne ducem şi să ne culcăm pe florile de piatră! glumi Gaghik.

— Aso! Unde-s florile acelea? Le-ai aruncat? întrebă Şuşik, neliniştită.

— De ce să le arunc?... Doar pentru tine le-am cules — îi răspunse băiatul, fîstîcit şi roşu tot.

— Nu. Poienile tale cu flori sînt foarte tari! ripostă Aşot. Eu, unul, sînt de părere să ne ducem într-altă peşteră, şi anume în aceea unde am găsit şarpele.

Zis şi făcut. Înotînd prin zăpadă, se cocoţară pe un povîrniş pe care creştea o pădurice de copăcei scunzi şi rari. În frunte mergea, ca de obicei, Boinah. Cîinele, tot luptîndu-se cu omătul, cînd dispărea de-a binelea, cînd se ivea din nou la suprafaţă, ca zvîrlit de valuri.

Sarkis venea ultimul, pe urma paşilor celorlalţi, dar şi aşa se descurca nespus de greu. Cînd îl căutai, se întindea cît era de lung pe zăpada rece, poticnindu-se fie într-o groapă, fie de vreo movilă sau piatră ascunse sub pătura albă ce acoperea pămîntul.

— Mergeţi mai repede şi o să vă fie mai uşor! îi sfătui Aşot.

Într-adevăr, cînd îşi încordară forţele şi grăbiră pasul, se mai încălziră şi mai prinseră viaţă. Le era foame, dar mai mult sufereau de sete. O sete cumplită, chinuitoare. Însă Aşot nu le îngădui să pună gura pe zăpadă.

— Răbdaţi încă puţin şi găsim apă — îi îndemna el, deşi nu era de loc sigur de spusele sale.

Ajunseră la poalele stîncilor îngrămădite lîngă peretele din spate al defileului, printre care creşteau cîţiva stejari pitici, cu ramurile strîmbe şi noduroase acoperite de zăpadă; şi care, văzuţi de departe, păreau tot atîtea corturi albe, povîrnite. Copiii curăţară zăpada din calea lor şi urcară, în sfîrşit, pînă la peştera şarpelui.

Aşot avusese dreptate : peştera era mai mare, mai încăpătoare, cu bolţi înalte, cu pereţii netezi şi intrare îngustă. Aso găsi de îndată o galerie care ducea undeva, în adîncul munţilor, şi se strecură prin ea. Nu trecu mult, şi ceilalţi îl auziră strigînd :

— Ura, copii ! Am găsit apă !

Dar zgomotul apei — pic, pic, pic — se auzea undeva departe, şi Aso, din cauza întunericului, nu putu ajunge pînă acolo. Mult timp pipăi zadarnic cu toiagul pămîntul jur împrejur : capătul bîtei rămînea uscat. Tăcuţi, copiii se aşezară pe lîngă pereţii peşterii. Tăceau, căci îşi dădeau cu toţii seama că trebuie să se gîndească la situaţia în care se aflau. Stăteau şi se uitau la Aşot.

— Întîi şi întîi, să ne facem paturile. Paturi moi — rosti acesta, cu un aer foarte grav.

Nu-l întrebă nimeni din ce să facă „paturi moi", căci era limpede pentru toţi : din frunze. Vîntul, care în ajun se zbânţuise după pofta inimii, avusese grijă de ei. Nu le mai rămînea acum decît să adune frunzele îngrămădite de vijelie prin crăpăturile stîncilor. Dar Aşot nu-i duse într-acolo. Se opri lîngă un copăcel scund, cu trunchiul subţire, acoperit de la poale şi pînă în vîrf cu cetină verde şi moale. Văzut de departe, copăcelul părea un stog mic şi verde. Aşot scutură zăpada de pe ramuri şi începu să le rupă.

— Vom face nişte somiere cu arcuri grozave ! spuse el. Haideţi, rupeţi şi voi !

Se apucară zoriţi de treabă, fiecare lucrînd cu sîrg. Apoi duseră ramurile în peşteră : pentru cinci „paturi" fură nevoiţi să rupă ramurile a cinci copăcei. Pe urmă veni rîndul „saltelelor". Căutînd în crăpăturile stîncilor, Şuşik strigă bucuroasă :

— Vino încoace, Aşot ! Ia te uită ce de frunze am găsit eu !

Apărate de streaşina de piatră a stîncii, frunzele rămăseseră atît de uscate, încît se fărîmiţau în mîinile fetiţei. De-

geaba le aduna ea cu grijă, căci i se fărîmițau în palme și se împrăștiau pe jos.

— Stai puțin, Șușik — se grăbi Aso să-i vină în ajutor. Ține haina mea! Adună frunzele în ea, iar eu, în timpul ăsta, îmi scot cămașa și fac din ea un sac!

Băieții nu se mulțumiră să adune numai frunze, ci și tulpini moi de buruieni și iarbă uscată. Munciră cu atîta rîvnă la înjghebarea paturilor, încît uitară în timp și de foame, și de sete, și de primejdia de a rămîne captivi în defileu.

— Grozav! exclamă Gaghik, întinzîndu-se pe patul său moale. Ascultă, Așot, dacă-mi dai apă, pîine și un pic de foc, află că nu mai plec de-aici nici mort! De altfel, mă tot muncea gîndul cum naiba să fac să scap de matematică!

Foc, apă și pîine!

Trei cuvinte, doar trei, dar prin ele Gaghik exprimase limpede visul colegilor lui. Căci fără foc, apă și pîine nimeni nu poate viețui. Dacă cei din sat nu-i vor găsi cît mai repede, dacă oamenii vor trebui să piardă cine știe cîte zile la deszăpezitul potecii, cum vor trăi ei fără foc, fără apă și fără pîine?...

În ziua aceea îmbucaseră ceva, așa că puteau răbda de foame. Dar cum să rabzi de frig și de sete?

Așot se strecură pînă în fundul peșterii, spre locul de unde răzbea pînă la ei clipocitul firav al apei. Nu zăbovi însă mult.

— Nu, e prea departe de noi — zise el, dînd dezamăgit din mîini.

— Dar dacă săpăm și lărgim galeria? întrebă Șușik.

Era limpede că dintre toți, pe ea o chinuia setea cel mai mult.

— Aici e stîncă peste tot! Cum să sapi? Nu, trebuie să găsim altceva. Dacă izbutim să facem foc, o s-avem și apă. Așa că, întîi și întîi, la foc să ne gîndim!

— N-ar fi bine să căutăm ceva de mîncare, măceșe sau, poate, altceva?

— Nu, Gaghik! Se întunecă. Acum n-o să găsim nimic. Eu zic să mergem mai bine după „combustibil". Ei, hai, mișcați-vă, nu vă lăsați pradă disperării. Hai, mișcați-vă, mișcați-vă, copii!

Nu era nevoie să-i îmboldească, deoarece își dădeau și singuri seama că soarta lor atîrna acum de foc. Fără foc, îi aștepta pieirea.

din care se vede că prietenii noştri simt lipsa miinilor puternice ale omului primitiv

Sarkis nu se urni din loc, poate de istovit ce era, poate de disperare.

— Ce rost are să mergem cine ştie unde şi să adunăm combustibil — bodogăni el — cînd poate că nici n-o să izbutim să-l aprindem ?

— Întîi cumperi carul şi pe urmă boii — îl repezi Gaghik şi ieşi din peşteră în urma lui Aşot.

Aşa că, vrînd-nevrînd, Sarkis îşi părăsi şi el patul foşnitor. Aşot se căţără într-un stejar pitic şi începu să rupă uscăturile, scuturînd zăpada în capul lui Sarkis ; acesta însă nu se urni de sub copac.

— Du-te, frate, şi rupe ramurile brăduţului ăla de colo ! se stropşi la el Aşot. I-ascultă, ce-i cu tine de stai aşa de parc-ai fi înghiţit un băţ ?

Sarkis nici nu apucă s-o ia din loc, că Aso se şi repezi spre brăduţ, îl smulse cu rădăcină cu tot din pămînt şi-l tîrî în peşteră.

Cît despre Şuşik, fata se chinuia cu un arbust de porumbar. Dar truda ei era zadarnică, deoarece nu izbutea să-l văduvească nici măcar de rămurele, într-atît zăpada îngheţată îi ardea degetele subţirele şi gingaşe.

— Tufa asta e prea tare, surioară Şuşik, las-o ! O să te răneşti la degete — căută Aso s-o convingă, vorbindu-i cu blîndeţe. Vino-ncoace. Aşa... uite, ia ramura asta... ia-o şi pe asta... şi acum du-le colo, lîngă peşteră.

Ciobănaşul Aso n-avea prea mulţi ani, dar pe toţi şi-i petrecuse prin munţi şi păduri, astfel că el se simţea în elementul său. Se căţăra pe muchiile stîncilor înzăpezite, găsea prin crăpături tot felul de brazi pitici, cîrlionţaţi, îi smulgea unul după altul şi-i arunca jos, strigînd :

— Surioară Şuşik, prinde-l !

Gaghik se lupta pe viaţă şi pe moarte cu o buturugă bătrînă. Leoarcă de sudoare, se încăpăţîna s-o smulgă din pămînt, dar pînă la urmă ciotul se dovedi mai îndărătnic decît el, aşa că băiatul se lăsă păgubaş şi se apucă să scor-

monească într-o scobitură unde vîntul de toamnă îngrămădise puzderie de frunze uscate.

— Ce-i cu voi, dragele mele, ce v-a apucat de v-aţi ascuns prin toate crăpăturile şi prin toate găurile ?! vorbea el cu frunzele. Hai cu nenea, să-l încălziţi pe regele naturii, omul !...

Mai cu una, mai cu alta, peştera se umplea cu „combustibil". Numai Sarkis nu izbutise să adune nimic !

— N-are careva din întîmplare vreun chibrit ? întrebă Aşot.

Copiii, tăcuţi, se scotociră prin buzunare. Nu, n-avea nimeni...

— Eu am încercat într-un rînd să fumez, dar mi-a tras taică-meu o chelfăneală, de era cît p-aci să încep eu să scot fum ! se văită Gaghik. Ca să vezi ce înseamnă să asculţi de părinţi ! Să fi avut acum chibrituri, am mai fi tremurat de frig ?

— Ştiţi ce, hai să facem foc aşa cum făcea omul primitiv ! zise Aşot. Luaţi fiecare două rămurele uscate şi frecaţi-le una de alta.

În timp ce toţi se aşezară pe jos şi, gîfîind ca vai de ei, se căzneau să aprindă focul prin frecare — lucru simplu, dar foarte greu de realizat — aşa cum făceau şi străbunii noştri de demult, Aso vîrî mîna în traista-i ciobănească şi scoase de acolo o iască. Cu cîteva zile în urmă găsise într-un putregai o ciupercă, o uscase în cenuşă fierbinte şi o ascunsese, cu gînd să i-o dea lui taică-său în dar de sărbători.

— Voi faceţi cum credeţi, că eu fac cum ştiu eu ! le spuse el.

Se trase ceva mai la o parte, puse iasca pe o piatră netedă şi o bătători bine cu o altă piatră ca s-o mai înmoaie. Îşi scoase apoi briceagul, struji cu el cîteva aşchii rupte dintr-o ramură răşinoasă şi căută prin peşteră pînă găsi cremene. Se vede însă că toate acestea nu erau de ajuns, căci Aso îşi descusu căptuşala pufoaicei şi smulse cîteva smocuri de vată. Cînd isprăvi cu toate pregătirile, ciobănaşul se vîrî într-un colţ al peşterii şi se puse pe treabă.

— Freacă, Sarkis, freacă mai repede ! Altfel, n-ai să izbuteşti în vecii vecilor să obţii focul — îl încuraja Şuşik pe colegul său.

Dar nici ea nu făcea vreo ispravă mai de Doamne-ajută. Se uită la fruntea nădușită a lui Aşot, la pieptul lui, care se umfla ca un buhai de atîta gîfîială, şi simţi că-şi pierde orice

dram de nădejde în succesul inițiativei lui. Așa, nu mai făceau ei focul cît e lumea!

— Degeaba! zise Așot într-un tîrziu, răsuflînd greu și ocolind privirile fetei.

În ce situație se afla el!

— Da... Pare-mi-se că asta e ceva mai greu decît să mănînci lapte covăsit — încuviință Gaghik, adăugînd imediat cu seriozitate: Ca să putem obține foc prin mijloacele folosite de omul primitiv, ar trebui să avem și mîinile omului primitiv... Pe cînd noi, poftim — zise el, arătîndu-și degetele lungi și subțiri — uite unde ajungi scriind într-una toată ziulica!

Tăcură din nou, copleșiți de gînduri. Nu se auzea decît un ușor „cirib-cirib" din colțul cel mai îndepărtat al peșterii.

— Ce faci acolo, Aso? Nu merge?

— Nu — răspunse băiatul, simțindu-se parcă vinovat. Nu-i cremenea bună...

Rămaseră așa multă vreme, într-o tăcere apăsătoare. Cum? Cum și ce să facă să aprindă focul? Iată gîndul care-i chinuia pe toți, deoarece știau bine că fără foc vor pieri.

— Ce stăm cu mîinile-n sîn? rupse Așot într-un tîrziu tăcerea. Hai, frecați, frecați mai departe!

Și luă iar două rămurele, apucîndu-se să le frece una de alta cu înverșunare. Cîteva minute, în peșteră nu se auzi decît zgomotul acesta sec, monton. Dar fără nici un rezultat! După o bucată de vreme, unul din bețișoarele lui Așot fumegă ușor. Mirosi a ars, copiii se înviorară deodată, dar focul tot nu se aprinse...

— Oare așa s-o face? Nu sînteți buni decît să aruncați cuvinte pompoase! se supără deodată Sarkis, după o tăcere prelungită.

— Dar cum altfel? Tu ce propui? întrebă Așot, însuflețindu-se din nou, deși îi tremurau mîinile de oboseală. Doar omul primitiv...

— „Omul primitiv"!... îl întrerupse Sarkis. Ți-ai și găsit cu cine să te compari! Fizică ai învățat la școală, sau nu? Ia explică-mi dumneata, aplicînd legile fizicii: de ce n-am izbutit nici unul să obținem foc prin frecare și ce anume trebuie să facem ca să reușim?

Așot tăcea, descumpănit. Ia te uită ce știa ăsta! Și el care fusese totdeauna convins că răsfățatul și cocolitul de Sarkis nu știe nimic la fizică!... Ei? Ce să-i răspundă

acuma? Să fi fost lumină în peşteră, Aşot ar fi văzut cît de îngîmfat şi batjocoritor zîmbea Sarkis, mulţumit de sine.

— Cîmpul de frecare al beţişoarelor tale este prea mare, asta-i! Din care cauză se înfierbîntă, dar nu se aprinde... Iar după o scurtă pauză, adăugă povăţuitor: Cine nu ştie întreabă mai întîi pe tovarăşii săi, şi numai după aia ia hotărîri şi dă ordine!

Observaţia, tocmai fiindcă era justă, i se păru lui Aşot deosebit de usturătoare. Hotărî însă să nu se dea bătut.

— Dar desenul din manualul nostru, l-ai văzut? se aprinse el. Ce spune desenul ăla?

— Desenul ăla spune că habar n-ai cum să obţii foc! îi răspunse Sarkis, vorbind cu un calm voit. Şi mai spune că trebuie întîi şi întîi să iei o scîndurică dreaptă, să scobeşti în ea o adîncitură, să bagi în adîncitură unul din capetele beţişorului şi să-l roteşti repede între palme. Cîmpul de frecare al celor două suprafeţe va fi de cinci ori mai mic decît în metoda folosită de tine, iar rezultatele de cinci ori mai mari! Acum ai înţeles? Te-ai convins că omul primitiv ştia mai multă fizică decît tine?... Unde mai pui că el, sărmanul, n-a învăţat la şcoală! A descoperit-o singur...

De data aceasta, Aşot nu avu încotro şi înghiţi hapul.

— Păi de unde să-ţi iau eu scîndurică netedă? Tu ce faci acolo, Aso?

Ciobănaşul, care între timp adunase de jos un pumn de pietricele, se apropie de ieşire, le cercetă una după alta şi... le aruncă. După aceea ieşi afară, afundîndu-se îndată aproape pînă la brîu în zăpada moale şi afînată...

— Hei, încotro! strigă Aşot.

— Îmi trebuie o cremene neagră, cu margini ascuţite...

— De ce n-ai spus de la început? Gaghik, hai cu mine!

Se luă şi Sarkis după ei. Croindu-şi o cărare prin omăt, băieţii porniră de-a lungul stîncilor şi nu se opriră decît într-un loc uscat, ferit, aflat sub o ieşitură a stîncii aplecată deasupra pămîntului. Cum ajunseră acolo, se şi apucară să cerceteze pietrele.

Sarkis ridică de jos o pietricică alb-gălbuie şi o privi atent pe toate părţile.

— Doar ţi-a spus omul că-i trebuie una neagră! se stropşi Aşot.

— Nu te supăra, Aşot — îl potoli Aso — tot cremene e şi asta. Ia dă-mi-o, Sarkis, s-o încerc... Da, e cremene!... Am plecat!

— Ei? Ei? Aţi găsit? întrebă Şuşik, ieşindu-le în întîmpinare.

Gaghik îşi umflă pieptul, mîndru ca un curcan, de parcă se întorcea de la o luptă din care ieşise învingător.

— Ai să afli numaidecît — răspunse el, misterios.

Aso se duse iar în adîncul peşterii, unde îngenunche lîngă un maldăr de ramuri şi de surcele dinainte pregătite.

„Cioc, cioc, cioc“! De fiece dată cînd amnarul lovea în cremene se isca un stol de scîntei albe, aurii, portocalii şi roşii ca focul. Izbucneau fie singuratice, fie snop şi îşi luau zborul prin bezna peşterii. Copiii se adunară în spatele ciobănaşului. Stînd chinciţi pe călcîie, cu trupul aplecat înainte, ei se uitau ţintă, încordaţi şi nerăbdători, la mîinile lui Aso!

Cîtă nevoie, ah, cîtă nevoie aveau de foc!... Flăcările lui ar fi risipit şi frigul, şi negura din peştera aceea atît de puţin primitoare. Focul... Se întrebaseră ei oare vreodată ce însemnătate are focul pentru viaţa omului? Nu. Abia acum îşi dădeau seama că nu întîmplător strămoşii lor de odinioară se închinau focului!

Tot mai des zburau snopii de scîntei. Apoi, deodată, peştera se umplu de miros înecăcios de lemn aprins.

— Dragii mei, arde! Arde! strigă Şuşik, sărind de la locul ei.

Dar Aşot îi astupă repede gura cu mîna:

— Ssst!... Nu ne stingheri!

Aso era atît de adîncit în îndeletnicirea lui, încît parcă uitase de toţi şi de toate. Uitase parcă şi de tovarăşii care îl înconjurau. Şi totuşi, pentru ei dăduse uitării tot ce era pe lume şi sta aplecat deasupra iascăi fumegînde. Ştia că de bucăţica aceea de iască uscată atîrnă viaţa lor, a tuturor. Luă o rămurică uscată, o despică, vîrî iasca în despicătură şi se apucă să sufle vîrtos, dar cu grijă, ca nu cumva pîlpîirea aceea abia născută să piară sub răsuflarea-i puternică: îi dădea doar atîta aer cît îi era de trebuinţă ca să se aprindă.

— Ei, merge? întrebă Aşot, nerăbdător.

— Aşteaptă! Aşteaptă! Îndată — îi răspunse blînd Aso. Dar, ridicînd aşchia, încremeni: focul se stinsese înainte de a se naşte!

— Poftim! Uite la ce ne-a dus nerăbdarea ta! îi aruncă Şuşik lui Aşot în obraz şi ieşi din peşteră, urmată de ceilalţi. In frunte mergea ciobănaşul, mîhnit şi cu capul în piept. Izbutise să obţină foc, izbutise cu preţul unei uriaşe încordări! De ce l-au stînjenit? De ce nu l-au lăsat să-şi ducă

lucrul pînă la capăt ?... Abia acum pricepea el de ce Gareghin, mecanicul fermei, nu repara nimic în faţa clientului. „Să vii mîine la ora cutare şi va fi gata“ — zicea el şi se încuia în micul atelier.

— De ce nu mai încerci ? Unde e cremenea ? îl întrebă Aşot, fără să-şi ascundă năduful.

— S-a tocit... S-au mîncat marginile şi nu mai scoate scîntei ! Nu vezi ?

Şi-i arătă bucăţica de piatră tocită.

Noaptea aceea o petrecură în peştera rece ca gheaţa. Gura ei, deschisă, lăsa vîntul îngheţat să intre ca la el acasă. Aso, străduindu-se să nu-i trezească pe ceilalţi, ieşi tiptil afară, adună cîţiva bolovani şi îi puse unul peste altul, închipuind un fel de zid, ca s-o astupe. Cînd isprăvi, se întoarse şi îl îmbrăţişă pe Boinah, nedespărţitul său prieten. La un timp o auzi pe Şuşik gemînd în somn. Poate de frig ofta, sărăcuţa, sau poate că era prea tare „patul“. I se strînse inima. „Măcar să nu fi fost şi ea cu noi ! se gîndi băiatul. Îi vine mai greu decît nouă“... Se sculă iar şi o acoperi cu grijă cu pufoaica lui groasă, care-l apărase de multe ori noaptea, în munţi.

Din fundul peşterii se auzea într-una, monton, clipocitul apei ; afară viscolul urla ca nebun. Ce lungă ţi se mai pare noaptea cînd nu se lipeşte somnul de tine !

...Dimineaţa se treziră amărîţi şi cu capul greu.

Aso se sculă primul şi îşi luă cu grijă de pe fetiţă haina, de teamă să nu-l afle băieţii şi să nu se simtă stingherit ; apoi desfăcu „uşa“ lui de bolovani şi porni spre adîncitura din stîncă unde fusese în ajun. Adună la repezeală o mînă de cremene şi se apucă iar să-şi continue experienţele. Avusese însă grijă să-şi vîre în sîn iasca şi putregaiurile de lemn, să se mai usuce. Dar cînd ceilalţi se adunară iar, nerăbdători, în spatele său, îl cuprinse neliniştea. Începură să-i tremure mîinile şi nu mai era atent la ceea ce făcea, şi tocmai cînd munca lui cerea migală şi precizie. Căci ştia el, Aso, prin cîte trece o biată scînteie pînă se preface în foc !...

La început trebuie să se aprindă iasca. Iasca aprinde bucăţica de vată, iar vata rămurica putredă şi uscată. Rămurica o să fumege, dar flacără n-o să dea ! Asta au s-o facă numai aşchiile uscate. Încearcă însă de sileşte aşchiile să se aprindă de la rămurica fumegîndă ! Sileşte-le să ardă cu flacără vie !

Trebuia totuşi să aprindă focul! Dar cum? Totul atîrna de felul în care o să sufle în el, de depărtarea de la care o să sufle şi de puterea cu care o s-o facă. Dacă sufli prea de aproape, aerul care iese din plămîni stinge flăcăruia, şi aşa prea firavă; dacă sufli mai de departe, suflul nu răzbate chiar pînă la flacără, ci doar unduieşte aerul, iar aerul, bogat în oxigen, stinge ramura fumegîndă şi focul se aprinde!

Astea toate le ştia Aso numai din experienţă, bineînţeles. N-avea el cuvinte să explice celorlalţi un lucru atît de complicat.

Spre norocul lui, Şuşik îi sări la timp în ajutor, căci el, sfios cum era, ar fi tăcut. Dar ea, bucurîndu-se de privilegiul de a fi singura fată printre atîţia băieţi, vorbea nestingherită, cu curaj, cu „şeful". De aceea spuse:

— Ia ascultă, Aşot! Ce, vrei să facem iar prostia de ieri? Hai să plecăm! Ce v-aţi tolănit cu toţii aici?...

Băieţii, supuşi, se ridicară şi se duseră mai încolo. Dar nici unul nu se îndura să-şi ia ochii de la mişcările ritmice ale ciobănaşului şi de la snopii de scîntei ce spintecau clipă de clipă bezna peşterii. Zburau scînteile, ca şi în ajun, în toate părţile, asemenea unor ace de foc, împrăştiindu-se în cascade minuscule. Se lăsase o tăcere încordată, nici măcar suflarea copiilor nu se mai auzea.

Deodată, abia desluşită, o şuviţă de fum se avîntă în sus, spre urechile lui Aso. Urcă sus, tot mai sus, şi se învălătuci în jurul căciulii lui albe de kurd. Miros de iască aprinsă începu să gîdile nările copiilor. Poate că nicicînd, în scurta lor viaţă, nu aşteptaseră cu nerăbdarea cu care aşteptau acum să vadă flacăra izbucnind. În sfîrşit, o văzură ridicîndu-se în întunericul peşterii. La început, lumină obrazul drept al ciobănaşului, polei apoi cu pete roşii şi jucăuşe zidurile ciudate şi hidoase ale grotei, proiectînd umbra băiatului îngenuncheat, din ce în ce mai mare şi mai lungă.

Cînd Aso, zîmbind bucuros, se ridică în picioare, văzură la picioarele lui un morman de uscături peste care alergau limbi de foc, trosnind uşor şi licărind vesel.

— Ura! strigară copiii ca la comandă.

Boinah nu înţelegea nimic, dar se molipsi de bucuria unanimă şi începu să latre de zor, stîrnind ecouri ce făceau să vuiască bolţile peşterii.

— Ura-a-a! mai strigară o dată copiii.

Uitaseră parcă de situaţia în care se aflau. Pînă şi Sarkis radia de bucurie. Se bucura şi Aşot cu ei, deşi îl rodea in-

vidia că nu el izbutise să aprindă focul. Ciobănaşul zîmbea mulţumit, cu ochii lui ca două boabe negre de strugure, în care jucau luminile focului căruia îi dăduse viaţă.

— Cu ce-ai scăpărat? îl întrebă Aşot.

— Cum cu ce? Cu amnarul.

— Dar unde l-ai avut?

— Orice cioban are amnar la el — îi răspunse simplu Aso.

— Bravo! Ne-a prins tare bine! Suflă, suflă! strigă deodată Aşot, speriat. Focul tău îşi dă duhul...

Scurtă le-a fost bucuria: focul se stinse din nou. Dar Aso se pricepea să-l aprindă şi pe ploaie, şi pe furtună. Apropie capetele rămurelelor fumegînde, se întinse pe jos şi, umflîndu-şi obrajii, suflă încet, liniştit, în focul care murea. Fumul se înteţi, îi năvăli în ochi, ochii începură să-l usture şi să-i lăcrimeze. Încă puţin, şi fumul se ridică rotogoale, plutind sub boltă.

Pe măsură ce focul se înviora, Aso sufla tot mai tare. Apoi, deodată, se auzi un trosnet, flacăra linse sprîncenele băiatului şi ciucurii basmalei ce-i înfăşura căciula şi se avîntă în sus, ca o fîntînă arteziană de flăcări. Copiii ar fi vrut să dănţuiască de bucurie, dar se temeau ca nu cumva focul să se stingă iar. În lumina pe care o aruncau flăcările pe chipurile lor, se vedea cît de precipitat, cît de impetuos răsuflă ei, trecînd prin atîtea emoţii.

Ramurile umede trosneau. Fumul des se ridica printre limbile flăcărilor şi ieşea afară prin gura peşterii, în timp ce copiii se adunaseră roată în jurul focului, bucurîndu-se de căldura mult rîvnită. Singurul care nu-şi găsea astîmpăr era Aso. Mai avea el o mică trebşoară...

— Aşot, mor de sete!... scînci Şuşik, cu glas plîngător de copil.

— Sete? rosti gînditor Aşot. Da, cu apa stăm cam prost. Am cercetat peştera înainte de căderea zăpezii şi n-am găsit urme de apă.

— De unde ştii tu? O ţii una şi bună: nu şi nu! zise cu acelaşi glas de copil alintat fetiţa, care nu-l credea.

— Dacă ar fi fost apă, am fi văzut cît de cît şi un pic de verdeaţă pe lîngă ea...

— Bine, ne-ai convins! Nu-i nevoie să-ţi continui raţionamentul! îi tăie Gaghik vorba. Spune-ne mai bine în ce să topim nişte zăpadă. N-o fi pe-aici vreo piatră scobită?

Dar ce piatră poate ţine loc de cratiţă?!

— Tu ce părere ai, Aso? îl întrebă Aşot.

— Eu? Ce părere să am? Tocmai pregăteam nişte apă pentru Şuşik... — răspunse ciobănaşul şi se roşi ca focul.

— Apă? Unde ai apă? se însufleţi fetiţa.

— Ai răbdare, îţi dau îndată, surioară Şuşik.

Adunase în căciula lui de pîslă o grămadă de pietre, care mai mici, care mai mari: unele cît o nucă, altele cît o caisă sau cît o piersică. Se apropie şi le răsturnă în foc.

— Pune bolovani în foc ca să ardă mai bine — glumi Gaghik, făcînd semn cu ochiul tovarăşilor săi.

Dar altul era gîndul lui Aso. Ieşi o clipă în fugă din peşteră şi se întoarse cu un bulgăre de zăpadă mare cît un cap de om. Era un bulgăre lung, în formă de ou, cu unul din capete turtit şi cu celălalt ascuţit. Cînd pietrele pe care le pusese în foc se încinseră, luă două beţişoare şi, mînuindu-le ca pe nişte cleşti, scoase pietrele una după alta şi le aşeză pe capătul turtit al bulgărelui de zăpadă. Pietrele, fierbinţi, se afundară sfîrîind în bulgăre, şi în peşteră, aşa cum se întîmplă la fierărie cînd înmoi fierul încins în căldarea cu apă, se ridică un abur gros. Aso punea mereu alte şi alte pietre în zăpadă, pînă ce, în sfîrşit, din capătul de jos al bulgărelui, adică din cel ascuţit, prinse a se prelinge apă curată, limpede. Pietrele şi cenuşa rămăseseră în zăpadă.

— Bea, surioară Şuşik! o pofti Aso, sfios, întinzîndu-i cu amîndouă mîinile „izvorul".

Fata, modestă, se codi, dar la îndemnul băieţilor deschise gura sub şuviţa de apă şi bău însetată. Niciodată nu i se păruse apa atît de bună, atît de necesară. Asta, pentru că setea e mult mai chinuitoare decît foamea. I se părea că n-o să se mai poată desprinde niciodată de şuviţa de apă care se scurgea din bulgărele ce se topea văzînd cu ochii.

— Prin locurile acestea nu este apă. N-o putem înlocui decît cu zăpadă — spuse Aso.

După ce băură cu toţii, ciobanul, spre uimirea tuturor, scotoci în traistă şi scoase la iveală un codru de pîine, pe care-l tăie în bucăţi egale şi-l împărţi cu ceilalţi.

— Rezerva mea... — şopti el, stingherit, ca şi cum se simţea vinovat că avea atît de puţină pîine.

De două zile nu-i dădea pace gîndul că avea pîinea în traistă. Simţise o sfîrşeală la stomac, încît, noaptea trecută, fusese cît pe-aci s-o mănînce într-ascuns. Dar nu! Nu-i sta

în fire! Oameni ca el nu-şi uită niciodată tovarăşii. N-ar fi fost în stare să mănînce fără să împartă bucăţica cu ceilalţi.

Pîinea — neagră şi uscată — li se păru mai bună decît cele mai delicioase prăjituri. Mai dulce!

— Ştiţi care a fost singurul ei cusur? A fost prea puţină! rosti serios Gaghik, adunînd cu grijă toate firimiturile căzute pe jos şi zvîrlindu-le în gură.

„Şi doar mama a vrut să-mi dea nişte lipie pe drum! îşi aminti Şuşik. De ce nu am luat-o? Ah, ah, de ce?"...

— Surioară Şuşik — se auzi ea după un timp strigată de cineva.

Era Aso. Ieşise din peşteră şi o chema la el. Cînd fetiţa se apropie, ciobănaşul, roşind pînă la rădăcina părului, îi mai vîrî în mînă o bucăţică de pîine.

— Ia-o, că eu sînt sătul... Am mîncat mult... — şopti el şi o luă la picior spre pădurice, după uscături pentru foc.

CAPITOLUL VIII

din care se vede că situaţia copiilor este mult mai gravă decît şi-au închipuit ei

Răsări soarele şi, o dată cu primele raze, vîrfurile crenelate ale stîncilor prinseră a străluci. Era senin: norii se împrăştiaseră, măturaţi parcă de o mînă grijulie cu o mătură uriaşă.

Vulturii, cocoţaţi pe crestele înzăpezite ale munţilor, priveau tăcuţi la musafirii nepoftiţi, sosiţi în defileul Panterei. Păreau gigantice aceste păsări, văzute pe fondul de azur al cerului! Ai fi zis că nu sînt zburătoare, ci nişte ciobani care, în saricile lor negre, stau nemişcaţi şi îşi urmăresc turmele ce pasc pe povîrnişuri. Sau nu ciobani, ci nişte vajnici străjeri, cum nu s-au mai văzut şi pomenit, care veghează cu ochiul ager asupra cetăţii naturale a defileului...

O dată cu răsăritul, se auzi şi cîntecul potîrnichilor, care slăveau dimineaţa. Da, pînă şi printre stîncile acestea troienite sălăşluiau viaţa şi bucuria.

Copiii se mai înviorară. Mijeau ochii, apărîndu-se de soare, şi priveau spre poteca Dracului, întrebîndu-se cum să facă să scape din închisoarea lor.

— Ei, de-am avea o lopată! O lopată ca oricare alta!... În două zile am curăţa drumul! spuse Aşot.

— Parcă ziceai c-au să vină după noi, c-au să ne găsească — rosti necăjită Şuşik, uitîndu-se la el de teamă ca nu cumva s-o mintă.

— Au să vină, vezi bine... N-o să le fie prea uşor să-şi dea seama că ne aflăm în defileul Panterei. După ce au să ne caute prin împrejurimi, o să se găsească unul căruia să-i dea în gînd că putem fi şi prin locurile astea... Dar n-ar fi bine să căutăm ceva care să semene cît de cît cu o lopată?

— Cu burta goală nu desfund eu poteca! se împotrivi Gaghik.

Aşot îl privi chiondorîş, însă şi lui îi cam ghiorţăiau maţele, aşa că se mulţumi să-i răspundă doar atît:

— Bine! Să mergem după poame!

Bine, bine, dar încotro? Toţi arbuştii din jur erau acoperiţi cu un strat gros de omăt.

— Dacă ne-am duce acolo unde am rupt conurile ieri? Acolo, pe o tufă, mi se pare că au mai rămas cîteva!

— Da, Şuşik, haidem după conuri! Sînt acolo, în văgăună, mi-aduc bine aminte locul!

Strecurîndu-se cu chiu cu vai prin nămeţi, răzbiră pînă la copacul din ajun. Îl scuturară de zăpadă şi... Sărmanii! O dată cu zăpada, se scuturară şi conurile coapte, aşa că fură nevoiţi să le culeagă de pe jos, cu mîinile îngheţate! Totuşi, fiecare con, oricît de mic, îi bucură cum nu-i bucurase nici cel mai frumos şi mai rumen măr „pitit" în copac şi descoperit pe neaşteptate, după culesul livezii.

Suflîndu-şi într-una în pumni ca să se mai încălzească, răscoliră zăpada vreme îndelungată, dar găsiră atît de puţine conuri, că se întristară de-a binelea. Ce vor face de vor fi nevoiţi să rămînă în defileu cîteva zile? De cîte conuri dintr-astea vor avea nevoie ca să poată rezista?

Şi uite-aşa, spectrul foamei începu treptat-treptat să pună stăpînire pe ei. Ce fel de poame puteau ei spera să găsească în defileul acesta, atît de bogat în pietre şi atît de sărac în plante? Mai ales acum, la începutul iernii! Primăvara, cu chiu cu vai, hai să zicem că s-ar fi putut hrăni cu ierburi, însă acum...

— Aso ! Priveşte ! Acolo ! Nu sînt oameni ? întrebară ei. Alo ! Hei ! Alo !... Aici, aici sîntem ! strigă Aşot, gesticulînd de zor.

Şuşik simţi că i se strînge inima. Nu cumva veniseră cei din sat...

Dar „oamenii" pe care îi văzuse Aşot nu-i răspunseră. Nici măcar nu se mişcară. Erau doar cîţiva zăgani uriaşi, cocoţaţi sus, pe crestele albe ale stîncilor. Siluetele întunecate li se conturau limpede pe fondul albastru al cerului. Aso se uită la ei, clătinînd a jale din cap.

— Iată că am rămas aici — mormăi Sarkis.

— Sau, cu alte cuvinte, iată-ne transformaţi în robinsonii defileului Panterei ! glumi Gaghik. Partea proastă e că pe Robinson nu l-a căutat nimeni, pe cîtă vreme pe noi ne vor căuta şi ne vor găsi !

Din nou prinse a se înfiripa nădejdea în inimile lor, atît de sigur şi de vesel răsunase glasul lui Gaghik.

— Chiar aşa ! Ce sînteţi atît de plouaţi ? exclamă Aşot, cu o veselie nefirească. Acum, tot satul ne caută prin păduri şi prin munţi !

— Vezi bine ! Sigur că au să vină după noi ! zise Şuşik. Au să trimită şi un avion. Să avem însă grijă să aprindem un foc mare, ca să ne vadă de sus. Haidem în pădure, copii, să adunăm vreascuri...

— Da, să mergem ! Trebuie să aprindem focul... Dar nu ca să ne vadă din avion. Avem nevoie de foc ca să nu îngheţăm peste noapte şi să nu fim atacaţi de fiarele sălbatice. Şi, aflaţi de la mine — adăugă Gaghik pe un ton neaşteptat de serios, ba chiar cu amărăciune — aflaţi de la mine că n-o să vină colhoznicii după noi ! Şi nici avion n-o să trimită să ne caute... Înţelegînd parcă abia acum adevăratul tîlc al cuvintelor lui, păli şi strigă disperat : Sîntem pierduţi, băieţi !...

Simţiră cu toţii un fior de gheaţă. Îşi întoarseră privirile uluite spre Gaghik. Ce se întîmplase cu el ? El era oare prietenul lor vesel şi totdeauna optimist ?

— De ce sîntem pierduţi ? Ce tot îndrugi, Gaghik ? Oare ai uitat deviza ta : „Totul se va sfîrşi cu bine" ?

— Da ! oftă Gaghik. Poate că totul se va sfîrşi cu bine, cum spui tu. Dar pentru asta va trebui să ne bizuim numai şi numai pe noi. Căci, dacă e să ne caute, apoi ai noştri au să ne caute tocmai în Orientul Îndepărtat !...

Se lăsă o tăcere grea. Parcă îi lovise trăsnetul. Pe Aşot îl cuprinse un fel de slăbiciune şi, simţind că i se taie picioarele, se aşeză pe o piatră.

— Da... — bîigui el, abia şoptit. Sigur! Au primit scrisoarea ta şi îşi închipuie că... De altfel, şi Şuşik i-a îndrugat maică-si nu ştiu ce despre nişte urşi...

Şi speranţele lor, abia înfiripate, se destrămară într-o clipă. Pînă şi lumina zilei li se păru mai puţin vie.

— Sîntem pierduţi! repetă Sarkis, şi picioarele prinseră să-i tremure, iar buzele i se învineţiră.

Şuşik plîngea încetişor. În sinea ei îl socotea vinovat pe Aşot de toate cele ce se întîmplau.

Aşot fu primul care rupse tăcerea.

— Să nu ne lăsăm pradă deznădejdii — zise el. Să ne întoarcem în peşteră şi să vedem de foc. Apoi vom chibzui ce trebuie să facem mai departe.

— *Hodé Iakî dîrghé hazár*... Da, să chibzuim — încuviinţă Aso, uitîndu-se la Şuşik.

— Ce-ai spus? îl întrebă ea printre lacrimi.

Ciobănaşul zîmbi, arătîndu-şi cele două şiruri de dinţi puternici şi foarte albi.

— Este un proverb de-al nostru, care zice aşa: Dumnezeu e unul singur, dar uşi sînt o mie — îi explică el.

— Dacă aşa stau lucrurile, dintr-o mie de uşi poate că una s-o deschide şi pentru noi. Să mergem!... spuse Aşot şi, ridicîndu-se, porni cu pas hotărît înainte.

La drept vorbind, gîndul că s-ar putea să rămînă prizonieri în defileul Panterei îl neliniştea şi pe el. Deşi era mai curajos decît ceilalţi, frica începea să se cuibărească şi în inima lui. Totodată însă „aventurierul" din el era oarecum bucuros că, fără să vrea, nimerise într-o situaţie atît de primejdioasă. În plus, mai trăgea nădejde că ceilalţi îl vor alege căpetenia lor. Sub conducerea lui, cu forţe unite, vor porni la luptă împotriva naturii sălbatice din defileul Panterei. Va fi o luptă aspră şi inegală, deoarece erau cu desăvîrşire neînarmaţi. Făcu cîţiva paşi şi se opri. Observă că Gaghik vorbea în şoaptă cu Şuşik, care părea foarte tristă şi obosită.

— Ce tot sporovăiţi voi acolo?

— Dacă vrei să ştii, despre tine vorbim! se aprinse Şuşik. Prea eşti încrezut, tinere! Îţi închipui că nu există pe lume alt om mai curajos decît tine!

Era atît de tulburată, încît nu izbutea să-i spună tot ce ar fi vrut. Aşot rămase uimit. Încrezut? Cine, el? De unde

pînă unde au tras concluzia asta? De altfel, fetele trăncănesc întotdeauna vrute şi nevrute. N-au pic de fantezie!... Gaghik, în schimb, o să-l înţeleagă! Şi Aso, de asemenea...

— Poţi să crezi ce vrei, treaba ta — îi spuse el după o clipă de tăcere. Da, tind înainte, mereu înainte. După tine, asta înseamnă îngîmfare? Mă rog, crede ce pofteşti! N-am să te contrazic...

Ajungînd la peşteră, se scuturară de zăpadă şi intrară. Se făcuse frig: focul abia mai mocnea. Aruncară peste tăciuni un braţ de vreascuri şi se întinseră tăcuţi, fiecare pe aşternutul lui. Nu trecu mult, şi fumul începu să-şi avînte rotogoalele spre tavan. Se auziră trosnind vreascurile uscate care se aprindeau. În peşteră se răspîndi o căldură plăcută şi chipurile palide ale copiilor prinseră un pic de viaţă. Îşi reveneau puţin cîte puţin după emoţiile prin care trecuseră, aşa că puteau discuta mai liniştiţi.

— De, ce să-i faci, cîte nu i se întîmplă omului în viaţă! O să scăpăm noi şi din asta! rosti ca un filozof Gaghik. Cînd eşti cu prieteni, nu te pierzi.

Deşi în sinea lor fiecare îl socotea pe Aşot vinovat de cele întîmplate, el era singurul de la care aşteptau cuvinte şi acţiuni hotărîtoare. Deoarece tinerii naturalişti din şcoala medie „Stepan Şaumian" ştiau că au în el un conducător priceput şi curajos. În cine altul, dacă nu în Aşot, să se încreadă acum?...

Aşot fusese de multe ori la vînătoare cu taică-său, şi nu o dată îi fusese dat să treacă prin situaţii grele. Prin urmare, numai el putea să le arate cum să iasă din necazul în care-i vîrîse. Băiatul îşi dădea seama că, printr-o înţelegere tacită, fusese ales conducător. Începu deci să le vorbească pe un ton solemn, aşa cum îi era obiceiul, de parcă ar fi vorbit la o adunare:

— Aşadar, tovarăşi, ţinînd cont de situaţia în care ne aflăm, adică cu mîinile goale şi neavînd la dispoziţie absolut nimic, va trebui să rezistăm pînă cînd vom fi găsiţi de ai noştri sau pînă cînd vom putea ieşi singuri din această fortăreaţă care ne ţine prizonieri. Va trebui, ca şi Robinson, să ne facem singuri rost de mijloacele necesare traiului.

— Ca şi Robinson!... se văicări Şuşik. Uiţi, băiete, că Robinson a nimerit într-o insulă unde nu era iarnă, unde era mereu cald şi creştea o vegetaţie bogată! Noi însă... Şi-apoi, cîte rezerve a avut cu el!

— Da! Mulgea o lamă... Ce-i lipsea lui Robinson?! îi ţinu Gaghik isonul.

— Nu ascund că noi ne aflăm într-o situaţie mai grea decît a lui Robinson. Dar nu uitaţi un lucru: el era singur. Noi cîţi sîntem? Un colectiv întreg! Şi apoi, cum a fost educat Robinson şi cum sîntem educaţi noi! Este o diferenţă, nu? Ia gîndiţi-vă bine!

Îşi dădea seama că tovarăşii săi simt nevoia să fie îmbărbătaţi. Vorbi deci mai departe, ferm şi liniştit.

— E drept că locurile unde am nimerit noi sînt sărace, neprimitoare. Din acest punct de vedere, Robinson a fost mult mai norocos decît noi. Totuşi, dacă vom acţiona organizat, vom rezista! O să ne vină greu, desigur! Lupta cu natura va fi aspră. Dar, pentru ca în această luptă să nu piară nimeni, va trebui să ne supunem unei discipline severe. De aceea propun ca în primul rînd să alegem un şef căruia să-i dăm cu toţii ascultare. Să-i executăm cu toţii dispoziţiile fără cîrtire. Da! Fără să cîrtim. Ca pe front! Altfel, pierim. Sînteţi de acord?...

— Ce şef? Iar vrei să ne comanzi? se aprinse Gaghik. Auzi la el: şef! adăugă batjocoritor.

— Bine, să nu-i zicem şef, ci doar unul mai mare! Care-i deosebirea? Cineva trebuie să controleze felul în care se aplică programul stabilit de colectiv! Poftim, dacă vreţi, să organizăm o grupă de pionieri — propuse Aşot. Şi să alegem un şef de grupă...

— Nici de grupă n-avem nevoie! se împotrivi din nou Gaghik. Să alegem pe cineva mai mare peste noi, care să ne slujească cum slujesc deputaţii poporul care i-a ales.

La drept vorbind, cam alta era noţiunea pe care o avea Aşot despre rolul unui şef, dar nu-l contrazise.

— Bine, spuneţi-i cum vreţi: şef, şef de grupă, mai mare sau cum poftiţi! Important e să ne supunem celui pe care îl vom alege!

— Bineînţeles! Asta numai dacă o să-i slujească bine pe cei care l-au ales — interveni Gaghik. Dacă n-o s-o facă, eu vă spun de la început... Îl debarcăm... prin vot secret...

— Tu să ne fii conducător, Aşot! se grăbi Şuşik să-şi spună părerea, ca şi cum se temea să nu fie ales altul.

— Da, da, şi eu cred că eşti cel mai indicat — încuviinţă Gaghik, condescendent. Numai că... În fine, fie şi aşa. Tu eşti cel mai potrivit.

— De ce? întrebă neîncrezător Aşot.
— „De ce?" îl îngînă Gaghik. Dacă nu pentru altceva, atunci pentru faptul că te pricepi ca nimeni altul să dai celei mai banale discuţii un caracter oficial!
Aşot încruntă sprîncenele, se uită la Aso şi la Sarkis. Însă aceştia tăceau.
— Dar tu, Sarkis, ce părere ai? întrebă Gaghik.
— Mie mi-e totuna... El ne-a vîrît în bucluc, el să-şi spargă capul ce şi cum să facem ca să scăpăm. În ce mă priveşte, nu mă bag!
— Dacă va trebui, ai să te bagi! rosti hotărît Aşot. Nu vom admite nici un fel de excepţie.
— Aţi văzut?... Nu vă spuneam eu că dumnealui e cel mai nimerit? rîse Gaghik. Care dintre noi ar fi fost în stare să dea dovadă de atîta autoritate?
Astfel a decurs alegerea lui Aşot. Şuşik l-a propus cea dintîi, deşi socotea că este mult prea sever. Nu-i plăcea nici tonul lui tăios, poruncitor. Dar, cine ştie, poate că, datorită situaţiei grele în care se aflau, tocmai de un asemenea şef aveau nevoie.
— Bine, am să vă fiu conducător — încheie Aşot. Sarkis are dreptate cînd spune că eu sînt vinovat de năpasta ce ne-a lovit. Am să fac pe dracu-n patru ca să vă scap şi pe voi, şi pe mine! Da, ai dreptate — repetă el, întorcîndu-se spre Sarkis. Dar te rog să laşi tonul duşmănos şi să nu te mai aud văicărindu-te. Iată ce sarcini, cred eu, ne stau în faţă: va trebui să ne gîndim la hrană, va trebui să facem rost de orice se poate mînca! Trebuie să ne creăm condiţii acceptabile de viaţă! S-ar putea întîmpla să rămînem mult timp în defileu. Ne vom meşteri unelte pentru curăţatul potecii de zăpadă şi, în general, vom face tot ce ne stă în putere ca să scăpăm de aici. Ah, dacă am avea măcar un cuţit! Fără cuţit n-o să facem nimic...
— Cuţit avem — rosti Aso, liniştit.
— Avem? şi de bucurie, Aşot sări de la locul său, cu ochii strălucind de parcă ar fi găsit calea de ieşire din defileu. Vorbeşti serios? Ia să văd!
Aso scoase din buzunar un cuţit mare, rudimentar, dar cu lama bună, şi i-l întinse.
— Dragul meu! Fratele meu kurd! exclamă entuziasmat Gaghik. De unde-l ai?
— Cum, de unde? Ce sînt eu, să umblu fără cuţit? Orice kurd poartă unul la brîu!

Cuţitul lui Aso trecu din mînă în mînă. Se uitau copiii la el şi se uimeau, de parcă nu mai văzuseră asemenea minunăţie!

Ei, da, acum puteau înfăptui lucruri mari...

Aşot îşi luă din nou aere de şef şi încheie bilanţul zilei:

— Ei, acum avem adăpost, deşi, poate, nu prea confortabil. Avem şi foc, şi asta e mai important decît orice. Avem şi cuţit...

— Nu vă fie cu supărare, dar îmbrăcămintea? Ce, crezi că problema îmbrăcămintei e un fleac, o nimica toată? îl întrerupse Gaghik, uitîndu-se atent la ceilalţi. Numai abaua, şi cît face!...

Adevărul e că nu erau prea prost îmbrăcaţi. Cînd se pregătiseră de plecare la fermă, cernea o ploaie măruntă, şi mamele folosiseră prilejul ca să-şi înfofolească cît mai bine odraslele. Aşot fusese convins să-şi pună paltonul de toamnă, tot cu paltonul era şi Şuşik. Numai Gaghik era îmbrăcat mai subţirel: doar în cămaşă şi cu o haină necăptuşită de vară. După ce trecu în revistă avutul lor sau, vorba lui Gaghik, după ce făcu „inventarul", Aşot se ridică şi ordonă:

— Şi-acum, sus! Să mergem să căutăm ceva demîncare!

CAPITOLUL IX

din care se vede că darurile naturii nu bucură întotdeauna stomacul omului

Cine a spus că defileul Panterei este sărac, că nu se găseşte acolo nimic demîncare a spus un neadevăr! Defileul e bogat, are de toate. Numai că nimic din ceea ce descopereau copiii, scormonind zăpada, mutînd pietrele din loc sau scotocind prin scorburi, nu putea fi mîncat. În decursul mileniilor, hrana gătită în bucătărie l-a îndepărtat treptat pe om de ceea ce îi dăruia de-a gata natura.

Cu toate că zăpada era adîncă, toate vieţuitoarele care locuiau în defileul Panterei se hrăneau cu ceva, de vreme ce trăiau. Şi caprele, şi vulturii, şi potîrnichile... Pînă şi

iepurii! Căci copiii dăduseră şi peste urme de iepuri. Dintre toate vieţuitoarele, numai ei flămînzeau. Şi cu cît căutau de-ale gurii, cu atît îi cuprindea deznădejdea. Şi cum să nu te cuprindă, cînd nici sub stejari nu mai găseai o ghindă, una singură măcar! Şi doar erau semne că în anul acela stejarii dăduseră un rod bogat. Le-o spuneau limpede căpăcelele risipite printre frunze!

Sub stîncile care se înălţau în dreapta defileului descoperiră un nuc bătrîn, cu ramuri stufoase, întinse în toate părţile. Nu cumva fusese sădit acolo de mînă de om? De altfel, fructele nucului sălbatic nu se deosebesc cu nimic de cele ale nucului de prin livezi.

— Curăţaţi zăpada în jur, copii! Nucile sînt o hrană substanţială — spuse Aşot, şi nu ştiai dacă vorbeşte aşa din disperare sau din dorinţa de a le mai alunga puţin amarul.

Suflîndu-şi în mîinile îngheţate, băieţii curăţară zăpada de sub copac şi cercetară toate ramurile căzute şi nodurile rădăcinilor. Dar de nuci, nici pomeneală!

— Bine. Să zicem că le-au adunat veveriţele şi că le-au ascuns în depozitele lor. Dar cu ghinda ce s-a întîmplat? Să fie oare şi urşi în cetăţuia asta inaccesibilă? se întrebă Gaghik, vorbind cu glas tare.

Cînd, obosiţi şi flămînzi, se întoarseră iar în peştera lor, Aşot spuse:

— Nu există jivină care să nu lase urme pe zăpadă! Judecînd după urmele pe care le-am văzut pînă acum, putem deduce că animalele de aici se ascund în peşteri. Aşa că mîine vom porni în căutarea lor şi...

— ...şi după ce-o să le înfundăm o căciulă în cap, o să ne întoarcem — îi tăie vorba Gaghik.

Copiii înţeleseră gluma, destul de bună, dar nici unul nu zîmbi: gîndul că-i pîndea primejdia de a muri de foame nu le dădea pace.

— Ia mai isprăveşte! se oţărî Aşot. Găsim noi o soluţie! Avem cuţit. Cu ajutorul lui vom încerca să ne facem arme şi unelte! N-ai văzut în manual uneltele omului primitiv? Uite, aşa erau...

Nimeni nu-l contrazise. Şi Aşot se întoarse către Aso:

— Ia-ţi cuţitul şi taie pentru fiecare cîte un băţ. De acolo, din dumbrava aceea tînără!

Aso sări în picioare şi îşi duse palma la ochiul drept, în semn de supunere.

— Ce fel de beţe? Lungi sau scurte?

— Şi lungi, şi scurte! Cît o coadă de topor, cît o coadă de lopată, cît o hulubă... Cu cele scurte să putem lovi în apropiere, cu cele lungi, de departe...

Vorbea cu atîta convingere, încît ai fi zis că bietele animale şedeau cuminţi prin peşteri şi nu-l aşteptau decît pe el să vină şi să le doboare cu ciomegele lui.

— Gaghik, hai cu mine! Sarkis, adu cîteva pietre... Să fie mai măricele... iar tu, Şuşik, ai grijă de foc. Fiindcă veni vorba, nu uita, Şuşik, că tu răspunzi de foc! Dacă îl laşi să se stingă, iar o să ne spargem capul ca să-l aprindem.

— N-o să se stingă!... Vin şi eu cu voi — spuse Şuşik, sărind de la locul ei. O să vă fiu şi eu de folos la ceva.

Disciplina fusese încălcată, şi Aşot îşi arătă vădit nemulţumirea:

— Am spus doar că tu trebuie să rămîi! rosti el, cu glas ridicat.

— Eh, Aşot, se vede că nu cunoşti femeile! îl domoli Gaghik. Las-o să vină cu noi! Ştii cum sînt! Pentru orice fleac se pun pe bocit de-o să-ţi blestemi zilele.

...În timp ce Aso meşterea mînere pentru viitoarele lor arme, pe undeva, pe lîngă peşteră, Aşot cerceta copăceii şi tufele din jur.

„Trebuie să găsim o scoarţă de copac tînăr, o scoarţă elastică din care să împletim o frînghie“ — îşi spunea el.

Peştera în care îşi aşternuseră paturile se găsea în partea de miazăzi a defileului. De aici părea că începe defileul, care, pe măsură ce cobora, se lărgea tot mai mult. Ceva mai la vale fusese probabil cîndva o văgăună în care torentele de apă căraseră de-a lungul anilor nisip şi mîl, umplînd-o pînă sus şi aducînd-o la acelaşi nivel cu terenul din jur. Se formase astfel un fel de podiş neted, nu prea mare, doar cît o arie. Însă era străjuit într-o parte de un desiş de trestii, lîngă care creşteau o salcie bătrînă şi doi ulmi — copaci ce trăiesc de obicei în locuri umede.

Coaja ulmului tînăr e mlădioasă şi trainică. Cînd Aşot o tăie, o desprinse şi o jupui, ramura se dezgoli dintr-o dată. Nu trecu mult, şi băiatul dezgoli aproape tot copacul, strîngînd jos, lîngă el, un morman de fîşii lungi de scoarţă.

— Iată, acum avem şi frînghii! spuse el. Ia adunaţi-le, băieţi, şi duceţi-le lîngă foc. Aso, ia-ţi cuţitul şi vezi-ţi mai departe de treabă!

Seara, la lumina focului, Aşot lega de beţele aduse de Aso pietre de tot soiul: şi mari, şi mici, şi ascuţite, şi te-

şite, şi cu multe muchii. Acum beţele semănau cu cele din manualul de istorie. Ai fi jurat că armele acestea antediluviene ieşiseră chiar din paginile cărţii, atît erau de strîmbe şi de grosolane. Puteai totuşi lovi cu ele.

— Nu încape îndoială că, avînd asemenea armă, poţi pocni la mir orice animal! Partea proastă e că o să moară imediat — glumi Gaghik, uitîndu-se la un „ciocan" mare şi masiv.

Ceilalţi rîseră, însă cam strîmb. Şi totuşi, „arma" avusese darul să le insufle un dram de nădejde. Aşot însă nu era mulţumit.

— De lovit, poţi să loveşti cu ele, vezi bine, dar să tai... Nici una nu taie!

— Asta aşa e! Toate-s boante! zise dezamăgită Şuşik.

Aşot ieşi afară, dar se întoarse repede. Icnind şi gemînd, dădu de-a rostogolul în peşteră doi bolovani mari. Îi lovi unul de altul pînă îi sparse în cîteva bucăţi cu marginile ascuţite. Podeaua peşterii era formată dintr-o lespede de bazalt, atît de netedă, încît ai fi zis că fusese şlefuită de mînă de om.

— Ei, Sarkis! Ia piatra asta şi ascute-i muchia pe bazalt. Asta o să ne fie toporul!

Greu de spus ce anume nu-i plăcu lui Sarkis: tonul cu care i se poruncise sau faptul că îşi aminti de vechile jigniri, căci băiatul făcu pe surdul şi nici nu se urni din loc. Rămase mai departe rezemat de o buturugă, privind focul în tăcere.

Aşot îl lăsă în pace. Luă piatra, o ascuţi şi o înfipse bine într-unul din beţe.

— Acum avem ceva care seamănă cu un topor sau cu un ciocan de piatră — zise el. Dar asta e prea puţin. Dacă nu vom izbuti să ieşim din defileu în cîteva zile, va trebui să ne gîndim la arme mai serioase!

— Tu numai de arme vorbeşti! Dar paturile? se supără Şuşik.

Într-adevăr, cetina „saltelelor" se uscase într-atît, că se fărîmiţase toată, lăsînd golaşe ramurile ascuţite şi tari. Aşternutul trebuia schimbat, împrospătat cu ramuri noi şi frunze uscate. Cel puţin asta era părerea fetei.

— Dumnealui e doar un vînător vestit! Ce nevoie are el de un pat moale — bombăni şi Sarkis.

— Pat moale? Nu vrei mata somiere cu droturi? răspunse Aşot, glumind, deşi ştia că Şuşik are dreptate.

Era cam tîrziu, ziua scurtă se apropia de sfîrşit, afară se întuneca şi frigul se înteţea tot mai vîrtos. Ce puteau să mai găsească la ceasul acela?

— Ei, lasă, ne gîndim mîine la mîncare şi la paturi. O să căutăm! zise Aşot. Acum să ne sfătuim şi să vedem ce e de făcut ca să scăpăm de fumul ăsta blestemat... Tuşi şi se frecă la ochi, care îi lăcrimau din pricina fumului. Nu mai văd nimic, zău aşa!... Gaghik, tu n-ai nici o idee?

— Cum să n-am? Dacă ne culcăm, fumul nu ne mai supără — îi răspunse acesta, vorbind răguşit şi, cu capul, arătă spre Sarkis, care se şi întinsese pe jos: Eu zic să ne culcăm cu toţii. Dar dacă ne culcăm, cine munceşte pentru noi?

Crengile umede fîsîiau şi fumegau; intrarea în peşteră fiind joasă, rotocoalele de fum se adunau tot mai dese şi se ridicau spre boltă. Într-adevăr, numai culcat mai puteai rezista. Şi Sarkis îşi însuşise perfect „soluţia" asta.

Aşot se sculă şi se duse să cerceteze peştera pe dinafară: fumul ieşea încet, alene, numai prin gura de la intrare; cînd se ridica, lingea bolovanii ce atîrnau deasupra peşterii. Ca să dea o gaură prin care să poată ieşi tot fumul ăsta, ar fi trebuit să spargă bolta. Bine, bine, dar cum? Cu ce? Cu ciocanul lor de piatră? Sau cu cuţitul lui Aso? Căci alte unelte nu aveau! Se gîndi Aşot cît se gîndi, dar se întoarse la ai săi tot aşa cum plecase. Era tare amărît. Deci se afla într-o dispoziţie cum nu se poate mai nimerită pentru o discuţie serioasă cu Sarkis. Cel puţin aşa i se părea lui. Şi, într-adevăr, discuţia dintre ei nu fu de loc agreabilă.

— Sarkis — începu Aşot — mie nu-mi place cum te porţi! Dacă vrem să rezistăm, trebuie să muncim fără să ne precupeţim forţele. Dacă însă ne-am mişca toţi în dorul lelii ca nişte leneşi, cum te mişti tu...

— Eu mă mişc cum m-am obişnuit să mă mişc — i-o reteză Sarkis.

— Ştiu că aşa te-ai obişnuit, dar asta mergea cînd erai acasă la tine şi-ţi pica totul de-a gata! Acum însă n-avem nimic. Uite, la prima vedere, problema focului pare o problemă simplă, dar numai întreţinerea lui cere din partea noastră un mare efort. Dacă o să ne purtăm şi noi aşa cum te porţi tu, află că n-o să fim în stare să facem rost nici măcar de vreascuri, darămite de hrană!

Avea dreptate Aşot. Sarkis se simţi jignit:

— Cu alte cuvinte, din toţi cîţi sîntem aici, numai eu sînt puturos? întrebă el, plin de furie.

„Of, ce să mă fac cu băiatul ăsta? se gîndi Aşot. Toţi forfotesc de colo-colo, fiecare face ceva pentru colectiv, iar dumnealui stă cu mîinile în sîn sau se culcă lîngă foc şi scuipă în tavan! Iar dacă, de milă de silă, trebuie să facă şi el ceva, tîrăşte picioarele ca un moşneag! Şi nici măcar nu-i conştient că felul lui de a fi este antipatic. Cum îi faci observaţie, îi sare muştarul... Se simte jignit dumnealui"...

— Nu te supăra, Sarkis, dar adevărul e că ţie nu-ţi place să munceşti — rosti blînd Şuşik.

— Asta mai îmi lipsea acum: să-mi facă fetele morală! Coade lungi şi minte...

— Nu-i nevoie să spui pînă la capăt prostia asta! Ştiu! îl întrerupse Şuşik. Ţin numai să-ţi amintesc că atunci cînd elevii şcolii noastre au tăiat aleea aceea spre Meilu, ai refuzat să dai şi tu o mînă de ajutor!

— Şi bine am făcut! Ce, era să-mi rup spinarea sădind pomi fructiferi de-a lungul drumului, pentru ca orice nătărău care o trece pe-acolo să se bucure de roadele lor? Nu, asta nu...

Aşot clătină dojenitor din cap, întrebîndu-se: „Cum, în ce limbă să vorbesc cu băiatul ăsta, să înţeleagă şi el cît de cît unele lucruri?!"

Şuşik îi aminti despre acţiunea iniţiată de tinerii naturalişti, sub conducerea lui Aşot, acţiune pe care ei, în treacăt fie zis, o terminaseră cu cinste.

De la Aighedzor şi pînă la satul azerbaidjan Meilu, bogat în livezi, se întindea printre plantaţiile de bumbac un drum neted. Pînă atunci, pe marginile drumului nu creştea nici un copac, nici o tufă măcar! Şi doar era lung de 4 kilometri, şi oricine trecea pe acolo, sub razele nemiloase ale soarelui meridional, îndura arşiţa, asuda şi rîvnea un pic de umbră... Şi iată că la începutul primăverii trecute, pionierii din cele două sate — armean şi azerbaidjan — luaseră hotărîrea să planteze de-a lungul drumului pomi fructiferi. Merita să vezi cu cîtă însufleţire au muncit copiii!

Planul de lucru fusese elaborat de cercul tinerilor naturalişti din Aighedzor, dar la acţiune participaseră mai toţi elevii. Numai Sarkis, ca de obicei, se ţinuse deoparte. Ba, pe deasupra, îi mai şi lua peste picior: „Mă rog, mare

scofală! Îmi închipui c-o să rămînă lumea cu gura căscată de uimire!“

Şi uite aşa, fiecare plantînd zi de zi cîţiva copaci, copiii armeni şi azerbaidjeni se întîlniră, în sfîrşit, la mijlocul drumului, strigară un „ura“ puternic şi se îmbrăţişară cu căldură. Aleea aceea, lungă de patru kilometri şi plantată de mîinile lor, era gata. Se hotărîră să-i spună: Aleea prieteniei. Copiii au fost lăudaţi şi la raion, şi la centru, şi în presa locală, iar în revista „Pionierul“ a apărut un articol în care se vorbea despre „Aleea prieteniei“. Şi pe bună dreptate...

Căci cititorul nostru, dacă ar nimeri la Aighedzor, ar putea vedea două rînduri de puieţi zvelţi care străjuiesc, aidoma unor pionieri la o trecere în revistă, tot drumul dintre Meilu şi Aighedzor. Şi ar mai vedea atîrnînd de fiecare copăcel cîte o tăbliţă pe care stă scris numele celor care l-au sădit şi-l au în grijă: din Meilu — Mehti Abbas Oglî, Kiarim Mustafaev, Hala Mamadkîzî... Din satul Aighedzor, pe primii trei copaci stufoşi de la capătul aleii ar putea citi numele lui Aşot Saroianţ, urmat de Anaid Mirzoian, Gaghik Kamsarian şi Şuşik Mirakian... Cîteva zeci de nume, de fiecare parte a aleii!

Cei ce trec pe „Aleea prieteniei“, fie că sînt străini sau de prin partea locului, pot să-şi dea seama cine îngrijeşte copacii şi cine nu. Le-o spun copacii, fără cuvinte... Iar colhoznicii din Meilu şi din Aighedzor sînt mîndri citind numele copiilor lor pe tăbliţele acelea pătrate.

Vor trece anii, copiii vor deveni oameni în toată puterea, iar puieţii de astăzi, copaci uriaşi. Iar trecătorul obosit se va odihni la umbra lor şi îşi va potoli setea cu minunatele roade, gîndind: „Să rămînă veşnic tinere mîinile celor care au sădit şi au udat aceşti copaci“...

Iată, aşadar, ce lucru mare înfăptuiseră pionierii din Meilu şi din Aighedzor! Şi ce bucurie, ce mulţumire le dăduse această muncă. Dintre toţi, numai Sarkis rămăsese deoparte. Şi asta, fiindcă băiatul fusese rîzgîiat...

...Veni o nouă zi — a patra de cînd erau prizonieri în defileul Panterei!

Copiii ieşiră unul după altul afară, însă era prea frig, aşa că se întoarseră şi aţîţară focul. Numai că iar se îngrămădi sub bolţi fumul care îi chinuia atît! Se văzură nevoiţi să se întindă din nou pe paturile lor tari.

Cît de tîrziu răzbate soarele în defileu! Toată lumea se bucură de căldura razelor lui dătătoare de viaţă, la ei însă dăinuie încă ceaţa! Cînd, în sfîrşit, pătrunse printre culmile ce străjuiesc defileul spre răsărit, o potîrniche pitită undeva, printre stînci, îl întîmpină înălţîndu-i un imn melodios de slavă. Cîntecul ei avu darul să-l tulbure pe Aşot, trezind în băiat instinctul de vînător.

— Nu vă fie teamă — le spuse el prietenilor săi — o să prindem fie un iepure, fie o potîrniche. E o zi cum nu se poate mai potrivită pentru vînătoare! Zăpada-i adîncă şi...

— N-o fi prea adîncă şi pentru noi? întrebă Şuşik.

— Pentru noi s-ar putea să fie, dar pentru tine nu! Tu să rămîi aici, să ai grijă de foc! S-a înţeles? Şi vorbind cu tonul unui vînător încercat, le explică celorlalţi: Cînd zăpada e adîncă, atît potîrnichea cît şi iepurele sînt nevoiţi s-o răvăşească dacă vor să găsească hrană. N-avem decît să-i urmărim şi să-i prindem în momentul cînd sînt afundaţi în zăpadă... Aţi înţeles?

— Mai mult de-o groază! chicoti Gaghik şi se întoarse spre Şuşik: Na, poftim, ţine băţul ăsta şi rămîi lîngă foc. Dacă vezi că vine vreun urs, roagă-l să ne-aştepte, că n-o să-l reţinem prea mult cînd ne-om întoarce! O să-i jupuim repede blana. Dar, văzînd privirea dojenitoare a lui Aşot, rîse: Te rog să mă ierţi, am impresia că ţi-am încălcat domeniul!

— Da! Şi n-ar fi trebuit s-o faci, deşi de data asta ai avut dreptate. Tu, Şuşik, rămîi şi mai caută ceva frunze pentru aşternuturi. Încearcă să aduni iarbă de prin locurile unde zăpada nu e prea mare.

— De ce iarbă? întrebă fetiţa. Putem să ne facem aşternuturi moi din muşchi. Pe copacii ăştia cresc muşchi berechet! O să-i rupem şi...

— Bine! Noi am plecat! Leagă-l pe Boinah, să nu latre, că sperie vînatul.

Înarmaţi pînă-n dinţi cu „armele omului primitiv“, porniră la drum. Aşot nădăjduia că iepurii fuseseră peste noapte pînă la ulm, ca să mănînce din scoarţa lui moale şi gustoasă. Ştia că mai rămăseseră pe zăpadă cîteva capete de „frînghie“. Într-adevăr, iată ce înseamnă să fii vînător: panta din faţă era înţesată de urme de iepure şi toate duceau la copacul acela. Probabil că iepurele dăduse pe acolo, ronţăise din scoarţă, ţopăise, alergase de colo pînă colo şi lăsase

atîta puzderie de urme, încît un om fără experiență ar fi putut crede că în jurul ulmului țopăise o întreagă liotă de iepuri!

Ochiul încercat al lui Așot desluși dintr-o dată în labirintul acela urma care ducea mai departe. Porni, așadar, cu pași siguri după ea, spre capătul de sud al defileului, făcînd semn celorlalți să-l urmeze tiptil. Era atît de încordat și avea un aer atît de misterios, încît Gaghik abia își stăpînea rîsul. Cu cît coborau, cu atît defileul se lărgea, pentru ca înspre miazăzi să se transforme într-un adevărat platou. Într-acolo duceau urmele iepurelui. Zăpada era tare adîncă și băieții se mișcau anevoie.

— Ia stați puțin — zise deodată Gaghik. Ia hai să socotim cam cît ar putea cîntări.

— Cine?

— Iepurele!

— Ia lasă-te! zise Așot, iritat.

— Ascultă, frățioare, de ce să ne chinuim degeaba? De ce să nu știu și eu cam cîte kilograme are? La ce bun să alerg degeaba după el, cu burta goală?

Ce să facă? Să se supere? Să rîdă? Tuturor le ghiorțăiau mațele de foame, pe toți îi lua cu amețeală! Lor le venea să urle de disperare, și ăsta se ținea de șotii...

— Pe meleagurile noastre, iepurii cîntăresc aproximativ cam trei kilograme — spuse la nimereală Așot. Să mergem...

— Trei? Și Gaghik începu să socotească pe degete, bolborosind gînditor: Să zicem că mațele i le dăm lui Boinah... Rămîn deci două kilograme și jumătate... Blănița cîntărește și ea două sute de grame...

Coborîră în sălașul iepurilor, cum botezase Gaghik locul acela. Gaura scobită de iepure în zăpadă se vedea de departe: probabil că încă se ascundea acolo, dacă nu cumva se dusese mai departe, săpîndu-și tunel pe sub omăt. Străduindu-se să nu facă nici cel mai mic zgomot, băieții se apropiară de vizuină. Gaghik se opri și își privi toporul — sau poate ciocanul — pe care-l avea în mînă. Întrebă:

— Nu-i caraghios, băieți?... Patru găligani ca noi, cu niște toiege uriașe, să urmărim un biet iepure nenorocit! Ai?... Eu, la drept vorbind, socotesc că...

— Sst! se oțărî Așot.

Dar prea tîrziu: iepurele sări din gaură, făcu un salt uriaș și, mișcînd de zor din lăbuțe, o luă la fugă. Se vede că era greu, căci în cîteva rînduri se afundă adînc în covorul

de omăt, zbătîndu-se, dar de fiecare dată săltă în sus și goni mai departe. În cele din urmă se pierdu printre stînci!

Păcat, mare păcat că-l lăsaseră pe Boinah în peșteră. Se temuseră să nu-i stînjenească la vînătoare, cînd tocmai el ar fi putut prinde iepurele...

— Ei, bravo! se burzului Așot la Gaghik. Ți-ai și găsit cînd să faci pe bufonul! Acum stăm flămînzi!

— Uite, tac, tac! și Gaghik își acoperi gura cu palma, deși acum putea vorbi cît poftea...

Porniră din nou pe urmele iepurelui. Se cățărau anevoie pe stînci, gîfîiau, însă animalul îi vedea de departe și o zbughea, urmărit de privirile agere ale vulturilor care, de pe crestele unde poposiseră, îi pîndeau toate mișcările. Unul dintre ei — un zăgan cu „șalvari" albi și pufoși — deschizîndu-și greoi aripile, se ridică în zbor și începu să plutească pe deasupra iepurelui care fugea. Iepurele, văzîndu-se urmărit, își vîrî capul în zăpadă, încredințat pesemne că s-a ascuns tot. Dar era prea tîrziu! Pasărea de pradă se prăvăli ca un pietroi asupra lui, îi înfipse ghearele ascuțite și puternice în spinare și zbură cu el pe o stîncă.

— Ei, Gaghik, cam cîte kilograme cîntărește iepurele? întrebă Așot, veninos.

Gaghik, abătut, tăcea. Totul se petrecuse atît de repede, atît de neașteptat! Și el care și făcuse socoteala cum să împartă iepurele între ei... „Cum mai fugea, prostul! Zău că a fost un prost! Dacă tot îi era dat să piară, nu ar fi fost mult mai onorabil să fie mîncat de pionierii din colhozul Aighedzor?"

Între timp, vulturul sta tacticos pe stînca lui, unde știa că nu-l poate ajunge nimeni, și se înfrupta liniștit din roadele vînătorii, făcînd probabil haz de nenorocoșii tineri. Aruncîndu-i din cînd în cînd priviri dușmănoase, copiii mai hoinăriră un timp pe povîrnișurile stîncoase ale defileului, dar cum nu găsiră nimic, obosiți, flămînzi și triști, se îndreptară spre peșteră.

Scurtă fu acea zi de toamnă! N-apucară să cerceteze bine defileul, că soarele apuse! Gaghik își aduse aminte de o vorbă de-a bunicului său. Cîtă dreptate avea bătrînul cînd spunea: „De te-așezi să mănînci dimineața, n-apuci bine să te saturi, că s-a și întunecat ograda!"

Cînd intrară în peșteră, Boinah se repezi schelălăind la stăpînul său, gudurîndu-se la picioarele lui, iar Șușik, privind întrebătoare chipurile mohorîte ale tovarășilor ei, pri-

cepu dintr-o dată că se întorceau înfrînţi. Totuşi, luînd un aer nepăsător, spuse veselă :

— Ia uitaţi-vă ce paturi v-am pregătit !...

Ca să ne dăm seama cam cum arătau „paturile" fetei, trebuie să spunem că peştera era ca un fel de covată mare, săpată în inima muntelui, avînd pe lături un fel de laviţe de piatră. Pe aceste laviţe se gospodărise Şuşik. Aşternuse pe „divane" iarbă uscată, iar deasupra pusese un strat de muşchi. În fundul „covatei", trosnind şi fumegînd, ardea focul, iar flăcările lui încălzeau amîndouă laturile unde se aflau culcuşurile.

— Da !... După o vînătoare ca a noastră, ni se cuvine o binemeritată odihnă, într-un pat moale ! Ni se cuvine din plin ! spuse Gaghik şi se întinse, cu un geamăt de desfătare, pe unul din paturi, urmat fără zăbavă şi de ceilalţi.

— Zăpada se topeşte văzînd cu ochii. Nici jumătate n-a mai rămas — spuse Aşot, cu gîndul vădit de a-i îmbărbăta. Auziţi apa ?...

Copiii ciuliră urechile. Într-adevăr, de undeva, din peşteră, se auzea zgomot surd de apă. Probabil că zăpada, topindu-se, se scurgea de afară prin crăpăturile muntelui şi îşi croia drum, încetul cu încetul, spre adîncuri.

— Tare aş vrea să ştiu unde se scurge ! Intră în pămînt, sau se adună pe sub stînci ? se întrebă Aşot, vorbind de unul singur.

— De topit s-o fi topind ea, dar cărările tot acoperite de zăpadă sînt. Ia te uită ce mai troiene ! Vîntul a netezit omătul ! bombăni posomorît Sarkis.

Nu-l contrazise nimeni, căci toţi ştiau că stratul de omăt de pe cărarea Dracului era atît de gros, încît nu se va topi pînă la primăvară. Ar fi fost din cale afară de primejdios să te încumeţi şi s-o străbaţi : un singur pas greşit, cea mai uşoară ezitare şi te rostogoleai în prăpastie ! Nu era de loc greu să-ţi pierzi echilibrul pe o cărare ca asta. Cînd zăpada e îngheţată, aluneci, iar dacă se topeşte, te prăbuşeşti. Şi într-un caz şi în altul, sfîrşitul ar fi fost acelaşi : moartea... Copiilor nu le mai rămînea deci decît să-şi organizeze „gospodăria" în aşa fel, încît să nu piară de foame şi să aştepte.

Lungi mai sînt nopţile de noiembrie ! Copiii se adunaseră roată în jurul focului şi vorbeau încetişor, în timp ce Boinah patrula prin faţa peşterii, lătrînd de zor şi alergînd într-una. Aso îşi aşternu pe jos abaua sa, se scotoci prin bu-

zunare şi scoase cîţiva pumni de măceşe, pe care le împărţi, numărîndu-le bob cu bob, în cinci grămăjoare egale.

— Măceşe? Sîntem salvaţi!

— Unde le-ai găsit? îl întrebă Aşot.

— Colo sus! Numai că sînt puţine. A trecut moş Martin, afurisitul, şi le-a găsit înaintea noastră.

— Ce, pe aici umblă urşi? întrebă în şoaptă Şuşik.

— Nu, urmele sînt vechi. A trecut pe-aici, se vede, acum cîteva săptămîni şi a curăţat toate tufele. Şi ghinda, tot el a adunat-o... Probabil că şi nucile. Nu ne-a lăsat nici una măcar!

— Nu-i nimic! Să le mănînce sănătos pe toate şi să se îngraşe! Cu atît mai mult o să ne placă cînd o să-l mîncăm noi pe el! îi linişti Gaghik. Sau poate că vă îndoiţi de asta?

Ceilalţi tăcură. N-aveau timp de el: toate gîndurile lor se concentraseră asupra măceşelor. Mai rău le zgîndăriseră foamea şi le speriaseră somnul.

Gaghik, care se aşezase lîngă Şuşik, se ţinea iar de şotii, ca să-i mai îmbărbăteze pe ceilalţi:

— Ia priviţi, fraţilor! Am vara în faţă şi iarna în spate! Ciudată climă!

Într-adevăr, în faţa lui era vară: focul ardea cu limbi mari şi purpurii. În schimb, în spate îl pătrundea frigul de afară.

— Da, iar în stînga ai primăvara — adăugă rîzînd Aşot şi se uită la Şuşik.

— Da, da, Aşot! Şi încă ce primăvară! Cu trandafiri şi viorele!

Şuşik zîmbi îngăduitoare la glumele celor doi, dar se simţea prost: tot corpul o durea şi o ardea, mai ales spinarea, iar foamea o chinuia cumplit. Aso îşi scoase de la brîu fluierul lui de trestie — nedespărţit tovarăş al ciobanului — şi începu să cînte melodii triste şi frumoase de-ale kurzilor, acompaniindu-se şi din gură uneori, cu glas răguşit, e drept, dar plăcut.

La, la, la, la,
Ascultaţi ce vă spun vouă,
Vouă, munţilor,
Vouă, stîncilor!
Căci vouă, smerit, îmi deschid inima!
Pot oare vîntoasele voastre
Să stingă pojarul ce-o arde?

La, la,
Iar blînda răcoare a văilor voastre
Să sece izvorul lacrimilor mele,
Repezi ca apele din Binghel, din munte?

La, la, la...

— Nu, Aso, aşa nu mai merge! În cîntecele tare răsună deznădejdea, frate! observă Aşot. Şi fără ele, n-aş putea spune că sîntem prea veseli.

Ciobănaşul zîmbi, iar pe chipul lui ars de soare dinţii mari şi albi străluciră ca neaua.

— Deznădejdea?... Nu! De ce m-ar cuprinde deznădejdea, cînd am tovarăşi ca voi?... Ştiţi voi ce înseamnă cuvîntul ăsta? Cînd te afli printre tovarăşi, nici moartea nu te sperie. Aşa sună cîntecul frumoasei Hcezare. Fata îi spune iubitului ei Siabando: „Nu te duce să prinzi taurul sălbatic, nu te duce. Dacă eşti vînător, prada ta să fiu eu. Nu te duce!"... Dar Siabando n-a ascultat-o. Era tînăr, era îndrăgostit, sîngele îi clocotea în vine. A pornit în goană după taurul cel sălbatic, şi-a înfipt săgeţile în el şi l-a rănit. Dar soarta nemiloasă s-a amestecat şi ea: taurul l-a ridicat în coarne pe voinic, l-a zvîrlit şi l-a lovit de crengile uscate ale unui copac, care i-au străpuns pieptul lui Siabando... Pîcla învăluise muntele Sipan, însă fata nu s-a temut şi a pornit să-şi caute iubitul. Cînd l-a găsit, a început să plîngă la căpătîiul lui. Iar Siabando, gemînd, i-a spus: „Nu plînge, Hcezare, nu plînge, draga mea"... Şi Hcezare i-a răspuns:

Plîng, Siabando, plîng,
Căci îţi aud suspinul,
Căci te-aud gemînd.
Dar ştiu un loc în muntele Sipan
Ce-ascunde printre stei un lac de-azur,
Cu apă din apa lui te voi spăla,
Iar soarelui raze de leac i-oi cere
Pentru tine, Siabando, iubitul meu...

Copiii îl ascultau tulburaţi, căci, în gura ciobănaşului Aso, cîntecul sărmanei Hcezare răsuna nespus de trist.

Intră şi Boinah în peşteră. Veni lîngă ei şi se culcă cu botul pe labe, părînd că ascultă atent cîntecul. Era liniştit. De vreme ce stăpînul cîntă din fluier şi din gură, înseamnă că turma nu e ameninţată de lupi, înseamnă că totul e în ordine...

CAPITOLUL X

din care se vede ce anume s-a petrecut în satul Aighedzor cînd a fost primită nefasta scrisoare

Satul Aighedzor este aşezat în partea stîngă a văii Araratului. După cum îi spune şi numele [1], Aighedzorul se află într-un defileu bogat în livezi. Livezile din partea de sus a acestei aşezări sînt udate de un mic rîu de munte, în timp ce un sistem de irigaţii aduce apa din Arax plantaţiilor de bumbac ce se întind pe cîmpia din faţa satului.

Vesel sat, Aighedzorul!... Cum să nu fie vesel cînd în fiece toamnă, în beciul oricărui colhoznic găseşti cîte 2—3 carasuri [2] pline cu vin din strugurii ce cresc în propria livadă!

Pînă în octombrie, în fiecare curte şi sub fiecare acoperiş se usucă la soare, cu gurile larg căscate, oale mari de lut. Numai oale peste tot! Acum însă, în noiembrie, să colinzi tot Aighedzorul în lung şi-n lat, nu vei afla una!... Pline ochi cu „sucul soarelui" din valea Ararat, ele aşteaptă în pivniţe sosirea zilelor de sărbătoare.

Cum sfîrşesc cu pregătirile pentru sărbătorile din octombrie, colhoznicii iau o cană de lut, intră în beci şi scot capacele vaselor. Pivniţa se umple atunci de mireasma îmbătătoare a vinului şi te-apucă ameţeala, de eşti gata-gata să-ţi pierzi cunoştinţa.

Cu sărbătorile din octombrie încep şi petrecerile în sat — nunţi şi ospeţe. Zile cînd sătenii n-au altă grijă decît să te omenească cu vinul lor dumnezeiesc şi cu şaşlîk.

---

[1] Aighedzor — defileu între livezi.
[2] Caras — vas de lut, mare cît un stat de om.

Mare ghinion ai să te nimereşti în zilele acelea cu treburi în sat! Căci oricine ţi-ar ieşi în cale, fie şef de brigadă, fie simplu colhoznic, te va opri din drum şi te va pofti la el în casă. Ferească sfîntul să te împotriveşti, că-i supărare mare: „Cum adică, mă dispreţuieşti? Nu mă socoteşti om? Nu vrei să intri în casa mea? Nu vrei să guşti din pîinea şi din sarea mea?"

Păcat! Mare păcat că în anul acesta zăpada a căzut prea din belşug şi prea de timpuriu, lipsindu-i pe oameni de plăcerea de a petrece prin grădini, la aer curat, aşezaţi turceşte, sau prin poieniţele acoperite de catifeaua verde a ierburilor. Au fost nevoiţi să întindă masa în casă şi s-o umple cu felurite bucate şi cu sticle cu vin roşu. Dar pe cine să chemi în ospeţie, cînd toţi au mese întinse? Toată lumea duce dorul musafirilor!... Că doar nu poţi să petreci de unul singur!

Tatăl lui Aşot, vînătorul Aram, şi tatăl lui Gaghik, grădinarul Arşak, întîlnindu-se pe uliţa mare, începură a se pofti unul pe altul. Şi, ca să vorbim cinstit, trebuie să recunoaştem că erau un pic cam încălziţi.

— Ascultă, Arşak, nevastă-mea a fript nişte potîrnichi gustoase, de să te lingi pe degete. Hai, vino! încerca Aram să-şi convingă prietenul.

— Da' ce? Parcă eu n-am cu ce să te ospătez? N-am şi eu casă? Hai la mine! nu se lăsă Arşak.

Ţinu tocmeala celor doi o grămadă de vreme, însă cum pînă la urmă nu se înţeleseră, Arşak recurse la forţă: îl înşfăcă zdravăn pe Aram, luîndu-l la spinare ca pe un sac cu cartofi şi, în rîsul colhoznicilor, martori la toată tărăşenia, îl duse la el acasă.

Ajuns în tindă, Arşak luă capacul de pe un caras uriaş şi-i porunci lui Aram:

— Ei, acum dezbracă-te şi sări!

— Cu asta vrei tu să mă sperii? Pe cine, mă? Pe mine, care m-am luat la trîntă cu ursul?... Ia te uită cu ce-şi închipuie dumnealui că mă bagă-n spaime! bombăni Aram, făcînd pe supăratul.

Ieşi din casă nevasta lui Arşak, cu o cană mare de lut în mînă.

— Frăţioare Aram, feciorul tău şi cu al meu parc-ar fi fraţi buni! Să bem pentru ei, vecine!

La care, îndrăznețul vînător, care nu știuse ce-i frica nici în fața ursului, dădu speriat înapoi, într-atît de mare era cana aceasta.

„Nu, frățioare, nu merge așa! Dacă mai beau, îmi pierd capul!" își zise el.

În clipa aceea bătu cineva la ușă. Plin de zăpadă, Murad, factorul satului, scoase din tolbă o scrisoare pe care o întinse, fără să spună o vorbă, lui Arșak.

— Moș Murad, oi fi înghețat! Poftește înăuntru și te încălzește nițel — îl îmbie pe poștaș nevasta lui Arșak.

— Nu, mulțumesc, că m-așteaptă baba și nu pot să întîrzii. Ce? Să beau o gură de vin? Asta da, se poate...

Și bătrînul dădu de dușcă o ulcică.

— Uff! oftă el, mulțumit și, trăgîndu-și răsuflarea, adăugă: Ăsta nu-i vin, ci lapte de leu.

Pînă să bea poștașul vinul, Arșak deschise scrisoarea.

— O, e de la puiul meu de leu! zise el, recunoscînd scrisul lui fiu-său. Dragul tatii! Dar de ce oare n-o fi venit chiar el?

— Cum așa? Nu s-au întors încă? Au plecat doar de ieri de la fermă... — spuse moș Murad.

Mai bine își mușca limba decît să zică ce zisese, căci femeia lui Arșak, auzind una ca asta, scoase un țipăt: „Lua-m-ar moartea!" și scăpă din mîini ulcica din care băuse bătrînul.

— Stai puțin, nevastă, să citim mai întîi! Doar n-o să dispară ei! spuse Arșak, mai mult ca să se liniștească pe sine decît pe femeie. Și dădu să citească. A, dar nu e pentru mine! Flăcăul îi scrie lui bunicu-său. Tată — strigă el — ia vezi că-ți trimite nepotul scrisoare de la fermă!

— Da-a-a-a? Și ce scrie? răsună din odaia alăturată glasul bătrînului.

— Ce? Stai că-ți citesc! Ha-ha-ha! Scrie că vrea să te întinerească — rosti Arșak, rîzînd. După ce mai citi cîteva rînduri, se întunecă la față. Cum vine asta, în Orientul Îndepărtat? A înnebunit feciorul-meu, femeie!

Bine a zis cine a zis că omului beat nu-i pasă de nimic, căci nici scrisoarea băiatului și nici spaima nevestei nu produseră cine știe ce impresie asupra lui Arșak. Ba, mai mult, începu să facă pe fudulul că feciorul-său are o copilărie ca a marilor călători ai lumii, cu totul neobișnuită!

...Noaptea tîrziu, cînd se întoarse acasă, Aram o găsi pe nevastă-sa plîngînd amar, ţipînd şi lovindu-se cu pumnii peste genunchi. Aflînd că nici Aşot nu se întorsese de la fermă, Aram, deşi speriat şi el, strigă la nevastă-sa :

— Ce te-ai pus pe bocit, că doar nu-i copil de ţîţă să stea acasă, lîngă fusta ta!

Drept care, se culcă şi adormi buştean. A doua zi se sculă de cu noapte, aşa cum se scula cînd pleca la vînătoare. Somnul îi risipise aburii beţiei. Se uită după nevastă-sa, o văzu lipită de geam, ca una care nu se urnise de acolo de cu seară, îşi mută privirea asupra patului neatins, pustiu al fiului său drag şi se sperie : „Nu cumva li s-a întîmplat într-adevăr ceva băieţilor ?“

Nevasta plîngea şi ofta, frîngîndu-şi mîinile şi repetînd într-una : „Of, băiatul meu... Of, băiatul meu... unde, sub ce stîncă zaci, dragul mamei ?“

— O să iau calul brigadierului şi mă reped la fermă ! Mă întorc pînă nu răsare soarele — zise posomorît Aram.

— Aşteaptă să se lumnieze. Unde pleci pe viforniţa asta ? încercă nevastă-sa să-l oprească.

Aram însă n-o luă în seamă. Puse mîna pe armă şi ieşi. Ce-i păsa lui de viforniţă, ce-i păsa lui de lupi, cînd Aşot dispăruse ? Nu fu nevoie să se ducă pînă la fermă, căci la jumătatea drumului se întîlni cu Arşak, care tocmai se întorcea de acolo. Îl trimisese încă de cu seară nevastă-sa după băiat.

— Aşa este ! Au fugit în Orientul Îndepărtat — îi spuse scurt Arşak, foarte abătut.

— De unde ştii ?

— Din toate ! N-ai văzut scrisoarea ? Ai văzut. Iar Şuşik i-a spus verde maică-si : „Plecăm în Orient, la urşii care pescuiesc“... Pesemne că repeta cuvintele lui fiu-tău... — zise Arşak şi se fîstîci : nu cumva să se supere Aram pe el. Nici al meu nu-i mai breaz ca al tău. Şi lui îi fluieră vîntul prin cap ! adăugă Arşak, vrînd să-şi mai îndulcească spusele.

— Şi ce ne facem acum ?... N-ar fi bine să-i căutăm prin munţi ? Să ridicăm satul şi să pornim după ei ?

— Dacă sînt în munţi, se-ntorc ei şi singuri, că doar nu-s prunci ! Fiu-tău e vînător, al lui Avdal e cioban, ba mai are şi un cîine deştept cu el. Dac-ar fi fost prin locurile noastre, cîinele ne-ar fi dat de veste, asta e sigur... Nu... Ăştia sînt ca tăuraşii ! S-au luat după vînt, au pornit-o, s-au dus...

Şi clătinînd din cap, Arşak dădu bici calului. Aram făcu la fel, şi bietele animale, înotînd pînă la burtă prin zăpada adîncă, înspumaţi şi asudaţi, duseră înapoi în sat pe cei doi călăreţi, adînc cufundaţi în gînduri.

Ştirea se răspîndi în sat ca fulgerul. Şcolarii se adunară gravi în jurul învăţătorilor lor, iar directorul şcolii vorbi la telefon cu şeful miliţiei raionale. Mai citiră o dată scrisoarea lui Gaghik, şi din nou poştaşului şi lui Arşak, care fuseseră la faţa locului, li se puseră întrebări. Apoi oamenii ţinură sfat şi ajunseră la concluzia că, într-adevăr, băieţii porniseră spre Orientul Îndepărtat.

— La anii lor, se mai întîmplă... La anii lor, prin cap le umblă tot felul de drăcii ! Mai ales cînd e vorba de unul ca Aşot. Îl cunosc eu bine pe dumnealui... — spuse directorul şcolii, un pedagog bătrîn, cu o bărbuţă cenuşie, care umbla adus de spate. Copilărie zănatică ! De altfel, şi eu am fugit într-un rînd de acasă — mărturisi el, tulburat de amintiri. După cîte mi-aduc aminte, în Africa...

— Dumneavoastră credeţi că nu-i nevoie să ridicăm satul şi să trimitem oameni după ei ? întrebă Arut, preşedintele colhozului. Uf ! Că şi fără asta, am atîta bătaie de cap ! Acum îmi cad şi copiii ăştia în cîrcă... Mare pacoste, dom'le, mare pacoste !

Şi Arut, care întotdeauna era tare ocupat, strigă la Aram şi la Arşak că cresc pentru colhoz cadre care nu fac doi bani...

— Dacă fug ei de pe acum din sat, ce fel de colhoznici au să fie mai tîrziu ? zbiera el cît îl ţinea gura.

Singurul căruia îi luă apărarea fu Sarkis, fiul lui Paruir :

— Ăsta ? Ce să-i faci ? E blînd ca un mieluşel. El, săracul, n-a făcut decît să-i asculte pe ceilalţi ! Feciorașul lui Aram, ăla e ca un cîine scăpat din lanţ ! El l-o fi convins şi pe Sarkis, dacă nu cumva l-a ameninţat şi l-a tîrît după el, că-i în stare de orice ! Parcă tată-său cum e ? La şedinţe nu caută să mă sperie ? Nimic de zis : s-a şi găsit marele critic !... turuia neobosit Arut.

Aram sta şi asculta, simţind cum îi clocoteşte sîngele în vine, şi abia-abia se stăpînea să nu-i zică una preşedintelui, de să-i meargă fulgii.

Deşi trimiseseră telegrame în toate colţurile ţării, cu rugămintea ca fugarii să fie întorşi din drum, ajunseseră la concluzia că trebuia să plece neapărat cineva după ei. Bine,

bine, dar cine anume?... Cineva îl propuse pe magazinerul Paruir, ca fiind cel mai descurcăreț dintre toți.

— Tu știi bine rusește, cunoști oamenii, ai mai fost prin lume — îi spunea Arșak. Și dacă nu vrei să pleci singur, uite, vin și eu cu tine! Nici Aram nu cred că se dă în lături!

— Aram? Păi dacă Aram era om, nu dădea viață unui tîlhar ca fiu-său! El i-a luat mințile băiatului meu! urla Paruir, furios, cu urechile roșii ca focul și cu fruntea nădușită. Privirile ochilor cenușii i se tulburaseră.

— Ei, hai, n-are rost să ne certăm.... Să pornim cît mai degrabă, ca să-i prindem pe băieți pe drum — încercă să-l potolească Arșak.

— Fir-ar ei blestemați să fie! Nu mai am băiat! Plece unde vrea! răcnea Paruir, cu o falcă-n cer și cu alta-n pămînt de mînios ce era, deși îl durea dispariția singurului său fecior. Dar în adîncul sufletului, nu credea în zvonurile care pretindeau că băieții ar fi fugit în Orientul Îndepărtat.

Ei, de vreme ce Paruir „nu mai are băiat“, mulgătoarea Așhen e văduvă cu doi copii, iar ciobanul Avdal, tatăl lui Aso, nu poate lăsa turma, nu mai rămînea să plece decît Aram și Arșak.

Paruir, bucuros de această hotărîre, cum îl văzu de departe pe președintele Arut, se grăbi în întîmpinarea lui:

— I-ai văzut pe deștepții ăștia? Ai auzit ce spun? Lasă baltă toate treburile și pornesc spre Orientul Îndepărtat... Vorbesc prostii! Cînd au plecat băieții? Unde, la ce gară s-au urcat în tren? De ce nu i-a văzut nimeni? Și apoi, de unde bani pentru bilete?

În ochii mici ai președintelui se aprinseră două luminițe șirete:

— Bine, bine, Paruir! Ajunge! Tu vezi mai bine de pregătește vinul ăla, că de mîine dimineață începem să-l expediem la Erevan.

Cuvîntul „pregătește“, președintele nu-l rostise întîmplător, și nu întîmplător în ochi i se aprinseseră acele luminițe. Paruir clipi cu înțeles către Arut, în semn că știa el bine ce are de făcut.

— Îl pregătim, cum să nu-l pregătim! Că doar n-o să trimitem un vin ca ăsta să-l bea oamenii și să moară otrăviți!

— Cum adică, otrăviți? Ce, vinul nostru e otrăvit? zise dojenitor președintele.

— Dacă are 16 grade! Sau vrei să spui că asta nu-i otravă?

— Măi, măi, mare tîlhar ești ! Coboară-l !

„Coboară“ ! Rostit de președintele Arut, cuvîntul acesta valora o sută de mii !

Paruir își făcu următoarea socoteală :

„Am să-l cobor, vezi bine c-am să-l cobor, că doar n-am să îngădui ca niște cetățeni sovietici cinstiți să bea vin de 16 grade, să-și piardă capul și să înceapă să se certe între ei, să se ocărască unul pe altul...“ Nu, nu îngăduie el, Paruir, așa ceva ! La 50 de butoaie de vin bun, tare, mai adaugă vreo 20 de butoaie de apă chioară, limpede, curată, de izvor din munți, și tăria vinului va coborî cam la zece grade... Un vin foarte bun ! Un vin ca ăsta îl poți bea fără să-ți fie teamă de scandal !

...Șirurile dese de butoaie din pivniță avură ca de obicei darul să facă să-i tresalte inima de bucurie. Toată lumea lui interioară, toate simțămintele, conștiința, amărăciunile și bucuriile, adică toată viața sa, erau legate de magaziile date lui în grijă, de produsele colhozului pe care le păstra aici. În afara lor, Paruir nu avea nimic : nici viață, nici țel, nimic ! Fără depozitele colhozului, ar fi murit, așa cum moare peștele fără apă. Ele îi insuflau tărie, siguranță, putere și voință. Prieteni avea mulți. Prieteni care de departe își scoteau căciula cînd îl vedeau. „Ce fericire mai mare decît să-i vezi pe cei ce te-au disprețuit pînă mai ieri că îți zîmbesc și te salută pînă la pămînt, întrebîndu-te slugarnici : „Cum o duci cu sănătatea, Paruir Abakumovici ?“

Dar de ce atîta vorbărie în jurul unui responsabil cu magaziile colhozului ? se va întreba cititorul, și pe bună dreptate. Pentru că, de fapt, pe noi, nu Paruir ne interesează, ci fiul său, Sarkis.

„Lumea este untul, iar tu cuțitul. Taie din el cît poți mai mult“ — își tot dăscălea tatăl feciorul, și vorba asta se întipărise adînc în mintea lui Sarkis. De mic copil, îl văzuse pe taică-său cum trăiește și îl imita în toate. Crescut de un asemenea părinte, îi intrase bine la cap că singurul rost al lumii acesteia este să-l satisfacă pe el și nevoile sale.

Acum Sarkis se afla în tovărășia unor copii pe care nu-i iubea, copii ai căror părinți, colhoznici cinstiți, îi crescuseră în spiritul dragostei de muncă, o muncă perseverentă în folosul societății. Este deci lesne de înțeles cît de greu i-a venit băiatului acesta, egoist pînă în măduva oaselor, să pornească la luptă împotriva forțelor înverșunate ale naturii...

CAPITOLUL XI

din care se vede că nici o vietate nu acceptă de bună voie să devină hrana alteia

Cînd se trezi şi deschise ochii — asta s-a petrecut în cea de-a cincea dimineaţă — Aşot îl văzu pe ciobănaş tăindu-şi bucăţele tolahul — una dintre obielele lui scurte, din ţesătură grosolană.

„Ce faci ?“ îl întrebă Aşot din ochi. Aso ridică tăcut mîna dreaptă şi o roti de cîteva ori deasupra capului său.

— Praştie ? şopti Aşot.

Aso încuviinţă din cap.

Între timp se trezise şi Gaghik. Băiatul se frecă la ochi şi ieşi din peşteră.

— Felicitările mele ! strigă el din prag. S-a mai aşternut un metru de zăpadă !

Băieţii tresăriră fără voie, iar Şuşik îşi plesni palmele una de cealaltă. Nu dormea de mult — cine să închidă un ochi măcar, pe un frig ca ăsta ?

— Minunat ! Zăpadă ca asta am aşteptat — zise Aşot, străduindu-se să pară cît mai liniştit. Pînă acum, zăpada era îngheţată la suprafaţă şi potîrnichile puteau fugi ! De astă dată, gata, au să se afunde în ea !

— Şi cum o să le prindem ? De coadă sau de cap ? întrebă ironic Gaghik.

— Şi cîte kilograme o să cîntărească fiecare ? spuse şi Aso, vîrîndu-se pentru prima oară în vorba celor doi tovarăşi, care erau mai mari decît el.

— Ia te uită la Aso ! Mic şoricelul, e mic, dar are dinţi ascuţiţi ! Şi tu rîzi de mine ?! se miră Aşot. Ia vino să văd ce-ai meşterit acolo ! Bine, de tăiat ţi-ai tăiat obiala, dar de unde iei sfoară ca să faci praştie ?

— O să-mi deşir un ciorap — zise Şuşik, ştergîndu-şi lacrimile.

— Nu-ţi dau voie, surioară Şuşik, să-ţi strici ciorapul ! Ia te uită cîte sforicele am eu ! şi Aso arătă spre opincile cu care era încălţat.

Avea nişte opincuţe cu totul deosebite. Nu semănau de loc cu cele obişnuite : căputa era acoperită cu o reţea

groasă din fire colorate. Băiatul deşirase cîteva şi făcuse din ele un şiret cît pentru trei praştii.

— Ştii să tragi cu praştia? întrebă el, întorcîndu-se spre Aşot, dar, temîndu-se parcă să nu-l fi jignit cumva, se grăbi s-o dreagă: Ei, vezi bine că ştii!

— Dar tu?

— Eu? Mă pricep şi eu puţin — răspunse Aso, modest.

— Dacă-i aşa, atunci e minunat! Deocamdată însă, hai să ne spălăm cu zăpadă... Ia te uită ce-a mai nins! Şi ce zi minunată pentru vînătoare! Astăzi ieşim după vînat! spuse Aşot. Copii! Un măcăleandru! exclamă el îndată.

Luă praştia lui Aso, îi potrivi o piatră rotundă şi alergă spre tufişurile din apropiere, unde un măcăleandru piuia liniştit, fluturîndu-şi codiţa şi sărind zorit de pe o ramură pe alta. Avea spatele şi aripile de un verde atît de închis, încît părea cenuşiu, iar piciorușele erau roşietice.

Aşot se înfundă adînc în zăpadă. După ce aruncă cu pietre spre pasăre, fără s-o nimerească, asudat şi abia răsuflînd, se întoarse la ceilalţi.

— Nu fuge ea nicăieri! zise băiatul, străduindu-se să-şi ascundă ciuda. Deocamdată, hai după potîrnichi. Şuşik, tu încinge focul, că noi n-o să zăbovim.

Băieţii îşi luară ciocanele primitive şi porniră în urma lui, spre ieşirea din peşteră. Cînd ajunseră în prag, se opriră. Cum să pornească prin marea aceea de zăpadă? Şi de ce?

Ningea într-una cu fulgi mărunţi-mărunţei. Ziua era posomorîtă; o perdea străvezie de ceaţă acoperea vîrfurile munţilor ce străjuiau defileul şi nu se vedea nicăieri nici urmă de potîrniche, de nicăieri nu răzbea cîntecul ei obişnuit.

— Aici nu-i nimic! Încotro ne duci? bodogăni Sarkis după ce făcu doar cîţiva paşi.

Într-adevăr, nu era de loc plăcut să înoţi în zăpada aceea mare şi rece. Abia stăpînindu-şi iritarea, Aşot spuse, nu atît pentru Sarkis, cît pentru Gaghik şi Aso:

— Pe o vreme ca asta, potîrnichile stau pitite prin crăpăturile stîncilor. Trebuiesc speriate. Cînd şi-or lua zborul şi se vor lăsa pe zăpada moale, ale noastre sînt!

— Ale noastre? Ei, dacă-s ale noastre, du-te şi adu-le! bombăni Sarkis şi, părăsind urmele lăsate în zăpadă de prietenii lui, se îndreptă spre nişte tufişuri, cu nădejdea că

vă descoperi acolo ceva mai accesibil: măceșe sau niscai crușin...

— Nu vii cu noi? întrebă Așot, aspru, și ochii îi străluciră mînioși.

— Dacă vreau, vin, dacă nu vreau, nu vin! îl înfruntă Sarkis. Ce, sînt sclavul tău?

— Bi-ine! O să-ți pară rău... Haideți după mine, băieți!

Și Așot, roșu de indignare, începu să-și croiască drum prin zăpadă spre acea pantă a muntelui de unde răzbise pînă la ei în fiecare dimineață cîntecul potîrnichilor.

Aceste păsări ale munților sînt viețuitoare sedentare de felul lor, și dacă au fost într-un loc cu cîteva zile în urmă, tot pe acolo să le cauți. Cel puțin asta era părerea lui Așot. Gaghik însă mergea în silă. Mergea și se gîndea: „N-o să facem nici o ispravă, asta e! Dar parcă poți să te întorci? E nu știu cum!"...

La un moment dat, pe deasupra lor zbură un cîrd de vrăbii urmărite de uliu. Păsărelele, speriate, se pitiră prin tufișuri. Așot, văzîndu-le, holbă ochii: ce căutau ele acolo, în defileul Panterei? Știa că în munți și în păduri rar vezi vrăbii, căci aceste zburătoare trăiesc întotdeauna în preajma așezărilor omenești, ocrotite de om, în magaziile și în stogurile clădite de el. Omul le apără de uliu și de vulpe și ele se bucură de toate acestea fără a-l răsplăti vreodată. Așa că se punea întrebarea cum de nimeriseră vrăbiile aici, în pustiul acesta?

— Fraților, eu cred că pe aici au locuit oameni — le spuse Așot prietenilor săi.

Dar parcă de asta le ardea băieților? Cît ai zice „pis", zvîrliră ciocanele din mînă, își scoaseră praștiile și sloboziră asupra vrăbiuțelor o adevărată ploaie de pietre.

— Am omorît una! Pe cuvîntul meu, am văzut-o cum a căzut! strigă Gaghik și se repezi după pradă.

Dar Așot îl opri:

— Nu-i nevoie, Gaghik! N-a fost vrabie, ci o piatră. Piatra mea. Ți s-a năzărit de emoție! Să mergem...

La urma urmelor, merita oare să alerge după vrăbii?

Vădit lucru, vînătoarea nu este o îndeletnicire ușoară. Uite, o biată păsărică neînsemnată, dar vrea și ea să trăiască și caută din răsputeri să se salveze! Se ascunde ba prin tufișuri, ba își ia zborul, știind că singura ei scăpare stă în puterea aripioarelor sale...

Copiii se îndreptau pe urmele lui Aşot spre locul unde, după părerea acestuia, trebuia să găsească potîrnichi. Singurul care nu uitase de vrăbii era Gaghik. „Oare într-adevăr să nu fi nimerit eu nici una? Nu, mie mi se pare totuşi că a fost vrabie, şi nu piatra lui Aşot" — îşi zicea el, uitîndu-se cu jind pe după tufişuri.

Cu chiu cu vai, izbutiră să străbată cele două-trei sute de paşi care despărţeau peştera de Dealul Potîrnichilor, cum botezaseră ei stînca aceea ce se ridica la apus de adăpostul lor, aidoma unui turn greoi, printre celelalte stînci care străjuiau defileul în dreapta. Avea o pantă lină, şi zăpada acoperise toate povîrnişurile ei cu un strat gros, lăsînd doar ici-colo să se desluşească, pe întinderea imaculată, nişte crăpături din care ieşeau cîteva smocuri de iarbă galbenă, tulpini uscate şi vreo două tufişuri rare şi pipernicite. Ce altă plantă putea să crească pe pămîntul acela sărac şi pe nisipul mînat de vînturi în cutele de piatră ale stîncii ?

Aceste biete fire de iarbă şi tufişuri macină veac de veac cu rădăcinile lor piatra, cucerind cu îndîrjire noi porţiuni de pămînt roditor. Aici, printre rădăcinile lor, se ascund potîrnichile în zilele cînd cade zăpadă multă. Doar aici mai găsesc cîte ceva demîncare: seminţe, muguri, poame pe tufişuri...

Băieţii nu ajunseră însă pînă la crăpături, căci Aşot le strigă deodată:

— Zvîrliţi cu pietre şi faceţi zgomot!

Căutară deci pietre prin zăpadă şi începură să le zvîrle în tufişuri, ţipînd şi fluierînd, în acompaniamentul lui Boinah, care lătra de mama focului. Spusele lui Aşot se adeveriră: cîteva potîrnichi îşi părăsiră speriate adăposturile şi se cocoţară, cu mişcări nesigure, sus pe stîncă. Se afundau în zăpada moale şi afînată, altele se opreau şi îşi ascundeau capul în omăt, închipuindu-şi probabil că aşa nu le mai vede nimeni. Ceea ce este de altfel caracteristic pentru potîrnichi: cînd n-au unde să se ascundă şi n-au posibilitatea să-şi ia zborul, zăpada moale neîngăduindu-le să-şi facă vînt, de spaimă ele îşi îngroapă capul în zăpadă!

Aşot, mai-mai să crape de ciudă, căci nu se putea urca pe stîncă! Ce uşor i-ar fi fost să le prindă de vii pe toate zburătoarele astea care stăteau şi aşteptau cu capul vîrît în zăpadă.

— Trageţi în ele cu praştia! strigă el băieţilor. Aso, ai pietre?

Poc! poc! poc! zvîrleau copiii cu pietre. Dar care e vieţuitoarea aceea care acceptă de bună voie să devină hrană unei alte vieţuitoare?! Aşa că şi potîrnichile, ca şi măcăleandrii şi vrăbiile, găsiseră mijlocul de a se salva: cufundîndu-se în zăpadă, ele o scutură fără să vrea de pe pietrele mai ascuţite, obţinînd astfel un punct de sprijin, acea trambulină de care au nevoie ca să-şi ia zborul.

Fîr... Fîr... Fîr...

Măturînd zăpada de pe stîncă, potîrnichile se ridicară una după alta în aer şi se aşezară ceva mai sus de peştera în care îşi găsiseră adăpost copiii.

CAPITOLUL XII

din care se vede ce se poate întîmpla cînd nişte nepricepuţi se apucă de vînătoare

Şi uite aşa scăpară vînatul! De supărare, Aso şi Gaghik stăteau abătuţi de parcă li se înecaseră corăbiile. Aşot însă părea tot mai entuziasmat.

— Aţi văzut? izbucni el. Acum totul o să fie în ordine! Să mergem!

Dar Gaghik nici nu se urni.

— Pînă nu mă faci să pricep de unde pînă unde eşti convins de lucrul ăsta, nu mă mişc — rosti el, hotărît.

— Ţi-ai şi găsit timpul potrivit pentru explicaţii! îi sări ţandăra lui Aşot, care nu mai avea răbdare de cînd simţea vînatul pe aproape. Îl lămuri totuşi: Nu vezi că s-au aşezat pe vîrful teşit al stîncii?

— Aşa... Şi ce-i cu asta? Tu vorbeşte-mi în aşa fel ca să pricep! zise Gaghik, lovindu-se cu degetul în frunte.

Nici Aso nu-l înţelegea pe Aşot. Nu vînase niciodată potîrnichi şi habar n-avea cum se prind. Socotea însă că nu e momentul ca să se certe sau să pună întrebări şi că, devreme ce Aşot le-a cerut un lucru, ei trebuie să se supună... Cel puţin aşa învăţase el să se poarte la fermă. Dacă unul dintre ciobanii mai bătrîni îi spunea să facă

ceva, el își ducea mîna la ochiul drept și răspundea: „Am înțeles! Așa am să fac!"

— Netotule! îl ocăra Așot pe Gaghik. Nu ți-am spus că potîrnichile, cînd zăpada e mare, sau se ascund prin crăpături, sau își vîră capul în nămeți? Acolo, sus, nu e nici o crăpătură! Locul e neted. Ca-n palmă, nu vezi? Cum s-au lăsat jos, au și dispărut cu toatele! S-au înecat în zăpadă. Așadar, nu ne mai rămîne decît să ne ducem și să le adunăm... Mai repede!

— Ei, acum am priceput — încuviință Gaghik.

De data aceasta, drumul nu a fost prea anevoios. Ca să ajungă pînă la vîrful stîncii, s-au văzut nevoiți să se întoarcă pe cărarea croită de ei, care ducea spre peștera lor, iar de-acolo, cotind la stînga, să se cațere pe munte. Dar abia de aici începu chinul: zăpada le ajungea pînă la brîu! De coborît nu era cine știe ce lucru greu, dar de urcat... Măcar de n-ar fi fost atît de istoviți de nemîncare!

— Aso, du-l pe Boinah la Șușik și întoarce-te imediat! spuse Așot, gîfîind.

— Bine. Dați-mi să duc și ciocanele! Ce ne mai trebuie?

— Da, ia-le, că și fără ele ne e greu...

Jos, de prin tufișuri, se ivi capul lui Sarkis. Scutura zăpada de pe ramuri și le cerceta cu luare-aminte, tot căutînd poame. Dacă găsea au ba, nu știe nimeni, dar, de vreme ce nu se lăsase încă de treaba asta, înseamnă că tot mai descoperea el cîte ceva...

Cu bîta-i ciobănească în mînă, Aso se înapoie la tovarășii lui și o porni repede înainte. Pe el nu-l speria zăpada, căci nu o dată ieșise împreună cu maică-sa și făcuse potecă pentru oile fermei spre pășune; acolo rîneau zăpada cu lopețile, ca dobitoacele să poată găsi mai ușor iarba. Așa și acum. Sprijinindu-se în bîta lui de corn și tot sărind ca peste un pîrleaz, băiatul ajunse primul în vîrful stîncii. Îi întinse ciomagul și lui Așot. Încercînd să-l imite, Așot se cățără cu mișcări aproape la fel de dibace, urmat pe cărarea bătătorită de Gaghik.

Cînd răzbiră pe „acoperișul" stîncii, se opriră să-și mai tragă sufletul. Dar nu pentru mult timp, căci Așot, grijuliu, o porni degrabă înainte. Ducîndu-și degetul la buze, făcu semn celorlalți să tacă și le arătă ceva cu capul. Gaghik

privi atent şi văzu chiar la mijlocul „acoperişului" nişte ghemuleţe. Ai fi zis că aruncase cineva pietre în zăpadă, şi că pietrele, afundîndu-se în omăt, lăsaseră nişte adîncituri mici, cu marginile strîmbe şi inegale. Acum era limpede: în fundul fiecărei adîncituri se afla o potîrniche!

Aşot mai făcu doi-trei paşi. Înainta atît de uşor şi fără zgomot, încît vietăţile nici habar n-aveau că le paşte primejdia. Ajungînd la prima gropiţă, Aşot, căznindu-se să-şi aducă aminte cum făcea taică-său, băgă mîna cu grijă în gropiţă şi, în clipa următoare, în mîinile lui se zbătea o potîrniche!

O! Freamătul păsării prinse tulbură într-atît pe vînătorul nostru, încît inima lui sta să plesnească... De bucurie îi venea să ţipe! Gaghik se avîntă spre cealaltă gropiţă şi se aruncă cu pieptul deasupra; cînd simţi însă în palmă penele calde ale păsării, strigă:

— Am prins-o, am prins-o! Mai repede!

Dar potîrnichea îi scăpă din mîini, împroşcîndu-l cu zăpadă.

— Sst! ţistui supărat Aşot.

Degeaba însă, căci Gaghik înnebunise de-a binelea! Alerga de la o gropiţă la alta, se arunca cu tot corpul deasupra lor şi se agita ca un apucat. Numai că potîrnichile nu se lăsau prinse! Dacă nu o zbugheau pe sub subsuoara lui, îi scăpau din mînă; cum s-ar zice, îi zburau chiar de sub nas!

Şi Aso se vînzolea cînd la stînga, cînd la dreapta, dar tot degeaba, căci, piuind şi fîlfîind din aripi, potîrnichile îi scăpau şi lui. Aşot tremura de mînie. Mîinile îi erau ocupate cu pasărea pe care o prinsese. Nu apucase nici s-o ascundă undeva, nici s-o dea celorlalţi, ca să mai poată prinde altele...

— Prostule! Ce faci? îi strigă el lui Gaghik.

Era însă prea tîrziu, căci Gaghik, ajutat de Aso, izbutise să alunge toate zburătoarele!

— Noi de ce n-am putut să le prindem?! se miră Gaghik.

Aso, lîngă el, zîmbea vinovat.

— Prostule! repetă supărat Aşot. Tu n-ai văzut cum am făcut eu? Se poate să te-arunci deasupra gropii? Trebuia să bagi încetişor mîna înăuntru şi... Ei, dar parcă am cu cine să vorbesc!... Tu nu ştii decît să-ţi baţi joc

de oameni, ba de unul, ba de altul... Of! Şi cum au mai fugit!

De necaz, lui Aşot îi venea să se aşeze jos în zăpadă şi să plîngă. Cine ştie dacă vor mai avea vreodată un prilej ca ăsta? Dacă zăpada prindea o cît de mică pojghiţă de gheaţă, potîrnichile erau salvate... Vor fugi atît de lesne şi atît de iute, încît n-o să le mai ajungă din urmă nici călare, vorba tatălui lui Aşot.

Tăcuţi, cu nasul în pămînt, se întoarseră în peşteră.

— A! Aţi prins o potîrniche! exclamă Şuşik şi sări bucuroasă de la locul ei. Dar de ce sînteţi aşa de plouaţi?

Aşot tăcea. Fără să scoată un cuvînt, luară potîrnichea şi o jumuliră; capul şi măruntaiele i le dădură lui Boinah. Cumpănind pasărea în palme, Gaghik nu se putu stăpîni să nu întrebe:

— Cît o fi trăgînd oare?

Aşot nu-i răspunse. Era posomorît şi mut. În închipuirea lui vedea potîrnichile luîndu-şi zborul una după alta — fîr... fîr... fîr... — şi dispărînd!

— Să tot aibă o jumătate de kilogram — îşi răspunse singur Gaghik, văzînd că ceilalţi tac. Da, pe aici pe la noi potîrnichile cîntăresc cam cît o puică de găină... Zece-douăsprezece potîrnichi, fiecare cîte o jumătate de kilogram... Asta înseamnă, Aso, că din pricina neîndemînării noastre tu şi cu mine am lăsat să ne scape 5—6 kilograme de carne! Păcat, ce păcat! conchise el, clătinînd necăjit din cap, şi numai în colţul gurii lui mici flutura umbra abia desluşită a unui zîmbet.

Într-adevăr, potîrnichea era mare şi grasă. O fripseră în grabă, o împărţiră în cinci părţi egale şi o mîncară cu poftă. Boinah, care prindea sprinten din zbor toate oscioarele, se uita la ei cu privire lacomă, vrînd parcă să spună: „Asta a fost tot?... N-a mai rămas ceva pe acolo?"...

Cum era să îndure ciobănaşul privirea lui dojenitoare? Bineînţeles că-i dădu cîinelui şi o parte din porţia lui, în afară de oscioare. Sarkis însă nu se îndură să-i arunce nici măcar oasele. Le ronţăi şi le supse şi pe dinafară, şi pe dinăuntru.

După „prînz", copiii se culcară, să se mai odihnească: Aşot, Aso şi Gaghik cu gîndul la prima lor vînătoare, Şuşik cu gîndul la maică-sa, iar Sarkis... Sarkis cu gîndul la faptul că de dimineaţă, după ce se despărţise de tovarăşii

săi, adunase o grămadă de măceşe şi de cruşin, pe care le mîncase singur, fără a le împărţi cu nimeni...

„Oare ei de ce mi-au dat o bucată de potîrniche?" se întreba el, sincer mirat.

CAPITOLUL XIII

din care se vede că, uneori, fericirea zîmbeşte celor ce nu sînt demni de ea

Acestea toate s-au petrecut în cea de a şasea zi.

În dimineaţa aceea, natura voia parcă să le dea copiilor unele speranţe: nici un norişor pe cer, iar pe povîrnişurile dinspre miazăzi ale defileului zăpada se topea văzînd cu ochii. Într-adevăr, atît de repede, încît nămeţi întregi se rostogoleau vuind de pe stînci, iar copacii se dezgoleau... N-are a face că stratul de nea era adînc: ninsese înainte de vreme, aşa că se putea topi repede, mai ales că pe versantele dinspre sud ale Caucazului soarele de noiembrie este uneori la fel de arzător, de pildă, ca cel de august în Ural.

Sarkis ieşi primul din peşteră în ziua aceea şi se opri la intrare. Ţinea în mînă un ciocan de piatră şi aştepta parcă pe cineva. Poate că-l impresionase povestea cu potîrnichea şi luase hotărîrea să pornească şi el cu ceilalţi la treabă...

Soarele se ridicase de o suliţă pe cer şi zăpada scînteia atît de puternic sub razele lui, încît băieţii, ieşind din peşteră, închiseră ochii fără să vrea. Înainte de a porni la drum, Aşot le ţinu un întreg discurs:

— Să nu credeţi cumva — spuse el — că defileul Panterei este un loc pustiu! Nu! Adevărul e că noi nu cunoaştem bine natura sau, vorba tatii, nu ştim să citim în cartea ei! Pentru că trebuie să dăm atenţie oricărui amănunt, fie cît de mic. Să studiem fiecare urmă! Numai în felul ăsta vom găsi şi noi cîte ceva...

— Ţi-ai încheiat darea de seamă? întrebă Gaghik, ironic.

— Ce dare de seamă? se supără Aşot.

— A, să-mi fie cu iertare, nu e dare de seamă, ci cuvînt de deschidere. Şi acum, ascultaţi-mă şi pe mine. După părerea mea, ar trebui să căutăm o altă cale de ieşire din defileu! Şi tu vorbeşti de haleală...

— Nu te mai osteni! Tata zicea că singurul drum pe unde poţi intra şi ieşi din defileu este poteca Dracului, adică aceea pe care am venit noi! Priviţi în jurul vostru: la dreapta, la stînga şi în spate, numai pereţi stîncoşi! Nu ne rămîne decît ceea ce avem în faţă!

Coborîră spre capătul de jos al defileului, care se isprăvea cu o cornişă de piatră, asemănătoare unui acoperiş neted. Cînd se uitară de-acolo în vale, copiii, îngroziţi, se dădură înapoi, căci sub picioarele lor se căsca un hău fără fund, în care intra, ca un clin îngust, o parte din valea Araratului. Era limpede că apa ploilor sau cea izvorîtă din pămînt se scurgea din defileu pe această stîncă, netezindu-i de veacuri culmea şi laturile.

— Ei, ce zici? Te încumeţi să cobori pe aici? întrebă Aşot. Ia vino mai aproape şi te uită!... Ei? Ce zici?... Aşot tăcu, deşi tare i-ar mai fi dat o lecţie lui Gaghik, să-l ţină minte.

— Eu? Mare scofală! Ce-i aşa de greu? Ţi-ai găsit pe cine să sperii! Dă-mi o frînghie şi cobor cît ai zice peşte! ripostă Gaghik, dar nu făcu nici un pas înainte.

Reuşi să-şi ascundă cu măiestrie frica şi se dădu înapoi, avînd aerul că se duce să caute o piatră ca s-o arunce în prăpastie. Piatra căzu: bubui, lovindu-se de muchiile stîncii, şi o auziră cînd ajunse jos, în fundul defileului, apoi se lăsă din nou liniştea. Băieţii se uitau la stînci şi tăceau. Da, singurul drum pentru a ieşi din defileu era poteca Dracului, care şerpuia pe povîrnişul muntelui pe deasupra prăpastiei. Numai că acum, fiind troienită de nămeţi, era absolut impracticabilă.

— Oare s-o mai topi vreodată zăpada de pe cărare? întrebă Şuşik.

— Pînă la primăvară cred că nu. Vezi? Trebuie să fie ceasul unsprezece, dar soarele n-a răzbit încă pînă la ea, căci panta e îndreptată spre apus!

Muţi, copiii se uitau la creasta pe care se cocoţaseră. Da, nici gînd să se topească zăpada! Aici, totul era acoperit de linţoliul ei neîntinat. Nu se vedeau nici muchii ieşite în afară, nici crăpături, nici gropi. În dreapta şi în stînga lor se înălţau creste stîncoase, atît de apropiate unele de altele,

încît mai-mai că închideau defileul ca o gigantică cortină. Nu desluşeai printre zidurile acestea semeţe decît un singur gol, o trecere îngustă! Dacă prin cine ştie ce minune şi aceste două ziduri s-ar fi unit, defileul Panterei s-ar fi închis aproape cu totul. Uite în ce loc blestemat nimeriseră!

...Gaghik vorbise de frînghie, şi Aşot se tot întorcea cu gîndul la această idee: „Bine, bine, dar din ce s-o împletim?“ se întreba el.

Spuse însă:

— Lasă, de frînghie vorbim mai tîrziu. Pînă una alta, să vedem mai bine dacă găsim ceva demîncare.

Porniră deci spre poalele muntelui din dreapta, unde creşteau tot felul de copaci: mari, mici, strîmbi şi noduroşi. Dintre toţi, numai scoruşul îşi întindea avîntat ramurile grele de poame, în sus, spre cer. Aso se căţără în pom cu chiu cu vai, căci slăbise mult în zilele acestea. Cum ajunse sus, începu să zvîrle celorlalţi poamele uscate. Nici măcar una nu puse în gură... Poamele scoruşului aveau un gust sălciu, neplăcut, erau uscate şi numai seminţe, dar copiilor le era atît de foame, încît nici nu băgară de seamă.

— Cum procedăm? Mîncăm fiecare cît adunăm sau le adunăm grămadă şi le împărţim? întrebă Gaghik, deşi în sinea lui opina pentru prima propunere.

— După părerea mea, să urmăm exemplul lui Aso — spuse Şuşik. Doar vezi că el nu mănîncă!

Dar oare aveau toţi răbdarea ciobănaşului? Gaghik, de pildă, adunînd poamele, uita mereu şi, în loc să le pună în căciulă, mai scăpa cîte una şi în gură...

— Ce caută aici ciuperca asta? grăi deodată Aso, mirat, căci zărise pe un copac o ciupercă veche şi uscată, înfiptă în vîrful unei ramuri desfrunzite.

Ceilalţi însă, preocupaţi de scoruşe, nici nu-l auziră. Veni şi Boinah în fugă lîngă stăpînu-său, mirosi scoruşele, ciuperca, dar cum nici una, nici alta nu-i fu pe plac, se aşeză sub un arbore, ridică botul în sus, scoase limba şi începu să schelălăie. Voia parcă să le spună: „Ce gînd aveţi? O să găsiţi pînă la urmă şi pentru mine vreo bucăţică bună de mîncat, sau nu?“

Dar ce putea Aso să facă? I se rupea inima uitîndu-se la cîine, însă de unde să-i facă rost de mîncare?... Coborî din copac şi se apucă să strîngă scoruşele împreună cu ceilalţi. Sarkis aduna poamele ceva mai încolo. Sta adus de spate cît era el de lung, însă, cum zărea o poamă, cum o

zvîrlea în gură. Făcea totul cu o îndemînare la care nu te-ai fi așteptat de la un băiat greoi ca el. După ce adunară toate scorușele, se așezară roată. Așot își întinse haina, le puse grămadă pe ea și le împărți în cinci grămăjoare egale. Cînd isprăvi, Aso îi întinse și ciuperca.

— Dar cum s-o împărțim ? întrebă ciobănașul și adăugă roșind : N-ar fi bine să i-o dăm lui Șușik a noastră ?

— Altele nu mai erau ? vru să știe Așot.

— Cred că nu. Dar stai nițel să mă mai uit.

Se învîrti atent în jurul copacului și mai zări două pete alburii. Descoperindu-le, se scărpină în ceafă.

— Mai sînt... însă cocoțate pe niște crengi foarte subțiri... O să fie greu să ajung acolo !

Dădură cu pietre în copac pînă căzu una din ciuperci.

Așot se mai învioră.

— Să le punem întîi la muiat, apoi să le frigem — zise el. Luă ciupercile și le vîrî în apa lăsată de zăpada ce se topise într-o adîncitură a stîncii.

— Așa, moaie-le, umflă-le, să mai crească ! îl îndemnă Gaghik. Dar mi se pare mie sau ți-au crescut și ochii ? De ce-ți sticlesc așa ? Ce s-a întîmplat, Așot ?

— Ceva foarte, foarte important ! îi răspunse Așot, cu tîlc. Mai țineți minte ce v-am spus ? Că nu cunoaștem natura ! Ei, poftim, acum o să mîncăm nuci !

— Nuci ?

Mestecau de zor scorușele, lacomi ca oamenii care au flămînzit vreme îndelungată, și se uitau întrebător la el. Nu pricepeau.

Așot zîmbi :

— Greu mai înțelegeți ! Ciupercile acestea au fost înfipte în copac de o veveriță, ca să le aibă uscate pentru iarnă... Asta înseamnă că veverița cu pricina trăiește undeva, pe aici, prin apropiere.

— Cu alte cuvinte, ne-am asigurat de o delicioasă friptură de veveriță ! se însufleți Gaghik.

Pe chipul tras al fetei se ivi un zîmbet.

— Nu-i vorba de friptură — răspunse Așot. Cîtă carne să aibă o veveriță ? O nimica toată ! Dar veverița este o gospodină grijulie. Adună un întreg depozit de alimente ! Nu-i așa ? Nu ne mai rămîne decît să-l căutăm...

— Aha ! Acum pricep ! Dar cum să-l găsim mai repede ?

— Va trebui să-l căutăm cu socoteală. Vedeţi voi nucul acela? E doar la vreo douăzeci de paşi de aici. Sub el nu mai sînt nuci. Asta înseamnă că veveriţa le-a adunat pe toate şi le-a ascuns. O să mă-ntrebaţi unde! E clar: ori în scorbura copacului, ori undeva prin apropiere. Şi acum, sus! Să căutăm peste tot în jur, prin toate crăpăturile, prin toate găurile.

Cercetară copacul cu mare atenţie, însă nu găsiră nici o scorbură. Răvăşiră mormanele de vreascuri şi de frunze uscate, în căutarea „depozitului", dar nu aflară nimic. Pe povîrnişul acela era cald. Vîntul nu ajungea pînă acolo şi soarele scălda povîrnişurile. De aceea, pe ici pe colo, zăpada se topise şi se vedeau tot felul de ierburi şi de frunze gălbejite care încă nu se ofiliseră cu desăvîrşire. Şi pămîntul din jur era dezgolit: încă o zi-două la fel de călduroase, şi nu va mai rămîne nici un petic de zăpadă.

Obosiţi, copiii se aşezară pe mormanele de vreascuri încălzite de soare.

— În ce hal am ajuns dacă toată nădejdea noastră e să ne hrănim din munca unei amărîte de veveriţe! glumi Gaghik. O biată vietate, mică cît pumnul! O să poată ea să hrănească cinci oameni? Cînd te gîndeşti la asta, zău, parcă ţi-e şi ruşine... Să nu fi fost vorba de veveriţă, ci, hai să zicem, de o capră, mai treacă-meargă... Mai bine să ne lăsăm păgubaşi! Hai să ne luăm armele care tînjesc să fie întrebuinţate şi să ne-apucăm să cercetăm peşterile. Cine ştie, poate descoperim vreo capră.

— Degeaba — zise Aşot, dînd a lehamite din mînă. Ce, nu vezi? De cînd tot umblăm şi n-am dat de nici o urmă de capră! Cum a căzut zăpada, s-au dus. Le-o fi fost frică să nu rămînă închise în defileu.

...În timp ce Aşot sta de vorbă cu Gaghik, Aso zări în tufişuri un măcăleandru şi vru să-l prindă. Pasărea zbură din ram în ram, privind speriată, pînă ce o nimeri o piatră zvîrlită din praştie.

— Nu vă amărîţi, tufişurile mişună de păsărele — îşi vesti Aso, bucuros, tovarăşii, apropiindu-se de ei cu vînatul în palmă.

— Mare scofală! E mai mică şi decît o prepeliţă! zise Aşot, dînd dispreţuitor din mînă.

Aso se posomorî. Şuşik se uită dojenitoare la Aşot. „Dacă ar fi vînat-o el, pînă mîine s-ar fi lăudat cu isprava lui!" gîndi ea.

— Zăpada se topeşte, aşa că metoda noastră de prins potîrnichi nu mai e bună. N-ar fi mai nimerit să ne facem nişte curse din păr de cal ?... Dar de unde să luăm păr de cal ? Şi-apoi n-avem nici seminţe ca să presărăm în faţa curselor — zise Aşot, abătut, vorbind de unul singur.

Şedeau copiii şi îşi frămîntau mintea, căutînd o soluţie spre a ieşi din situaţia lor grea. În timpul acesta, Sarkis, lipit cu spinarea de o stîncă, se încălzea la soare ceva mai încolo. Moţăia şi visa la fericitele vremuri cînd taică-său organiza pentru cei de la raion (de pildă, pentru revizori) cîte un ospăţ îmbelşugat. Ce nu se afla atunci pe masa lor ! Şi cîte mofturi făcea dumnealui cînd era chemat să mănînce ! Cum o mai chinuia pe maică-sa, strîmbîndu-se la bucăţile gustoase pe care i le punea deoparte pentru el !... Sta acum băiatul şi se mira, aducîndu-şi aminte cum făcea nazuri. Oare să fi fost atît de sătul ? Începea să creadă că omul, oricît ar mînca, nu se satură niciodată... Şi se întreba dacă într-adevăr el fusese vreodată sătul ?... Să aibă el acum un codru din pîinea aceea neagră pe care o dădeau cîinelui sau la găini...

Se simţea slăbit, cuprins de disperare, şi se căina, abătut. Totuşi instinctul de conservare îl îmboldea să se mişte, să facă ceva. Îşi strecură mîinile sub piatră şi începu să răscolească frunzele uscate şi aproape putrezite, cînd, deodată, degetele lui dădură peste o gaură din care se rostogoli o nucă. Cît ai clipi, Sarkis o ascunse în palmă şi privi hoţeşte în jur, să cerceteze dacă nu-l vede careva. Nu, ceilalţi discutau cu însufleţire.

Lărgi scobitura de sub piatră şi se apucă să scotocească în ea. Ochii începură să-i strălucească de parcă ar fi fost un motan la slănină : acolo, sub bolovanul acela, se afla depozitul de nuci după care umblau ceilalţi... Se însufleţi dintr-o dată şi, uitînd şi de tovarăşi, şi de orice pe lume, îşi umplu buzunarele cu nuci. Cînd isprăvi, puse piatra la loc, acoperind cu grijă gaura, de teamă ca nu cumva veveriţa să bage de seamă că fusese prădată şi să-şi mute în altă parte proviziile. Apoi, privind în toate părţile, se apropie de tufişurile dintre stînci.

— Încotro, Sarkis ? îl întrebă unul dintre copii.

— Mă duc să văd dacă nu găsesc măceşe pe-acolo — răspunse el cu o amabilitate ce nu-i era firească.

— Ce zici, Aşot ? Să mă duc şi eu să caut măceşe ? întrebă Aso, ridicîndu-se de la locul său.

— Du-te !

Aso porni în urma lui Sarkis. După un timp, urcă ceva mai sus, spre alte tufişuri. Se împrăştiară şi ceilalţi, care încotro, şi unii avură norocul să găsească cîţiva pumni de porumbare şi de unabi[1] sălbatici. Băgară totul în buzunare, să le împartă mai tîrziu cu ceilalţi. Sarkis, pitit în tufişurile din spatele unei stînci, se înfrupta de-i trosneau fălcile cu miejii gustoşi şi graşi de nucă. Şi pe măsură ce mînca, se lăcomea tot mai tare. De un singur lucru îi era teamă : să nu-l audă Aso, care se afla prin apropiere. Aşa că spărgea nucile încetişor şi le mesteca fără zgomot...

— Sarkis, am găsit nişte măceşe ! Vino de m-ajută ! îl strigă Aso.

Dar ţi-ai găsit cine să răspundă !

Boinah veni alergînd, se aşeză în faţa lui şi i se uita drept în gură, schelălăind şi dînd din coadă. „Nu m-o da de gol ticălosul ăsta ?" îşi zise temător Sarkis. Poate de ruşinea cîinelui înfometat, sau poate de frică să nu bage careva de seamă, Sarkis se culcă sub stîncă şi, stînd aşa, întins, continuă să spargă coaja subţire a nucilor, înghiţind aproape pe nemestecate miezul gustos şi fraged...

CAPITOLUL XIV

din care se vede cît este de important să pui la timp în faţa omului o oglindă în care să-şi vadă bine chipul

Mai trecură două zile... Două zile grele în care băieţii ajunseră aproape la limita disperării. Rătăciseră de dimineaţă pînă seara, cu bîtele lor de oameni primitivi, pe povîrnişurile de la poalele munţilor din defileu, scotocind toate crăpăturile. Dar de găsit nu găsiră decît vreo cîteva ciuperci şi poame smochinite.

— Băieţi, mîncaţi tot ce găsiţi. Tot ce e mai moale ca piatra ! îşi îmbărbăta Gaghik tovarăşii.

Dar ce era „mai moale ca piatra" în defileul Panterei ? Stuful de pe lîngă sălcii ? Mîncară şi stuf ! Mîncară rădă-

[1] Unabi — plantă din familia cruşinului.

cinile dulci, scormoniră pămîntul şi roaseră tot soiul de rădăcini de plante. Dar aveau să se căiască în curînd, căci pe Şuşik începu s-o ia cu ameţeli şi i se tulbură vederea. Umbla ca beată, vorbea aiurea şi făcea mişcări anapoda.

— Ce-ai mîncat, fată hăi ? Sau ţi-ai pierdut minţile de frică — o descosea Aşot şi, vrînd s-o aducă în fire, o scutura de umeri.

Se întoarseră în peşteră fără să scoată o vorbă. Sarkis îl ocărî pentru a nu ştiu cîta oară pe Aşot :

— Uite unde ne-a dus nesăbuinţa ta !

De ieşit cu ceilalţi după rădăcini nu ieşea şi nici nu le mînca, dar uimitor lucru : era mai vioi şi glasul îi suna mult mai ferm.

— Ia nu mai croncăni ! îi tăie vorba Aşot, sîcîit.

Spre seară, Gaghik coborî iar în văgăună. Nu zăbovi mult.

— Nu vă speriaţi, Şuşik a mîncat banghi [1] — le spuse el celorlalţi, arătîndu-le nişte rădăcini.

— Banghi ?...

Oftară uşuraţi. La ei în sat, în Aighedzor, toţi bătrînii şi copiii ştiau că rădăcinile şi seminţele de banghi dau stări de ameţeală, provoacă o formă uşoară de delir. Trece însă repede... De altfel, cînd cineva făcea vreo năzbîtie sau o faptă nechibzuită, cei din sat spuneau despre el că „a mîncat banghi".

— Tu eşti de vină ! îl ocărî Aşot. Nu ne-ai povăţuit să mîncăm tot ce-i mai moale ca piatra ? Acum na, poftim !

— Da, observ că deviza mea n-a fost bună — glumi Gaghik. Dar lasă, o cercetez numaidecît : „Mîncaţi tot ce e folositor şi mai moale ca piatra !" Aşa e bine ?...

Nu-i răspunse nimeni. Şuşik dormea lîngă foc, liniştită. Nu trecu mult şi se trezi. Frecîndu-se la ochi, se ridică în genunchi şi întrebă, somnoroasă :

— Unde sîntem ?

— La voi în curte — îi răspunse repede Gaghik. Am aprins focul, să coacem nişte roşii. Ia dă o fugă pînă în grădina de zarzavat şi adu-le ! Şi nu uita să iei şi nişte ardei, ceva vinete...

Şuşik, cît p-aci să se scoale în picioare ; dar îşi veni repede în fire :

---

[1] Banghi — plantă înrudită cu mătrăguna.

— Tot în defileu sîntem? întrebă ea, tristă. Asta înseamnă c-o să murim!... Pentru prima oară, fetița izbucni în lacrimi.

Copiii se întristară: plînsul ei neașteptat îi mîhni pe toți. Într-adevăr, moartea pîndea la gura peșterii! Slăbiseră în așa hal, încît abia dacă mai aveau putere să adune vreascuri pentru foc. Și dacă nu vor face foc, peștera rece avea să fie martora sfîrșitului lor; de lucrul acesta își dădeau cu toții seama...

Ce n-ar fi dat ciobănașul să-i poată îmbărbăta, să le împrospăteze forțele... Dar ce putea el să facă?... Sfios cum era din fire, roșind, le povesti o istorioară kurdă, cîntă apoi din fluier și din gură și, preț de cîteva clipe, îi duse pe toți în munții de smarald ai Micului Caucaz. Iar cînd sfîrși povestea, își întinse abaua pe jos și, scuturînd din ea tot ce adunase prin buzunare, spuse:

— De astă dată trebuie să fac șase porții... Să-i dăm și lui Boinah.

— Crezi c-o să mănînce? întrebă Așot, privind cu îndoială poamele veștede de porumbar sălbatic.

— Parcă are de ales?! Trebuie să le mănînce. I-am și dat cîteva de probă.

Boinah își primi porția și se apucă să înfulece poamele, al căror gust nu-l cunoscuse pînă atunci, spărgînd cu zgomot sîmburii între dinți.

— Ați văzut? Cîinele are mai multă minte decît voi! Sîmburii trebuiesc sparți între dinți. Acționați în consecință, răspund eu pentru toți — glumi Gaghik.

Ceilalți îi urmară sfatul. Doar pe Sarkis nu era nevoie să-l mai invite cineva ce să facă, fiindcă el își mînca și așa crușinul „după metoda Boinah".

Numai că se isprăviră și boabele de porumbar, și Boinah își dădu gata porția, dar se arăta foarte nemulțumit, deoarece fusese cam mică. Așa că schelălăia și dădea de zor din coadă, cerînd stăpînului să-i mai zvîrle ceva poame.

— Nu mai am, dragul meu, nu mai am! îi spuse ciobănașul și, încolăcindu-și brațele pe după grumazul mițos al cîinelui, începu să plîngă pe înfundate, să nu-l audă nimeni.

Ceilalți înțelegeau foarte bine dragostea lui pentru cîine; știau că pentru un cioban cîinele este o ființă apropiată, un fel de frate. Și Boinah păru a pricepe, căci se lipi de picioarele lui Aso și-i linse cu duioșie mîna, cerîndu-și parcă iertare că-l necăjise... Dar nu zăbovi prea mult așa, deoarece, auzind

un trosnet uşor, ciuli deodată urechile, sări în patru labe şi alergă spre Sarkis, îi mirosi buzunarele şi prinse să latre furios, privindu-l cu nişte ochi atît de grăitori, ca şi cum ar fi vrut să-i spună : „Ia fă bine şi scoate repede ce ascunzi, că, de nu, te rup bucăţele !"

— Ce vrea ? îl întrebă Aşot pe Aso.

Ciobănaşul tăcu stingherit. Înţelesese graiul dulăului, dar nu se încumeta să traducă !

În timpul ăsta, Sarkis, palid ca un mort, se apăra dîrz de Boinah.

— Marş de-aici ! Marş ! striga el.

Dar cîinele, ţi-ai găsit. Cît pe ce să-l înhaţe de pantaloni !

— Ce vrea ? mai întrebă o dată Aşot.

— Ce să vrea ? Nu-i limpede ? şopti Aso.

Aşot înţelese. Sări ca ars de la locul său şi se apropie de Sarkis.

— I-ascultă ! Goleşte-ţi buzunarele ! tună el, privindu-i indignat faţa schimonosită.

Se apropie şi Gaghik. Acesta, fără să mai aştepte, îşi vîrî mîinile în buzunarele lui Sarkis : erau doldora de nuci...

— Cu ce drept ?... Eu le-am găsit... Să-şi poarte fiecare de grijă !

— Da ? urlă la el Aşot. Dar tu cu ce drept şi cum te lasă conştiinţa să mănînci ceea ce aduce Aso sau Şuşik, ceea ce aduc eu şi Gaghik ?

Şi, făcîndu-şi vînt, îl plesni din răsputeri peste obraz. Şuşik ţipă, lovindu-şi palmele una de alta, iar Aso se întoarse cu spatele la ei, într-atît era de impresionat de cele petrecute. Cît despre Gaghik, nu ştia nici el cum să se poarte, cum să reacţioneze. De data asta nu rezolvi nimic cu o glumă...

Pe faţa lui Sarkis încremenise un zîmbet ciudat, strîmb, care îl făcea să arate şi mai jalnic. Aşot însă se simţea vlăguit. Alb la faţă de mînie, tremura din tot corpul. Şi era firesc. Fiu de vînător cinstit, se supusese întotdeauna unei singure legi : împarte ce ai vînat cu tovarăşii tăi ! De cîte ori, de cîte zeci de ori îl văzuse el pe taică-său împărţind fără urmă de părere de rău, ci, dimpotrivă, cu un fel de satisfacţie, carnea animalului ucis de el ! Făcuse totdeauna părţi egale, cu dreptate. Nici măcar nu voise să ia vreodată pielea sau pulpele vînatului, aşa cum era tradiţia în lumea vînătorilor. Şi doar Aşot ştia cît trudea taică-său cîteodată

pînă vîna o jivină! Cît amar de timp se ţinea după urmele ei, cît de greu îi venea apoi s-o care în spate, coborînd potecile prăpăstioase... Totuşi împărţea întotdeauna vînatul, aşa cum era datina din bătrîni, cum o cerea sentimentul de tovărăşie şi de omenie. Dar ăsta ?... N-a suflat o vorbuliţă nimănui, n-a împărţit cu nimeni nimic, şi chiar avînd buzunarele burduşite de nuci, a mai întins mîna după o amărîtă de porţie de poame pe care le-ar fi putut mînca alţii...

— Ei ?... Ce facem acum cu tine ? întrebă Aşot, răstit, continuînd să stea în picioare în faţa lui.

Sarkis zîmbi provocător.

— Păi ce-am făcut ? Am furat ceva, cuiva ?... Stai tu, Aşot, să ieşim noi de aici... că îţi iei tu plata pentru palma asta, n-avea grijă...

— Ia te uită la el! Mă mai şi ameninţi! Ce ticălos!

— Poate că mie nu mi se cade să mă amestec — rosti şovăitor Aso, întorcîndu-se spre Sarkis — dar eu, Sarkis, vreau să-ţi spun ceva : să nu te desparţi de noi... Kurzii noştri au o vorbă : „Oaia rămasă de turmă cade pradă lupului"...

Sarkis se mulţumi să-i arunce o privire dispreţuitoare, iar celorlalţi le azvîrli în faţă :

— Rîvniţi la munca mea, hai ? Vă e greu, nu ? Ei, aş! Fiecare să se îngrijească de el!

— A, aşa ?... Bine!

Aşot stătu o clipă pe gînduri, după care hotărî :

— Colo, sub nuc, am pregătit nişte lemne de foc. Adu-le să le ardem la noapte!

— De ce tocmai eu să mă duc ?

— Întîi şi întîi fiindcă ai halit şi eşti sătul, apoi fiindcă e rîndul tău. Du-te, că, de nu, te luăm de gît şi te zvîrlim afară de zici ce-i aia, şi acolo ai să rămîi să îngheţi!

Ameninţarea avu efect, căci Sarkis, ca şi taică-său, era dintre cei care merg la plăcinte înainte şi la război înapoi.

— Cum adică, să mă duc singur ? rosti el, aproape umil, lăsînd nasul în jos.

— Aso, ia-l pe Boinah şi staţi la intrare, să nu-i fie ăstuia frică!

După ce Sarkis ieşi din peşteră, clocotind de ură mocnită, Aşot spuse :

— M-am folosit de acest pretext ca să scap de el! Trebuie să vedem ce facem cu stîrpitura asta!

— Eşti tare aspru şi grosolan, Aşot — rosti blînd Şuşik. Aşa n-o să-l schimbi ! Jignindu-l, n-o să faci decît să-l înrăieşti, o să se încăpăţîneze...

— Gaghik, tu ce zici ?

— Eu ? Eu zic că pe cocoşat numai mormîntul îl îndreaptă... E clar, nu ?

— Adică să-l lăsăm în banii lui ? Să nu încercăm să-l influenţăm ? întrebă amărît Aşot.

— Să-l influenţăm ? Dar cum ?! se miră Gaghik. Ştii că bunicului meu tare-i mai plac zicalele. Are el una pe care-o spune adeseori : «Un pui de lup a fost pus să înveţe carte. Cînd i-au poruncit să spună „c", lupul zicea „capră", iar cînd i-au cerut să zică „i", el zicea „ied"». Ne pierdem vremea cu el de pomană. Asta-i părerea mea.

— Nu, nu de pomană ! replică Aşot. Ticălosul ăsta ori rămîne aici, ori pleacă de aici om. Vorbeai de pui de lup ? Să-i smulgem colţii !...

Sarkis nu se întorsese încă, şi Aşot îi dădea înainte însufleţit, aşa cum îi era obiceiul, de parcă ţinea o conferinţă.

— Aceşti oameni — vorbea el — nu-şi observă propriile lipsuri ! La noi în sat mulţi se ploconesc în faţa lui taică-său şi pe ăsta îl răsfaţă, vezi bine, de vreme ce e feciorul lui Paruir ! De aceea a ajuns un egoist şi un îngîmfat ! Oare n-ar fi bine să-i explicăm toate astea, să-i arătăm cine e el şi cine-i taică-său ?... Eu zic chiar să-l umilim ; numai cînd va înţelege că nu e mai bun, ba că în multe privinţe e mai rău ca alţii, numai atunci o să se schimbe, o să se îndrepte ! Asta e propunerea mea. Poate că pedagogii nu m-ar aproba, dar sînt sigur că, dacă ne purtăm blînd cu el, n-o să ajungem la nici un rezultat. Cu un asemenea om, dacă te porţi blînd, ţi se urcă în cap !

— Discursul tău e foarte frumos, însă, din păcate, e cam lung — interveni Gaghik, rîzînd de prietenul său.

— I-ascultă, ce gînd ai ? Să-mi cîntăreşti şi să-mi critici fiecare cuvînt ?

— Ai ghicit ! Am să critic ! Ascultă, Aşot, hai să vorbim mai simplu ! Ce tot ţii conferinţe ?... Zău că mi-e milă de tine...

O clipă, Aşot încremeni. Nu se aşteptase să audă asta de la el şi îşi cam pierdu şirul ; pînă atunci fusese doar vorba de Sarkis ! Se aprinse la faţă şi se uită la Şuşik cu coada ochiului.

— Cum, după tine un conducător nu trebuie să spună ce gîndeşte ? întrebă el în cele din urmă. Oare...

Gaghik însă îl privea calm, cu un zîmbet uşor în colţul gurii. Tare-i mai plăcea să-l vadă pe Aşot, scos din fire de ironiile lui.

— Ce te legi de mine ? urmă după o scurtă pauză Aşot. Ce te-am întrebat eu şi ce mi-ai răspuns tu ! Ei, cum să ne purtăm cu acest... cu acest...

Dar Gaghik nu mai apucă să-şi exprime părerea. Intervenţia lui, care într-adevăr n-avea nici o legătură cu cele spuse de Aşot, îi sustrase de la ceea ce îi preocupa pe toţi şi ei nu mai avură timp să ia o hotărîre, deoarece Sarkis se înapoie. Se întoarse şi Aso, mergînd în frunte, urmat de Sarkis, cu un braţ zdravăn de vreascuri pe care le ducea uşor, căci, pesemne, nucile cu miez gras din rezerva sărmanei veveriţe îi împrospătaseră bine forţele !

— Aşadar... de acum încolo ai să munceşti cot la cot cu noi. Adică, cum ? „La plăcinte înainte, la război înapoi", vorba bunicului meu ? zise Gaghik, de astă dată cu o seriozitate neobişnuită lui. Stai jos şi ascultă !

— Despre ce-i vorba ? întrebă Sarkis, plimbîndu-şi temător privirea de la Gaghik la Aşot.

Părea speriat, nu glumă, de ameninţarea că ar putea fi zvîrlit din peşteră.

— Despre ce ? Despre tine, despre taică-tău... Nu-i aşa ? spuse Gaghik, întorcîndu-se spre Aşot.

Straşnic ! Însemna că şi Gaghik era adeptul „metodei" lui ! Dar Şuşik ? Aşot se uită la ea întrebător ; luîndu-i tăcerea drept răspuns, dădu mulţumit din cap.

— Sarkis — începu el — tu eşti mîndru şi de taică-tău, şi de tine, dar greşeşti, şi noi vrem să te lămurim, ca să pricepi cum stau lucrurile în realitate. Dorim, de pildă, să te convingi că ciobanul kurd Aso îţi este mult superior !

Sarkis, mai să turbeze !

— Kurdul Aso ? repetă el, înfundat. Lasă numai, să ieşim noi de aici, din defileul ăsta blestemat !...

Îşi încleştă pumnii cu disperare, dar, văzînd că Aşot se uită urît la el, se potoli pe dată şi lăsă ochii în jos.

— Da, da ! Ascultă şi convinge-te ! Aso, povesteşte-i, te rog, acestui tînăr de ce o duceţi voi atît de greu de la o vreme. Doar maică-ta e mulgătoare la fermă, tu eşti cioban, iar taică-tău un crescător de vite preţuit de toţi. De ce sînteţi atît de săraci ? Ai ?

Întrebarea pică cu totul pe neaşteptate, şi Aso, tulburat, se uita cînd la Aşot, cînd la Gaghik, cu o privire în care se putea citi limpede: „Nu, să nu vorbim despre aceşti oameni"...

— Vorbeşte, vorbeşte! De ce să-ţi fie ruşine? Doar l-ai văzut şi tu cum a ascuns nucile? Tu n-ai fi făcut una ca asta, aşa-i?

— Eu? zîmbi Aso, arătîndu-şi dinţii albi. Aş fi murit pe loc dacă aş fi făcut aşa ceva — rosti el cu demnitate.

— Acum ai înţeles de ce îţi este superior? zise Aşot, adresîndu-se lui Sarkis. Şi cînd te gîndeşti că te-ai socotit jignit c-am îndrăznit să-l compar cu tine! Ascultă mai departe, c-o să-ţi prindă bine. Vorbeşte, Aso.

Cum să nu-l asculte Aso pe Aşot? Începu să povestească, sfiindu-se, fără să se uite la Sarkis.

— Ei, ce să mai vorbesc, c-o ştie tot satul! Responsabilul fermei l-a chemat nu demult pe tata şi i-a dat ordin să ducă oile în sat. „Avdal, zice, du-te şi le predă lui Paruir, să le înscrie şi să le trimită la centrul de achiziţionare. Tata s-a dus. M-am dus şi eu cu el. Am mînat oile şi, cerul mi-e martor, le-am predat pe toate: o sută şaptezeci şi trei de capete, pentru care am primit chitanţă. Liniştiţi, ne-am întors la fermă, numai că a doua zi ne pomenim cu un bilet: „De ce nu trimiteţi şi restul de cincizeci şi cinci de oi?"

Responsabilul fermei a luat chitanţa pe care i-a adus-o tata, a citit-o şi-a zis: „Paruir are dreptate. Unde sînt celelalte oi? Doar eu te-am trimis să-i duci o sută şaptezeci şi trei!" Tata a încremenit. A priceput că Paruir l-a înşelat, că dinadins n-a scris numărul vitelor în cifre, ci cu litere, şi greşit. Noi, de citit, n-am putut să citim ce-a trecut el acolo, că nu ştim armeneşte. Ş-apoi, să n-ai încredere într-un om?... Ne-am dus deci cu inima strînsă în sat, la Paruir, gîndind că, dacă ne vede, o să-i fie ruşine să ne mintă în faţă. Dar el ne-a privit drept în ochi şi ne-a spus răspicat: „Scrie în chitanţă că eu am primit o sută optsprezece oi? Înseamnă că atîtea am primit". Degeaba s-a rugat tata de el, degeaba... Ne-au chemat în judecată. Şi la judecată, chitanţa lui Paruir ne-a nenorocit, căci cei de la tribunal au crezut în ea! Nouă, vezi bine, nu ne-au dat crezare!...

Aso tăcu. I se umplură ochii de lacrimi.

— Spune mai departe!

— Ce să mai spun că Paruir le-a măsluit pe toate ? A găsit pînă şi martori care au venit şi au spus cum că tata ar fi vîndut, pe drumul de la fermă, o parte din oi unor azerbaidjeni. Cît p-aci să înfunde taică-meu puşcăria ! Noroc că ne-au luat apărarea secretarul organizaţiei de partid şi părinţii voştri — şi Aso se uita recunoscător la Aşot şi la Gaghik. A rămas pînă la urmă să plătim cu bani „lipsa" celor 50 de oi... Şi de atunci muncim de ne spetim, dar de datorie nu scăpăm aşa de uşor ! Unde e atunci conştiinţa ? adăugă ciobănaşul, ridicînd glasul. Era alb ca varul de mînie, şi ochii îi scăpărau scîntei. Dar nu-i nimic — încheie el, ameninţător. S-au găsit oameni înţelepţi care ne-au învăţat ce să facem şi ne-au ajutat să scriem la nu ştiu ce comitet... Cică comitetul ăsta n-o să îngăduie să fim năpăstuiţi.

— Ei, Sarkis, spune-mi acum ! Pricepi din ce bani vă hrăniţi voi ? Unde ţi-e conştiinţa, dacă trăieşti din munca băiatului ăstuia ? Pe ploaie, pe viscol, pe grindină, Aso îşi păzeşte turma, de lupi. Dar tu ?... Ştii tu oare că trăieşte într-o colibă plină de igrasie ? Şi ştii cu ce bani a fost zidită minunea voastră de casă ?

Ochii mari şi negri ai lui Aşot ardeau plini de mînie, încît, dacă în locul lui Sarkis s-ar fi aflat o piatră, chiar şi piatra s-ar fi topit ! Gaghik se uita la chipul palid de emoţie şi indignare al prietenului său : „De data aceasta, Aşot a ţinut un discurs pe cinste. Aşa, dă-i la mir cu cuvinte grele ca bolovanul, pocneşte-l de la înălţimea tribunei tale !" Sarkis se chircise tot sub loviturile acestui atac neaşteptat. Asculta tăcut, cu capul plecat în piept ; faţa îi era umbrită, aşa că greu puteai să-ţi dai seama de impresia făcută asupra lui de „cuvintele grele ca bolovanul" ale lui Aşot.

Aşot tăcu, dar mai mişcă de cîteva ori din buze, ca omul care mai are ceva de spus. În cele din urmă dădu din mînă şi se întoarse spre Şuşik :

— Acum e rîndul tău !

— Eu ? Eu nu ştiu nimic... Eu... mie... — bolborosi fetiţa.

— Ce nu ştii ? Spune, în locul cui s-a dus să lupte taică-tău ?

Şuşik, ca lovită de trăsnet, schimbă feţe-feţe şi, luîndu-şi inima în dinţi, rosti apăsat şi tare :

— În locul lui taică-său... Mama plînge şi acum cînd aduce vorba despre asta. Tata cultiva orez pentru sovhoz. Din prima zi, de cînd îl semăna şi pînă cînd se cocea, tata

nu ieşea din apă. De aceea s-a ales cu un reumatism groaznic. Cînd era cald, mai ieşea la muncă, dar cum venea iarna, se culca în pat. Ce fel de ostaş putea să fie ? A fost scutit de serviciul militar. Numai că, deodată, l-au chemat la comisariat... Nu ştim cum s-au petrecut lucrurile că eram foarte mică. Ştiu numai atît, că preşedintele Arut şi cu tatăl lui au făcut nu ştiu ce potlogărie, iar pe Paruir l-au lăsat la vatră şi pe tata l-au găsit apt. A plecat pe front... şi nu s-a mai întors...

I se puse un nod în gît şi nu mai putu vorbi. Durerea vie, de neuitat o copleşi din nou pe fată.

— Ai aflat acum cine eşti tu şi cine este taică-tău ? îi mai arse Aşot una peste bot lui Sarkis. Fiindcă fata asta nu mai poate vorbi, am să închei eu povestirea în locul său. Află că în timpul războiului, cînd tatăl ei era pe front, iar maică-sa dădea în brînci ca să-şi hrănească cei trei copii, domnul Paruir al dumitale şi-a ridicat o casă cu etaj din tuf cioplit. Din munca cui ? L-ai întrebat vreodată asta, pionierule Sarkis ?

Sarkis lăsa nasul tot mai jos. Era poate pentru prima oară în viaţă că se trezea în el un sentiment asemănător ruşinii — sentiment care pînă atunci îi fusese cu totul străin. Îi era ruşine de faptele necinstite ale tatălui său, pentru că el, pionierul Sarkis, închisese ochii asupra lor, pentru că se mîndrea cu situaţia lui Paruir şi profita de pe urma ei... „Oare tata să trăiască, într-adevăr, din bani furaţi ?" Iată întrebarea care îl chinui toată noaptea. Sta, se gîndea şi încerca să-şi găsească scuze : de unde să ştie el, care îşi vede tot timpul de lecţii şi de joacă, ce face tată-său ? Şi-apoi, taică-său acţionase într-ascuns... Şi totuşi, cîtă ruşine. „Ah, ce ruşine !" repeta el necontenit în sinea lui. Dar clipelor de căinţă le lua locul un puternic simţămînt de protest : „Cum se poate ca Avdal kurdul să fie superior tatălui meu, iar băiatul lui, ciobanul ăsta simplu şi neajutorat, mai presus decît mine ? Nu, aici ceva nu e în regulă, este ceva de neînţeles"...

Şi uite-aşa, ba căindu-se, ba căutînd să se apere, stătu Sarkis şi cugetă. Dar, oricît s-ar fi bătut cap în cap gîndurile în mintea lui, metoda „nepedagogică" a lui Aşot avu oarecare înrîurire asupra lui. Ceilalţi îi aruncaseră în obraz crudul adevăr, şi toată îngîmfarea lui începea să se năruiască aidoma unui castel clădit pe nisip. De acum înainte nu se va mai putea uita niciodată la nimeni de sus.

din care se vede cît adevăr cuprinde vorba din bătrîni care spune că : „Unde-i unul, nu-i putere“

Dacă stai iarna pe crestele ce înconjoară defileul Panterei şi te uiţi în jos, în valea Araxului, ai impresia că toată este acoperită de un văl des de ceaţă. Dar acolo sus, în locul unde se aflau copiii, aerul era curat şi străveziu, cerul paşnic şi soarele strălucitor. Să nu fi fost teama că ar putea muri de foame, simţămînt ce copleşea inimile copiilor prinşi în cercul de cremene, ei s-ar fi desfătat în faţa acelor privelişti aşa cum se desfată oricine urcă în munţi.

Ieşiră din peşteră şi se îndreptară spre Masur [1], adică spre crăpăturile dintre stînci unde Aso găsise în ajun tufe de măceş pline cu rod. Drumul pînă acolo era greu, dar foamea îi gonea din urmă...

Sarkis rămăsese la intrarea în peşteră şi se uita după ei. Pe el nimeni nu-l chemase, nimeni nu se întorsese să vadă dacă venea şi el după ei. Doar Aso a întors capul, dar numai ca să-şi strige cîinele rămas în urmă. Pe cîine îl chemase, dar pe el ?...

Trecuseră două zile încheiate de cînd nimeni nu-i adresase o vorbă măcar. Cum se lumina de ziuă, plecau cu toţii după poame, iar seara, cînd se înapoiau, îi dădeau şi lui. Iar el, în fiecare dimineaţă, se hotăra să nu le mai primească pomana, cum spunea el, dar foamea îl făcea să uite şi de ambiţie, şi de mîndrie, şi mînca tot ce i se dădea, deşi un simţămînt nou, nedesluşit încă, începea să se înfiripe în inima lui. Să fi fost oare ruşinea ?

Copiii se întorceau în peşteră sleiţi de puteri, dar seara şi-o petreceau în jurul focului. Stăteau liniştiţi de vorbă, îl învăţau pe Aso să scrie armeneşte, spuneau pe rînd cîte o poveste, ba uneori rîdeau de glumele lui Gaghik, unele fără haz, altele izbutite.

El, Sarkis, parcă nici nu era acolo ! Nimeni nu-l învrednicea cu o privire, nimeni nu-l întreba nimic, de parcă nici n-ar fi fost om, ci doar o uscătură zvîrlită în faţa focului. De felul lui, Sarkis nu era prea vorbăreţ, şi la şcoală i se spunea „mutul“. Acum însă tăcerea îl apăsa. De cînd nimeni

[1] Masur — măceş (în limba armeană).

nu-l băga în seamă, simțea o nevoie organică de a fi printre oameni, de a vorbi, de a povesti, de a asculta. Ce lucru groaznic să fii mut!

Încercă de cîteva ori să intervină în discuția celorlalți, dar nimeni nu-i răspunse și nimeni nu-l băgă în seamă. Iar cînd aduse și el de undeva niște boabe de porumbar, nimeni nu luă din ele: copiii stăteau cu spatele întors spre el, continuînd să vorbească de-ale lor. Și așa nu fusese pînă atunci Sarkis prea vesel, dar acum, rămas singur, se simțea copleșit de tristețe, pentru că omul singuratic n-are de ce să se bucure. Și pentru prima oară simți toată apăsarea singurătății.

...În ziua aceea zăbovi puțin, privind în urma celorlalți, dar pînă la urmă își luă inima în dinți și porni și el spre Masur, deși se cam temea să se apropie prea mult de copii, mai ales după ce în ajun toți îi întorseseră spatele.

Răspîndiți printre tufe, copiii adunau măceșe. Uneori, speriat, țîșnea în zbor dintre frunze cîte un măcăleandru, și în ei se trezea deodată instinctul de vînător. Să-l prindă, da, să-l prindă, dar cum?... Cu cîteva zile în urmă, Așot se arătase nepăsător cînd Aso avusese norocul și îndemînarea să prindă o păsărică. Cu toate acestea, nici el, nici ceilalți nu uitaseră cît de gustoasă fusese. Pe cînd măceșul — ce folos de pe urma lui? Cu măceșe nu prinzi puteri, ca să desfunzi o potecă, iar lor le trebuie hrană mai sățioasă, le trebuie carne. Așa că, de ce nu s-ar întoarce din nou la aceste păsărele?

— Ei, praștie, de făcut, ți-ai făcut, dar unde ți-e vînatul? îl întrebă Gaghik pe Așot.

Dar ce putea să facă Așot? Cum să nimerești cu praștia într-o pasăre? N-apucă piatra s-o ajungă, că a și zbughit-o! Da, trebuia să găsească o metodă mai perfecționată...

Odată, pe cînd erau în sat, Așot îl văzuse pe Sarkis trăgînd în vrăbii cu o praștie cu crăcană și-l dojenise. Acum ar fi vrut să-i ceară să facă ceea ce nu-i îngăduise atunci. Dar nu puteai meșteri o praștie cu crăcană fără elastic. Și de unde elastic?

Adunați sub o muchie a stîncii, stăteau băieții și se gîndeau ce armă să mai născocească și cum să întocmească măcar o biată praștie cu crăcană. Șușik, care aduna măceșe pe undeva pe aproape, nu lua parte la sfatul lor. Deodată se apropie de Așot și-i întinse jartierele ei:

— Poftim și elastic! Eu mă pot lipsi de ele!

— Cam slab — zise Aşot, cu îndoială în glas. Cu un elastic ca ăsta la praştie nu poţi omorî nici cea mai mică pasăre !

Sarkis îi ceru lui Aso cuţitul, tăie o ramură mai potrivită şi făcu din ea o crăcană. Nu mai trebuia decît să-i prindă elasticul. I-o întinse deci lui Aşot, însă rămase cu mîna în aer, căci acesta parcă nici nu-l vedea : făcuse singur două crăcane şi prinsese elasticul de ele.

— E slab — mai spuse el încă o dată, încercînd noua armă. Ştiţi ceva, copii ? Ia hai mai bine să ne facem arcuri ! Cu săgeata poţi să nimereşti şi vulturul !

Propunerea lui fu acceptată. Dintre toţi, Aso se arătă cel mai entuziasmat. De cîte ori nu meşterise el arcuri şi săgeţi cu vîrful bont, să tragă în capre ! Zburdalnice şi jucăuşe, căpriţele încercau necontenit să se caţăre tot mai sus, şi cărau şi oile după ele, dar săgeţile lui Aso restabileau ordinea în turmă ! Aso fu deci primul care se oferi să se ducă şi să caute un lemn potrivit pentru arc. Tufişurile tinere care cresc pe stînci au întotdeauna ramurile foarte tari. Atît de tari, încît, dacă le loveşti cu toporul, zbîrnîie ca sîrma de oţel. Aceasta se datoreşte soarelui meridional. Aso tăie cîteva crengi lungi şi subţiri de unabi sălbatic şi i le aduse lui Aşot.

— Sînt bune ?... Atunci, pregăteşte-le ! Ţine cuţitul !

Nu trecu mult, şi arcurile fură gata. Bine-bine, dar din ce să facă coarda ? Pentru coardă e nevoie de sfoară foarte tare.

Aşot şedea şi se gîndea, iar în timp ce el chibzuia, străduindu-se să găsească o soluţie, Aso, aşezat ceva mai încolo, îşi scoase tăcut opincile ude, trase din ele nişte bucăţi de piele de bou, pe care le pusese acolo ca să-i fie mai cald, sau, poate, cine ştie, „pentru zile negre", sau, poate, doar aşa, ca să calce mai uşor pe pietre. Din pielea asta, ciobănaşul se apucă să taie mai multe cureluşe subţiri. Le tăia aşa cum tai coaja de pe măr, în spirală.

Şuşik, aşezată lîngă el, pe un morman de crengi calde şi moi, îl urmărea curioasă cu ochii ei albaştri. Şi privirile sale păreau a spune : „Iată... Aso găseşte întotdeauna soluţia potrivită, întotdeauna ştie să ne scoată din nevoi !" Numai că pe băiat îl stingherea atenţia fetiţei şi parcă-i înţepeneau mîinile. După ce tăie două cureluşe lungi şi subţiri, le întinse, le răsuci şnur şi le înfăşură pe vîrful piciorului. Pielea tăbăcită, elastică şi trainică se supuse tuturor acestor

operaţii. Cînd şnururile fură gata, băiatul i le întinse lui Aşot, spunînd modest :

— Ţine-le ! Tu eşti mai voinic decît mine ! Întinde-le tu !

Bineînţeles, Aşot acceptă ca ceva ce i se cuvine. Luă una din crengile pregătite pentru arc şi, încordîndu-se, o îndoi pe genunchi : vinele de la gît i se umflară de atîta sforţare.

— Leagă-le ! spuse el, gîfîind.

Aso luă şnurul şi-l legă cu nădejde de capetele arcului. Dar coarda nu rezistă forţei cu care trăgea lemnul, vrînd să se dezdoaie, şi pocni zgomotos.

Copiii se uitară nedumeriţi.

— Trebuie să răsucim un şnur dublu — fu de părere Şuşik şi se şi puse pe treabă.

De astă dată, răsucit din două cureluşe, şnurul lor se dovedi atît de tare, încît, vorba lui Aso, „nici un bou nu l-ar putea rupe".

Cînd arcul fu, în sfîrşit, gata, Aşot întinse coarda şi nu mai putu de bucurie, văzînd-o că tremură ca o strună de saz [1]. După aceea meşteriră un al doilea arc. Toţi erau mulţumiţi, dar cea mai mulţumită era Şuşik, căci arma asta atît de trebuincioasă lor cuprindea şi o părticică din munca ei.

— Aşa mai zic şi eu ! conchise Gaghik. Cu un arc ca ăsta poţi să omori chiar şi un lup !

Mai rămîneau de făcut săgeţile. Un fleac ! Aleseră ramuri groase şi uscate şi făuriră nişte săgeţi de toată frumuseţea, tari şi drepte.

— Eu zic c-ar fi bine să le fixăm în vîrf nişte pietricele ascuţite — propuse Şuşik, care prinsese curaj după prima ei izbîndă. Ar fi întocmai ca săgeţile oamenilor primitivi, mai ţineţi minte ? Aşa scrie în cartea de istorie... Ştiţi ceva, copii ? adăugă ea. Să-i dăm lui Sarkis sarcina să găsească astfel de pietre, căci se pricepe...

Tare mai voia fetiţa să-i împace pe băieţi cu Sarkis, deoarece o mîhnea boicotarea acestuia de către băieţi. Dar Aşot, aruncînd o privire spre Sarkis, care se îndepărtase bosumflat, i-o tăie necruţător :

— Nu, încă nu-i timpul. Parcă ne-am hotărît să nu-l băgăm în seamă, nu ? Numai astfel vom putea obţine efectul dorit. Gaghik, caută tu cîteva pietre.

---

[1] Saz — instrument muzical cu coarde asemănător mandolinei.

— Dar numai negre! Să fie numai negre, că albe nu ne trebuie — adăugă Aso.

Ciobănaşul ştia bine că, dacă cele albe de cremene şi cele galbene sînt numai bune să scaperi amnarul, pentru săgeată nu fac doi bani, fiindcă n-au muchii ascuţite.

Totuşi Sarkis se duse să caute pietre prin cutele stîncii unde găsise cîndva cremene. Era limpede că încerca să se împace cu tovarăşii săi. Şuşik, din fire foarte sensibilă, înţelese şi se simţi tulburată. „Săracul! Ce greu trebuie să-i vină să stea aşa, singur! se gîndea ea. Dar cum poţi să-l convingi pe Aşot? Nu-i chip să-i spui un cuvinţel, că-i şi sare ţandăra!" Dintotdeauna, Şuşik căutase să ocolească certurile. Era destul ca cineva să ridice glasul sau să vorbească tăios, ca ea să se facă luntre şi punte să-i împace pe toţi, să-i liniştească. Aşa şi acum...

Sarkis se apropie şovăind şi, fără să-l privească pe Aşot, îi întinse un pumn de pietre negre şi strălucitoare.

— Vai, ce ascuţite sînt! exclamă fetiţa, cu o bucurie exagerată, dar, întîlnind privirile aspre ale lui Aşot, amuţi.

Tocmai atunci apăru şi Gaghik, venind de undeva, de jos, dinspre vale.

— Asta nu-i piatră, ci brici! îşi lăuda el „marfa" găsită.

Aşot le luă în palmă şi constată că, într-adevăr, bucăţelele erau foarte ascuţite. Sarkis mai zăbovi cîteva clipe, apoi, tăcut, se îndepărtă. Cît despre Aşot, parcă nici nu-l văzuse, nici venind, nici plecînd, cum nu văzuse nici pietrele aduse de el şi pe care Şuşik le ţinea încă în palmă, într-atît de adîncit era în munca lui: băga cu grijă în tăietura din vîrful săgeţii bucăţele de cremene şi le pipăia cu degetul mare, să vadă dacă sînt destul de ascuţite şi bine înfipte. Cînd totul fu gata, spuse însufleţit:

— Ei, şi-acum să vedem care pe care!... Să mergem, Aso! Dar tu, încotro? i se adresă el lui Gaghik, văzîndu-l că se ridică de la locul său.

— Eu? Vin după voi, s-adun animalele pe care ai să le vînezi!

— Iar eu am să adun animalele vînate de Aso! zise Şuşik, zîmbind. Vă ajutăm şi noi la vînătoare.

Auzindu-i, Sarkis se simţi şi mai abătut, şi mai posomorît. Rămase deci singur, cu gîndurile lui, lîngă tufişurile unde, cu cîteva clipe înainte, trebăluiseră tovarăşii săi.

Oricît de ciudat ar părea, dar arma aceea de lemn le insuflă o undă de încredere, ba chiar şi forţe noi. Doar nu era glumă! Aveau arcuri şi săgeţi! Ce, parcă-i rău?

Din cînd în cînd, Aşot pipăia arcul lung ce-i atîrna pe umăr, îi atingea cu gingăşie coarda întinsă şi zornăitoare, şi în gînd — căci nu se cădea să spună cu glas tare — îşi zicea că este minunat... În mintea lui se înfiripau tot felul de vise fantastice. Da, tînărul nostru începuse să se creadă un vajnic vînător, neînfricat şi dibaci, din epoca preistorică. Mergea în fruntea coloanei şi din cînd în cînd se uita la Şuşik, care venea în urma lui, zicîndu-şi în sinea sa: „Stai tu, roşcovano, ai să vezi tu îndată cine mi-s eu!"...

— Aso, tu ocheşti bine cu praştia? i se adresă el ciobănaşului. Ia hai să ne luăm la întrecere, să vedem cine trage mai bine cu arcul. Vrei?

— Cum să mă iau la întrecere cu tine, Aşot? bolborosi ruşinat ciobănaşul.

Deodată, chiar de sub picioarele lor ţîşni piuind un măcăleandru, care se aşeză la vreo zece paşi de ei. Aşa zboară pasărea asta, doar zece-douăzeci de paşi, şi întotdeauna hălăduieşte prin tufişuri; tufişurile sînt cuibul şi cetatea ei.

Aşadar, păsărica se aşezase mai încolo, tremurînd din codiţă şi piuind speriată. Dar n-apucă să se ridice din nou în zbor, că Aşot se şi lăsă în genunchi, întinse coarda şi slobozi săgeata. Se vede că nu degeaba de mic copil trăsese el cu arcul, căci măcăleandrul căzu pe loc. De bucurie, copiii începură să ţipe şi să lărmuiască, de parcă n-ar fi vînat o amărîtă de zburătoare cît pumnul, ci o capră sălbatică sau cel puţin un coşcogea gotcan! Aşot ţinea păsărica în palmă, cu chipul strălucind de mulţumire. Aso se apropie de el, îşi puse arcul la picioarele lui şi, plin de respect, se dădu înapoi.

— Nu, nu, nu te preda! protestă Şuşik. Încă nu se ştie! Poate că tu ai să nimereşti mai multe.

În scurt timp, copiii slobozіră toate săgeţile pe care le aveau, dar, în zadar, căci nu izbutiră să mai vîneze nimic!

— Uf, m-a cocoşat vînatul ăsta, atît e de greu! se văicări Gaghik, făcîndu-i lui Şuşik cu ochiul pe furiş.

Pe spinare i se bălăbănea, legată cu un şiret de ghete, singurul trofeu al vînătorii lor — o păsărică cît un ghem! Lui Aşot, gluma asta nu-i fu pe plac, însă nu avu încotro şi o înghiţi. Dar ceea ce urmă fu şi mai greu de îndurat...

Ciobănaşul, care căutase şi adunase cîteva din săgeţile aruncate în van, mai omorî în drum spre casă, prin „tragere directă", alţi doi măcălendri.

— Ura ! îi salută Şuşik victoria.

„Cînd am nimerit eu, nu s-a bucrat" — se gîndi fără să vrea Aşot, şi gîndul ăsta îl amărî mult.

Copiii se întoarseră în peşteră, jumuliră păsările şi le fripseră ; Boinah primi porţia, crudă.

— Dar Sarkis ? întrebă timid Şuşik.

— Nu-i purta grija, că n-o să-l uităm ! se supără Aşot. Şi, în general, tu să nu mă înveţi pe mine ce e ordinea, că ştiu eu mai bine şi fără ajutorul tău ! Sînt gata să-mi împart vînatul şi cu un duşman : aşa e obiceiul vînătorului... O să mîncăm toţi împreună. De altfel, am să vă spun vreo două cuvinte...

Cînd ceilalţi îi puseră pe o frunză uscată o bucăţică de pasăre friptă, Sarkis se fîstîci, se înroşi, dar o luă şi o mîncă, vădit tulburat şi ruşinat. Apoi se îndreptă de mijloc şi deschise gura, vrînd poate să-şi ceară iertare, să-şi încredinţeze tovarăşii că se va strădui să nu mai încalce regulile colectivului... Însă nu avu curaj. Nu avu destulă voinţă ca să-şi biruie ambiţia bolnăvicioasă şi, ca să-şi ascundă stînjeneala, începu să tuşească şi zise că n-are nimic de spus şi că, la urma urmelor, nu-l prea interesează ce cred băieţii despre el. Ceilalţi îşi dădură însă seama că joacă teatru şi că în sufletul lui se dă o luptă grea.

CAPITOLUL XVI

din care se vede ce-i este atît de drag lui Aşot

Seara, cînd se adunară cu toţii în jurul focului şi, ca de obicei, începură să-şi povestească tot felul de întîmplări şi de basme, Aşot zise :

— Iată cum înţeleg eu prietenia : cînd ţi se spune „iubeşte-ţi tovarăşul", „fii devotat tovarăşului", după părerea mea, astea nu-s vorbe în vînt, ci o cerinţă a vieţii.

Ai nevoie de asta ca să poţi trăi. Dacă ne vom iubi ca nişte adevăraţi prieteni, nu vom pieri nici de frig, nici de foame. La nenorocire o să ne apărăm, o să ne îmbărbătăm unul pe altul... Dacă unul dintre noi ar fi nimerit singur în defileul Panterei, n-ar fi avut nici foc şi ar fi murit de foame. Şi chiar dacă cineva are tot ce-i trebuie, dar este singur, înnebuneşte din pricina singurătăţii. Ascultaţi acum ce vreau să vă povestesc.

Precum ştiţi, la noi la fermă nu există apă. Într-un an a fost o secetă cumplită, au secat toate izvoarele din iailag [1]. Ciobanii au fost nevoiţi să aducă apă tocmai din lacul albastru din vîrful muntelui nostru. În vara aceea am stat două săptămîni cu ei. Suiam pînă la lac, mă culcam pe covorul de iarbă smălţat de flori de pe malul lui, citeam cîte ceva, iar uneori aruncam cu pietricele în raţele sălbatice care se lăsau pe apă.

Se făcuse cam frig acolo : dimineaţa, iarba era acoperită de chiciură. Ciobanii azerbaidjeni spuneau : „S-a născut Guiruh, e timpul să ne întoarcem acasă". Eu, Aso, ca să fiu sincer, nu ştiam cine-i „Guiruh" şi de ce, dacă s-a născut el, trebuie să părăsim munţii aceia minunaţi şi să coborîm în vale.

În umbra peşterii sclipiră dinţii lui Aso.

— Aşa spune şi tata. Guiruh este o stea. O stea foarte luminoasă. Cînd se naşte ea, adică atunci cînd apare spre seară pe cer, nopţile în munţi se fac dintr-o dată reci. Ciobanii azerbaidjeni, de îndată ce o văd (ei îşi pasc vitele împreună cu noi şi sîntem prieteni), îşi strîng corturile şi pleacă... Dar zi mai departe, ce-ai vrut să povesteşti ?

— Ei, cînd azerbaidjenii au văzut această stea, au şi început să se pregătească de drum. Şi, o dată cu ei, ne-am pregătit şi noi. M-am dus cu mama pentru ultima oară la lacul albastru, să luăm apă. Deodată am auzit glasul cocorilor în văzduh şi cînd ne-am ridicat ochii, am văzut cîrduri întregi zburînd dinspre miazănoapte înspre miazăzi. Un cocor, zărind lacul, s-a despărţit de cîrd şi a coborît. Apoi a mai coborît încă unul. S-a lăsat deasupra apei, zburînd în cercuri, şi ţipa chemîndu-şi tovarăşii. Dar nu-i venea nimeni în ajutor... Primul cocor a ieşit pe mal, în apropierea noastră, şi a început să ţipe dureros. De ce ? Nu ştiam.

[1] Iailag — păşunile de vară din munţi.

Poate că-şi vătămase o aripă, poate că era bolnav, poate că obosise din pricina drumului lung...

Al doilea cocor, speriat, nu ştia ce să facă : să urmeze cîrdul, sau să rămînă cu tovarăşul său ? Ştia, vezi bine, că celelalte păsări trecuseră între timp de cealaltă parte a munţilor şi că, peste puţin, nu va mai fi în stare să le ajungă din urmă. Iar el, de unul singur, încotro să zboare ? Dar nici pe tovarăşul său bolnav nu se îndura să-l lase. Pînă la urmă, eu şi mama am plecat.

De acolo, de jos, nu se vedea lacul albastru, dar pînă tîrziu în noapte am auzit ţipătul cocorilor. Care dintre ei ţipa ? Şi ce voia ?...

Dimineaţa au venit camioanele colhozurilor să ne ia. Dar puteam eu oare să plec ? Sub pretext că vreau să mai adun niscai măline, am dat fuga pînă la lac. Pe cînd mă apropiam, am auzit ţipătul păsărilor. Cînd le-am văzut, cocorul cel sănătos stătea aplecat asupra celui bolnav şi încerca să-l ridice cu ciocul, gîngurindu-i ceva. Aproape gemînd, îl ruga să se ridice şi să zboare împreună cu el, căci mai puteau ajunge cîrdul din urmă. Mult timp nu m-am îndurat să plec de acolo. Stăteam pe malul lacului, mă uitam la cocori, şi în urechi îmi răsuna într-una ţipătul lor speriat. Cînd s-a înserat, vrînd-nevrînd, a trebuit să mă duc... Am plecat, dar auzeam necontenit glasul cocorului rămas să moară lîngă tovarăşul său...

Am stat şi m-am gîndit. M-am gîndit că oamenii sînt de o mie de ori mai inteligenţi şi mai conştienţi decît cocorul acela, dar că unii nu au inimă. N-au să-şi pună niciodată viaţa în joc pentru un tovarăş, cum a făcut pasărea aceea lipsită de grai.

— Şi-apoi ? Ce-a mai fost după aceea ? întrebă nerăbdătoare Şuşik, înduioşată pînă la lacrimi de povestea lui Aşot.

— Nu ştiu, că n-am mai urcat pe munte. Mai tîrziu, un cioban le-a povestit celorlalţi că a văzut pe malul lacului albastru o grămadă de pene lungi. „Pesemne că vulpile or fi sfîşiat niscai zburătoare" — a adăugat el. Dar, cu puţină vreme înainte, ninsese...

Copiii fură adînc tulburaţi de povestea lui Aşot. Iată, aşadar, ce inimi credincioase sînt pe lume!...

— E rîndul meu sau... — şi Gaghik privi spre Sarkis.

— Ar fi al lui, însă n-are ce să ne povestească! Aşa că vorbeşte tu — zise aspru Aşot şi se întoarse.

— Bine. Să vă povestesc. După cum ştiţi, peste vară am fost la Şahali, într-o tabără de pionieri. Ca întotdeauna, norocul s-a ţinut de mine: unde nimeresc eu, să ştiţi că găsesc ceva bun de mîncat! Aşa şi acolo. Am descoperit în pădure, într-o scorbură de copac, nişte miere de albine sălbatice. Şi ce miere! Scînteia în soare ca topazul! Noi, bineînţeles, am golit scorbura toată. Bietele albine au rămas fără rezervele lor, s-a prăpădit şi o parte din stăpînele stupului, că nu se poate jaf fără victime... Numai că şi pe noi ne-a costat scump isprava noastră! O lună întreagă cît am mai stat la Şahali, cum intram în pădure, albinele tăbărau pe noi şi ne înţepau fără milă! Mă credeţi, nu? Prisăcarul, om bătrîn, ne-a explicat că nu-i bine să te-atingi de mierea albinelor, că nu scapi aşa, cu una cu două! În afară de asta, ele răzbună moartea tovarăşelor lor... Sînt sigur că se răzbună, deoarece fiecare albină care ne înţepa murea şi ea. Ştiţi doar că ele mor după ce înţeapă. Mureau pentru colectiv, pentru tovarăşi! încheie Gaghik, cu glas avîntat, şi-i aruncă lui Sarkis o privire tăioasă.

Se lăsă o tăcere apăsătoare. Trecuseră trei zile de cînd dura boicotul; copiii, înţeleşi parcă între ei, se uitau la Sarkis ori de cîte ori spuneau ceva cu tîlc. De astă dată, Sarkis n-a mai putut răbda: s-a sculat în picioare şi, posomorît, a ieşit din peşteră.

— Ce credeţi, este eficace metoda? întrebă Aşot în şoaptă, arătînd cu capul înspre Sarkis, care ieşise.

— Am să-ţi răspund tot printr-o pildă a bunicului — zise Gaghik. Cică odată, cineva îi citea unui lup din evanghelie, vrînd să-l aducă pe calea cea bună şi să-l facă să nu se mai atingă de oi. Dar lupul, de colo: „Hai, istoriseşte mai repede, că oile au şi trecut peste deal"...

— Rău mai eşti, şi răutăcioase sînt şi glumele tale! îi zvîrli Şuşik, înciudată. Ce-are a face lupul cu...

Dar îşi înghiţi vorba, întrucît Sarkis intră în peşteră. Dîndu-şi seama că discutau despre el, se opri în prag. Copiii tăceau, şi tăcerea lor îl apăsa ca o greutate de plumb. În clipa aceea îl invidia pînă şi pe ciobănaşul kurd. Cu cîtă dragoste se purtau tovarăşii faţă de Aso! Dar faţă de el?... Pentru el nu aveau decît dispreţ. Şi există oare pe lume ceva mai apăsător decît dispreţul tovarăşilor?

CAPITOLUL XVII

din care se vede că, în ciuda tuturor lucrurilor, omul găseşte mijlocul de a înşela un animal

În seara aceea, înainte de a adormi, Aso îi spuse lui Aşot:

— Ştii unde am fost eu cînd apunea soarele?

— Într-adevăr, nu erai cu noi! Te-ai dus să mănînci măceşe în tufişuri?

— Eu nu mănînc nimic pe furiş, nu m-ascund de tovarăşii mei! răspunse demn Aso şi, spre mirarea tuturor, enervat.

Nimeni n-a băgat de seamă că, la aceste cuvinte, Sarkis, care stătea întins într-un colţ, a tresărit: copiii nu se uitau la el.

Iar Aso, îmbunat, continuă:

— M-am dus să văd unde se ascund vrăbiile.

— Ei, şi-ai văzut?

— Da. Sub Dealul Potîrnichilor este o mică peşteră. Acolo...

— Sînt multe? se însufleţi Aşot.

— Puzderie. Vin în zbor de pretutindeni şi umplu peştera. Ştii să le prinzi?

— Cum să nu ştiu! De ce-ai tăcut pînă acum, măi băiatule? Cum de nu ne-ai spus nimic? Hai, sculaţi-vă! Am plecat!

Şi Aşot se ridică atît de grăbit, încît ai fi zis că, o clipă doar dacă mai zăboveau, nu mai rămînea nici urmă de vrăbii!...

— Dă-mi cuţitul, Aso! Iar voi, luaţi-vă beţele şi înveliţi-le capetele cu iarba asta — dădu el ordin, părăsind în fugă peştera.

Se întoarse în curînd, aducînd cîteva tufe de porumbar, tăiate de la rădăcină, cu ramurile miţoase şi dese pline de spini ascuţiţi. Ca să le poată ţine în mînă, trebuia să le taie repede vîrfurile ascuţite, ceea ce şi făcu Aşot. Apoi dădu fiecăruia cîte o tufă.

— Acum, după mine!

Ţi-ai găsit însă, Gaghik să se urnească fără a şti precis la ce treabă este chemat!

— Întîi, explică-mi încotro şi de ce! se încăpăţînă el.

— Cum, tu iarna n-ai prins niciodată vrăbii în staulele oilor? se supără Aşot.

Gaghik clătină din cap.

— Or fi ele mici, dar ce supă grozavă iese din ele! Dar pilaful fiert în supa asta? N-are seamăn pe lume! Noi facem în fiecare iarnă. Vrei să ştii cum prindem vrăbiile? Ascultă! Iarna, cînd vrăbiile intră în staul să se mai încălzească în paie, căscăm puţin uşa şi ne aşezăm la pîndă lîngă prag, cu cîte o tufă de-asta în mînă. Pe urmă ţipăm, ca să speriem păsările, şi atunci ele îşi iau zborul, năpustindu-se prin crăpătura uşii, drept în tufele noastre. Noi le lovim cu crengile pline de spini şi ele cad la pămînt. Nu-ţi mai rămîne decît să le aduni. E limpede? Şi acum, hai mai repede! Aso, leagă cîinele aici, să nu vină după noi...

Băieţii luară doi tăciuni aprinşi, două beţe cu capetele înfăşurate în iarbă şi tufele de porumbar, şi ieşiră din peşteră. Înhăţînd o torţă şi o tufă de porumbar, Sarkis porni şi el pe urmele lor.

Era noapte, dar ai fi zis că soarele abia apusese şi că amurgul n-apucase încă să învăluie pămîntul. Cerul era limpede şi spuzit de stele, iar zăpada scînteia blînd, învăluind întreg defileul într-o mantie albă. Natura îşi dormea somnul liniştit. Dormeau munţii, dormeau şi stîncile, iar pe fundalul întunecat al bolţii noptatice se desluşeau limpede siluetele cernite ale vîrfurilor crenelate, asemenea unor castele fantastice.

În faţă, arătîndu-le drumul, mergea Aso. Se apropiară fără zgomot de Dealul Potîrnichilor şi se opriră lîngă gura mohorîtă a Peşterii Vrăbiilor, cum o botezaseră ei pe drum. Tot timpul, Aşot nu făcu decît să se gîndească cum să procedeze. Să intre cu torţele în peşteră? Nu! Adună toate torţele şi tăciunii. Tăciunii îi aşeză pe pietre, unul în faţa celuilalt, şi le apropie capetele fumegînde: aşa puteau să mocnească vreme îndelungată, fără să se stingă. După aceea, îl luă deoparte pe Gaghik, îi dădu paltonul său şi-i şopti ceva la ureche; Gaghik încuviinţă din cap în semn c-a înţeles.

— Voi, ceştilalţi, veniţi după mine — zise Aşot şi intră în peşteră.

Toţi aveau în mînă tufele ţepoase. Nu apucă bine Gaghik să ridice paltonul în sus şi să acopere cu el şi cu trupul său intrarea îngustă a peşterii, că înăuntru copiii şi începură să

ţipe şi să fluiere, făcînd un zgomot asurzitor. Nu trecu însă mult şi larma se mai potoli niţel, iar Gaghik auzi fîlfîitul a nenumărate aripi: erau vrăbiile care, speriate din somn, forfoteau înspăimîntate prin peşteră, zburînd de colo-colo. Instinctul le mîna spre ieşire, dar acolo dădeau peste cortina înjghebată de Gaghik, aşa că se întorceau din nou, rotindu-se în beznă, înnebunite de frică.

În întunericul acela, „vînătorii de vrăbii“ nu vedeau nimic. Însă nici n-aveau nevoie să vadă: ei loveau cu tufele de porumbar în dreapta şi-n stînga. Multe vrăbii, nimerind în tufele ţepoase, cădeau la pămînt, în timp ce altele îşi căutau salvarea, ascunzîndu-se în crăpăturile pereţilor. Numai că zgomotul infernal iscat necontenit de copii le silea să-şi părăsească adăposturile. Cînd vînătoarea era mai în toi, Gaghik, din curiozitate, lăsă puţin paltonul în jos şi îşi vîrî capul înăuntru. Dar în aceeaşi clipă, cineva îl lovi zdravăn în cap cu o tufă ţepoasă. Gaghik se trase iute înapoi şi, fără să vrea, lăsă liberă ieşirea.

— Ce-i cu voi? ţipă el. Ce, aţi început să mă vînaţi pe mine?

Cineva chicoti, deşi nu prea le ardea de rîs, deoarece vrăbiile care scăpaseră cu viaţă o şi zbughiseră din peşteră.

— Astupă intrarea, Gaghik! Mai repede! strigă Aşot.

— Nu, frăţioare! Capul meu n-a fost cîştigat la belciuge, să dea cine o pofti în el...

Văzîndu-l atît de zbîrlit şi de furios, copiii nu se putură stăpîni să nu rîdă, deşi, bietul de el, era tot numai zgîrieturi adînci pe frunte. Nefericitul, scoţîndu-şi din clădăraia-i neagră de păr un spin mare şi ascuţit, i-l întinse lui Aşot.

— Grozav vînător mai eşti, n-am ce zice!... Ia spune, pentru asta m-ai pus la uşă, ca să mă pocnească ăştia cu tufele?

— Nu-i nimic, Gaghik! O să-ţi dăm o porţie în plus drept despăgubire... Şuşik, adu torţele, să vedem ce se întîmplă pe cîmpul de bătălie!

Într-adevăr, acoperită toată de trupurile vrăbiilor ucise, peştera semăna de minune cu un cîmp de bătălie.

După ce adunară vînatul, îl îndesară în căciuli şi prin buzunare şi porniră veseli spre „casă“. De astă dată, Aso nu mergea în frunte, ci în urmă. Ca de obicei, cînd era vorba de vreo treabă primejdioasă, el se afla în frunte, dar la înapoiere venea ultimul. Cu alte cuvinte, se afla acolo unde era mai greu...

...Oamenii crescuţi în mijlocul naturii au cele cinci simţuri: mirosul, pipăitul, gustul, văzul şi auzul foarte dezvoltate. Dar mai au şi „un al şaselea simţ", care, deocamdată, n-a fost studiat de ştiinţă. Şi poate că tocmai acest simţ l-a făcut deodată pe Aso să-şi dea seama că-l privesc ţintă din spate ochii cuiva... Se întoarse brusc şi zări doi ochi aprinşi, fosforescenţi, care-l pîndeau de după o tufă. Ochii sclipiră, apoi se stinseră şi dispărură. „O fiară sălbatică"... — îşi spuse Aso şi, avîntîndu-şi băţul fumegînd, grăbi pasul. Ca să nu-şi sperie tovarăşii, nu le spuse nimic, dar gîndul ăsta nu-i mai da pace. Oare ce fiară nimerise aici? De unde şi cum venise?...

De un singur lucru era sigur: că nu fusese lup. Ştia bine cum sînt ochii lupilor. Şi apoi, cum putea să ajungă un lup în defileu? Nu, era un alt animal de pradă... Iată ce gînduri îl frămîntau pe Aso, cînd se întinse în patul lui tare, alături de tovarăşii care, obosiţi, dormeau duşi. De altfel, nu dormeau chiar toţi.

În noaptea aceea, pe Aşot îl munceau alte gînduri. Pînă atunci, foamea şi slăbiciunea îi împiedicaseră să se apuce de desfundarea potecii. Vorbiseră de nenumărate ori despre acest lucru, dar el fusese totdeauna de părere că, în primul rînd, trebuie să găsească ceva demîncare. „Întîi să ne săturăm şi să ne facem rezerve pe două-trei zile, şi numai după aceea ne-om apuca şi de potecă" — zicea el. Iar ceilalţi, vrînd-nevrînd, se supuseseră. „Ei, acum avem mîncare — gîndea băiatul. Nu mai are rost să aşteptăm... Chiar de mîine o să ne încercăm norocul. Numai că n-avem nici un fel de unelte. Doar nu putem meşteri cu cuţitul lopeţi!"...

Pleoapele i se îngreunară de somn şi Aşot adormi fără să mai aibă răgaz să gîndească cum şi cu ce să desfunde cărarea care le purtase atîta ghinion. Numai că întrebarea nu-i dădu pace nici în somn. Se făcea că merge cu un injector în mînă şi că îndreaptă jetul de foc asupra zăpezii ce acoperea poteca Dracului... Iar omătul se topea, se topea cu o iuţeală de neînchipuit. „Urmaţi-mă, urmaţi-mă!" îşi chema Aşot, fericit, tovarăşii, şi mergea repede-repede înainte. În urma lui, uşor şi veseli, păşeau Şuşik, Aso, Gaghik... Toţi grăbeau pasul în întîmpinarea libertăţii. Iar el, Aşot, întorcea capul, să vadă dacă vine şi Sarkis după ei. Nu cumva rămîne de căruţă ca de obicei?... Vine! „Ce, parcă îi dă mîna să rămînă în urmă?" gîndea el, condescendent. Între timp, injectorul — balaur ce scuipă foc — zvîr-

lindu-şi limbile de flăcări şi de fum, topeşte zăpada şi dă la iveală poteca neagră — drumul spre casă. „Acasă, acasă"... — şopteşte Aşot şi îşi aude în somn propriul glas, sonor, vioi, plin de nădejde şi care-i cheamă pe ceilalţi...

CAPITOLUL XVIII

din care se vede că struţul, ascunzîndu-şi capul sub aripă, nu se face nevăzut

Începea cea de a douăsprezecea zi de cînd se aflau în defileu şi, trebuie s-o spunem, a fost una din cele mai fericite zile.

Copiii erau destul de bine înarmaţi — dovadă penele de măcăleandru zvîrlite în colţurile peşterii...

Dar nu asta le era cea mai mare bucurie.

Abia se luminase afară cînd se sculară, se spălară cu zăpadă, încinseră focul şi se uitară pofticioşi spre scobiturile din perete unde se afla rodul vînătoarei din ajun. Acolo pusese Aso vrăbiile, să fie cît mai departe de Boinah, care, flămînd cum era, le tot dădea tîrcoale. Ciobănaşul scoase din „frigider", una după alta, cîteva vrăbii şi le aruncă în poala fetei, uitîndu-se întrebător la Aşot :

— Ajunge ? Sau să mai dau ?

— De ce-l întrebi pe el ? Responsabil cu magazia de alimente sînt eu ! sări Gaghik şi, împingîndu-l la o parte pe Aso, întinse mîna după vrăbii.

— Aşa-i — încuviinţă Aşot. Cînd e vorba de mîncare, nu-i altul mai priceput printre noi. Deci Gaghik să fie responsabil. Aşadar...

— Ce responsabil ? Eu voi conduce direcţia generală administrativă — îl corectă Gaghik şi se căzni să-şi umfle, mîndru, pieptul firav. La micul dejun — anunţă el — fiecare va primi cîte 75 de grame de carne de pasăre. Aşa cere prescripţia medicală !

— Te rog, mie să-mi cîntăreşti precis aceste 75 de grame — spuse Şuşik.

— N-avea tu grijă, c-a avut natura pentru tine ! Un vrăbioi cîntăreşte 28 de grame, iar o vrăbiuţă... cam 24 de

grame, în timp ce un pui, 21 de grame. Ceea ce, în medie, face aproximativ 24 de grame și jumătate... Deci fiecare va primi trei vrăbii. Depozitul va rămîne dator fiecăruia cîte un gram și jumătate de carne.

Și uite-așa, tot ținîndu-se de glume, Gaghik împărțea vrăbiile.

— Dar tu de ce ți-ai luat patru ? se miră Așot.

Gaghik își scoase căciula și îi arătă zgîrietura de pe frunte :

— Ce, ai uitat ?

— Aoleo, ai dreptate ! Ți-am făgăduit o vrabie în plus pentru că te-am pocnit în cap... Bine, mănînc-o ! După aia să ne gîndim însă ce facem mai departe.

— În primul rînd, trebuie să găsim niște lut și să ne încropim un cuptor, dacă nu vrem să murim din pricina fumului — se grăbi Șușik să-și spună părerea. Și-apoi ne mai trebuie ceva în care să păstrăm apa.

— Voi ce părere aveți ?

— Să ne facem niște lăncii cu mînere lungi — zise Gaghik, arătîndu-le cum le-ar putea arunca de departe.

— Nu cred c-o să avem nevoie de așa ceva — replică Așot. Se apropie iarna, și în defileu nu vor mai rămîne decît păsările.

— Ah, ce bine ! se bucură Șușik. Asta înseamnă că pe-aici nu sînt fiare sălbatice !

— Ba sînt... adică... s-ar putea să fie... — bîigui Aso, amintindu-și de ochii strălucitori pe care îi văzuse în noapte.

Dar nimeni nu-l întrebă nimic.

— După cum văd, aveți de gînd să iernați aici ! exclamă Așot. Eu însă nu ! Bineînțeles, toate cele arătate sînt necesare, dar nu ne putem pierde timpul cu ele ! Deocamdată avem ce mînca, așa că va trebui să ieșim să curățăm poteca.

Își roti privirea întrebătoare asupra tuturor. Într-adevăr, nu la fumul și la frigul care năvăleau în peșteră trebuiau ei să se gîndească ! Toate eforturile lor trebuiau îndreptate spre un singur țel : ieșirea din defileu !

— Pe stînci, zăpada s-a topit, dar în celelalte părți s-a tasat — spuse el. Luați-vă, așadar, uneltele și să mergem !

Era încă sub impresia visului de peste noapte. Vedea parcă aievea balaurul de foc ce curăța poteca Dracului de zăpadă...

Propunerea lui avu darul să-i bucure pe toți. Pînă și pe leneșul de Sarkis, care, după morala din ajun, se mai dez-

morţise niţel, dar parcă tot mai stătea la îndoială : uneori i se părea că tovarăşii lui au dreptate, alteori vanitatea-i răbufnea cu forţe noi.

Furios pe sine şi pe ceilalţi, în dimineaţa aceea Sarkis se trezise primul, se dusese pe furiş la depozitul bietei veveriţe şi, uitînd de mustrările de conştiinţă din ajun, se îndopase pe săturate cu nuci. Nu-i tihnise însă, căci tocmai cînd mînca mai cu poftă, se pomenise iar cu „jigodia aia blestemată". Dulăul sta cu limba-i roşie scoasă de un cot, iar cu coada mătura pămîntul, privindu-l ţintă în ochi. Sarkis se uită plin de ură la nevinovatul necuvîntător, dar îşi zise că, folosind forţa, n-o să facă nimic, deci va trebui să utilizeze metoda lui taică-său : dacă eşti prins cu mîţa-n sac, împarte rodul furtului cu cel care te-a descoperit. Aşa că, schiţînd în silă un zîmbet duios, sparse cîteva nuci şi, călcîndu-şi pe inimă, le aruncă dulăului. Boinah, obişnuit cu regimul vegetarian, înghiţi într-o clipă nucile şi mai ceru. Sarkis însă îşi acoperi frumuşel cu o piatră cămara şi se întoarse la ceilalţi. Cînd o văzu pe Şuşik abia ţinîndu-se pe picioruşele-i subţiri, îl cuprinse mila şi fu cît pe ce să se ducă iar după nuci... Dar ar fi însemnat să-şi descopere „depozitul" pentru toţi ! Nu, asta nu... „Mie, ce-mi pasă ? Fiecare pentru el !" îşi tot spunea în gînd, ceea ce, de altfel, spusese nu o dată cu glas tare. Era singurul lui argument în faţa propriei sale conştiinţe.

O să ne întrebaţi : de ce copiii nu l-au chemat şi pe el să lucreze ?

Tocmai despre asta s-au sfătuit ei în zori, în vreme ce el se dusese la depozitul veveriţei. Şuşik fusese de părere că era timpul să înceteze boicotul : „Cît poţi să chinuieşti un om ?"

— Dacă nu-şi recunoaşte vina în faţa colectivului, nu ne lăsăm ! spuse Aşot, ferm hotărît.

— Păi nu şi-a recunoscut-o în noaptea cînd a vînat şi el vrăbii ? Nu înseamnă că a dovedit prin fapte ? Sau asta n-a fost muncă ?... De unde ştii tu că în întuneric n-a omorît mai multe decît tine ? se aprinse Şuşik. Şi, la urma urmei, sînt împotriva acestei asprimi !

— Sînt aspru pentru că şi condiţiile în care am nimerit sînt aspre — replică Aşot. De ce nu recunoaşte prin viu grai că-i pare rău de cele întîmplate ? ridică el glasul.

După dezbateri îndelungate, se hotărîră să mai aştepte o zi-două, să vadă cum se va purta Sarkis într-o acţiune atît

de importanță cum era desfundatul potecii: dacă o să iasă neîndemnat la muncă...

Cînd părăsiră peștera, Sarkis porni cam în silă, e drept, dar porni după ei spre cărarea troienită. În drum se opriră lîngă locul unde nu demult văzuseră un iepure. „De ce oare s-a ascuns tocmai aici, pe platoul ăsta deschis, sub zăpadă, și nu într-un colțișor mai ferit de primejdie, la adăpostul unor pietre? se întrebă Așot. Uite, intrarea pe care și-a săpat-o în zăpadă este neatinsă. Oare să fi găsit acolo ceva demîncare? Tare-aș vrea să știu! Poate că ne-o prinde și nouă bine!"...

Făcu doi pași, îndreptîndu-se spre tunelul iepurilor, dar se afundă pînă la genunchi în omătul greu și umed și acolo rămase. Nu putea merge mai departe!

— Știu, știu, inima ta tînjește și azi după iepurele acela de tristă amintire... Ah, ah, cum ne-a mai șters-o de sub nas minunea aia de fripturică de trei kilograme și mai bine! rîse Gaghik.

Așot nu-i răspunse. Își scutură doar zăpada de pe haine și porni spre cărarea buclucașă, care se închisese perfidă ca o capcană în urma lor îndată ce îi lăsase să intre.

Cîtă vreme panta nu fu prea abruptă, înaintară unul după altul, dar pe măsură ce prăpastia de sub ei se căsca tot mai adîncă, copiilor începu să le fie frică. Și cum să nu le fie? Pînă nu demult alergaseră și se zbenguiseră, plini de vigoare. Iar acum? Acum abia își tîrau pașii, slăbiți, nesiguri pe picioarele lor...

Ici-colo, pe cărare, zăpada se topise, dar în cea mai mare parte poteca zăcea sub stratul de omăt, afînat sau moale și jilav ca un terci. Se opriră și se uitară cu atenție în jur. Cărarea intra în defileu, străbătea toată panta stîncoasă și ieșea în stînga munților care înconjurau defileul Panterei, lărgindu-se pe alocuri asemenea unei terase, cu partea de jos abia mijind sub zăpadă. În unele locuri, nămeții erau atît de adînci, încît conturul potecii dispărea cu desăvîrșire. De altfel, din pricina îngustimii ei, era primejdios ca doi oameni să meargă alături în același timp.

— Voi încălziți-vă puțin la soare, că încep eu — zise Așot și se apucă să arunce în jos, cu toiagul, omătul topit.

Razele soarelui, reflectîndu-se în zăpadă, se întorceau ca un val cald, mîngîind obrajii copiilor. Muncind cu sîrg, Așot se încălzi foarte tare. De aceea își scoase haina și i-o întinse lui Aso. Dar Aso nu i-o luă.

— E rîndul meu — spuse el, scurt, şi îşi puse în mişcare toiagul său.

— Cu beţele astea cred că n-o să facem nici o ispravă — mormăi Aşot. Ne-ar trebui o unealtă în formă de vîslă.

— Te poftesc să nu-ţi vîri nasul în treburile mele gospodăreşti — se stropşi Gaghik şi o luă spre peşteră.

În drum, tăie cîteva ramuri tinere de grosimea unui creion, iar cînd ajunse în peşteră, le puse lîngă foc şi se apucă să le împletească, făcînd din ele un fel de plută mică. Munci aşa un ceas încheiat. În cele din urmă, mulţumit la culme de roadele trudei sale, aruncă aşa, ca din întîmplare, o ocheadă spre „frigiderul" cu vrăbii, zicînd: „Păcat că nu-i comandantul aici, poate că m-ar fi premiat cu vreo două vrăbiuţe!"

— Vin lopeţile, vin lopeţile! strigă el, ieşind din peşteră şi fluturînd deasupra capului unealta meşterită.

Boinah, care alerga prin tufişuri vînînd şoareci, enervat de ţipetele lui, începu să latre răsunător, luînd-o la fugă după el.

— Ei, ai adus? îi strigă de departe, nerăbdător, Aşot.

Copiii legară împletitura de unul din beţe şi începură cu rîndul să mături zăpada de pe cărare. Aşa, treaba mergea mai bine şi, cu cît înaintau, cu atît sporea nădejdea de a se vedea, în sfîrşit, liberi.

— Nu se poate, băieţi! rosti deodată Aşot. Unii să rămînă aici şi să lucreze, iar ceilalţi să se ducă să caute demîncare. N-are rost să stăm cu toţii aici! Şi-apoi, nici nu avem unde!

Dintre toţi, cei care se pricepeau să se caţăre pe stînci erau Aso şi Gaghik, aşa că ei o şi porniră să scotocească prin crăpăturile din jur. Măceşele de pe Masur se isprăviseră, de aceea căutau alţi arbuşti fructiferi. Umblară ei de colo-colo pînă ce, bineînţeles, obosiră. Abia tîrziu, într-un colţişor îndepărtat, pe muchia unei stînci, străluciră în soare nişte pete roşii. Măceşe!...

Gaghik, văzînd arbustul, mai să chiuie de bucurie.

— O, drăguţele mele vitamine C! Staţi niţeluş că îndată vin la voi! exclamă el.

Aso căscă ochii mari: „Ce-i cu Gaghik? A înnebunit?" De unde să ştie ciobănaşul ce sînt vitaminele C şi cît de bogat în vitamina C este măceşul din ţara noastră însorită?

În vreme ce ei doi adunară boabele măceşului, Aşot munci la curăţatul cărării ; Sarkis sta şi se uita tăcut la el, căci nu îndrăznea să-i ofere ajutorul său.

Deodată, Aşot spuse :

— Şuşik ! Du-te în peşteră şi vezi ce-i cu focul... Ce-ai mai venit cu noi ? Doar am hotărît o dată pentru totdeauna care sînt sarcinile tale !

— Să văd de foc ? Păi cum să stau acolo cînd voi toţi sînteţi aici ? răspunse fetiţa, mîhnită.

Luă „lopata" şi se apucă să arunce zăpada de pe marginea stîncii, şi cînd o vedea ducîndu-se de-a rostogolul în prăpastie, se bucura ca un copil. Sarkis se uita şi probabil înţelegea bucuria tovarăşilor săi în faţa rezultatului muncii lor. Dintre toţi, numai el era lipsit de bucuria asta. Aşa că, pe neaşteptate, îşi luă inima în dinţi şi se apropie de fată :

— Lasă-mă pe mine să arunc...

Şuşik, zîmbind, îi întinse lopata, însă Aşot i-o smulse din mîini şi se apucă să cureţe el, cu mişcări iuţi şi nervoase. De cîte ori ridica braţele, se vedea cu cîtă greutate îşi stăpîneşte enervarea. Sarkis îşi dădu limpede seama de un lucru : prezenţa lui îl scotea din sărite pe Aşot. „Adevărul e că nu mă poate suferi" — gîndi el şi simţi că i se strînge inima.

Munca mergea foarte încet. Numai după ce mîncară boabele zemoase şi roşii de măceş, aduse de băieţi, şi se mai odihniră puţin, lucrară mai cu spor. La drept vorbind, nu atît măceşul cît ferma convingere că salvarea nu-i departe le insufla noi forţe...

Munciră aşa pînă la amiază, cînd constatară că nu curăţaseră decît un sfert din potecă. Însă ce-i drept e drept : cu cît înaintau, cu atît stînca devenea mai prăpăstioasă. Pe alocuri atîrna ca o muchie deasupra hăului şi crăpăturile ce o tăiau de-a curmezişul erau încă departe. Dacă continuau să lucreze în acelaşi ritm, puteau fi siguri că peste şase-şapte zile îşi vor lua rămas bun de la defileul Panterei. Bineînţeles, cu condiţia să nu ningă din nou, iar ei să aibă ce mînca în fiecare zi.

De la o vreme se simţiră istoviţi, de-abia mai puteau ţine lopata în mîini. Şuşik îl întrebă pe Aşot în şoaptă :

— De ce te încăpăţînezi şi nu-l laşi şi pe el să muncească ?

Sarkis şedea la o parte şi privea munţii...

— Ei bine, să zicem că am să-i dau voie! Crezi tu că o să muncească?

— O să muncească, şi încă mai bine decît toţi ceilalţi. Nu vezi că are remuşcări?...

— Are, că o duce tare greu! Tu, fato, eşti o naivă! Nu-l cunoşti. O s-arunce două-trei lopeţi de zăpadă, şi-apoi o să se laude în tot satul că el ne-a scăpat din defileu!

— Nu fi atît de aspru, Aşot!

— Bine, să încercăm. Du-te de-l cheamă!

— Sarkis, hai vino să munceşti cu noi! Te cheamă Aşot! strigă Şuşik, bucuroasă.

Sarkis fu cît p-aci să-i răspundă: „Aha, în sfîrşit, v-a mai venit mintea la cap!“, dar se stăpîni şi puse mîna pe lopată. Numai că munca îi făcu plăcere în primele două minute. Apoi obosi. Obosi atît de tare, încît lopata i se părea grea, chinuitoare. Nu, el nu era obişnuit să-şi încordeze forţele, nu era obişnuit să muncească în sudoarea frunţii. La urma urmei, nu-i mai bine să nu faci nimic?... Cine ştie dacă din cauza atîtor eforturi nu-ţi poţi da chiar şi sufletul! Noroc că veni Gaghik să-l schimbe. Cum îl văzu, Sarkis se şi grăbi să-i întindă lopata.

— Ce zici, Aşot, n-ar fi bine s-o trimitem pe Şuşik după drăguţele noastre de vrăbiuţe? întrebă Gaghik, clipind şiret din ochi. Să ne dea şi ele o mînă de ajutor...

Se arătară cu toţii de acord pentru acest „sprijin“, aşa că Şuşik o luă spre peşteră să pregătească masa. Soarele cobora de cealaltă parte a crestelor muntoase ale Armeniei cînd fetiţa se întoarse cu vrăbiile fripte, înfipte în frigări de lemn. În urma ei, scheunînd nerăbdător şi lingîndu-se pe bot, venea Boinah. Fiecare primi cîte o frigare cu trei vrăbii — trei păsăruici mititele, din care să se sature un om care a muncit din greu de dimineaţa pînă seara!...

În van se uita Boinah la copii, aşteptînd să-i pice şi lui un oscior. Cum să mai rămînă ceva din ceea ce nimerea între dinţii lor tineri şi sănătoşi?

Ei, dar după ce mîncară, lumea li se păru mai senină, mai trandafirie!

— Hai, sculaţi-vă! comandă Aşot.

Se apucară iar de lucru. Aşot arunca zăpada de pe cărare cu lopata împletită de Gaghik. El deschidea drumul, iar după el veneau ceilalţi, unul cu un băţ, altul cu un ciot. Fiecare cu ce putea şi, unul după altul, înaintau încet-

încet pe potecă. Sarkis încheia cortegiul. Mergînd în urma tuturor, nu numai că nu prea avea ce face, dar nici frică n-avea de ce să-i fie, deoarece păşea pe cărarea curăţată. Mai primejdios era pentru cei din frunte, pentru cei care, încordîndu-şi forţele, zvîrleau mormane de zăpadă de pe cărarea îngustă. Un singur pas greşit, şi îşi puteau pierde echilibrul, prăvălindu-se în prăpastie pe urma nămeţilor... „Nu, viteazul Nazar[1] nu va porni la război... Numai el ar mai lipsi acolo."

Însă, aşa cum se întîmplă şi pe cîmpul de luptă, unde glonţul îl nimereşte adesea pe laşul care s-a pitit în tranşee, năpasta îl ajunse pe Sarkis, cel care se îngrijea cel mai mult de pielea lui. De ceea ce i-a fost frică n-a scăpat.

Aşot ghicise de mult politica-i străvezie. El ştia că Sarkis se preface doar că munceşte, întrucît îl vedea cu cîtă silă şi lene îşi mişcă băţul. Aşa că, în cele din urmă, scos din fire, strigă la el:

— I-ascultă, Sarkis! Vin-aici şi munceşte puţin în locul meu, ca să nu mai dai din mîini degeaba!

Sarkis, ce era să facă? Să nu se supună? S-o facă pe surdul, cum că n-a auzit ordinul ăsta destul de neplăcut? Nu, prea ar fi fost sfidător! „Mai bine să nu mă iau la harţă cu ei" — îşi spuse şi, sprijinit în băţ, începu să înainteze cu foarte multă prudenţă. Trecu pe lîngă Şuşik, care se lipise, prevenitoare, de stîncă, şi aproape ajunsese în dreptul lui Gaghik, cînd, deodată... Blestemată piatră! Nevoind ca ceilalţi să observe că-i este frică şi că păşeşte nesigur, ridică o clipă capul, dar chiar atunci se întîmplă să se împiedice de o piatră. Îşi pierdu echilibrul şi, n-apucă să strige, că se şi prăbuşi în prăpastie!

Şuşik scoase un ţipăt cumplit. De jos, răzbi pînă la ei un sunet înfundat, urmat de zgomotul pietrelor ce se rostogoleau, apoi brusc se lăsă liniştea.

...Boinah începu să latre asurzitor, alarmant.

— Vai, ce nenorocire!... zise Gaghik şi genunchii începură să-i tremure. Înapoi, înapoi! îi strigă el lui Aşot, apucîndu-l speriat de mînă cînd îl văzu că se apropie prea mult de marginea prăpastiei. Vrei să cazi şi tu?

---

[1] Nazar — eroul basmului „Viteazul Nazar", înrudit cu „Croitorul cel viteaz" al lui Andersen.

Aşot se dădu un pas îndărăt, dar nu-şi lua privirile încordate din adîncuri. N-avea cum să vadă ce se întîmpla dedesubtul stîncii, dar zărea mai jos, pe o altă muchie, un brăduţ cîrlionţat şi verde, cu ramuri groase şi strîmbe.

— Sarkis ! strigă Aşot, aplecîndu-se deasupra prăpastiei.

Ecoul repetă un timp strigătul, apoi amuţi. Degeaba îşi încordară copiii auzul : în jur stăruia o linişte de mormînt. Aşot se aşeză pe cărare şi îşi luă capul în mîini :

— Ce nenorocire ! Ce-am făcut ! Ce-am făcut !

Ceilalţi stăteau abătuţi, într-o tăcere adîncă, tulburată doar cînd şi cînd de hohotele de plîns ale fetei.

A căzut ! S-a zdrobit de stînci tovarăşul zilelor lor grele ! Da, era un egoist, dar totuşi le fusese tovarăş... Şi tocmai cînd parcă începea să se îndrepte, cînd făcea primii paşi ca să se apropie de colectiv, de prieteni...

CAPITOLUL XIX

din care se vede că toată ţara îi caută pe copiii dispăruţi

Satul Aighedzor, de care nimeni nu mai auzise pînă atunci, ajunsese în numai cîteva zile cunoscut în toată Uniunea Sovietică. Aram şi Arşak publicaseră în ziarele din Orientul Îndepărtat anunţuri referitoare la copiii dispăruţi ; despre trista dispariţie se vorbise la radio, şi pentru că undele radiofonice nu cunosc hotare, întreaga ţară aflase despre cei cinci copii plecaţi din satul Aighedzor şi pierduţi nu se ştie unde.

Interesul faţă de această întîmplare creştea cu fiecare zi. Pînă şi un grup al unei expediţii polare de pe insula „Pioner“ întrebă prin radio, la Comitetul Central al Comsomolului din Armenia, dacă nu cumva copiii fuseseră găsiţi. „Îi căutăm“ — li s-a răspuns din Erevan.

Moş Murad, poştaşul, nu mai cunoscu tihna în zilele acestea. De unde pînă atunci se ducea la centrul raional după poştă la două zile o dată, acum pornea la drum de două-

trei ori pe zi. Pleca întotdeauna cu speranţa că, în sfîrşit, o să poată aduce părinţilor îndureraţi o veste îmbucurătoare. Din păcate însă, teancurile de telegrame şi de scrisori care veneau de pretutindeni, şi mai ales din Orientul Îndepărtat — unde, după cum comunicase comitetul regional al Comsomolului, se organizaseră detaşamente de comsomolişti pentru găsirea copiilor din Aighedzor — nu aveau nimic liniştitor.

Pionierii din Ural îi vesteau că îi caută pe copiii armeni prin oraşele şi satele lor, iar Anna Sergheevna Vinogradova, o învăţătoare din Karaganda, scrisese: „Îndată ce vă veţi găsii copiii, vă rugăm foarte mult să ne trimiteţi o telegramă, ca şi noi, prietenii voştri îndepărtaţi, să ne bucurăm împreună cu voi". Ucraineana Elena Zaharcenko le îmbărbăta pe mamele din Armenia, exprimîndu-şi convingerea că copiii vor fi găsiţi. De altfel, scria ea, şi băiatul ei se pierduse odată. Suferise multă vreme, dar, în cele din urmă, băiatul fusese găsit în Transcaucazia. „Voise, prostuţul, să vadă lumea. La vîrsta lor, se întîmplă! Nu vă pierdeţi speranţa"...

Un colhoznic din regiunea Volgograd — Tihon Mihailovici din satur Karpovka — le trimisese următoarea scrisoare: „Satul Aighedzor. Către părinţii celor cinci copii pierduţi. Prietenii mei colhoznici, dragi şi îndepărtaţi! În timpul primului război imperialist am fost în frumosul vostru ţinut, am băut din minunatul vin din valea Araratului şi, împreună cu armenii, am luptat pe frontul turcesc. Am mîncat dintr-o gamelă cu ei şi am dormit în acelaşi bordei. Sînt oameni buni, prietenoşi! Cînd am fost rănit, m-au scos de sub focul inamicului şi am rămas oaspetele lor, într-unul din satele armeneşti, pînă cînd mi s-au vindecat rănile. N-am să uit niciodată ospitalitatea voastră.

Dragi tovarăşi colhoznici! Anul acesta am primit pentru prima oară apă din bazinul Ţimleansk, construit pe canalul Volga-Don. Ce bazin! O mare cît lacul vostru Sevan! Cu apa lui ne-am irigat pămînturile înţelenite şi am avut o recoltă atît de bogată, că nu pridideam s-o strîngem! Pentru zilele mele-muncă am primit grîne şi produse să-mi ajungă pe trei ani. De aceea n-o să-mi fie greu să iau şi eu parte la cheltuielile voastre făcute în scopul de a vă găsi copiii. Vă rog să-mi îngăduiţi să-mi aduc şi eu obolul la această

acţiune. Comunicaţi-mi pe ce adresă să vă trimit banii. Nădăjduiesc că o să-mi îngăduiţi, deoarece şi eu am copii"...

Cînd Siran, mama lui Aşot, citea acolo, în satul ei, astfel de scrisori, i se strîngea inima de durere, dar simţea că ţara toată este alături de ea şi de suferinţa ei.

Greu şi chinuitor se mai scurgeau zilele!

Siran nu-şi mai lua ochii de la drum, tot pîndind sosirea lui moş Murad. Iar cînd bătrînul se apropia de casă, femeii i se oprea parcă inima în loc. Se uita iscoditoare în ochii lui, să citească în ei măcar umbra unei speranţe. Dar degeaba!

— Nu! Iar nu mă priveşti în ochi! Oh, Aşot, ce mi-ai făcut! Ce mi-ai făcut! se văita biata mamă, lovindu-se peste genunchi.

Iar Murad, în timp ce punea pe masă mereu alte şi alte scrisori, căuta s-o liniştească:

— Citeşte-le, vezi ce-ţi scriu pionierii. Aşot al tău are tovarăşi în toată ţara. Iaca, ai o scrisoare din Riga! Astălaltă din Taşkent, şi asta din Astrahan.

— Vai, să-mi vină acasă băiatul, că nu mai îmi trebuie nimic pe lume!

— O să vină, femeie, negreşit o să vină... — spunea bătrînul, şi după alte cîteva cuvinte liniştitoare, se ridica să plece. Ei, astăzi mă mai duc o dată la poştă, poate c-o mai fi venit vreo veste.

— Stai jos, moş Murad, să bei măcar un pahar de vin! spunea femeia, ştergîndu-şi lacrimile.

Bietul bătrîn! Pe frig, pe viscol, tot timpul era pe drum. Se istovise, sărmanul, nu alta!

— Lasă, c-oi bea! O să vină vremea şi oi bea — îi răspundea el. Să vezi, Siran fată, ce chef o să-i mai tragem şi ce-o să mai jucăm! O să jucăm de-o să pice tencuiala din tavan!... Las' că-ţi aduce moşul veste cu bucurie...

Şi în glasul lui răsuna atîta siguranţă, încît Siran mai-mai să-l creadă!

Cum ieşea însă în uliţă, faţa moşului se posomora, iar paşii îi deveneau mai şovăielnici, mai grei. „Îi vor găsi oare?" se gîndea el, chinuit. Dacă în drumul lui, bătrînul întîlnea pe vreunul dintre părinţii copiilor dispăruţi, pe chipul lui se aşternea din nou zîmbetul.

— N-aţi primit încă veste de la copii? Nu? Nu-i nimic, o să primiţi. Iaca zbor ca păsărica la poştă. Iar voi, pregătiţi-vă să primiţi felicitări!

din care se vede ce întîmplări fericite există pe lumea asta

Timpul se oprise în loc. Clipele petrecute în dreptul prăpastiei, încordîndu-şi deznădăjduiţi auzul şi văzul, li se păruseră copiilor, zguduiţi de nenorocirea întîmplată, lungi cît un an. În liniştea mormîntală ce domnea în defileu nu se mai auzea decît respiraţia lor grea şi bătăile grăbite ale inimii lor.

După o tăcere lungă şi apăsătoare, Şuşik rosti într-un tîrziu :

— Noi am fost aspri cu el...

Fata spusese „noi", dar toţi înţelegeau la cine se refereau cuvintele ei pline de dojană. De altfel, şi cel căruia îi erau adresate îşi simţea sufletul chinuit de remuşcări. Să fi ştiut că Sarkis o să moară aşa cum a murit, bineînţeles că nu i-ar fi spus cuvintele acelea amare !

— Să mergem şi să ne uităm de la tunelul iepurilor. Poate că de acolo îl vedem ! zise Aso, care îşi veni cel dintîi în fire.

Coborîră pe cărarea curăţată de zăpadă şi ieşiră de cealaltă parte a povîrnişului. Priviră plini de nelinişte stîncile ce se ridicau în faţa lor. Cercetară din ochi crăpăturile, toate scobiturile şi toate muchiile. Dar vai, nu zăriră nici urmă de viaţă. Doar vulturii fîlfîiau greoi din aripi în zborul lor planat deasupra defileului. „Se pregătesc ! Simt mirosul sîngelui" — gîndi Aşot, şi inima i se strînse, în timp ce un nod i se puse în gît. „Ce-am făcut, ce-am făcut !" îi răsuna necontenit în minte, ca nişte lovituri de ciocan. Voia să pară liniştit, ba chiar sever.

— Să coborîm în fundul defileului ! propuse el. Trebuie să-l găsim, nu se poate !

Agăţîndu-se de pietre, coborîră pînă la poalele stîncii de pe care se prăbuşise tovarăşul lor. Dar nu găsiră nimic, în afară de mormane de zăpadă şi de pietre.

— O fi rămas agăţat de vreo ieşitură a stîncii — zise Aşot.

Urcară iar spre tunelul iepurilor, de unde cercetară cu grijă toată stînca.

— Eu cred că s-a agăţat de brazi — spuse Aşot, şi în glasul lui răsună parcă o undă de speranţă. Nu vedeţi ? Bradul se află chiar în drumul lui. Doar de aici s-a prăbuşit, nu ?

— De aici, vezi bine că de aici, ştiu precis. Dar s-a rostogolit cu o viteză atît de mare, că bradul nu l-a putut opri — spuse Şuşik, deznădăjduită. Dacă s-ar fi agăţat de el, am vedea ceva, o mînă, un picior, capul...

— Acolo trebuie să fie vreun petec de pămînt ! Altfel, de unde să primească bradul umezeală ? Sigur că are sub el un spaţiu de cel puţin un metru !

— Na-ţi-o acum ! exclamă Gaghik, dînd din mîini. Eşti ca ăla care şi-a pierdut capul, dar plînge după pălărie ! Ce ne interesează pe noi peticul tău de pămînt ? Găseşte-l mai bine pe Sarkis !

— Ne interesează fiindcă, după părerea mea, Sarkis se află tocmai pe peticul ăsta de pămînt... Îl ascunde ieşitura stîncii şi bradul, aşa că nu-l putem vedea... Să mergem din nou pe cărare.

Păşeau tăcuţi, îngînduraţi, abătuţi. Cît ţinu drumul, singurul care articulă cîteva cuvinte fu Aşot.

— Oh, de-ar fi peticul ăla de pămînt mai larg, şi zăpada de pe el mai groasă !

Dar nimeni nu căută să pătrundă înţelesul acestor vorbe. Toţi îl socoteau pierdut pe tovarăşul lor, şi existenţa nici unui fel de „petic de pămînt" nu-i putea linişti.

Ajungînd în locul de unde se prăbuşise Sarkis, Aşot îşi scoase cureaua, şi-o petrecu în jurul pieptului şi, dîndu-i un capăt lui Aso, îi spuse :

— Ţine bine ! Iar tu, Gaghik, ţine-l pe Aso !

Ştiind capătul curelei în mîini de nădejde, Aşot se întinse pe pămînt, chiar în marginea cărării, şi aplecîndu-se deasupra prăpastiei, privi în jos.

— Acolo e ! strigă el. I se vede de sub brad o bucată din scurtă... Ţine-mă de picioare, vreau să mă mai uit o dată !

— Ei ?

— Trăieşte ?

— Nu mişcă...

— E multă zăpadă acolo ?

— Nu ştiu... Staţi, am să mai încerc ! Ţineţi-mă zdravăn de picioare... Nu, nu aşa... Ah, nici nu ştiţi să mă ţineţi ! Legaţi-mi o curea de fiecare picior. Aşa... Acum răsuciţi-le şi prindeţi capetele unul sub piatra asta, celălalt sub cea

de dincolo, şi ţineţi-mă aşa... Acum e bine. Ei, am plecat...

Şi Aşot se lăsă aproape cu tot corpul deasupra prăpastiei. Îngrozită, Şuşik închise ochii şi ar fi ţipat dacă nu i-ar fi fost teamă că-l sperie. S-a ales însă numai cu spaima, căci Aşot, aşa cum stătea aplecat mai tot în prăpastie, se ţinea totuşi bine de o muchie a stîncii, avînd un sprijin de nădejde. După ce rămase cîteva clipe nemişcat, strigă :

— Gata ! Trăgeţi-mă în sus !

Se grăbiră să se supună şi îl ajutară să se ridice în picioare. Aşot avea ochii împăienjeniţi de vinişoare sîngerii, iar vinele de la gît şi la tîmple i se umflaseră.

— Zăpada aruncată de noi s-a adunat pe muchia de sub brad — le spuse el. Acolo s-a prăbuşit Sarkis. Poate că trăieşte. Sarkis, hei Sarkis...

Nici un răspuns !

Boinah lătra neliniştit, privind mereu în jos. Pricepuse ce s-a petrecut şi simţea după miros unde se află băiatul.

— Taci ! se răsti supărat Aso. Lasă-ne să ascultăm !

Dar Boinah îi dădea înainte cu lătratul, aşa că ciobănaşul fu nevoit să-i lege botul cu cureaua.

— Ehe-e-e, flăcăule ! Unde eşti ? strigă el, apropiindu-se de marginea prăpastiei.

Nici de astă dată nu răspunse nimeni.

Amărîţi şi istoviţi, copiii se aşezară pe pietrele curăţate de zăpadă. Deasupra lor vulturii planau în văzduh, iar ulii ţipau sinistru. Crr, crr ! croncăniră şi doi corbi negri, chiar deasupra capetelor lor. Ţipetele păsărilor îi făcură pe copii să tremure. Se priveau speriaţi şi le era frică să întrebe ce le-apucase pe toate păsările acelea de pradă să se agite aşa, dintr-o dată. Doar fiecare ştia ce înseamnă asta...

Doi vulturi mari, bărboşi zburară de jos şi se aşezară lîngă brad, privindu-i de-acolo cu ochii lor răi. Aso îi alungă, zvîrlind cu pietre în ei, însă vulturii se întoarseră iar. Alţi vulturi bărboşi veniră în zbor şi se rotiră deasupra stîncilor. Unul dintre ei, mai curajos, pesemne, sau poate înnebunit de foame, coborî glonţ pînă la brad şi, fie că îşi înfipse ghearele în Sarkis, fie că-l lovi cu ciocul, fapt e că de jos se auzi un geamăt, urmat de un strigăt slab, jalnic :

— Vai ! Aoleu !... Mor !

Vulturul îl făcuse să-şi vină în fire. Copiii săriră în sus şi începură să arunce grăbiţi cu pietre în pasăre.

— Sarkis ! ţipară ei. Nu-ţi fie teamă, Sarkis !
— Sîntem aici, Sarkis !
— Fii tare ! Tare !
Şuşik începu iar să plîngă, dar de data asta de bucurie.
— Trăieşte, trăieşte ! Nu-i aşa că trăieşte ? repeta ea într-una.
— De vreme ce zice „mor“, înseamnă că trăieşte ! o lămuri Gaghik.
— Staţi niţel, să mă gîndesc ce-i de făcut ! strigă Aşot la ei. „Trăieşte, trăieşte !“ Nu-i de ajuns că trăieşte ! Întrebarea e : cum îl scoatem de-acolo ? !
Aşot căzu pe gînduri, şi gravitatea lui îi molipsi şi pe ceilalţi, care, în bucuria lor gălăgioasă, uitaseră tocmai esenţialul. Într-adevăr : dacă Sarkis ar fi rămas numai o noapte acolo, în zăpadă, era pierdut !
— Hai, nu vă lăsaţi pradă disperării ! Ţineţi-mă de picioare ! ordonă Aşot.
Din felul cum le vorbi înţeleseră că în ceasul de grea cumpănă omul trebuie să acţioneze, nu să stea cu mîinile în sîn. Trebuie să acţioneze ferm, cu hotărîre !
Aşot, spînzurat iar deasupra prăpastiei, striga :
— Caută să te ridici în picioare ! Nu te teme !
— Mor... Am murit... — se auzea de jos un geamăt slab, venind parcă dintr-o fîntînă fără fund.
— Nu te mai văicări ! răcni Aşot la el. Ieşi din zăpadă !... Încoace... în partea asta... spre marginea asta... mai aproape de stîncă... Ei, ce cauţi lîngă brad ? Dincolo de brad e prăpastia !...
Din strigătele lui, ceilalţi înţelegeau limpede ce se petrece jos.
— Încoace, încoace ! Cum adică „nu“ ? Acolo, sub zid, trebuie să fie un loc uscat !... Trebuie să fie şi o ieşitură... Este ? Bagă-te sub ea, urcă pe locul uscat. Mai repede ! Hei, trăgeţi-mă sus, că-mi pocneşte capul ! strigă Aşot către ceilalţi.
Mai mare jalea cum arăta ! Faţa lui parcă era o sfeclă fiartă ! După ce mai răsuflă niţel, strigă din nou în jos :
— Ai găsit locul uscat ?
— Da... Am murit !... Am murit... Piciorul... Umărul...
— Fleacuri, piciorul şi umărul ! Capul să-ţi fie întreg ! Locul e uscat ? Mare ? Încapi în el ?
— E o adîncitură în stîncă... Vai, am murit !...

— Nu mai schelălăi, că n-ai să mori! strigă din nou la el Aşot, ameninţător. Uite, ţine băţul ăsta. Dacă vin vulturii, lipeşte-te cu spinarea de stîncă şi dă în ei! Goneşte-i!
Se aplecă şi-i aruncă toiagul lui Aso.

— Ce ne facem? Au să-l sfîşie! gemu Şuşik.

— Ia nu mai scîncişi acolo!... Ce-o să facem, ce-o să facem! Ne vîrîm mîinile-n sîn şi stăm! Gaghik, şi tu, Aso, duceţi-vă după poame. Şuşik şi cu mine pornim după lemne şi foc.

— Ăsta nu-i băiat, ci cremene! rîse Gaghik.

Dar şi el îşi dădea seama că, avînd poame şi lemne de foc, Sarkis va rezista o vreme în scobitura unde îl azvîrlise soarta...

Peste o jumătate de ceas, Gaghik şi Aso descoperiră o tufă de măceş şi adunară poamele; între timp, Aşot coborî de pe potecă, cu un maldăr de vreascuri, şi-i strigă lui Sarkis:

— Ei, băiatule, ce-i cu tine, ai amuţit?... Ia spune! Unde s-arunc vreascurile, că de aici nu văd nimic!

— În stînga, aruncă-le în stînga... Aoleo!

— Nimeresc la tine sau cad în prăpastie?

— Nimeresc... Vai, mor... măiculiţă! se auzeau de jos gemetele lui Sarkis.

Văzînd prăpastia ce se căsca în spatele bradului, abia acum înţelese cît de deznădăjduită era situaţia lui şi începu să plîngă şi mai avan, rugîndu-se:

— Dragii mei, scăpaţi-mă! Scăpaţi-mă!...

— Nu mai plînge şi nu te mai văicări! se enervă Aşot. Încetează cu urletele, că te lăsăm şi plecăm şi rămîi pradă vulturilor!

Şuşik îl privi dojenitor:

— Vai, Aşot, rău eşti!

— Nu sînt rău. Dimpotrivă, îl îmbărbătez... Ei, na, vezi c-a tăcut?... Sarkis, pune vreascurile în scobitură şi aprinde-le. Ţine! Prinde focul, că-l arunc... Şi Aşot îi zvîrli tăciunii aduşi din peşteră. Prinde-i mai repede. Uneşte capetele şi suflă în ei.

Se lăsă liniştea. Peste cîteva minute, Aşot strigă din nou:

— Ei, Sarkis, ce faci acolo?

În loc de răspuns, se ridică spre ei o şuviţă de fum.

— Aprinde focul! rîse Aşot. Vezi că ameninţarea mea a folosit? îi spuse el fetei.

— Da, metoda e grozavă, n-am ce zice! bombăni Şuşik.

De cînd căzuse în prăpastie, Sarkis nu i se mai părea un băiat rău, ci îl găsea simpatic şi cumsecade...

Aşot continua însă cu poveţele, pe ton de comandant:

— Într-o situaţie grea, trebuie să fii întotdeauna aspru, la nevoie, chiar crud! Un bun comandant de oşti este sever în timpul bătăliei. Cînd ai să fii mai mare, ai să înţelegi şi tu acest lucru... Dar acum, Şuşik, spune-mi, cîte vrăbii să-i dăm?

— Toate! rosti hotărît fetiţa.

Aşot rîse:

— Eram sigur! Hai, du-te şi adu-le. Dar să nu i le frigi! Las' să şi le frigă singur!

— Să le-aduc pe toate? Îmi dai voie? întrebă Şuşik şi, înţelegînd din privirea lui că e de acord, fu cît pe ce să-i sară de gît şi să-l sărute. Dar se ruşină...

În timp ce Gaghik şi Aso cotrobăiau încă prin tufişuri, Şuşik se întoarse cu cele cîteva vrăbii — toată rezerva lor. Noroc că „responsabilul magaziei“ nu era de faţă!

— Asta-i tot ce-a mai rămas — îi spuse ea, dezamăgită, lui Aşot.

— Credeam că sînt mai multe... Lasă! Şi apropiindu-se de marginea potecii, strigă: Primeşte-ţi partea ta, Sarkis!

Pînă să se întoarcă ceilalţi doi, cu căciulile pline de poame, soarele asfinţise.

— Să i le aruncăm pe toate? întrebă naiv Aso.

Dar Gaghik îşi lăsă mîna cu un gest poruncitor pe braţul lui.

— Nu uita că eu sînt responsabil cu alimentele. Prinde-le, Sarkis, adună-le!... Ia zi, ţi-s tefere ciolanele? Da? Slavă Domnului! Fiindcă mi-a spus nu ştiu cine că în tot defileul Panterei nu există picior de medic ortoped...

În adîncul prăpastiei, ceaţa plutea asemenea unui văl gros, ridicîndu-se alene spre crestele munţilor. Încă puţin, şi amurgul avea să învăluie stîncile, să umple toate scobiturile, toate crăpăturile, să netezească faţa plină de zbîrcituri a defileului.

Rămaseră pe potecă pînă noaptea tîrziu. Munciră cît munciră, dar mai mult stătură de vorbă cu Sarkis, îmbărbătîndu-l şi aruncîndu-i vreascuri de foc. O dată cu venirea nopţii, se lăsă gerul, şi copiii îngheţară. Dar nici unul nu-şi

exprimă dorința să se întoarcă în peșteră. Ai fi zis că li se lipiseră inimile de potecă, de prăpastia aceea din care se ridica un fuior subțire de fum. Flăcările ce se înălțau din rugul lui Sarkis se răsfrîngeau cînd și cînd, luminoase, pe stîncile din jur și pe povîrnișuri...

— Ascultă, băiete, ia plimbă-te nițel în jurul focului, să-ți vedem măcar umbra, că ni s-a făcut dor de silueta ta deșirată — zise Gaghik, glumind.

Pesemne că gluma lui își făcu efectul, deoarece nu trecură cîteva minute, și pe stîncile din jur, pe care începură să dănțuiască și mai abitir răsfrîngerile focului, se proiectă, gigantică, o umbră neagră ca o stafie ce se legăna pe peretele alb al stîncilor din defileul Panterei. Mîini uriașe se ridicară spre culmile munților. Ai fi zis că se ivise din adîncuri însuși Tork-Ankeh [1], uriașul din basme, care se străduie, cu mîinile-i lungi ca niște crengi nesfîrșite, să sfarme stîncile și să zvîrle cu ele în dușmani...

— Bravo ! Bine ! Iată că ni s-a mai potolit dorul ! rîse Gaghik. Acum plimbă-te, plimbă-te, Sarkis, să te mai privim, să ne mai mîngîiem !

Întinzînd capul deasupra prăpastiei, Așot strigă :

— Sarkis, ce zici, să plecăm sau să rămînem aici toată noaptea ?

Sarkis nu-i răspunse.

— Vedeți ? Iar se gîndește numai la el ! rosti Așot în șoaptă, ca să-l audă numai ceilalți. Ei, ce zici, Sarkis ? mai întrebă el o dată.

— Vreți să mă lăsați singur ? răsună de jos un glas tînguitor și trist.

— Să nu-ți fie teamă, acum nu se mai apropie nici o fiară de tine ! Ești într-o fortăreață inaccesibilă.

— Și-apoi, noi sîntem aproape... O să te strigăm mereu și tu o să ne răspunzi ! interveni Aso.

— Ei, ce zici ? îl întrebă iar Așot. Băieților le clănțăne dinții de frig. Păcat de ei... — adăugă el cu un glas care suna parcă a dojană.

— Eu, ce să zic... Hotărîți voi... — se auzi de jos.

— Ascultă, acum vorbesc eu ! Ia toiagul, mută focul mai aproape de brad și culcă-te pe pietrele încinse. Rămîi tot

---

[1] Tork-Ankeh — erou al poveștilor și legendelor armenești.

timpul în scobitură, între peretele ei şi foc, în aşa fel ca din faţă să te apere focul, iar din spate zidul. Ai înţeles ?

— Am înţeles.

— Ai înţeles bine ?... Cînd pietrele de sub tine se vor răci, mută iar cărbunii pe ele, iar tu culcă-te pe locul unde a fost focul. Aşa o să-ţi fie mereu cald. S-a înţeles ?

— Aoleo, mă doare !

— Nu-i nimic, fii tare !... Noapte bună !

— Noapte bună !... se auzi de jos glăsciorul subţirel şi duios al lui Sarkis.

Fie de ruşine, fie că, auzind glasul lui Aşot, i se mai încălzise sufletul, fapt e că de văicărit nu s-a mai văicărit.

Copiii coborîră cu grijă în defileu, căci se întunecase de-a binelea, şi se întoarseră în peştera lor. Cum intrară, Gaghik se repezi glonţ la locul unde îşi păstra alimentele.

— Dragele mele, oţi fi îngheţat, sărăcuţele de voi ! Las' că vă jumulesc eu şi vă încălzesc îndată deasupra focului... Aoleu ! Dar unde sînt vrăbiile mele ! exclamă el.

Aşot şi Şuşik, în pragul peşterii, chicoteau încetişor.

— Aşot ! Ne-au prădat depozitul ! răcni Gaghik, furios.

Dar Aşot nu crîcni. Mai mult : se părea că vestea nu-l tulbură ! Şuşik se apropie de foc, îngenunche şi se apucă să răscolească cenuşa, pînă ce dădu de tăciunii fumegînzi, pe care îi adună grămăjoare şi începu să sufle în ei, în vreme ce lîngă ea, Aşot făcea surcele şi le arunca deasupra.

— Că doar nu şobolanii ne-au furat vrăbiile ! nu se lăsa Gaghik. Aşot, sînt şobolani pe-aici ?

— Or fi... — răspunse Aşot cu o nepăsare silită, dînd din umeri.

Ros de îndoieli nerostite, Gaghik se ghemui lîngă foc.

— Asta-i bună ! Iar am rămas flămînzi ! spuse el, clătinînd din cap.

Totuşi, gîndul acesta îngrijorător nu-l nelinişte numai pe el...

Toată noaptea ieşea cîte unul din peşteră şi se uita spre stîncă. Focul ardea sub brad şi pe fundalul stîncilor se proiecta o umbră lungă şi strîmbă.

— Hei Sarkis ! Cum o mai duci, băiete ? strigau tovarăşii, şi glasul lor avea darul să-i insufle un dram de curaj.

Ştia că tovarăşii săi îl cheamă la viaţă, ştia că ar fi pierit dacă n-ar fi fost lîngă el copiii aceştia buni şi inimoşi.

din care se vede că, la ananghie, mintea omului judecă mai repede

În această noapte — a treisprezecea ! — copiii noştri abia dacă aţipiră, aşa că de dimineaţă ieşiră din peşteră cam mahmuri. De altfel, nici firea nu le vestea o zi frumoasă : cerul era posomorît, acoperit de nori, ei n-aveau nimic de pus în gură, n-aveau nici uscături pentru foc. Ce să-i ducă tovarăşului căzut în prăpastie ? Pînă una alta, se apucară tăcuţi să smulgă, cu rădăcini cu tot, nişte tufe şi să rupă crengi, care erau atît de reci, că le ardeau palmele. Se simţeau vlăguiţi, iar ramurile li se împotriveau, luptîndu-se parcă pe viaţă şi pe moarte. Cu timpul, copiii se mai încălziră dar tot mofluzi erau.

Ce să facă ? Cum să-şi salveze tovarăşul din năpasta ce dăduse peste el ?

Deodată, Gaghik protestă.

— Ia ascultă, şefule — i se adresă el lui Aşot. Drumul pe care ne conduci nu-i cel bun.

— De ce ?

— Nu ştiu de ce, dar ştiu că nu-i bun ! Aşa o să pierim cu toţii. Pînă nu acoperă iar zăpada poteca, trebuie să ne gîndim la un singur lucru : cum să scăpăm de aici.

— Dar ce facem cu Sarkis ? spuse Aşot, care nu pricepea unde vrea să ajungă Gaghik.

— Sarkis ?... Că el mult s-a gîndit la noi ! se răsti deodată Gaghik : foamea şi lipsurile îl doborîseră şi pe el, care întotdeauna dăduse dovadă de mult calm. Să rabde pînă cînd izbutim să desfundăm poteca ! Atunci o să-l scăpăm şi pe el !

Vorbele lui îi tulburară pe ceilalţi, căci, într-adevăr, din cauza nenorocirii întîmplate lui Sarkis, riscau să rămînă închişi pe vecie în defileu ! Adunară crengile pe care le rupseseră şi urcară tăcuţi pe cărare.

— Cum o mai duci, Sarkis ? strigă de sus Aşot.

— Mă dor toate oscioarele... Scoateţi-mă de aici... Am să-i spun tatii şi o să vă răsplătească pe toţi din plin...

Copiii se încruntară. Ei, poftim ! Dă-ţi viaţa pentru unul ca ăsta !... Parcă are cineva nevoie de darurile lui Paruir !

— Mai bine nu pomeni de răsplată — se înfurie Aşot — căci altfel nu pupi nici lemne, nici mîncare... Şi cu glas scăzut, adăugă : Îl vedeţi cum e ? Bucăţică ruptă prăvăliaşul de tat-su ! Vrea să ne mituiască... Ptiu !

— Cînd vă spuneam eu că important acum e să ne continuăm munca ! se indignă Gaghik.

— Dar tu, Aso, ce părere ai ? Tu taci mereu !

— Ce să zic, Aşot ? Oare nu-i limpede ?

Şuşik îşi ridică spre el ochii săi mari şi întrebători. Tare ar fi vrut să ştie ce se ascunde în sufletul acestui băiat modest şi tăcut.

— Limpede, bineînţeles ! conchise Gaghik, mulţumit. Luaţi deci lopeţile şi hai să curăţăm calea ! După aia ne-om ocupa şi de el...

— Nu m-ai înţeles bine, Gaghik — rosti stingherit Aso. Noi, kurzii, sau ne salvăm tovarăşul, sau murim împreună cu el... Şi nu ne este îngăduit să amînăm...

Ca şi cum s-ar fi dovedit necuviincios lăudîndu-şi neamul, Aso îşi lăsă capul în piept şi se apucă să arunce în prăpastie ramurile pregătite pentru Sarkis. Simţea aţintită asupră-i privirea caldă a fetiţei, care-l privea cu multă duioşie. S-a uitat blînd drept în ochii lui, apoi nu şi-a mai luat privirile de la urechile, ceafa şi gîtul său...

Cît despre Aşot, cuvintele lui Aso avură un alt efect asupra sa. Zvîrli lopata şi, înălţînd mîndru capul, întrebă :

— Tu, Aso, crezi că noi ne iubim mai puţin tovarăşii decît voi, kurzii ? Pe urmă adăugă solemn : Nu ieşim din defileul Panterei pînă nu-l scăpăm pe tovarăşul nostru. E clar ?

— Clar ! răspunseră toţi copiii.

— Şi-acum, haidem în Dumbravă.

Gaghik însă se opri deodată, îşi lungi gîtul, ridică nasul în vînt şi adulmecă aerul.

— Curată minune ! spuse el, dînd din umerii săi înguşti. De jos vine un miros suav de grătar ! Ei, Sarkis, nu cumva, din întîmplare, ţi-ai uitat un picior în foc ?

Celălalt nu-i răspunse.

Nu încăpea îndoială ! Mirosul venea de jos, de acolo de unde se afla băiatul, un miros tot mai puternic şi mai greu de îndurat pentru copiii morţi de foame. Aşot şi Şuşik, singurii care ştiau despre ce este vorba, de-abia se mai ţineau să nu rîdă, văzînd mutra descumpănită a lui Gaghik, uluit ca niciodată.

— De unde să aibă Sarkis friptură ? își frămînta el mintea. Pînă la urmă nu se mai putu stăpîni și strigă în prăpastie : Ascultă, Sarkis, nu cumva ai prins și ai jumulit vreun vultur ?

— Ce vultur ?... Păsărelele... — se auzi de jos, slab, glasul lui Sarkis.

— Păsărelele ? Dar cum au ajuns ele la tine ?

Prinse însă din zbor zîmbetul fetei și dintr-o dată în mintea lui se făcu lumină.

— Tu, trădătoareo ! o amenință el cu degetul și adăugă încetișor, ca și cum vorbea cu el însuși : De ! Parcă poți avea încredere în femei ? ! Cine alta decît Almast[1] i-a predat dușmanului cheile cetății Tmkabert ?

Se îndreptară spre Dumbravă, așa cum denumise Așot locșorul de sub masivul defileului, unde, printre bolovani, creștea un pîlc de copăcei. Odată ajunși acolo, Așot spuse :

— Ca să-l salvăm pe Sarkis, ne trebuie un copac cu tulpină lungă și subțire.

Grea treabă ! De unde să găsești acolo, printre stîncile bătute de vînturi, copacul dorit ?

Căutară mult și, în cele din urmă, se opriră în fața a două sălcii tinere. Arătînd spre una dintre ele care era ceva mai mare și mai subțirică, Așot zise :

— De înaltă, nu-i prea înaltă, dar altă soluție n-avem... Ș-apoi, pămîntul în care s-a prins e moale, așa c-o s-o putem smulge mai ușor — adăugă el, apoi, scuipîndu-și în palme, se și cățără în copac. Veniți și voi...

— Să mă urc și eu ? întrebă Șușik.

— Nu, tu du-te după poame.

Cînd ajunse în vîrf, Așot se agăță de el și își făcu vînt, ca să sară jos. Sub greutatea lui, salcia se îndoi, dar de rupt nu se rupse.

— Vai, cazi ! țipă Șușik.

— Du-te unde ți-am spus ! se supără Așot. Iar voi, Aso și Gaghik, apucați-vă de vîrful copacului și atîrnați-vă de el, așa ca mine.

Se agățară tustrei de coroana copacului. Salcia, verde și mlădioasă, se aplecă pînă aproape de pămînt, însă avea pesemne rădăcini puternice, căci rezistă.

— Așot, nu mai pot, se văită Gaghik.

---

[1] Almast — eroina poemului lui O. Tumanian „Cucerirea Tmkabertului".

Într-adevăr, ai fi zis că brațele băiatului sînt gata să se desprindă de trup!

— Lăsați, dacă nu merge! zise Așot și coborî în urma lor din copac.

Se așezară sub salcie, căutînd o soluție.

— Nu rădăcinile ei sînt prea puternice, ci noi sîntem prea ușori! constată cu jale Gaghik.

Așot scormoni cu bățul pămîntul din jurul copacului.

— Uite, asta o ține! spuse el, arătînd spre o rădăcină groasă a salciei. Ăsta e sprijinul ei de nădejde împotriva vînturilor ce suflă dinspre munți. Aso, ia adu tu „toporul omului primitiv".

Cum îl văzu pe ciobănaș plecat, Gaghik îl și luă la zor pe Așot:

— Mărturisește cinstit: merită oare golanul ăsta de Sarkis să ne chinuim atîta din pricina lui?

Așot nu-i răspunse. Se mulțumi să-i arunce o privire dojenitoare. Abia după un răstimp rosti cu oarecare patos:

— Dacă el nu e om, noi trebuie să fim oameni! Întotdeauna și în toate!

Îndată ce se întoarse Aso, se și apucară pe rînd să lovească cu toporul de piatră în rădăcina groasă a salciei. Cîtă trudă pînă să taie — adică mai mult să ciuntească — rădăcina aceea groasă!

— Hai acum să ne urcăm din nou în copac!

De astă dată, cînd se atîrnară de vîrful salciei și o aplecară, din adîncul pămîntului răzbiră gemete însoțite de scîrțîituri înfundate. Copacul se îndoi, luptă cu moartea, însă pînă la urmă, învins, se prăbuși la pămînt cu un vaiet de jale.

În luptă cu salcia, copiii avură și ei de îndurat multe suferințe: Aso își suci piciorul, Gaghik se lovi de o piatră și i se învineți mîna dreaptă, iar Așot se zgîrie și el la mînă. Totuși erau bucuroși de mica lor izbîndă.

— Să rupem crengile, să le avem pentru foc. Din trunchi să facem o scară — zise Așot. Haide, la treabă!

Nu trecu mult și văduviră tot trunchiul de ramuri. Cînd fură gata, îl tîrîră pînă în defileu, iar de acolo, cu chiu cu vai, pe poteca Dracului. Numai că încercarea lor de a coborî scara aceasta improvizată în prăpastie nu le reuși: trunchiul se dovedi prea scurt. Nu le fură de folos nici curelele de care-l legară: copacul se smulse din mîinile lor și lovindu-se

în muchia de lîngă brad, se opri cu un capăt proptit pe locul unde se afla Sarkis, iar cu celălalt, în stîncă.

— Sarkis ! Ia încearcă să te urci pe scară ! îi strigă Aşot.

— E scurtă... Prea scurtă... Cum să mă urc ? răsună glasul deznădăjduit al băiatului.

Jalea puse din nou stăpînire pe copii. Pierduseră o jumătate de zi ca să facă scara, şi-acum... Cîtă muncă, cît timp irosit în zadar... În vremea asta ar fi putut curăţa cel puţin douăzeci de paşi din potecă — drumul lor spre libertate !

Încotro s-o mai apuce ? Ce să mai născocească ?... Şi foamea îi chinuia atît de necruţător... Nu mai doreau nici să se scoale de jos, nici să mai facă ceva.

— Gaghik ! Aso ! Conuri, conuri ! Veniţi repede aici !... auziră ei glăsciorul fetei, şi dintr-o dată deznădejdea li se risipi din inimi.

Săriră cu toţii în picioare.

Pe Şuşik o găsiră urcată într-un copăcel ţepos de muşmula. Boinah, dedesubt, schelălăia nerăbdător, pîndind să-i pice o bucăţică moale şi gustoasă. Dar fetei nu-i ardea de el : aduna de zor conuri în poala fustei ei subţirele şi ponosite.

Conuri de muşmula ! Şi încă ce conuri !... Numai cine le descoperă în noiembrie, în inima pădurii, ştie ce înseamnă ele pentru un om flămînd. Ba chiar şi pentru unul mai puţin flămînd...

Copacul îşi pierduse de mult frunzişul, şi roadele atîrnau dezgolite, ca nişte vase mici cît degetarul, pline cu suc dulce, gros. Vîrfurile lor rotunde şi zimţate păreau nişte ochi cu gene ce priveau în sus, spre cerul albastru, fără să clipească.

După ce mîncară pe săturate şi-l hrăniră şi pe Boinah, puseră deoparte şi porţia lui Sarkis. Apoi Aşot declară deschisă din nou „şedinţa". La ordinea de zi : măsuri de luat în vederea salvării lui Sarkis, care le atîrna de gît ca o piatră de moară şi-i împiedica să-şi cucerească libertatea.

După ce discutară şi analizară situaţia, ajunseră la concluzia că trebuia neapărat să facă o funie lungă, pe care Sarkis o va lega de brad şi va coborî pe ea în jos. Îşi dăduseră seama că ar fi mult mai greu să-l ridice pe poteca Dracului, decît să-l coboare în fundul defileului. Bine-bine, dar cum s-o facă ? Singurul material pe care-l aveau la îndemînă era scoarţa subţire şi elastică de ulm. Pînă seara jupuiră, muncind din greu, bieţii copaci. Apoi, cît fu noap-

tea de lungă, aşezaţi în jurul focului, împletiră un odgon lung. Fiecare lucra o parte, iar cînd toate fură gata, le legară cu noduri strînse. După aceea se culcară. Dormiră somn greu, însă şi în somn îi chinuia teama că odgonul s-ar putea rupe...

În noaptea aceea, ultimul care se culcă fu Aso. De ce oare ? Cînd se apucase, ca de obicei, să acopere cu pietre intrarea în peşteră, îşi aminti deodată de cîine: „Unde s-o fi dus Boinah ?" Luă un băţ, cu gînd să plece după el, dar n-apucă să păşească pragul, că auzi un schelălăit uşor. Numaidecît Boinah se năpusti speriat în peşteră şi se lipi de picioarele stăpînului său. La intrare se ridica un zid negru de ceaţă. Ai fi zis că cineva se ascunsese acolo, pîndind cîinele ca să-l sfîşie. Ochii dulăului erau plini de groază, şi el, sărmanul, tremura din tot trupul, cu coada între picioare. Aso îl mîngîie şi-i şopti în limba kurdă cuvinte liniştitoare. Dar Boinah continua să tremure, tîrîndu-se cît mai adînc în fundul peşterii.

„Ce i s-o fi întîmplat ? se întreba nedumerit Aso. Să fi văzut vreun lup ?... Nu s-ar fi speriat Boinah în halul ăsta." Aso ieşi în prag şi zvîrli cu o piatră în tufişuri. Nimic ! Nici o mişcare... Linişte desăvîrşită. „O fi fost..." — şi ciobănaşul îşi aminti deodată de cei doi ochi pe care-i văzuse sticlind în întuneric, cu cîteva nopţi în urmă. Cufundat în gînduri, Aso acoperi intrarea cu pietre şi se întoarse în peşteră. Dar în loc să acopere focul, ca de obicei, îl aţîţă şi mai tare : ştia că fiarelor sălbatice le e frică de foc. Cuprinzînd apoi cu braţele gîtul lăţos al prietenului său patruped, se ghemui în aşternutul tare, simţind încă mult timp tremurul cîinelui ce se lipise strîns de trupul său.

CAPITOLUL XXII

din care se vede că nici cîinele nu îndură grosolănia

Cea de-a cincisprezecea zi pe care copiii o petrecură în defileul Panterei fu la fel de ceţoasă şi de posomorîtă ca şi cele precedente. Soarele se ascunsese în nori şi razele lui nu mai aveau puterea să pătrundă în peşteră şi să lumineze pe-

reţii afumaţi. Iată de ce, cînd se treziră, copiii nici nu-şi dădură seama că era aproape de amiază. Obosiţi de atîtea încercări şi chinuri cît le fusese dat să îndure în ajun, istoviţi de noaptea de veghe, ar fi dormit poate pînă seara dacă nu i-ar fi trezit strigătele disperate ale lui Sarkis.

Aşot zvîrli la o parte pietrele de la intrare şi o zbughi afară.

— Venim, venim, mai rabdă! şi întorcîndu-se spre tovarăşii săi, întrebă îngrijorat: Ce să-i dăm?

— Da, ca să ai puterea să cobori pe funie în prăpastie, trebuie să fii sătul — spuse Gaghik.

Din poamele adunate în ajun nu mai rămăseseră decît foarte puţine. Le mîncară în tăcere, băură cîte o gură de zăpadă topită şi se ridicară.

— Şuşik, du-i lui Sarkis nişte măceşe şi caută să-l îmbărbătezi. Spune-i că i-am pregătit o frînghie lungă, numai că... Aso, n-ar fi bine să prindem vreo păsărică-două?... Ce zici?

Şuşik fu de aceeaşi părere şi se grăbi să plece:

— Dar să nu zăboviţi mai mult de o jumătate de oră... Nu întîrziaţi, că mi-e milă de băiat. În timpul ăsta, Gaghik ce să facă?

— Să adune vreascuri pentru Sarkis... Deşi nu mai e nevoie, că azi îl scoatem de acolo. Să adune pentru noi!

După ce împărţi fiecăruia cîte o sarcină, Aşot îşi luă arcul şi săgeţile şi, însoţit de Aso, ieşi din peşteră. Speriat şi nehotărît, cîinele se tîrî pe urmele stăpînului său. Pe drum, Aso îi vorbi lui Aşot şi despre ochii pe care-i văzuse sticlind în întuneric, şi despre purtarea ciudată a cîinelui.

— Să căutăm urmele — zise el. După ele, o să ştim ce fiară a umblat pe aici!

Dar pe povîrnişul dinspre miazăzi al muntelui unde văzuse Aso strălucind în noapte ochii misteriosului animal, nu mai era de mult zăpadă, aşa că pieriseră şi urmele. Iar ca să se ducă mai departe, pe pantele acoperite de zăpadă, n-aveau nici timp, nici putere.

„Numai pisicilor le sticlesc ochii prin întuneric — îşi zise Aşot. O fi fost vreun manul."

Manulul este o pisică sălbatică ce trăieşte în Asia Centrală şi care, uneori, ajunge pînă în valea Araxului, venind din stepele mungane. Aşot îşi aducea aminte că, odată, nişte colaboratori ai Academiei de ştiinţe din Erevan îl rugaseră pe taică-său să le facă rost de un astfel de animal. Şi Aram

umblase multă vreme după el. Vînător încercat, a fost totuşi uimit de curajul pisicii : grav rănită, s-a năpustit asupra lui, căutînd să-şi înfigă ghearele şi colţii în gîtul lui. Numai să un pumn de alice a doborît-o la pămînt.

„O fi fost vreo pisică de-asta pe-aici“ — îşi spuse Aşot şi se mai linişti, căci nu era vorba de un animal prea înspăimîntător...

— Bine, să-l salvăm întîi pe Sarkis ! După aia o să ne ocupăm şi de animalul tău nevăzut — spuse el. O, uite măcăleandri !... Stai niţel, să trag eu... Pleacă de aici, hai repede!

Aşot prăpădi însă mai multe săgeţi pînă să izbutească să doboare unul. Numai că şi pe ăsta i-l înşfăcă tîlharul de Boinah şi fugi cu el în Dumbravă, unde Aso, între timp, izbutise să încolţească o veveriţă într-un copac şi se gîndea cum să facă s-o prindă.

— Dă-o încoace, ticălosule !... ţipa Aşot, fugărind cîinele.

Orice vînător e nerăbdător să-şi vadă îndată vînatul, să-l cerceteze bine pe o parte şi pe alta, să-l poată agăţa la cingătoare, ca să-şi satisfacă patima de vînător... Bietul Boinah, de unde să ştie el toate astea !... Animalul se supunea unui singur îndemn : „Dacă găseşti vînatul, du-l stăpînului !“ Aşot îşi ieşi din fire. Începu să arunce cu pietre în dulău şi, cînd îl ajunse din urmă, îi trase una zdravănă cu piciorul.

Ciobănaşul văzu scena. Se făcu stacojiu şi ochii îi scăpărară pe faţa smeadă. Mai bine să fi dat în el cu atîta sete Aşot, decît în animalul acela neajutorat şi flămînd !

— Na ! i se adresă cu răceală lui Aşot, întinzîndu-i pasărea. Apoi îi întoarse spatele.

Între timp veveriţa se cocoţase tocmai în vîrful copacului şi-l privea cu ochişorii ei mici şi strălucitori. Aso întinse coarda cu atîta putere, încît arcul se îndoi aproape cu totul şi săgeata zbură în sus ca un glonţ... Veveriţa, lovindu-se de ramuri, veni de-a rostogolul în jos. Cum era Boinah s-o lase să cadă la pămînt ?... Se năpusti spre copac şi, hap ! o prinse din zbor.

— Dă-mi-o ! îi porunci Aşot, grosolan.

Dar cîinele se trase înapoi, mîrîi ostil şi se duse cu veveriţa la Aso. Aşot, să plesnească de necaz ! Cum vine asta ? Aso îl ascultă, dar cîinele ăsta blestemat îşi face de cap !

— Las' că-l învăţ eu să-mi dea mie vînatul ! rosti el, tăios.

— Încearcă — zise Aso, calm şi zîmbind ironic.

— Spune-i să vină la mine, să-mi adulmece vînatul, că de nu știe, îl învăț eu!

— Știe — îi răspunse posomorît ciobănașul. Știe. L-a învățat tata. Și întorcîndu-se spre cîine, rosti blînd: Boinah, după el!...

Dulăul înțelese, căci porni în silă pe urmele lui Așot, avînd limpede întipărită în ochi jignirea îndurată. Cînd trecură de poalele stîncilor, Așot îi porunci:

— Boinah, caută!

Cîinele porni să adulmece încet, îndelung, prin toate crăpăturile și tufișurile. Deodată se opri în fața unei pietre ce semăna cu un bou culcat la pămînt. Cu degetul pe coarda întinsă a arcului, Așot se apropie încetișor. Boinah stătea cu laba dreaptă ridicată în sus. Nu era cîine de vînătoare, dar cînd asculta atent la ceva, încremenea în poziția aceasta încordată, ca vulpile. Așa și acum: ai fi zis că încremenise. Încordarea lui dovedea că sub piatră se află o jivină, o jivină pe care n-o vedea, dar o simțea după miros...

„O fi vreun iepure adormit... tovarășul celuilalt... Bine ar fi să-l putem prinde!" se bucură Așot în gînd. Și, ciudat lucru, în mintea sa răsări deodată chipul palid, încadrat de bucle aurii, mătăsoase, al lui Șușik. Cîtă blîndețe se citea în ochii ei albaștri cînd le vedea faptele bune, generoase...

Ținîndu-și răsuflarea, Așot se apropie încetișor și potrivi săgeata în arc. Nimic! Se aplecă și se uită sub piatră: nimic!... Doar o muscă mare și neagră, ce zbură zumzăind dintr-o crăpătură... Îndată ce musca dispăru, Boinah, ca și cum ar fi dus la bun sfîrșit o grea îndatorire, lăsă laba jos. Lui Așot i se păru că dulăul rînjește la el, răutăcios...

— Din pricina muștei m-ai adus tu aici? zbieră el, furios, și puse mîna pe o piatră.

Dar Boinah o luase la goană, schelălăind vesel, bucuros parcă de păcăleala pe care i-o trăsese. Băiatul auzi pe cineva rîzînd înfundat în spatele său. Se întoarse: era Aso. „Vezi? Nici cîinele nu îndură grosolănia" — părea a spune privirea lui. Rușinat, Așot o porni cu capul în piept pe poteca Dracului. Acolo îi găsi pe Gaghik și pe Șușik, care aduseseră funia și așteptau nerăbdători sosirea vînătorilor.

— Asta zic și eu vînătoare! Grozav! striga Gaghik, ieșindu-le înainte. Blana veveriței o s-o dăruim prietenei noastre Șușik, să se gătească atunci cînd s-o duce la club, la bal,

iar carnea o s-o atîrnăm într-un colţ, în peşteră! Ne ajunge pînă la primăvară! Dar asta ce e... ce pasăre-i asta? Gotcan sau ce?...

Aşot nu răspunse la glumele lui, căci de astă dată nu încerca bucuria vînătorului norocos. În schimb, bucuria aceasta o trăi pentru prima oară în viaţă ciobănaşul, căci, văzînd-o pe Şuşik luînd veveriţa, îşi zise: „Va afla ea oare că eu, Aso, am omorît-o?"... Dar de unde să afle? El, Aso, n-o să-şi îngăduie niciodată să-i spună, să-şi umilească tovarăşul... şi încă în faţa unei fete...

Şuşik ţopăia voioasă, lipindu-şi obrazul de blăniţa pufoasă. Cînd o văzu, Aşot se posomorî şi mai tare. „Dacă aş fi omorît-o eu, n-ar fi fost atît de bucuroasă" — gîndi el, amărît, şi i se spulberă şi ultimul dram de bună dispoziţie. Privirea indignată a ciobănaşului şi purtarea uimitoare a dulăului fuseseră atît de neaşteptate!

CAPITOLUL XXIII

din care se vede cum Aşot îşi atinse ţelul spre care năzuise cu atîta îndîrjire

La strigătele lui Gaghik, Aşot îşi mai veni în fire.

— Ei, băiete — urla Gaghik către Sarkis — tu te-arunci în gol fără paraşută, şi noi tragem ponoasele!

— Ajunge cu atîta vorbărie! îl întrerupse Aşot. Hai mai repede jos, în defileu, să încercăm să determinăm înălţimea la care s-a împotmolit Sarkis. Trebuie să ştim negreşit cît de lungă să fie frînghia!

Coborîră amîndoi, şi Aşot, privind de jos stînca, chibzui îndelung în minte, în vreme ce Sarkis stătea în văgăuna lui strîmtă, palid, istovit de suferinţele prin care trecuse, şi privea munţii. Noroc că bradul, cu ramurile-i miţoase şi încîlcite, îi ascundea priveliştea prăpastiei, căci altfel, de frică, băiatului i-ar fi plesnit inima şi s-ar fi rostogolit, fără să mai apuce să fie salvat...

Cînd auzi glasurile celorlalţi, începu ca de obicei să se tînguie:

— Dragii mei, scăpați-mă !
Nimeni nu-i răspunse.
— Salvează-mă, Aşot ! Poate că odată am să te-ajut şi eu pe tine — se ruga Sarkis.
Aşot zîmbi, plin de sine.
— La naiba ! N-o să am eu nevoie de tine niciodată ! spuse el, vorbind parcă cu sine însuşi.
Era foarte prost dispus şi îşi vărsa năduful asupra lui Sarkis. Şuşik îl privea, clătinînd dojenitor din cap, iar ochii ei păreau a spune : „Nu e bine, Aşot ! Nu fi atît de ranchiunos".
— Ce te uiţi aşa la mine ? Nu m-ai mai văzut ? se supără el, prinzîndu-i din zbor privirile. I se părea că în ziua aceea toţi erau porniţi împotriva lui, începînd cu Boinah.
— Scăpaţi-mă de aici, dragii mei ! răsună din nou glasul plîngăreţ al lui Sarkis.
— Cum să te scăpăm ? N-avem cum...
— Cum n-avem cum ? Vorbeşti serios ? întrebă Şuşik, neliniştită. Nu putem să-l scăpăm cu ajutorul funiei ?
Ochii ei se aţintiră plini de nelinişte asupra chipului rotund al lui Aşot.
— Ar mai fi poate un mijloc, dar nu-l mai avem, căci a plecat pe urma nucilor pitite ! rosti el, tăios.
— N-ai inimă ! Tovarăşul tău moare, iar tu ţi-aduci aminte de nuci... Ruşine !
— Nu la nuci mă gîndesc, ci la el ! Măcar acum să priceapă că, fără tovarăşi, nu reprezintă nimic !
Simţi din nou mînia clocotind în el, năpădindu-i valuri-valuri inima. „Astăzi, toată lumea îmi face morală ! gîndi el, ostil. Mare ticălos, Sarkis ăsta ! Ia te uită ce miel blînd s-a făcut... Asta numai ca să-şi salveze pielicica !"
— Ascultă, Sarkis, parcă spuneai că fiecare trebuie să trăiască pentru el ! Atunci, ce vrei de la noi ?
— Am greşit, Aşot. Salvează-mă !
Pe chipul lui Aşot se ivi un zîmbet de mulţumire : „Ei, s-a mai muiat !"... În sfîrşit, după o luptă lungă şi îndîrjită, izbuti să-l facă pe Sarkis să se căiască de purtarea sa. Şi numaidecît îşi redobîndi buna dispoziţie.
— Să-l credem ? întrebă el, întorcîndu-se către ceilalţi.
— Îl credem, nu-l credem, de scăpat trebuie să-l scăpăm, că n-avem încotro — zise Gaghik, ridicînd din umeri.

— Aso, du-te pe potecă şi aruncă-i frînghia, s-o lege de brad — porunci Aşot, fără să-l privească pe ciobănaş, care stătea respectuos, cu mîna dusă la ochiul drept.

Pricepuse ce-l frămînta pe conducătorul lor şi îşi spunea în gînd: „Nu-i nimic, o să te înmoi şi tu, frate! Şi încă cum o să te mai înmoi!"

Trecu aproape o jumătate de oră pînă cînd izbuti Sarkis să lege funia de brad, lăsînd celălalt capăt să atîrne deasupra prăpastiei.

— Ehe! Parcă-i o coadă de cămilă! rosti dezamăgit Gaghik. E scurtă!

— Sarkis! Leagă băţul de frînghie! îi strigă Aşot de jos.

Fără să cîrtească, Sarkis se supuse. Dar, cu tot băţul, funia atîrna la vreo şase metri deasupra pămîntului!

Ce să facă! Pe ulmi, nici urmă de coajă!

— Nu există decît o singură soluţie — spuse Aşot. Să adunăm un morman de zăpadă în dreptul frînghiei, iar el să sară drept acolo.

— Dar voi aţi încercat frînghia? N-o să se rupă? întrebă Sarkis, temător.

— De ce să se rupă? Ai slăbit şi te-ai jigărit ca un pui de găină — îl linişti Gaghik. Nu te teme...

— Nu, Gaghik! El are dreptate. Să controlăm frînghia. Sarkis, ia dă-i drumul, s-o încercăm!

Frînghia lor, strîmbă şi numai noduri, părea tare ca oţelul, dar, de fapt, nu făcea doi bani... O legară de crengile unui copac, şi care cum se agăţa de ea, pica jos... funia se rupea. Aşadar, munca lor de o noapte întreagă fusese zadarnică!

— Daa! Frumos am mai fi salvat noi odrasla lui Paruir, n-am ce zice! rîse strîmb Gaghik. Asta zic şi eu „ajutor frăţesc".

— De vină e coaja de ulm, care se usucă iarna — încercă să se apere Aşot. Ia să fi fost primăvară şi să fi împletit frînghie din coajă de ulm! Ai fi văzut atunci că nu s-ar fi rupt... Ei, dar ce să-i faci? Trebuie să găsim altă soluţie... Şuşik, mai ai ceva conuri? Da? Bine, dă-i lui Sarkis să mănînce, pînă ne gîndim noi. Numai că n-o să stăm aşa, cu mîinile-n sîn, fără treabă! Să mergem şi să desfundăm poteca, iar între timp vedem noi ce hotărîm.

Se cățărară iar pe poteca Dracului și se apucară de treabă. Văzînd bulgării de zăpadă rostogolindu-se de sus, Sarkis crezu că ceilalți uitaseră de el.

— Dar eu? izbucni deodată, de sub povîrniș, glasul lui plîngăreț. Cu mine ce faceți?

— Ne ducem în sat, după ajutoare! glumi din nou, răutăcios, Gaghik și îl îngînă: „Dar eu... cu mine?"

— Las' că știu eu ce faceți voi... Numai la voi vă gîndiți... Mamă! Mămica mea scumpă...

— Nu urla, că muncim și ne gîndim... Frînghia n-a fost bună, iar scara a fost prea scurtă! îi explică Așot.

Pentru masa de seară, copiii îi dădură și veverița, și măcăleandrul, după care, amărîți ca vai de ei, se înapoiară la peșteră.

„Măcar de n-ar arunca blănița, să i-o putem dărui lui Șușik" — își spunea Așot, încă sub impresia vînătorii. Căci așa e vînătoarea, are un farmec deosebit, și oricît de neînsemnat ar fi vînatul, de-l ia altcineva, o dată cu el îți ia și inima.

În seara aceea copiii se adunară gînditori în jurul focului. Nicicînd nu fuseseră atît de deznădăjduiți. Era rîndul lui Gaghik să povestească ceva, dar băiatul își pierduse tot hazul și n-avea chef de vorbă, căci gîndurile lui se îndreptau spre un singur țel: cum să-și scape tovarășul lovit de nenorocire.

— Ei, Gaghik, ce-i cu tine? spuse Șușik, nerăbdătoare.

— Bine, să vă povestesc — răspunse el, oftînd.

Și le istorisi cîteva povești scurte, care, ca un făcut, aveau ce aveau cu prăbușirea lui Sarkis de pe stîncă. Gaghik povestea fără chef și fără șir, dar din tot ce spunea reieșea dragostea lui de viață de care era pătrunsă întreaga-i ființă. Deși întîmplările pe care le relata erau tragice, toate se sfîrșeau cu bine și cu haz. Începu cu povestea unei femei din Garni, care se hotărîse să-și ia zilele. O dramă personală o adusese pe nenorocită pe stîncile de deasupra rîului Azar, unde, după ce ea își luă un ultim rămas bun de la lume, închise ochii și se aruncă în gol.

— Vai, sărmana! țipă Șușik.

— Nu, dragă, nu-i de loc sărmană, că e bine sănătoasă în satul ei. Numai că a rămas șchioapă, însă nu chiar de tot!

— Cum? Trăiește?! Prin ce minune?

— Pe lume nu există minuni. Tu ştii doar că în satele noastre mai vechi, femeile poartă fuste foarte largi. Şi nu una, ci mai multe, unele peste altele. Aşa că, dacă suflă vîntul, le ridică şi le umflă pe toate ! Aşa de tare le umflă, c-ai zice că o ia pe sus şi pe stăpîna lor !

— Ei, lasă, lasă ! interveni Şuşik, numai urechi, stînd uşor aplecată înainte. Şi ce-a mai fost după asta ?

— După asta ? După asta, femeia a făcut cea mai formidabilă aterizare pe malul rîului... Păcat că nu eşti şi tu îmbrăcată ca ea, căci fustele tale i-ar fi prins bine lui Sarkis. S-ar fi îmbrăcat cu ele şi... s-ar fi lansat cu paraşuta.

Şi cea de-a doua povestire începea tragic :

— Într-o zi, pe cîmp, un urs a prins-o pe nevasta preşedintelui colhozului din satul Garmraşen şi a încercat să-i mîngîie obrajii rotunzi cu labele lui drăgăstoase !

— Vai, Gaghik, veşnic născoceşti ceva neobişnuit !

— Nu ! Ce vă spun eu este adevărat... Să vedeţi cum s-au întîmplat lucrurile. A pornit-o ursul pe urmele femeii, care, speriată de moarte, fugea de-i scăpărau călcîiele. Ursul, după ea... Cînd, ce să vezi, a ajuns la marginea unei prăpastii ! Jos, prăpastia, iar în spate, moş Martin ! Oriîncotro ar fi luat-o, tot moartea o păştea. Aşa că biata femeie s-a aruncat în hău ! Şi ştiţi ce s-a întîmplat ? Tot fustele, care s-au deschis ca o paraşută, au salvat-o... Şi prăpastia era adîncă rău. Dacă n-ar fi căzut pe o grămăjoară de frunze uscate, s-ar fi făcut zob. Asta e ! îşi încheie Gaghik povestirea. Uite, stau şi mă gîndesc dacă n-ar fi bine să-i facem un fel de aşternut din frunze uscate... Sau să adunăm iarbă, să ne umplem cu ea cămăşile şi să le punem în chip de perne, una peste alta... Sarkis, căzînd pe ele, n-o să-şi rupă nici un oscior. Vreţi ? Ia staţi niţel ! Ia uitaţi-vă ce-am descoperit !

Cît timp povestise, Gaghik îşi tot făcuse de lucru cu o cracă groasă şi lungă de stejar, arsă la un singur capăt. Încercă s-o rupă şi s-o arunce în foc, dar creanga nu se îndoi. Ciudat ! La frig, ramura se frîngea foarte uşor, dar acum, încălzită, nici gînd ! De îndoit, se îndoia, dar nu se rupea !

— Vă daţi seama ? se bucură Gaghik, sărind în picioare. Chiar mîine îl scăpăm pe Sarkis din închisoarea lui ! Adunăm crengi de stejar, le încălzim la foc, facem din ele nişte inele, şi din inele un lanţ lung. E clar ?

din care se vede că băieţii noştri născocesc mereu alte metode pentru a-şi salva tovarăşul

Veni şi cea de-a şaisprezecea zi...

Soarele, palid, rece, răsărise de mult, dar copiii tot nu ieşeau afară. Aveau treabă în peşteră, unde încălzeau în spuză ramurile tinere de stejar, din care făceau inele, apoi le băgau unul într-altul şi le legau cu scoarţa teioasă a ulmului.

— Nu mai avem crengi ! îi vesti Aso.

— Ba mi se pare că mai sînt ! Caută în cenuşă !

Aso răscoli spuza, însă nu găsi decît o rămurică subţire.

— Nu-i nimic ! Iese şi din asta un ineluş ! Ia staţi niţel, să le număr ! Unu, doi, trei... — murmură Aşot. Lanţul nostru are douăzeci şi patru de verigi. Ascultă, Gaghik, ia-l de un capăt şi ieşi afară din peşteră. Oho, cred că are vreo zece metri !

— Da, şi dacă prinzi o greutate de capătul lui, se mai lungeşte — adăugă Gaghik.

— Da, aşa-i. Cînd Sarkis se va agăţa de capătul lui, inelele din rotunde, se vor alungi. Totuşi tare mi-e teamă că e prea scurt... Ia hai să mai căutăm alte ramuri !

Uşor de spus „alte ramuri" ! Încearcă numai de rupe una, groasă, doar cît degetul mare, elastică şi trainică : creanga se va împotrivi ca şi cum ar fi de oţel !

Nedormiţi şi flămînzi, munciră pînă la prînz, obţinînd în cele din urmă treizeci şi şase de verigi.

— Am ajuns la capătul răbdării ! declară Aşot. Acum, să-l încercăm şi să mergem !

Şuşik şi Gaghik apucară de un capăt, Aso şi Aşot de celălalt şi, la comanda „gata", traseră de lanţ, cu mişcări bruşte, în direcţii opuse. Toate inelele rezistară.

— Grozav ! exclamă Aşot, mulţumit de rezultat. Să mergem !

Dintre stînci răzbeau gemetele jalnice ale lui Sarkis.

— Şuşik, măcar ai tu milă de mine !... Îngheţ... Aruncă-mi niscai vreascuri... şi cîteva conuri !

— Aşteaptă că venim ! îi strigă Aşot, iar cînd se apropiară de marginea prăpastiei, adăugă : N-ai nevoie nici de vreascuri, nici de conuri, că te scoatem imediat !

— Cum ? Cu ce ?... Dragii mei, mai repede ! Ce, eu nu sînt prietenul vostru ?

— Ce prieten ?... Numai prieten ? Îmi eşti ca lumina ochilor, cel mai drag, cel mai apropiat suflet... De dorul tău, nici somnul nu se mai lipeşte de mine... — spuse Gaghik, abia stăpînindu-şi rîsul.

Sarkis asculta fără a scoate un cuvînt, nevenindu-i să-şi creadă urechilor. De cînd era el lumina ochilor lui Gaghik ? Nu cumva îl lua peste picior ? Nu avu însă timp să tragă vreo concluzie, deoarece pe peticul de pămînt unde creştea bradul se prăvăli cu zgomot un lanţ ciudat.

— Leagă-l bine de brad ! auzi el de sus cînd la picioarele sale căzu o frînghie din scoarţă de ulm.

Peste cîteva minute, nemaipomenitul lanţ atîrna deasupra defileului.

— Hai să mergem, să ne uităm ! spuse Aşot. Iar cînd văzură de jos scara pe care o meşteriseră, exclamă : Minunat ! Totuşi mi se pare că e scurtă.

— Nu-i nimic, sare el ! îl linişti Gaghik.

După cîte le povestise în ajun prietenilor săi, Gaghik privea acest fel de sărituri cu foarte mult optimism. Dacă acolo, în pădure, femeia aceea voinică sărise de pe marginea prăpastiei şi nu-şi zdrobise nici un oscior, atunci Sarkis, care se jigărise şi cîntărea mai nimica toată, de bună seamă că n-o să păţească nimic.

— Să-i aşternem ceva moale dedesubt — zise Şuşik.

Văduviră de crengi aproape toţi brazii din jurul peşterii şi le aruncară morman în dreptul ultimului inel al lanţului. Apoi îşi scoaseră hainele, le burduşiră cu zăpadă, făcînd un fel de saci pe care îi aşezară tot în dreptul lanţului. Dar şi aşa li se păru că este prea puţin. De aceea se apucară să rostogolească de pe crestele povîrnite şi bătute de soare bulgări de zăpadă, care la început erau cît un pepene, dar, pe măsură ce veneau la vale, deveneau adevărate butoaie. Şi uite-aşa se adună în defileu un troian bunicel.

N-ar fi stricat, desigur, să mai adauge cîteva verigi, ca lanţul să fie mai lung, însă nu mai aveau timp, căci, pe de o parte, în defileul Panterei, înconjurat de pereţii înalţi ai munţilor, ziua este foarte scurtă, iar pe de altă parte, se întunecase şi-i cam lua cu frig.

— Ei, Sarkis, hai, coboară ! îi porunci Aşot.

Sarkis se apleca, se uită în jos şi, îngrozit, se dădu înapoi.

— Şi dacă se rupe ? întrebă el, cutremurîndu-se.

— Nu se rupe, n-avea grijă ! Pune piciorul în inele şi coboară încet. Cînd ajungi la ultima verigă, agaţă-te de ea şi sari pe movila asta de zăpadă.

Cu mîini tremurătoare, Sarkis se apucă de trunchiul bradului, dar se trase înapoi ca ars.

— E rece... Frige... Să aşteptăm pînă mîine. Răsare soarele, şi-atunci am să cobor... Acum e întuneric.

Mai găsi el la repezeală cîteva alte argumente care îl împiedicau să coboare pe scara făcută de tovarăşii săi. Principalul însă era teama.

Aşot scrîşni din dinţi.

— Bine, n-avem încotro ! Să mergem ! spuse el.

Îşi lăsară hainele pe troian şi se întoarseră în peşteră.

— Şuşik, aţîţă focul... Dar, pare-mi-se, i-am dus ăluia toate vreascurile !...

Aşot era atît de mînios, încît nici nu-i venea să-i rostească numele. Într-adevăr, cît timp şi cîtă trudă cheltuiseră ei pentru băiatul ăsta ! Rebegiţi şi flămînzi, petrecură în peşteră încă o noapte chinuitoare, fără ca somnul să se lipească de ei.

— Ei, Boinah, să fi avut tu mintea şi isteţimea lui Ciambar, de mult ieşeam noi de aici — dojenea Gaghik cîinele. Ciambar ar fi ştiut cum să răzbată din defileu, să alerge în sat şi să aducă oamenii încoace !

— Care Ciambar ? se supără Aso. Nu există alt cîine mai deştept decît al meu !

De bună seamă, pentru el, Boinah n-avea pereche în lume.

— Cum, care Ciambar ? N-ai auzit de Barba Asatur, vînătorul din satul Licik ?

Aso clătină din cap.

— Dar despre Kamo, nepotul lui ? întrebă Şuşik.

— Dar despre feciorul unchiului meu, Grikor ? se vîrî şi Gaghik în vorbă.

— Cum, Grikor este într-adevăr feciorul lui unchiu-tău ?... Nu te cred ! i-o tăie Şuşik.

— Cum, dragă fată, nu-ţi dai seama că Grikor e chiar el în carne şi oase ? zise Aşot, arătînd spre Gaghik. Seamănă ca două picături de apă ! Aceeaşi fire, aceleaşi glume...

— Nu, Aşot, eu n-am să fiu niciodată ca Grikor — rosti trist Gaghik. Nu mă pot asemui cu el. Cîte n-a săvîrşit el! S-a urcat pe Stînca Albinelor, după miere, s-a strecurat prin tufărişurile lacului Ghilli şi a adunat ouă de cormoran... A găsit hrană pretutindeni, pe cînd eu stau lîngă vatră şi miorlăi de foame! Să fi fost Grikor cu noi, n-am fi dus-o aşa rău! Am fi avut de toate din belşug!

— Da, şi să fi avut un şef de grupă pe măsura lui Kamo, acum noi... — adăugă Şuşik, dar, dîndu-şi seama că e pe cale să calce în străchini, tăcu.

— Ce să fac! exclamă Aşot, cuprins de ruşine. Dacă ar fi nimerit şi ei în defileul Panterei, sînt sigur că tot n-ar fi scăpat!

— Mă rog, mă rog, nu vă legaţi de şeful nostru — îi luă Gaghik apărarea. Grupul nostru nu-i cu nimic mai prejos decît cel al lui Kamo, şi nici eu, decît văru-meu Grikor!

— Ştiţi? Eu l-am văzut pe Barba Asatur! se învioră deodată Aşot. A venit la noi într-o toamnă. S-a împrietenit cu tata şi au fost împreună să vîneze capre. Ce om minunat! Numai că are o barbă tare caraghioasă, lungă, lungă! Cînd se grăbeşte, şi-o ascunde în sîn, ca să nu i-o fluture vîntul! Şi merge atît de repede, că nu-i chip să-l ajungi.

— Şi Ciambar după el, cu coada îmbîrligată, nu?

— Da, şi Ciambar după el... Ei, de i-ar fi dat tatii în gînd să-l anunţe pe bătrîn că am dispărut! Ar fi luat în piept zăpada de pe munţii Aghirdja şi, cît ai zice peşte, s-ar fi pomenit cu el la noi la fermă!

— Dar poate că mama o să-i scrie despre mine bunicii — zise Gaghik şi sări în picioare, bucuros la gîndul acesta. O să-i scrie, vezi bine, şi-atunci Grikor o să sosească iute ca gîndul şi ca vîntul, o să-şi vîre îndată nasul în oalele cu vin din Aighedzor şi o să spună aşa: „Bunicule Asatur, aici e mai bine ca la noi. Hai să rămînem pe veci aici. Nu vezi? Vin berechet, murături"... O, băieţi — visa Gaghik cu glas tare — dacă aşa, din senin, pe stînca aceea ar apărea Grikor! Ar veni cu niscai chiftele şi cu niscai lipii, şi ar zice: „Gaghik, prinde-le, ţi-am adus chiftele!"

— Ia nu ne mai chinui! Îmi lasă gura apă cînd te-aud! se supără Aşot şi îşi făcu de lucru pe afară.

De undeva, de după munte, luna lumina blînd silueta învăluită în ceaţă a Araratului. Era frig şi linişte.

CAPITOLUL XXV

din care se vede cum ia naștere simțămîntul de omenie

În zori, copiii fură treziți de zgomote ciudate: ai fi zis că undeva, departe, cineva trage din cînd în cînd cu un pistol de calibru mic. Aso, așezat în dreptul focului, rîse cu gura pînă la urechi de mutrele speriate ale celorlalți. Răsunară alte pocnituri, iar din foc săriră bucăți roșii-sîngerii de cărbune încins, în timp ce spuza zbura în toate părțile, ca stîrnită de cine știe ce exploziv.

— De ce rîzi? întrebă Așot, uitîndu-se bănuitor la foc.

Aso scoase din cenușă cîteva ghinde coapte, îmbiindu-i:

— Mîncați că sînt bune... Au înghețat, de-aia pocnesc — îi lămuri el.

— De unde le ai?

— Le-am găsit. Am ieșit în zori la vînătoare cu Boinah. Ține, Boinah, mănîncă și tu...

— Da, o să mai prindem oleacă de putere. Din ghindă se face și cafea — zise Gaghik, mîncîndu-și porția. Numai că nu te-aș sfătui să-i dai și lui Sarkis.

— De ce?

— N-ar fi bine. Se îngreunează și nu-l mai ține lanțul... — zîmbi trist Gaghik.

Cînd soarele se înălță și afară se mai încălzi un pic, ieșiră cu toții din peșteră și se duseră din nou la locul unde atîrna lanțul ce cobora de pe stîncă.

— Sarkis, ieși din bîrlog, că a sosit timpul! strigă Așot.

Cu pași șovăielnici, Sarkis se apropie de muchia văgăunii.

— Ține-te de brad și pune piciorul în primul inel.

— Nu pot. Născociți altceva — scînci speriat Sarkis, căci privise în prăpastie.

— Bine, treaba ta! N-ai decît să rămîi acolo — răspunse Așot, străduindu-se să pară cît mai indiferent.

Șușik deschise gura să spună ceva, să protesteze, însă Așot o opri cu o privire. Și ceea ce fetița socotise cruzime își făcu efectul: Sarkis puse piciorul în primul inel și, tremurînd ca varga de spaimă, începu să coboare.

— Nu te uita în jos! Ține ochii închiși.

Minunat sfat! Sarkis cobora încet, fără să privească, punînd piciorul dintr-un inel în altul. Inelele se întindeau, ce-i drept, dar, fiind trainice, îl ţineau. Astfel ajunse pînă la ultimul. Ceilalţi îi urmăreau cu încordare mişcările. Tuturor le bătea inima, plină de îngrijorare. Numai Şuşik nu se uita: închisese ochii şi se ascunsese în spatele lui Gaghik. Boinah, aşezat pe labele dinapoi, privea curios şi cu limba scoasă neobişnuitul spectacol.

— Stai! Opreşte-te, s-a isprăvit lanţul! strigă Aşot.

Şi Sarkis, care căutase în van următorul punct de sprijin, îşi trase repede piciorul înapoi.

— Acum apucă-te cu mîinile de ultimul inel şi sari! Nu-ţi fie teamă, jos e zăpadă moale!

— Moale?... O fi fost ea moale ieri... — rosti Gaghik, îngîndurat, aducîndu-şi parcă aminte de ceva. Deodată strigă: Aşteaptă! Nu sări! Să văd eu cum e.

Grozav de „moale" mai era aşternutul pe care ar fi trebuit să sară Sarkis! Din cauza gerului de peste noapte, bulgării pufoşi se transformaseră în sloiuri de gheaţă! Noroc că se gîndise Gaghik la timp la lucrul acesta, căci, încă un minut-două, şi Sarkis s-ar fi zdrobit de movila îngheţată.

— Urcă înapoi! îi porunci Aşot.

De emoţie, băiatului i se brobonase fruntea de sudoare: cum putuse să fie atît de puţin prevăzător? Gaghik se uita tăcut la el cum schimba feţe-feţe şi ar fi vrut să-i spună ceva important, dar nu se hotăra.

— Eşti de acord că pînă şi un conducător încercat ca tine poate greşi? rosti el, în sfîrşit, vorbindu-i blînd, prieteneşte.

Aşot nu-i răspunse. Se simţea stînjenit şi, cu toate că împărtăşea părerea lui Gaghik, nu voia să recunoască cu glas tare.

— Ar fi fost cam albastru! mai zise gînditor Gaghik, tărăgănîndu-şi vorbele.

— Trebuie să facem un foc, băieţi! propuse Aso. Fără foc, n-o să izbutim!

Pînă la prînz avură de lucru cu hainele lor. Aprinseră un foc bun şi tîrîră anevoie acolo hainele pline de zăpada grea, îngheţată, ca s-o topească. Între timp, Aso şi Aşot mai meşteriră cîteva inele.

— Iar va trebui să amînăm salvarea lui Sarkis — spuse abătut Aşot. Sarkis — îi strigă el — dezleagă lanţul şi aruncă-l!

Adăugară inelele, dar cîte mai trebuiau oare ca Sarkis să poată coborî în defileu ?

— Stați nițel ! Cutiuța mea a zămislit o idee genială ! strigă deodată Gaghik, sărind de la locul său și ducîndu-și un deget la frunte. Cît ai zice pește și o dată pentru totdeauna o să-l scăpăm pe drăgălașul nostru ! Prea mult a stat ca un pustnic, să-mi sară ochii dacă mint !... Sarkis ! zbieră el. Poți să prinzi trunchiul salciei în așa fel, încît să stea strîns lipit de peretele stîncii și să nu se miște dacă te cațări pe el ? Poți ? Ce zici ?

— Și așa stă drept ! Capătul de jos l-am prins într-o crăpătură, iar cel de sus e strîns între doi bolovani — se auzi de sus glasul surd și nemulțumit al lui Sarkis.

— Atunci să mergem, prieteni ! ordonă Gaghik. Să mergem și să-l scăpăm pe acest pui cu gît golaș !

— Unde să mergem ? Și de cînd dai tu ordine ? se supără Așot.

— Așot, să nu-ți închipui cumva că ești mai breaz decît noi ! vorbi grav Gaghik, pornind primul.

Nimeni nu știa ce are de gînd să facă. Adunară însă lanțul și îl urmară tăcuți. Ajunseră pe poteca Dracului și se opriră la marginea prăpăstiei, deasupra văgăunii unde se adăpostise Sarkis. Un capăt al frînghiei buclucașe, Gaghik îl legă strîns de o muchie ascuțită și ieșită în afară, iar celălalt îl aruncă în jos.

— Ei, Sarkis, ajunge capătul lanțului pînă la trunchiul copacului ?

— Da, aproape... Vai, dar ce vreți să faceți ? se văicări Sarkis. Văleu, mor...

— Las' că nu mori, băiete, pîn' nu ți-o suna ceasul !... Hai, urcă-te mai bine pe trunchi. Ei, ce zici ? întrebă el, întorcîndu-se spre Așot. Ai priceput ce vreau să fac ? și Gaghik își ciocăni fruntea cu degetul. Ăsta nu-i cap, ci un bostan umplut cu creier.

Copiii zîmbiră, nu atît de gluma lui Gaghik, ci pentru faptul că, în sfîrșit, găsiseră mijlocul de a-l scăpa pe Sarkis. Numai Așot stătea bosumflat și posomorît. Cum adică ? De ce Gaghik, și nu el să-l salveze pe individul ăsta ? Atunci, la ce l-au mai ales conducător ?

Gemetele lui Sarkis se potoliră. Un timp, la marginea prăpastiei nu se mai auzi decît un foșnet.

— Ei, cum e ? întrebă nerăbdător Gaghik. Ai ajuns pînă în vîrful trunchiului ? Da ?... Atunci urcă-te pe inele ! Parc-ar fi o scară adevărată, nu-i așa ?

Sarkis nu-i răspunse, dar frînghia se întinse scîrțîind, semn că băiatul începuse să se cațăre pe inele. Gaghik radia de bucurie. Se uita cînd la Așot, cînd la Șușik, și privirea lui părea a spune : „Ei, ați văzut ?"

Așot vedea, cum să nu vadă, însă amorul lui propriu era pus la grea încercare !

Frînghia nu mai scîrțîia. În schimb, de jos, se auzi un plîns înăbușit.

— Ce s-a întîmplat acolo ? Văleleu, măiculiță, n-am să pot îndura una ca asta ! exclamă pe un ton plîngăreț Gaghik. Nu boci, frățiorul meu drag, cruță-ți lumina ochilor !...

Șușik își mușca nervoasă buzele. Așot întrebă sever :

— De ce nu urci ?

— Din cauza greutății mele, inelele s-au lipit de stîncă și nu pot nici să le-apuc cu mîinile, nici să-mi vîr piciorul în ele !... Aoleu, cad ! Mamă !...

— Nu te tîngui, frate, că slăbești mai rău ! îl sfătui Gaghik. Vîră-ți bine picioarele în inel și mai trage-ți sufletul pînă găsim noi soluția !

— Să-i întindem toiagul meu, să se apuce de capătul lui — fu Aso de părere.

Și cum ceilalți găsiră soluția potrivită, Aso se așeză pe burtă în marginea potecii și își lăsă toiagul în jos.

— Hei, Sarkis, întinde-te cît ești de lung, întinde mîna încoace ! Ei, ai apucat toiagul ?

— Apucat !

— Scoate-ți ghetele și leagă-ți-le de brîu.

Sarkis se supuse și de astă dată.

— Apucă-te cu amîndouă mîinile de capătul toiagului și cațără-te, sprijinindu-ți picioarele de peretele stîncii... Hai că te-ajutăm noi !

— Hei, ține-te bine !

— Nu te uita în jos !

— Te ții bine ?... Urcă, urcă, urcă odată ! îl îmbărbătară tovarășii, deși tustrei — Așot, Gaghik și Aso — abia își păstrau echilibrul pe poteca aceea îngustă, în sforțarea lor de a-l trage din prăpastie pe ghinionistul de Sarkis.

Dar iată că, în sfîrșit, se ivi în fața lor ! Copleșit de emoția omului scăpat de la o moarte sigură, Sarkis fu cît pe ce să cadă în genunchi dinaintea salvatorilor săi. Dar

Aşot îl luă de umeri, îl scutură şi-i spuse apăsat, însă prietenos :

— Nu-i nevoie, Sarkis... Caută numai să înţelegi ce ţi s-ar fi întîmplat dacă n-am fi fost noi...

Şuşik, în gîndul ei, îl dojeni : „A şi găsit Aşot momentul potrivit să-i facă morală !"

Se aşezară pe bolovani, ca să-şi mai revină puţin. După care, Aşot mai rosti cîteva cuvinte pline de gravitate :

— Bine c-ai scăpat. Ni s-a luat o piatră de pe inimă ! Un singur lucru nu înţeleg : cum ai putut tu să spui : „Fiecare să se îngrijească de el" ?

Cum sta aşa, cu capul în piept, Sarkis părea un copil gata să izbucnească în plîns.

„Cred că nu mai e nevoie să adaug nimic" — îşi zise Aşot în gînd şi puse mîna pe lopată, dîndu-le de înţeles că era timpul să se apuce de treabă. Deodată însă Sarkis, palid, istovit, căci nu-şi revenise încă din chinurile îndurate, se ridică în picioare, îi smulse lopata din mîini şi, tremurînd de oboseală, încordîndu-şi ultimele puteri, prinse să arunce zăpada de pe potecă. Mişcările lui erau pline de însufleţire, cum probabil nu dovedise niciodată în viaţă.

— Ce-i cu tine ?! se miră Aşot. Asta nu-i treaba ta... Ia-l de-aici, Aso, şi du-l să se odihnească.

Dar Sarkis se împotrivi dîrz :

— Destul cît v-aţi chinuit cu mine ! Acum e rîndul meu să muncesc !

— Lasă-l ! De vreme ce a început să-i vină mintea la cap, lasă-l ! îi şopti Gaghik lui Aşot.

— Sărmanul ! Nu trebuie să-l lăsăm... O fi plin de vînătăi ! Să-l examinăm, să-l pansăm... — zise Şuşik, cu lacrimi în ochi.

Dar totodată încerca şi un sentiment de mîndrie : oare nu ea fusese aceea care susţinuse morţiş că Sarkis se poate schimba ? Însă tovarăşii săi o ţineau una şi bună : „Ăsta-i pui de lup !" „Ăstuia n-o să-i vină niciodată mintea la cap !" Ei, cine avusese dreptate pînă la urmă ?

— Dă-mi lopata, Sarkis ! N-ai voie. Şi Aşot îi luă blînd unealta din mînă.

Sarkis se lăsă obosit pe o piatră. Abia cînd îşi ridică fruntea, Şuşik văzu că are un cucui vînăt şi mare cît toate zilele deasupra sprîncenei.

— Ah, ce-mi văd ochii ! strigă ea şi, muindu-şi batista în zăpada rece şi moale, îi puse o compresă pe frunte.

— Ia ascultă, băiete, ce te mai doare? îl întrebă Aşot, îngrijorat.

— Genunchiul... piciorul... spinarea... — gemu Sarkis. Şuşik se trase mai încolo, iar ceilalţi îl dezbrăcară şi-l cercetară. Era tot numai cucuie, zgîrieturi şi vînătăi. Dar rana cea mai gravă o avea la mînă, căci se lovise tare şi sîngele se închegase.

— De ce nu ne-ai spus nimic? Şi mai voiai să lucrezi în halul în care eşti! îl certă Aşot.

— Cînd mi-aduc aminte că am scăpat de la moarte, toate celelalte îmi par fleacuri!

— Bravo ţie! Aşa e bine! În viaţă ţi se pot întîmpla lucruri şi mai cumplite! Trebuie să înduri cu dispreţ orice durere — îl lăudă Aşot. Să-i punem comprese reci, băieţi, fac foarte bine la lovituri. Păcat că n-avem nişte rachiu, căci ar fi fost şi mai grozav.

— Rîdeţi de noi, kurzii, că ne înfăşurăm căciula cu basmale, dar uite că acum basmaua mea prinde bine! zise Aso, desfăşurîndu-şi tulpanul vechi de mătase. Luaţi şi brîul...

Cu ajutorul brîului şi al basmalei, copiii bandajară toate loviturile şi zgîrieturile tovarăşului lor, după care îl duseră în peşteră.

— Daţi-mi un băţ, că pot să cobor şi singur — spuse el. Undeva, în străfundul inimii lui, încolţea un simţămînt nou, cald. Ce fericire că se află din nou alături de ei!... Ce bine că tovarăşii lui sînt atît de atenţi şi de grijulii cu el! Nu, zău, ce-i venise să se poarte aşa cum se purtase şi să spună atîtea nerozii?! Auzi vorbă: „Fiecare pentru el“! Grosolană greşeală! Cum poţi trăi fără tovarăşi?

Gaghik, responsabilul cu gospodăria, se gîndi să sărbătorească marea victorie a salvării lui Sarkis, oferind un ospăţ îmbelşugat. Avea el într-un colţ îndepărtat şi tainic din peşteră un depozit secret. Se cocoţă pe o muchie a peretelui, vîrî mîna în crăpătură, cotrobăi ce cotrobăi şi scoase nu ştiu ce de-acolo, punîndu-l apoi în căciulă.

— Frigeţi-le şi ospătaţi-vă!... declară el, apropiindu-se de foc şi scuturînd din căciulă cîteva vrăbiuţe. Le păstram pentru zile negre... Altfel s-ar fi putut? se sumeţi el, mîndru de simţul său gospodăresc.

Surpriza le risipi ca prin farmec toată proasta dispoziţie, căreia îi luă locul o adevărată bucurie. Fiecare primi cîte două vrăbiuţe, şi foamea chinuitoare se mai potoli.

...După cele întîmplate lui Sarkis, copiii parcă se maturizaseră cu cîțiva ani. Deveniseră mai dîrzi, își îmbogățiseră experiența de viață și li se întărise încrederea în propriile lor puteri. Știau că, oricît de grea ar fi o situație, ei erau în stare nu numai să-și apere viața, dar chiar să se salveze unul pe altul în cazul cînd i-ar fi amenințat vreo nenorocire.

CAPITOLUL XXVI

din care se vede ce greu se dezbară omul de deprinderile proaste înrădăcinate din fragedă copilărie

Seara, pe cînd se odihneau, slăbiți ca vai de ei, Sarkis se întrebă în sinea lui: „N-ar fi bine oare să-i duc pînă la depozitul veveriței și să le spun: Iertați-mă, tovarăși, mi-ați salvat viața și nu mă mai lasă inima să ascund aceste provizii de voi. Luați-le și mîncați-le sănătoși!“ Dar își aminti cît de greu se tîrîse pînă la peșteră și își făcu socoteala că, în halul de slăbiciune în care se afla, orice boală — gripă, amigdalită sau congestie pulmonară — l-ar băga în mormînt. Din nou spaima puse stăpînire pe el, din nou se trezi vechiul egoism. „Lor n-or să le vină decît doi pumni de nuci de fiecare, pe cîtă vreme mie mi-ar ajunge vreo zece zile. Lasă prostiile, Sarkis, viața ta ți-e mai scumpă“... — îi șoptea un glas lăuntric.

Se dădu o aprigă luptă în sufletul lui și el nu izbuti să facă pasul hotărîtor.

Trebuie să spunem că nucile pe care i le luaseră ceilalți cu cîteva zile în urmă rămăseseră neatinse. Zăceau în colțul unde le aruncase indignat Așot. Mîndria nu le îngăduise să se atingă de ele nici cînd foamea îi chinuise din cale afară. Uneori, Aso ar fi vrut să le ia și să-l hrănească într-ascuns pe credinciosul său Boinah. „Bucate spurcate, bune doar pentru cîine“ — își zicea el. Dar tot nu se hotăra, temîndu-se de protestele tovarășilor. Ardea de dorința să ceară și sfatul celorlalți, să le afle părerea, însă nu-și putu învinge sfiala.

Ședeau în jurul focului ce ardea cu vîlvătăi mari și se gîndeau ce să facă mai departe. Deszăpezirea potecii nu li

se mai părea o muncă atît de trudnică. Oare putea fi comparată cu uriaşele sforţări făcute ca să-l scoată pe Sarkis din belea ?

Aşot îşi exprimă acest gînd, încredinţîndu-i totodată că în trei-patru zile vor curăţa poteca şi vor ieşi, în sfîrşit, din defileu. În primul rînd trebuia înlăturat un „amănunt" supărător, şi anume chinuitoarea lor senzaţie de foame. Salvarea lui Sarkis le întărise moralul, din punct de vedere fizic însă erau foarte slăbiţi. Isprăviseră toate rezervele, iar ca să mai plece în căutarea hranei, nu aveau nici timp, nici puteri. De aceea hotărîră că, în vreme ce unii vor ieşi să cureţe poteca, ceilalţi vor porni după mîncare.

— Deoarece mă socotiţi specialist în problemele alimentaţiei publice, am să mă ocup eu de treaba asta ! declară Gaghik.

Şuşik urma să rămînă în peşteră, să aibă grijă de foc şi de Sarkis, iar Aşot şi Aso vor curăţa zăpada de pe potecă.

După ce le rînduiră pe toate, gîndul lui Sarkis alergă din nou la nuci : „Dacă Aşot zice că în trei-patru zile ieşim din defileu, atunci de ce să nu le dezvălui taina depozitului ?" se gîndi el, gata să le strige : „Ieşiţi cu toţii la curăţat poteca, fiindcă avem ce mînca !" Dar nu ! Nu fu în stare să-şi biruie egoismul. „Bagă de seamă că vine iar ninsoarea şi ai să rămîi aici toată iarna !" îi şoptea acelaşi glas. Aşa că se hotărî : „Nu ! Mai aştept cîteva zile, să văd ce întorsătură iau lucrurile"...

Dînd uitării nucile, ascultă la discuţia dintre Şuşik şi Aşot, referitor la Aso.

— Un băiat atît de bun şi nu e pionier ? ! se miră Şuşik. Mi se pare cam ciudat !

— Parcă nu ştii că la fermă n-au nici şcoală, nici organizaţie de pionieri ! o lămuri Aşot. Cine-i de vină ?

— Înainte, cînd locuiam în sat, mă duceam la şcoală — interveni Aso — însă eram prea mic... n-aveam vîrsta ca să fiu pionier...

— Sînt de părere că noi te putem primi în rîndurile pionierilor — rosti pe neaşteptate Aşot. O meriţi din plin !

— Aşa e !

— Adevărat !

Ideea lui Aşot plăcu foarte mult copiilor. Cît despre Aso, se înroşi ca racul şi fruntea i se îmbrobonă de sudoare.

— E cineva împotrivă ? întrebă grav Aşot, dorind să respecte disciplina.

Cine să fie împotrivă? Chiar și Sarkis se uita zîmbind la ciobănaș.

Așot își scoase cravata roșie și o legă la gîtul băiatului emoționat.

— Trebuie să depui jurămînt! spuse el.

— Am să mă străduiesc să mă port cum se cuvine — șopti Aso. Am să caut să fac ceva în viață, ceva foarte necesar și folositor oamenilor... Dacă mă credeți, bine, iar dacă nu, o să vă convingeți... Acesta este jurămîntul meu.

Deși cuvintele lui nu erau conforme statutului pionieresc, ele avură darul să-i emoționeze pe toți prin simplitatea și sinceritatea lor.

— Ai vorbit minunat! exclamă Gaghik, bătînd din palme.

La care Așot, însuflețindu-se, mai făcu o propunere:

— Să ne dăm silința ca în ziua cînd vom părăsi defileul Panterei Aso să știe să citească armenește!

— Să citească?... Bine, dar asta înseamnă că o să stăm aici atît de mult? întrebă Șușik, îngrijorată.

— Nu... Aso o să învețe foarte repede — o liniști Așot. De altfel, el știe puțin...

Ce vesel și plăcut răsună în seara aceea fluierul ciobănașului! Copiii își simțeau inima ușoară, bucuroși că prietenul lor devenise pionier, că poteca ce avea să-i ducă spre libertate ieșea repede la iveală de sub nămeți și că-l salvaseră pe Sarkis.

CAPITOLUL XXVII

din care se vede că întotdeauna înainte de furtună stăruie o liniște încremenită

A doua zi dimineață, Aso intră în peșteră și, așternîndu-și pe jos abaua sa, își goli buzunarele: un morman întreg de mușmula bine coapte, cu boabe mari. Emoționat de purtarea tovarășilor săi, mai că nu închisese ochii în noaptea aceea, și cum se crăpase de ziuă, pornise după hrană.

— Asta-i pentru cei care muncesc, și asta pentru cei bolnavi — dădu dispoziție responsabilul gospodăriei.

Renunțînd la porția sa, Gaghik chemă cîinele și ieși:

— Hai Boinah, la vînătoare! Vai vouă, nu vă invidiez, jivine ale defileului Panterei!

Cîinele se supuse numaidecît, căci aşa era el, uşor de cucerit cînd îi vorbeai frumos.

Aşot şi Aso, după ce îşi înfundară buzunarele cu fructe de muşmula, porniră să lucreze pe poteca Dracului în vreme ce Şuşik se duse în Dumbravă, să aducă vreascuri şi lemne. Profitînd că a rămas singur cu dulăul, Gaghik începu să se laude:

— Ehe, Boinah, băiete, de-ai şti tu cîţi vulturi aş omorî eu să am o armă de vînătoare!

Cîinele însă părea că zîmbeşte ironic, vrînd să-i spună: „Lasă, lasă, ştim noi cîte parale faci"... Ce-i drept, de cînd se aflau captivi în defileu, nimeni nu văzuse nici o păsăruică vînată de Gaghik!

Zăpada mai stăruia doar jos, la poale, pe platou şi pe pantele dinspre apus ale defileului. Pe cele dinspre răsărit şi miazăzi era cald şi locul se uscase, aşa că într-acolo se îndreptă Gaghik. Stîncile se îngrămădeau aici în caturi prelungi, una peste alta, despărţite între ele prin terase nu prea mari, unde pe o palmă subţirică de ţărînă creştea un soi de iarbă galbenă şi ici-colo un tufăriş prizărit.

Gaghik nu-şi luase nici arc, nici săgeţi, nici praştie, deoarece plecase la drum, încredinţat fiind că n-o să prindă nimic — nici zburătoare, nici patruped. Hoinări un ceas încheiat prin defileu, fără să dea de vreo jivină, iar poame găsi doar cîteva — un pumn de măcriş iepuresc, atît de acru, că ţi se strepezeau dinţii. „Agurida asta e bună numai cu un pilaf gras, nu pentru un stomac flămînd!"... îşi spuse amărît Gaghik, căutînd mai departe prin tufişuri. Deodată, Boinah se năpusti lătrînd către tufărişul ce creştea pe o terasă mică şi netedă. „Îi miroase a animal" — îşi spuse Gaghik şi strigă:

— Ţine-l! Ţine-l bine! Ţine-l bine! Nu-i da drumul că vin şi eu! şi începu să se caţăre pe panta aceea povîrnită, zdrelindu-şi genunchii şi cu inima bătîndu-i nebuneşte în piept.

„Nu cumva m-am îmbolnăvit? se sperie el deodată şi, aşezîndu-se pe o piatră, îşi luă pulsul. Nu, bate încă... Atunci de ce m-am aşezat?"...

— Nu-l lăsa, Boinah, nu-l lăsa că vin! strigă el din nou şi se ridică grăbit.

Boinah lătra de zor, tot vîrîndu-şi capul în tufişuri, ca apoi să-l tragă iute îndărăt, parcă împuns de ceva. Cînd se apropie Gaghik, cîinele înălţă capul: pe botul lui negru înfloriseră cîteva picături de sînge. „Ce pot să fac dacă n-am cum să-l apuc?... păreau a spune ochii lui. Cum te apropii, se face ghem! Şi ce ghem! Numai ace! Ia încearcă şi tu să pui mîna pe ele!"

Era înţepat tot: pe nas, pe bot, pe limbă...

— Pleacă de-aici, asta nu-i grija ta — se stropşi la el Gaghik, dîndu-l la o parte. L-ai găsit? Foarte bine! Restul e treaba maestrului... Mare lucru un arici! N-are carne nici cît o găină... Ce să zic, nu mai pot de bucurie, m-ai lăsat paf!... Ei, Şuşik! strigă băiatul, întorcîndu-se în direcţia peşterii. Auzi, Şuşik? Pune caii la căruţă şi vino încoace, să transportăm un arici acasă...

— Stai niţel, Gaghik! răsună glasul subţirel al fetiţei. Nu-l atinge, că vin şi eu îndată!

«„Nu-l atinge"! Auzi vorbă! Doar nu-s nebun să pun mîna pe ghemul ăsta plin cu ace!» Mută ariciul din loc, puse căciula lîngă el, îl împinse în ea şi, triumfător, porni cu trofeul la tovarăşii săi.

— Am plecat, Boinah! strigă el cîinelui.

Dar cîinele n-aude, n-a vede!

— Să mergem, prostule! încercă să-l momească Gaghik. Nu te uita că-i plin de ace, că pe dinăuntru e numai carne şi grăsime. Hai că-ţi dau şi ţie porţia ta...

Însă cîinele nu se urnea de lîngă o crăpătură. Lătra cu furie, ba apropiindu-se de ea, ba depărtîndu-se.

Gaghik se opri locului:

— Ce-i acolo? Ai mai găsit ceva? Da? Ia spune...

— Cu cine vorbeşti? îl întrebă Şuşik, care venea repede, gîfîind.

— Cu Boinah... Ia vezi, ce-o fi găsit acolo de latră într-una? Simte ceva, sau latră doar aşa, degeaba?

Printre frunzele uscate dintre pietre, Şuşik zări încă un ghemuleţ mic, cenuşiu şi ţepos.

— Gaghik, am găsit un arici mic! strigă bucuroasă fetiţa.

— Cîtă lipsă de modestie! i-o tăie Gaghik. Nu l-ai găsit tu, ci Boinah... Ia-l în poală şi hai... Dar nu cu mîna, ci cu băţul! Împinge-l cu băţul! Uite-aşa!

Cînd se întoarseră în peşteră, lîngă foc, Gaghik declară că el va pregăti un „şaşlîk-surpriză" din carnea ariciului.

Ce-i drept, Aşot şi Aso nu ştiau nimic, aşa că avea să fie într-adevăr o surpriză! Degeaba însă s-au chinuit ei să-l facă pe bietul arici să se simtă „ca acasă"... Cînd îl lăsau în pace, animalul îşi scotea dintre ţepi botişorul negricios, dar îndată ce Gaghik întindea mîna spre el, ariciul se aduna ghem!

— Ariciul se întinde numai în apă! auziră cei doi glasul slab al lui Sarkis. Adu apă!

Zis şi făcut. Gaghik descoperi într-o stîncă din vecinătatea peşterii o adîncitură numai bună, pe care o umplu cu zăpadă adunată de prin locurile ferite de soare. Însă omătul avea să se topească niţeluş cam greu! Se gîndi atunci să facă aşa cum făcea Aso: încălzi vreo două pietre în foc şi le aruncă în zăpadă, apoi se întoarse în peşteră, unde lăsă aricii în grija lui Şuşik, iar el porni din nou la vînătoare. Dar, deşi colindă o bucată bună de vreme, nu se alese decît cu cîţiva pumni de măceşe şi cruşin.

„Ei, nu-i nimic. Asta-i drept premiu că am găsit aricii" — îşi zise el şi se îndulci singur cu poamele. Aşa trecu o jumătate de zi. La amiază, Aşot şi Aso se întoarseră morţi de foame, însă mulţumiţi de rezultatele muncii lor. Se vede treaba că lucrurile mergeau bine!

— Şi n-am prăpădit nici un glonţ pentru ei — se grăbi Gaghik să se laude. Apoi împărţi raţiile: ariciul ăsta mic e pentru mine, iar cel mare pentru voi patru! Cît despre măruntaie, i se cuvin amicului Boinah.

— Nu-l dau! Nu-l dau! Nu-ţi dau voie să te-atingi de cel mic!... se oţărî Şuşik şi, apropiindu-se, luă cu grijă în palme ghemul mic şi ţepos. Vino, vino la mine, că de nu, băieţii ăştia fără inimă te-or omorî...

Şi se întoarse la locul ei, punînd ariciul în poală. Nu trecu mult, şi animalul, tînăr şi lipsit de experienţă, îşi scoase dintre ţepi botişorul umed, adulmecînd rochia fetiţei.

— Mititelul, ce frumuşel e! se entuziasmă Şuşik. N-am să te dau nimănui, nu, te iau cu mine acasă!

Ai fi zis că uitase şi de foame, şi de chinurile prin care trecuse.

— Bine, fie — rosti inimos Gaghik. Pe cel mare însă îl jertfim numaidecît...

Vîrî ariciul în căciulă şi se ridică.

— Explică-mi ce vrei să faci! îl întrebă sever Aşot.

— Să-ți explic ? Poftim : îi fac o baie, să se întindă, și pe urmă îl bag în fabricație... Și cu broaștele țestoase făceam la fel. Pe cuvîntul meu !

— Cum, va să zică mănînci și broaște țestoase ? îl întrebă Șușik, scîrbită.

— Broaște țestoase, da ! Ce sînt în fond broaștele țestoase ? Niște găini în platoșe ! Au o carne, să-ți lingi degetele ! Haidem să mergem la bazinul meu ! spuse Gaghik și, luînd căciula cu ariciul, ieși urmat de Așot și de Aso.

Scobitura din stîncă era lunguiață, dar nu destul de adîncă, așa că nu cuprindea destulă apă, ca ariciul să se poată întinde. Cînd văzu însă apa, lui Gaghik îi veni o nouă idee.

— Ce izvor minunat de apă minerală ! exclamă el, bucuros. Dacă dimineața umplem adîncitura asta cu zăpadă, la prînz o să putem bea pe săturate... Auzi, Aso ? Metoda ta de a procura apă a fost depășită.

— Da, cred că ai dreptate — recunoscu Așot. Unde mai pui că nu e prea departe de casa noastră, doar... vreo sută de pași — vorbi el, măsurînd distanța din ochi. Cred însă că o să înghețe !

— O să punem în zăpadă pietre încălzite — răspunse Gaghik. Aso, poate că metoda ta o să fie bună la ceva... Și-acu', la treabă, căci nu prea sînt semne ca ariciul nostru să se sinucidă de bună voie și nesilit de nimeni. Noroc că miloasa de Șușik nu este aici !

Într-o oră, „șașlîkul-surpriză“ fu gata. Carnea ariciului se dovedi foarte moale și grasă. După ce mîncară pe săturate și băură apă din noul rezervor, stătură să se mai odihnească. Soarele începea să apună spre muntele Ararat, dar afară era atît de cald, atît de plăcut, încît nici unul nu voi să intre în peșteră. La drept vorbind, viața începea să le zîmbească ! În ziua aceea găsiseră un arici, iar mîine, cine știe, vor mai găsi ceva. Nu fusese o masă tocmai sățioasă, dar, în fine... doar peste trei-patru zile... o, cu ce bucurie au să-i întîmpine părinții !

Gîndul că aveau să se întoarcă în curînd acasă îi urmări pînă și în vis. De unde să știe ei ce năpastă nouă le pregătea defileul Panterei !

Într-adevăr, o astfel de liniște prevestește totdeauna dezlănțuirea unei năprasnice furtuni.

CAPITOLUL XXVIII

din care se vede cum se trezeşte pe neaşteptate una din forţele adormite ale naturii

Toţi dormeau de mult. Singurul care veghea era Aso. Sta lîngă foc şi din cînd în cînd răvăşea cărbunii, gîndindu-se la fel şi fel de lucruri. Se întreba, de pildă, de ce în toate peşterile, şi văzuse multe, se găseşte baligă de capră, numai în peştera lor nu? De ce intră caprele în toate peşterile, iar pe asta o ocolesc? Degeaba se chinui el, căci nu găsi răspuns la această întrebare. Se uită la tovarăşii săi şi-l cuprinse mila: ce prost mai dormeau, sărmanii! Îşi scoase abaua şi o înveli grijuliu pe Şuşik. „Ce fetiţă bună — gîndi el — ce soră bună ar fi!... Păcat că n-am şi eu o surioară"... — zîmbi el, blînd şi trist. După aceea îşi privi atent cravata roşie de pionier şi o netezi cu dragoste. În lumina flăcărilor părea o limbă de foc... Se bucură ca un copil. Dar nu! El nu mai era copil. După jurămîntul făcut, se simţea parcă mai mare, mai serios, mai matur. Dar învăţătura?

Îşi scoase din tolbă caietul în care scrisese pînă acum de cincizeci de ori, cu litere mari şi strîmbe, numele său: primele încercări de a învăţa să scrie armeneşte. Numele „Aso" de pe copertă era mîzgălit ca vai de lume, dar pe paginile următoare scrisese din ce în ce mai bine. Dac-ar fi avut de-ale gurii, mai-mai că n-ar fi plecat niciodată din defileu, atît de bine se simţea cu noii săi tovarăşi. Pentru că, în ultimul timp, el nu avusese nici un prieten. La fermă erau numai oameni mari. Nu se afla nici un copil, şi el tînjea după copii. Tocmai de aceea se legase din toată inima de aceşti şcolari pe care soarta îi trimisese în drumul lui.

Şi cît de multe ştiau ei! Ascultîndu-i, te pomeneai cînd în Iran, cînd în India, cînd în altă ţară îndepărtată, de pildă, Japonia... Ştiu pînă şi ce animale trăiesc pe meleagurile acelea, cum sînt pădurile, munţii, mările, rîurile... Mai ales Aşot... Ce-i drept e drept, Aşot este uneori cam repezit, chiar grosolan, dar sînt şi oameni cu care, pesemne, trebuie să te porţi astfel. Ce mai la deal la vale, Sarkis, de pildă! Vai, că urît s-a mai purtat atunci!

Îşi aduse aminte de povestea cu nucile şi se posomorî. Fără să vrea, ridică ochii şi se uită în colţul peşterii unde le

aruncase Aşot. Urît, urît s-a mai purtat! Roşi de ruşine, amintindu-şi vorbele ce s-au rostit atunci şi palma pe care o încasase Sarkis... Pentru cine îi era ruşine? Pentru Sarkis, care săvîrşise o faptă necinstită, pentru Gaghik, care, fără să se sfiască, îl căutase prin buzunare (el, Aso, ar fi intrat mai bine în pămînt, decît să facă una ca asta!) sau, poate, pentru Aşot? Fiindcă Aşot îi aruncase în obraz lui Sarkis nişte vorbe pe care nu le mai poate şterge nici o apă din lume. Cînd ţi le spune cineva, îţi vine să mori. Căci, nu-i aşa, nimeni nu poate trăi cu cinstea pătată!

Toţi erau flămînzi, dar nici unul nu se atinsese de nuci. Nici chiar Sarkis. Nu îndrăznise nici să le mănînce, nici să le dea celorlalţi. Iar el, Aso... mai bucuros ar fi murit de foame decît să se atingă de „bucăţica asta spurcată"... „Cît de robit era Sarkis pîntecelui de vreme ce îşi vînduse cinstea de dragul lui!" se gîndi Aso. Oare... oare cîinelui ar putea să-i dea nenorocitele alea de nuci? Cîinii or fi avînd şi ei ambiţie?

Prin minte îi trecu din nou acelaşi gînd. Bietul animal, în ce hal ajunsese! Numai piele şi os, puteai să-i numeri coastele... Nici nu mai avea putere să latre, iar cînd sta întins, ca acum, nu ştiai dacă doarme sau e mort! Ei, Boinah, Boinah! Erai ca un leu cînd păzeai turma colhozului, cînd o apărai de lupi... Care lup s-ar fi încumetat să fure o oaie lăsată în grija lui Boinah?... În nopţile fără lună lătra atît de tare, încît lupii ar fi dat, vorba ceea din bătrîni, „o jumătate de viaţă pentru o gaură de şoarece".

Pe obrajii lui Aso prinseră a se rostogoli, grele, două lacrimi. Îşi lăsă mîna pe grumazul miţos al cîinelui şi-l strigă încetişor:

— Boinah!

Dulăul deschise ochii, dădu alene din coadă şi linse cu limba-i aspră şi uscată mîna stăpînului. Era atîta dragoste şi devotament în privirea animalului, încît ciobănaşul nu se mai putu stăpîni. Se ridică hotărît, îşi luă toiagul şi porni spre ieşire. Dar... încotro? De unde să-i facă rost demîncare „fratelui său lăţos", aşa cum îşi numesc ciobanii kurzi cîinii.

Privirea lui se opri din nou asupra nucilor. „Cîinele n-are ambiţie — îşi mai zise el o dată. O să mănînce, deşi sînt spurcate." Scoase cuţitul şi se apucă să desfacă nucile una după alta şi să-i arunce miejii. Dulăul înfuleca cu poftă, dînd recunoscător din coadă. „Boinah nu este un cîine ca oricare altul — îşi mai spuse ciobănaşul, ca pentru a-şi justifica gestul. Cît a muncit el la fermă, cîte foloase a adus colhozu-

lui !"... I le dădu pe toate. Cît despre el, nici nu le atinse. Băgă doar binişor cîţiva mieji în buzunarul fetiţei, apoi, mulţumit, se duse la locul său şi se culcă. Îşi avea culcuşul lîngă Aşot, mai departe de foc, căci locurile cele mai bune le lăsase celorlalţi. Cel mai aproape de foc dormea acum Sarkis. Pesemne că prin somn, instinctiv, alunecase spre locul cel mai cald şi mai bun.

Dădu să aţipească şi el cînd, de undeva, de departe, auzi urlet de lupi — un urlet prelung, înfiorător. „Urlă lupii din vîrful muntelui Vulturilor — îşi spuse ciobănaşul. Bietul tata !... Stă acum în faţa saivanului, stă zgribulit, înfăşurat în cojocul lui, şi se gîndeşte la mine." Îl cuprinse jalea. Închise ochii, încercînd să adoarmă, dar ceva parcă nu-i da pace şi gîndurile îi fugeau care încotro, încîlcite. Susurul abia auzit al apei, care de obicei răzbea pînă la ei din fundul peşterii, se făcu deodată mai puternic. Sau poate că i se năzărea lui ?... Nu... Apa bolborosea, clocotea... Peste cîteva clipe se auziră zgomote ciudate şi, în sufletul micului muntean, plin de superstiţii, se înfiripă întîi spaima, apoi groaza. „Or fi nişte devi... sau diavoli !" se gîndi el, căci nu o dată îi auzise pe bătrînii ciobani povestind tot soiul de istorii cu duhuri rele, şi mai-mai să le dea crezare !

Îi era somn şi voia să doarmă ; închizînd ochii, un gînd îi frămînta mintea în timp ce aţipea : „Dacă este apă, unde a stat pînă acum, de unde vine şi încotro se duce ?... Ei, de-aş răzbi pînă la ea, de cîte necazuri am fi scăpaţi !... Ce, uşor e ca de fiece dată cînd ţi-e sete să încingi pietre şi să topeşti zăpada ?"

Uitîndu-şi de devi, Aso se cuibări mai bine lîngă Aşot şi se lipi de spinarea acestuia : „Să-mi fie cald, că încolo nimic nu mai are nici o însemnătate"...

În clipa aceea, vuind îngrozitor, ca şi cum ar fi explodat ceva în măruntaiele pămîntului, din adîncul întunecat al peşterii, clocotind şi spumegînd, năvăli peste ei un puternic şuvoi de apă.

CAPITOLUL I

din care se vede cîte şi mai cîte născoceau oamenii pe vremea cînd erau superstiţioşi şi neştiutori de carte

Se iviră zorile, senine şi reci.

Pe drumul ce străbătea cîmpiile Aighedzorului înainta un camion cu butoaie. În cabină, alături de şofer, moţăia liniştit, înfăşurat într-un cojoc călduros, Paruir, magazinerul colhozului. Maşina săltă deodată brusc şi se opri. Smucitura fusese atît de puternică, încît Paruir fu cît pe-aci să spargă geamul cabinei cu fruntea lui mare şi osoasă.

— Ce-i ? întrebă el.

— Priveşte, apă !

Pe cîmpiile albe, acoperite de zăpadă, se rostogolea dinspre munte, vuind şi bubuind, un torent tulbure, spumegînd. Trecu pe sub botul maşinii şi... pieri aşa cum se ivise, ca o nălucă. Singura mărturie că totul fusese aievea era urma umedă şi lată săpată în stratul de omăt...

Încă nu se luminase bine de ziuă, altfel Paruir ar fi desluşit poate pe coama apei care alerga turbată servieta de şcolar a fiului său dispărut. Şi ar fi recunoscut-o pe dată, căci în tot Aighedzorul nimeni nu avea o astfel de servietă scumpă din piele...

Paruir nu era superstiţios din fire, dar în faţa unui fenomen atît de neaşteptat i se strînse inima de spaimă şi, pe furiş, să nu-l vadă şoferul, îşi făcu semnul crucii : „Ptiu, drace ! Ce-o mai fi asta ?"

Frica ce-l cuprinse nu era întîmplătoare. O încercaseră în vremuri de demult şi strămoşii lui... Din vechime, locuitorii Aighedzorului văzuseră torentul acela atît de ciudat, care băgase totdeauna groaza în ei. O dată pe lună, alteori chiar de două ori, se năpustea din munţi, străbătea cîmpia şi se

revărsa urlînd în Arax. Se ivea pe orice vreme, şi în zilele mohorîte şi geroase de iarnă, şi pe arşiţa din iulie, cînd de mult nu mai era zăpadă în munţi şi nu mai plouase de cine ştie cînd. Ca un cumplit vişap[1] se năpustea de pe stîncile defileului Panterei, tăia valea Araratului şi, în cîteva minute, dispărea.

Cum îşi explicau oare moşii şi babele din Aighedzor, robi ai atîtor superstiţii, fenomenul acesta misterios ? „Sînt diavolii iadului, care îşi golesc cazanul cel mare ! Varsă apa veche şi toarnă alta nouă, căci sufletele păcătoşilor trebuie să fiarbă numai în apă proaspătă... Apa murdară o varsă şuvoi în vale"...

Porneau apoi oamenii pe albia săpată de apă pînă în munţi, se opreau lîngă stîncile încă umede ale defileului şi... se închinau. Mai sus nu se încumetau să urce. Şi nici n-ar fi avut unde... Se închinau, rosteau rugăciuni ca să izgonească diavolul (ştiute de la părintele Karapet — fie-i ţărîna uşoară, că tare învăţat popă mai fusese !) şi se întorceau în sat, chinuiţi de spaime şi de îndoieli. Cui să-i treacă prin minte să intre în defileu şi să cerceteze locul, să descopere de unde vine acest torent ciudat ?... „Necunoscute sînt căile tale, Doamne !" spunea părintele Karapet şi îi sfătuia grav pe ţărani să nu se amestece în treburile celui de sus.

Cîndva trăise în satul Aighedzor un oarecare Artem Saroianţ, care nu credea nici în Dumnezeu, nici în diavol. Alungat de nevoi, plecase din satul lui şi ajunsese, pe jos, tocmai în Baku. Muncise acolo la sonde, care aparţineau pe atunci unui venetic milionar, pe nume Nobel, şi acolo îşi lăsase sănătatea de fier şi vlaga mîinilor sale puternice. După mulţi ani se întorsese acasă un bătrîn cărunt.

Artem Saroianţ n-avea pămînt. Avea în schimb o familie pe care trebuia s-o hrănească. S-a dus deci pe valea ce se întinde mai jos de defileu, şi acolo, departe de sat, şi-a arat cu plugul de lemn un petic de pămînt pîrjolit de soare. Multă sudoare a vărsat el pe pămîntul acela pînă l-a deşţelenit şi l-a semănat cu grîu, pînă a plantat şi cîţiva pomi fructiferi şi vreo doi butuci de viţă ! Pe urmă, într-o aşteptare chinuitoare, stătea şi privea îndelung stîncile, temîndu-se să nu-şi verse cumva dracii cazanul chiar peste semănăturile lui. Dar

---

[1] Vişap — balaur din basmele armene.

dracii altă grijă n-aveau decît că jos, în vale, lipsite de apă, piereau de uscăciune semănăturile sărmanului plugar! Păsămite, aveau de furcă, nu glumă, cu cazanul lor cel mare, pe care nu izbuteau de fel să-l răstoarne!

Moş Artem, care, între altele fie zis, era bunicul lui Aram vînătorul, nu-şi lua ochii de la stîncile de aramă, aşteptînd.

Cei din sat îl luară în rîs:

— Ei, omule, ţi-ai pus toată nădejdea în draci! Aşteaptă, aşteaptă tu, c-au să te sature ei de apă!

Numai că dracii îi trimiseră totuşi bătrînului fericirea, şi omul îşi cîştigă pîinea... E drept că apa luă cu ea o parte din semănături, în schimb, udă bine tot ce rămase.

Artem Saroianţ, care se dovedise om înţelept, îşi plantase butucii în gropiţe adînci, pe care torentul le umpluse cu apă şi mîl roditor. „Chiar de-ar fi să nu-mi mai dea necuratul nici un strop de apă, cîtă am tot o să-mi ajungă" — îşi făcea el socoteala.

Şi uite-aşa, pe pămîntul ars de soare crescu o livadă bogată, care peste trei ani îi dădu moşului o recoltă îmbelşugată. Crescuse şi viţa, plină de ciorchini de aur. Se îmblînzise pustiul în colţişorul acela prin oaza aceea de verdeaţă. Cîte fructe nu găseai în raiul lui Artem! Şi struguri, şi rodii sîngerii, şi piersici zemoase, rupte parcă din soare!

Popa Karapet însă blestemă „livada diavolească" şi nimeni nu cumpăra de la Artem nici fructe, nici poamă. Nimeni nu punea gura pe vinul făcut de el. „Grădina lui a fost udată cu apa diavolului" — spunea părintele, oprindu-i pe enoriaşii săi să se aşeze la masa lui Artem. Căci, vezi dumneata, tot ce se afla pe masă — pîine, fructe, vin — totul fusese udat cu „apa satanei".

Cît s-a străduit bietul bătrîn să-i facă pe ţărani să priceapă că nu există nici iad, nici draci! Cine să stea şi să-l asculte! „Că n-o să ştie el mai multe decît părintele Karapet, care a învăţat la Ecimiadzin [1]. Doar acolo a şi terminat cu bine seminarul de popi!"...

Artem îşi făcuse în livadă un bordei, în care locuia ferit de privirile iscoditoare şi neîncrezătoare ale celorlalţi. Din cînd în cînd, „iadul" îi trimitea apă; alteori însă, ogorul şi livada lui sufereau multă vreme de secetă. Nici recoltă nu strîngea an de an, căci dacă într-un an ogorul

[1] Centru teologic al bisericii armeano-gregoriene.

lui rodea, în celălalt rămînea sterp. Şi uite-aşa îşi ducea bătrîneţile, cu inima plină de mîhnire, înţeleptul Artem. Vremea trecea şi, o dată cu vremea, se duceau şi puterile moşneagului, pînă cînd el muri neştiut de nimeni, în bordeiul lui de pustnic.

Livada lui Artem, rămasă fără stăpîn, se sălbătici. Nimeni nu se atinse de ea şi nimeni nu trecea pe-acolo. Doar torentul, care se năpustea din cînd în cînd dinspre munţi. Venea, o uda şi pornea tumultuos la vale. Pomii însă îşi vedeau mai departe de rostul lor : înfloreau şi dădeau rod, şi toate sălbăticiunile — aricii, iepurii şi caprele ce coborau din munţi spre pămîntul sărăturos, precum şi toate soiurile de zburătoare, ba chiar şi şerpii — se îndestulau din dulceaţa acestor roade, şi fiecare vietate aducea, poate, pe limba ei, prinos de mulţumire bunului bătrîn care le lăsase bogata moştenire.

Dar, aşa cum valea cîndva înfloritoare a Mesopotamiei a fost năpădită de nisipuri şi s-a prefăcut în pustiu, fiind lipsită de îngrijirea oamenilor, tot astfel s-a ofilit şi s-a pustiit cu anii şi oaza verde a lui Artem.

...Cînd îşi mai veni din spaima încercată, Paruir rosti cu glas tremurător :

— Repede, Simon, zoreşte ! Să fugim din locul ăsta blestemat !

Sub mustăcioara subţire, abia mijită, a şoferului, înflori un zîmbet batjocoritor, dar omul mări viteza şi, în lumina încă şovăielnică a zorilor, camionul îşi reluă drumul spre Aighedzor.

CAPITOLUL II

din care se vede cît de mult tînjeşti după soare cînd te împresoară bezna

De frică, Aso amuţise. Stătea pînă la genunchi în apă şi, tremurînd tot, chema în gînd ajutorul zeului Sams[1].

— Ce-i cu tine, ai încremenit ? Fugi repede ! Să-i salvăm ! strigă Aşot, rămas în pragul peşterii.

---

[1] Sams — soarele. Kurzii se închinau soarelui.

„Să-i salvăm?" se întrebă uluit ciobănaşul. Nu cumva îi luase apa şi-i dusese pe ceilalţi?

N-apucă bine să iasă din peşteră, plescăind prin apă, că apa se şi scurse. Clocotind şi spumegînd, torentul fugise parcă de ei şi, vuind nebuneşte, se rostogolea de pe stînci atît de năvalnic, că se cutremura pămîntul. N-au fost nevoiţi să scoată pe nimeni din apă. Aşa cum se zbat peştii în albia secată a unui rîu, aşa se zvîrcoleau copiii pe pantele defileului, aruncaţi de torent afară din peşteră.

— Piciorul meu! Aoleu, piciorul... Salvaţi-mă!... răsuna în noapte glasul lui Sarkis, căruia i se alătură cel subţirel şi disperat al lui Şuşik: „Mor!"

Aso alergă împleticindu-se spre ei. Se lovi la un picior de văzu stele verzi, dar nu se opri.

— Vin, vin îndată, surioară Şuşik! strigă el fetei, care, îngrozită, se împiedicase şi căzuse în timp ce fugea din peşteră. Zăcea pe pămînt, agăţată de un tufiş, şi gemea încetişor.

— Nu-ţi fie teamă — spuse Aso, aplecîndu-se asupra ei şi, ridicînd-o în braţe, o duse într-un loc uscat.

— Gaghik! Gaghik! strigă alarmat Aşot.

— Ei? Ce ţipi aşa? Am făcut un duş rece şi-atîta tot! îi răspunse băiatul, cu un calm silit. Păstra întipărită pe chip groaza prin care trecuse, dar în bezna ce stăruia, cine să-l vadă? Vino mai bine aici, să-l transportăm pe Sarkis — adăugă el.

— Bine că sînt toţi în viaţă!

Aşot oftă uşurat, deşi inima îi bătea încă furtunos, atît de zguduit fusese de cele petrecute. Şi cum să nu te sperii cînd te pomeneşti deodată luat din somn şi dus de apele unui torent înfiorător?

— Vai! Aoleo! Mai încet! Mă dor toate oscioarele! gemu Sarkis cînd încercară să-l ridice şi să-l ducă într-un loc uscat.

— Şuşik, dezbracă-te... Dezbracă-te, scoate-ţi rochia udă. Mai repede... Nu mă uit, mă întorc cu spatele... Hai! o zori Aso pe fetiţă.

Plîngînd şi tremurînd ca varga, fata îşi scoase rochia udă leoarcă în timp ce Aso, care stătea cu spatele, făcea tot ce-i sta în puteri ca s-o îmbărbăteze.

— Nu-ţi fie teamă, surioară, nu-ţi fie teamă! Aprind eu îndată un foc mare, că s-o mira şi cerul!... Nu-ţi fie teamă, că am pentru tine haine uscate... Dar unde e Boinah?... Boinah, ei, Boinah! strigă el, îngrijorat.

De undeva, de departe, se auzi un schelălăit slab ce se apropia din ce în ce.

— Boinah, eşti teafăr! Boinah, drăguţule! se bucură Aso, şi ochii i se umplură de lacrimi. Ei, ţi-ai stors rochia? o întrebă el din nou pe Şuşik. Acum îmbracă! Uite, ţine asta...

Cînd apa năvălise din adîncul peşterii, umpluse mai ales mijlocul grotei, adică tocmai partea unde dormeau ceilalţi, lîngă foc. Veşmintele lui Aşot şi ale lui Aso, care se aflau ceva mai departe, rămăseseră aproape uscate. Aşa că ciobănaşul, fără să şovăie o clipă măcar, îşi scoase cămaşa şi maioul călduros şi i le întinse lui Şuşik, să le îmbrace.

— Acum — adăugă el, aproape poruncitor — acum joacă! Sari! Nu sta pe loc... Hai, joacă, joacă!... Vin şi eu îndată!

Şi alergă să dea o mînă de ajutor celorlalţi. Cu chiu cu vai izbutiră să-l ridice pe Sarkis şi să-l transporte lîngă Şuşik. Sarkis, ud leoarcă din cap pînă-n picioare, abia mai respira.

Icnind sub greutatea lui, Gaghik spuse:

— Ia ascultă, ce-ai crescut atît de lung? Dragul meu, ţi-s întregi oscioarele? Zău? Ei, asta-i bine! Ţin-te tare! O să fie bine pînă la urmă...

„Dacă lui Gaghik îi arde de glume, înseamnă că sîntem în afara primejdiei“ — gîndi Şuşik şi mai prinse curaj. Sărea şi juca de zor, aşa cum o învăţase Aso, dar se simţea tare stînjenită: „Ce-i cu ţopăiala asta în clipe atît de îngrozitoare?!“ Cînd obosi, se aşeză ceva mai la o parte, iar băieţii, unindu-şi tustrei forţele, îl dezbrăcară pe Sarkis şi îi stoarseră îmbrăcămintea. Apoi rămaseră pe gînduri: „Ce să facem? Să-l îmbrăcăm iar cu hainele astea ude sau să-l lăsăm gol?“

Între timp, Sarkis îşi pierduse, pare-se, cunoştinţa, căci nu se mai văita de loc.

— Trebuie să-i frecţionăm tot corpul — fu de părere Aso. Tu de ce stai jos? o certă el pe Şuşik. Nu ţi-am spus să sari şi să joci?

— Am obosit... Cît pot să sar?
Însă Aso nu se lăsă:
— Iarna, în pădure, cînd dă gerul, ciobanii noştri joacă să nu îngheţe! Ce, tu nu ştiai asta?
— Cum, joacă şi la necaz?
— Da, şi la necaz!
Şi Aso slobozi un cîntec vesel de joc, un fel de lezghinkă. Celorlalţi li se păru cam ciudat, dar micul cioban nici nu se sinchisi, căci pentru el era ceva firesc. El, care de obicei era atît de sfios, începu să sară, însă o făcea cu atîta gravitate şi luare-aminte, de parcă ar fi fost vorba de cine ştie ce treabă foarte importantă şi urgentă. Căci pentru ciobani, în zilele şi nopţile reci, ţopăiala aceasta înseamnă într-adevăr o muncă, cum ar fi spartul lemnelor sau curăţatul saivanelor. Nu este o distracţie, ci un mijloc de apărare împotriva gerului. Dansează, joacă, dar nici nu zîmbesc, nici nu strigă veseli şi bucuroşi, ca la sărbători.
— M-am încălzit! Vai! Nu mai pot!... Hai, joacă, joacă, Şuşik! Şi voi, băieţi, jucaţi şi voi! îi îndemnă Aso.
Se luară de mîini şi încinseră o horă cu sărituri, deşi le era inima grea tuturor de spaimă şi amar. Să se fi nimerit atunci vreun vînător pe vreuna din crestele munţilor ce înconjoară defileul şi să fi privit în jos, ar fi jurat că, într-adevăr, există pe lume diavoli care ies noaptea şi dănţuiesc printre stînci! Uneori se mai opreau, ca să-şi tragă sufletul, dar se porneau iar să joace, joc istovitor şi silit.
— Mor, mor... — gemu Sarkis, căci îşi venise în fire.
— Acum nu-i vreme de murit! rosti serios Gaghik. Hai, dă să-ţi mai frec spinarea... Şi-apoi, mişcă şi tu din mîini, ce-mi stai ţeapăn ca o mortăciune?
Noaptea era însă foarte rece şi degeaba săreau ei şi jucau de mama focului, căci, fiind muraţi pînă la piele, tot nu se încălzeau cine ştie cît. Aşa că Aso se gîndi la altceva.
— Băieţi — zise el — o să răcim la spate, la plămîni! Să ne încălzim spatele. Pentru asta, să ne suflăm unul altuia în spinare! Uite aşa... Şi, lipindu-şi buzele de spatele lui Aşot, prinse să sufle din răsputeri.
— Of, m-ai ars! strigă vesel Aşot. Ia, Şuşik, vino-ncoa' cu spatele! şi Aşot se apucă s-o încălzească pe fetiţă, Gaghik

pe Aso, în timp ce Şuşik îi sufla de zor în spinare lui Sarkis.

— Ce-i cu picio... picio...rul tău? îl întrebă ea. I se împleticea limba în gură.

— Mi l-am rupt — răspunse plîngînd Sarkis.

— Mişcă-ţi mîinile, mişcă-le, nu te mai boci, nu ţi s-a rupt nimic! tună Aşot.

Sarkis tresări, mai prinse viaţă şi începu să dea din mîini.

— Oare mai apucăm noi zorile? şopti Şuşik şi izbucni în plîns, căci i se părea că-i ameninţă moartea.

Au să moară toţi, o să moară şi ea şi n-o să-şi mai vadă niciodată mama.

— Nu vă fie teamă — îi îmbărbătă Aso. Nu mai e mult şi se luminează de ziuă. Nu vedeţi steaua aia? E Carvan-Gran. Asta, pe limba noastră, înseamnă „moartea caravanelor", şi am să vă spun mai tîrziu de ce se cheamă aşa. Aflaţi că ea răsare vestind zorile. Iar mai jos, colo, din dreptul acelui vîrf de stîncă, se uită la noi luceafărul de dimineaţă. Dincolo, vedeţi voi? e Carul mare. Peste o jumătate de ceas se crapă de ziuă. Nu vă fie teamă! Hai să mergem sub stîncă.

Şi Aşot se pricepea să citească în stele — îl învăţase taică-său. Dar cît de puţine lucruri cunoştea şi el, şi taică-său în comparaţie cu ciobanii care ştiu fără greş ora după stele!

— Da — spuse el, autoritar — puţină răbdare, soarele va răsări în curînd şi n-avem de ce să ne temem. Ei, lunganule — adăugă, întorcîndu-se către Sarkis — hai să te ducem de aici şi să plecăm şi noi. În zori vîntul suflă cu putere!

Şi porniră spre stînci. Acolo Aşot descoperi o scobitură destul de adîncă şi uscată, unde îl întinseră pe Sarkis, care abia-abia ajunsese pînă acolo, lăsîndu-se cu toată greutatea corpului pe cei ce-l sprijineau.

— Aso, mai ştii cumva vreun mijloc de a aprinde focul? întrebă Aşot.

— Nu, frate... Apa ne-a luat tot ce aveam. Şi cremenea, şi amnarul... Ciobănaşul stătu cîteva clipe tăcut, cu

capul în piept, apoi continuă: ...aşa că, vrînd nevrînd, va trebui să mai jucăm... Cînd o răsări soarele, om născoci noi ceva!

Şi ca să-i îndemne să ţopăie, îşi scoase fluierul de la brîu şi printre stînci răsună o melodie veselă de joc. Rebegiţii se mai înviorară şi începură să se rotească din nou, cu mîinile unul pe umărul celuilalt. După cîteva clipe, sîngele prinse să alerge mai repede prin vine. Însă nu trecu mult şi se simţiră cu totul sleiţi de puteri.

— Ţineţi-vă bine, că se luminează! îi îmbărbătă Aşot. Care se dă bătut rămîne aici şi îngheaţă... Nu vă fie teamă, că nu-i cine ştie ce nenorocire... Pe front, părinţii noştri au trecut rîurile cu hainele îngheţate pe ei, fără să aprindă focul, ca să nu-i vadă duşmanul. Cădeau gloanţele ploaie asupra lor, pe unii îi răneau, pe mulţi îi omorau, dar oamenii mergeau înainte! Situaţia noastră este cu mult mai bună, căci n-avem în faţă nici un inamic, nimeni nu trage în noi şi nimeni nu aruncă bombe asupra noastră... Să mai răbdăm... doar două ceasuri să mai răbdăm! Ce-s două ceasuri?... Ia uitaţi-vă la răsărit! Nu vedeţi că cerul îşi schimbă culoarea? Ia priviţi! S-a luminat şi vîrful Araratului!

Aso fluiera de zor cele mai frumoase, cele mai duioase cîntece, deoarece toţi ciobanii kurzi ştiu să improvizeze. Dar copiii, slabi, rebegiţi şi cu hainele ude pe ei, abia se mai mişcau, adunîndu-şi ultimele puteri ca să sară, ştiind că jocul acela îi încălzea şi-i apăra de moarte.

Clipele se scurgeau încet, anevoie. Niciodată pînă atunci nu tînjiseră cu atîta patimă după soare, după căldura lui dătătoare de viaţă. În cele din urmă însă căzură istoviţi. Frigul ce se lasă înaintea zorilor îi sili să se adune ghem. Strînşi unul lîngă altul, se afundară în frunzele uscate îndesate de vînt într-o scobitură a stîncii şi încremeniră aşa... Aso îşi îmbrăţişă credinciosul prieten — blana lui Boinah nu se uscase încă — şi, într-o aşteptare mută, îşi aţinti privirile spre vîrful Araratului. Iată, în sfîrşit, jucăuşă, scînteietoare, o rază de soare luminînd căciulile albe de zăpadă ale munţilor. Un strigăt de bucurie izbucni din pieptul ciobănaşului:

— Sams, Sams!... Şi cu mîna dreaptă lipită de piept, băiatul se închină adînc în faţa soarelui. Sams, Sams, scapă-mă, scapă-i pe tovarăşii mei! bolborosi băiatul, cu buzele arse şi albe.

Apoi se lăsă în genunchi şi, întinzînd mîinile spre soare, şopti o rugăciune învăţată de la taică-său: „Sams, zeule, dă-ne lumină şi pace"...

Copiii, înţepeniţi şi muţi de frig, ridicară capul: soarele răsărea, acoperind cu o mantie purpurie crestele lanţului muntos din Asia Mică, aşternînd un văl de argint sclipitor peste povîrnişurile înveşmîntate cu gheţuri veşnice. Şi razele strălucitoare ale soarelui, răsfrîngîndu-se parcă în sufletele lor, dăruiră copiilor, o dată cu lumina şi căldura, un nou imbold la viaţă.

— Soarele! Soarele!... repetară ei după Aso, şi nădejdea că vor cunoaşte iar farmecul acestei lumi minunate reînvie în inimile lor.

CAPITOLUL III

din care se vede că prietenul la nevoie se cunoaşte

Aşa întîmpinară băieţii noştri cea de-a optsprezecea zi a captivităţii lor. Primul care se ridică de jos să-şi dezmorţească mîinile şi picioarele înţepenite fu Aşot. Îl văzuse pe ciobănaşul kurd închinîndu-se soarelui, dar, plin de tact, se stăpînise: nici nu-l luase în rîs, nici nu-i ţinuse o prelegere împotriva misticismului. Poate că nu uitase de întîmplarea cu Boinah, de faţa roşie de supărare a ciobănaşului şi de scînteile de mînie ce-i scăpăraseră în ochi. „Nu, nu-mi este îngăduit să-i calc în picioare amorul propriu" — gîndi Aşot şi, cu glas prietenos, absolut prietenos, fără nimic poruncitor, se mulţumi să-i propună:

— Hai Aso, să adunăm cît mai multe frunze şi ierburi uscate.

Şi unul, şi celălalt abia se mai ţineau pe picioare şi tremurau amîndoi. Cu o sforţare supraomenească, izbutiră să-şi învingă slăbiciunea şi să se îngrijească de tovarăşii lor care erau într-o stare şi mai precară. După ce adunară frunze uscate, îi acoperiră pe Şuşik, pe Gaghik şi pe Sarkis. Înălţară deasupra lor un fel de moviliţă, deasupra căreia mai puseră cîteva ramuri rupte din nişte tufişuri ce nu se scu-

turau niciodată și pe care le găsiseră în crăpăturile stîncilor.

— Ei, acum au să se încălzească — spuse Așot. Totuși avem nevoie de foc! Oare chiar nu putem face nimic?... Fără foc, murim! Ne pîndește congestia și murim...

— Ar mai fi o cale, dar pentru asta am avea nevoie de gheara-diavolului...

Dacă ar fi fost vorba de altceva, poate că nici n-ar mai fi deschis gura, dar cremenea neagră, numită „gheara-diavolului" sau silex, se afla berechet în defileu. Găsiră la repezeală cîteva bucăți, și Aso scoase din haina lui Așot cîteva smocuri de vată. Dar în zadar se căzni el să lovească cu cuțitul în cremene! De ieșit, ieșeau scîntei, însă vata udă nu se aprindea.

În curînd, soarele se uită la ei de după munți și se ridică tot mai sus, alungînd răceala stîncilor și sorbind roua de pe uscături. Căci pe povîrnișurile acelea stîncoase și ferite de vînturi, în noiembrie, soarele este peste zi la fel de cald ca vara, în nord.

Așot și Aso își întinseră pe pietre hainele umede și, tăcuți, își priviră trupurile slăbite. Aso nu fusese niciodată gras, însă acum ajunsese numai piele și os. Iar Așot, care era voinic ca un atlet, slăbise de nu-l mai cunoșteai.

— Dacă stăm nemișcați, ne ia cu frig! îi spuse el ciobănașului. Hai să mergem, să căutăm ceva...

Se cățărară pe stînci și, tot răscolind prin crăpături, găsiră o tufă de măcriș iepuresc plină de ciorchini cu boabe roșii și acre; chinuiți de foame cum erau, se năpustiră asupra poamelor și le-ar fi mîncat de nu i-ar fi oprit gîndul la tovarășii lor flămînzi. Își umplură buzunarele și căciula lui Aso și coborîră. Cum ajunseră jos, își îmbrăcară hainele jilave și se opriră lîngă movila de frunze sub care se aflau ceilalți. Auziră gemete surde, zăriră capul gol al cuiva și un picior ieșit în afară... Cînd dădură frunzele la o parte, văzură ridicîndu-se un abur ușor. Copiii, culcați printre frunze, se încălziseră, iar hainele de pe ei începeau să se usuce.

— Încet... piciorul... șoldul... — gemu Sarkis.

— Și mie mi s-a umflat genunchiul — se plînse Șușik.

— Stai puțin, am să mă uit — zise Așot, aplecîndu-se. Haide, nu te rușina!

Fetița se lovise la genunchi de o piatră și avea o umflătură vînătă, cam cît un ou de găină.

— Nu-i nimic! Am eu leac pentru asta!

Aşot jupui o bucată netedă de coajă de pe un copac, o întinse pe genunchiul fetiţei şi o legă strîns cu batista. Atît de strîns, încît Şuşik fu cît pe-aci să izbucnească în plîns. Cît o doftorici Aşot, ciobănaşul se uita la ea şi se întrista, strîmbîndu-se atît de jalnic de-ai fi zis că simte şi el durerea fetei.

— Rabdă, surioară, rabdă! căuta el s-o liniştească. Ia mănîncă ceva poame... Acum fac şi focul — o minţi el ca pe un copil.

— Ah, ce sînt aceste dulci cuvinte ce-mi mîngîie urechea?! exclamă Gaghik, ridicîndu-şi capul. Nu cumva aud cîntece de dragoste, Aso?

Pe obrajii palizi şi traşi ai ciobănaşului răsăriră deodată doi bujori, iar vinele de la gît i se umflară.

— Şuşik e surioara mea, aşa că nu mai trăncăni degeaba! se oţărî el, supărat, şi îl ameninţă cu toiagul.

— De-aia ai învelit-o cu abaua ta? continuă Gaghik, fără a se putea stăpîni. Ce-i familiarismul ăsta?... Crezi că n-am văzut? Află, frăţioare, că eu dorm întotdeauna iepureşte.

Aso roşi din nou. Şuşik însă exclamă nedumerită:

— Abaua?... Dar unde-i abaua?

O mîngîia gîndul că micul kurd are grijă de ea.

— Abaua? făcu descumpănit Aso. O fi luat-o apa de pe tine şi-o fi dus-o cu ea.

— Păcat... Uite, din vina mea, ai rămas fără haină.

„Dar ce vină are ea? se gîndi ciobănaşul. La ce să te necăjeşti pentru un fleac ca ăsta?"

După ce îşi mîncară tăcuţi porţiile de măcriş iepuresc, se apucară să-l doftoricească pe Sarkis. Îl traseră mai la o parte, îl dezbrăcară şi îi cercetară tot trupul cu atenţie. Băiatul îşi scrîntise genunchiul, iar la vînătăile şi la zgîrieturile vechi se mai adăugaseră cîteva, căci torentul de apă îl lovise de pietre. Sarkis zăcea pe mormanul de vreascuri şi gemea. Cum îl atingeai, urla ca din gură de şarpe.

— Ce ne facem acum? întrebă speriată Şuşik.

Nimeni nu-i răspunse. Nici unul dintre ei nu avusese prilejul pînă atunci să dea ajutor unui om care şi-a scrîntit piciorul.

Ciobanul kurd Avdal era vestit pentru priceperea cu care îndrepta picioarele scrîntite şi tămăduia oasele rupte ale animalelor. De altfel, în munţi, orice cioban ştie să

pună la loc oasele rupte și să facă un bandaj. Iar un picior scrîntit e un lucru foarte obișnuit în ținuturile acelea cu poteci abrupte și stînci ascuțite. Ciobanii știu cum să dea primul ajutor unui tovarăș lovit de năpastă. I-a învățat viața lor plină de întîmplări neprevăzute.

Aso, de cîte ori se apucase taică-său să tămăduiască răni și să îndrepte oase scrîntite, stătuse alături și privise atent. „Învață, lao [1], c-o să-ți prindă bine în viață" — îl îndemna Avdal.

După o tăcere scurtă, apăsătoare, Aso se sculă și se apropie de Sarkis.

— Ia lasă-mă și pe mine să mă uit — spuse el, timid, și întinse mîna spre piciorul rănitului. Dar Sarkis scoase un urlet deznădăjduit.

— Vai! Aoleo, m-ai omorît!

— Stai puțin! Rabdă un pic și lasă-mă să mă uit... Ei, mi se pare că e limpede! Ia uită-te și tu, Așot. Vezi? Asta se numește rotula. A sărit de la locul ei. Vezi?

Pe piciorul slab al lui Sarkis se vedea atît de bine, încît nici nu mai încăpea tocmeală.

— Îndreapt-o dacă poți, dar mai repede, pînă nu se umflă prea tare! îi șopti Așot.

Avea dreptate, căci genunchiul lui Sarkis se umfla văzînd cu ochii.

— Hai, întinde-te... — îl rugă ciobănașul cu glas blînd. Așa! Așot, ia basmaua mea și leagă-l de picior. Jos, la talpă. Tu, Gaghik, ține-l pe Sarkis de cap. Așa! Acum trageți! Trageți cît mai tare... eu am să-i îndrept piciorul.

Cei doi începură să tragă. Degeaba urla Sarkis ca jupuit de viu, că nimeni nu se sinchisi de el. Doar Șușik, îngrozită, își cuprinse fața în palme și se întoarse cu spatele.

— Mi se pare că rotula a intrat la loc — spuse Aso. Țineți-i piciorul întins, că altfel sare iar.

Rupînd zorit cîteva fîșii de scoarță de ulm, Aso făcu din ele o frînghie. Cînd fu gata, prinse un capăt sub un bolovan greu, celălalt îl legă de piciorul bolnav, iar dedesubt puse un lemn, ca să stea piciorul întins. Sarkis țipa ca turbat. Țipa și gemea, strigînd să nu-l atingă nimeni, să nu-l miște nimeni.

— Rabdă, Sarkis, rabdă! Cum s-o așeza bine rotula, nu te mai atingem — îl liniști Așot, mirat și el de blîndețea cu care îi vorbea.

---

[1] Băiatule (în limba kurdă).

— Tovarăşi! Foc! Foc! strigă deodată Aso.

Un pumn de diamante să fi găsit, şi tot n-ar fi fost atît de fericit.

— Unde? Unde? Ce fel de foc?

— Uitaţi-vă la haina lui Aşot! La marginea mînecii...

Haina lui Aşot era la Sarkis. Copiii se uitară, dar nu văzură nimic.

— Ce foc, Aso, unde?

Ciobănaşul continua să ţipe:

— Sarkis, Sarkis, nu mişca mîinile că dai jos scrumul!

Băieţii urmăreau miraţi gesturile lui Aso. Chiar şi Şuşik ieşise de sub frunze şi nu-şi mai lua ochii de la el. Se apropie şi Boinah, care îşi privi întrebător stăpînul. „O fi găsit ceva măruntaie de iepure, de se bucură aşa?" — gîndea pesemne dulăul. Dar Aso ridică cu grijă mîneca hainei şi le arătă o bucată de vată făcută scrum.

— Cum s-ar zice, asta-i iasca! rîse el. Într-o clipă o să aprindem focul... Aduceţi-mi ramuri putrede.

Cu chiu cu vai, însă grijuliu, Sarkis îşi scoase haina; ceilalţi apropiară cremenea de smocul de vată neagră. Numaidecît Aso începu să lovească din răsputeri cu cuţitul în cremene. Zbucni o ploaie de scîntei, şi vata neagră, care mai arsese o dată, prinse să fumege, se roşi, iar în aer pluti miros de ars. Copiii priveau, cu sufletul la gură. Smocul negru se aprindea, se aprindea din ce în ce, şi în curînd se înălţară primele flăcări: mîneca începuse să ardă...

— Aduceţi repede ramuri! Suflaţi în ele! Aşa... Ajunge, că ard de tot! Gata, gata! Stingeţi mîneca...

CAPITOLUL IV

din care se vede ce învăţăminte au tras de pe urma greutăţilor prin care au trecut

Curînd se adunară din nou în jurul focului. Uitaseră şi de frig, şi de groază, şi vorbeau între ei, liniştiţi. După noaptea aceea posomorîtă şi grea, ziua li se părea deosebit de senină şi lumea plină de bucurii. Moartea, care trecuse pe lîngă ei, îi îndemna să li se pară viaţa minunată, deşi

copiii își pierduseră și bruma de lucrușoare cu care își mai îndulciseră cît de cît traiul. Nu mai aveau nici așternuturi, nici lemne, nici genți, nici cărți, nici caiete... Paltonul lui Așot dispăruse, dispăruse abaua lui Aso, dusă era căciula lui Sarkis și una din ghetele fetei. Dar, în urma acestei noi încercări, dobîndiseră mai multă experiență, deveniseră mai încrezători în propriile lor forțe.

— Ce-a fost asta, Așot? Ce-a fost cu balaurul ăla care a venit și a plecat? întrebă Aso, după ce se mai încălziră și se mai odihniră.

În ochii ciobănașului, Așot reprezenta o autoritate de necontestat care trebuia să cunoască toate tainele lumii.

— Eu am văzut cum a fost — adăugă ciobănașul. Apa a năvălit de sub stînci, buh!... Ca și cum steiul și-ar fi umflat pieptul cu aer și l-ar fi zvîrlit apoi afară.

— Nu, Aso, n-a fost chiar așa, dar cam pe-acolo. Și eu dormeam. Visam. Se făcea că sîntem în curte la Șușik și jumuleam o găină, s-o frigem — începu Gaghik. Deodată, torentul m-a aruncat din peșteră, întocmai ca un dop din gîtul unei sticle pline cu vin nou... Nici n-am apucat bine să mă dezmeticesc, că apa a dispărut... Fir-ar a naibii, cel puțin să mă fi lăsat să mănînc găina!...

Așot își dăduse seama că era vorba chiar de torentul care uda pe vremuri livada străbunicului său. Le povesti și celorlalți și, din felul cum asculta Aso, înțelese că ciobănașul este foarte speriat.

— Nu există nici un fel de draci pe-aici, Aso! îl liniști Așot. Este numai apă. S-adună în adîncurile pămîntului. Ții minte că tot timpul am auzit pic-pic, pleosc-pleosc... Erau picăturile ce se scurgeau în rezervorul natural. Cînd se umple, apa se revarsă peste margini. De ce se revarsă însă atît de năvalnic, n-avem noi de unde ști. Le-om povesti mai tîrziu părinților noștri, au să vină aici specialiști, au să cerceteze... Acum, băieți, hai să vedem ce se întîmplă în locuința noastră!

Lui Aso i se făcuse inima cît un purice de frică, dar nu crîcni. Cît despre Gaghik, acesta spuse:

— Am să mă duc să mai rup niscai crengi pentru foc... Și deodată își aminti: Așot, înțelegi acum de ce în peștera noastră nu sînt urme de capră?

— Adevărat! se dumeri Așot, lovindu-se cu palma peste frunte. Dar este foarte important! Înseamnă că ele știu

că din peştera asta apa năvăleşte din cînd în cînd! E vorba de instinctul de conservare...

Clătinînd uimit din cap, Aşot porni spre peştera unde înduraseră atîtea necazuri. Porni şi Gaghik după el. Panta din faţa peşterii fusese curăţată de pietre de către torent, iar ceva mai jos se dusese şi zăpada. Pe alocuri se zăreau grămăjoare de vreascuri, zvîrlite tot de şuvoi.

— Paltonul meu!... se bucură Aşot.

Într-adevăr, îşi zări paltonul agăţat de o tufă.

Intrară cu teamă în peşteră: înăuntru nu mai era apă, iar din ungherul acela îndepărtat se auzea un fel de şuierat uşor, un clipocit, un plescăit. Aşot şi Gaghik traseră cu urechea: erau atît de atenţi, de parcă din clipă în clipă se aşteptau să vadă apa năvălind cu un vuiet asurzitor. Aşot făcu cîţiva paşi şovăielnici, după care se lăsă pe fundul jilav al peşterii şi se tîrî spre adîncurile ei.

— Da — şopti el — rezervorul golit se umple din nou. Vine apă de undeva, din inima muntelui. Dar de ce oare este aruncată atît de năvalnic, ca apoi să se oprească?...

Nimeriră într-un colţişor absolut uscat, pe care apa îl ocolise şi unde, de sub un morman de frunze uscate, îi priveau, speriaţi, doi ochi mici şi negri.

— Ai scăpat teafăr, drăguţule! se bucură Aşot.

Era micul arici, favoritul fetei. Cît ai clipi, ariciul se făcu ghem. Aşot îl luă însă cu grijă şi-l băgă în buzunarul ud al paltonului. Ieşiră apoi din peştera cu bucluc. Cît de puţin primitoare se dovedise pînă la urmă! Ce stavilă nouă, aproape de netrecut, ridicase ea în drumul lor! Ce să facă? Să-şi caute alt adăpost? Să-şi adune aşternuturi noi? Să umble iar după lemne de foc? Sau mai bine să lase totul baltă şi să-şi vadă de curăţatul potecii?

Frămîntat de gîndurile lui amare, Aşot îşi luă rămas bun de la adăpostul acela „turbat".

— Ah, ariciul meu trăieşte! se bucură Şuşik cînd Aşot îl scoase din buzunar şi i-l întinse. Dar ce-i cu geanta mea? N-aţi găsit-o?

— Ba da, a scăpat şi ea! Ţine-o!

— Dar cum de-i uscată? se miră fata. Doar era alături de mine!

— Peste noapte am agăţat-o de perete — zise încet Aşo. Ca să nu te stingherească...

— Alte manifestări de „familiarism" ! Ei, Aso, Aso ! Nu ţi se pare că-i protejezi prea mult pe cei apropiaţi ? îl ameninţă Gaghik cu degetul.

— Bine că au scăpat cărţile lui Şuşik ! spuse Aşot. O să putem din cînd în cînd să mai citim... Noaptea, în orele libere... Sarkis, cum te simţi ? Mai bine ? Te mai doare piciorul ? Ei, bravo ! Toate au să treacă, băieţi, toate greutăţile, toate zilele acestea apăsătoare... Omul însă rămîne. Ne vom întoarce acasă şi vom uita totul. Nu vom uita însă niciodată nici ceea ce am greşit aici, nici ceea ce am făcut bine — rosti Aşot, solemn ca de obicei. Acum, hai să încercăm să tragem o concluzie din ultimele noastre păţanii...

Mare amator de şedinţe şi discursuri, Aşot nu renunţa nici acum.

— Fiecare dintre noi să caute să-şi aducă aminte ce-a făcut în timpul cînd s-a năpustit apa. După aceea... — vorbi el, însufleţit, şi îi privi pe toţi cercetător.

Sarkis lăsă ochii în jos. Şuşik şopti :

— Eu am plîns şi am chemat-o pe mama...

— N-ai făcut bine ! spuse Aşot, povăţuitor. Poate că vom fi siliţi să trecem prin încercări şi mai grele, deci trebuie să ne pregătim a le înfrunta !

Pare-se că greutăţile îndurate nu-l schimbaseră cu nimic. Cîtă voinţă avea băiatul acesta ! Iar glasul îi răsuna hotărît, sonor printre stînci, dar, ca întotdeauna, niţeluş cam solemn.

— Uite, să vă povestesc o întîmplare pe care o ştiu de la bunicul meu — începu el după o scurtă pauză. Cică odată a sosit pe malul Sevanului, tocmai din Petersburgul de odinioară, un savant academician. Venise să viziteze mînăstirea. Iar mînăstirea se găsea pe insulă. Aşa că i-a rugat pe pescarii din Samakaberda [1] să-l ducă pînă acolo, pe şlepul lor. Pescarii s-au învoit. Pe drum, savantul numai ce-l întreabă pe unul dintre pescari : „Prietene, ştii aritmetică ?" „Nu, boierule". „Păcat — zise savantul, clătinînd din cap. Ţi-ai pierdut un sfert din viaţă !" După care, îl întrebă pe altul : „Dar tu ştii gramatică ?... Dar geografie ?"... „Nu, boierule, noi nu ştim carte. Toată viaţa noastră ne-o petrecem aici, pe lac." „Păcat ! V-aţi pierdut ju-

[1] Mic cap pe lacul Sevan, unde înainte se afla un cătun de pescari.

mătate din viaţă" — spuse savantul. Numai că, ce să vezi, pe la mijlocul drumului se iscă deodată o furtună. Pescarii încep să-şi scoată hainele de pe ei, iar unul se întoarce spre savant: „Dar dumneata, boierule, ştii să înoţi?" „Nu". „Păcat, ţi-ai pierdut viaţa toată, că şlepul nostru se răstoarnă!"... Ei, acum să vă spun de ce v-am istorisit povestirea asta a bunicului meu! continuă Aşot.

Gaghik îi luă însă hotărît vorba din gură:

— Las' c-am înţeles! Am înţeles! Din considerente pe-da-go-gi-ce! îl ironiză el. Măi băiete, măi, nu te mai schimbi!

Aşot, supărat, îşi muşcă buzele. Cine ştie, poate că, într-adevăr, nu fusese chiar momentul potrivit să-şi îndemne tovarăşii la bărbăţie! Totuşi, de ce nu?... Căci, după el, acest soi de discuţii nu erau niciodată de prisos.

Tăcură cu toţii cîteva clipe, apoi Aşot, făcîndu-se că nici nu se sinchiseşte de spusele lui Gaghik, se întoarse către Sarkis:

— Vreau să-ţi spun ceva. Nu te supăra şi, crede-mă, de acum încolo n-ai să mai auzi din gura mea cuvinte neplăcute. E pentru ultima oară. Ascultă, Sarkis, taică-tău n-o să fie în vecii vecilor responsabil magaziner, nu-i aşa? Asta înseamnă că nici tu n-ai să poţi trăi mereu pe de-a gata, că va veni o vreme cînd vei fi nevoit să-ţi cîştigi existenţa prin muncă. Numai că tu te-ai învăţat să stai sub pom şi s-aştepţi să-ţi pice para mălăiaţă...

Toţi rîseră. Rîse şi Sarkis, dar cam stînjenit.

— Uită-te la Aso! continuă Aşot, însufleţit de succesul obţinut. Iată de la cine trebuie să luăm exemplu cu toţii! Şi cînd te gîndeşti că l-ai privit totdeauna cu dispreţ...

La început, Aso roşi, dar cînd simţi asupra sa privirile mîngîietoare ale lui Şuşik, se pierdu cu totul. El trăise toată viaţa la fermă, cu ciobanii şi cu cîteva babe, şi nu avusese nici un fel de băieţi, prieteni. De fete, nici vorbă. Umblase mereu cu turma: vara în munţi, iarna în stepa mugană. Ce fete poţi găsi acolo?... Iată de ce faptul că Şuşik se afla printre ei îl stînjenea din cale afară, dar în acelaşi timp îl stimula, îl îndemna la fapte cît mai îndrăzneţe. Mintea lui zămislea fel şi fel de visuri... Ar fi vrut să săvîrşească ceva neobişnuit, ceva care să atragă atenţia băieţilor. A băieţilor şi, mai ales, a fetiţei acesteia subţirele, gingaşe, a aceleia pe care o numea „sora" lui.

Ce se petrecea însă în sufletul lui Sarkis? Inima lui era tulburată. „Băieţii ăştia — gîndea el — nu mă iubesc, iar afacerile pe care le învîrteşte tata îi dezgustă. Şi totuşi, în două rînduri mi-au salvat viaţa... Dac-aş fi fost singur, muream, nu încape îndoială!" Aşa că îşi luă inima în dinţi şi rosti, mişcat:

— Eu, tovarăşi, mă simt vinovat faţă de voi... Duceţi-vă şi căutaţi acolo... sub piatra aceea roşcată de lîngă nuc... E ceva demîncare acolo! Luaţi!

Copiii se uitară unul la altul, tăcuţi.

— Nuci?! se repezi Gaghik primul. Ce mai staţi?...

Şi porni în fugă spre piatra stacojie, vînturîndu-şi băţul în mers.

Boinah, alarmat, dădea din coada-i lăţoasă şi se uita întrebător la stăpînul său, căci nu prea pricepea ce se petrece. Aso se ridică şi porni grăbit în urma lui Gaghik. Iar după ciobănaş o zbughi şi Şuşik. Alergară cu toţii spre depozitul veveriţei. Ajunseră tocmai în clipa cînd Gaghik îl desfăcuse şi îşi umplea buzunarele cu nuci.

— Vai, pupa-ţi-aş botişorul! zise el, cu gîndul la veveriţă. Ia uitaţi-vă cu cîtă grijă le-a adunat! Le-a adus cu lăbuţele ei, una cîte una, una cîte una! Şi toate astea, ca să ne scape pe noi de la moarte. Vai, vai, vai! Astea nu sînt nuci, ci... numai cine le va mînca va înţelege! Cine nu, nu va şti niciodată!

Sarkis, de la locul lui, sta şi-i asculta. Se uita ţintă la un nor ce plutea pe cer. Sta culcat şi se gîndea că, în sfîrşit, şi în viaţa lui intraseră tovarăşi buni şi inimoşi. Niciodată nu avusese alţii ca ei... La drept vorbind, nici nu le dusese dorul. Acum însă, înconjurat de prieteni, învăluit de căldura şi de grija lor, se simţea parcă mai bun, mai curat. Şi din această cauză, viaţa îi apărea cu totul altfel...

După ce se sfătuiră, copiii se hotărîră să renunţe pentru un timp la deszăpezitul potecii. Cum să munceşti dacă nu ai unde să te încălzeşti, să te odihneşti, să dormi? Trebuia mai întîi să găsească o altă peşteră, să creeze acolo condiţii cît de cît mai bune, ca să se odihnească şi să-şi revină din emoţiile încercate în ultimele zile. Prima şi cea mai urgentă problemă ce li se punea în faţă era problema mîncării.

CAPITOLUL V

din care se vede că băieţii au fost nevoiţi s-o ia de la capăt

Da, din nefericire, au fost nevoiţi s-o ia de la capăt. Stihia cu oarbele-i puteri îi lipsise de tot — de locuinţă, de adăpost, de hrană, de arme, de posibilitatea de a-şi continua munca la curăţatul zăpezii. Pînă una alta, despre asta nici nu putea fi vorba, căci aveau ceva mult mai important de făcut, şi anume să găsească o altă peşteră şi să se gospodărească în aşa fel, încît s-o poată locui.

Aşot şi Aso porniră deci în căutarea unei peşteri. Şuşik rămase lîngă Sarkis, iar Gaghik primi sarcina să caute demîncare.

Aşot şi Aso se urcară pe munte.

— Hai în Peştera Vrăbiilor. Trebuie să fie uscată şi caldă de vreme ce păsările înnoptează acolo — spuse Aso.

Aşot fu de acord şi, tăcuţi, o luară amîndoi spre stîncile care înconjurau defileul în dreapta unde, la poalele lor, se zărea gura întunecată a peşterii. După o bucată de drum, se opriră să-şi mai tragă sufletul.

— Aici o să fie frig — constată Aşot. Intrarea e prea mare. Trebuie să găsim o peşteră cu gura joasă şi îngustă.

— Da — încuviinţă Aso. Dar dacă intrarea o să fie îngustă, fumul o să se lase în jos şi-o să ne usture ochii. De aici, fumul o să iasă mai uşor, mai repede. N-avem decît să acoperim intrarea cu pietre, ca s-o îngustăm.

Altă dată, Aşot n-ar fi fost de acord, dar după întîmplările din ultimele zile devenise mai înţelegător. Fără a rosti un cuvînt, intră în peşteră. Nu fură nevoiţi să-şi plece capul. Însă, pe măsură ce pătrundeau tot mai adînc, bolta cobora şi, pînă la urmă, formînd un unghi, cobora pînă la pămînt. Aso fu de părere că într-o peşteră ca asta fumul nu se va aşterne pe boltă. Cînd ieşiră din nou la lumină, observară că, departe de fostul lor adăpost, erau destule vreascuri şi ierburi. Zăriră şi cîţiva brăduleţi piperniciţi ce se înălţau ici-colo pe povîrnişuri. Adunară repede un braţ de vreascuri, rupseră cîteva crengi de brad pufoase şi se întoarseră la ai lor.

Gaghik îi întîmpină din prag.

— Ia spune, Aşot, de ce-ţi lucesc ochii? Te pomeneşti c-ai descoperit un adăpost minunat! turui el îndată ce îi văzu. Află însă că eu, personal, nu mă bag în nici o peşteră într-o zi atît de senină!

Într-adevăr, soarele strălucea viu, că nici unul n-avea chef să se vîre în hruba aceea de piatră rece. Înduraseră atîta frig peste noapte, încît acum erau aproape fericiţi, şi degeaba şi-a tocit Aşot gura c-ar fi timpul să se mute în noua lor locuinţă, căci nimic nu i-a putut îndemna să se urnească din loc.

CAPITOLUL VI

din care se vede ce întîmplări neaşteptate îl pasc pe cel care, ocupînd un post de răspundere, uită de modestie

În ziua aceea, o picoteală plăcută puse stăpînire pe toţi captivii din defileu. Mai ales pe Sarkis, care se desfăta odihnindu-se. Stătea culcat pe spate, cu mîinile sub cap şi cu piciorul bolnav spre foc. Cu ochii aţintiţi către bolta albastră a cerului, retrăia în minte toate întîmplările acelei zile: uneori se posomora, dar imediat un zîmbet fericit îi lumina faţa.

Închise ochii şi îşi aduse aminte cum a căzut de pe stîncă, apoi cum a năvălit torentul — clipa aceea poate tot atît de îngrozitoare. Dar piciorul? Vai, ce durere cumplită! Însă l-au ajutat tovarăşii lui. Nici nu ştiau că-l scăpaseră de o mare nenorocire.

Sarkis ţinea bine minte o întîmplare petrecută odată, pe aria electrificată a colhozului. Ruben, mecanicul, căzuse de pe stîlp şi îşi scrîntise încheietura piciorului la şold. Nu l-au dus însă la timp la spital. L-au ţinut acasă două săptămîni, iar cînd l-au transportat, era prea tîrziu. Nici profesorul n-a mai putut să-i facă nimic! Le-a spus că, a treisprezecea zi după accident, piciorul încă mai poate fi salvat, dar mai tîrziu nimic nu se mai poate face. Şi uite-aşa a rămas Ruben şchiop toată viaţa, de-o să umble în cîrje pînă la moarte! Iată de ce mare nenorocire l-a apărat pe el, Sarkis, ciobanul Aso.

— Un bob zăbavă, Aşot! răzbi pînă la Sarkis glasul lui Gaghik.

Dar Sarkis nu asculta ce vorbeau ceilalţi, căci se întorsese iar la gîndurile sale, şi glasurile tovarăşilor săi ajungeau pînă la urechile lui, pierdute parcă undeva, departe de tot.

„Dar ce, Aşot a făcut puţin?... El nu de schilodire m-a scăpat, ci de la moarte! gîndea Sarkis, şi în suflet îi creştea tot mai viu un simţămînt de recunoştinţă. Numai că între Aşot şi Aso e o deosebire ca de la cer la pămînt... Aso are inimă de aur. Face fapte bune fără să-l vadă cineva, fără să-ţi scoată ochii, pe cînd Aşot vrea să-l ştie o lume întreagă... Face o faptă mare, bun, dar o face în aşa fel, de parcă ţi-ar zvîrli-o în obraz! Ba, pe deasupra, te mai aştepţi să-ţi mai scoată şi ochii... Da, cînd îşi ţine discursurile moralizatoare, crede că are dreptul să vorbească cu tonul unui filantrop... «Am făcut, vezi dumneata, cutare lucru pentru tine, aşa că-mi eşti obligat.» Asta nu e bine!"

Şi oricît s-ar fi străduit Sarkis, nu putea să-şi biruie antipatia faţă de Aşot.

„Dar despre ce-or fi vorbind?"

Îşi alungă gîndurile şi începu să asculte. Aha! Se pare că Aşot vrea să se mute într-o altă peşteră, dar Gaghik se împotriveşte. Gaghik ăsta tot nu s-a obişnuit că Aşot nu admite să fie contrazis, mai ales în prezenţa fetei! Cum să-l contrazici? E şef! Înseamnă să-i subminezi autoritatea de şef!...

Pe faţa trasă a lui Sarkis lunecă un zîmbet ironic. „Ia te uită la el ce aprins e! I-o fi spus Gaghik ceva care l-a supărat. L-a atins"...

— De ce nu vă supuneţi? Atunci de ce m-aţi ales?...

Şi deodată răsună glasul calm al lui Gaghik.

— Ia ascultă, Aşot, lasă-te de felul ăsta de a vorbi cu noi! Sîntem toţi de-o vîrstă, şi nu e cazul ca unul dintre noi să se poarte cu ceilalţi ca un şef... să ordone, să dea dispoziţii. Învaţă-te şi tu să te sfătuieşti cu ceilalţi, să ţii seama de părerea altora...

Sarkis remarcă tonul lui Gaghik — neobişnuit de serios. Cît despre Aşot, îi zvîcnea obrazul stîng, pe care, din cauza roşeţei, nici nu se mai vedeau aluniţele. Aşot îl asculta ţîfnos pe Gaghik şi se uita cu coada ochiului la Şuşik. Dar fetiţa parcă nici nu auzea ce vorbesc ei.

— E drept — continuă Gaghik — da, e drept că sub presiunea maselor — şi se împunse cu degetul în piept — sub presiunea maselor, de ieri ai devenit ceva mai democrat! Dar asta încă nu este...

— Sînt la fel cum am fost! i-o reteză scurt Aşot.

— Nu, te-ai mai schimbat! Nu mai spui cum spuneai înainte: „Fă cutare lucru", ci zici „Să facem"... Şi asta este bine. Dar recunoaşte că-ţi place să porunceşti. Te ţii tu cît te ţii, însă pînă la urmă tot scapi o grosolănie! Lasă-te de astea, frăţioare, că n-o să-ţi folosească la nimic. Dacă vrei ca ceilalţi să te asculte, vorbeşte-le frumos. Dacă însă...

Toată ploaia asta de „dacă" şi întreg rechizitoriul lui Gaghik îl loveau dureros pe Aşot, băiat foarte ambiţios din fire. Într-adevăr, în ultimele zile se străduise să fie ceva mai blînd, să se poarte mai firesc cu tovarăşii săi. Acum însă... „Nu! Se vede treaba că, altfel, nu merge să te porţi cu ei!" îşi zise Aşot, enervat la culme şi, nemaiputîndu-se stăpîni aruncă tăios:

— Fără mine aţi fi pierit cu toţii!... Cu toţii!

Pînă atunci, Gaghik se străduise să păstreze un ton oarecum glumeţ, deşi de astă dată nu prea izbutise. Cînd auzi însă ultimele cuvinte ale lui Aşot, se posomorî dintr-o dată şi, după o clipă de tăcere, spuse:

— Bine, Aşot... Dacă ai o părere atît de bună despre tine, eu cred că cel mai bun lucru ar fi să te înlocuim. Am să discut şi cu ceilalţi. În primul rînd o să fie mai bine pentru tine însuţi...

Aşot chicoti răutăcios:

— Şi cine să-mi ia locul? Fricosul de Gaghik sau... — se porni să turuie el, gata să rostească o vorbă jignitoare despre fiecare în parte, dar se opri la timp: ar fi fost o prostie să şi-i pună pe toţi în cap!...

— Gaghik, ajunge! Aşot, te rog să taci... — interveni Şuşik, cu ochii plini de nelinişte şi cu inima bătînd iute.

— Nu, Şuşik, nu! Aşa ceva nu se trece cu vederea! rosti Gaghik, scos din fire. Adu-ţi aminte: „Să nu mai aud văicăreli!", „Nu mai scînci!", „Fă ce ţi se porunceşte!" Ce este tonul ăsta? Aşa vorbeşte dumnealui cu noi? Dacă acum nu izbutim să-l lecuim de îngîmfare, o să iasă din el un birocrat dintre cei mai despotici! Uite, dacă vreţi, vă fac dovada că toată autoritatea lui este artificială! Vreţi? Hai să votăm pentru el!... Bineînţeles, vot secret...

Nimeni nu-i răspunse, deşi era limpede că toţi se arătau curioşi să vadă ce-o să iasă din „experienţa" asta. Şi-apoi îi atrăgea, prin gravitatea ei, însăşi procedura votului secret. Gaghik scoase din geanta lui Şuşik un caiet, rupse din el o foaie şi făcu nişte bileţele. Aşot îi urmărea mişcările, zîmbind dispreţuitor, dar în ochii lui negri se citea uimirea. Cum se poate una ca asta? Ce s-a întîmplat?... Gaghik, băiatul acesta atît de blînd şi de supus, se dovedeşte dintr-o dată serios, necruţător şi energic!... „O fi avînd niscai răfuieli vechi cu mine" — îşi spuse el şi încercă să-şi aducă aminte cînd şi ce anume greşise faţă de Gaghik. Bineînţeles însă că nu-şi aminti nimic. „Sau m-o fi invidiind că sînt şeful lor! îşi mai spuse el. Da, asta e, cu siguranţă! Vrea să fie el şef... Ei, poftim! O să fii, cum să nu!"... rîse Aşot de naivitatea tovarăşului său.

— De ce rîzi? Crezi că glumesc? se aprindea tot mai tare Gaghik. Uite, biletul ăsta e al tău! Pe el sînt scrise cinci nume. Şterge patru şi lasă numai unu. Apoi du-te şi pune-l acolo, după piatra aceea.

„E neplăcut, tare neplăcut ceea ce se întîmplă" — îşi zise Aso, dar, fiind prea modest, nu se încumeta să se amestece în discuţia lor. Sarkis tăcea. Însă, după cît se părea, nici el nu era împotriva realegerii lui Aşot. Cît despre Şuşik, fata stătea cufundată în gînduri. Pînă la urmă, luînd parcă o hotărîre, i se adresă lui Gaghik:

— Bine! Dă-mi şi mie un bileţel! Dă-mi şi un creion...

Aşot desluşi o ameninţare în glasul ei, şi lucrul acesta îl bucură. Dacă alţii nu, cel puţin Şuşik va fi de partea lui! Cît priveşte pe Sarkis, l-a ajutat atît de mult!... Ar fi să dea dovadă de cea mai neagră nerecunoştinţă dacă ar vota împotriva salvatorului său! „Şi Aso e de partea mea — îşi mai spuse Aşot, cîntărindu-şi în minte şansele. Dacă e aşa, am patru voturi din cinci! Căci şi eu votez! Gaghik o să rămînă singurul care"...

Simţindu-se din nou puternic, rosti provocător:

— Ei, de ce vă întoarceţi? N-aveţi curaj? Uită-te, Gaghik! Mie nu mi-e teamă! Chiar acum, aici în faţa ta, îţi şterg numele... Poftim şi votul secret!...

— Nu, fraţioare, aşa nu merge! Socoteşte-ne laşi, dacă vrei, dar o să votăm în secret! Aso, uită-te aici! Primul nume e al tău, pe ăsta ştii să-l citeşti. Al doilea e al lui Sarkis, al treilea...

— Şi numele ăsta ştiu să-l citesc... — bolborosi Aso, ruşinat.

Gaghik rîse :

— Ei, bineînţeles că ştii ! Este doar al lui Şuşik.

— Litera „S“ e încolăcită ca mînerul toiagului meu, aşa că n-o uit niciodată — se grăbi să se apere Aso.

— Da, da... şi se termină cu un covrig, ca şi coada lui Boinah al tău... Aşa-i ?... Ei, dar acum, gata cu glumele ! Ascultă... al patrulea e numele lui Aşot, al cincilea al meu.

Cu unicul creion pe care-l mai aveau, copiii făcură ştersăturile de rigoare pe bileţele, le împăturiră şi le aruncară în spatele bolovanului.

— Şi acum, Aşot, să alegem comisia de validare — spuse Gaghik. Întrucît şi tu, şi eu sîntem părţi interesate, lasă-i pe ei să numere voturile...

— Bine — spuse Şuşik — le număr eu cu Sarkis.

— Dar Aso ?

— El, pînă una-alta, ştie să citească pe armeneşte doar numele lui şi al meu. Pe-ale voastre nu le poate încă deosebi — rîse fetiţa.

Şuşik se bucura la gîndul noilor alegeri. Ardea de nerăbdare să afle cîte voturi va primi fiecare. Ia te uită ce-a mai născocit Gaghik ! Ce lucru interesant ! Şi alergă să ia bileţelele. Se întoarse, se aşeză lîngă Sarkis şi amîndoi începură să numere voturile.

— „Aso“... — şoptea Şuşik. Socoteşte pe degete, Sarkis ! Unu ! Încă o dată „Aso“, şi încă o dată... Vai, de trei ori ! exclamă ea, uimită şi bucuroasă.

Aşot şi Gaghik se trăseseră mai încolo şi se făceau că au treabă, deşi trăgeau cu urechea, încordaţi, la şoaptele ce răzbeau de după colţul stîncii. Ai fi zis că acolo se lămurea pentru ei întrebarea : a fi sau a nu fi ? !

În sfîrşit, Şuşik se ridică şi, cu bileţelele în mînă, se apropie de băieţi. Avea un aer solemn şi chipul îi strălucea de mulţumire. Ochii ei albaştri scînteiau cald, deşi, în acelaşi timp, desluşeai şi o undă de ironie.

„M-au ales !“ îşi spuse Aşot, mîndru şi sigur de sine, dar în aceeaşi clipă zîmbi în sinea lui : „Te bucuri ca şi cum s-ar fi putut să fie altfel !“ Şi se uită la ceilalţi cam de sus, deşi ardea de nerăbdare să vadă cu ochii săi propriul triumf. Numai că Şuşik parcă într-adins tărăgăna lucrurile, deşi cunoştea rezultatul !

— Ştiţi cine a fost ales ? spuse ea, în sfîrşit, străduindu-se să pară calmă. Extraordinar cum s-a întîmplat totul... Cu toate că, la drept vorbind, nu este extraordinar, ci aşa cum trebuie să fie... Acum şeful nostru este Aso...

Şi Şuşik se uită ţintă la ei, să vadă ce impresie făcuse asupra lor vestea aceasta. Sarkis zîmbea tăcut, vădit mulţumit. În ochii negri ai lui Gaghik licăreau luminiţe ironice : ieşise victorios. Aso scoase un strigăt mirat şi roşi pînă la rădăcina părului. Ca să-şi ascundă tulburarea, se întoarse şi-l mîngîie pe Boinah. Dar Aşot ?... Aşot stătea ca o stană de piatră. În prima clipă nici că-i venea să-şi creadă urechilor !

— Cum aşa ? Nu se poate ! Aţi greşit numărătoarea ! exclamă el.

— Nu, am numărat bine... Uită-te ! Sarkis are un singur vot „pentru" şi patru „contra", iar Şuşik cinci „contra" — rîse fata, cu gura pînă la urechi. Gaghik două „pentru" şi trei „contra", Aso două „contra", dintre care unul e al lui, iar Aşot... unul „pentru" şi patru „contra".

Vădit lucru că fetiţei, bună cum era, îi venea foarte greu să anunţe „sentinţa", ştiind ce lovitură va primi ambiţia bolnăvicioasă a lui Aşot. Iată de ce, cînd sfîrşi, oftă atît de uşurată, de parcă i-ar fi luat cineva o grea povară de pe umeri.

Aşot era tare abătut. Lovitura primită îl uimise prin neprevăzutul ei. Ce istorie ! Doar se socotise cel mai bun conducător ! Cine altul, în afară de Gaghik, ar fi putut fi împotriva lui ?... Şi-apoi Gaghik parcă poate fi un adversar ? Peste o clipă o să-i dea iar zor cu glumele lui, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Doar cu cîteva clipe înainte discutaseră amîndoi atît de paşnic... Nu, la mijloc era o neînţelegere...

Neînţelegere, vezi bine ! Numai că Gaghik se întoarse spre el şi, privindu-l drept în ochi, ca cel mai credincios prieten, rosti liniştit :

— Tu nu m-ai cruţat (îl mai seca la inimă cuvîntul „laş"), noi însă te cruţăm, şi de aceea nu-ţi spunem cine este cel care n-a avut curajul să-ţi şteargă numele !

Aşot păli, ca prins cu mîna în buzunarul altuia. A doua lovitură, mai neaşteptată decît prima ! Ceilalţi lăsaseră capul în jos, căci nu voiau să vadă ce efect vor avea aceste cuvinte asupra prietenului lor, pe care-l ştiau mîndru şi ambiţios. Grozav îl mai „cruţa" Gaghik !... Se putea oare aluzie mai limpede ? Pînă şi un neştiutor ca Aso — ciobănaşul habar n-avea de mecanismul alegerilor — pricepu că singurul vot

pentru Aşot fusese chiar al lui Aşot. Vai, ce întîmplare neplăcută !

Aso se ridică, chipurile, făcîndu-se că se duce să taie crengi pentru arc, şi se îndreptă spre tufişuri. „Poate îşi bat joc de mine ?" îi trecu prin gînd. Să fi ştiut că nimeni n-o să voteze pentru Aşot, el, Aso, bineînţeles, i-ar fi dat votul său. E ruşinos, foarte ruşinos ce s-a petrecut. Să fi fost în locul lui Aşot, el, Aso, ar fi intrat în pămînt de ruşine...

Se pare însă că Aşot simţea nevoia să intre în pămînt. Parcă-i vîrîse cineva un cuţit în inimă. Era la fel de jignit ca şi Mosi la nunta surorii sale cînd, în văzul satului, Saro îl trîntise mişeleşte la pămînt [1].

— Nu te supăra, Aşot — îi spuse Gaghik, prietenos. E spre binele tuturor... Şi ţie o să-ţi prindă bine o lecţie ! Nici pe mine nu m-au ales, nu-i aşa ? Dar eu nu mă supăr... Nu putem fi toţi conducători. Ştiu că nu te-aşteptai la lucrul ăsta, dar aşa se întîmplă întotdeauna cînd începi să te umfli în pene din cale afară ! Ei, ce zici ?... se strădui Gaghik să vorbească iar cu tonul lui glumeţ. Hai Aşot, hai ! Capul sus ! Doar nu s-a întîmplat nici o nenorocire ! Ridică-te, e timpul să ne mutăm în noul nostru adăpost...

Nimeni nu mai spuse nimic. Aso tăie nişte crengi mari, meşteri din ele un fel de targă, pe care îl aşezară pe Sarkis, apoi băieţii îl transportară pînă la Dealul Potîrnichilor.

— Te doare rău ?... întreba grijulie Şuşik, păşind alături de ei.

Sarkis zîmbi. Zîmbi trist, dar plin de recunoştinţă. Îl durea, sigur că-l durea... Însă ce leac poate fi mai bun pentru un bolnav decît vorba bună şi plină de grijă a unui prieten ?

CAPITOLUL VII

din care se vede că, fără să se întrebe dacă în defileul Panterei există un medic, boala se înfiinţează

Ce şef neobişnuit se dovedi a fi Aso ! El nu poruncea nimănui ! Cînd o văzu, de pildă, pe Şuşik că tremură şi de-abia se mai ţine pe picioare, se duse la bătrînul nuc şi

[1] Mosi şi Saro, eroii poemului „Anuş" de O. Tumanian.

adună atîtea frunze uscate, încît mai s-o înăbuşe în aşternutul moale şi călduros pe care i-l făcu!

— Ne trebuie încă multe frunze — îşi mărturisi el gîndul cu glas tare şi, uitîndu-se la soare, se scărpină după ceafă.

— De ce? întrebă Gaghik, urmărindu-i gesturile.

— De ce? Ca să îngustăm intrarea, dacă vrem să nu ne moară bolnavii.

— Avem unul singur şi stă lîngă foc. N-o să îngheţe.

— Nu-i numai unul; pare-mi-se că şi Şuşik s-a îmbolnăvit! zise trist Aso. Lut n-avem, aşa c-o să astupăm crăpăturile cu frunze. Nu-s ele prea trainice, dar n-avem încotro! O să astupăm toate crăpăturile şi intrarea, să fie mai cald înăuntru...

Avea dreptate Aso, căci acolo, printre stîncile defileului, unde apa lipsea, nu găseai nici lut, nici noroi. De voie, de nevoie, primiră cu toţii propunerea ciobănaşului. Noul lor şef nu chemă pe nimeni după el, dar cînd îşi legă mînecile cămăşii, făcînd din ea un fel de sac, şi porni iar după frunze, Aşot şi Gaghik îl urmară. Strînseră un maldăr şi-l puseră în faţa peşterii, apoi Aso se apucă de treabă; ceilalţi, fără să mai aştepte vreo explicaţie, îl imitară. Adunară pietre, căutînd să fie cît mai netede şi mai turtite, şi le înşirară una lîngă alta, în pragul peşterii, pe o porţiune lată cam de o jumătate de metru. Pe urmă, în loc de ciment sau lut, aşternură un strat gros de frunze, apoi alt rînd de pietre, şi ridicară astfel un zid care îngusta intrarea în grotă. Cînd socoti că este destul de înalt, Aso se opri şi, ştergîndu-şi sudoarea de pe frunte, spuse vorbindu-şi parcă sieşi:

— Ar trebui să facem încă un zid şi în partea cealaltă a pragului şi să lăsăm între ele o trecere îngustă, care să închipuie, cum s-ar zice, o uşă.

Şi în apropierea peşterii, şi mai la vale, erau pietre berechet, aşa că avură spor la treabă. Aşot muncea tăcut, concentrat, iar Gaghik, care îl privea din cînd în cînd cu coada ochiului, zîmbea. „Of, of, că jignit mai e!" gîndea băiatul. Dar faptul că Aşot se simţea „atît de jignit" fu de folos. Absorbit cu totul de muncă, lucra încordat, nervos, şi căra pietre atît de grele, pe care el, Gaghik, nici că le-ar fi putut urni din loc.

Cînd amîndouă zidurile atinseră cam un metru înălţime, Aso luă două crengi, pregătite din timp, şi le puse deasupra, ca un fel de traverse, una lîngă cealaltă. Planul lui devenea

tot mai clar : nu le rămînea decît să așeze pietre și deasupra traverselor, lăsînd doar o crăpătură îngustă și nu prea înaltă, pe unde, aplecîndu-se, să poată trece un singur om.

Lui Gaghik îi creștea inima de bucurie văzînd ce spor au la lucru, dar îi părea rău că nu e nimeni pe aproape căruia să-i facă pe furiș cu ochiul : „Vezi cît de energic se dovedește candidatul meu ?" Că doar nu era să-i spună lui Așot una ca asta ! Numai că tare îl mai mînca limba, drept care, uitînd toate necazurile prilejuite de „alegeri", tot nu se putu stăpîni pînă nu-i făcu lui Așot cu ochiul : „Ce zici, de ce e în stare mocăitul ăsta ?"... glăsuiau privirile lui. Așot se uită chiorîș la el și nu-i răspunse.

Între timp, munca se complicase : trebuiau să așeze pietrele și frunzele la o înălțime mai mare, și le venea greu să ridice pietrele pînă acolo. Așa că făcură o movilă, iar Aso se cocoță în vîrf, în timp ce ei îi dădeau la mînă material de „construcție".

— Sus să nu închizi ! Lasă o deschizătură pentru fum — îl sfătui Gaghik, grijuliu.

Aso zîmbi : „Adică cum crezi ? Să nu mă ducă mintea la atîta lucru ?"

Munciră pînă seara tîrziu, la lumina focului. Zidul se dovedea îndeajuns de gros, cu frunzele bine presate între pietre. Frigul nu mai putea răzbate prin el cît îi lumea ! Bineînțeles, în privința trăiniciei cam lăsa de dorit : dacă l-ar fi atins careva din greșeală, se prăbușea numaidecît... Ceea ce însemna că intrarea și ieșirea din peșteră trebuia să se facă cu grijă, ca nimeni să nu atingă ușa.

Cînd totul fu gata, Aso îl chemă pe Boinah și plecară amîndoi în Dumbravă.

— Încotro, Aso ? îi strigă Gaghik din urmă.

— După lemne...

Ăsta șef ! Nu spune nimic ! Trebuie să ghicești singur ce ai de făcut ! Altă soluție nu există...

Așot și Gaghik își ziseră c-ar trebui să se ducă și ei după lemne. Dar nu porniră spre Dumbravă, ci o luară spre peștera cu ghinion din care îi zvîrlise afară torentul, unde băieții văzuseră o sumedenie de vreascuri luate de apă și rămase prin tufișuri. Cînd se întoarseră, îl găsiră pe Aso lîngă foc, unde se căznea să-și dreagă, cu o țăpligă, una din opinci, ruptă.

În patul ei cald, Șușik dormea un somn foarte neliniștit. Obrajii îi ardeau, semn că fetița avea temperatură mare. După

un timp se trezi şi ceru apă. Ce să-i dea ?... Ar fi putut, ca de obicei, să încălzească pietre şi să le pună în zăpadă, dar...

— Apa rece o să-i facă rău. Ar fi trebuit să-i dăm ceai — rosti posomorît Aso.

— Ceai ? Dar în ce să-l fierbem ? De unde să luăm un vas ?... Şi-apoi, de unde ceai ? făcu Gaghik.

— Nu-i mare lucru de meşterit un vas — spuse Sarkis, ridicînd capul. Ţii minte că am citit noi la şcoală cum se făceau vasele în timpurile preistorice ?

— Da, din lut !... Dar de unde lut printre stîncile astea ? răspunse Aşot, ridicînd din umeri.

— Dar ăsta ce e, dacă nu lut ? şi Sarkis, săltîndu-se anevoie din aşternut, arătă spre o piatră roşcată ce zăcea lîngă foc.

— Lut ?...

— Da, lut pietrificat...

Văzînd că băieţii nu-l înţeleg, începu să le explice. Vorbea intimidat, tulburat, posomorît chiar. Fiindcă, de altfel, era pentru prima oară că venea şi el cu o propunere, pentru prima oară că încerca şi el să ajute colectivul. De aici, toată sfiiciunea şi reţinerea lui.

— E limpede, nu-i aşa — continuă el — că toate stîncile astea roşiatice din jurul nostru sînt calcaroase. Şi calcarul se formează în mare, nu ? Aici a fost cîndva o mare, aşa că trebuie neapărat să fie şi lut. L-au tot adus torentele de munte şi, sub greutatea apei, s-a împietrit... Pe urmă l-au mai presat şi straturile de pămînt... Ceilalţi îl ascultau numai urechi.

Ştiau că-i place geologia şi că visul lui era, ca la terminarea şcolii, să intre la Facultatea de geologie a Universităţii din Erevan. Chiar şi atunci cînd îi propusese lui Aso să ia, în loc de cremene, o piatră galbenă-alburie, n-o făcuse întîmplător, ci pentru că se pricepea foarte bine la pietre.

— Da, însă totuşi este piatră şi noi nu avem nevoie de pietre, ci de lut ! replică Aşot.

— Dacă o punem în apă, se înmoaie ? vru să ştie Gaghik.

— Se moaie — îi răspunse Sarkis, dar se grăbi să adauge : În decurs de veacuri, bineînţeles că se moaie ! Dar dacă găsiţi pe undeva, prin apropiere, un loc umed, acolo puteţi afla şi pietre care s-au prefăcut din nou în lut !

Oftînd uşor, Sarkis se întinse iar în aşternut. Vorba îl obosise : era încă foarte slăbit.

— Vai ! exclamă Gaghik, lovindu-se peste frunte. Păi apa aceea îndrăcită s-a tot scurs din peşteră veacuri în şir ! Să mergem ! Acolo, sub stufăriş, trebuie să fie lut !

Sarkis zîmbi, dînd din cap, căci era şi el de părerea lui Gaghik.

Luară cu ei o torţă, Aso îşi scoase din aşternut cîteva ramuri de brad şi porniră, orbecăind prin beznă, spre „Sălcioara". Ajunşi acolo, aprinseră crengile de brad şi, la lumina lor, se apucară să smulgă stuful cu rădăcini cu tot. Apoi, cu nişte beţe ascuţite, răscoliră prin pămîntul umed. Din păcate însă nu dădură de lut, ci doar de straturi de ierburi putrezite şi adunate acolo în ani şi ani. Torţele de brad arseră cît arseră şi se stinseră. Aso aprinse un rug şi continuă să sape cînd ici, cînd colo. Ceva mai jos de stufăriş, torentul peşterii croise un fel de mal abrupt, în care, la lumina focului, Aso desluşi o fîşie roşcată. Cînd o împunse cu degetul, văzu că e lut. Căută o piatră în formă de hîrleţ şi se apucă să sape grăbit.

— Ce faci acolo, Aso ? îi strigă Gaghik de sus. N-ai găsit nimic ? N-ar fi mai bine să plecăm ?

— Ce să fac ? Sap la lut — îi răspunse netulburat ciobănaşul.

— Lut ?... Iubitule, de ce taci ? De ce nu spui nimic ?

— Păi ce să spun ? Am de lucru...

Coborîră şi cei doi şi, cum dădură cu ochii de pămîntul acela stacojiu, îi şi săriră în ajutor.

— Să vedeţi ce minune de vase o să ne facem ! se entuziasmă Gaghik. Să vedeţi voi ce atelier de olărie o să ne mai aranjăm ! Să vedeţi ce... Ei, băiete, învaţă măcar de la găină : cînd ouă, cotcodăceşte de-o ştie o lume întreagă. Dar tu ce faci ?... Tu descoperi un lucru atît de preţios şi taci !

Nu era prima oară că modestia lui Aso îl uluise...

Cu cît săpau mai adînc, cu atît lutul era mai jilav ; la adîncime de jumătate de metru era chiar ud bine !

— Băieţi, să săpăm mai departe, poate găsim şi apă ! se bucură Gaghik.

— Nu ! Apa asta a ieşit de curînd din peşteră şi s-a infiltrat aici ! fu de părere Aşot.

Luară fiecare cîte un bulgăre mare de lut şi porniră spre peşteră. Pe drum, Gaghik tăie vreo douăzeci de ramuri subţiri de salcie.

— Ştii să împleteşti un coş ? îl întrebă Aşot pe Aso.

— N-am făcut asta niciodată — îi răspunse băiatul.

— Ei, atunci, pînă una-alta, să frămîntăm lutul.

Începură să lucreze amîndoi, tăcuţi. Gaghik, ceva mai la o parte, moţăia. În aceste cîteva clipe deschise un singur ochi ca iepurele şi bodogăni:

— Văd că fără mine nu merge treaba! Aşot, dacă unim inteligenţa mea cu forţa ta, n-o să ne prăpădim. Daţi crengile încoace... Voi, deocamdată, frămîntaţi lutul!

CAPITOLUL VIII

din care se vede că cine ştie meserie nu piere niciodată

Gaghik luă ramurile de salcie, le curăţă de frunze, le înfipse cu capetele în pămînt şi se apucă să le împletească. Lucra atît de repede şi cu atîta îndemînare, de parcă toată viaţa numai asta făcuse. Adevărul e că şi acasă Gaghik mai împletise coşuri. Coşuri mari de cărat paie tocate la vacă, şi coşuri mici pentru fructe şi legume. În fiecare toamnă, toţi ai casei — mama, tata şi el — le umpleau cu ciorchini aurii de struguri, cu roşii şi cu alte poame din rodul bogat al pămîntului din valea Araratului.

— Cine ştie o meserie nu piere niciodată — declară Gaghik, sfătos, lucrînd de zor la coş. Ia să vă spun eu o poveste; de altfel, azi e rîndul meu! Povestea asta o să-ţi prindă bine şi ţie, Aso, dar mai ales o să-i prindă bine prietenului nostru Sarkis. Ia uitaţi-vă la el! Face pe mortul, ca vulpea, dar a şi ciulit urechile să-mi asculte înţeleptele cuvinte. (Într-adevăr, un zîmbet uşor flutură pe buzele palide ale lui Sarkis.) Ei, şi cum vă spuneam, cîndva, demult, tare demult, Vaciagan, singurul fecior al împăratului din ţinutul Agvan, întorcîndu-se odată de la vînătoare, numai ce i-a ieşit în cale tînăra Anaid, fata ciobanului din satul Haţik. El i-a cerut apă să bea, însă apa nu numai că nu i-a potolit setea, ci i-a aprins un foc năvalnic în inimă. Şi cum să nu-i aprindă, cînd Anaid nu era fată, ci gazelă, adevărată gazelă... Avea nişte ochi negri ca ai mei. Iar sprîncenele trase parcă cu penelul, ca ale lui Şuşik a noastră. De cosiţe, nu mai vorbesc, că-i ajungeau pînă la brîu... Era năltuţă şi mlădie ca trestia. Era curajoasă şi înţeleaptă.

Pînă şi bătrînii din satul Haţik îi cereau sfatul. Cum să nu-ţi pice cu tronc o fată ca asta! Ei, şi prinţului Vaciagan i s-au aprins călcîiele şi, ca toţi îndrăgostiţii, şi-a pierdut capul. S-a dus deci glonţ la mamă-sa împărăteasa şi... „Una din două, zice, sau mi-o daţi de nevastă, sau mă duc la mînăstire, să mă sihăstresc!"... Aşot, dă-mi ramura aia! Ce-aţi rămas cu gurile căscate? De ascultat ascultaţi-mă, dar frămîntaţi lutul! Bunica mea ştia să toarcă, însă în acelaşi timp se războia aprig cu bunicul şi nu pierdea niciodată bătălia... Aha, Şuşik, zîmbeşti? Şi tu asculţi? Ascultă... ascultă! Pînă sfîrşesc eu povestirea, gata şi vasul tău de ceai! Ei, şi cum vă spuneam, împăratul s-a lăsat înduplecat de feciorul-său şi a trimis solie în satul Haţik, s-o peţească pe fata ciobanului. Numai că, să vedeţi voi ce mîndră s-a arătat fata aceea: „Nu vreau, zice ea, să fiu nevasta feciorului de împărat!"

— Vai! exclamă Aso, care asculta foarte atent povestea lui Gaghik.

— Da, chiar aşa cum vă spun! L-a refuzat! „Dacă feciorul împăratului vrea să fie bărbatul meu, atunci să înveţe o meserie." Degeaba au ţinut-o de rău: „Ascultă, fată hăi, el e stăpîn pe o ţară întreagă, toată lumea îl slujeşte, ce nevoie are de o meserie?"... Iar ea a răspuns: „Nu se ştie ce se poate întîmpla. Poate să vină vremea cînd cel care a fost slugă să ajungă stăpîn, şi stăpînul slugă"... Ca să vedeţi voi cîtă înţelepciune în mintea celor care au născocit povestea asta! Căci prevestirea lor s-a împlinit! Deci aşa a spus Anaid şi a adăugat: „Ce folos că e fecior de împărat? Dacă îşi pierde împărăţia într-o bună zi? Din ce-o să trăiască?" Acum, ascultă atent, Sarkis, căci partea asta te priveşte şi pe tine... Tu poate c-ai să zici în sinea ta: „Iar se leagă de mine". Nu te supăra, frăţioare, că n-ai de ce! Gîndeşte-te şi tu: Aşot poate să trăiască din vînat, eu, împletind coşuri, Şuşik, spălînd rufe, Aso, păscînd oile... Dar tu ce-ai să te faci? Ehe, meseria e brăţară de aur!... Ia priveşte ce mîndreţe de coş am făcut!

— Şi ce s-a întîmplat mai departe, Gaghik? întrebă, nerăbdătoare, Şuşik.

— Ce s-a întîmplat? S-a întîmplat că prinţul Vaciagan, de supărare, s-a apucat să înveţe o meserie. A trecut un an şi, pînă la urmă, a învăţat să ţeasă brocart din fir de aur. A ţesut el o bucată mare de brocart, a cusut din ea o minune de bluză şi i-a trimis-o fetei. Cînd a văzut Anaid că prinţul a meşterit cu mîna lui un coş atît de minunat... Ptiu, ce coş?

Bluză, bluză voiam să zic! rîse Gaghik, privindu-i pe ceilalți, bucuros că povestea lui avea darul să-i facă să mai uite de necazuri. Toți îl ascultau, chiar și bolnavii. Ei, și-atunci — continuă el — Anaid s-a învoit și au făcut nuntă de-a mers vestea. Dar prințul Vaciagan a zis așa: „Pînă nu vine și frate-meu mai mic, Gaghik, nu pun în gură nici o bucățică din șașlîkul ăsta"... De unde să știe el, sărmanul, că frățîne-său Gaghik zace aici, în defileul Panterei, și-i ghiorțăie mațele de foame!... Ei, dar să mergem mai departe cu povestea... Ce să vă mai chinuiesc? Abia au trecut cîteva săptămîni de la nuntă, cînd numai ce împăratul și împărăteasa își dau sufletul, iar fiul lor Vaciagan se urcă pe tron. Cam prin vremea aceea însă începuseră să piară oamenii de prin orașe și sate, și toate disparițiile astea erau învăluite într-o taină de nepătruns. Întocmai ca și cu noi: plecau de la fermă în sat și deodată dispăreau și se trezeau într-o văgăună întunecată ca defileul Panterei.

Ce s-a gîndit atunci noul împărat? „Ia s-o pornesc prin țară, să văd ce are și ce-i lipsește. Poate așa am să aflu și unde pier supușii mei." A lăsat-o pe Anaid în locul său pe tron să domnească, iar el, îmbrăcat în haine țărănești, a plecat să colinde prin împărăție, ca să cunoască nevoile poporului. Se purta bine cu norodul, căci așa-l povățuise nevastă-sa, care era fiică de cioban... Zic bătrînii — se întrerupse Gaghik — că dragostea îi schimbă pe oameni. De-o fi așa au ba, nu știu! E pe-aici vreunul din voi care să fi încercat lucrul ăsta? Nu? Ei, asta mă bucură, că, altfel, noaptea nu s-ar mai lipi somnul de el și ar slăbi...

Cum vă spuneam, a ajuns Vaciagan și în orașul Peroj, de pe malul Kurei, unde trăiau niște persani păgîni. Acolo însă mai trăiau și ceva armeni. S-a dus deci Vaciagan în piață, cînd vede deodată un om bărbos, chipurile marele preot, iar în urma lui alții, cu cin mai mic. Veneau, cumpărau mărfuri, le legau în baloturi și baloturile le dădeau altora, care erau un fel de hamali. Ia și Vaciagan un balot și pornește și el în urma celorlalți hamali, căci ardea de dorința să intre în casa marelui preot, să vadă ce-i acolo. Au mers ei cît au mers, pînă au ieșit din oraș și au ajuns într-un loc unde se înălța o cetate împrejmuită de ziduri înalte. Porțile de fier s-au deschis cît să intre ei, hamalii, iar apoi s-au închis la loc. „Ei, drăcie! se miră împăratul. N-oi fi nimerit cumva într-o capcană?" Ei, hamalii, au fost duși în niște hrube

săpate în pămînt, unde, sub amenințarea bicelor, munceau sute de oameni. Munceau aproape pe întuneric, în fierării, în țesătorii, în ateliere de tîmplărie... Toți erau goi, istoviți și slabi ca vai de ei. Munceau din răsputeri atîta vreme cît stăteau pe picioare. Care cădea era luat, zvîrlit în niște cazane mari de aramă și fiert. Carnea lui slujea drept hrană celor rămași în viață... Iar preoții scoteau din atelierele astea blestemate de sub pămînt sute de mărfuri de tot soiul, pe care le trimiteau la orașe și se îmbogățeau.

Care dintre prizonieri cunoștea meserie era silit să muncească ; care nu, trecea la „tăiere". Pe Vaciagan, care era „o bucățică grasă", au vrut la început să-l trimită drept la casap... Dar el s-a rugat : „Vai, nu mă omorîți, că am să-i fac marelui preot un brocart cum nu s-a mai văzut vreodată !" „Bine, i-au zis, apucă-te, dară, și țese." „Pentru asta, îmi trebuie o odaie luminoasă, ca ochiul meu să poată deosebi culorile." I s-a dat o încăpere. „Acum, zice, să nu mă hrăniți cu carne, fiindcă am să mor și voi o să pierdeți un cîștig bogat. Țesătura pe care o să v-o fac eu o să vi se plătească în aur, de o sută de ori mai mult decît cîntărește ea." „Și dacă n-om vinde-o la prețul acesta ?" „Atunci să-mi tăiați capul"...

Zis și făcut. I-au dat lui Vaciagan lactate și legume, iar el s-a apucat să țeasă un brocart atît de minunat și cu desene atît de meșteșugite, încît numai cel ce le deslușea putea să priceapă tîlcul lor. Să nu credeți că Vaciagan se gîndea numai la el... — adăugă Gaghik, întrerupîndu-și iar povestea. (La aceste vorbe, atît povestitorul cît și toți cei de față se feriră să se uite la Sarkis.) Vaciagan — continuă băiatul — a cerut zece lucrători să-l ajute, deși n-avea nevoie de nici unul. I-au dat preoții și ajutoare, pe care au trebuit, vezi bine, să-i hrănească ca și pe el. Ce să-i faci : meșterul își prețuise atît de mult țesătura, încît preoții își pierdură și somnul de nerăbdare. Iar Vaciagan, scăpat pînă una, alta de securea călăului, își îmbărbăta necontenit tovarășii : „Țineți-vă bine, că și pentru noi s-or deschide cîndva porțile astea ! Doar n-o să rămînem în vecii vecilor în defileul Panterei !" Copiii zîmbiră, iar Gaghik, împletind cu sîrg la coșul său, adăugă pe același ton glumeț : Cînd brocartul a fost gata, cum e gata coșul meu acuma (Așot, ia dă-mi, te rog, lutul, să ne-apucăm de lipit), hop c-a sosit și marele preot ; s-a uitat el și a rămas cu gura căscată... „Pentru brocartul ăsta n-o să pri-

mim de o sută de ori mai mult aur decît cîntărește el, ci de două sute de ori, i-a spus Vaciagan. Numai Anaid, împărăteasa, e în stare să ne dea atîta bănet. Căci numai ea se va încumeta să-și facă o rochie dintr-o țesătură atît de scumpă"...

În timpul ăsta, împărăteasa Anaid ședea pe tron și bocea așa cum or fi bocind acum rudele noastre: „De ce nu se întoarce Vaciagan?" „Unde s-o fi prăpădit Gaghik?" zic cei de la noi, de acasă... Zanghi, cîinele împăratului, schelălăia a jale, iar calul lui nu mînca nimic și slăbea pe fiece zi. Sta biata împărăteasă și se uita la ei, neputincioasă și chinuită de dor. Dar iată că într-o bună zi vine la palat un negustor și zice că a adus marfă de preț pentru împărăteasă.

Fu adus în fața ei. Își desface negustorul sacul, scoate din el minunea de brocart țesut de Vaciagan, îl ia împărăteasa, îl privește și inima începe să-i bată, mai-mai să-i spargă pieptul... Și nu era de mirare! Ia duceți-vă cu coșul meu în sat: toți au să recunoască meșteșugul mîinilor lui Gaghik! Rîdeți? Aso, mai ațîță focul ăla, să punem capodopera mea pe cărbuni.

Nuielele coșului se aprinseră trosnind în mijlocul vîlvătăilor, iar lutul care îl căptușea începu să se încălzească și să se învîrtoșeze.

— Tare s-a mai tulburat împărăteasa — continuă Gaghik — văzînd brocartul acela făurit chiar de mîinile bărbatului său. Era țesut în chip măiestru, cu tot felul de flori minunate: trandafiri, crini, viorele... Dar cînd s-a uitat mai de aproape, împărăteasa a priceput că nu erau doar flori, ci litere-flori, pe care ea le cunoștea foarte bine. Uitîndu-se cu luare-aminte, împărăteasa citi: „Anaid, iubita mea, am nimerit în iad. El se află în partea de răsărit a Perojului, în cetatea dinafara orașului, sub pămînt. Cel care o să-ți aducă acest brocart este unul dintre paznicii iadului. Dacă tu nu trimiți ajutor grabnic, află că am să mor și, o dată cu mine, sute de oameni nevinovați. Soțul tău, Vaciagan".

A citit împărăteasa scrisoarea asta neobișnuită și, cuprinsă de mînie, nu s-a putut stăpîni și i-a spus negustorului: „Adevăr ai grăit, mi-ai adus un brocart care n-are preț! Am să ți-l plătesc atît cît face"... Și la un semn, curtenii săi, înțelegînd-o, l-au înșfăcat pe negustor și l-au legat fedeleș de mîini și de picioare. Apoi au răsunat trîmbițele, porțile orașului s-au deschis larg și oastea a ieșit din oraș, avînd în frunte, călare pe un armăsar ce gonea ca gîndul, pe însăși împărăteasa Anaid, îmbrăcată în zale de aur.

Ce să vă mai spun? S-a dus oastea în orașul Peroj, au fost prinși toți preoții și siliți să deschidă porțile hrubelor subterane. Și de acolo a ieșit împăratul Vaciagan — așa cum o să ieșim și noi în curînd de aici — iar după el, sute de suflete nevinovate... Vă dați seama ce înseamnă să știi o meserie? își încheie Gaghik povestirea. Deși stau și mă gîndesc că pînă n-am să fac cu mîinile mele de aur niște strächini și oale de lut, în care să fierbem un bozbaș[1], tot n-o să pricepeți nimic din meseria mea!...

Povestea lui Gaghik le plăcu și se mai înviorară. Da, va veni și ziua cînd vor scăpa cu toții din iadul ăsta...

Cît despre Gaghik, însuflețit și el de povestea prințului-țesător, scoase din foc, mîndru nevoie mare, un prototip al măiestriei sale: o oală de lut. Cînd o văzu însă plină de crăpături, se rușină și bolborosi stingherit:

— Ia te uită! Are plesnituri!...

Și toată voioșia lui pieri fără urmă. Unde mai pui că Așot adăugase, zîmbind cu dispreț:

— Da, se vede cale de-o poștă că-i făcută de mîna ta! Tot satul ar recunoaște meșteșugul vestitului lăudăros Gaghik!

— Ai pus-o în foc prea udă — interveni Sarkis, săltîndu-se în capul oaselor. Cum să nu crape? N-ai văzut cum se fac carafele la olăria colhozului? Întîi sînt modelate, pe urmă uscate la soare și abia după aceea arse în cuptor.

— Ușor să dai din gură, dar unde să găsesc eu soare în miez de noapte? Ceaiul trebuie să-l facem acum, nu mîine!... Și Gaghik, abătut, se scărpină la ceafă. Bine! O să încetinesc ritmul producției — hotărî el. Astupă cu lut crăpăturile oalei și o puse lîngă foc: Las-o așa, să se usuce încet. Tu, Șușik, mai rabdă puțin!

Trecu destul de mult timp pînă să se usuce oala. Acum avea niște crăpături subțirele ca firul de păianjen. Gaghik le lipi din nou, le lăsă puțin să se usuce și puse oala în foc, privindu-și victorios tovarășii, ca și cum ar fi vrut să le spună: „Ei, ce părere aveți? Știe băiatul să iasă din încurcătură au ba?“...

Într-adevăr, ieșise din încurcătură!

[1] Supă de carne cu roșii.

— Aso, acum e rîndul tău. Adu nişte zăpadă, s-o topim în oală... Pînă atunci, mă duc să caut leacuri pentru bolnavi, un leac grozav care te tămăduieşte de toate bolile!

Se ridică şi porni cu paşi nesiguri spre uşă. Zăbovi o clipă în pragul peşterii şi se uită la contururile întunecate ale munţilor din depărtare, înciudat că nu este la fel de curajos ca Aşot.

Lucrul acesta era mai supărător ca oricînd. Observase peste zi, undeva, în apropiere, un zmeuriş şi ştia că din rădăcinile lui ciobanii şi vînătorii fac un „ceai" gustos şi bun de leac. Bine-bine, dar cum să ajungă la tufă? Făcu cîţiva paşi, dar deodată auzi lîngă el ceva foşnind şi se întoarse grăbit în peşteră.

— Am găsit zmeurişul, Aso, dar, din păcate, n-am avut cuţitul la mine. Du-te tu, te rog, şi taie cîteva rădăcini. Nu se poate leac mai bun la răceală... Ce noapte e afară, Aşot! Îmi spune mie inima: „Du-te, urcă-te pe creastă c-ai să găseşti acolo potîrnichile adormite, du-te şi prinde-le pînă la una!"

— Nu care cumva să te duci! spuse Şuşik, speriată.

— Dacă îmi dă voie Aso, pornesc chiar în clipa asta... Ce? Să nu mă duc? De ce să nu mă duc? Da, într-adevăr, trebuie să pun oala la ars... Aso, ce te-am rugat?

Aso sări imediat în picioare. Aveau nevoie de rădăcini de zmeură în primul rînd pentru Şuşik! Luînd deci din foc o ramură aprinsă, băiatul ieşi în fugă din peşteră.

Şuşik se simţea iar prost şi ceru din nou apă.

— Îndată, îndată, scumpa mea! O să-ţi dea tata Gaghik un ceişor grozav, de-ai să transpiri şi o să te faci bine — o linişti el.

Scoase din foc oala şi o mai cercetă o dată cu luare-aminte.

În cele din urmă ieşise un vas grosolan şi strîmb, probabil la fel de strîmb şi de grosolan ca cele din epoca primitivă, cînd oamenii umblau îmbrăcaţi în piei de animale...

— Nu forma are importanţă, draga mea, ci conţinutul! spuse Gaghik, învîrtind oala în mîini. Imediat am să-ţi fac în vasul ăsta strîmb un ceai atît de gustos, încît ai să-l bei dintr-o înghiţitură! Iar cum se va crăpa de ziuă, mă duc să prind o potîrniche, să-ţi fac o supă.

CAPITOLUL IX

din care se vede de ce nu s-a înfăptuit visul micului cioban

Noaptea a trecut în linişte. Aici, în peştera cea nouă, dormeau mult mai bine, mai comod. Fumul plutea pe bolta înclinată şi ieşea prin uşa pe care Aşot o acoperise peste noapte cu paltonul său, aşa că înăuntru era cald ca într-o odaie.

E adevărat că sacrificiul lui Aşot întîmpinase protestul tovarăşilor săi, dar el procedase bine : paltonul l-ar fi apărat de frig numai pe el (deşi, chiar cu paltonul, tot i-ar fi fost frig). Aşa însă, de căldură se bucurau şapte suflete : cinci copii, un cîine şi... un arici. Ariciul, ghem de ace, umblase forfota toată noaptea prin peşteră, furînd frunze uscate pentru culcuşul său. Era grozav de dibaci : se rostogolea prin frunze, le înfigea în ace şi alerga în cel mai întunecat colţ al peşterii, apoi, după ce-şi lepăda încărcătura, se întorcea să ia alta. Cu toată durerea de cap şi frigurile care o chinuiau, Şuşik nu putea rămîne nepăsătoare la poznele favoritului său. Cît despre Boinah, acesta urmărea curios toată tevatura ariciului, dar nu îndrăznea să se apropie de el, căci mai simţea, poate, pe botul lui gingaş arsura împunsăturilor.

Dimineaţa băură cu toţii, nu numai bolnavii, din ceaiul tare de rădăcină de zmeură. Dar foamea cumplită, potolită oarecum în ajun cu ariciul fript, în dimineaţa aceasta îşi arătă şi mai chinuitor colţii.

Era cea de-a nouăsprezecea zi pe care copiii o petreceau în defileul Panterei... Se sculară devreme, umblînd fără rost de colo-colo, neştiind cu ce să înceapă. Ca de obicei, Aso, care fusese ales conducător, nu scotea o vorbă. Se deprinsese să execute tot ceea ce i se poruncea. Cum să dea acum ordine ?... Noua lui sarcină îl apăsa ca o povară şi ar fi fost bucuros să se vadă scăpat de ea.

Gaghik îl înţelegea foarte bine. „Nu, orice s-ar zice — gîndea el — şi oricît ar fi Aşot de plin de sine, totuşi are talente de organizator. Se pare că a înţeles şi el cîte ceva şi am putea să ne revizuim hotărîrea". Se sfătui în şoaptă

cu tovarăşii săi şi, după ce căzură cu toţii de acord, rosti calm şi grav :

— Ascultă, Aşot ! Am procedat just cînd nu te-am mai ales, căci masele nu greşesc niciodată. Cred însă că tot tu o să ne fii conducător, ca şi înainte, deoarece eşti mai puternic decît toţi ceilalţi, mai curajos... Să ştii că povestea cu alegerile a fost doar aşa, ca să-ţi dăm peste nas...

Aşot simţi că i se ia o piatră de pe inimă. „Nu, Gaghik nu s-a schimbat ! La el nu încap nici răfuieli personale, nici invidia ! Cum am putut fi atît de prost ?" îşi spuse el.

Dar cel mai bucuros dintre toţi era Aso.

— Da — rosti el, voios. Nu-i treaba mea să comand. Îţi dau iar votul meu, Aşot. Să nu ne mai gîndim la ce-a fost...

Da, tovarăşii nu-i vreau decît binele ! Era limpede ca ziua, se vedea din felul cum se purtau cu el, li se citea în ochi. Aşot simţi cum se înfiripă şi creşte în inima lui un sentiment cald faţă de toţi prietenii săi. Un fel de dragoste nouă şi, o dată cu ea, respectul. Căci dacă respecţi pe cineva, dacă îi preţuieşti calităţile, îl socoteşti egal ţie. Şi-atunci nu mai e loc nici pentru grosolănii, nici pentru cuvinte, priviri sau gesturi dispreţuitoare...

Gîndurile acestea avură parcă darul să-l purifice de tot ce era rău în el, alungă tot ce fusese greu, apăsător.

— Bine — zise el, stingherit. Dar nu poate fi vorba de nici o comandă ! O să colaborăm cu toţii, împreună... dacă...

— Asta e ! se bucură Gaghik. Astea-s cuvintele pe care le aşteptam de la tine !

— Ai dreptate — continuă Aşot — dar avem totuşi nevoie de organizare. Tata mi-a povestit că în armată, cînd pleacă doi oameni în misiune, unul din ei trebuie să fie neapărat superior în grad. Aşa că, dacă mi s-o întîmpla vreodată să fiu aspru, voi să nu vă supăraţi... Şi-acum să ne întoarcem la treburile noastre. După cum s-a hotărît, se amînă acţiunea de desfundare a potecii. Da ?... Partea proastă e că torentul ne-a luat cu el uneltele atît de necesare... Cum o să ne facem rost de mîncare ? Cu ce-o să-i hrănim pe bolnavi ?

— O să ne meşterim alte arme, seara, cînd n-avem altceva de făcut — propuse Aso.

— Deocamdată să ne gîndim la mîncare — interveni Gaghik.

Discuţia lor fu întreruptă de oftatul uşor al fetei:

— Duceţi-vă şi desfundaţi drumul — gemu ea. Aici nu se poate trăi.

Aşot îl privi întrebător pe Gaghik. Dar Gaghik, ca de obicei, ieşi din încurcătură cu o glumă.

— Cum aşa? Doar ţi-am făgăduit să te hrănesc cu supă de potîrniche! Un bărbat trebuie să-şi ţină cuvîntul!

— Du-te, du-te, Gaghik... — şopti fetiţa. Nu-mi trebuie nimic, nu mi-e foame... Desfundaţi cît mai repede drumul spre casă...

„Are dreptate! Dacă deschidem drumul, avem şi supă, şi şaşlîk. Vom trăi!... Atunci de ce, în loc să ne ocupăm de ce este mai important, ne ţinem de fleacuri? Să nu fi fost apa, probabil că de mult am fi curăţat poteca. E drept că ne-au împiedicat şi bolnavii"... — chibzuia Aşot.

— Drumul! Desfundaţi mai repede drumul!... gemu din nou Şuşik.

„Bine — hotărî Aşot în gînd — să pornim după poame. Pe urmă poate c-o să mai lucrăm puţin, dacă nu de alta, măcar aşa, pentru îmbărbătarea bolnavilor!"

La fel gîndea şi Gaghik.

— Să-i lăsăm să creadă că muncim pe cărare — îi şopti el la ureche. Altfel, pe Şuşik o apucă disperarea. Şi adăugă cu glas tare: Bine, supa o lăsăm în grija lui Aso. Ascultă, băiatule, urcă-te pe munte, presară ceva grăunţe şi zi aşa: „Pui-pui, pui-pui!" Prinzi pe urmă potîrnichea şi... supa-i gata! glumi el. Ei, Aşot, am plecat!

Aso rămase în peşteră, lîngă Şuşik, care se liniştise; ciobănaşul tăcea şi asculta cîntecul plin de viaţă al potîrnichilor, care întîmpinau acolo, sus, ziua cea nouă. Ai fi zis că ciripitul lor răsună pe aproape, că n-aveai decît să ieşi ca să-ţi pice norocul în palmă! Dar cum să te apropii? Cum să prinzi o potîrniche măcar? Da, trebuia totuşi să-şi încerce norocul!

Aso se trase mai la o parte şi, cît dormi fetiţa, trebălui îndelung, meşterindu-şi o praştie. Apoi ieşi din peşteră şi urcă pe munte, cu Boinah, care abia îşi mai tîra picioarele. Deşi fusese considerat un bun ochitor cu praştia, nici o potîrniche nu-şi manifestă dorinţa de a se convinge de acest lucru, căci toate voiau să trăiască. În schimb, Aso descoperi printre stînci un vultur cu aripa ruptă, ceea ce fu o adevărată fericire. Pînă la prînz se ţinu după pasărea uriaşă,

aruncînd cu pietre în ea, căzînd de vreo două ori și zgîriindu-și genunchii... Degeaba însă, că n-o prinse. Poate că-l împiedica și faptul că pe deasupra capului său se rotea tot timpul un vultur bărbos, mare și bătrîn, cu gît și „șalvari" albi, pufoși, care se năpustea cu țipăt ascuțit asupra băiatului și-l speria. Pesemne că era tovarășul celui rănit.

Tot strecurîndu-se printre pietre în urma păsării care fugea, Aso își chema dulăul, întrucît își punea mari nădejdi în ajutorul lui. Dar în zadar... vulturul se ascundea în crăpături atît de înguste, încît nici un cîine nu s-ar fi putut vîrî după el.

Într-un tîrziu, Aso izbuti să-l nimerească cu praștia atît de strașnic, că vulturul rămase mort pe o muchie ieșită în afară la poalele stîncii. Ca să răzbești însă pînă acolo, ar fi trebuit să fii sătul! Or pe Aso foamea îl răscolea chinuitor, sărmanul. Și-apoi obosise tot urmărind în van potîrnichile, așa că băiatul zăcea pe o piatră, gîfîind, fără a avea puterea să se ridice și să coboare după vînatul atît de bogat. Și totuși inima îi fremăta de bucurie. Pentru că un vultur ca ăsta avea, vorba lui Gaghik, trei-patru kilograme de carne!... O să facă o supă pentru Șușik, au să mănînce și băieții. Iar cînd vor mai prinde puteri, se vor apuca din nou de potecă — drumul lor spre libertate... Iată ce rol avea să joace vulturul omorît de el.

Perspectivele acestea îi dădură atîtea speranțe, încît, așa cum stătea culcat, începu să smulgă frunzulițele de pe o tufă parfumată de cimbrișor ce creștea pe acolo. Ce bună o să fie supa dreasă cu cimbrișor!... Era atît de flămînd, încît simțea aievea mirosu-i îmbietor.

— Boinah! strigă blînd Aso. Du-te, Boinah, du-te și adu-l — adăugă el, arătînd spre vultur.

Boinah înțelese. Păși cu grijă pe muchiile înguste, lătrînd de bucurie, căci știa c-o să-i pice și lui o parte bună din vînat. Se duse și apucă pasărea cu dinții, tremurînd tot la mirosul amețitor al sîngelui cald. Pe neașteptate însă, din cer se prăbuși ca o bombă asupra lui vulturul cel bătrîn. Ghearele-i ascuțite se înfipseră în spinarea cîinelui și, preț de o clipă, pasărea puternică îl ridică pe bietul Boinah, slăbit de nemîncat ce era, în aer. Dar îi dădu drumul numaidecît, căci, oricum, Boinah era coșcogea cîine ciobănesc, mare și greu! Schelălăind de durere, dulăul se rostogoli de

pe stîncă şi se duse de-a dura la vale, în vreme ce pasărea pe care o ţinea în dinţi căzu şi se agăţă de o stîncă, de unde nu o mai putea lua decît o fiinţă înaripată!

— Vai, Boinah, vai, frăţioare! strigă deznădăjduit Aso şi, uitînd de oboseală şi de slăbiciune, coborî în goană după cîine.

Spre marea lui bucurie, Boinah era viu. Picase pe un maldăr de frunze uscate şi moi, de unde îşi privea stăpînul cu ochi blînzi şi calzi, schelălăind speriat. Aso îl cercetă, îl ridică în picioare, îi pipăi grumazul, coastele, îl sili să meargă. Părea că scăpase teafăr. Oasele îi erau întregi. Numai spinarea îi sîngera: avea o rană destul de adîncă — urma ghearelor ascuţite ale vulturului.

— Boinah, dragul meu, acum şi tu eşti bolnav!... Ce să mă fac cu tine? Cu ce să te lecuiesc, cu ce să te hrănesc? spunea necăjit Aso, îmbrăţişîndu-şi cîinele. Cum o să mai trăieşti fără mîncare?

Şi ciobănaşul se uită iar la stînca pe care zăcea leşul vulturului. Cealaltă pasăre se rotea deasupra lui, chemîndu-şi parcă tovarăşul cu ţipetele sale, în nădejdea că-l va vedea ridicîndu-se şi pornind în zbor alături de el.

— Vai, Şuşik! îşi aminti Aso. Şi tu care aştepţi supa făgăduită... Dar Aşot şi Gaghik? Bieţii băieţi!...

Toate planurile lui fericite se spulberaseră. Băiatul ridică ochii şi privi spre povîrnişul din faţa lui, unde, pe albul zăpezii, se agitau două mogîldeţe întunecate. Aso le vedea ridicînd braţele, ca de îndată, de pe coasta muntelui, să se rostogolească bulgări mari de zăpadă.

Ca un făcut, panta aceea era aşezată la apus, iar pe vreme de iarnă soarele asfinţea fără a mai apuca s-o încălzească. Of, de ce poteca asta îndrăcită nu trecea pe coastele dinspre miazăzi, unde omătul se topise de mult! Cît de simplu ar fi fost totul!

Cum sta el şi se uita din depărtare la tovarăşii săi, îi vedea lăsînd lucrul din cînd în cînd, aşezîndu-se şi privind în jur. Nu cumva îl căutau pe el? „Le este foame... Of! Mai bine îmi cădea un bolovan în cap!" se căină ciobănaşul. Se uită din nou la stînca pe care zăcea vulturul. Cum să-l ia de acolo?

Încercă să-l dea jos, aruncînd cu pietre în el, dar nu-l nimeri. Deodată auzi iar fîlfîit de aripi: se întorsese vulturul

cel bătrîn! Pasărea se lăsase pe stîncă și începuse să lovească cu ciocul în tovarășu-i mort, încercînd astfel să-l trezească, să-l facă să se înalțe în văzduhul albastru. Dar vulturul rămase nemișcat. Atunci, cuprins de disperare, celălalt vultur scoase țipete atît de sfîșietoare, încît oricine și-ar fi dat seama cît de greu îndura moartea tovarășului său.

Acolo, la poalele stîncii, ciobănașul mai-mai să plîngă și el de durerea nețărmurită a sărmanei păsări.

„Vai mie, ce păcat am săvîrșit! prinse a se căina băiatul superstițios, amintindu-și vorbele tatălui său, care îi spusese că toate viețățile sînt făpturile lui Dumnezeu și că nu e ființă să n-aibă inimă. O să mă pedepsească cel de sus pentru fapta mea!"

CAPITOLUL X

din care se vede că nu e bine să dai vrabia din mînă pe cioara de pe gard

Nu apucă bine soarele să treacă de amiază, că Așot și Gaghik, istoviți și morți de foame, se întoarseră de pe munte. Abia izbutiseră să ajungă, mai bine zis să se tîrască pînă la peșteră. Cînd pășiră pragul, aproape că se prăbușiră la pămînt. Din amara lor experiență învățaseră că nimeni nu poate munci cu burta goală.

Soarele ardea blînd, ca mîngîierea unei mame; stînd așa, sub razele lui, uitai de toate, uitai de tot ce e pe lume, chiar și de foame. Numai că ei de foame nu puteau uita. Foamea, demon dușmănos, le răscolea măruntaiele și nu le îngăduia o clipă de liniște. „N-ai adus nimic, chiar nimic?" întrebară privirile băieților, și Aso, fără un cuvînt, lăsă vinovat capul în piept. Ar fi vrut să le povestească tot ce i se întîmplase în ziua aceea, să le spună că se duce îndată să caute poame, dar ce rost are să făgăduiești, cînd nu poți să-ți ții cuvîntul?

— Nu cred să mai scape Boinah — rosti el brusc, cu glas sugrumat.

— Dar ce-i cu el?

Le povesti pe scurt cele întîmplate. Într-adevăr, starea lui Boinah se înrăutăţea din ce în ce. Rupîndu-şi de la gură, îl hrăneau toţi cu poame, însă degeaba. Îl duseră în peşteră, îl culcară lîngă foc, pe aşternut moale de frunze, şi-l înveliră cu haina. Acum în peşteră zăceau trei bolnavi...

— Nu i-am făcut lui Şuşik nici supă, şi nici leac împotriva răcelii — îşi dădu deodată seama Aşot şi se ridică hotărît în picioare.

— Încotro? întrebă Gaghik.

— Mă duc, poate prind vreun măcăleandru. Vreau să încerc forţa praştiilor noastre — îi răspunse Aşot.

Torentul le luase toate armele, şi din cîte avuseseră, nu le rămăseseră decît praştiile din buzunare.

— N-am mai văzut măcăleandri de cîteva zile — rosti posomorît Gaghik.

— Erau mulţi în defileu, mai ţii minte? Or fi zburat în altă parte, că nu-s! Uite la ce mă gîndesc eu...

Şi Aşot, de unde altă dată s-ar fi mulţumit să le poruncească să-l urmeze, le vorbi amănunţit despre bănuielile lui în legătură cu locul unde s-ar afla acum zburătoarele dispărute.

...În natură, fenomenele se înlănţuie strîns. Cînd cercetezi un fenomen, ţi le lămureşte deodată alt fenomen, care, la rîndul său, îţi va lămuri un al treilea. Şi aşa mai departe, la nesfîrşit. De pildă, dacă în defileu trăiesc puzderie de măcăleandri, înseamnă că acolo există şi tufe de mure, şi dacă există tufe, trebuie să fie şi poame... deoarece murele cresc întotdeauna în viroage umede. Numai că acum viroagele sînt acoperite de zăpadă, aşa că păsările se ascund în altă parte. Dar poate că pe alocuri tufele de mure au răzbit deasupra zăpezii, nu? Asta înseamnă că păsările se vor îndrepta într-acolo, căutînd poame uscate. Lucrurile erau lămurite. Mergînd pe urmele păsărilor, puteai găsi tufe de mure şi zmeură. Şi toată lumea ştie că mura şi zmeura sînt bune de leac la răceală.

Cam aşa le vorbi Aşot, şi celorlalţi vorba lui li se păru cu temei. Aşa că, fără să şovăie, se ridicară de jos şi ieşiră din peşteră. Coborîră spre aripa dreaptă a defileului, adică pe povîrnişul acoperit cu stejari pitici, în mijlocul cărora se înălţa un nuc bătrîn. Era Dumbrava, pe care o ştiau mai demult. Ceva mai jos se afla o stîncă ce se desprinsese, cine

ştie cum, de aripa muntelui şi pe care copiii o botezaseră „Singuratica". Avea o culoare roşcată, dovadă că era calcaroasă. Tocmai aici, într-o văgăună roditoare, aflată între stîncă şi lanţul muntos, copiii descoperiră măcăleandrii, care ţopăiau printre tufişuri.

Risipiră multe pietricele trăgînd cu praştia în Crînguleţul Murelor (aşa denumiseră acest colţişor), dar în zadar. Nu nimeriră decît o singură pasăre. În schimb, găsiră sumedenie de boabe uscate. Cea mai mare parte se copseseră şi căzuseră jos încă din vară, dar murele nu se coc toate odată. Pe aceeaşi tufă, unele se coc şi cad cînd altele abia dau în pîrg. Ultima lor „recoltă" se păstrase în bună parte sub zăpada adîncă ce căzuse pe neaşteptate, aşa că fructele erau aproape proaspete. Dulci-acrişoare, li se părură deosebit de gustoase. După ce se săturară, adunară cîţiva pumni de mure, smulseră rădăcini de zmeură (poame n-au mai găsit) şi porniră spre „casă".

Pînă să facă ei ceai de zmeură ca să dea bolnavilor, se şi întunecă. Ce mult se scurtase ziua!... Şi tocmai acum cînd ei aveau nevoie de zile lungi, foarte lungi. Ce de treburi îi aşteptau!

Puseră la fiert în oala de lut păsărica mare cît un ou şi făcură o supă fără seamăn în ce priveşte tăria ei. Aşezaţi roată în jurul focului, stăteau şi se uitau cum clocoteşte apa, trăgînd pe nări mirosul abia ghicit al cărnii. Adulmecau şi tăceau, posomorîţi.

Masa încă nu era gata, cînd Aso scoase din buzunar cîteva prune sălbatice uscate, culese în defileu. Le aruncă şi pe acestea în oală.

— Uite, o să mîncăm o *şorva* adevărată. Păcat că ariciul de ieri nu se mai află printre cei vii — spuse Gaghik şi, coborînd glasul pînă la şoaptă, întrebă conspirativ: Ce-ar fi să-l jupuim pe feciorul celui căruia îi păstrăm o atît de luminoasă amintire?

— Ei, ce tot şopocăiţi acolo? Nu cumva vorbiţi despre ariciul meu? Ce, credeţi că n-am auzit? întrebă îngrijorată Şuşik, săltîndu-se în capul oaselor.

— Vai, cum ai năduşit, surioară Şuşik. Nu te ridica din aşternut, nu te ridica, surioară Şuşik, nu-ţi dau voie... Şi silind-o să se culce la loc, Aso îi potrivi grijuliu hainele, care lunecaseră într-o parte.

Într-adevăr, datorită „ceaiului", Şuşik transpirase. Copiii înteţiră focul şi acoperiră intrarea. Fumul se învolbură sub boltă, dar, dacă stăteai întins pe jos, aveai destul aer curat.

— Ce-ai făcut, Aso? Mi-ai pus mie toate frunzele din aşternutul tău?... Tu pe ce-o să dormi, pe ramuri goale? întrebă Şuşik, indignată.

Ciobănaşul tăcu stingherit, prins cu mîţa-n sac.

— Ţi le-o fi cărat ariciul. Aso n-are nici un amestec — interveni Gaghik, făcîndu-i lui Aşot cu ochiul, ca să-l scape din încurcătură pe ciobănaş.

Cînd masa fu gata, Aso scoase din buzunar un pumn de ierburi uscate şi înmiresmate (le adunase pe cînd visa la mîncarea ce urmau s-o pregătească din carnea vulturului), le fărîmiţă şi le aruncă în supă. Apoi Gaghik, bucătarul, luă oala de pe foc şi o puse în faţa fetiţei. Aburul fierbinte şi mirosul de prune şi ierburi umplură peştera...

Ai fi zis că seara aceea avea să fie liniştită şi senină. Numai că, deodată, Boinah începu să mîrîie surd şi se repezi la uşă. Aso, iar în urma lui, Aşot şi Gaghik săriră ca arşi în picioare. În pragul peşterii, cîinele înălţase capul şi mîrîia ameninţător. Ce-l neliniştise oare? Ciuliră urechile: de pe coasta stîncii din dreapta răzbăteau pînă la ei sunete ciudate. Semănau cu miorlăitul unei pisici flămînde. La început s-au auzit încet, domol, dar în cele din urmă se transformară într-un răget răguşit, ca să continue cu urlet prelung, tainic, sinistru.

O clipă, copiilor li se păru că urlă şi suflă vîntul prin crăpăturile stîncilor. Căci nu cunoşteau nici un animal în stare să scoată din gîtlej asemenea sunete. Îşi dădură însă repede seama că nu era vîntul, deoarece urletul se repetă limpede, sălbatic, lugubru. O fiară... Dar ce fiară?

În bezna de nepătruns ce-i înconjura auziră din nou acele urlete, purtate de ecoul munţilor. Urletele se repetară, pierzîndu-se în noapte. Apoi începu să sufle vîntul, se stîrni viscolul şi nu se mai auzi nimic. După ce mai zăboviră în prag cîteva minute, băieţii se întoarseră abătuţi în peşteră.

— Ce s-a întîmplat? De ce sînteţi atît de palizi? îi întrebă Şuşik, neliniştită.

— Ce putea să se întîmple? îi răspunse Aşot, cu mintea aiurea, căci se întreba încordat: „Ce fiară o fi fost asta?", căutînd să-şi amintească toate zgomotele auzite de el vreodată în pădure. Dar nici unul nu semăna cu cel de acum.

CAPITOLUL XI

din care se vede că nenorocirea vine întotdeauna
cînd n-o aştepţi

Cea de-a douăzecea zi pe care băieţii o petrecură în defileul Panterei fu marcată de două evenimente neaşteptate: unul lipsit de importanţă, dar plin de bucurie, celălalt îngrozitor.

Să le luăm însă pe rînd.

Dimineaţa, cum se sculară, văzură întîi de bolnavi. Sarkis se simţea mai bine: genunchiul i se mai dezumflase, dar pretinsul medic al grupului îi recomandă în continuare repaus total.

Rădăcinile de zmeură, cîte mai rămăseseră din ajun, fură fierte, şi cei doi bolnavi îşi băură „ceaiul", apoi Aşot, Gaghik şi Aso părăsiră peştera însoţiţi de Boinah, care se tîra, şontîc-şontîc, în urma lor. Răscoliră toate tufele din Crînguleţul Murelor, dar nu mai găsiră nici urmă de măcăleandru: speriate de copii, păsările îşi părăsiseră locurile lor obişnuite.

Din Crînguleţul Murelor, Aşot şi Gaghik intrară în Dumbravă, unde, cu mîinile, cu picioarele sau cu ramuri rupte, răvăşiră toate frunzele uscate, în nădejdea că vor găsi sub ele niscai ghinde. Dar, vai, toată truda le-a fost zadarnică!

Era o zi însorită şi caldă şi, dac-ar fi fost sătui, cu cîtă bucurie ar fi muncit ei pe potecă!

Se aşezară sub un stejar bătrîn, cufundaţi în gîndurile lor negre, şi numai glăsciorul slab al fetei, răsunînd deodată de sus, îi făcu să tresară.

— Ce-i cu voi? De ce nu munciţi? întrebă fetiţa. De ce m-aţi minţit?...

— Du-te! Intră în peşteră şi culcă-te! îi strigă Aşot. Am vrut să ne odihnim puţin! Pornim din nou să lucrăm... — şi se uită descumpănit la Gaghik.

Deodată, din tufişuri, auziră glasul lui Aso:

— Veniţi încoace! Am găsit mere!

Băieţii înmărmuriră. Ce mere, care mere? Doar nu văzuseră nici un măr, fie el şi pădureţ!

Totuşi ciobănaşul avea dreptate: găsise un măr sălbatic pitic, plin de rod. Şi sub el, şi în el erau atîtea fructe, încît

băieţii îşi burduşiră buzunarele, în vreme ce mestecau lacomi merele, care, îngheţate şi zbîrcite un pic, pîrîiau în dinţii lor.

După ce-şi umplu căciula cu mere, Aso se ridică :

— Mă duc la bolnavi.

— Mai îmbărbătează-i ! Spune-le că ne-am apucat de lucru — îl sfătui Aşot, la despărţire. Dar deodată se întrebă : „La urma urmelor, de ce să stăm cu mîinile în sîn ?! Ce ne opreşte să încercăm a desfunda cărarea măcar cu cîţiva paşi ?"

Extraordinar ! Doar luaseră hotărîrea de nestrămutat ca numai după ce vor face rezerve de mîncare să continue munca ! Fusese de ajuns însă ca să-şi potolească cît de cît foamea, ca instinctul de conservare să-i mîne spre potecă... Întocmai cum acelaşi instinct mînă noaptea peştii spre lumina torţei aprinse deasupra rîului.

Situaţia lor era disperată şi ei ştiau foarte bine. Era limpede că, flămînzi şi istoviţi, nu vor putea să desfunde drumul. Şi ce surpriză le mai pregătea iarna ? Oare vor rezista ? Iată ce gînduri îi neliniştau pe copii, îi chinuiau şi-i îmboldeau să se apuce de o muncă peste puterile lor.

— Să mergem, Gaghik...

Aşot se ridică. Străbătu Podişul Iepurelui şi apucă în sus, spre poteca Dracului. S-ar fi zis că se convinsese o dată pentru totdeauna că nu mai puteau zăbovi, că orice întîrziere însemna moartea. Aşa că, atît cît le va îngădui vremea, vor lucra. Şi-apoi se părea că nu mai au mult pentru a ieşi la lumină, căci deszăpeziseră jumătate din cărare. Dacă îşi încordau toate puterile, în trei-patru zile ajungeau în celălalt capăt, şi atunci, adio, defileul Panterei !

...Fericit, Aso se duse în fugă la peşteră, dădu fetei şi lui Sarkis merele sălbatice, apoi plecă.

— Şuşik ! strigă el din prag. Aşot şi Gaghik muncesc pe potecă ! Eu, în timpul ăsta, alerg să mai vînez ceva. Tu rămîi lîngă foc ! Auzi ? Rămîi lîngă foc ! îi porunci el cîinelui.

Boinah, de unde pînă atunci nu-i ieşea din vorbă, de data asta îl privi trist şi porni totuşi, şchiopătînd ca vai de el, în urma ciobănaşului. Cine ştie, poate că-şi simţea sfîrşitul aproape şi nu voia să se despartă nici o clipă de stăpînul mult iubit ! De altfel, nici vorbă de „stăpîn" ! Cîinele era

prietenul din copilărie al ciobănaşului. Doar crescuseră împreună...

— Boinah, culcă-te aici, să te încălzeşti! îi porunci din nou Aso cînd intrară în Dumbravă.

Dulăul, bolnav, îl ascultă. Îi plăcea la soare şi se întinse bucuros pe frunzele uscate şi calde. Rămase aşa, cu botul pe labe şi cu ochii închişi. Aso, cu praştia în mînă, rătăci îndelung prin Dumbravă, dar nu găsi nici o pasăre. Zburătoarele se dovedeau prevăzătoare: nu mai apăreau pe lîngă peşteră. Ciobănaşul se întoarse lîngă Boinah şi-i dădu să mănînce din palmă cîteva boabe de scoruş. Boinah le mirosi, se uită cu jale la băiat, dar nu le luă.

— Vai, Boinah! Nici să te hrăneşti nu mai vrei? întrebă Aso, simţind că i se strînge inima de durere.

Da, sfîrşitul credinciosului său prieten era aproape...

Cîinele închise ochii şi îşi vîrî botul între labe. Rămase aşa cîteva minute, apoi deodată ciuli o ureche, întinse gîtul şi se uită ţintă la o răsură ce creştea în apropiere. După care, încordîndu-se cu bruma de puteri ce-o mai avea, se ridică de jos şi se duse — sau, mai bine zis, se tîrî — pînă la tufă, chemîndu-şi din priviri stăpînul. Aso se apropie, dar nu văzu nimic: doar o tufă prizărită şi cîteva pietre. Nimic demn de atenţia unui vînător! Dădu să se întoarcă, însă lătratul răguşit al lui Boinah îl opri.

— Ce-i acolo? Unde, Boinah, unde?

Cîinele se uita ţintă la pietrele din faţa lui, mirat că stăpînul său nu pricepe nimic. Aso le privi mai cu luare-aminte şi observă că una dintre ele avea un colorit cam ciudat. Ai fi zis că o mînă nevăzută desenase pe ea cercuri şi pătrăţele...

— Ei, dar asta-i o broască ţestoasă!... se bucură băiatul şi, apropiindu-se de „piatră", o întoarse pe spate, ca să nu fugă.

Era o broască mare, cît capul unui om!

„Ce bine! Sau vorba lui Gaghik: «Sîntem cineva pe ziua de azi!» Dar cum s-o scot din carapace?... se întreba băiatul. Ei, las' că ştie Gaghik!"...

Şi luînd broasca, ciobănaşul porni în goană spre tovarăşii săi. Ceilalţi îl văzură de departe. Venea spre ei în fugă, cu paşi hotărîţi, siguri, şi cu chipu-i ca de bronz strălucind. Asta însemna că nu venea cu mîinile goale! Ei, dacă-i aşa, atunci de ce să nu mai facă un efort şi să mai zvîrle vreo douăzeci de lopeţi de zăpadă?

Omătul se spulbera în șuvoaie albe prăvălindu-se în adîncuri, și inima lui Aşot creştea de bucurie. Încă puţin, şi va sosi, în sfîrşit, libertatea mult dorită!

— Ei, băiatule, trebuia întîi s-o fierbi şi numai după aceea să ne-o aduci! zise vesel Aşot, cînd văzu broasca ţestoasă. Tii, dar mare e! E broască ţestoasă de uscat, şi cele din soiul ăsta sînt întotdeauna mai mari decît cele de apă. Şi n-a intrat încă în hibernare. Deşi o fi încă prea devreme, zic eu...

Se uită la Gaghik, care, plin de gravitate, cîntărea broasca în mînă şi, după ce chibzui o clipă, zise vorbind de unul singur:

— Ciudat... De obicei, pe la noi, broaştele ţestoase trăiesc numai în grădini... Ce caută asta în defileul Panterei?

— În grădini? Şi de ce numai în grădini? întrebă Gaghik, mirat.

— Din cauza strugurilor. Mănîncă struguri... Adică să fie pe aici viţă de vie? se întreba Aşot, neîncrezător.

— Viţă de vie? Păi aici, pe copaci, cresc chiar şi pepeni! Nu i-ai văzut? îl zeflemisi Gaghik.

Aşot nu-i răspunse, căci în minte i se înlănţuiau, unul după altul, tot felul de gînduri şi de bănuieli. De vreme ce în defileu sînt atîtea vrăbii, nu încape îndoială că pe aici au locuit sau mai locuiesc încă oameni... Vrăbiile trăiesc numai pe lîngă aşezările omeneşti. Şi dacă a locuit cîndva vreo făptură prin părţile acestea, şi-o fi făcut o grădină, cu ale cărei roade se hrănesc broaştele ţestoase şi aricii... Da, fiindcă veni vorba de arici. Trăiesc şi ei în vecinătatea grădinilor...

Stînd el aşa şi cumpănind, ajunse la concluzia că, pe undeva, pe aproape, trebuie să existe o grădină. Şi-apoi, parcă nici nucul acela nu era sălbatic... O fi fost sădit tot de mînă de om.

Cît timp cugetă Aşot, cîntărind în minte cele văzute, Gaghik dădea semne vădite de nerăbdare. Ce-i păsa lui de „interdependenţa fenomenelor naturii", despre care tot trăncănea prietenul său Aşot, fie că era, fie că nu era cazul? Le picase ceva demîncare şi trebuiau să mănînce.

— Aşot, să ducem broasca acasă! Aici n-avem ce face cu ea — îl întrerupse el, nerăbdător.

— Bine, duceţi-vă, eu mai lucrez puţin!

Şi puse din nou mîna pe lopată. Gîndul c-o să mănînce îi dădea noi puteri.

Rămase şi Aso cu el. Gaghik, luînd cuţitul, porni spre peşteră.

— Ce-i cu tine, Boinah? Te odihneşti?... zise el, văzînd cîinele întins la soare şi, aplecîndu-se, îl mîngîie: Bravo ţie! Şi astăzi tot de pe urma muncii tale o să trăim! Hai cu mine! Nu vrei? Bine, odihneşte-te, îţi aduc aici porţia!

Boinah îi linse încetişor mîna şi mişcă uşurel din coadă. Avea ochii tulburi.

În peşteră ardea focul, iar lîngă foc stătea culcată Şuşik. Ei, drăcia naibii! Cum să-i vină de hac broaştei ţestoase? Fără foc, nu se putea! Ah, şi Şuşik doarme... Dar asta-i bine, e bine!

Pentru el nu era greu să omoare broasca, ci să-i scoată carnea din carapace.

— Pune-o în foc şi lasă carapacea de sub pîntece să se încingă — zise Sarkis şi, întorcînd broasca cu burta în sus, îi arătă nişte cute strîmbe: Aici are un strat lipicios. Cum îl încălzeşti, se topeşte, şi carapacea se desface în bucăţi.

Gaghik se miră: „De unde ştie Sarkis şi acest lucru?" Dar nu avea timp pentru a pune întrebări şi aşeză broasca pe cărbunii aprinşi. Nu trecu mult şi în peşteră mirosi a os ars. Sarkis avusese dreptate: carapacea de pe burta broaştei ceda uşor la cuţit. O desfăcu aşa cum desfaci capacul unei cutii şi dădu la iveală corpul învelit într-un strat lăptos de grăsime. Animalul n-avea oase decît la picioarele scurte şi groase. Carapacea îi ţinea loc şi de şira spinării, şi de coşul pieptului.

După ce trebălui cam un ceas în jurul focului, Gaghik ieşi afară. În pragul peşterii strigă:

— Aşot! Aso! La mine, amîndoi! Ia poftiţi, ciorba de miel e gata!

Nu-i merse însă, căci Şuşik se trezi şi, văzînd lîngă foc carapacea broaştei, spuse scîrbită:

— Gătiţi toate spurcăciunile şi pe urmă spuneţi că e ciorbă de miel!

Degeaba s-a străduit Gaghik s-o liniştească pe mica bolnavă! Numai cînd a venit Aşot şi i-a povestit ce fierturi minunate se fac din carnea de broască ţestoasă, adăugînd că în Europa supa asta e o delicatesă, fata s-a mai domolit. Gaghik, ce-i drept, se cam îndoia de spusele lui Aşot, dar, aflînd că Aşot ştia toate astea de la taică-său, care ajunsese, luptînd, pînă la Berlin, unde rămăsese un an încheiat şi

văzuse cu ochii lui cum oamenii se dădeau în vînt după supa de broască ţestoasă, îl crezu în cele din urmă.

Toate erau adevărate, dar... mare este puterea obişnuinţei! Şi obişnuinţa n-a putut fi înfrîntă decît de condiţiile vitrege din defileul Panterei şi de frica morţii prin foame. Iată de ce, în afara fetei, se declarară cu toţii amatori ahtiaţi după carnea de broască ţestoasă. De altfel, într-un tîrziu capitulă şi Şuşik. O convinse gustul minunat al supei. După ce luă o înghiţitură, nu mai spuse nimic. Pe cînd mîncau, Gaghik aduse vorba despre ciudata lor descoperire.

— Ia ascultă, Aşot, cum vine asta? Afară e zăpadă adîncă, dar nici broasca ţestoasă şi nici ariciul n-au început să hiberneze. De ce?

— Da, e drept, a căzut multă zăpadă, însă animalele simt că n-a venit încă iarna. O simt probabil după timp sau după căldura soarelui. Tata zice că sînt ierni cînd nu ninge pînă în ianuarie, totuşi ursul începe să hiberneze la vremea lui. Asta înseamnă că el socoteşte timpul nu după zăpadă, ci după alte semne. Sau poate că-i spune instinctul cînd a venit iarna...

Aşot se simţea din nou în elementul său: era sătul şi se discuta pe tema lui preferată. Cum să tacă? Le împărtăşi deci tovarăşilor săi multe lucruri interesante privitor la comportarea animalelor sălbatice în diferite anotimpuri.

Aşa, de pildă, caprele sălbatice „nuntesc" în primele zile ale lunii decembrie, iar puii lor se nasc întotdeauna în zilele calde de primăvară. Nu se abat de la legea asta niciodată, chiar dacă ninge pe neaşteptate în septembrie, şi ninsoarea ţine toată toamna. Nu-i chip să le păcăleşti! Cunosc de minune vremea! Căci dacă iezii s-ar naşte iarna, ar muri de frig. Nu se înşală caprele nici atunci cînd nu ninge pînă în februarie şi ai zice că e toamnă. Ştiu ele vremea de care au nevoie, iar iezii lor se nasc numai în zilele călduroase.

— Acum aţi înţeles de ce nici broasca ţestoasă şi nici ariciul nu hibernau? îi întrebă Aşot, cu oarecare mîndrie.

— Ei, şi? Nici să nu hiberneze, drăguţii de ei, că mă duc mîine să-i prind pe toţi prietenii lor pînă la unu' — se lăudă Gaghik.

Cînd era sătul, se arăta foarte optimist.

Cu toate acestea, nu i-a fost dat să-şi ţină făgăduiala, căci, a doua zi, întîmplări din cele mai neprevăzute l-au

silit să stea ghemuit în colţul cel mai îndepărtat al peşterii, cu un tăciune fumegînd în mînă.

După ce mîncară pe săturate, băieţii ieşiră din nou pe potecă, lăsîndu-i pe Şuşik şi pe Sarkis să moţăie lîngă foc. Deodată cîinele, care dormea lîngă ei, sări în sus şi, vîrîndu-şi îngrozit coada între picioare, se ghemui într-un colţ, tremurînd ca frunza, cu ochii plini de o spaimă cumplită aţintiţi asupra intrării în peşteră.

Alarmat, Sarkis ridică iute capul şi, urmărind privirea cîinelui, văzu în prag întîi două labe mari, pestriţe, apoi trupul unei pisici uriaşe acoperind cu totul intrarea în peşteră. Fiara, adulmecînd în jur, îşi mişcă iritată mustăţile, zgîrie cu ghearele pragul şi căscă alene, dar înfricoşător. De spaimă, Sarkis fu cît p-aci să leşine. Instinctiv, luă totuşi o creangă aprinsă din foc şi o zvîrli spre oaspetele nepoftit. Animalul se trase înapoi şi dispăru, lăsîndu-l pe Sarkis înlemnit de spaimă, palid-vineţiu la faţă.

— Ce-a fost asta ?... Ce ?... sări Şuşik.

Dar Sarkis tăcea. Îi pierise graiul.

CAPITOLUL XII

din care se vede că, în inimile captivilor din defileul Panterei, speranţa cînd se spulberă, cînd iar se înfiripă

Apariţia „pisicii“ le schimbă dintr-o dată şi planurile, şi programul zilei, iar aceste schimbări le înrăutăţeau situaţia. A doua zi, copiii nu îndrăzniră să scoată nasul din peşteră. Nu ieşiră nici la lucru, nici la vînătoare.

E drept că Aşot, făcînd-o pe indiferentul, stăruia asupra ipotezei de la început, şi anume că fiara care-i vizitase pe bolnavi nu era decît o pisică sălbatică — un manul. Dar în mintea lui Sarkis nu mai încăpeau îndoieli.

— Ce pisică sălbatică ! Dihania era un animal de mărimea unui tigru mijlociu !

Dacă i-ar fi vorbit aşa înainte de „alegeri“, Aşot i-ar fi răspuns dispreţuitor : „Laşului, şi pisica i se pare tigru“. Acum însă tăcu.

— Pe meleagurile noastre n-am întîlnit niciodată tigri — rosti naiv Aso. O fi fost vreun rîs ? Spune, Sarkis, fiara n-avea un fel de ciucuri în vîrful urechilor ?

— Nu, avea urechi de pisică, ascuţite, şi capul rotund.

Nu cumva fusese o panteră ?!...

Un singur lucru apărea limpede : fiara, orice ar fi fost ea, era prizonieră ca şi ei în defileu şi nu putea să scape. Altfel, de ce ar fi rămas aici ?

Probabil că animalul de pradă, după ce mîncase pe săturate, se dusese în bîrlogul său, unde dormise cît timp afară căzuse zăpada aceea de pomină care astupase singura cale de ieşire. Aşa cel puţin credea Aşot. Partea proastă era alta : că fiara nu mai avea nimic demîncare, căci, o dată cu ninsoarea, toate caprele plecaseră. Aşa că acum o să-i urmărească pe ei, pe copii, nu mai încăpea nici o îndoială !... Faptul că se încumetase să-şi vîre nasul ziua în amiaza mare în peşteră dovedea că, de foame, fiara devenise îndrăzneaţă, neînfricată.

Aşadar, iată că, în afara primejdiei de a muri de foame, se mai ivise una nouă : aceea că ei ar putea cădea pradă dihaniei necunoscute.

Copiii mutară focul mai aproape de intrare, însă nu trecu mult şi isprăviră lemnele, aşa că, de voie, de nevoie, trebuiră să iasă din peşteră.

Cel dintîi se ridică Aşot, urmat de ceilalţi. Luară în mînă cîte un lemn aprins şi, îngroziţi, se opriră în pragul peşterii. Era atîta linişte şi atîta lumină la ceasul acela în defileu, încît, treptat-treptat, spaima li se mai risipi. Soarele ce apunea dincolo de povîrnişurile acoperite de zăpezi veşnice ale Marelui Ararat arunca pe pămînt priviri blînde şi calde, făcînd parcă să lăcrimeze munţii, pe ale căror coaste mai stăruiau, ici-colo, insule de zăpadă.

Totul în jur strălucea şi era atît de senin ! Cum e cu putinţă să existe ceva rău cînd lumina se revarsă atît de orbitoare ? Unde ar putea să se ascundă în beznă o fiară sălbatică, cumplită ?

— Duceţi-vă, nu vă fie frică ! îi încurajă Aşot. Sarkis, pune pe foc crengile astea umede, să fumege cît mai mult... Nu-ţi fie teamă, că nici leul nu se apropie de foc... Să mergem, băieţi. Bine cel puţin că torentul nu a dus cu el armele noastre antediluviene. Luaţi-le, c-au să vă prindă bine...

Înarmaţi cu un topor de piatră, cu un ciocan şi o măciucă, pe care le găsiseră, în peştera părăsită de ei, coborîră în Dumbravă, adunară vreascuri şi aprinseră un foc. Apoi se agăţară cu toată greutatea lor de crengile mai joase ale stejarilor, încercînd să le rupă. Ştiau din experienţa lor de pînă atunci că ramurile stejarilor ce cresc pe clinele însorite nu sînt flexibile, mai ales dacă arborele e bătrîn. Aşa că se agăţară cîteşitrei de crăcile noduroase şi strîmbe, acoperite de muşchi. Cînd izbuteau să le rupă, de bucurie uitau o clipă şi de foame, şi de fiara care-i pîndea.

Lemnul stejarului nu-i bun de foc, căci arde aproape fără flacără şi sloboade un fum amar, înecăcios. Dar ce puteau face dacă tufele roditoare şi copacii pitici erau aşijderea oţelului călit : tari şi flexibili — se îndoiau, dar nu se rupeau. Cît despre nucul cel bătrîn, acesta nu vru să le dăruiască nici măcar o rămurea.

Cînd se aşezară sub stejar, să se mai odihnească, Aşot spuse :

— Acum, fără suliţă, nu putem face nimic ! De vreme ce în defileu s-a ivit o fiară sălbatică, trebuie să avem o armă cu care s-o nimerim de la distanţă, de-o fi să ne iasă în cale. Iar suliţele, poftim, ne aşteaptă colo...

Şi arătă spre un pîlc de puieţi de stejar care înconjurau, ca nişte nepoţei, trunchiul aproape putred al tufanului bătrîn. Născuţi din rădăcinile copacului care murea, se zoreau să crească pentru a-i lua locul, tot mai falnici, mai puternici. Se înălţau ca cinci fraţi, umăr la umăr, pregătindu-se să înfrunte furtunile ce se năpusteau asupra defileului. În curînd însă, patru dintre ei căzură victime cuţitului cu tăiş ascuţit al lui Aso. Cînd să-i vină rîndul şi ultimului, Aşot îl apucă pe ciobănaş de mînă şi-i spuse solemn :

— Lasă-l să crească, să ia locul tatălui său...

Căci Aşot, ca şi tatăl său, vînătorul, privea natura ca pe o fiinţă vie.

Nu trecu mult, şi ramurile tufanului fumegau paşnic pe foc în vreme ce băieţii, în pragul peşterii, îşi ciopleau suliţele. Pe Şuşik o înveliseră în hainele lor şi o scoseseră afară : soarele apunea. În lumina blîndă a razelor lui, faţa palidă a fetiţei se profila limpede pe fondul roşcat al stîncii.

— Sarkis, unde zici că ai găsit cremene ? întrebă Aşot.

Sarkis, pe care fumul îl supăra, se tîrîse şi el afară din peşteră.

— Vrei să-ţi aduc ?

— Nu, tu n-ai voie să umbli ! Arată-ne numai încotro s-o apucăm.

— Uite, după piatra aceea, în stînga... Las' că n-o s-o găsiţi. Dă-mi băţul ăla... Mi-oi face mai tîrziu o suliţă. Pînă una alta, să mă sprijin în el... Şi se urni anevoie din loc.

— Ei, doctore, ce părere ai ? Îi dai voie ?

— Cu mine, da... — răspunse ciobănaşul, stingherit.

Sprijinindu-se cu o mînă de Aso, iar cu cealaltă proptindu-se în viitoarea lui suliţă, Sarkis porni şontîc-şontîc spre creasta botezată de ei Creasta de Cremene.

Ca să fie mai apăraţi, Aso luase o creangă aprinsă.

— Cum îţi mai e, Şuşik ? Te mai înjunghie spatele ? întrebă Aşot.

— Nu... nu mă mai doare, însă mă simt tare slăbită !

De fapt, ar fi vrut să-i spună că e moartă de foame şi că, dacă ar îmbuca ceva, s-ar însănătoşi repede. Dar ştia că lucrul acesta i-ar fi neliniştit şi mai mult pe toţi, aşa că se ţinu tare şi tăcu. Numai că băieţii ştiau şi fără să le spună ea că doar hrana o putea salva de la pieire. Dacă mai flămînzea o zi-două, organismul ei istovit avea să cedeze.

— Nu ştii cum se prind potîrnichile ? îl întrebă Gaghik pe Aşot după o bucată de vreme, căci îl îngrijora starea fetiţei şi nu se putea gîndi la altceva. Parcă ziceai deunăzi ceva despre părul de cal. Cum că, dacă ai avea păr de cal, ai prinde toate potîrnichile. Aşa-i ?

— Da, din păr de cal se pot face laţuri ! Dar de unde să-l luăm ?

— Păi ăsta ce e ?... şi Gaghik atinse blînd cosiţele castanii ale fetiţei.

Cozile ei, ieşind de sub basmaua cenuşie, îi atîrnau pe pieptul slăbit, arămii ca razele soarelui ce asfinţea.

La gluma lui, Şuşik zîmbi, obosită.

— Ei, ce zici ? Merge ? continuă Gaghik. Numai că, taie-le mai repede, pînă nu vine Aso. Că ăsta, dacă o veni, îşi scoate custura şi n-o să dea voie nimănui să se atingă de minunea de cozi.

„Cum, va să zică... nu glumeşte ?"... se întrebă Şuşik.

Iar Aşot se supără de-a binelea:

— Tu despre altceva nu ştii să vorbeşti? Trăncăneşti aiurea!

— De ce, Aşot? replică fetiţa. Dacă credeţi, tăiaţi-le...

Şi, gîfîind, începu să-şi despletească una din cozile-i groase şi grele. Degetele îi erau galbene ca ceara, iar ochii i se duseseră atît de adînc în fundul capului, încît te durea sufletul cînd o priveai.

„Moare fata, moare!" îi fulgeră prin minte lui Aşot gîndul îngrozitor. Sări din loc.

— Hai mai repede, că vine Aso!

Zorit, Gaghik reteză o şuviţă din părul fetiţei şi, dîndu-i-o lui Aşot, îl privi întrebător: „Mai repede, vezi bine! Dar cu ce pot să te mai ajut? Fă ceva, căci altfel moare!"

— Da, dacă răsuceşti laţul din trei fire, ţine... — spunea Aşot. Numai că n-avem seminţe, ca să momim potîrnichile... Aso — se adresă el ciobănaşului, care se apropia. Nu cumva mai ai în fundul traistei ceva firimituri de pîine?

Cînd auziră cuvîntul „pîine", li se umplu gura de apă. Ei, să fi avut măcar un codru de pîine neagră! Dar Aso nu-i răspunse. Îşi goli buzunarele pline de cremene şi se aşeză lîngă foc.

— Asta-i o armă bună! se bucură Aşot, pipăind cu degetul muchiile cremenei negre. Ia uitaţi-vă ce ascuţite sînt! Ca acele!

Silexul sau cremenea neagră — în popor i se spune „gheara-diavolului" — nu trebuie ascuţită. Cînd o spargi, bucăţile stratificate sînt tot atît de ascuţite ca şi sticla groasă.

Luînd un băţ destinat să slujească drept suliţă, Aşot îl crestă la vîrf, înfipse o aşchie şi, în „ciocul" căscat, vîrî cea mai ascuţită muchie de cremene. Scoase apoi pana, iar „ciocul" se închise strîngînd piatra cu putere. Însă asta nu era tot.

— Hai, Aso, adu repede frînghia!

Ciobănaşul se întoarse nu numai cu frînghia (împletită dintr-un ciorap de lînă deşirat), dar şi cu un pumn de firimituri de pîine, amestecate cu pămînt, pe care le găsise într-o cută a traistei.

Aşot legă bine capătul băţului cu cremenea şi se sculă. Ridică deasupra capului suliţa grea pe care şi-o meşterise şi o învîrti ameninţător în aer. Ai fi zis că prinsese noi puteri, că avea mai multă încredere în el.

— Ei, acum n-are decît să poftească pantera dumitale! rosti el, semeţ, adresîndu-se lui Sarkis. Nu există fiară în stare să reziste acestei suliţe!

Luară şi ceilalţi, pe rînd, suliţa în mînă şi o fluturară în aer, nerăbdători, ca nişte copii ce erau, s-o încerce cît mai curînd în luptă. Într-adevăr, de la o distanţă mică, o asemenea armă putea fi mai eficace decît un pistol. Dacă arunci o suliţă ca asta, avînd grijă să-i faci vînt, nimic nu-i mai rezistă...

— Băieţi, ce mai tura-vura, acum sîntem oameni preistorici sadea!... Aşot, ia du-te şi adu mîţa aia încoace! glumi Gaghik, probabil pentru a o încuraja pe Şuşik. Dar cînd o auzi răsuflînd greu, se sperie din nou şi redeveni serios. Ce faci, Aşot? Lasă, lasă tot şi hai după potîrnichi, că se întunecă!

Soarele apusese, şi toată risipa de culori ce scăldase pînă atunci defileul păli, se stinse. Totul în jur deveni iar cenuşiu. Se lăsă frigul... O duseră pe Şuşik înapoi în peşteră şi o culcară lîngă foc, pe „divanul" său moale, lăsînd-o în grija lui Sarkis, iar ei se urcară pe vîrful Dealului Potîrnichilor, unde le auzeau în fiecare dimineaţă întîmpinînd cu cîntul lor armonios ivirea soarelui.

Fiecare ţinea în mînă un băţ aprins. Aşot, în afară de băţ, mai ducea şi suliţa. Laţurile pe care Aşot le aşeză pe terasele de sus ale muntelui se dovediră foarte simple, dar în acelaşi timp foarte ingenioase. Băiatul băgă capetele laţului, uşor răsucit din trei fire de păr, într-un bulgăre nu prea mare de lut. Peste noapte, gerul avea să strîngă ca într-o menghină firele de păr.

...De cîte ori, urcîndu-se în munţi cu tatăl său, nu văzuse Aşot rînduri întregi de potîrnichi stînd aşa, cu laţul în jurul gîtului, ca nişte viţei priponiţi de ţăruşi! Şi de fiecare dată, taică-său îl zorise: „Mai repede, Aşot, mai repede, că, de nu, soarele o să încălzească lutul, potîrnichile vor smulge laţul şi îşi vor lua zborul!"... Pentru potîrnichi, bulgărele de lut este ca ancora pentru vapor. Cît timp stă ancora înfiptă, corabia nu se urneşte din loc...

— Dar, după părerea ta, care e potîrnichea aia să vină aici de bună voie şi să-şi vîre capul în laţ? întrebă Gaghik, după ce ascultă explicaţia lungă a lui Aşot.

Băiatul nu-i răspunse. Luă patru pietre şi le puse una peste alta, făcînd din ele un fel de căsuţă pătrată. A cincea piatră, subţire şi netedă, o puse deasupra, ca pe un acoperiş. Crăpătura îngustă dintre două pietre slujea drept intrare. În căsuţă, Aşot băgă bulgărele de lut cu capetele laţului de păr strîns în el, iar laţul îl prinse ca pe un fel de ramă în uşă. Presără în interiorul căsuţei momeala. Cum să-i reziste potîrnichea, flămîndă în timpul iernii? N-o să-i reziste, vezi bine! Cînd va simţi hrana, indiferent ce fel de hrană, pasărea îşi va vîrî capul în crăpătură, după firimituri. Iar cînd va vrea să-şi tragă capul înapoi, laţul de păr o va înhăţa de gît.

Imitîndu-l pe Aşot, Aso şi Gaghik puseră şi ei capcane. Dar ce să presare în ele?...

— Mîine, Şuşik a noastră va mînca supă de potîrniche! anunţă bucuros Aşot, spălîndu-şi cu zăpadă mîinile murdare de lut.

— Ia stai, ia stai niţel!... Spune-ne, mai bine, cîte potîrnichi trebuie să prindem, ca să putem mînca şi noi? întrebă Gaghik, făcîndu-i lui Aso cu ochiul.

Aso, care nu uita nici o clipă de fiară, sufla de zor în băţul ce voia să se stingă.

— Hai! îi zori Aşot. Să nu vindem blana ursului din pădure... Întîi să le prindem, c-apoi om vedea noi!

Plini de speranţe, se înapoiară la peşteră. În special Gaghik era foarte bine dispus.

— Ei, vezi la ce-au fost bune cozile tale roşcovane? îi spuse el rîzînd fetei.

Toată seara meşteriră la suliţe. De cînd aveau arme noi, se simţeau mai siguri. Totuşi găsiră de cuviinţă să procedeze ca şi în noaptea trecută, adică să stea pe rînd de pază. Aşa că pînă în zori băieţii nu lăsară focul să se stingă şi păziră intrarea.

Nu se crăpă bine de ziuă — cea de-a douăzeci şi una dimineaţă a captivităţii lor! — şi Gaghik începu să-i zorească pe băieţi:

— Haidem odată, să ne aducem găinuşele! Ce mai aşteptaţi?

Aso plîngea pe furiş, îmbrăţişînd capul lăţos al cîinelui. Boinah nu mai putea să se mişte. Cît priveşte fetiţa, ciobănaşul nu se simţea în stare să se mai uite la ea, atît de rău arăta.

Luînd din foc cîte un băţ aprins, ieşiră din peşteră; pînă să ajungă ei în vîrful muntelui, soarele se înălţă destul de sus.

— S-au prins! strigă bucuros Gaghik, văzînd un vălmăşag de pene în jurul curselor. Întîlnind însă privirea posomorîtă a lui Aşot, tăcu.

— Ce te bucuri ca prostul? Nu vezi c-a fost pe-aici o vulpe care ne-a furat vînatul?

Îşi pierdură orice dram de curaj. Era o adevărată nenorocire.

— Nu-i nimic, să ne luăm pe urmele ei şi s-o prindem chiar în vizuină — îi îmbărbătă Gaghik.

— Dar cum o s-o prinzi? îl luă Aşot în rîs.

Îşi simţea inima ca într-un cleşte. Vînatul îi scăpase din mînă!

— S-o afumăm, să se înăbuşe în vizuină...

— Bine, de înăbuşit se înăbuşe ea, dar cum o scoţi de acolo? Adică nici nu trebuie s-o scoatem. De omorît însă trebuie s-o omorîm, ca să nu ne mai prade şi altă dată... Căutaţi-i urma!

Şi nădejdea se aprinse din nou în inimile lor. Într-adevăr, dacă scăpau de hoţoaica asta, ale lor aveau să fie potîrnichile! Mai rezistă ei o zi-două. Mai adună poame, mai caută păsărele... Mîine dimineaţă însă vor putea să adune niscai potîrnichi, asta e sigur! Bine că au găsit un mijloc simplu şi uşor ca să le prindă!

Şi porniră, însufleţiţi, pe urmele unui alt duşman al lor.

— Staţi! Dar oare ziua potîrnichile nu pasc? întrebă Gaghik, bucuros de ideea lui. Ia hai să aşezăm chiar acum laţurile, însă într-alt loc. De ce să aşteptăm pînă mîine dimineaţă?... Pe urmele vulpii o să pornim după aia!

Cum ideea li se păru bună, se apucară să aşeze laţuri pe altă terasă. Dar ce să presare ca momeală? Nu mai aveau firimituri!

— Ce-ar fi să punem seminţe de iarbă? fu Gaghik de părere.

Dar nimeni nu ştia ce seminţe preferă potîrnichile. Fură deci nevoiţi să smulgă iarbă uscată şi s-o fărîmiţeze, ştiind că potîrnichilor le place să răscolească prin paie, chiar dacă nu se află sămînţă acolo!

În viroage, la umbra unor bolovani mai mari, săpară pămîntul umezit de zăpadă, care, topindu-se, se infiltrase în adînc. Îl frămîntară şi adunară pietre pentru curse. Abia mai răsuflau, abia se mai ţineau pe picioare şi le venea ameţeală de slăbiciune. Totuşi munca le inspira nădejde, iar nădejdea le insufla noi puteri.

— Bine, ajunge! Hai acum după vulpe — zise Aşot, luîndu-şi suliţa.

Coborîră pe terasa plină de penele potîrnichilor şi se apucară să caute urmele.

— Le-am găsit!... Ei, dar mare a mai fost vulpea asta! exclamă Gaghik, arătînd o urmă întipărită pe pămînt umed.

Cînd o văzu, Aşot tresări.

— Asta a fost o panteră... — şopti el. Haide, suflaţi mai tare în tăciuni, aruncaţi cu pietre, ţipaţi!

Avea dreptate să fie neliniştit. Cu puţin înainte, în zori, fiara fusese acolo şi mîncase potîrnichile! Rostogoliră cîţiva bolovani de pe munte, ţipară şi, după ce mai prinseră puţin curaj, Gaghik zise:

— Nu cumva te-ai înşelat, Aşot? Uită-te mai bine!

— Ce să mă mai uit? Nu e limpede? Nu vezi cîtamai lăboiul...

— O fi fost un lup sau manulul acela al tău şi ne-am speriat degeaba!

— Nu, n-a fost lup — răspunse Aso, „specialistul în lupi", cercetînd urma. Urma lupului e mai mică şi mai prelungă.

— Lupul are la două din degetele labelor din faţă gheare mai lungi — adăugă Aşot, ca şi cum ar fi vrut să-i dea peste nas lui Aso: „Ţi-oi fi petrecut tu viaţa printre lupi, dar mai ştim şi noi cîte ceva!"

— Da, lupul are două degete întinse în faţă şi ghearele desfăcute! Aici nu se văd — zise Aso şi se sperie singur de vorbele lui, căci abia acum pricepuse ce fiară înfricoşătoare rătăcea în jurul peşterii lor.

— Dar unde sînt ghearele panterei? întrebă naiv Gaghik. Nu se văd de loc...

— Le ţine strînse ca lamele unui briceag în teacă... Să nu le strice tăişul... O fi totuşi un rîs, cine ştie?... Dacă a fost un rîs, nu-i nici o primejdie, că nu poate să ne facă nici un rău... Să mergem — zise Aşot, deşi nici el nu ştia bine încotro s-o ia.

Nu se îndurară mult timp să plece de pe terasă. Nu numai de teamă că s-ar putea întîlni cu fiara, ci pentru că le venea greu să dea ochii cu Şuşik. Ştiau că viaţa fetiţei bolnave şi flămînde se stinge treptat, ca feştila unei candele din care au ars ultimii stropi de ulei...

CAPITOLUL XIII

din care se vede că moartea se apropia încet, dar sigur, de adăpostul copiilor

Pe Şuşik o găsiră aproape fără simţiri.

— Tot timpul s-a plîns că-i e frig — le spuse trist Sarkis.

Picioarele fetiţei erau reci, focul dădea să se stingă, lemnele erau pe sfîrşite, dar băieţii nu mai aveau nici puteri, nici curajul să plece după vreascuri. Cine ştie dacă pantera nu-i pîndea chiar acolo, în Dumbravă?... Dar de ce tocmai în Dumbravă?... Poate că stă pitită chiar în tufişurile din faţa peşterii.

Timp de trei săptămîni încheiate pantera urmărise pesemne făpturile cu două picioare şi avusese timp să se convingă că nu au arme. Cel puţin aşa judeca Aşot. Şi era limpede că, după ce mîncase potîrnichile, fiară urma să vină să mănînce cîinele sau un om, pentru că în tot defileul nu mai avea altă pradă. Iată ce gînduri negre îl chinuiau pe băiat, cînd auzi oftatul adînc al lui Şuşik.

— Mi-e sete... — scînci fetiţa.

Dar nici apă n-aveau. „Vasul“ de piatră în care ţineau zăpada se golise de mult şi nu puteau să-l umple la loc, căci în jurul peşterii nu mai era zăpadă. Bineînţeles, zăpadă ar fi putut ei să găsească, dar, în primul rînd, le trebuiau lemne: fără foc, nu puteau avea apă. Tăcuţi, ieşiră din

peşteră: nu mai rămăsese în foc nici un băţ aprins ca să-l ia cu ei.

— Sarkis, ai grijă de foc, să nu se stingă, că ne întoarcem repede! spuse Aşot.

De data asta, nimeni nu mai desluşi în glasul său fermitatea-i obişnuită. Cu suliţele în mînă, coborîră în Dumbravă. Toporul de piatră îl lăsaseră în peşteră, căci n-aveau putere să-l mai care. În Dumbravă însă nu mai erau crengi pe care să le poată rupe cu mîna, aşa că se văzură nevoiţi să taie lăstari cu cuţitul şi să-i facă legături. Dar mai mult stăteau decît munceau, deoarece mereu trebuiau să se întindă pe mormanele de frunze veştede şi calde. Ah, dacă ar putea să uite de tot şi de toate, să doarmă, să nu mai plece de aici!

Într-una din văgăunile unde zăpada se topise de curînd, Aşot descoperi mai multe tufe de zmeură pe care mai rămăseseră boabe uscate, iar Gaghik găsi printre frunze două ghinde. Una o mîncă, cealaltă o păstră pentru Şuşik. Aso scotoci într-o tufă de coacăz ce creştea pe stîncă, dar nu dădu decît peste patru coacăze uscate şi smochinite. Cu puţină zăpadă şi cu hrana asta sărăcăcioasă, se întoarseră în peşteră, unde se chinuiră îndelung să facă un ceai în care pluteau cele patru coacăze şi bietele boabe de zmeură adunate de Aşot.

După ce bău apa fierbinte, fetiţa se mai învioră.

— Dar unde sînt potîrnichile? Cum merge cu desfundatul potecii? N-aţi lucrat azi?... De ce sînteţi atît de mohorîţi? îi întrebă Şuşik, părînd a-şi veni în fire după un somn greu.

Nimeni nu-i răspunse.

— N-ar fi bine să ne ducem să vedem ce s-a întîmplat acolo unde am aşezat cursele? propuse Gaghik.

— Crezi?... Iar le-o fi hăpăit pe toate... — zise Aşot, dînd deznădăjduit din mînă. De altfel, s-a şi înnoptat...

— Cine le-a hăpăit? Ce taine aveţi voi acolo? întrebă Şuşik, agitată. Aşot, mi-e cam frig...

Cum să-i vorbească fetei despre fiară? Ocoliră şi de astă dată întrebarea. De altfel, Şuşik nici nu aşteptă să-i răspundă. Căzu din nou în nesimţire, mişcînd din buze fără a scoate un sunet. Şedeau în jurul focului care fumega grozav şi îşi frecau cu pumnii ochii lăcrimoşi. Tăceau şi se gîndeau speriaţi la fetiţa bolnavă. „Dacă nu facem rost

de mîncare, o să moară... o să moară!“ În cele din urmă, Aşot nu mai putu îndura chinul şi se ridică de la locul său.

— Ei, să ne ducem să vedem ce-i cu capcanele. Poate că ne surîde norocul...

Şi luînd în mînă din nou cîte un băţ aprins, ieşiră din peşteră. Boinah, adunîndu-şi ultimele puteri, îşi urmă stăpînul, împleticindu-se.

— Rămîi acasă, Boinah, încotro porneşti? îl dojeni blînd Aso.

Dar cîinele nu-l ascultă. La cîţiva paşi de peşteră, ciuli deodată urechile şi începu să tremure mărunt, mîrîind surd. Aso căută să-l liniştească, să-l convingă să plece, cînd deodată, din tufişurile învecinate, se auzi un foşnet, un trup suplu lunecă prin frunziş şi sclipiră doi ochi fosforescenţi. Făcînd un salt uriaş, o fiară cumplită se năpusti asupra ciobănaşului... Dar nu apucă să se abată asupra lui, căci, în timp ce era încă în aer, Boinah se repezi, îşi încleştă dinţii în trupul ei şi se rostogoliră amîndoi pe povîrniş în jos.

— Daţi în ea! Daţi în ea! Hu, hu, hu! striga înspăimîntat Aşot şi se năpusti înainte.

Ceilalţi începură să ţipe, să arunce în vale cu tăciuni aprinşi, să rostogolească bolovani. Fiara lăsă cîinele şi se mistui în întuneric. Toate se petrecură atît de vertiginos, încît Aso nici nu apucă să-şi vină în fire.

— Vai, Boinah, frăţiorul meu drag! plîngea el, cercetînd trupul plin de muşcături al dulăului cu grumazul însîngerat.

Ceilalţi îl ajutară să ridice cîinele şi să-l ducă în peşteră, unde îl culcară pe frunzele moi şi calde.

Şuşik, care dormita aproape fără cunoştinţă, nu auzi nimic. Sarkis însă, cuprins de spaimă, sări din aşternut.

— Ce e? Ce s-a întîmplat? întrebă el, tremurînd. Ce-a fost asta, o panteră?

— N-am avut timp să vedem prea bine! îi răspunse mohorît Aşot. Cred însă că a fost un rîs!

Ceilalţi îl priviră neîncrezători. Cine nu ştia în Aighedzor că rîsul, deşi din aceeaşi familie cu pantera, cu care chiar seamănă, nu este nici atît de puternic, nici atît de neînfricat, atît de îndrăzneţ.

Cu inima frîntă de durere, Aso se aplecă asupra prietenului său. Îşi sfîşiase poala cămăşii, arsese cîrpe şi îi

presăra cu cenuşă fierbinte rana de pe grumaz. Sîngele se opri, dar Boinah răsufla greu, sacadat. Se înăbuşea. Veni şi Gaghik lîngă ei, mîngîie blînd capul dulăului, cuprins de jale la gîndul că n-avea cu ce să hrănească un animal atît de credincios, care se jertfise pentru ei.

Da, într-adevăr se jertfise!... Poate că rănile lui cele vechi s-ar fi vindecat încetul cu încetul şi Boinah s-ar fi înzdrăvenit. Dar acum... Nu, nu mai era nici o speranţă... Cîinele îşi dăduse viaţa pentru stăpînul său!

— Boinah! îl strigă duios ciobănaşul.

Dulăul deschise ochii. Ce privire grăitoare, ce linişte tristă citeai în ei! Ai fi zis că Boinah e mulţumit că moare.

...Lemnele de foc le ajunseră numai pînă în pragul nopţii.

— Mi-e tare frig... — auzeau ei din cînd în cînd glasul trist al fetiţei.

Dar cine avea curaj să mai iasă din peşteră? Băieţilor li se părea că înfiorătorul animal de pradă stă la pîndă chiar în apropierea grotei. Ciobănaşul îşi simţea capul cuprins de flăcări, iar inima prinsă în menghină de oţel. Dar ce putere avea el, cu ce s-o ajute el pe Şuşik, pe draga lui surioară? Cum să salveze viaţa cîinelui atît de scump sufletului său?

O acoperi pe fetiţă cu pufoaica, iar cîinele îl acoperi cu cămaşa, după care se îngropă în frunzele calde şi plînse pe înfundate, să nu-l vadă ceilalţi.

Noaptea fu grea, nespus de grea. Ca focul să nu se stingă, îl acoperiră cu spuză. Se făcea tot mai frig. Gemetele fetei abia dacă se mai auzeau, într-atît erau de slabe. Tremurară de frig şi foame, iar somnul nu se lipi de ei pînă în zori, cînd îi doborî oboseala şi căzură într-o amorţeală grea, ca un vis urît.

Cînd se lumină de ziuă, Boinah îi linse pentru ultima oară mîna lui Aso, îl privi cu ochii săi blînzi, numai dragoste şi credinţă. Apoi Gaghik îi văzu ochii împăienjenindu-se şi stingîndu-se.

— Boinah, frăţiorul meu drag... — plîngea în hohote ciobănaşul.

Ceilalţi se treziră şi înţeleseră... Tăcuţi, îngînduraţi, se uitau la cărbunii care abia mocneau, cu sufletul chinuit de gînduri negre. Boinah se dusese... Care o să fie soarta lor? Ce-o să se întîmple cu cei bolnavi?

din care se vede că necazul şi norocul nu vin niciodată singure

Orice rău e spre bine!

Prin moartea sa, Boinah l-a salvat nu numai pe stăpînul său, dar şi o fetiţă minunată. Din clipa cînd puseră blana moale şi lăţoasă a cîinelui pe umerii ei, fetiţa încetă să mai tremure. „Şuba" aceea călduroasă, ceaiul de rădăcini de zmeură şi supa de carne, toate la un loc mai înviorară forţele ce stăteau să se stingă, şi ceas de ceas sănătatea fetei se mai întremă. Ajută mult şi nădejdea mereu crescîndă că în curînd vor scăpa cu toţii de acolo.

Acum, de cînd se mai săturaseră, simţeau în ei destulă putere ca să muncească iar la desfundatul potecii. După două zile petrecute în peşteră, îşi luară suliţele şi ieşiră afară. Era cea de-a douăzeci şi patra zi a captivităţii lor. Nu mai aveau dreptul să stea pe loc. Oricît de mare ar fi fost primejdia ce-i pîndea, trebuiau cu orice preţ să ajungă la poteca Dracului şi să muncească, să muncească fără preget... Căci nu mai nutreau nici o nădejde că ar mai putea găsi ceva demîncare.

Se părea că în defileu nu mai sălăşluia nimic altceva decît stîncile golaşe, copacii cu crengile rupte şi sfîrtecate şi fiara aceea necunoscută. Iar fiara, bineînţeles, avea mult mai multe şanse să mănînce decît să fie mîncată... Copiilor nu le mai rămînea decît să uite totul — chiar şi spaima de moarte — şi să nu se mai ocupe decît de un singur lucru: deszăpezitul potecii.

După ce se sfătuiră, ajunseră la concluzia că singurul aliat credincios în lupta lor cu fiara era focul. Aşa că, în afara suliţelor, luară cu ei, ca de obicei, şi cîte un băţ aprins. Însă îndată ce ieşiră din peşteră, observară cu groază că oasele pe care ei le zvîrliseră afară fuseseră culese cu grijă. De bună seamă că fiara se afla undeva prin apropiere...

Rămaseră ţintuiţi în prag, făcînd gălăgie şi zvîrlind cu pietre în tufişuri. Apoi, fluturîndu-şi beţele aprinse şi privind în jur, coborîră spre Dumbrară.

— Nici astăzi nu e prea flămîndă, nu vă temeți! îi liniști Așot, căci se gîndea la oasele care dispăruseră.

Adunară cîteva brațe de uscături și le duseră în peșteră, unde le încredințară lui Sarkis. Apoi coborîră povîrnișul, pînă la marginea potecii, unde Așot se opri, să-și mai tragă sufletul.

— Hai să rupem crengi de brad — zise el — și să aprindem un foc în locul unde poteca se îngustează. Așa o să fim mai apărați.

Nu l-au mai întrebat de ce și pentru ce sau să se împotrivească, deoarece pricepuseră cu toții: jos — prăpastie, sus — stîncă povîrnită, înaltă, iar în față — drum blocat. Așadar, primejdia nu putea veni decît din spate, din partea desfundată a cărării. Înainte de a-și relua munca întreruptă de două zile, aprinseră un foc.

După două zile de odihnă și după ce mîncaseră pe săturate (numai bietul Aso nu fusese în stare să pună gura pe nici o bucățică!) erau mai plini de vlagă, astfel că răzbiră pînă la locul unde stînca ce atîrna deasupra potecii alcătuia un fel de tunel, deschis numai la un capăt. Cînd ajunseră aici, se simțiră obosiți și înfometați: viscolul înfundase prea tare tunelul, și a-l deszăpezi însemna un lucru foarte greu.

Ce era de făcut?

Seara, lîngă vatra stinsă, stăteau tăcuți și îngîndurați, cînd deodată Așot spuse:

— Ne-ar putea salva caprele sălbatice!...

Ceilalți tăcură. Într-adevăr, cum puteau oare niște capre să înlăture primejdia care-i amenința pe ei, oameni?

— Cînd caprele se vor întoarce, fiara, ce-o fi ea, panteră sau rîs, o să se ocupe de ele și o să ne lase în pace — le explică Așot.

— Ce panteră? E pe aici vreo panteră? întrebă speriată Șușik.

— A fost... Dar a plecat... și nu mai vine... — îi răspunse Așot cam în vînt.

— Ciudat! Ziceai că ne-ar putea salva caprele... Atunci de ce să vină încoace?

— Au să vină! A început luna decembrie... De voie, de nevoie, tot au să vină, căci ele nuntesc numai aici, în defileu!

— Povești vînătorești! făcu Gaghik, dînd din mînă. Cîte nu născocesc vînătorii! Spune-mi, rogu-te, la ce bun

să părăsească minunații noștri munți și să se bage de bună voie în pușcăria asta?

De data aceasta, Gaghik n-ar fi trebuit să-l contrazică pe Așot, care știa de la taică-său, vînătorul Aram, că în timpul împerecherii țapii se luptă unul cu altul și, prinși în focul bătăliei, nu mai țin seamă de nimic și uită de orice primejdie. Iar lupii profită de prilej și-i atacă... Aici însă, în defileul Panterei, lupii nu răzbesc. E drept, uneori mai iese cîte o panteră, dar dincolo de defileu caprele sînt pîndite de primejdii mult mai mari, deoarece le amenință și tigrii, și lupii, și rîșii, și vînătorii... Fiecare abia așteaptă să-și primească partea. În această perioadă, țapii uită de orice pe lume și, uneori, îi prind chiar cîinii ciobănești de la ferma de lapte!

După ce povesti toate acestea, Așot căzu iar pe gînduri. Bine, să zicem că vor reuși să se apere împotriva fiarei, ascunzîndu-se în peșteră și avînd focul aliat. Dar ce vor mînca?... De unde să facă rost de hrană? Cum au să poată rezista chinului îngrozitor al foamei care, asemenea unui balaur, începea să le sfîșie măruntaiele?

Nu știau că, după atîtea necazuri cîte se abătuseră, unul după altul, pe capul lor, le zîmbea norocul...

În cea de-a douăzeci și șaptea zi, cînd Așot, Gaghik și Aso se furișară spre potecă, nu putură lăsa micuței Șușik și lui Sarkis, grozav de slăbiți amîndoi, decît cuvinte de încurajare. Ajungînd la salcia pe care o știau, Așot se opri și le zise celorlalți:

— Îmi spune mie inima că e ceva cu tunelul ăla săpat de iepure! Trebuie să fie ceva la mijloc. Altfel, de ce să se ascundă în zăpadă și nu printre pietre?

— Caută, dar nu uita un lucru: să împarți cu mine ce găsești — zise Gaghik. Caraghiosule! Păi dacă a fost ceva acolo, a avut grijă el, iepurele, Dumnezeu să-l ierte, să roadă tot înainte de a fi mîncat de vultur!

— Nu! Mă duc să văd ce-i acolo, acum cît mă mai țin picioarele... — răspunse Așot.

Și croindu-și drum prin zăpada udă și grea, o luă spre locul unde începea „tunelul iepurelui", pe jumătate prăvălit. Zări niște frunze uscate, iar sub zăpadă desluși cîțiva butuci de viță. Așot se aplecă, le ridică și le scutură de zăpadă. Bineînțeles, nimic! Ce, parcă prin locurile acestea meridionale nu se întîmplă ca vița sălbatică să nu dea rod? Și chiar

dacă rodeşte, omul nu-l vede niciodată: rodul îl mănîncă sălbăticiunile.

Dînd din mînă deznădăjduit, Aşot se întoarse, vrînd să plece, cînd deodată se împiedică, mai-mai să cadă: i se agăţaseră picioarele într-o tufă ascunsă sub zăpadă. Aplecîndu-se ca să dea la o parte tulpinile în care se încurcase, trase cu greu afară un butuc de viţă.

— Struguri! Băieţi, struguri!... strigă el, aproape nebun de bucurie.

Se uita la ciorchinii grei şi aurii şi nu-i venea să-şi creadă ochilor. Înotînd anevoie prin omătul adînc, Gaghik şi Aso veniră într-o goană spre el şi se apucară să mănînce lacomi poamele. Dar Aşot îi dădu la o parte cu un gest hotărît:

— Avem bolnavi. În primul rînd trebuie să ne gîndim la ei.

Şi tăind cu grijă ciorchinii, îi înşiră pe zăpadă, sub privirile nesăţioase ale celorlalţi doi.

— Ia nu staţi degeaba şi căutaţi şi voi — îi îndemnă Aşot. Poate găsiţi ceva!

Imboldul lui se dovedi de prisos, căci băieţii zvîrliră zăpada şi, într-adevăr, găsiră nenumăraţi butuci de viţă, grei de ciorchini aurii şi zemoşi.

Zăpada căzuse cînd viţa nu apucase să-şi lepede încă frunza, acoperind-o cu un covor rece, dar gros. Iată de ce ciorchinii zemoşi nu îngheţaseră.

— Acum aţi priceput de ce mă atrăgea într-atît locul acesta? Nu v-am spus eu că trebuie să înţelegi fenomenele naturii? Ele se leagă unul de altul ca verigile unui lanţ. Amintiţi-vă, de pildă, cum ciuperca aceea uscată ne-a ajutat să dăm de depozitul veveriţei! îi dăscălea Aşot.

Dar ceilalţi ascultau numai cu jumătate de ureche. Niciodată strugurii din valea Araratului nu li se păruseră atît de minunaţi şi nu se mai săturau în lăcomia lor.

— Acum e clar cum de am găsit aici şi arici, şi broască ţestoasă — o ţinea Aşot una şi bună. Aşadar, presupunerea noastră a fost întemeiată...

Spusese „a noastră", nu „a mea", şi Gaghik îşi notă în minte acest amănunt.

— Dar vrăbiile? întrebă el şi-i făcu lui Aso cu ochiul.

— Tocmai asta e. Cum am văzut vrăbiile, ne-am şi întrebat dacă în defileul Panterei n-au locuit oameni... Ooo, ce de struguri sînt aici!

Scoteau mereu din zăpadă ciorchini grei, zemoşi şi aurii.

Ce schimbare survenise în starea lor de spirit! Într-o clipă au fost uitate toate greutăţile şi necazurile, tot răul şi toată spaima, ca şi cum nu-i mai pîndea nici o primejdie...

Pentru că erau copii, şi cînd eşti copil, uiţi atît de uşor!

CAPITOLUL XV

din care se vede cum pornesc tinerii noştri prieteni să descopere taina misterioasei grădini

Numai după ce se săturară, îşi dădură pe deplin seama de importanţa descoperirii lor. Negreşit că viţa, care se sălbăticise, nu părea a fi totuşi sălbatică, deoarece era din soiul cultivat vreme de milenii de locuitorii văii Araratului [1].

Să luăm, de pildă, soiul „Karmir Kahani", ceea ce înseamnă „roşu şi lunguieţ". Ciorchinii lui atîrnă ca nişte ghirlande în pivniţele colhoznicilor şi rămîn pînă primăvara atît de proaspeţi, de parcă i-ai fi cules chiar în ziua aceea, împodobind la 1 Mai mesele îmbelşugate. Sau cei din soiul „Voskehat" („boaba de aur"). Modest ca înfăţişare, strugurele acesta are o treime zahăr, iar vinurile de desert care se fac din el sînt atît de tari, încît nu mai ai nevoie de alcool. Cît despre „Izapîtuk" sau „ţîţa caprei" are bobul atît de transparent, că i se văd toţi sîmburii şi toate fibrele dinăuntru.

— Ia te uită, Aşot, cît de lungi şi de subţirele sînt boabele! Mi se pare că la oraş soiul ăsta se numeşte „degetele doamnei", nu-i aşa? Parcă ţi-e şi milă să le mănînci! se minuna Gaghik, privind în lumină boabele frumoase, care, în razele

---

[1] În valea Araratului, oamenii cultivau viţa de vie cu mult înaintea erei noastre. Despre aceasta ne vorbesc descoperirile arheologice: vase uriaşe pentru vin, sîmburi de struguri şi urme de tescovină putrezită ce s-au păstrat de-a lungul veacurilor. Cu 2500 de ani în urmă, oştile greceşti care se retrăgeau pe aici, din Persia spre Marea Neagră, în frunte cu comandantul lor Xenofon, au băut vin în valea Araratului. Ne-o spune chiar Xenofon în „Anabasis", căci, precum se ştie, acest comandant de oşti a fost în acelaşi timp vestit istoric al Greciei antice. (nota red. ruse.)

soarelui, căpătau răsfrîngeri aurii. Ce păcat că bietul şi drăguţul de iepuraş nu era în stare să aprecieze cu ce viţă nobilă avea de-a face...

— Ei, pînă mai vorbiţi voi despre soiuri, eu mă duc — zise Aso şi, atîrnînd pe o creangă cîţiva ciorchini, grăbi pasul spre peşteră.

— Stai niţel, Aso! Pare-mi-se că, de bucurie, uiţi primejdia! îl opri Aşot. I-ascultă! Fă aici, în locul ăsta unde e uscat, un foc... Trebuie să-l avem întotdeauna alături de noi, ai înţeles?

Ciobănaşul îşi duse mîna la ochiul drept şi se apucă să aţîţe focul, apoi, luînd un băţ aprins, se îndepărtă încet. „La-la-la"... îl auziră cîntînd. „La... la... la..." De ce cînta? De bucurie sau ca să sperie pantera? Sau, poate, ca să-şi simtă inima îmbărbătată...

Mergea, şi fumul torţei i se învălătucea deasupra capului, şerpuind ca o panglică. După plecarea lui, Aşot şi Gaghik continuară să vorbească despre apariţia acestei grădini misterioase.

— Ce vie extraordinară! Ai zice c-a plantat-o cineva dinadins — spuse Aşot. Se vedea că îşi concentrase toată atenţia asupra noului mister. Căci de aici, din defileu, nu-i chip să scoţi recolta — adăugă el, privindu-l pe Gaghik.

— Nu poţi, vezi bine! Stăpînul grădinii stătea aici, aştepta să i se coacă strugurii şi-i mînca! Iar cînd aproape să vină iarna, gras ca un urs, o pornea spre sat, legănîndu-se cînd pe un picior, cînd pe altul — fu de părere Gaghik.

Aşot nu-i răspunse la glumă. „Nu, aici se ascunde un lucru mult mai serios" — îşi zicea el.

— Ia stai, Aşot! exclamă deodată Gaghik, plesnindu-se zdravăn cu palma peste frunte. Să-ţi explic de ce a fost plantată grădina asta aici! Am să folosesc cuvintele lui moş Asatur, din satul Licik. Dacă ar fi fost el aici, ne-ar fi vorbit cam aşa: „Dragii mei copii, de vreme ce pe lume există moartea, omul nu trebuie să uite niciodată de ea! Să muncească, dară, în aşa fel, ca şi după moarte oamenii să se folosească de roadele muncii lui. Ia uitaţi-vă voi, dragii moşului — ar fi zis bătrînul — omul care a făcut grădina asta, cine ştie de cînd e numai oale şi ulcele, dar ceea ce a ieşit din mîna lui dăinuieşte şi azi! Vînătorul care colindă munţii îşi potoleşte foamea şi setea cu roadele acestei grădini, iar

sălbăticiunile mănîncă la struguri pe săturate și aduc mulțumiri pe limba lor celui care i-a sădit în locul acesta pustiu"... Pricepi, Așot ? îl întrebă Gaghik, privindu-l țintă.

Însă pateticile și înțeleptele lui cuvinte nu făcură asupra lui Așot nici o impresie : atît era de cufundat în gîndurile sale, încît, pare-se, nici nu-l auzi.

— Nu, la mijloc e numai o întîmplare — își răspunse el gîndurilor ce-l frămîntau. Omul n-ar fi putut să muncească aici...

— Și de ce nu ? Adică, după părerea ta, soiul ăsta „roșu și lunguieț" a fost obținut de iepuri... pe calea selecției, nu ? Of, Așot, mai bine uită-te atent colea ! Aici a fost un șanț ! Înseamnă că grădina asta a fost cîndva udată !

Într-adevăr, desluşiră pe povîrniș, abia ghicite, urmele unui șanț.

— Să cercetăm mai departe — spuse Gaghik, continuîndu-și „descoperirile". Observăm pe butucii aceștia negri urme de ferăstrău : așa se înnobila via... Nu, orice-ai spune, ăsta e rezultatul mîinilor omenești !

În mintea lui Așot, gîndurile se succedau atît de repede, încît aproape că nici nu-l asculta pe Gaghik.

— Stai nițeluș ! îl opri el. Hai să ne ocupăm puțin de această problemă atît de interesantă. Pentru că o grădină ca asta ar putea avea mare importanță în viața tuturor colhozurilor din cîmpia Araratului și, în primul rînd, în viața colhozului nostru ! Dar despre asta o să vorbim mai tîrziu. Pînă una alta, să cercetăm temeinic descoperirea noastră !

Urma vechiului șanț se întindea de la salcie și ajungea pînă aproape de grădina aflată pe un mic platou acoperit de zăpadă. În locul unde creșteau trestia, salcia și ulmul, judecînd după toate semnele, fusese cîndva un bazin de apă care cu timpul se umpluse cu mîl.

— E limpede ! spuse Așot, trăgînd concluzia și cercetînd atent locul. Mai ții minte, Gaghik ? Torentul a trecut chiar pe aici ! Așadar, aici era bazinul. Cînd apa se năpustea din peșteră, omul își făcea rezerve pentru grădină, și apoi, treptat-treptat, o consuma, nu-i așa ?... Dar cine a fost omul acela ? Cum de-a nimerit aici acest grădinar și de ce și-a întemeiat o gospodărie tocmai aici, într-un colț atît de îndepărtat ?... Trebuie să găsim neapărat adăpostul lui. Nu poate fi prea departe !

— Din păcate, grădinarul a uitat să ne lase adresa...

— Ba ne-a lăsat-o! îl întrerupse hotărît Aşot. Pentru că venea să-şi vadă via zi de zi! Eşti de acord? Asta înseamnă că trebuie să existe şi o cărare bătătorită care să ducă la adăpostul lui. Trebuie să fi rămas măcar o urmă!

— Într-adevăr... — rosti îngîndurat Gaghik. Hai să cercetăm terenul în toate părţile.

Luară din foc cîte un băţ fumegînd şi, privind cu atenţie marginile grădinii, dădură de urma unei poteci care ducea spre stîncile ce închideau defileul Panterei către apus. Era limpede că, odată, demult, foarte demult, un om, dacă nu mai mulţi, umblaseră pe această cărare.

Nehotărîţi, cei doi băieţi se opriră. Ce să facă? Să meargă înainte, sau să se întoarcă în Grădina Strugurilor?

— Ei, la urma urmelor, ce ne pasă nouă cine a fost omul acela şi unde a trăit? spuse Gaghik, dînd din mînă.

Taina misterioasei grădini nu-i dădea totuşi pace lui Aşot. Era sigur că potecuţa descoperită de ei îi va duce la adăpostul stăpînului grădinii. Şi-apoi, cine ştie? Poate că omul acela nu murise, poate trăia încă!

Băiatul era foarte tulburat.

— Ascultă — zise el, întorcîndu-se spre Gaghik — eşti de acord măcar cu faptul că stăpînul grădinii a fost nevoit să-şi creeze anumite condiţii de viaţă, ca să poată trăi?

— Cum de nu! Bineînţeles, a avut o casă cu fereastră şi uşă, ba chiar un cuptor, în care Şuşik o să-ţi coacă lipii...

— Degeaba vorbesc cu tine! se înfurie Aşot. Pricepe că, indiferent dacă vrem sau nu, trebuie să găsim locuinţa asta!

Şi îi explică amănunţit cît de importantă putea fi pentru ei o atare descoperire. Doar intrarea în peştera unde locuiau ei rămînea deschisă, iar noaptea, cînd dormeau cu toţii, fiara putea să vină nestingherită peste ei. Ceea ce, de altfel, se poate întîmpla prea bine şi ziua, cînd în peşteră sînt numai bolnavii. O să intre şi o să sfîşie pe unul din ei... Omul acela poate că a locuit într-o peşteră prevăzută cu uşă. Trebuie să fi avut, vezi bine, şi niscai unelte gospodăreşti — un ferăstrău, de pildă. Dovadă, butucii tăiaţi cu ferăstrăul. Dacă a locuit aici şi iarna, colţişorul ales de el trebuie să fie călduros... Şi-apoi, cine ştie, or mai fi rămas acolo ceva merinde.

Cînd auzi una ca asta, de unde pînă atunci îl ascultase numai cu o jumătate de ureche, Gaghik se învioră brusc.

— Aşot, gata, nu mai e nevoie să continui! Sînt întru totul de acord cu tine! Să mergem!

Cărarea pe care porniră se pierdea pe alocuri printre pietre ce se rostogoleau în jos şi prin tufişurile de porumbar. Dar nici pietrele, nici tufişurile nu izbutiră să-i oprească. Ştiau bine că poteca nu se sfîrşise şi o găseau iar. Tăcuţi şi cu spaima în suflet, mergeau înainte. Cînd ajunseră aproape de poalele stîncilor, Gaghik se aplecă şi, ridicînd ceva de pe jos, îi arătă lui Aşot. Era o bucată dintr-un ciorap de lînă, peticit.

— Omul s-o fi prefăcut în duh al pădurii — şopti speriat băiatul şi vorbi cu atîta seriozitate, încît Aşot fu cît pe ce să izbucnească în rîs.

— Ce duh al pădurii? îl ocărî el cu un ton voit optimist, vrînd să sublinieze că lui nu-i este frică.

— Zicea bunicul că omul cînd trece de o sută cincizeci de ani se preface în duh al pădurii. Barba îi creşte pînă la glezne şi i se încurcă în picioare, şi atît de mult se schimbă el la faţă, că nu-l mai recunoşti. Ca un vîrcolac... Noaptea coboară din munţi şi fură copiii din sat... Acum cîţiva ani, şi de la noi, din sat, a pierit un copil, mai ţii minte?

— A pierit furat de-o hienă! Doar s-a constatat! spuse Aşot. Vînătorii au şi omorît hiena...

Fie şi o hienă, dacă zice Aşot... Dar spaima lui Gaghik sporea cu fiece clipă, deşi băiatul se străduia din răsputeri să nu arate şi mergea cu capul sus, gata de luptă, avînd o înfăţişare aproape războinică. Îşi pusese chiar în gînd să-i arate lui Aşot că dacă e vorba să-i fie teamă cuiva, apoi nu-i el acela. Şi cînd Aşot îl zeflemisi pentru mutra lui neînfricată, Gaghik îl întrebă, plin de înţelegere şi simpatie:

— Dar ce-i cu tine de-ai pălit aşa?... Deodată îl cuprinse ruşinea şi, dîndu-şi seama că roşise, se aplecă: Blestemata de gheată! Mergi, mergi înainte, că te-ajung eu... — bolborosi el.

În sinea lui însă îşi spuse: „Ia să vedem cîţi paşi ai curajul să faci fără mine?"

— Cine a pălit, eu? întrebă mîndru Aşot. Şi, cu paşi hotărîţi, porni mai departe.

Degeaba îşi făcea singur curaj şi degeaba se căznea să pară neînfricat, că-i picase inima în călcîie. Ajunseseră lîngă o stîncă roşcată, care avea pe una din muchii nişte trepte de piatră ce duceau undeva, în sus, şi care — asta e sigur — fuseseră tăiate de mînă de om...

CAPITOLUL XVI

din care se vede unde duce cărarea misterioasă

— Ei, bolnavilor, v-aţi umplut burta cu struguri ? întrebă vesel Aşot, înapoindu-se la grotă.

Dar veselia lui era doar aşa, de formă, căci gîndurile i se întorceau mereu la aceeaşi întrebare : „Unde duc treptele de piatră ?"

Nu se hotărîseră să le urce şi se întorseseră ca să se sfătuiască în linişte ce să facă mai departe.

— Da, am mîncat de mi s-a umflat burta şi-a scăzut umflătura de la genunchi ! glumi Sarkis pentru prima oară de cînd era bolnav, în vreme ce Şuşik zîmbea cu zîmbetul fericit al celui care se reîntoarce la viaţă. Se simţea într-adevăr mult mai bine.

— Fiecare dintre noi a luat cîte douăzeci de doze de glucoză ! Păi cum să nu-ţi scadă umflătura ?!... rosti sentenţios Gaghik.

Şuşik sta şi-i asculta glumele, dar îşi dădu seama că şi unul, şi altul sînt preocupaţi de ceva.

— Ce s-a întîmplat ? De ce n-aţi adus şi voi struguri ? întrebă ea, privindu-i bănuitoare.

— Nu s-a întîmplat nimic... Aso, unde ne e arma cea grea ? În faţa peşterii ? S-o luăm cu noi... Şi, vrînd parcă să se justifice, Aşot adăugă : Să fim prudenţi ! Prudenţa nu înseamnă laşitate.

— Ce s-a întîmplat ? Încotro porniţi ? întrebă Şuşik, speriată, privindu-i cu ochii ei albaştri, plini de nelinişte.

— Nu s-a întîmplat nimic deosebit... Ne ducem să omorîm duhul pădurii — răspunse senin Gaghik. Adică la vînătoare ! Aşa că n-ai de ce să fii îngrijorată !

O lăsară pe fetiţă în grija lui Sarkis, iar ei ieşiră din peşteră, luîndu-şi armele primitive, suliţele şi toporul de piatră. Începură să coboare, cînd deodată Aşot se opri, strigînd :

— Băieţi ! Ia priviţi ! şi arătă spre celălalt povîrniş al stîncii. De după creasta ei desluşiră un cap încununat cu o pereche de coarne uriaşe. Era un ţap sălbatic care le urmărea încordat mişcările.

Salvarea! Iată salvarea lor! O bucurie nestăvilită le umplu inimile.

— Dragul nostru!... Ei, hai, jertfeşte-te în numele vieţii noastre! exclamă Gaghik.

— Fii liniştit, că şi fără rugăminţile noastre fiara se îndoapă acum cu unul dintre ei. Ce bine s-a nimerit! exclamă Aşot, dar imediat după aceea îi sfătui: Oricum, să fim prudenţi... Cine ştie...

— Da, Aşot! Cine ştie, poate că duhul pădurii locuieşte chiar acolo...

Bineînţeles, Gaghik nu credea o iotă din legenda cu duhul pădurii, însă tot timpul îl chinuia spaima.

— Ei, Aşot, de vreme ce Şuşik nu este cu noi, poţi să recunoşti că şi ţie ţi-e frică... Nu prea tare, dar tot îţi este. Uite atîtica, cît unghişoara mea... — continuă Gaghik să se tot lege de tovarăşul său.

— Bineînţeles că mi-e frică! Nu răspund eu de vieţile voastre?...

— Ca membru al grupei de pionieri? nu se lăsă Gaghik.

În ochii lui negri se citea atîta şiretenie, iar gluma fusese atît de muşcătoare, încît lui Aşot nu-i mai rămînea decît să ia totul ca o glumă între prieteni, şi atîta tot.

— Ia mai tacă-ţi fleanca!... zise el şi, luîndu-l de guler, îl trînti pe covorul de frunze moi şi putrede, apăsîndu-l cu genunchiul.

— Nu ţi-e frică! Nu ţi-e frică de nimic! scînci Gaghik. Eşti mai curajos decît David din Sasun! Dă-mi drumul...

Dar cum scăpă, îi puse iute o piedică, şi Aşot căzu ca un bolovan la pămînt. Pînă să apuce să se dezmeticească, Gaghik îl şi călărea!... Începu lupta. Sorţii de izbîndă erau cînd de partea unuia, cînd de partea celuilalt. Gîfîind, se rostogoleau pe jos şi, cînd unul, cînd celălalt, îşi lipea adversarul cu umerii de pămînt. Probabil că „glucoza" despre care vorbise Gaghik îşi făcea efectul, şi nectarul din struguri le dăduse forţe noi, căci le venea să zburde, să se bată, să rîdă. Pare-se că începuseră chiar să uite de existenţa duşmanului lor.

În cele din urmă se ridicară, obosiţi, în picioare şi îşi zîmbiră. Era pentru prima oară de cînd se aflau în defileu că-şi îngăduiseră şi ei să se mai distreze puţin. Nu trecu însă mult, şi băieţii, cu suliţele în mînă, stăteau pe treptele de piatră ale scării ce se strecura printr-o trecere lungă şi

îngustă, între două stînci înalte şi roşcate. Bineînţeles, în fruntea tuturor se afla Aşot. Sui cîteva trepte şi încetini pasul: drumul îi era stăvilit de nişte tufe de porumbar şi de răsură sălbăticite; pe treptele umede din pricina plantelor putrezite se întindea un covor de muşchi gros, dovadă netăgăduită că de mult amar de vreme nu călcase picior de om pe acolo. Dar iată că în dreapta văzură în stîncă o uşă de lemn întredeschisă. Aşot tresări şi se opri locului. Uimitor! Faptul că undeva, prin apropiere, locuise sau locuia, poate, un om nu-i bucura cîtuşi de puţin, ci, dimpotrivă, le insufla o spaimă inexplicabilă...

Stăpînindu-şi cu greu tulburarea, Aşot se întoarse spre băieţi, adresîndu-li-se poruncitor:

— Urmaţi-mă!

— Nu-ţi fie teamă, că te apăr ca un munte din spate! glumi din nou Gaghik, dar se vedea bine că moare de frică şi că tremură ca varga. Com-panie, înainte, marş! Mitraliere, în faţă! comandă el.

Din păcate, nimeni nu-i răspunse, nimeni nu ridică înspăimîntat mîinile în sus şi nimeni nu se predă! În peşteră domnea tăcerea. Aşot împinse uşa cu piciorul, iar cutezătoarea sa oaste se opri în prag.

La început, în penumbra care stăruia în grotă, nu desluşiră nimic. Dar cînd ochii li se obişnuiră cu întunericul, zăriră pe jos cenuşa unei vetre, cîţiva cărbuni şi tăciuni stinşi, toate acoperite cu un strat vineţiu ce părea a fi băligar, dar nu băligar de capră şi nici găinaţ.

Aşot se aplecă şi privi curios stratul acela.

— Ah! Pare-mi-se că în curînd o să mîncăm şaşlîk! spuse el, după ce înţelese despre ce era vorba şi, făcînd un pas înapoi, închise uşa.

— Zău? Din ce? se învioră Gaghik.

— Din lilieci.

— Ei, nu-s de lepădat nici ăştia! Sînt mari? Cîte kilograme au?

Aşot pufni:

— Dacă tăceai, filozof rămîneai! Urcă-te mai bine pe umerii mei, scoate-ţi haina şi înfundă cu ea gaura de deasupra uşii.

Gaghik, care rămăsese la intrare, se fîstîci:

— Eu zic să stăm niţel de pază, pînă cercetezi tu bine dacă nu cumva locuieşte cineva aici!

— Nu locuieşte nimeni. Dacă au intrat liliecii, înseamnă că e pustiu. Acum e iarnă şi au adormit. Linişte, să nu-i trezim!

— Tu i-ai văzut? Unde-s?

— Atîrnă de tavan. Urcă-te mai repede, că de nu, ne scapă „prînzul"!

Gaura de deasupra uşii folosise cîndva drept horn, deoarece păstra urme negre de funingine.

Gaghik se cocoţă pe umerii lui Aşot şi înfundă gaura cu haina.

— Şi-acum, arată-mi unde e şaşlîkul! spuse el, cînd fu gata.

— Ai răbdare, că acuşica zboară... Zăvorul de la uşă e întreg?

— Uşă?!... Asta e uşă numai cu numele!

Într-adevăr, erau doar nişte trunchiuri de copac, cioplite cu toporul şi prinse grosolan între ele. Mîncate de vreme, vînt şi ploi, abia dacă se mai ţineau.

După ce înfundară bine toate crăpăturile cu crengi şi frunze, cei trei ţinură sfat. Fără doar şi poate că locuinţa stăpînului grădinii era mai bună decît Peştera Vrăbiilor în care stăteau ei. Mai adîncă, mai călduroasă, avea uşă... Dacă o propteai pe dinăuntru, te puteai socoti la adăpost de primejdia unor oaspeţi nepoftiţi. Ce mai la deal la vale, era limpede că trebuiau să se mute. Totuşi, cînd ieşiră din peşteră, Gaghik fu de părere să mai lucreze la potecă, întrucît era încă lumină. De mutat, puteau să se mute noaptea. Şi aşa pierduseră o grămadă de vreme cu culesul strugurilor şi cu căutatul locuinţei!

— Bine — se învoi Aşot. Să mergem... Cînd au ajuns pe poteca Dracului, Aşot le spuse, cu un zîmbet din care se vedea că este mulţumit de sine: Vedeţi, munca noastră nu s-a irosit în zadar. Am deschis caprelor drum spre defileu, iar ele au să ne scape de panteră...

Şi le arătă urmele lăsate de animale. Într-adevăr: o turmă întreagă de capre trecuse pe poteca Dracului, în defileul Panterei.

— Ascultă, Aşot! Dar poate că şi ele ne-au deschis drum! se bucură Gaghik.

Străbătură cărarea, mergînd mai departe. În locurile încă înzăpezite, urmele se întrerupeau. În faţă se ridica un povîrniş troienit şi neted ca oglinda, jos se căsca prăpastia, iar în sus se înălţa stînca. Ciudat... Doar caprele

astea nu picaseră din cer! Ochiul ager al lui Aşot desluşi în cele din urmă că, într-un loc, pe porţiunea curăţată a potecii, se prăvălise zăpadă de pe munte. Ceea ce însemna că animalele coborîseră de pe stîncă. Cercetă atent toate muchiile ieşite în afară şi strigă bucuros:

— Au venit de sus!... Ce draci! Sărind de pe o muchie pe alta, au ajuns aici. Asta zic şi eu curaj!... Lupul s-ar fi încumetat să coboare o pantă atît de povîrnită?...

— N-am putea să mergem şi noi pe drumul lor? întrebă Gaghik şi, lipindu-se de stîncă, îşi scoase înainte umărul slab şi pirpiriu. I-ascultă, Aşot, urcă-te pe mine şi încearcă... Nu, nu merge, eşti prea greu... Aso, urcă-te tu, mai bine!

Aso se cocoţă pe umerii lui, se apucă cu mîna de muchia ieşită, se săltă, îşi sprijini picioarele şi se opri pe o cornişă aflată la mijlocul stîncii.

— Văd urme de capre, Aşot — spuse el.

— Ia întinde mîna şi vezi dacă nu cumva ajungi pînă la vîrful stîncii!

— Nu, n-ajung! Dacă m-ar ţine cineva de jos, poate c-aş ajunge pînă în vîrf... Uite, pînă colo, la colţul ăla de sus!

Dar ciobănaşul abia avea loc pe muchia stîncii. Care dintre ei s-ar fi încumetat să-l sprijine din spate?... Şi chiar dacă-l sprijinea, ar fi fost de ajuns să-i tremure ciobănaşului numai puţin picioarele, şi amîndoi şi-ar fi pierdut echilibrul.

— Coboară, coboară! îi strigă Aşot de jos.

Speranţa de o clipă de a scăpa din defileu li se spulberă, aşa că se apucară din nou de lucru. Cînd ajunseră la tunel — jumătate fusese curăţat — Gaghik luă din mîinile lui Aşot lopata pe care o meşterise şi începu să azvîrle repede zăpada în prăpastie.

— Pe cuvîntul meu, Aşot, în burta mea strugurii s-au transformat în vin! Ard! Sînt gata să muncesc pînă noaptea tîrziu. Aso, ce-i cu tine, ai încremenit? Dă jos zăpada!... Aşa! Acum nu mai desfundăm noi drumul, ci prietenul nostru madjar [1] — sporovăia Gaghik.

— Te bucuri, hai, că laşi treaba pe seama altuia — îl înţepă Aşot.

---

[1] Vin nou.

— A, nu, Aşot, nu... Ascultă mai bine la mine! Dimineaţa, precum ştii, plecam la şcoală, iar tata şi mama se duceau la cîmp, aşa că grădina din jurul casei a rămas nesăpată în anul cela. Într-o seară, cînd tata s-a întors de la muncă, a luat sapa şi s-a dus în grădină. Eu, după el. Cînd să intrăm acolo, ce să vezi? Bunicul muncea de zor cu un hîrleţ; năduşeala curgea şiroaie de pe el... Nouă nu ne mai lăsase nici un petic! Săpase grădina de la un capăt la altul. Miraţi, l-am întrebat: „Cum ai izbutit să faci una ca asta?" Bătrînul a rîs la noi: „Ce, parcă eu am făcut-o? Asta e isprava rachiului de dude!" Acum m-ai înţeles?...

Glumind într-una, munciră plini de voie bună pînă în amurg. Cînd coborî înserarea, tunelul fiind curăţat, ieşiră prin celălalt capăt.

— Mîine ajungem pînă la locul unde începe urcuşul pe munte.

— Da, şi poimîine ieşim din defileu! Ah, mămico, mamă, ce-o să-ţi răsplătesc eu lacrimile!... spunea Gaghik. Nu-i nimic, mai rabdă puţin, că tăuraşul tău sălbatic se întoarce în curînd acasă. Băieţi, ce părere aveţi? N-aţi vrea să dăm o raită pe la struguri?

Ceilalţi îl priviră. miraţi:

— Pe întunericul ăsta?

— Tu spune-mi numai unde e ceva de băgat în gură, că în ceea ce priveşte întunericul, mă descurc eu!

Ţinîndu-se unul de altul, coborîră grijulii de pe potecă în defileu şi, aproape alergînd, se îndreptară, agitîndu-şi torţele, drept spre grădina cu struguri, de unde, încărcaţi de ciorchini grei, se întoarseră degrabă la peşteră. Fiind tîrziu, amînară pentru a doua zi dimineaţa mutarea în noua locuinţă. De altfel, în ceea ce-l privea, Gaghik se arăta potrivnic acestui plan.

— Nu mai avem decît o zi-două de muncit la desfundatul potecii — zicea el. Face oare să ne mai obosim cu mutatul?

Cam avea dreptate Gaghik. Problema hranei fusese rezolvată cu totul pe neaşteptate, şi acum aveau mîncare suficientă. Aşadar, nu mai încăpea îndoială că vor ieşi din defileu, şi după cum bine spusese Gaghik, de azi înainte strugurii urmau să le fie aliat credincios...

Seara aceea a fost pentru ei cea mai fericită din cîte petrecuseră în defileul Panterei. După-masă, Aso îşi scoase

de la brîu fluierul şi începu să cînte vesel, ba Gaghik propuse chiar să-i tragă un joc.

— Cui îi arde de ţopăit ?... se miră Aşot.

— Şi de ce nu, mă rog ? Sau noi nu ştim să ţopăim decît siliţi de torente ?... Haide Aso, zi-i !

Şi punîndu-şi mîinile pe umerii lui Aşot, se porni să joace, sub privirile şi zîmbetele celor doi bolnavi. Obosiră însă repede şi se aşezară lîngă foc, să asculte în tăcere cîntecele lui Aso. Fluierul vesel şi săltăreţ răsuna plin, alteori desluşeai lacrimi în melodia lui. În răstimpuri, Aso lăsa fluierul şi cînta din gură. Se întorcea cu spatele la foc şi, după obiceiul kurzilor, îşi ducea o mînă la ureche :

Berivane, berivane
Iro mîni glan gati glan
Azi gukahe bîkiam...

cînta băiatul, cu glasul lui catifelat şi plăcut.

Ce însemnau oare cuvintele acestea ? Şi despre ce glăsuia cîntecul lui ? De ce părea atît de emoţionat cîntăreţul, de ce era vesel şi i se lumina chipul de un zîmbet cald ?

— Crezi tu că noi înţelegem ce înseamnă aia... „iro mîni" ? întrebă Gaghik.

— E cîntecul kurzilor nomazi — lămuri Aso. Iată ce glăsuieşte el : „Berivane, berivane" înseamnă „Mulgătoarelor, mulgătoarelor, oare draga mea este printre voi ? Dacă este, spuneţi-i aşa : «Fată dragă, fără tine nu mai pot, fă-te că ai treabă, ia urciorul şi vino la izvor, să mai vorbim, să mai glumim». Dacă maică-ta o să te întrebe : «De ce ai întîrziat, fata mea ?», tu spune-i aşa : «Mi s-au rupt mărgelele şi am stat de le-am adunat»."

— Bravo, Aso ! Hai, mai departe, mai departe... — îl zori Gaghik.

— Ce să vă spun mai departe ? Că la noi toate cîntecele sînt aşa, despre fete — răspunse stingherit Aso, ascunzîndu-şi faţa pe după umerii lui Aşot.

— Foarte frumos ! Cîntă-ne şi tradu-ne — insistă Gaghik, căruia îi plăceau foarte mult cîntecele ciobanilor kurzi, mult mai vesele decît cîntecele ciobanilor armeni, întotdeauna pline de jale.

— Bine, să vă mai cînt unul — zise Aso.

Şi, acoperindu-şi din nou urechea cu mîna dreaptă, îşi trase capul în umbră şi cîntă:

Iro hatia gonghi tiutiuna zara...

Cîntă îndelung, şi ceilalţi crezură că era vorba de un întreg poem de dragoste. Dar cînd îl traduse, îşi dădură seama că nu erau decît cîteva catrene în care un flăcău spunea: „Ei, oameni buni, vecini, dacă n-o cunoaşteţi pe draga mea, să vă spun eu cum arată: e subţirică şi mlădie, are ochi frumoşi şi fruntea netedă, iar faţa smeadă. Şi întotdeauna păşeşte în fruntea celorlalte fete". La care fata îi răspundea: „Au adus azi în sat tutun şi am să cumpăr şi eu pentru dragul meu. De mi-o primi darul, m-oi bucura. Dar de nu l-o primi, o să adaug tutunului şi două sărutări, şi-atunci n-o să mă refuze"...

Şuşik rîdea din toată inima, iar ciobănaşul, de emoţie, îşi înfundă căciula pînă pe ochi. După un timp, începu să cînte iar şi cîntă aşa multă vreme, distrîndu-i şi transportîndu-i pe ceilalţi în lumea ciobanilor kurzi, oameni cu suflet simplu şi bun. Cînd într-un tîrziu văzu că fetei i se închid ochii de somn, tăcu.

— A venit moş Ene pe la gene — şopti el, făcîndu-i semn lui Gaghik spre Şuşik, şi ieşi din peşteră, urmat de ceilalţi.

Noaptea era senină; cerul privea spre pămînt cu miriadele lui de ochi scînteietori, iar în zare, pe povîrnişurile Araratului, părea că s-au aprins torţe uriaşe. Ardeau şi cuprindeau în valurile lor de pojar poalele munţilor.

— Sînt kurzii de dincolo... Au dat foc ierburilor — spuse Aso. Mi-a povestit tata că, pe malul celălalt al rîului, se întind cîmpuri care au fost cîndva ale armenilor, dar pe care le-au cotropit turcii. Nu le folosesc, nu le ară, nu le seamănă şi nu adună roadele, aşa că s-au sălbăticit. Nu cosesc nici iarba, şi cea de an se amestecă cu cea nouă, crescînd atît de înaltă şi de deasă, că se pierde călăreţul cu cal cu tot în ea. Din pricina asta, toamnă de toamnă, ciobanii kurzi le ard pe cele uscate, ca să facă loc celor noi... Aso tăcu. După un timp adăugă, serios şi grav ca un om bătrîn: Armenii au avut de îndurat multe necazuri, dar nici noi, kurzii, n-am avut parte de prea mari bucurii. Ve-

deţi voi partea aia unde arde? Înainte, acolo locuiau mulţi kurzi. Au venit englezii, le-au dat arme şi le-au spus: „Turcii nu vă lasă să trăiţi! Luptaţi împotriva lor şi noi o să vă ajutăm să aveţi o ţară a voastră". Şi kurzii au început lupta împotriva turcilor, dar n-au avut noroc, căci turcii i-au împins pînă la poalele Micului Ararat, pe pămînturile iraniene. Apoi au tăiat o fîşie din pămîntul lor turcesc şi au dat-o Iranului, iar ei, în schimb, au căpătat peticul de pămînt pe care se statorniciseră kurzii. Au adus acolo oaste mare, i-au izgonit pe kurzi spre malurile rîului Araz, unde i-au nimicit. Care a mai scăpat cu viaţă a trecut rîul încoace. Tata s-a întîlnit cu cîţiva dintre ei şi au stat de vorbă. De la ei a aflat tata toată nenorocirea lor...

— Se face ziuă! Haidem în peşteră — zise Sarkis, zgribulit de frig.

Ieşise şi el la aer şi stătea sprijinit în toiagul lui, la spatele băieţilor.

— De unde ştii că se face ziuă? îl întrebă Aso.

— Nu vezi? A ieşit luceafărul de dimineaţă!

Ciobănaşul rîse.

— Asta nu-i luceafărul de dimineaţă, ci steaua Caravan-Gran, cum îi spun kurzii. Ehe, pe cîţi n-a amăgit steaua asta! Mai ştii, Aşot? Ţi-am vorbit de ea în noaptea cînd s-a năpustit apa peste noi... Voiam să-ţi povestesc de ce i se spune aşa, dar n-am mai apucat. „Caravan-Gran" înseamnă „Hoţ de caravane". Uneori, afară, e încă noapte, şi cămilele îşi rumegă liniştite hrana, cînd unul dintre oamenii care însoţesc caravana spune aşa, dintr-o dată: „A răsărit luceafărul de dimineaţă, deci e timpul să pornim la drum! Pregătiţi animalele!" Numai că cel ce zice aşa nu cunoaşte bine stelele şi crede că a răsărit luceafărul de dimineaţă, aşa cum a crezut şi Sarkis al nostru. E adevărat, steaua asta este la fel de strălucitoare, dar se iveşte pe cer mult mai devreme. Aşa că omul acela, datorită greşelii lui, urneşte la drum toată caravana mult prea devreme, şi merg ei, merg, însă zorile nu se arată. Tîlharii se folosesc de lucrul acesta, îi înconjoară, omoară oamenii şi pradă caravana. Iată de ce steaua a fost numită „Hoţ de caravane". Dar hai să intrăm, căci într-adevăr s-a făcut frig!

Se culcară în jurul focului, lipiţi unul de altul pe aşternuturile lor moi de frunze. Din colţul său, Aso vedea chipul

palid al fetei. Un zîmbet trist flutura pe buzele ei. „O fi visînd-o pe maică-sa"... — apucă el să mai gîndească înainte de a se cufunda repede într-un somn adînc, cum numai ciobanii, care trăiesc mereu în sînul naturii, pot dormi.

CAPITOLUL XVII

din care se vede cît de repede au scurtat captivii din defileul Panterei drumul spre libertate

— Ei, și-acum ce facem? îi întrebă Așot în cea de-a douăzeci și opta zi a șederii lor în defileu. Mergem să ne cercetăm noua locuință, pornim spre grădină sau continuăm desfundatul potecii Dracului?

— Cel mai simplu ar fi să mîncăm struguri, vezi bine! Dar, din păcate, trebuie să alegem ceea ce este mai greu — rosti Gaghik.

— Și eu sînt de aceeași părere, Gaghik! Voiam numai să vă pun la încercare. Eu cred că azi ar trebui să muncim la potecă pînă diseară!

Sarkis se ridică și, sprijinindu-se într-un băț, se apropie de tovarășii săi.

— Eu pînă cînd să stau așa, degeaba? întrebă el, stingherit.

Așot zîmbi radios. „Vedeți? Asta-i marea noastră victorie!" gîndi el, mîndru.

— Nu, zău așa! De ce nu mă duceți în grădină, să culeg struguri pentru voi?

— Hai! Lasă-l să încerce — zise Gaghik.

— Păi dacă merge, poate să-și vatăme iar genunchiul — îi preveni Aso, doctorul.

— Ce să-i faci?! O să-l tîrîm pînă la grădină. Șușik, nu ți-e frică să rămîi singură? o întrebă Așot. Vezi, nu uita să aprinzi un foc în fața peșterii... Un foc cît mai mare. Ei, nu ți-e frică? o mai întrebă el încă o dată.

— Nu... Am să vă privesc de aici. O să mă încălzesc puțin la soare, o să mai citesc... Mi s-a făcut dor de cărțile mele.

— Şi-ai să asculţi cîntecul potîrnichilor!... Zău, Aşot, viaţa noastră e de invidiat! conchise Gaghik. Hai să mergem! Cine dintre noi îl cară pe deşiratul ăsta, eu sau Aso?

Cu chiu cu vai, îl duseră pe Sarkis pînă la struguri şi-l lăsară acolo, după ce făcură din aracii uscaţi un foc mare cu pălălăi. Aprinseră alte focuri şi în faţa peşterii de pe poteca Dracului: tot defileul se umplu de fum. Ce fiară ar mai fi putut rămîne acolo?

Nu, lui Sarkis n-avea de ce să-i fie teamă. Cu atît mai mult, cu cît tovarăşii lui munceau pe celălalt povîrniş, vizavi, aproape de el. Iată-l pe Gaghik. Zgomotos şi turuind ca de obicei, curăţa de zor zăpada de pe cărare.

Străduindu-se să nu se gîndească la primejdie, Sarkis se apucă să culeagă struguri. Nu era uşor să tragă de sub zăpadă tulpinile de viţă încîlcite. Nu cunoscuseră niciodată foarfeca, crescuseră an de an şi se împletiseră atît de strîns între ele, încît, pas de le rupe! Pînă să smulgă cîţiva ciorchini, se chinui ca vai de el, mai ales că piciorul tot îl mai durea, iar rana de la cot nu i se vindecase. Dar gîndul că muncea pentru prima oară şi, mai ales, că muncea pentru tovarăşii săi îl îmboldea, îl făcea să se simtă mai puternic, să fie mai răbdător. Cînd obosea, Sarkis se aşeza pe o piatră şi se uita la grămăjoara de ciorchini.

Boabele, în cea mai mare parte, erau zbîrcite, dar totuşi încă pline de suc dulce. Cît despre cele uscate cu totul, erau nişte stafide nespus de gustoase.

Sarkis se desfăta mîncînd. La un timp, observă însă uimit că bagă în gură numai strugurii mai proşti, pe cei buni lăsîndu-i la o parte. „Ăsta e pentru Şuşik — îşi spunea el. Iar ăsta pentru Aşot, că de n-ar fi fost el, ne-am fi prăpădit cu toţii... Dar pentru Aso?... Toiagul lui m-a ajutat să ies din prăpastie! De n-ar fi fost toiagul lui... Nu, toiagul n-are importanţă, băieţii ar fi găsit ei alt mijloc. Aso este un băiat tare bun. Cinstit! Curat! Uite, ciorchinele ăsta e pentru el" — îşi zicea băiatul, iar în urechi îi răsuna într-una uimitorul cîntecel al ciobanului: „Berivane, berivane"... „Dar Gaghik... Muşcă întocmai ca scorpionul, însă are inimă deschisă, bună. Strugurii ăştia cu bob lunguieţ sînt pentru el"...

Deodată auzi un foşnet, şi de sub zăpadă răsări un animal cenuşiu, turtit, care, mişcîndu-şi repede-repejor picioruşele scurte, grăbea, legănîndu-se greoi cînd pe o parte,

cînd pe alta, spre stînci. Aducea cu un pui de urs. Sarkis țipă speriat :

— Aoleo ! Ursul ! Ursul !

Ceilalți însă îi răspunseră :

— Nu te speria, că nu-i decît un bursuc ! A venit să se îndulcească și el cu struguri.

Îl văzuse și Așot, care, de acolo, de departe, își dăduse seama ce animal este.

— Apucă-l de coadă, că vin în ajutorul tău !... țipă de sus Gaghik.

Ah, dacă băieții ar fi fost ceva mai aproape !... L-ar fi putut încolți și l-ar fi omorît cu bețele. Toamna, bursucii sînt atît de grași și de cărnoși !

Așot înșfăcă lopata și dădu să coboare repede, dar la jumătatea drumului se opri. Prea tîrziu : bursucul ieșise din grădină și pierise cît ai clipi printre pietre : nu-l mai puteai prinde !

— Păcat ! bodogăni Așot.

„Bursuc ? !"... se miră Sarkis. Ce rușine ! Așot nu s-ar fi speriat ! Nici Aso... Ptiu, la naiba !...

Așa e ! El de ce nu e la fel de curajos ca și ceilalți ? Aso, de pildă... Cîmpiile, munții, defileurile, asta era lumea lui, ca și a lui Așot !... Dar el ? Da, Așot avea dreptate ! Părinții făcuseră din el un moliu și un mofturos !

„Dacă mai stăm mult aici, am să mă schimb" — își spuse Sarkis, dar se îngrozi la gîndul acesta, într-atît tînjea după patul lui moale, după mîncărica gătită de maică-sa, după... După magazie ?... Nu ! Cuvîntul „magazie" nu și-l putea aminti acum decît cu silă. Și pentru el, și pentru taică-său, de acest cuvînt se lega un lucru înjositor.

„Am să-l fac pe tata să se lase de treaba asta ! Să ia coasa în mîini sau să iasă la irigarea bumbacului" — își mai zise el, dîndu-și seama că se ridica prima oară împotriva tatălui său, împotriva regulilor și rînduielilor care domneau în casa lor.

— Sarkis, poți să ne trimiți douăzeci de rații de glucoză ? îi strigă Gaghik.

— Cincizeci vă trimit ! Ia te uită cît am cules ! răspunse el, bucuros.

— Mi-s ochii încețoșați și nu văd ce-mi arăți !... zbieră Gaghik. Of, Așot — adăugă el, încetișor — să am măcar o bucătură de pîine neagră, într-o clipă mi s-ar lua ceața de pe ochi ! Cum de n-am știut înainte să prețuim gustul

pîinii negre ?! Întorcîndu-se spre defileu, Gaghik strigă din nou: Ei, Sarkis! Mă doare inima cînd văd cîte griji îţi faci cu mîncarea! Am lăsat pe seama ta tot ce-a fost mai greu! Uite, ţi-l trimitem pe Aso să te-ajute, că tare mai ducem dorul strugurilor!

Altă dată, Sarkis nici nu s-ar fi sinchisit de gluma lui Gaghik. Acum însă roşi pînă în vîrful urechilor lui mari. Într-adevăr, ceilalţi îşi puneau viaţa în joc, muncind la desfundatul drumului ce avea să le aducă salvarea, iar el sta şi se-ndopa cu poamă...

După toate încercările trăite acolo, începuse şi el să înţeleagă multe. Zîmbind cu amărăciune, îşi spuse: „Şi cînd te gîndeşti că pentru maică-mea eram cel mai bun băiat din sat"...

Aso îşi umplu repede poala cu struguri şi vru să se întoarcă lîngă ceilalţi, dar nici el nu-şi dădu seama cum de se întîmplă, coti deodată spre peşteră, unde, chiar la intrare, Şuşik citea o carte.

— Am struguri. De ce mi-ai mai adus? întrebă ea.

— N-ai din ăştia!... Ia te uită ce ciorchine! Cum l-am văzut, m-am şi gîndit: „Să-i duc surioarei mele, că de nu, n-o să pot înghiţi nici un bob"... — spuse Aso şi rîse.

Acum nu se mai fîstîcea chiar atît de rău cînd vorbea cu fata.

— O, Aso, ai devenit mult mai îndrăzneţ! zise Şuşik. Într-adevăr, ciorchinii pe care mi i-ai adus sînt minunaţi!... De ăsta n-am să mă ating, o să-l păstrez pentru mama — adăugă ea, ţinînd în palme un ciorchine rubiniu ce strălucea în soare, şi întrebă: Nu-i aşa că mîine sîntem acasă? Nu-i aşa, Aso?... Tu ai să te întorci din nou la fermă... eu însă n-am să te uit...

Era atît de mişcată, încît ai fi zis că sosise într-adevăr clipa despărţirii inevitabile.

— Nici eu n-am să te uit. Am să mă aşez în vîrful stîncii, am să cînt din fluier şi am să mă gîndesc la tine...

Da, prietenia ce se leagă în zile de grele încercări nu este o prietenie obişnuită. Ea rămîne neîntinată toată viaţa.

Se simţeau mai veseli, mai liniştiţi. Ca pe roate mergea totul! Mai mult ca sigur că era ultima noapte pe care o petreceau în peştera jilavă şi rece şi că a doua zi, spre seară, vor sta lîngă vatra aprinsă din casa părintească şi vor povesti celor dragi uimitoarele lor peripeţii...

CAPITOLUL XVIII

din care se vede cum îngheaţă apa şi cum sloiurile le închid drumul

Spre seară apărură în defileu alte turme de capre sălbatice. Poate că fugeau de lupi sau poate veniseră la „nuntă".

Nu le tulbură nimeni. Păscură în linişte pe terasele de pe care vîntul măturase zăpada, şi doar cînd dădeau cu ochii de copii dispăreau, sărind graţioase printre stîncile îngrămădite unele peste altele, pentru ca mai tîrziu să vină înapoi. Noaptea, cînd se treziră, copiii auziră tropotul uşor, dar limpede al copitelor. A doua zi, ieşind din peşteră, în faţa ochilor li se deschise o privelişte de basm.

Răsărea soarele şi razele lui argintau crestele albe ale Marelui şi Micului Ararat, lăsînd valea încă în întuneric. În munţi, potîrnichile îşi începură concertul de dimineaţă. Cîteva minute, copiii ascultară, uimiţi.

— Să mergem, tovarăşi! Ziua e minunată! Să mergem şi să ne deschidem, în sfîrşit, drumul spre libertate, rosti grav Aşot.

Copiii se ridicară. Erau atît de convinşi că este ultima zi pe care o petrec în defileu, încît nici unul nu se mai gîndi să-şi vadă de obişnuitele treburi gospodăreşti. Li se păru că nu mai au nevoie nici de lemne, deşi focul sta să se stingă. Ce să mai facă cu focul?... În seara aceea se vor încălzi cu toţii la vatra de acasă şi vor dormi în paturile lor moi şi calde...

Gîndul întoarcerii îi tulbura pe toţi. Nici unul însă nu zicea nimic, temîndu-se ca nu cumva un cuvînt rostit aiurea să le răpească din nou libertatea cucerită.

Seara, în ajun, pe cînd ceilalţi dormeau, Aso adusese o grămadă de struguri şi-i storsese; nimeni nu se atinse de zeamă. Voiau s-o bea în cinstea eliberării lor, înainte de a porni spre casă, iar vasul de lut să-l ia cu ei în sat — amintire a vieţii pe care o duseseră în peşteră.

— Cum, nu ne mai întoarcem aici? întrebă neliniştită Şuşik.

— Ba da, bineînţeles, ne întoarcem! Ne întoarcem să bem vinul, să vă luăm pe voi şi să plecăm! Acum să vedem ce putem duce cu noi!

Îşi luară pe umeri toiegele şi ciocanele şi urcară, veseli nevoie mare, pe poteca Dracului. Dar ceea ce văzură acolo îi făcu să încremenească: poteca, aproape toată curăţată în ajun de zăpadă, era acoperită de un strat gros de gheaţă! Le pieri orice urmă de curaj, atît de puternică fu lovitura!

Cît de mult se bucuraseră în ajun cînd văzuseră că, în sfîrşit, zăpada de pe panta dinspre apus se topise şi pîraie sprinţare tăiau de-a curmezişul poteca Dracului, în drumul lor la vale, jos, în defileu! Ce minunat a fost! Dar iată că într-o noapte, într-o singură noapte, toate sforţările lor de o săptămînă se duseseră de rîpă... Apăruse un nou duşman, unul mai îndîrjit! Ce să facă? Să lase totul baltă, cuprinşi de disperare? Sau să-şi încordeze iar puterile şi să pornească la luptă împotriva acestui nou şi neaşteptat vrăjmaş?

Nu, nu puteau să dea îndărăt! Porniră deci lupta cu gheaţa care încătuşase poteca. Ştiau prea bine că de astă dată munca lor va merge mult mai încet şi va fi mult mai grea.

— Trage, Gaghik! Dă mai tare!

Dar de unde să aibă Gaghik, în braţele lui ca nişte fuse, putere să ridice toporul greu de piatră şi să-l prăvale peste coşcogea sloiurile de gheaţă?

Lucrară cu schimbul pînă ajunseră într-un loc unde de pe stîncă atîrnau peste potecă nu ţurţuri, ci adevăraţi stîlpi de gheaţă. Iar ceva mai încolo, drumul era tăiat de torente îngheţate...

Se opriră obosiţi, cuprinşi din nou de disperare.

— Ce v-aţi pleoştit aşa? Păi jucăriile astea pentru ce le-am făcut? zise Aşot şi ridică unul din „ciocanele" erei de piatră.

În mîinile lui, ciocanul spărgea cu uşurinţă gheaţa care le închidea drumul. Ţurţurii şi stîlpii se sfărîmau în mii de bucăţele ce scînteiau în soare şi se rostogoleau, cu un clinchet argintiu, în prăpastie. Gaghik cînd ridica ciocanul, cînd se uita la cer.

— Nu ştiu de ce, dar astăzi soarele ăsta parcă a încremenit! bombănea el, supărat.

— Tu vezi-ţi de treaba ta şi nu te mai uita atît la soare, că o să-ţi strici ochii! îl apostrofă Aşot.

Într-un tîrziu, Gaghik lăsă hotărît ciocanul, cu coada în sus, la mijlocul cărării, şi întrebă:

— Nu vezi cum ni s-au scurtat umbrele? N-ar fi timpul să mîncăm?

— Văd, văd, cum să nu! rîse Aşot şi, ştergîndu-şi sudoarea de pe frunte, strigă în jos: Ei, Şuşik! Sarkis! Aduceţi-ne struguri!

— Asta vorbă înţeleaptă! Că pînă acum ne-ai tot ţinut cu „Trage-i!... Loveşte!... Zi-i!", cuvinte brutale care mă fac să turbez!...

Munceau pe potecă de dimineaţă pînă seara, cu chipurile cînd luminate de speranţe, cînd întunecate de deznădejde.

Dimineaţa, venind la lucru, Aşot şi tovarăşii săi constatau că toată munca lor din ajun fusese în van. Apa ce se scurgea de pe crestele munţilor năpădea poteca şi, îngheţînd în timpul nopţii, le închidea iar drumul...

Ce să facă?... Se frămîntară căutînd o soluţie pentru această problemă atît de complicată. În sfîrşit, găsiră una. Aduseră crengi şi le aruncară pe potecă, iar apa, îngheţînd, le strîngea ca într-o menghină, alcătuind un fel de podeală pe care nu mai puteai aluneca. Pe podeala aceasta ajunseră pînă la crăpătura din stîncă peste care trecuseră cu atîta teamă cînd intraseră în defileul Panterei. Acum însă, marginile crăpăturii îngheţaseră şi nu mai era chip să sari peste ea. Cărară deci pînă acolo două trunchiuri, le aşezară de-a curmezişul ei, închipuind un podeţ, şi aruncară deasupra crengi. Tocmai cînd ai fi zis că lucrurile merg bine, se ivi pe neaşteptate o nouă piedică foarte serioasă: apa care se scurgea de pe munţi umpluse tunelul şi îngheţase treptat, strat după strat, formînd un fel de dop de gheaţă.

— Ei, acum s-a zis cu noi! exclamă Gaghik. Nu ne mai rămîne decît să ne întoarcem frumuşel în peşteră şi să aşteptăm venirea primăverii...

Aşot îl privi iritat.

— Dacă eşti slab de înger, cel puţin nu-i mai amărî şi pe alţii!... Şi după o scurtă pauză, adăugă cu glas mai blînd: Ce, ai uitat că mai este ianuarie şi după el februarie? Crezi c-o să putem rezista uşor gerurilor din ianuarie?

Hai, luaţi-vă ciocanele şi... la lucru! Pînă diseară curăţăm noi şi tunelul, nu vă fie teamă!...

Cînd se înnoptă, se întoarseră la peşteră, ca soldaţii după victorie: izbutiseră pînă la urmă să curețe tunelul de gheață, să iasă prin celălalt capăt şi să mai înainteze vreo zece paşi pe potecă. În faţa lor se întindea o mică porţiune de cărare înzăpezită şi îngheţată, şi le fremătau inimile, gustînd dinainte fericirea eliberării. Era limpede pentru toţi că a doua zi vor fi acasă. Nu mai aveau decît o singură şi ultimă noapte de petrecut în defileu!

Adunaţi în jurul focului, se odihniră, mîncînd cu poftă struguri şi ascultînd minunatele cîntece ale lui Aso:

La, la, la, la, tu, fată mulgătoare,
Mă oglindesc în ochii tăi,
Limpezi ca ale Alaghezului ape...

Ciobănaşul le pregătise o surpriză: după ce scrisese cu cărbune, pe o scoarţă de copac, ultima literă din alfabetul armean învăţată de el, de bucurie le cîntă un cîntec închinat învăţătoarei sale:

La, la, la...
Blînd e imnul primăverii
Şi-al pîrîului de munte,
Dar mai blînd îţi este cîntul,
Dragă sora mea!
Mîndre-s florile de mai,
Flori, podoaba cîmpului!
Dar mai mîndră eşti tu, fată,
Şuşik, sora mea!

— Bravo, bravo, Aso, bravo! se auzi din toate părţile. Eşti un adevărat poet!

— Numai că n-am prea avut ocazie să aud minunatul cîntec al surioarei tale — nu se putu stăpîni Gaghik să nu-l ia peste picior.

Dar acum pe Aso nu-l mai putea supăra nimic. Se obişnuise atît de mult cu băieţii şi cu Şuşik, încît se simţea bine şi la largul său printre ei.

CAPITOLUL XIX

din care se vede cît de aproape e libertatea, și totuși cît de departe

Dimineața, cum deschise ochii, Gaghik întrebă:

— Ia ascultă, Așot, ce părere ai? N-ar fi bine, pentru a ne serba eliberarea, să bem cîte un păhărel? Că doar n-o să cărăm vinul cu noi!

— Bine, putem să bem.

Sorbiră pe rînd din oala grosolană de lut, plină cu vin nou, înainte de a ieși pentru ultima oară pe potecă, unde mai aveau de curățat, vorba lui Gaghik, „un fleac de porțiune".

— Tu, Șușik, adu cît mai mulți struguri — îi spuse Așot. Sarkis să rămînă lîngă foc. E încă foarte slăbit — adăugă el, plin de grijă.

Într-adevăr, Sarkis făcea mari sforțări ca să poată munci. Lui, chiar sănătos fiind, munca i se păruse o grea povară, darămite acum, cu atît mai mult... Cuvintele blînde ale fostului său adversar treziră din nou în sufletul lui Sarkis un sentiment de rușine.

— Nu, vin cu voi! rosti el, hotărît. Măcar acum, la spartul tîrgului, să fiu și eu bun la ceva...

Și porniră la drum.

În ziua aceea munciră plini de însuflețire, siguri că spre seară vor ieși din defileu. Numai că și de astă dată socoteala de acasă... Cam pe la amiază, timpul se schimbă brusc; dinspre apus se bulucirà nori negri, acoperind tot cerul. Se întunecă și începu să sufle un vînt rece. Rebegiți și istoviți, băieții continuau să muncească anevoie, în vreme ce vîntul se străduia să-i zvîrle de pe poteca îngustă.

— Ce zici, Aso? Nu cumva vîntul ăsta mătură munții ca să facă loc zăpezii? întrebă Așot, speriat.

— Da, o să ningă — răspunse ciobănașul, ca și cum el era vinovat de noua năpastă ce se apropia.

Așot se simți tare descurajat. Cum așa? Oare poteca pe care o curățaseră cu atîta chin va fi iar acoperită de zăpadă?

Veni și Gaghik lîngă ei. Coborîse în defileu ca să-l ajute pe Sarkis să se înapoieze în peșteră.

— Ei, dar ce-i cu voi? Ce sînteți așa pleoștiți? întrebă el.

— O să ningă iar... — răspunse trist Aso. Haideți, tovarăși! Să mai muncim, să mai curățăm, pînă nu se întunecă, încă vreo zece pași. Gaghik, ai măsurat cît am curățat de azi-dimineață?

— Paisprezece metri, șase centimetri și doi milimetri.

Să fi știut el cît de nelalocul lor erau glumele lui!

Băieții își adunară ultimele puteri și se apucară din nou de lucru.

— Cine știe, poate că azi avem noroc, și Aso se înșală — spunea Așot, căutînd să se îmbărbăteze și pe sine, și pe ceilalți.

Ciobănașul tăcea. Nu voia să fie vestitorul nenorocirii care se apropia, dar, trăind în mijlocul naturii, el simțea instinctiv că în curînd se va dezlănțui viscolul.

Într-adevăr, natura sălbatică a munților nu le dădu răgaz să facă cei zece pași rîvniți, căci, pe neașteptate, în rafale vijelioase, se porni să ningă cu fulgi înghețați care biciuiau obrajii copiilor.

— Nu mai pot! Fie ce-o fi, dar trebuie să ies de aici, să aduc ajutoare din sat! rosti hotărît Așot și, apucînd toiagul, porni cu pași siguri înainte.

Noul obstacol ivit în calea lor îl scosese într-atît din fire, încît toată ființa lui, toată tinerețea lui se ridica împotriva stihiei dușmănoase, și se părea că nimic nu-i va putea schimba nebuneasca hotărîre.

— Stai, nu face prostii! strigă Gaghik, înhățîndu-l de pulpana hainei.

— Dacă nu plec, rămînem toată iarna aici! Vine iarna adevărată! Zăpada asta n-o să se mai topească... Eu am plecat! Voi întoarceți-vă în peșteră și așteptați. În trei-patru ceasuri, vă vin ajutoare.

Îl știau încăpățînat și știau că, de vreme ce și-a pus în cap ceva, va face după voia lui, chiar de-ar fi să-l amenințe cea mai cumplită nenorocire. Ei, lasă-l să plece! Poate că, într-adevăr, o să izbutească să treacă...

După cum știm, poteca avea forma unei cornișe, însă zăpada o acoperise cu un strat atît de gros, încît netezise suprafața abruptă a stîncii... Pînă nu da înghețul, mai puteai trece pe coasta aceasta povîrnită. Picioarele lui Așot, deși se afundau în zăpadă, aveau totuși un sprijin.

Numai că sub zăpadă putea fi vreo crăpătură sau şi mai rău, poteca se putea pierde...

Aşot păşea cutezător, pipăind drumul cu toiagul, fără să-şi ia ochii de la stînca ce se ridica abruptă în stînga lui. În dreapta se căsca prăpastia...

Băieţii, încremeniţi locului, îi urmăreau cu privirea fiecare pas. Aşot nu apucă să se îndepărteze prea mult, că se întîmplă lucrul de care se temeau cel mai tare: băiatul întinse toiagul, i se păru că a găsit un sprijin, dar cînd puse piciorul în locul acela nimeri în gol: sub zăpadă nu era nimic. Pesemne că tocmai acolo se întrerupea cornişa. Aşot îşi pierdu echilibrul şi căzu cu faţa în zăpadă. Toiagul se rostogoli cu zgomot în prăpastie, iar în urma lui alunecă pînă la marginea stîncii şi Aşot. Noroc că se agăţă la timp cu mîinile de o muchie, rămînînd atîrnat aşa, gata din clipă în clipă să se prăbuşească.

— Ţin-te, ţin-te bine! strigă îngrozit Gaghik şi se aplecă spre el.

Cum stătea atîrnat deasupra hăului, Aşot înţelegea foarte bine ce i s-ar fi putut întîmpla dacă îşi desprindea degetele. „Numai să nu se rupă bucata asta de stîncă de care mă ţin" — îşi zise el, îngheţînd de spaimă. Văzînd că lui Gaghik îi tremură picioarele şi-i clănţăne dinţii de frică, Aso îşi dădu seama că, în halul în care era prietenul lor, putea să-i piardă pe toţi. De unde avu el atîta sînge rece, atîta voinţă?...

— Stai niţel, lasă-mă să trec eu înainte — rosti hotărît ciobănaşul şi, ocolindu-l cu grijă pe Gaghik, se aplecă deasupra lui Aşot şi-l apucă de umăr.

Se apropie şi Gaghik şi-l luă de celălalt umăr. Numai că tot mai tremura.

— Ţine-te bine, Aşot, şi nu te mişca, că ne tragi şi pe noi după tine! spuse Aso, în aparenţă calm. Ei, Gaghik, sprijină-te mai bine cu piciorul în stîncă. Te-ai sprijinit? Acum, hai să-l tragem amîndoi! Unu... doi... Sus! Sus!

Ultimul „sus" răsună plin de bucurie şi entuziasm. Încă o clipă, şi băieţii, plîngînd şi rîzînd, îşi îmbrăţişau şi îşi sărutau tovarăşul salvat de la moarte.

— Să stăm jos, că de bucurie te pomeneşti că ne prăbuşim cu toţii! îşi reveni primul Gaghik.

Copiii se aşezară pe pămînt şi rămaseră multă vreme tăcuţi, ascultîndu-şi bătăile inimii. Puţin cîte puţin se linişti. Se domoli şi tremurul nervos de care fusese cuprins

Gaghik, dar în fața ochilor tot îi mai stăruia imaginea lui Așot, atîrnat deasupra prăpastiei!

— Voi întoarceți-vă, că eu tot mă duc — se încăpățînă Așot, cînd își mai veniră puțin în fire.

Dar Gaghik îl apucă de mînecă:

— Oi fi tu mai mare peste noi, dar de data asta nu te mai ascultăm! zise el, hotărît. Ajunge!...

Așot stătu la îndoială. Libertatea se afla doar la vreo douăzeci de pași de ei. Iar aici, aici ce-i aștepta? O iarnă lungă și plină de lipsuri... Nu, fie și în patru labe, dar tot o să străbată acești douăzeci de pași! Totuși nu uitase încă spaima de moarte prin care trecuse nu demult, așa că, după o îndelungă și aprigă discuție, se supuse voinței tovarășilor săi.

Libertatea, care fusese atît de aproape, era din nou foarte, foarte departe!

Se întoarseră tăcuți în defileu, pe poteca desfundată cu prețul unor sforțări uriașe, pe care zăpada o acoperea din nou. Viscolul se întețea. Vîntul urla sălbatic, amenințîndu-i la fiece pas să-i arunce în prăpastie. Ajunseră la tunel și-l găsiră nămețit. Deocamdată, o zăpadă uscată și pufoasă, în care picioarele li se afundau. Vîntul însă îngrămădea mereu alte straturi de omăt.

— Ei, deocamdată, cît timp ne clocotește mustul în vine, să trecem mai cu inimă prin tunel — își îmbărbătă Gaghik tovarășii. Nu vă fie teamă, sînt în urma voastră! Asta înseamnă că totul e în ordine...

Se porni o luptă disperată între forțele dezlănțuite ale naturii și copiii sleiți de puteri. Ca niște cîrtițe care își sapă vizuina subpămînteană, se strecurară prin tunel, înlăturînd zăpada cu mîinile, pînă cînd, în sfîrșit, răzbiră de cealaltă parte. Totuși nu mai puteau înainta. Se întunecase, cărarea nu se mai vedea, vîntul urla ca turbat, iar prin văzduh se vînzoleau vîrtejuri de zăpadă cu fulgi tari și înțepători ca firul de nisip.

— Să ne adăpostim aici — spuse Așot, arătînd spre o scobitură în stîncă, pe care vîntul o curățase de zăpadă: era același loc unde își petrecuseră prima noapte în defileu.

Cu chiu cu vai, băieții se vîrîră înăuntru și, strîns lipiți unul de altul, tremurară de frig pînă a doua zi. Știau că atîta timp cît va ninge, nu vor îngheța, întrucît deasupra pămîntului se află un strat gros de nori care nu lasă frigul din spațiul astral să ajungă pînă jos.

...Nu s-ar putea spune că în noaptea aceea soarta lor a fost de invidiat. Pentru ei însă nu mai era un lucru neobişnuit. Trăiseră nopţi mult mai grele ca asta. Vorba din bătrîni: omul bătut de grindină nu se mai teme de ploaie.

În răstimpuri, cînd viscolul se mai domolea, de jos, din defileu, răzbăteau pînă la ei strigătele alarmate ale lui Sarkis:

— Aşot, Gaghik! Unde sînteţi?

— Nu vă speriaţi, nu ni s-a întîmplat nimic! Mîine dimineaţă ne întoarcem! răspundea Aşot.

Bineînţeles că Sarkis nu-l auzea, aşa că striga într-una, deznădăjduit.

— Sîntem aici, aici, aici! Dimineaţă ne întoarcem! îi răspundea Aşot.

— Veniţi! De ce nu veniţi?... se auzea de jos.

— Drumul e blocat! Culcaţi-vă!... Venim mîine! Dormiţi liniştiţi!

Cumplită a fost noaptea aceea cu viscol şi ninsoare...

CAPITOLUL XX

din care se vede că, dacă porneşti în întîmpinarea unor mari încercări, trebuie mai întîi să-ţi căleşti voinţa

Ningea. Ningea necontenit. Zăpada acoperise toate crăpăturile, scobiturile şi adînciturile cu un strat egal şi alb. Cum să mai găseşti potecuţa aceea de un lat de palmă pe care, şi cînd era vreme frumoasă, o străbătea cu teamă vestitul vînător Aram din Aighedzor?

Istoviţi şi morţi de foame, băieţii munciră cu înfrigurare şi, cu chiu cu vai, desfundînd cărarea, coborîră în defileu.

La intrarea în peşteră îl găsiră pe Sarkis aşteptîndu-i. Ai fi zis că e o statuie de piatră troienită! Mai să plîngă de necaz că n-avusese putere să-şi ajute tovarăşii. Dacă nu altfel, măcar aducîndu-le de mîncare!

Cît despre Şuşik, răguşise, biata, de cît strigase la ei, să nu se grăbească, să coboare cu grijă. Numai la gîndul

că vreunul s-ar putea împiedica şi ar cădea în prăpastie, zdrobindu-se, plînsese atît de avan, că-i erau şi acum ochii roşii, iar pleoapele umflate.

Grea şi zbuciumată fusese ziua aceea atît de plină de încercări şi emoţii. Dar primejdia părea a fi trecut, băieţii se aflau din nou în peştera lor şi mîncau pe ruptelea strugurii aduşi pentru ei.

— Sînteţi sănătoşi, nu v-aţi îmbolnăvit cumva? îi întreba Sarkis, îngrijorat. Toată noaptea n-am dormit, m-am gîndit la voi...

— De îmbolnăvit, nu ne-am îmbolnăvit, dar nici mult nu mai avem — spuse Aşot, cu un zîmbet abia desluşit în colţul buzelor.

Îl dureau spatele şi oasele, îl durea şi capul: răcise în timpul nopţii. Nici tovarăşii săi nu se simţeau mai grozav: pe Gaghik îl ţinea un junghi în spate şi respira greu, iar lui Aso îi amorţiseră picioarele, deoarece nu-i încăpuseră în adăpost şi, cum le ţinuse afară, îi degeraseră.

— Fleacuri! Ne încălzim şi trece! îi liniştea Aşot. Dar tu cum te simţi, Şuşik? Ce-i cu ochii tăi?

— Nimic... Dar unde ţi-ai rupt pantalonii?

— Las' că-i bine! O să-i fie mai răcoare aşa! răspunse Gaghik în locul lui Aşot.

Mîncau struguri şi li se părea că se înfruptă din poamele raiului, atît erau de gustoşi. După ce se săturară şi îşi veniră în fire, Gaghik se gîndi cum să-şi mai înveselească prietenii, atît de posomorîţi.

— Noroc că s-a înfundat poteca iar — începu el. Închipuieşte-ţi, Sarkis, am găsit o casă! Dar ce zic eu casă! Palat! Un palat în care poţi locui de minune iarna: are uşă, fereastră... Şi geme de şaşlîkuri zburătoare şi grase... Şi închipuieşte-ţi că înţeleptul nostru conducător voia să renunţe la toate astea şi să plece acasă! Nu, eu n-am să fac asemenea prostie! Nu plec de-aici pînă nu mănînc ultima bucăţică de şaşlîk...

— Adevărat, Aşot? Există şi casă, şi şaşlîk?... întrebă Sarkis, neînţelegînd nimic.

— Există! O s-o ducem bine, nu vă temeţi...

Odată scăpaţi din ghearele morţii, se adunară din nou în jurul focului. Afară ningea, ningea într-una: venise iarna cu toate ale ei. Cînd te gîndeşti că în ajun... Cît de frumos fusese în ajun! Soare, senin... Nu mai aveau decît

o mică porţiune de curăţat din drumul care trebuia să-i scoată din defileu...

Cît de brusc li se năruiseră toate speranţele! Natura, trădătoare, le spulberase dintr-o singură dezlănţuire sălbatică toate planurile. Acum ce să facă? Mai mult ca sigur că vor trebui să ierneze în defileul Panterei! Numai că de astă dată, loviţi de noua năpastă, nu se mai simţeau atît de abătuţi ca prima oară cînd zăpada le închisese drumul. Atunci, spaima şi disperarea îi copleşise cu desăvîrşire, deşi vremea era încă frumoasă şi caldă, zăpada se topea şi aveau multe şanse să scape. Acum însă, nici vorbă de scăpare. Cu toate acestea, nimeni nu se lăsă cuprins de deznădejde. Învăţaseră să înfrunte iarna cu bărbăţie, învăţaseră aproape s-o sfideze. Ce, puţine necazuri înduraseră pînă atunci? Şi ce, oare se dăduseră bătuţi? Nu! Erau toţi teferi, sănătoşi, trăiau... Învăţaseră să se ia de piept cu natura, se obişnuiseră cu viaţa aspră din peşteră, cu frigul, cu foamea şi cu lipsurile. Şi ceea ce era mai important, ştiau că în jurul lor nu sînt fiare sălbatice. Aşa că nici vorbă de teama care-i stăpînise în primele zile!

Chiar şi Şuşik, şi Sarkis se schimbaseră. Nu mai erau la fel ca în primele zile ale captivităţii lor. Erau mai dîrzi, mai puternici, mai căliţi...

Despre toate acestea le-a vorbit Aşot. Le-a vorbit limpede, hotărît. Intrase din nou în rolul său preferat...

Gaghik l-a ascultat, gîndind: „Mereu îi scoatem pe nas că-i plac discursurile, numai că uneori e nevoie şi de discursuri... Ia te uită cum vorbeşte! Cu cîtă căldură, cu cîtă siguranţă!" Şi pentru prima oară îşi puse întrebarea dacă făcea bine cînd îl critica pe Aşot pentru tonul lui autoritar.

Glasul lui Aşot răsuna sub bolta peşterii:

— Va trebui să ne pregătim de iernat aici. Pentru aceasta vom avea nevoie în primul rînd de voinţă şi de stăpînire de sine. Dacă vom da dovadă de voinţă, vom găsi şi hrană. Avem struguri. Vom avea şi carne. Mîine vom mai găsi şi alte alimente. Ce anume, nu ştiu, dar vom găsi. Şi chiar mîine ne vom muta în noua locuinţă...

— Mai bine zis în „şaşlîkărie" — se grăbi Gaghik să pună punctul pe *i*.

— Nu ştiu de ce, dar nu prea cred eu în şaşlîkurile pe care ni le tot făgăduieşti! îl necăji Şuşik, deşi spera totuşi că de data asta Gaghik nu glumeşte.

Nimerise ținta, căci Gaghik sări în picioare și, plin de demnitate, declară :

— Ce, eu sînt vînător sau fiu de vînător ca să vă îndrug minciuni ? Pregătiți-vă frigările, tovarăși, că mă întorc îndată !

Bineînțeles că se lăuda. Cum să plece el de unul singur atît de departe ? Alții poate uitaseră, dar el nu uitase nici o clipă de primejdia ce dădea tîrcoale prin apropiere...

Aso ghicise de mult că Gaghik se număra printre oamenii care încearcă să-și ascundă frica, pălăvrăgind și silindu-se să pară veseli. Lucrul acesta le insuflă curaj, îi îmboldește... Ciobănașul însă se prefăcea că nu vede nimic : doar nu se cădea să sape autoritatea tovarășului său !

— Vrei să te ajut ? întrebă el, modest.

— Ce nevoie am de ajutor ? răspunse Gaghik, ridicîndu-și semeț capul. Dar... poate că... totuși... Da, vino să m-ajuți să aducem găinușele... Scoate cărțile din geanta lui Șușik, s-o luăm cu noi. La drept vorbind, n-am nevoie de ajutor, dar dacă te interesează, poți să vii și tu cu noi, Așot ! Ce să stai în fumul ăsta ?...

Așa izbuti Gaghik să-și ascundă spaima și să-și găsească însoțitori pentru a merge în peștera pe care n-o cunoștea prea bine.

CAPITOLUL XXI

din care se vede cum a fost prima zi de iarnă

Trebuia nu numai să aducă șașlîkul din peștera pe care o descoperiseră, dar mai aveau și sarcina s-o cerceteze în mod temeinic. În ajun, seara, nu văzuseră nimic și nici nu se interesaseră de moștenirea lăsată de misteriosul ei locatar. Pentru că în ajun toate gîndurile și simțurile lor erau concentrate numai asupra potecii Dracului !

Cînd se stîrnise însă iar viscolul și copiii pricepuseră că nu mai puteau ieși din defileu, adăpostul stăpînului peșterii dobîndise în ochii lor o deosebită importanță, căci de el, se poate spune, depindea în multe privințe salvarea lor.

Nădăjduiau să găsească acolo, cît de cît, un pic de confort, fie şi primitiv, niscai vase, unelte...

Iată de ce Aşot acceptă de îndată şiretlicurile lui Gaghik. Luă un braţ de crengi de brad mătăsoase, uscate de Sarkis, pentru a face din ele opaiţe, şi ieşi din peşteră. Gaghik şi Aso, ţinînd în mînă crengi groase care ardeau cu flacără mare, îl urmară. Coborîră în defileu, străbătură Dumbrava şi, în curînd, începură să urce scările de piatră.

Primul lucru pe care-l văzură cînd deschiseră uşa de lemn fu un ceaun de aramă afumat ce zăcea într-un colţ, iar înăuntrul lui o lingură mare de lemn.

„Iată de ce am avut nevoie şi de ei! Intram eu singur aici? N-aş fi avut destul curaj... — se gîndi Gaghik, lăsîndu-l pe Aşot să treacă înainte. Să se ducă el primul, să vadă ceaunul, că lui îi place să fie totdeauna în frunte."

Aplecîndu-se deasupra ceaunului înverzit de vreme, Aşot spuse:

— Iată în ce-şi gătea mîncarea stăpînul grădinii. Iar asta este farfuria lui — adăugă el, luînd dintr-un colţ o strachină de lut.

Un ceaun? O strachină? Ce bucurie negrăită îi cuprinse pe toţi! Acum aveau în ce să păstreze apa şi să-şi gătească mîncarea! Scoaseră ceaunul şi strachina la lumină şi le răsuciră pe toate părţile, minunîndu-se.

— Ia să vedem ce mai e acolo?... Bine-ar fi să găsim un ferăstrău! Aşot, mai ţii minte? Am văzut urme de ferăstrău pe butuci — spuse Gaghik. Dacă dau peste el, ştiu că n-o să mai ducem lipsă de lemne de foc!

Pe cînd vorbea, o fiinţă înaripată zbură tăcută în zigzag prin peşteră, nimeri în deschizătura uşii şi o zbughi afară. În urma ei zburară şi altele.

— Aoleu! Zboară şaşlîkul! ţipă alarmat Gaghik, aruncîndu-se spre uşă şi închizînd-o, după care se propti cu spinarea în ea.

În lumina ştearsă a torţelor văzură pe bolta peşterii o sumedenie de obiecte bombate, prinse acolo ca nişte cuiburi de rîndunică. Pe neaşteptate, unul din „cuiburi" se desprinse din locul său şi, desfăcîndu-şi aripile, porni să se rotească pe deasupra copiilor.

— Se trezesc din cauza luminii... Aso, du torţele mai încolo — rosti speriat Aşot.

Stinseră torţele, lăsîndu-le doar să fumege, şi în peşteră se făcu întuneric. Micului ciobănaş i se păru că toată grota

e ticsită de draci: îşi scoase cuţitul şi lama lui sclipi în lumina moartă a torţelor. „Acum nu se mai apropie ei — se linişti băiatul. Tata spune că dracii se tem de oţelul ascuţit."

— Să plecăm — fu de părere Aşot.

— Nu mă face de rîs! Doar i-am făgăduit lui Şuşik... — se rugă Gaghik, mîngîindu-şi barba, imaginară, bineînţeles, după obiceiul bătrînilor.

— Dar cum să facem? Să-i desprindem de pe boltă, n-o să putem, căci e prea înaltă. Să punem o scară? Sau să găsim vreun trunchi de copac? Bine, dar de unde?

— Nu ştiu, găsiţi voi o soluţie... Măcar să prindem cîţiva! În ceea ce priveşte transportul lor pînă la Şuşik, asta e treaba mea. Mă ofer chiar să-i mănînc singur, la nevoie, pe cuvîntul meu!

— Nici eu nu plec! Dacă surioara mea nu mănîncă, nici eu n-am linişte — declară hotărît Aso.

— Ascultă, Aşot, tu spui că am avea nevoie de un trunchi — zise Gaghik. Dar dacă eu mă urc pe umerii tăi, n-o să fie ca un fel de trunchi? Ş-apoi, mai e şi Aso! Ia hai! Eu mă urc pe umerii tăi, iar Aso pe ai mei!

Zis şi făcut. Se apropiară de zid, se urcară unul pe umerii celuilalt, şi Aso, de sus, începu să adune liliecii la care ajungea cu mîna. Tresări fără să vrea cînd atinse trupurile reci şi moi, dar foamea şi gîndul că vor avea carne se dovediră mai puternice.

Umplînd geanta pe care o ţinea atîrnată de umăr, Aso observă uimit că nici unul nu încerca să scape. Îi punea în geantă şi micile jivine stăteau acolo, nemişcate. „Ei, da' cuminţi mai sînt găinuşele astea!" gîndi el, folosind cuvintele lui Gaghik, şi sări la pămînt.

— Dacă scot haina cu care am astupat gaura de deasupra uşii, n-au să zboare? întrebă Gaghik.

— Nu, acum dorm duşi. Cei care s-au trezit au şi zburat. Ăştia nu se mai trezesc — le explică Aso.

Gaghik îşi scoase haina, vorbindu-i drăgăstos, nevoie mare:

— Sărăcuţa de tine, ai îngheţat fără mine aici! Hai, vino de încălzeşte-te la pieptul meu — zise el, îmbrăcîndu-se.

— Ei, ce părere ai, am adus sau nu şaşlîk? turui Gaghik de cum intră în peşteră. Pe cuvîntul meu, Şuşik,

de-ai şti ce ceaun de aramă şi ce strachină am găsit! Fiecare valorează cît o lume întreagă!

— Ah, ce bine! se bucură fetiţa. Adevărat? Ai adus şaşlîk?

Dar cînd văzu în geanta ei liliecii care dormeau duşi, înfăşuraţi în mantiile lor, întoarse capul, scîrbită.

— Au o carne minunată! căută Aşot s-o încredinţeze. Se hrănesc numai cu insecte, ca şi alte zburătoare!

De data asta însă, n-a putut s-o convingă!

Noroc că Sarkis îşi aminti din nou de cele învăţate la şcoală. Le spuse că omul nu poate trăi numai cu struguri. Strugurii pot fi doar „combustibilul" necesar organismului omenesc.

— În afara combustibilului, omul are nevoie şi de proteine — declară el, pe un ton doct. Cu ce să ne refacem forţa muşchilor slăbiţi?... Numai cu proteine! Acesta este un material de construcţie absolut necesar celulelor organismului nostru!

— Da — adăugă şi Aşot. Dacă vrem să trăim, nu trebuie să ţinem seama de scîrbă. Şi-apoi, scîrba e cu totul relativă. Uite, la noi, pînă şi broasca ţestoasă este socotită un animal spurcat. N-aţi văzut însă cît de gustoasă a fost?

— Mare lucru! spuse Gaghik, ţuguindu-şi buzele. La Paris se mănîncă broaşte, iar eu aici, în defileul Panterei, să fac nazuri şi să refuz liliecii?... Ia daţi unul încoa'!

Liliecii dormeau un somn atît de adînc, încît nici cei pe care Gaghik îi învîrti în mîini fără prea multe fasoane nu se mişcară. Căzuseră parcă într-un somn letargic. Se înfăşuraseră strîns în pieliţa aripilor, cum se înfăşoară oamenii în pelerină sau în mantie cînd plouă sau cînd nu vor să fie recunoscuţi. De sub „pelerină" nu li se zăreau decît lăbuţele cu gheare strîmbe şi ascuţite, cu care se agaţă de bolţi şi tavane, de unde atîrnă cu capul în jos în timpul hibernării.

Ce temă interesantă pentru un tînăr naturalist!

Aşot luă în mînă un liliac şi, desfăcîndu-i încetişor aripile, le explică cît de strîns îşi acoperă cu această mantie organele pipăitului, ale mirosului şi auzului animalul ce se izolează în timpul somnului de mediul înconjurător. Nu mai vede, nu mai simte şi nu mai aude nimic, ci doarme liniştit.

Cînd îl „desfăşă", îi văzură corpul cenuşiu, cu nuanţe cafenii pe spate. Liliacul, trezit, începu să se zbată în mîinile lui Aşot.

— Să lăsăm studiul pentru mai tîrziu! Acum e timpul să mîncăm — hotărî Aşot, citind o expresie de nerăbdare pe chipurile ascultătorilor săi.

Fusese greu să se ia o astfel de hotărîre. Restul merse ca gîndul şi ca vîntul, iar peste cîteva minute, spre tavanul peşterii se ridica, o dată cu fumul, un miros îmbietor de şaşlîk... De altfel, iuţeala de care dădură dovadă n-avea nimic uluitor, căci ciobănaşul Aso şi şugubăţul Gaghik, înzestraţi de la natură cu talent de bucătari, se pricepeau să-ţi facă un şaşlîk în cinci minute...

Mîncară cu poftă, bucăţelele cele mai gustoase dîndu-le, bineînţeles, micuţei lor prietene. Iar fata n-avu curajul să-i refuze...

Ce minunată li se păru carnea aceea moale şi grasă, şaşlîkul acela atît de puţin obişnuit! Poate fiindcă erau tare flămînzi. Sau poate din cauză că liliecii, prinşi la începutul hibernării cînd — întocmai ca urşii, bursucii şi alte animale care hibernează — se îngraşă foarte mult, erau, la drept vorbind, nişte bucăţele de grăsime învelite într-o pieliţă cenuşie.

Bogata lor rezervă de „găinuşe" — cum botezase Gaghik noul „produs" — le îndreptăţea speranţele că vor rezista peste iarnă.

— Dacă vom şti să-i păstrăm, vom avea întotdeauna şaşlîk la masă — spuse Aşot. Să căutăm o metodă prin care să-i facem să nu se trezească înainte de vreme! Dar despre asta o să vorbim mîine, cînd de altfel o să cercetăm cum trebuie ceaunul şi strachina, să vedem cum ne vom folosi de ele. Acum să ne gîndim cum să ne petrecem restul serii. N-ar fi bine să citim ceva?... întrebă el, prudent, temîndu-se că ceilalţi vor protesta.

Nimeni nu avu nimic împotrivă.

— Ştiţi ceva? zise Şuşik. Acasă, cînd aveam atît de mult de învăţat, mi se făcuse lehamite de carte, dar alaltăieri m-a cuprins o poftă grozavă să citesc ceva!... Ascultă, Gaghik, ia cartea de literatură armeană şi, vezi, caută ceva frumos!

— Stai nițel, să dau pe gît un ceai de zmeură, și după aia... Nu prea înțeleg ce rost au plantațiile de ceai cît timp există zmeură în natură! Tii, ce mai ceai... Numai cine-l bea își dă seama! își lăudă el fiertura de rădăcină de zmeură pe care o făcuse. Opărise rădăcinile în oala meșterită de mîna lui și n-o mai lua de la gură decît ca să mai arunce cîte o glumă.

Adevărul e că nu numai Gaghik se arăta nepăsător, ci toți simțeau nevoia să se încurajeze și pe sine, și unul pe celălalt. Degeaba însă se străduiau ei să pară liniștiți, căci în inimă le stăruia aceeași teamă: vor rezista oare? Vor rezista iernii aprige din defileul Panterei? Ce are de gînd să facă înfricoșătorul lor dușman necunoscut? Deoarece ar fi uitat ei de toate, numai de panteră nu, deși, conform unei înțelegeri tacite, nimeni nu-i pomenea numele!

Cînd, în sfîrșit, își potoliră și foamea și setea, Gaghik se bătu pe burtă și declară satisfăcut:

— Ei, și-acum cînd stomacul mi-e mai greu și sufletul mai ușor, putem trece liniștiți la problema următoare. Astăzi eu am să fiu lectorul, iar voi ascultătorii. Pagina 142! Cîntecul întîi din poemul „Anuș" de Ovanez Tumanian:

E Lori, ce-ntr-una mă îmbie,
Mă cheamă cu jalea-i de veac,
Mă-ndeamnă spre vechiul ogeac,
Spre vatra din casa uitată,
Unde iubita m-așteaptă,
Cu dorul și dragostea-i vie.

— Vai, ce frumos e! Parcă ar fi vorba de noi!... oftă cineva.

— Hei, munților, împăduriților,
Prietenii copilăriei mele!

continuă să citească tare și răspicat Gaghik, iar glasul lui răsuna sub bolțile peșterii, purtîndu-i pe ascultătorii săi în lumea minunată a munților și luncilor din Lori.

În locul în care se-ncalecă munții
Și își zbenguie nourii hora-n tărie,
Și-n zori, ca după a nunții beție,
Cu greu își arată fruntea cărunții...

— Ei, da, aşa se mai poate trăi! Am putea chiar să ne continuăm şi lecţiile! Are dreptate Aşot cînd spune că în toate ai nevoie de voinţă şi de dragoste faţă de muncă. Atunci nici un fel de calamităţi naturale nu te pot înfricoşa...

CAPITOLUL XXII

din care se vede cît de dezavantajos este uneori să începi hibernarea

Isprăviră vreascurile înainte de revărsatul zorilor. De unde să găsească altele, cînd în jurul peşterii nu mai rămăsese copac care să nu aibă toate crengile rupte? Tot ceea ce fuseseră în stare să rupă cu mîna arsese, iar trunchiurile nu le puteau tăia fără un topor.

Presărară cenuşă peste jar şi se culcară lipiţi unul de altul. Moţăiră aşa pînă la răsăritul soarelui, căci nici unul nu se încumeta să iasă din peşteră mai devreme. Peste noapte viscolul se liniştise, iar o mînă nevăzută spălase cerul de norii groşi din ajun. Deasupra pămîntului se lăsase un ger cumplit. Cînd zăpada adunată la gura peşterii scînteie sub primele raze ale soarelui, Aşot le spuse că sosise vremea să pornească după lemne de foc.

Era cea de-a treizecea zi pe care o petreceau în defileul Panterei...

Ieşind din peşteră, fură nevoiţi să închidă ochii, deoarece în jur totul era acoperit de zăpadă moale şi strălucitoare. Munţii păreau mai înalţi şi se conturau limpede pe albastrul gingaş al cerului. În zare, în faţa defileului, se înălţa măreţ Araratul. Cu cuşma-i scînteietoare de nea, părea un bătrîn care îşi priveşte paşnic fiii şi nepoţii din jur, falnicii munţi ai Armeniei.

— Ei, lasă, o să-i admirăm mai tîrziu! Acum n-avem timp de aşa ceva! Să mergem — rosti Aşot şi o luă din loc.

— Ia stai niţel! îl opri Gaghik. Dar bunul nostru vecin? Ştii tu care... Ăla cu gheruţe ca de pisică...

Gaghik greşea, căci Aşot nu uitase de primejdie. Dar ce putea face? Nu mai aveau nici un băţ de lemn pentru foc, nici o creangă pe care s-o aprindă şi s-o ia cu ei!

— Ascultă, Şuşik, aruncă în foc ultimele rămurele şi suflă în el să ţină pînă ne-om întoarce. Nu-ţi fie teamă ! Pe o zi luminoasă ca asta nu cred să îndrăznească fiara să iasă din bîrlog !

Şi totuşi şovăiau să părăsească peştera !

— Nu vă înţeleg ! sări Şuşik cu gura pe ei. Mi-aţi spus că aţi găsit o casă, un palat, şi nu faceţi nimic ca să ne mutăm acolo !... Ce mai aşteptaţi ? Aici o să îngheţăm cu toţii !

— Vrei cumva să speriem „găinuşele“ noastre ? Pînă nu le culegem de pe boltă, nici vorbă de mutat — îi răspunse Gaghik. Ei, hai, veniţi sau nu ?

Intrară în zăpadă pînă la genunchi şi frigul îi săgetă din creştet pînă-n tălpi. În dimineaţa aceea, soarele, făcîndu-le parcă în ciudă, se înălţa tare anevoie.

— Urmaţi-mă şi strigaţi cît mai tare, faceţi zgomot, fluieraţi ! le porunci Aşot.

După cîţiva paşi, Gaghik se opri :

— Orice-aţi zice voi, eu cred că în primul rînd ar trebui să ne gîndim la mîncare şi după aia la lemne ! Hai să vedem dacă „găinuşele“ noastre sînt bine, sănătoase !

Da, şi asta era important, întrucît zăpada acoperise cu un strat gros şi via, şi rădăcinile, şi tufele. Aşa că singura lor hrană rămăseseră liliecii.

— Bine — se învoi Aşot. Aso, adu un pic de foc ! Măcar o crenguţă...

Porniră spre peştera misterioasă. Liliecii stăteau la locul lor. Dormeau. „Bine, bine, dar cum să-i prindem ?“ se întrebară tăcuţi copiii.

— Eu zic să facem fum, să se înăbuşe.

— Numai că, înainte de a se înăbuşi, au să se trezească şi atunci n-o să-i putem adormi la loc. Trebuie să-i strîngem aşa, adormiţi — zise Aşot.

— Nu, mai bine cu fumul ! Ce, o să stai să-i prinzi unul cîte unul ? Cu fumul, au să cadă într-o clipă cinci sute de bucăţi ! Ca perlele...

— Asta-i o propunere prostească.

— Lasă-te, te rog, de obiceiul ăsta ! se înfurie Gaghik. Tu ştii numai una şi bună : să faci cum vrei tu ! Nu te sfătuieşti niciodată cu nimeni !

— La ce bun să mă sfătuiesc cu tine dacă n-ai habar de natură ? ripostă Aşot, dar îndată îi păru rău, deoarece

Gaghik fusese cel care le dăduse soluţia cînd cu salvarea lui Sarkis. Dacă l-ar fi ascultat pe el, pe Aşot, Sarkis s-ar fi prăbuşit pe un troian de zăpadă îngheţată... „Nu, n-am procedat bine“...

Convins că sfatul lui Gaghik nu este prea bun, se dădu totuşi bătut:

— Bine, fie cum vrei tu!

Aso aduse crengi fumegînde, iar în urma lui se strecură şi Şuşik.

— Tu ce cauţi aici în halul în care eşti? se supără Aşot.

— Mi-e frică să rămîn singură! M-am tîrît şi eu cum am putut şi m-a ajutat şi Aso. Dar ce staţi în întuneric, de ce nu deschideţi uşa? Ce-aţi găsit?

— Aşteaptă niţel, c-ai să vezi!

Adunară vreascurile, le aşezară în mijlocul peşterii şi le dădură foc, după ce mai întîi avură grijă să astupe gaura de deasupra uşii. Se ridică un fum greu, care se strînse sub boltă. Liliecii însă nu se clintiră.

— Nu ştii că-şi acoperă cu aripile pînă şi nările? îi aminti Aşot. Nici nu le pasă de fumul tău! Probabil că nici nu respiră!

— Să mai încercăm, poate că totuşi respiră — nu se lăsă celălalt.

Într-adevăr, cînd sub boltă fumul se îngroşă, se auzi un fîlfîit moale de aripi: erau liliecii care se trezeau şi, găsind în uşă o crăpătură, zburau unul după altul afară.

— Prinde-i! Prinde-i!... Aoleu! Zboară „găinuşele“!... strigă Gaghik, plesnindu-şi palmele una de alta.

Se repezi ca un nebun la uşă, însă crăpăturile prin care pătrundea lumina erau atît de înguste, încît puteai să juri că nici un bondar n-ar trece prin ele.

Copiii se zăpăciră, iar în timpul ăsta liliecii continuau să dispară ca nişte năluci!

— Unde se duc, Aşot?

Gaghik alerga buimac dintr-un colţ în altul al peşterii. Asta, pînă cînd îşi dădură seama, în sfîrşit, că liliecii se strecurau tocmai prin crăpăturile înguste ale uşii!

— Astupaţi-le, astupaţi-le mai repede!... Astupaţi toate crăpăturile pe unde pătrunde lumina! ţipa Gaghik. Nu lăsaţi nici o găurică, fie ea cît o gămălie de ac!

Aşot era furios. Îl scosese din fire şi larma stîrnită de Gaghik, şi dispariţia liliecilor — singura lor nădejde pentru a scăpa de foame.

— Aso, stinge mai repede focul! Mai repede! Of, Doamne, cum de l-am ascultat pe nătăntotul ăsta! N-am făcut decît să-i speriem...

Cînd toate crăpăturile fură astupate și focul stins, copiii se mai liniștiră. Dar pierderile erau atît de mari, încît se îngroziră.

— Ai vrut cinci sute de bucăți deodată, nu? Să le scuturi ca pe niște pere, nu? Ei, le ai?... se repezi Așot la Gaghik.

Vinovatul, rușinat, bîigui:

— Bine, dar cine și-ar fi închipuit că printr-o crăpătură... ca aia... Cum de-au putut să se strecoare?

Iată o întrebare la care nimeni nu putea să-i răspundă.

„Cei care au zburat or fi fost mai mici — își zise Așot. El știa că există lilieci de mărimea unui bondar. Acestora le-ar fi fost foarte lesne să se strecoare printr-o crăpătură cît de îngustă. Cine știe, poate că tocmai soiul ăsta de lilieci mici iernează în cel mai îndepărtat colț al peșterii, în colonii întregi!“ Mai tîrziu, cînd se mai liniști, încercă să le explice băieților cele întîmplate.

— După părerea mea, nimic mai simplu! spuse el. Corpul liliacului este în așa fel făurit de natură, încît animalul să se poată strecura prin crăpăturile cele mai înguste, crăpături inaccesibile dușmanului care-l urmărește. Vulpile, de pildă, au intrarea în vizuină atît de strîmtă, încît nici un cîine, fie el cît de jigărit, nu poate trece. Am văzut asta cu ochii mei. Acum, hai afară, să-i lăsăm să se liniștească!

Liliecii treziți de fum zburară în urma lor pe ușa deschisă. În peșteră rămaseră numai cei care continuau să doarmă, atîrnați mai departe de boltă.

Băieții se lipiră de stîncă și căzură pe gînduri. Era frig, le înghețaseră picioarele și foamea începea iar să-și arate colții. De ce pierduseră atîta timp în van curățind poteca blestemată, în loc să fi cules toți strugurii și să mai adune de-ale gurii, ca să aibă cu ce rezista o bună bucată de vreme? Acum, ce să facă?

— Dacă o să stăm să ne văităm, apoi chiar că nu facem nimic. Trebuie să acționăm. Aso, tu ce zici? Crezi c-o să putem meșteri cu cuțitul o scară, fie cît de simplă? întrebă Așot.

— Tu ne-ai interzis să-l rostim pe „nu“ — ocoli ciobănașul răspunsul. Chiar dacă nu știm, trebuie să încercăm!

— Atunci, hai să căutăm doi copaci înalți și subțiri.

Dar cum să găseşti, într-un defileu stîncos, deschis numai spre miazăzi, copaci înalţi ? Copacii înalţi cresc în pădurile dese, mai ales pe povîrnişurile dinspre miazănoapte ale munţilor, unde se iau la întrecere care să crească mai semeţ, mai aproape de soare, care s-o ia înainte vecinului ce-l stînjeneşte, în dorinţa de a căpăta mai multă căldură decît el. Acolo însă, în defileu, copacul nu simte nevoia să se înalţe, căci are destul loc în jurul său, iar soare cît pofteşte. Atîta soare, încît îşi ascunde rădăcinile foarte adînc în pămînt, ca să nu se usuce.

Băieţii ţineau minte cîtă bătaie de cap avuseseră pînă să facă rost de un trunchi destul de lung pentru a-l salva pe Sarkis. De astă dată nu găsiră nici un copac ca acela ; cu cei pe care-i descoperiră, de abia dac-ar fi ajuns la jumătatea zidului peşterii. Puseră unul lîngă altul două trunchiuri de copaci tineri, îi legară strîns cu funiile meşterite din scoarţă de copac şi obţinură o scară nu cine ştie ce trainică, adică, la drept vorbind, şubredă ca vai de ea, totuşi o scară, pe care o aduseră în peşteră şi o sprijiniră de zid. Bineînţeles, căţărîndu-te pe ea, nu puteai ajunge pînă la boltă, dar băieţii procedară altfel. Mai tăiară un copac tînăr şi făcură din el un fel de furcă asemenea celei cu care grădinarii culeg merele din vîrful pomului : prind fructul în despicătură şi-l rup atît de încet, că mărul nici nu „simte" că se desprinde de creangă.

Mai toată ziua şi-o irosiră cu pregătirile. Cînd, în sfîrşit, fură gata, Gaghik zise :

— Scara e şubredă, dar pe mine o să mă ţină, căci am devenit uşor ca fulgul. Deci eu mă urc ! Voi ţineţi-mă bine !

Zis şi făcut ! Gaghik se propti pe treapta de sus, iar de jos i se întinse furca şi el desprinse de pe tavan primul liliac. Procedă atît de delicat, încît acesta nici nu se trezi măcar !

— Şi-acum, drăguţule, pofteşte în săculeţ — mormăi Gaghik, duios, vîrîndu-l în traista legată de gît. Aplecîndu-se un pic, îi spuse apoi lui Aşot : Ei, ai priceput ?

Aşot rîse, deşi ritmul de lucru nu-l mulţumea.

— Aşa n-ai să-i aduni tu nici în trei zile ! spuse el, clătinînd din cap cu îndoială.

Crăpă puţin uşa, să lumineze bolta peşterii de care atîrnau trupurile întunecate ale liliecilor, şi le numără în grabă :

— Dacă aduni unul pe minut, o să ai nevoie de cincişase sute de minute, adică de...

— Şase sute de minute?... Drăguţilor! Cît de mulţi sînteţi!... Ei, şi ce? Unde te grăbeşti? O să adunăm cîte douăzeci pe zi şi cu asta, basta! Ceilalţi, lasă-i deocamdată să trăiască la locurile lor!

— Au să slăbească. Trebuie să-i adunăm cît sînt încă graşi!

— Just! recunoscu Gaghik. Stai niţel! Arunc unul jos, să vedem ce face: se trezeşte sau moare?

Cu capătul furcii, Gaghik zvîrli un liliac la pămînt. Cum să se mai trezească, prăvălindu-se de la înălţimea aceea?

În felul acesta munca fu mai uşoară: Gaghik arunca, unul după altul de pe boltă, liliecii adormiţi, iar aceştia cădeau, trecînd de la somnul obişnuit la somnul de veci.

— Băieţi! exclamă bucuros Gaghik. Gură de aur am avut cînd am susţinut că trebuie să te sfătuieşti cu tovarăşii! Nu vă spuneam eu că totul o să fie în ordine? Şi voi care nu mă credeaţi!

Mai c-ar fi ţopăit pe scărişoara lui dacă n-ar fi ştiut-o atît de şubredă...

CAPITOLUL XXIII

din care se vede cine a locuit în peştera misterioasă

După ce adunară toţi liliecii, Aşot spuse:

— Acum ne putem muta aici. Aşa că hai să ne cercetăm noua locuinţă!

Dădură larg uşa de perete şi în peşteră năvăli lumina reflectată de albul zăpezii. Grota nu era prea mare. Rotundă, cu ziduri inegale şi cu bolta foarte înaltă, în formă de cupolă, avea pe jos un strat gros de murdărie de lilieci, strat adunat probabil în zeci şi zeci de ani. Lîngă unul din pereţi văzură o oală de lut cu capac, iar în spatele ei, o coadă de lemn. Gaghik o luă la repezeală şi strigă:

— Un topor! Pe cuvîntul meu, un topor!

Mîncat tot de rugină, abia dacă semăna cu un topor adevărat. Dar dacă amărîtul acela de vas făcut de Gaghik putea ţine loc de strachină smălţuită, de ce unealta asta să nu în-

deplinească rolul pentru care fusese cîndva destinată? Toporul era greu şi tăişul încă bun. Ce mai tura-vura, pentru ei toporul acesta însemna pur şi simplu salvarea... Să aduni lemne de foc, rupîndu-le din copac cu mîna, este foarte greu şi istovitor. Acum însă vor putea să le taie uşor şi repede... Unde mai pui că nu vor mai îngheţa. Au să-şi facă rezerve de lemne, o să le adune în peşteră şi au să trăiască acolo liniştiţi. Cu toporul poţi face şi lopeţi de curăţat zăpada, ba chiar scăunaşe! Iar în oală au să topească zăpada, să aibă mereu apă.

Arzînd de nerăbdare, se împrăştiau prin colţurile peşterii şi pipăiau cu lăcomia unor căutători de comori tot ce le cădea sub mînă, toate zidurile. Fiecare descoperire constituia pentru ei o noutate şi un lucru de preţ. Sub unul din ziduri Aşot găsi un obiect de fier ruginit. Îl scoase la lumină şi strigă entuziasmat:

— O capcană!... O capcană de lupi!... Nu, nu-i pentru lupi, ci pentru un animal mai mare!

Grea şi grosolană, cu coada lungă în formă de ancoră, capcana fusese făcută de un fierar din sat. Ruginise însă atît de rău, încît vîrful unuia dintre dinţi se mîncase de ajunsese ca un creion.

— Cu asta prind eu pantera! se însufleţi Aşot. Pentru pantere a şi fost făcută, căci în defileu nu sînt lupi. Da, da — vorbea el, convins că avea dreptate. Stăpînul acestei capcane a vînat cu ea pantere!

— Mare lucru! Ţi-ai şi găsit ce obiect să admiri! Uită-te mai bine dacă nu mai e ceva în oală — zise Şuşik şi săltă capacul greu. O, grîu! Grîu prăjit! strigă ea, fericită.

Aplecînd oala, fata îşi turnă în palmă cîteva boabe cafenii. Subţiri şi foarte lungi, semănau cu boabele de secară, cu singura deosebire că erau mai mărunte.

— O fi grîu sălbatic! spuse Aso, spărgînd un bob între dinţi.

Grîu... Dacă ei ar găsi locul unde a fost semănat, ar fi într-adevăr salvaţi! De patru săptămîni copiii nu mîncaseră pîine, şi numai gîndindu-se le lăsa gura apă!

— Să-l împărţim între noi şi să-l măcinăm — zise Gaghik, nerăbdător.

— Cu ce să-l măcinăm?

— Cu dinţii...

— Genială propunere! rîse Aşot.

Grîul li se păru nespus de gustos. Şi ce uşor se „mă-cina“ ! Ai fi zis că fusese prăjit în ajun. Cum de nu ştiuseră pînă atunci că grîul sălbatic e mai bun decît cel cultivat ?

— Cum s-o topi zăpada, trebuie să găsim cîmpul pe care creşte ! hotărî Aşot.

Acum îşi puneau din nou întrebarea : cine locuise în această peşteră ? De ce se statornicise un om de bună voie în acest defileu îngrozitor, departe de lume ? Cine a fost ? Vreun revoluţionar urmărit de autorităţile ţariste pentru dragostea lui de libertate ? Sau un tîlhar ce prăda satele din jur ? Poate că, îmbătrînind şi pierzîndu-şi puterile, se văzuse silit să-şi petreacă ultimele zile departe de oameni...

Copiii făcură zeci şi zeci de presupuneri dintre cele mai felurite, care nu-i duseră însă la nici o concluzie definitivă. Deodată, ochiul de vultur al lui Gaghik desluşi în fundul peşterii, pe o muchie a stîncii, o cărţulie veche, ferfeniţită şi neagră de funingine, care le lămuri multe. O găsiră dinaintea unei pietre, aşezată la marginea muchiei ieşite în afară, pe care era săpată o cruce. Sub ieşitură, pe podea, se vedeau fire de nisip mărunt şi două adîncituri — urmele lăsate de genunchii unui om.

— Aici a trăit un pustnic — spuse Aşot. Vedeţi ? Îngenunchea şi bătea mătănii în faţa crucii... Iar cărticica asta este o carte de rugăciuni.

— Un pustnic ? Ce-i aia pustnic ? întrebă Aso, înălţînd nedumerit sprîncenele.

— Nici eu nu ştiu prea bine, că n-am văzut niciodată aşa ceva ! Acum, în ţara noastră, nu se mai găsesc nici măcar la muzeu. Numai din cărţi mai poţi afla cîte ceva despre ei.

Şi Aşot îi povesti că odată, demult, existau în ţară nişte oameni foarte credincioşi, care părăseau „lumea păcătoasă“ şi se duceau să stea în singurătate, „în pustiu“, trăind doar în post şi rugăciuni. Un astfel de pustnic sau, cum i se mai spune, sihastru, fusese probabil şi omul care locuise în peştera lor.

Încercară să citească din carte, dar nu înţeleseră nimic, căci era tipărită în vechea limbă bisericească armeană, pe care aproape nimeni, în afara preoţilor şi a filologilor, nu o cunoaşte.

— Ce fel de limbă o mai fi asta ? se miră Şuşik. N-am înţeles decît două cuvinte : „dimineaţa“, „soarele“... Aşot, ia te uită : unu, doi, trei... Sînt treizeci şi şase de strofe, şi la

începutul fiecăreia e o literă : a, b, c, şi aşa mai departe, pînă la capăt ! Tot alfabetul armenesc.

— Poate că aşa îşi ţineau pustnicii socoteala rugăciunilor — căută Aşot o explicaţie.

— Ei, acum sîntem şi noi adevăraţi sihaştri ! rîse Gaghik. Ne lipseau numai crucea şi cartea de rugăciuni ! Haideţi să ne rugăm şi după aia să ne ocupăm de „găinuşele" mele...

CAPITOLUL XXIV

din care se vede că între captivii din defileu şi natură se încheie un armistiţiu vremelnic

Da, după îngrozitoarele furtuni şi crîncenele lupte ce avuseseră loc, în ziua aceea părea că se încheiase un armistiţiu. Nu ştiau ce le mai pregăteşte natura în defileu şi, deşi îşi dădeau seama că armistiţiul este vremelnic, se mai liniştiră întrucîtva. Un comandant de oşti înţelept se foloseşte de orice moment de acalmie pentru a pregăti respingerea unui nou atac.

Copiii se hotărîră să se mute de îndată în peştera pustnicului, cărîndu-şi în ea toate cele necesare în vederea iernatului. În primul rînd îşi aduseră toate uneltele, oala de lut a lui Gaghik şi resturi de rămurele cioplite, pe care le foloseau drept opaiţe. Îşi umplură apoi cămăşile cu frunze uscate şi îşi mutară astfel şi aşternuturile în noua lor locuinţă. După frunze urmară crengile moi de brad. În numai cîteva drumuri, de la peştera pustnicului la vechea locuinţă şi înapoi, bătătoriră prin zăpadă o cărare îngustă, aşa că nu le fu greu să-i mute pe bolnavi. Şuşik se întorsese cu mare greutate din peştera pustnicului şi se simţea atît de obosită, încît nu putea merge fără ajutorul cuiva.

— Hai, surioară Şuşik, hai să te duc ca un frate, pe umerii mei puternici — o pofti Gaghik.

Dar fetiţa nu se învoi. Se tîrî cu paşi şovăielnici pînă în prag, dar deodată se opri :

— Vai, era cît pe-aci să uit ariciul !... Vino, mititelul meu... Aşot, uită-te la el ! Toată ziua doarme, băgat în frunze, iar noaptea aleargă după mîncare ! Fetiţa se întoarse, îşi

găsi ariciul în colțul peșterii și îl luă în poală. Animalul, obișnuit cu ea, nu se mai făcu ghem, ci, ițindu-și botișorul negru, începu să-i miroasă mîinile. Na, mănîncă struguri!

Mica jivină scotea un fel de guițat și mînca tot ce i se dădea, dar cel mai mult îi plăceau strugurii. Cînd se sătură, porniră la drum. Bolnavii însă mergeau greu, așa că ajunseră tîrziu. Într-o adîncitură îngustă din pereții peșterii, Șușik rostui numaidecît un cuib pentru micul ei prieten, așternîndu-l cu un strat gros de frunze.

Între timp, băieții așezară așternuturile, căutînd să se aranjeze cît mai comod în noua lor locuință. Luară apoi toporul sihastrului și sparseră o grămadă de lemne, pe urmă umplură cu zăpadă oala de lut, golită și curățată, și o puseră la foc.

De cîteva zile, Șușik se mai întremase și se îndeletnicea cu treburile gospodăriei. Începu deci să pregătească supa.

Liliacul, dacă îi scoți membrele, e cît o vrabie. Așa stînd lucrurile, cîți lilieci să pună în ceaun? Omului, ca să se sature, i-ar trebui vreo... zece. Gaghik îi dădu liliecii trebuitori, iar pe ceilalți îi numără și-i ascunse într-un colț îndepărtat al peșterii, unde era atît de frig, încît apa pe care o lăsaseră acolo înghețase tun.

După-masă discutară problema rației zilnice:

— Patru lilieci de om, adică douăzeci pe zi! socoti Așot.

— Măi băiete, lasă-ne să mîncăm pe săturate! căută Gaghik să-l convingă pe zgîrcitul lor conducător.

— Tu ce părere ai? îl întrebă Așot pe Sarkis, care moțăia lîngă foc, fără a lua parte la discuția lor.

— Eu?... Eu sînt de părere că totdeauna e mai bine mai mult decît mai puțin.

— Ura! Sarkis a început să se țină de glume! se bucură Gaghik.

Aso tăcea, modest; cît despre Șușik, cînd fu întrebată, se mulțumi să dea din umeri:

— De unde să știu eu?

Dar nu era greu să vezi că e de aceeași părere cu Gaghik, întrucît, după atîta zăcere, foamea o răscolea și mai chinuitor.

— Nu, tovarăși! se împotrivi Așot. Încet-încet, departe ajungi! Trebuie să stabilim o rație zilnică, de la care să nu ne abatem!

Nu avură încotro și se supuseră voinței lui. Făcură deci socoteala că, dacă mîncau douăzeci de lilieci pe zi, aveau o

rezervă de carne cam pentru o lună. Bineînţeles, asta nu însemna că n-ar putea găsi alimente şi „în altă parte". De ce, de pildă, n-ar încerca să mai scoată struguri de sub zăpadă? Mai ales că şi timpul e frumos.

— Mă duc la lutărie să iau lut şi să fac un ceainic — declară Gaghik. Tii, ce mai ceainic am să fac! O minune, nu alta!

Nimeni nu-l contrazise. Pe frigul acela simţeau toţi nevoia să bea ceai.

— Fă şi nişte căni — zise Aşot. Noi am plecat! Hai Aso, ridică-te!

Porniră spre vie.

Partea grea era să găsească tulpinile viţei şi să le tragă de sub zăpadă. Dar odată scoase de-acolo, nu mai aveau decît să culeagă ciorchinii! Da, mai erau mulţi, foarte mulţi struguri! Ce recoltă bogată trebuie să fi fost în anul acela de vreme ce se ospătase şi bursucul, şi iepurii, şi păsările, ba mai rămăsese încă atîta rod!

...Deşi zăpada acoperea totul cu un strat gros, Gaghik recunoscu uşor locul Lutăriei, după arţarii desfrunziţi din preajma ei. Aşa că nu trecu mult şi, cu un bulgăre mare de lut în mînă, grăbea înapoi spre peşteră.

— Din ăsta nu iese decît o oală — zise el, intrînd. Cănile am să le fac mîine... Mi-au îngheţat picioarele şi acum nu mă mai duc nicăieri. Vai, Şuşik, ce-i cu tine? Iar ai friguri?

— Da, nu mă simt bine... Aţîţă focul — îi ceru fetiţa.

— Îndată, că şi eu am nevoie de foc mare, mare de tot, să-mi ard oala... Tu, copila mea, fii tare, că ne-am oploşit straşnic aici şi curînd ai să te faci bine...

Tot încurajînd-o, Gaghik aţîţă focul şi se apucă să meşterească oala. Aşot şi Aso, care întîrziară, îl găsiră tocmai cînd cerceta entuziasmat un obiect numit de el, pompos, „ceainic", pe care-l trăsese din foc cu un fel de furcă la fel cu cele folosite de olari spre a-şi scoate oalele din cuptor.

— Şuşik, ia te uită! Nu ţi-am spus eu? Ăsta nu-i ceainic, ci minune! şi făcîndu-i cu ochiul, adăugă în şoaptă: Umblă vorba în sat că Gaghik ar avea mîini de aur... Mari proşti! Îţi vine nu ştiu cum cînd auzi aşa ceva! Parcă ţi-e şi ruşine să asculţi...

Şuşik schiţă un zîmbet. Aşot şi Aso rămăseseră în prag şi-i ascultau sporovăiala, dar Gaghik, care sta cu spatele la ei, nu-i văzu şi-i trase înainte cu lăudăroşenia, ca să mai abată gîndul fetiţei de la necazurile ei.

— Acum, Şuşik dragă, o să-ţi fac un ceai atît de parfumat, încît mireasma lui va ajunge pînă la Aighedzor, iar cei de-acasă au să-şi dea seama unde sîntem şi au să vină după noi! Rîzi, drăguţa mea? Rîzi, căci rîsul te va ajuta să mistui mai repede şaşlîkul! Făcu o pauză şi continuă povăţuitor: Nici de frig să nu-ţi fie teamă, că distruge microbii! De-aia nu ne-am îmbolnăvit de boli molipsitoare!... Ştii la ce mai e bun frigul? Mai e bun că-ţi apără dalbii obrăjori de pistrui! Cum au să vină zilele călduroase, mutrişoara ta o să semene cu un ou de prepeliţă... În al treilea rînd... În al treilea, frigul este bun pentru că întăreşte organismul omului. Oh, aici eraţi! Stăteaţi şi vă adăpaţi din înţelepciunea mea?! exclamă Gaghik, auzindu-i pe cei doi chicotind înfundat la intrare.

Aso îngenunche şi aşeză înduioşător de grijuliu în faţa fetiţei ciorchinii negri şi galbeni ca chihlimbarul.

— Dar infirmierei? făcu Gaghik, întinzînd mîna. Numai atît? Cam slab! De două ceasuri încheiate o distrez ca un clovn de circ! După ce-şi înghiţi repede porţia, declară solemn: Luptele ce se dezlănţuiseră în pîntecele subsemnatului au încetat, s-a încheiat un armistiţiu vremelnic! Dar asta, datorită cui? Numai şi numai luminosului suflet al pustnicului. O, de-ar putea scoate capul din mormîntul unde zace spre a auzi mulţumirile mele, ca apoi să se ascundă din nou!

— Vai, Gaghik, ce lucruri îngrozitoare spui! îl certă Şuşik, privindu-l rugătoare, căci i se făcuse frică.

Aşot şi Aso aduseseră destul de mulţi struguri, iar copiii, strînşi roată în jurul focului, ciuguleau cîte un ciorchine, se odihneau şi discutau încetişor.

— Vă propun să ne facem un program zilnic! spuse Aşot. Cît e lumină, să adunăm lemne de foc şi hrană, iar cum se întunecă şi munca în afara casei va fi încheiată, să ne ocupăm de ceva folositor. Aşa, de pildă, fiecare dintre noi va vorbi despre ceea ce a descoperit sau despre ceea ce a observat aici, în defileu. Pe urmă o să discutăm totul, o să cercetăm, o să studiem problemele care ni se vor părea mai interesante... Să mai ţinem seama de un lucru: noaptea se măreşte! Aşa că fiecare dintre noi va istorisi înainte de culcare o întîmplare sau o poveste. Timpul va trece mai repede în felul acesta şi vom învăţa cîte ceva unul de la altul.

— Atîta tot?... întrebă dezamăgit Gaghik.

— Ce, e puţin?

— Nu-i puţin, dar ar trebui să facem ceva într-adevăr folositor pentru gospodăria noastră socialistă — declară Gaghik, imitînd felul lui Aşot de a vorbi.

— Te poftesc să nu glumeşti! Deschide gura numai dacă ai ceva de spus, dacă nu... — i-o reteză Aşot, care sesizase ironia ascunsă în cuvintele lui Gaghik.

— Mie, spre deosebire de alţii, nu-mi place să ţin discursuri lungi şi frumoase! Eu sînt om de acţiune! Şi Gaghik porni cu paşi hotărîţi spre uşă. Ajuns acolo, se opri bombănind: Vai, s-a şi întunecat!... Aso — zise el, întorcîndu-se spre ciobănaş — ai cuţitul la tine?

— Ca întotdeauna — răspunse băiatul.

— Legat la brîu?

— Da, la brîu, ca să nu-l pierd.

— Aha... Aşa că, vrînd-nevrînd, trebuie să te iau cu mine, deşi nu de persoana ta am nevoie, ci de cuţit!

Aso, chicotind, porni în urma lui.

— Sarkis, tu de ce taci? întrebă Aşot, răscolind tăciunii în foc.

— Păi ce să spun? Greu o să ne fie...

— Nu-i nimic, rezistăm noi, n-avea grijă! Aici e cald, iar mîncarea... depinde de noi. Te mai doare piciorul?

— Nu, mi-e mai bine. Hai să curăţăm ceaunul ăsta de aramă, să aibă Şuşik în ce să gătească.

— Cu ce să-l curăţăm, cu pămînt?

— De ce cu pămînt? Nu mai ţii minte de ce cocleşte arama? Cocleşte cînd intră în contact cu oxigenul. Aşadar, cu ajutorul focului, putem să le despărţim. Ai înţeles?

— A, cu foc?... Am înţeles! E un procedeu bun!

Ridicară împreună ceaunul şi-l răsturnară cu fundul în sus, deasupra flăcărilor. Îl ţinură însă prea mult şi fundul începu să se lase.

— Repede, Sarkis! Cred că începe să se topească! Frigîndu-se straşnic, îl scoaseră din foc. Las' că ne descurcăm şi fără el — zise Aşot, dînd din mînă. Oala de lut e mai bună, mai curată, şi mîncarea gătită în ea iese mai gustoasă.

Se aşezară unul lîngă altul, tăcuţi. Se împăcaseră de mult şi vechea duşmănie dintre ei pierise, dar acum, rămaşi singuri, se simţeau cam stingheriţi şi nu aveau ce să vorbească. Cu ceilalţi, adică în colectiv, era mai bine, se simţeau mai în apele lor... Şi Şuşik tăcea. Tăcea şi se uita la focul ce trosnea vesel, cu manualul de geografie în poală. Citea ce

citea din carte, înălţa capul şi închidea ochii, mişcînd tăcută din buze. Învăţa ceva pe de rost...

În peşteră stăruia o linişte nefirească, apăsătoare. La un timp, Aşot se ridică enervat :

— Mă duc să văd ce face nebunul ăla...

Se opri în prag şi oftă uşurat.

Stelele sclipeau molcom pe cer şi, în strălucirea lor fugară, pe albul neîntinat al zăpezii, desluşi în apropiere două umbre. Erau Gaghik şi Aso, care veneau tîrînd ceva greu după ei. Cînd ajunseră la peşteră, se scuturară de zăpadă pe picioare şi intrară, fiecare trăgînd după el o legătură de ramuri de călin, plantă aspră, cu ramuri tari însă mlădioase şi cu scoarţă roşiatică. Gaghik îi zise lui Aso să stea jos şi-i puse dinainte o legătură de ramuri.

— Ia-le una cîte una şi ascute-le la capăt — spuse el.

Aso se apucă de treabă. Cînd fură gata, Gaghik le înfipse în pămînt, la distanţă de trei-patru degete una de cealaltă.

Din fericire, peştera în care se aflau ei era una din puţinele peşteri din Armenia cu pămînt pe jos, pămînt adus probabil de torentele de munte. Oricum, pentru un „meşter la împletit coşuri" atît de priceput ca Gaghik, lucrul acesta era o binefacere.

— Ce rost a avut să cari toate astea aici ? îl întrebă Aşot, care îi urmărise îndelung munca.

— Ca să mai treacă timpul. Cel puţin aşa, am să am şi eu cu ce să-mi ocup serile lungi de iarnă. Pentru că mie, unul, de pildă, îmi place atît de mult să împletesc coşuri, încît sînt gata să le fac degeaba : fac unul şi-l arunc ! La urma urmelor, de ce să-l arunc ? La primăvară, cînd au să vină după noi, o să le putem spune : „Pardon ! Dar bagajul nostru ?"...

— Lasă-te ! zise Aşot, dînd din mînă. Crezi tu c-o să putem scoate coşurile tale din defileul ăsta blestemat ?

— Cu forţa fizică stai bine, Aşot, însă în ceea ce priveşte facultăţile intelectuale !... Coşurile o să le aruncăm pur şi simplu de pe stîncă în jos. Se vor duce de-a rostogolul şi se vor aşeza unul lîngă altul în dreptul căruţelor... Coşurile din nuiele de călin sînt cele mai căutate : s-au dovedit mai trainice ca toate, şi la culesul viei n-au să fie de prisos ! Îi mergea gura lui Gaghik, dar îi mergeau şi degetele, ce împleteau cu îndemînare nuielele... Şi-apoi — continuă el — cînd o fi să predăm toate coşurile astea, tu, Aşot drăguţule,

ai să-l prinzi de pulpana hainei pe zgîrie-brînză ăla de Arut, preşedintele nostru, şi ai să-i zici cam aşa: „Mă rog, cer iertare, dar zilele noastre-muncă?" Rîdeţi, hai? Degeaba rîdeţi! Că putem sta aici, însă totodată putem să cîştigăm şi zile-muncă. Ia încearcă să vezi!

— E, dacă-ţi place, să-ţi fie de bine, stai şi împleteşte! Treaba ta — spuse Aşot. Dar crezi c-o să găseşti destul material?

— Nuiele-s cîte vrei! În crăpăturile stîncilor cresc puzderie fel şi fel de tufişuri. Nici nu ştiu măcar cum se numesc toate. Eu am să le tai şi am să le ascut, iar voi o să le căraţi.

— Asta e o muncă pe potriva mea. Cu piciorul ăsta bolnav, pot să stau toată ziua să împletesc — se bucură Sarkis.

— Ei, atunci declar deschis atelierul de împletit coşuri al colhozului din Aighedzor — glumi Gaghik. Eu am fost numit şeful serviciului tehnic şi, în acelaşi timp, maistru al întreprinderii, Sarkis e adjunctul meu, Aso va fi şeful secţiei de aprovizionare cu materii prime, iar Şuşik împletitoare fruntaşă. Ce premiu ai să dai celor care vor depăşi planul? i se adresă el lui Aşot.

— Doi lilieci de fiecare coş peste plan!

— Atunci, fă-i încoace, c-am şi dat unul depăşire!

Şi uite aşa, cu această nouă ocupaţie, trecu seara pe neobservate!

CAPITOLUL XXV

din care se vede cum o întîmplare neaşteptată le reaminteşte de primejdia ce stă la pîndă

Ceea ce vă voi povesti s-a petrecut a doua zi după ce s-au mutat în peştera pustnicului, la ceasul cînd pregăteau lemne de foc. Ziua era luminoasă şi caldă, dar băieţii, prevăzători, aprinseseră în Dumbravă un foc mare. Munceau pe rînd, lovind cu toporul sihastrului într-un copac pe care voiau să-l taie. Cam bont, toporul, dar, oricum, tot topor se

numea! După multă cazna și chin, copacul, pe jumătate uscat, se frînse și se prăbuși la pămînt, trosnind zgomotos.

— Băieți! exclamă Șușik, fericită. Acum avem lemne pentru o săptămînă întreagă.

— Caprele, caprele!... strigă deodată Aso, tulburat, arătînd spre creasta muntelui ce închidea partea de sus a defileului.

Într-adevăr, în locul acela se ivise o turmă întreagă de capre. Mergeau destul de liniștite, unele chiar oprindu-se și privind în jur, dovadă că prezența copiilor nu prea le neliniștea. Se convinseseră probabil că vecinii lor erau niște făpturi inofensive. Deodată, în chip neașteptat, intrară în panică și o rupseră la fugă.

Aso cercetă atent muchiile stîncilor. Avea ochii într-adevăr foarte ageri. Deodată sări în picioare și, ridicînd toiagul, arătă spre o piatră ce atîrna sus, deasupra potecii înguste. Așot își încordă și el privirea. Mult timp nu desluși nimic, dar cînd, în sfîrșit, văzu ce era de văzut, tresări fără să vrea... Pe o lespede mare și turtită stătea întinsă o pisică uriașă, iar blana ei, roșie și pestriță, era aproape totuna cu stînca roșcată...

„Pisica" stacojie căscă alene, se întinse, deschise larg botul cu colții mari, ascuțiți și, înfoindu-și deodată coada lungă, prinse să lovească furioasă în stîncă. O clipă mai tîrziu își încordă mușchii de oțel, se propti în labe și sări pe o cornișă la fel de îngustă, dispărînd ca o nălucă.

— Ați văzut? Ați văzut? șopti Așot, speriat.

— Pantera? A fost o panteră, nu-i așa? întrebă Șușik și tresări.

— Cea mai autentică panteră cu putință! Și noi care ziceam că este un rîs! Hai, țipați, țipați cît mai tare!

Speriați de întîlnirea cu pantera, stîrniră o hărmălaie de nedescris — „Hu-hu-hu-hu-hu!" urlau ei de zor, rostogolind bolovani mari de piatră ce se prăbușeau în hău, bubuind. De atîta larmă, nu numai pantera, ci chiar mai-marele iadului, Scaraoțchi în carne și oase, nimerind acolo, ar fi rupt-o la fugă de frică tocmai la capătul pămîntului!

— Încotro s-o fi dus? Lăsați-mă! Nu mă țineți! Nu mă țineți, tovarăși! Lăsați-mă să alerg, să-i jupoi pielea și s-o aștern la picioarele acestei fete frumoase ca o gazelă — turuia Gaghik, care își venise în fire din spaimă. Cum de a izbutit să scape din mîinile mele?... Cum de-am lăsat să-mi scape o ocazie atît de rară?... Păcat! Mare păcat!

— Acum înţelegeţi de ce i se spune defileului ăstuia defileul Panterei ? zise Aşot cînd se mai linişti, gîndind în sinea lui : „De ea a fugit ţapul care mi-a furat căciula ! De panteră ! Asta i-a dat curaj să se năpustească asupra mea. N-avea unde să se retragă, pentru că îl urmărea un duşman şi mai periculos !“

Apariţia panterei rezolvă dintr-o dată toate problemele a căror rezolvare îi preocupase atît de mult. Acum o grămadă de lucruri li se limpeziră. Şi ce era cu spinarea aceea roşcată de animal pe care Sarkis o observase printre pietre chiar în prima zi a intrării lor în defileu, şi cine fusese vizitatorul care venise să-i vadă în peşteră pe bolnavi, şi cine mîncase potîrnichile prinse în laţurile aşezate de Aşot.

— Halal manul ! exclamă Gaghik.

Caraghioasă comparaţie : pisica sălbatică şi pantera ! Dar Gaghik, care ştia ce primejdie îi ameninţă, nu-şi îngădui de data aceasta ca în glasul său să răzbată nici cea mai uşoară urmă de ironie. Îşi dădea seama că, încă din prima zi a intrării lor în defileu, pisica aceasta înfricoşătoare îi urmărise tot timpul pe furiş.

— Da ! Nimic de zis, halal manul ! repetă şi Aşot, tulburat. Ea a urlat atunci !

Iar Aso îşi aminti de ochii ce scînteiaseră în întuneric, de oasele berbecului şi, bineînţeles, de cel mai îngrozitor lucru, şi anume de întîmplarea din noaptea aceea cînd fusese la un pas de moarte... Să fi întîrziat cîinele o clipă măcar, pantera l-ar fi sfîşiat bucăţi-bucăţele ! Şi ciobănaşul îşi aduse aminte de Boinah, bunul şi credinciosul tovarăş al zilelor lui grele...

Apariţia panterei îi tulburase pe băieţi, şi oricît se străduiau să pară nepăsători în faţa fetei, nu izbuteau.

— Nu-i nimic ! N-o să renunţe ea, pantera, de dragul nostru, la prada ei ! spunea Aşot, încercînd zadarnic să-i liniştească, deoarece şi lui i se făcuse inima cît un purice de frică.

Tăcuţi, îngînduraţi, se apucară să ducă în peşteră lemnele tăiate, stivuindu-le lîngă perete. Cînd isprăviră, Aşot, ajutat de Gaghik, întări un pic patregaiul de uşă al peşterii. Împletiră între scînduri ramuri groase, prinzîndu-le bine una de alta, şi proptiră uşa pe dinăuntru cu un butuc.

— Ei, acum n-are decît să poftească — spuse Aşot, mulţumit. Să încerce dumneaei să intre la noi !

În curînd, în peşteră se aşternu liniştea. Supa de „găinuşe“ fierbea pe foc, iar de sus atîrnau ghirlande întregi de

ciorchini. De ce să se lase pradă gîndurilor negre? Şi-apoi, fluierul lui Aso răsuna atît de duios şi atît de vesel, încît le izgoni din inimi şi ultimul strop de tristeţe şi spaimă.

Aşa îşi petrecură seara aceea. De prea multă plictiseală, împletiră chiar şi coşuri. Dar îi aştepta o noapte lungă, şi lor nu le era somn. Aşa că Aşot luă hotărîrea să le vorbească despre lilieci, căci ştia despre ei foarte multe lucruri interesante. Se duse în colţul peşterii, de unde se întoarse cu un liliac, şi începu „prelegerea".

Înainte vreme, acest animal vîra în sperieţi oamenii din sat, care credeau că le smulge căciulile de pe cap. Ba erau unii care se jurau că liliacul ar suge sîngele copiilor. Şi astăzi, în zilele noastre, liliecii care însoţesc turmele cînd se întorc de la păscut au darul să-i bage în răcori pe ciobani.

— Da — şopti stingherit Aso. Cînd îi vedem, tata şi cu mine ne înfundăm mai bine căciulile pe cap.

— Fleacuri! Liliecii se ţin după turme pentru că în jurul animalelor sînt nori întregi de ţînţari, iar ţînţarii constituie hrana lor — le explică Aşot.

— Cum, din cauza ţînţarilor urmăresc ei turmele?! se miră Aso. Atunci noi degeaba ne speriem!

— Bineînţeles! Dacă vrei să ştii, liliecii sînt prietenii noştri, căci ne curăţă grădinile şi cîmpiile de insectele dăunătoare.

— Vai de capul lor de prieteni! exclamă Gaghik, cuprins de milă. Din prietenie v-am omorît, şi tot din prietenie vă mîncăm!

— Date fiind condiţiile noastre, nu puteam proceda altfel — îi replică Aşot, fără să înţeleagă gluma, şi continuă: Animalele acestea mamifere au aripi şi zboară. Priviţi! Întreg corpul lor este adaptat pentru zbor. Trupul e mic, însă din cauza membranelor late care îl leagă de aripi pare mare. Dar urechile? Ce mari şi subţiri sînt! Iată de ce liliecii din specia aceasta se numesc urecheaţi. Membranele îi ajută să se ţină în aer. Exact ca femeia aceea care, datorită fustelor ei largi, nu s-a zdrobit de stînci... Mai ţineţi minte? Ne-a povestit Gaghik... Pentru liliac, acest „dispozitiv de paraşutare" este deosebit de necesar, întrucît acest animal îşi poartă şi copiii cu el, alăptîndu-i chiar în zbor.

— Care cum s-ar zice, cu tot confortul! interveni Gaghik.

— Dă-mi pace, nu mă întrerupe! Lasă-mă să vorbesc...

— Dar tu de unde ştii toate astea? întrebă Sarkis, cam cu îndoială.

— Păi nu este el conducătorul cercului de tineri naturaliști ? zîmbi Șușik.

— Ai dreptate ! răspunse Așot, grav. Citesc mult, îl mai întreb pe tata, mai întreb și alți vînători. Vînătorii cunosc bine natura... Într-un rînd am citit ceva despre o experiență și am încercat s-o fac și eu. Tata mi-a adus într-o zi din pădure un liliac ca ăsta. Eu am întins în odaie, de la un perete la altul, o mulțime de fire de ață, pînă am făcut un fel de pînză de păianjen. Pe urmă am dat drumul liliacului, care a început să zboare printre ațe, însă cu atîta îndemînare, că n-a atins nici una ! Apoi l-am prins și l-am legat la ochi. Ce credeți ? Iar a început să zboare, și iar n-a atins cu aripile nici un fir !

— Cum așa, chiar fără să vadă ? întrebă Sarkis, cît pe ce să adauge : „Nu cumva minți ?", dar se stăpîni. Îi părea chiar rău că-l bănuise pe Așot de minciună.

— Da. Chiar fără să vadă firele, liliacul le ocolește, într-atît de dezvoltat îi este simțul pipăitului ! Simte orice obiect de la distanță.

— Tii !!! se miră Aso.

Așot, mulțumit că expunerea lui îi interesează atît de mult, le mai istorisi că liliecii trăiesc în colonii. Se pripășesc prin peșteri, biserici sau clădiri pustii și atîrnă întotdeauna sub boltă, cu capul în jos. Așa se simt ei bine.

— Ia spune drept, e adevărat că pot să se întoarcă pe dos ca un deget de mănușă, așa cum fac și dracii ? vru să știe Aso.

— Dar ce, dracii se întorc pe dos ? zîmbi Așot. Cum vine asta ?

— Nu știu — bolborosi ciobănașul — dar tata zice că au călcîiele în față și degetele la spate.

Ceilalți izbucniră în rîs.

— Și ce mai zice taică-tău despre draci ? se interesă Așot.

— Zice că, dacă oamenii beau apă pe întuneric, dracii îi lovesc peste ceafă.

— Aha, de-asta îți tot acoperi tu ceafa cu mîna cînd bei apă ! Măi, mare șmecher ești ! Nouă nu ne-ai spus nimic din toate astea, nu ne-ai prevenit, să ne fi apărat și noi !... Și mai ce, și mai ce ? îl descusu Gaghik.

Aso știa că ceilalți urmăresc ei ceva cînd îi pun vreo întrebare, vor să facă haz de el, dar nu se sfia să vorbească.

— Cică dacă ţii noaptea cuţitul cu tăişul în sus e bine, că nu se apropie dracii, fiindcă oţelul biruie răul...

— Basme, Aso! Să nu crezi în ele! rosti Aşot, serios şi hotărît. N-au existat şi nu există nici un fel de draci. Ce, noi scoatem noaptea cuţitul şi ne ferim capetele cînd bem? Nu! Şi unde ai văzut tu măcar un singur drac? De ce nu se arată?... Ei, lasă! Vreţi să vă povestesc mai departe? Şi fără să aştepte răspunsul, continuă: Liliecii trăiesc în colonii. Un zoolog rus, pare-mi-se că îl chema Satunin, a făcut acum vreo şaizeci de ani cercetări asupra vieţii lor, aici, în valea Araxului. Într-una din peşteri, savantul a numărat cîteva mii de lilieci. În Gruzia, în străvechea catedrală a oraşului Mţheta, s-au găsit nouă mii... Oamenii nici nu mai ştiau cum să-i alunge din biserică, deoarece nu-i lăsau să-şi ţină slujba în linişte.

— Nouă mii? repetă Gaghik, holbînd ochii. Păi dacă un liliac cîntăreşte cincizeci de grame, acolo erau... stai puţin... patru sute cincizeci de kilograme de carne! Vai, de ce este catedrala asta atît de departe de defileul Panterei! Bine-am mai duce-o!

Aşot le mai povesti apoi că liliacul-femelă îşi fereşte puii învelindu-i în membranele sale şi hrănindu-i ca să n-o vadă nimeni.

— Şi au o poftă de mîncare grozavă! Acelaşi savant a dat odată unui liliac mare cît un bondar patruzeci de muşte şi un fluture. Numai după ce le-a hăpăit pe toate, s-a declarat sătul şi a adormit!

— Perfect! Lasă-i să mănînce sănătoşi! exclamă Gaghik. Dacă n-ar fi mîncăi din fire, am fi fost siliţi să mestecăm doar membrane de aripi... Aşa însă, mai nimerim şi peste cărniţă...

Pe Aso, istovit de grijile şi munca zilei, povestea asta lungă a lui Aşot îl cam obosise, aşa că adormi. Adormi şi visă un vis frumos. Se făcea că ieşise cu turma colhozului pe povîrnişul de smarald al muntelui, unde, lăsînd oile să pască, se culcase pe iarbă, la soare. Era un soare puternic, arzător, iar Boinah, tovarăşul copilăriei sale, sta lipit de picioarele lui, dînd din coadă şi lingîndu-i mîinile... Numai că, ce să vezi? O pisică mare cît un viţel se năpusteşte în mijlocul turmei, înşfacă o oaie şi fuge cu ea... Totul s-a petrecut atît de repede, încît Boinah nici n-a apucat să se repeadă pe urma fiarei, ceea ce, la drept vorbind, n-ar fi avut rost. Instinctul îi spusese cîinelui din prima clipă ce

era cu pisica aceea înfricoşătoare. După ce-i trecu spaima şi se lăsă iar liniştea, cîinele se culcă din nou la picioarele ciobănaşului şi începu iar să-i lingă cu duioşie mîinile. Se făcea că Boinah nu era de loc mîhnit că murise, căci privea atît de blînd, de inteligent... „Boinah, doar nu mai eşti pe lumea asta... Sau, într-adevăr, mai trăieşti ?" spunea ciobănaşul în somn, şi lacrimi mari de bucurie îi lunecau pe obraji. Îşi îmbrăţişă prietenul miţos, care-l privea cu duioşie şi tristeţe.

— Boinah, frăţioare ! îl strigă Aso şi se trezi la auzul propriului său glas, cu ochii plini încă de lacrimile ce i se prelingeau pe obrajii supţi. Boinah — mai spuse el o dată, pradă încă visului.

Ceilalţi îl privesc cu inima strînsă de durere. L-au auzit strigîndu-şi cîinele în somn şi îi înţeleg durerea.

Pînă la urmă, ciobănaşul se dezmeticeşte şi-şi şterge lacrimile. Ceilalţi tac.

E aproape miezul nopţii. Focul dă să moară, iar Şuşik picotează.

— La culcare ! ordonă Aşot. Mîine dimineaţă ieşim la cules de struguri !

A doua zi totuşi nu s-au îndurat multă vreme să se depărteze de peşteră, de teamă ca nu cumva fiara să stea pitită pe undeva, prin apropiere. Dintre toţi, cel mai îngrozit era Aso. Ciobănaşul, superstiţios, ar fi pus capul că visul lui din ajun fusese o prevestire. Pînă la amiază, rămaseră în peşteră. În cele din urmă însă se hotărîră să meargă după lemne.

Loviturile de topor, zgomotul crengilor ce cădeau la pămînt, strigătele şi cîntecele lor războinice, toate acestea îi îmbărbătau : ce, oare fiara putea să atace nişte oameni ocupaţi cu tăiatul lemnelor ?

Munciră pe rînd cu toporul cel ruginit şi bont, despicînd trunchiurile în bucăţi lungi şi groase, pe care apoi le tîrau în peşteră.

— Vai de capul nostru ! Ce, ăsta-i topor ? E tocit ca dinţii babei ! Gata, nu mai tai lemne ! se puse Gaghik în grevă.

— Ce ţi-e şi cu băieţii ăştia ! Nu-i duce capul decît să folosească forţa ! îl dojeni Şuşik. Dar ce, toporul nu se poate ascuţi ? Cu un topor bine ascuţit poţi să tai de trei ori mai repede !

— Are dreptate ! Sarkis, dă o fugă pînă la fierărie şi adu roata de ascuţit ! rîse Gaghik.

Într-adevăr... Cu ce să ascută toporul ?

— Un bob zăbavă, că îndată vă aduc o tocilă adevărată ! spuse Aşot, plesnindu-se peste frunte. Cum nu ne-am gîndit mai înainte la asta ? Ia spuneţi-mi voi, cam pe unde credeţi că s-ar găsi pe-aici, prin defileu, ceva gresie ?

— Cu gheara-dracului se poate ascuţi ? Eu ştiu locul !

— Nu, Sarkis, avem nevoie de pietre rotunde sau ovale pe care numai apa le poate şlefui ! De-a lungul veacurilor le netezeşte, aşa că trebuie să le căutăm prin locurile pe unde se scurge torentul.

Într-adevăr, descoperiră acolo cîteva pietre, pe care le aduseră în peşteră.

— Ascuţirea unui topor este o muncă mai potrivită pentru şchiopi. Daţi încoace ! zise Sarkis, întinzînd mîna. Şi luînd una din pietrele netede de bazalt, se apucă de treabă.

— Bine, pînă ascuţi tu, noi ne ducem după struguri. O să tăiem lemne după ce isprăveşti tu, cînd tăişul va fi ca un brici.

— N-o să fie tăiş, ci diamant şlefuit ! zîmbi Sarkis.

Izbucniră în rîs : ei, na, poftim ! Acum şi Sarkis începe să vorbească ca Gaghik !

Nu trecu mult şi din vie se ridică fumul focului aprins de ei. Găsiră urmele unui hoţ cu patru picioare care trecuse pe acolo, dezgropase cu labele de sub zăpadă ciorchinii dulci şi-i mîncase. Aşot căzu pe gînduri. Cercetă urmele şi îşi notă că animalul are unghiile foarte lungi.

— Păi ăsta e dumnealui, bursucul de care s-a speriat Sarkis ! exclamă el. Oare de ce nu hibernează, că şi ei dorm iarna ?!

— Se vede că n-o fi chiar atît de prost să tragă la aghioase în loc să se înfrupte din bunătatea asta de struguri ! spuse Gaghik.

Fără să ştie, avea dreptate în privinţa bursucului. Aşot le explică pe îndelete că anumite vietăţi hibernează fiindcă nu pot să-şi găsească hrană. Dar, de vreme ce mai existau struguri, ce rost avea să se culce şi să doarmă ?

Mă rog, orice-ar fi fost, dar pe bursucul ăsta nu-l avea nici unul la stomac. Poate pentru că le mînca din rezervele de alimente, poate din altă cauză ; adevărul e că prinseseră pică pe el !

— Pe ticălosul ăsta trebuie să-l găsim, să-l jupuim, să-i umplem pielea cu iarbă şi să facem din ea o pernă pentru Şuşik! rosti Gaghik, scrîşnind din dinţi.

Se luară deci pe urmele lui şi ajunseră lîngă un morman de pietre, în dreptul unei rîpe unde, sub stîncă, animalul îşi scuturase pe nisip zăpada de pe labe şi se ascunsese printre bolovani.

— Ce facem? Îl afumăm? întrebă Aso.

— Nu, mai bine să-i astupăm ieşirea, să rămînă acolo, în vizuina lui, şi să doarmă! zise Aşot şi acoperi ieşirea cu un bolovan atît de mare, încît nici cinci bursuci nu l-ar fi putut urni din loc.

— Acum strugurii au să fie numai pentru noi! se bucură Gaghik. Hai să-i culegem, să-i agăţăm în peşteră şi să ne înfruptăm toată iarna cu ei!

Cînd se întoarseră din vie, cu braţele încărcate de struguri, Aso aşeză ciorchinii grămadă într-un colţ al peşterii.

— Să stea aici — spuse el, mulţumit.

— Nu aşa, Aso! Habar n-ai de gospodărie! sări Gaghik cu gura la el. Strugurii nu se aşază niciodată grămadă, că se strică. Trebuie să-i atîrnăm!

Dintre toţi, numai ciobănaşul nu ştia cum se păstrează strugurii. Pentru ceilalţi, crescuţi în vii, era un lucru binecunoscut.

Luînd cîteva crenguţe subţiri, copiii le curăţară de rămurele, însă nu chiar de la subsuoară, iar de cioturile acestea strîmbe agăţară ciorchinii de struguri. Apoi crengile le atîrnară pe nişte ţăruşi bătuţi din vreme în zidul peşterii, care în curînd începu să semene cu o adevărată cămară. Gaghik se dădu cîţiva paşi înapoi şi, punîndu-şi mîinile în şold, privi fericit: ciorchinii mari străluceau în toate culorile curcubeului şi miroseau atît de îmbietor! „Proşti am fi să lăsăm aici bunătate de struguri şi să ne întoarcem în sat" — se gîndi el şi zise:

— Să culegem toţi strugurii şi să-i agăţăm aşa!

Dar scurtă îi fu bucuria, căci, ridicîndu-se cu gînd să-i dea lui Şuşik cîţiva ciorchini dintre cei mai frumoşi, băgă de seamă că ceva mai încolo strugurii începuseră să lase zeamă!

— Aoleo şi vai de noi! exclamă băiatul. Strugurii au fost îngheţaţi şi acum au început să se strice!

— Da, le-a plesnit pieliţa, fiindcă boabele erau îngheţate — spuse Aşot. Păcat, n-o să-i putem păstra! Ce să facem?

Se întunecară cu toţii la faţă: aveau alimente, însă nu le puteau conserva! Mare nenorocire!

— Ia staţi niţel, că ţeasta mea a zămislit o idee genială! îi vesti Gaghik. Să-i stoarcem de zeamă, să umplem oala şi s-o punem la rece. În felul acesta vom avea glucoză, adică vom dispune de motorul care ne va ajuta să ieşim de aici! Bea şi pune mîna pe lopată!

Nu se putea spune că propunerea lui nu era înţeleaptă. Dar cu cîtă părere de rău se apucară să stoarcă minunea aceea de boabe! Tuturor, pînă şi lui Gaghik, li se frîngea inima că sînt nevoiţi să strivească în mînă acea mîndreţe de struguri...

Cînd în oala de lut se strînse puţin suc, Aso întrebă sfios:

— Surioară Şuşik, nu vrei să bei ceva? Vrei?... Şi-l privi vinovat pe Aşot.

— Aş vrea, dar nu avem apă...

— Dar asta ce-i? Bea în loc de apă... — şi arătă spre oală, uitîndu-se din nou cu teamă la conducătorul lor.

— Dă-i, dă-i, las-o să bea — încuviinţă Aşot, cu zîmbetul pe buze.

— Ce-i cu voi? Ce v-a apucat? se ruşină fetiţa, însă îi era atît de dor de o gură de must, din care maică-sa îi dădea întotdeauna în timpul culesului, încît lăsă sfiala la o parte şi bău o înghiţitură. Să fi ştiut ce plăcere îi făcea frăţiorului ei kurd, ar mai fi cerut încă puţin...

În două zile, Gaghik meşterise alte două oale mari de lut. Îi ieşiseră amîndouă adînci, cu gura lată, dar cu mijlocul îngust... Altfel nu putea să le facă!

— De, n-am unelte, n-am roată... — se plîngea olarul celui care avea timp să-l asculte.

La propunerea sa, sucul de struguri fu turnat în aceste oale noi şi bine arse.

— Ha-ha-ha! Acum avem şi vin! Trai pe plai! Ca-n raiul la care visau străbunii noştri, fără să ştie, vai de capul lor, că raiul e aici, în defileul Panterei — turuia într-una Gaghik. Stai, mănînci şaşlîk şi bei vin! Numai un nebun s-ar mai întoarce în sat... Aşot, oala asta s-o pui cît mai departe de foc, să rămînă mustul dulce, să-l bem în loc de glucoză. Ailaltă trage-o mai aproape, să fermenteze sucul, să se prefacă în vin şi să ne apere de frig...

Da, viaţa lor începea cît de cît să se organizeze pentru iarna ce-i aştepta în defileul Panterei, nu mai era chiar atît

de înspăimîntătoare pe cît li se păruse la început. Un singur gînd le mai întuneca din cînd în cînd nădejdea: după toate semnele, era limpede că pantera nu plecase din defileu...

Aso găsise pe o stîncă oasele unei capre sfîşiate de curînd. Nu spusese nimănui nimic. Doar lui Aşot. Şi ajunseseră amîndoi la concluzia că „era paşnică" nu se înscăunase de loc şi că zilele pe care le trăiau ei acum nu erau decît un răgaz vremelnic.

CAPITOLUL XXVI

din care se vede că liliecii morţi înviază şi îşi iau zborul

Se mai scurseră cîteva zile. Zile senine şi fără nori, dar cu un soare tot mai palid: iarna intra în drepturile ei.

Băieţii pîndeau nerăbdători poteca Dracului, însă în zadar: nu se mai zărea nici un petic de pămînt! Totul era acoperit de zăpadă! Aşa că trebuiau să-şi vadă mai departe de pregătirile pentru iarnă.

Tăiaseră mai toţi copacii din Dumbravă. Nu cruţaseră decît bătrînul nuc, ca răsplată pentru nucile mîncate demult. Nu se agăţaseră nici de ulmi, nici de salcie, nici de cruşinul pe care îşi uscase veveriţa ciupercile şi nici de alţi cîţiva copaci „cunoscuţi".

Problema „stocului de combustibil lemnos pentru iarnă" se simplificase mult.

Adevărul e că, dacă într-o fierărie, pe o tocilă normală, toporul lor ar fi putut fi ascuţit într-o jumătate de oră, pentru aceeaşi operaţie Sarkis îşi pierduse aproape douăsprezece ceasuri, căci muncise de la amiază şi pînă noaptea tîrziu, ba încă şi vreo două ore a doua zi dimineaţă. Frecase cu atîta rîvnă tăişul toporului de piatra netedă de bazalt, încît îl dureau şi acum mîinile, însă, ce-i drept, toporul lor scînteia în soare, nu alta! Loveai o dată cu el în copac şi treaba mergea strună, iar Sarkis era mulţumit, fericit de rezultatul muncii sale.

Despicînd apoi copacii tăiaţi în bucăţi mai mici, îi duceau în peşteră şi-i stivuiau într-un ungher.

— Acum au să se usuce şi au să ardă bine — spuse mulţumit Aşot. Mîine o să ne apucăm să spargem buturugile, ca să ne facem paturi.

— Uşurel, Aşot, că avem treburi mai importante la ordinea zilei! obiectă Gaghik. Ce să faci cu paturile? Ce, aşternuturile noastre nu sînt bune? întrebă el, arătînd spre saltelele din ramuri şi frunze.

Aşot însă nu se lăsă.

— Iar te încăpăţînezi ca un catîr? ripostă Gaghik, încruntîndu-se. Nu uita că sîntem un colectiv, aşa că te poftim să ţii seama de opinia lui! Că, altfel, facem iar alegeri... Ai şi uitat?

Aşot roşi pînă peste urechi. Era pentru prima oară că i se amintea de istoria cu alegerile...

— Bine — se dădu el bătut, adăugînd posomorît: Spuneţi voi atunci: de ce trebuie să ne ocupăm în primul rînd?

— Ei, vezi? Aşa, da!... Ne pregătim să iernăm aici, nu-i aşa? Avem oare nevoie de lumină în peştera asta întunecată, sau nu? Avem! Să strîngem surcele!

— Surcele? Fleacuri, de surcele fac eu rost — spuse Aso, care îşi ascuţea cuţitul lîngă foc.

Băieţii se cocoţară pe stîncă şi smulseră cu rădăcini cu tot cîţiva brăduţi mici, cît un stat de om, dar pufoşi şi cu ramurile bogate. Crescuţi printre pietre, sub căldura puternică a soarelui meridional, copăceii aceştia erau plini de răşină. Copiii făcură din crengi, din trunchiuri, ba chiar din rădăcini, o mulţime de surcele ce păreau de chihlimbar.

— Şi acum, ascultaţi la mine! Am o propunere — spuse Gaghik cînd isprăviră cu surcelele. Aduceţi-mi lut şi eu vă fac fiecăruia cîte o cană şi o farfurie. Ajunge cît am mîncat dintr-o singură strachină, ca străbunii noştri!

Luară torţele şi porniră cu toţii spre Lutărie.

— A trecut o lună de zile de cînd ne tot înecăm din pricina fumului şi de cînd ne dor ochii, de zici ce-i asta — le spuse Şuşik pe drum — însă nici unul nu s-a gîndit să facă o sobă!

— De! Ce să-i faci dacă în fiecare zi am avut mereu alte griji! oftă Aşot. Acum însă o să facem una! Neapărat! Băieţi, luaţi fiecare cîte un bulgăre mare de lut...

Se înapoiară la peşteră, simţind parcă în nări mireasma vinului nou, pregătit de mîna lor, mireasmă dătătoare de bucurii şi noi speranţe. Da, erau într-adevăr bine dispuşi...

Dar scurtă avea să le fie bucuria, iar năpasta cea nouă, cruntă şi neaşteptată...

Într-o seară, întorcîndu-se acasă, găsiră uşa peşterii dată de perete.

— Ce-i asta ? Cine a intrat aici ? întrebă Aşot, neliniştit.

— Bine cel puţin că a lăsat uşa deschisă, să se mai aerisească peştera, că mie, unul, aburii vinului mi se suie la cap al naibii ! zise Gaghik.

Dar nu le ardea lor de glume. Intrară grijulii înăuntru şi se opriră locului, uluiţi : oala cu vin era răsturnată, strugurii dispăruseră şi pretutindeni stăruia cea mai cumplită harababură. Fiinţe nevăzute mîncaseră rezervele şi băuseră vinul. Da, după ce mîncaseră „şaşlîkul" şi strugurii, băuseră şi vinul ! Parcă i-ar fi lovit trăsnetul. Într-o singură clipă se prăbuşi raiul făgăduit de Gaghik şi se alese praf şi pulbere de toate speranţele lor. Istoviţi şi zdrenţăroşi, vedeau cum îi înfruntă din nou iarna aspră, rece, flămîndă...

— Pantera ? întrebă în şoaptă Gaghik.

— Pantera nu bea vin şi nu mănîncă struguri ! rosti îngîndurat Aşot.

Rămăseseră încremeniţi în mijlocul peşterii pustiite, întrebîndu-se plini de amărăciune : „Cine, cine ne duşmăneşte oare atît de crunt ?"...

CAPITOLUL I

din care se vede că prin munți rătăcea un țap cu căciulă în cap

Se înstăpînise iarna pe lanțurile Micului Caucaz, stîrnind în calea ei viscolul și ninsorile. Însă pe povîrnișurile dinspre miazăzi ale munților, în defileurile și în depresiunile ce ieșeau spre cîmpia Araratului, zăpada se topea și, prefăcîndu-se în torente cu apă tulbure, se scurgea în Arax. Caprele și țapii sălbatici coborîseră de pe culmile înghețate în văgăunile ospitaliere, cît mai aproape de sate, și dacă Aram vînătorul n-ar fi fost plecat în căutarea feciorului său taman în Orientul Îndepărtat, s-ar fi urcat ca de obicei de dimineață pe acoperișul neted al casei sale și ar fi privit la caprele sălbatice care stăteau falnice pe coama dealului ce străjuia satul.

Izgonite de viscol, coborau de pe podiș în văi și, în căutarea hranei, răvășeau cu copitele lor mici semănăturile de toamnă ale colhozurilor. Se adunau și în cimitirul părăsit, unde lingeau lespezile străvechi ale mormintelor, deși ciobanul Avdal presărase sare pe lespezi pentru oile lui, nu pentru dumnealor.

Acum, pe pantele pestrițe și largi ale dealurilor au coborît turmele fermei colhozului, care pasc liniștite. Cine nu știe că pentru neastîmpărul și hîrjoana lor, caprelor orice loc li se pare prea strîmt ! Fug în sus, se cațără pe stînci și uneori se întîlnesc cu suratele lor sălbatice. Asta, dacă nu se întîmplă taman pe dos, și caprele sălbatice sau berbecii-mufloni, speriați de cine știe ce nălucă, se năpustesc cîrduri-cîrduri în turma colhozului și, după ce bagă spaima în animale, gonesc vijelios înapoi, spre stînci. Atunci cîinii de la stînă se iau

lătrînd pe urmele lor, dar nu fac nici o ispravă, căci muflonul nu poate fi ajuns nici călare pe un armăsar arab!

Cerul s-a înnourat iarăşi şi din nou ninge cu fulgi mari.

Ciobanul Avdal, lipit cu spatele de pietrele reci ale unei stînci, stă şi cîntă din fluierul vechi cîntecele care lui îi plac mai mult.

„La-la-la-la!" fluieră el, şi turma care îl ascultă se duce cînd spre luncile cu iarbă grasă, cînd la adăpat. La nevoie, Avdal se pricepe să-şi liniştească cu fluierul toată turma, deşi uneori în capul caprelor se stîrneşte cîte un vînt sălbatic...

Ca toţi ciobanii-ezidi [1] de pe aceste meleaguri, Avdal a văzut lumina zilei într-un cort, pe o păşune din munţi. De crescut, a crescut printre oi, care l-au înţeles, l-au îndrăgit şi i se supun. Dacă te uiţi la el cînd stă pe muchia unei stînci, înalt, îmbrăcat într-o burcă largă şi lungă, ai impresia că Avdal este stăpînul tuturor turmelor din ţinut. Cu ochii lui negri, sprîncenaţi, şi cu faţa arsă de soare, ca de bronz, pare un adevărat beduin.

La chip, Aso seamănă cu el, dar la fire e bucăţică ruptă maică-sa, o femeie blîndă, modestă şi muncitoare, pe care Avdal o cumpărase înainte de revoluţie de la nişte kurzi de la poalele muntelui Alaghez, pe douăzeci de berbeci şi trei bani de aur ruseşti...

Şade pe stîncă ciobanul Avdal şi-i zice din fluier, vărsîndu-şi tot amarul inimii, de dorul feciorului pierdut. Ar vrea ca şi munţii din jur, şi cerul, şi stîncile să-i împărtăşească durerea, să plîngă împreună cu el lacrimi amare...

Of, of, unde eşti tu acum, puiul meu de leu!

Trăgîndu-şi pe-o ureche căciula neagră de karakul, Avdal îşi sprijină tîmpla în mînă, închide ochii şi, clătinînd din cap în ritmul unui cîntec kurd de jale, înalţă imn de laudă fiului său pierdut:

Aze airana lavke moni
Bîzbîlînda dil şirina
Aze airanal lavke homa
Eke rang asmara ani gota...

---

[1] Ezidi — sectă religioasă. Ezidii se închină focului şi soarelui. (nota red. ruse.)

„M-aş jertfi bucuros pentru trupul falnic, fruntea netedă şi vorba blîndă a tînărului meu fiu"... zice cîntecul acesta.

În zare, pe clinele dealurilor din jur, stau de strajă cîinii ciobăneşti. S-ar crede că ascultă şi ei cîntecul cunoscut. Prieteni credincioşi ai zilelor de bucurii şi de necazuri din viaţa stăpînului, ei înţeleg durerea mare din inima lui şi par că-i duc şi ei dorul lui Aso.

Unul dintre ei — un cîine lup cu blana tărcată — dînd prietenos din coadă, se apropie cu paşi nehotărîţi de Avdal, îi linge mîna, privindu-l cu ochii trişti, de jale.

— Ce-i cu tine, Cialo ? Ţi-e dor şi ţie de Aso, nu-i aşa ? Şi inima ta plînge după el ? vorbeşte tulburat Avdal. A plecat, s-a pierdut Aso al nostru ! Mi-a zburat din mîini puişorul de şoim. Nu mai am fiu, Cialo, şopteşte el cu amărăciune. Cine o să-mi aţîţe focul în vatră cînd o fi să îmbătrînesc şi să mă sting din viaţă ?

Grea, tare grea e inima ciobanului, şi grele-s şi lacrimile ce i s-au adunat în gîtlej. Tace. Tace şi oftează.

„Unde, unde, sub ce stîncă, sub ce piatră zace fiul meu, sinam [1] nepreţuit ?"... se întreabă Avdal, copleşit de jale. Încearcă să se îmbărbăteze, să-şi alunge tristeţea ce-i chinuie inima ; s-a străduit să scape de gîndurile lui, să uite un ceas măcar de pierderea suferită. Dar nu... fiecare văgăună, fiecare rîpă, fiecare tufiş şi izvoraş din care şi-a domolit setea băiatul lui, toate îi aminteau de el. Iată, aici, cînd Aso chema oile, îşi înfigea căciula în bîta-i ciobănească şi, fluturînd-o în văzduh, umplea defileul cu strigătele-i puternice şi răsunătoare. Iar colo, pe bolovanul acela, se aşeza, îşi lua fluierul şi ca un pîrîu de munte murmura şi curgea cîntecul lui...

Cum să-l uite ? Cum să scapi de povara ce-ţi apasă inima ? Cum să scapi de gîndurile acestea cumplite, care nicăieri şi nici o clipă nu-ţi dau pace ?

Oriunde s-ar duce, orice ar face, fie la fermă, unde mai întîlnea un prieten, fie că îşi hrănea cîinii, sau domolea caprele zvăpăiate, sau moşea iezii, oricînd şi oriunde, în faţa ochilor săi stăruia chipul lui Aso, ajutor credincios, fiu bun şi blînd. Măcar de-ar putea sta de vorbă cu cineva, de-ar avea cui să-şi împărtăşească durerea. Dar cui ? Viaţa ciobanului se scurge în singurătate. Munţii şi pietrele, iarba şi florile, iată care-i sînt tovarăşii...

---

[1] Pasăre măiastră din basme. (nota red. ruse.)

...Deodată, din spatele unei cocoaşe a stîncii din apropiere, zăreşte o căciulă cenuşie. O fi venit cineva de la fermă. Ce bine! O să aibă şi el cu cine schimba un cuvînt, să-şi mai răcorească sufletul.

— Tu eşti, Suren? Mi-ai adus mîncarea? strigă Avdal, însă, spre mirarea lui, căciula dispare pe dată. Dar se iveşte iarăşi în spatele unei lespezi dinţate, ceva mai jos. „Ia te uită, prostănacul, îi arde să se joace de-a baba-oarba!" îşi zice nedumerit Avdal şi-l strigă din nou: Ei, Suren! Te-am văzut, bre!...

Căciula cenuşie se iţeşte iar de după pietroi. Dar ce-i asta?... E pe capul... sau mai bine zis e înfiptă în capul unui ţap uriaş!

— Piei, drace! bolboroseşte speriat ciobanul superstiţios şi se freacă la ochi. Ce-a fost asta, nălucă?

Dar ţapul a dispărut.

„Ce-o fi fost? se întreabă ciobanul. Că n-o fi venit necuratul aici!"

Şi ca să mai uite de spaimă, Avdal pune iar mîna pe fluier.

„La-la-la, Aso... La-la-la"... — răsună printre stînci cîntecu-i de jale.

Pe stîncile roşcate din apropiere a trosnit ceva, iar dulăul lungit la picioarele ciobanului ciuleşte urechile neliniştit. Ascultă şi Avdal. N-or fi lupi? Căci lupii coboară întotdeauna din munţi în urma turmelor, de aceea fiecare tufiş, fiecare piatră, fiecare foşnet par suspecte ciobanului.

Nu, nu erau decît ţapii sălbatici. Se luptau între ei, luîndu-se în coarnele lor uriaşe şi noduroase. Se apropie nuntitul, deci şi bătăile. „Cirih-cirih-cirih!" se auzea printre stînci. Degeaba îşi încordă Avdal privirea, că nu văzu nimic. Dar cum să desluşeşti pe fondul cenuşiu al pietrelor nişte animale tot cenuşii?

Iată însă că pe o stîncă ce se desena limpede pe albastrul cerului se iviră doi ţapi uriaşi, care, uitînd de primejdie şi stăpîniţi de duşmănie, începură să se bată ca nebunii. Se loveau cu frunţile, se opreau o clipă să-şi facă vînt, se îndepărtau unul de celălalt cu cîţiva paşi şi iar se înfruntau furioşi. Şi de astă dată, pe capul unuia dintre ei Avdal văzu limpede o căciulă...

Cîinele, care stătea pe stîncă, urlă prelung spre ei, şi ţapii, speriaţi, încetară lupta şi o rupseră la fugă. În goana

lor, trecură pe lîngă Avdal. Căciula ce atîrna în coarnele ţapului care fugea primul cînd i se lăsa pe ceafă, cînd îi cădea pe frunte, acoperindu-i ochii. Îngrozit, ţapul încerca să scape de ea şi scutura turbat din cap, însă căciula, nici gînd! Stătea bine înfiptă în coarnele lui!

Mare minune!...

Ciobanul kurd — neştiutor de carte — credea în duhuri şi în minuni, iar ceea ce văzuse i se părea un lucru supranatural. Împiedicîndu-se de o piatră, ţapul se opri o clipă şi scutură iarăşi din cap. Avdal văzu din nou căciula înfiptă în coarne. O văzu şi o recunoscu numaidecît! Cum să n-o recunoască! Era căciula cu clape a lui Aşot, feciorul lui Aram vînătorul, nu încăpea îndoială! Avea fund de postav roşu, iar clapele legate în sus erau croite din blană de lup, lup pe care chiar el, Avdal, îl hăituise anul trecut cu cîinii şi-l omorîse cu bîta!...

Străbătînd în goană creasta dealului, ţapul dispăru de cealaltă parte.

...Cînd povesti la fermă de întîlnirea cu ţapul misterios, Avdal stîrni uimire şi tulburare printre toţi care lucrau acolo. Soţia lui Avdal şi mama lui Şuşik începură să bocească şi să se vaite, iar ciobanii, adunaţi în seara aceea în sala de lectură, discutară în fel şi chip întîmplarea inexplicabilă, chinuindu-şi mintea să dezlege taina de nedezlegat. Pentru că, la drept vorbind, cum şi în ce împrejurări nimerise căciula băiatului dispărut în coarnele unui ţap sălbatic?... Era oare căciula lui Aşot? Şi dacă era — iar Avdal susţinea morţiş că da — atunci ce să însemne lucrul ăsta?... Că băieţii trăiau sau că li s-a întîmplat o nenorocire şi au murit?

În noaptea aceea, la fermă n-a închis nimeni ochii, străduindu-se să priceapă cît de cît ceva, să dezlege taina celor întîmplate. Ajunseră cu toţii la aceeaşi concluzie: copiii nu trebuiesc căutaţi în Orientul Îndepărtat, ci pe undeva, prin apropierea Aighedzorului.

Un om de la fermă fu trimis în sat, la mama lui Aşot, să-i ducă vestea că prin munţi rătăceşte un ţap sălbatic, cu căciula lui fecior-su înfiptă în coarne. Bineînţeles, mama se tulbură, dar nici ea nu pricepea nimic. Toată povestea asta ciudată poate doar Aram era în stare s-o descurce, fiind un neîntrecut cunoscător al naturii şi al minunilor ei. El s-ar fi

dus în munţi, ar fi găsit ţapul, l-ar fi omorît, ar fi luat căciula şi ar fi spus dacă într-adevăr este a fiului său. Şi dacă da, atunci ar fi căutat să afle cum de-a nimerit căciula, din capul lui Aşot, în coarnele ţapului... Numai că Aram nu se afla în sat!

— Daţi-i o telegramă să se întoarcă numaidecît! zise mama lui Aşot, printre lacrimi.

În telegrama lor, Aram şi Arşak spuneau că nu dăduseră de urma copiilor. Organele de miliţie au fost puse în picioare în toate ţinuturile, regiunile şi raioanele Orientului Îndepărtat, dar nici ele nu-i puteau găsi pe cei dispăruţi!

„Dacă-i aşa, să se întoarcă acasă" — hotărîră cei din Aighedzor, şi Paruir, înfierbîntat de vinul băut, îi expedie lui Aram următoarea telegramă:

„Ţap sălbatic căciula fiu-tău cap rătăceşte munţi stop întoarce-te vedem ce-i de făcut".

Telegrama care vorbea despre ţapul cu căciula lui Aşot înfiptă în coarne îi tulbură adînc pe Aram şi pe Arşak, care făcură mii şi mii de presupuneri înainte de a ateriza pe un aerodrom din Armenia şi de a porni spre satul lor. După ce Aram îşi îmbrăţişă în fugă nevasta şi copiii, îşi vîrî în buzunar cîteva bucăţele de hamurma [1] şi o lipie şi porni întins în munţi, oricît a încercat Siran să-l convingă să se odihnească şi să mănînce ca lumea înainte de a pleca.

N-a fost nevoit să se urce prea departe în munţi: turmele fermei colhoznice se adunaseră ceva mai sus de sat, în defileurile calde, şi o dată cu ele coborîseră, de pe crestele înzăpezite ale munţilor şi de pe podişuri, ţapii sălbatici şi muflonii.

Soarele tocmai sta să apună, cînd Aram dădu într-o păşune peste ciobanul Avdal.

— Ce zici, prietene Aram, oare copiii noştri să se fi prăpădit? întrebă trist Avdal şi ochii i se umplură de lacrimi.

Aram fuma tăcut. Cît de mult slăbise, cît de mult se schimbase omul acesta întotdeauna vesel şi plin de viaţă! Avea cearcăne la ochi, iar tîmplele începuseră să-i încărunţească.

---

[1] Bucăţele de carne de berbec prăjite în untură

Scoţînd din buzunar un teanc de bani, Aram îi întinse ciobanului, zicînd :

— Ţine, sînt banii pe care mi i-ai dat să-i am de cheltuială. Şi i-am adus înapoi... n-am avut trebuinţă de ei..

Degeaba a încercat Avdal să-l refuze, pînă la urmă Aram l-a silit să-i primească.

— Ia spune, Avdal, e adevărat că ai văzut căciula lui Aşot ?

— Ce să-ţi spun, prietene Aram... Fundul căciulii era roşu, iar blana e cea pe care ţi-am dat-o eu. De la lupul cela... Nu ştiu, poate că mi s-o fi părut.

Aram tăcea, îngîndurat. Cine ştie, poate că într-adevăr i s-o fi părut doar ! Da. Trebuie să plece prin munţi şi defileuri, să găsească ţapul misterios şi să dezlege taina căciulii !

— Avdal, frăţioare, în afară de tine, n-a mai văzut nimeni ţapul ăsta ?

— Nimeni !

— Atunci să vii cu mine !

Avdal înclină capul, îşi duse mîna dreaptă la ochi şi, încredinţînd turma altor ciobani, porni după Aram.

Kurdul este întotdeauna bun tovarăş în ceasurile de grea cumpănă. Niciodată n-o să te lase să colinzi singur pe munţi, pîndit de nenumărate primejdii.

Se urcară în defileu, rătăciră pe crestele munţilor, scotocind toate cutele şi crăpăturile stîncilor şi speriind caprele sălbatice care fugeau înspăimîntate din calea lor, însă pînă la asfinţit nu dădură peste ţapul cu pricina.

Cînd turma fu mînată spre casă, însoţit de cioban, Aram se duse la fermă, să înnopteze acolo. Ce somn neliniştit şi agitat avu în noaptea aceea ! Dar cîte nu trăise într-o singură zi ! Şi ce zi lungă ! De dimineaţă îşi băuse ceaiul la Volgograd, trecuse de Rostov cînd soarele abia se ridica pe cer, iar cînd avionul cu care zbura străpungînd norii traversa munţii Transcaucaziei, soarele se apropia de zenit.

Îi mai vuia în urechi zgomotul elicei, iar inima îi tresărea încă, şi de cîte ori, alungîndu-şi somnul, deschidea ochii, îl vedea pe ciobanul Avdal stînd trist, cu capul în piept, lîngă vatră. Cu degetele-i butucănoase ţinea fluierul şi odaia răsuna de cîntece kurde, duioase şi pline de jale...

„La-la-la-la"...

din care se vede cît de puţin comod este pentru un animal să poarte căciulă

În zori, Aram şi Avdal urcară din nou în munţi. Aram ştia că, în faptul zilei, înainte de a sosi turmele colhozului şi cîinii care le însoţesc, caprele sălbatice îşi părăsesc adăposturile şi ies pe păşuni, să mai ciugulească un pic de iarbă. Ciugulesc cît ciugulesc şi se ascund apoi zorite în peşterile lor.

Aram şi Avdal suiau agale pe culmile stîncilor şi deseori se culcau la pămînt, ca să cerceteze de sus dealurile şi crestele aflate mai jos. Gerul ce stăruia în zori le şfichiuia obrazul şi-i făcea să se zgribulească, dar toată fiinţa lor clocotea de nerăbdare şi ardea de dorinţa de a găsi urma copiilor.

În sfîrşit, soarele răsări şi stîncile roşcate care se bulucea până la cer prinseră a străluci, scăldate în razele lui, semănînd cu cetăţi şi castele de basm. Pe una din stînci se iviră cîteva capre. Păşteau cînd aplecîndu-şi capetele frumoase, cînd ridicîndu-le şi ciulind urechile. Aram şi Avdal, ascunşi după ieşindul unei stînci, se uitau la ele fără interes. Privirile lor rătăcind printre stînci căutau cu totul altceva. Deodată ciobanul îşi scoase mîna de sub burcă şi-l împunse pe Aram.

— Vezi ?

— Văd — şopti Aram şi duse binoclul la ochi.

De partea cealaltă a păşunii unde caprele-mame ieşiseră la păscut, se ivi, din spatele unei stînci uriaşe, capul unui coşcogea ţapul. Într-adevăr, în coarnele lui stătea înfiptă o căciulă cu fund roşu ce strălucea în razele soarelui.

Aram începu să respire des şi se simţi cuprins de o tulburare cum nu încercase nici în faţa bîrlogului lui moş Martin, cînd acesta, pufnind şi mormăind, ieşea afară să se răfuiască cu musafirul nepoftit ce-i strica liniştea. Vînătorul ridică arma şi ochi, dar era atît de emoţionat, că nu văzu nimic : arma îi tremura în mîini în ritmul bătăilor neliniştite ale inimii !

Ţapul — de bună seamă conducătorul turmei — stătea de veghe. Trăgea lacom aerul pe nările-i largi, adulmecînd mirosurile necunoscute, şi îşi pleca tot timpul urechile ciu-

lite cînd într-o parte, cînd în alta, ca să nu piardă un sunet, un foşnet măcar. Asemenea capului unei mari familii, păzea cu străşnicie liniştea şi viaţa neamului său.

Dar iată că din vîrful muntelui răzbătu pînă la el un miros suspect. Ţapul ridică iute capul şi dădu alarma : fîr, fîr, fîr! Caprele-mame tresăriră şi, preţ de o clipă, încremeniră. Zărind însă marginea burcii negre a lui Avdal, cuprinse de panică, se bulucirā în jos, pe povîrniş. Socotind că şi-a făcut datoria, ţapul se pregătea să pornească în urma lor. Încordîndu-şi trupul, se pregătea tocmai să sară cînd glonţul trecu pe lîngă el, zumzăind ca o albină. Zgomotul împuşcăturii, purtat de ecou, se sparse în mii de sunete în munţi.

Caprele dispărură. Nu se mai auzea decît tropotul copitelor ce se stingea treptat şi foşnetul pietrişului ce se rostogolea la vale. Peste cîteva clipe, caprele erau jos, în defileu, unde, cu salturi graţioase, trecură pe coasta muntelui vecin. În frunte, fluturîndu-şi coarnele uriaşe şi ducînd cu el taina căciulii cenuşii, gonea bătrînul ţap.

După ce caprele dispărură, Avdal se întoarse spre însoţitorul său.

— Ei, ce zici, prietene Aram, n-a fost căciula lui Aşot?

— Ochii mi s-au înceţoşat şi n-am putut să văd bine... Pînă cînd nu prind ţapul, n-o să ştiu... să mergem.

Şi porni cu arma în mînă, pe urma caprelor. Cum ajunseră de cealaltă parte a lanţului muntos, văzură un grup de oameni înarmaţi, care urcau de jos, în întîmpinarea lor, şi care-i salutară fluturîndu-şi căciulile. Erau vînătorii de prin partea locului, iar printre ei, şi Arşak.

— Am întîrziat... Am dat o fugă pînă la centrul raional, după ajutoare — spuse el, ca şi cum se simţea vinovat.

Sărmanul! Ce mai rămăsese din omul acela puternic şi voinic?

— V-aţi ostenit degeaba — rosti Aram — că îl prind eu în defileul Panterei!

— Da, am văzut de departe că au trecut pe celălalt povîrniş — zise unul dintre vînători. Crezi că s-or fi dus în defileul Panterei?

— Da, aici e mult zgomot, şi-apoi şi eu le-am speriat. Vor pleca acolo unde ştiu că nu le poate stingheri nimeni. A venit vremea bătăilor — le explică Aram, care cunoştea bine obiceiul caprelor.

— Nu te grăbi, Aram — îl întrerupse calm un vînător. Aşteaptă pînă vine şi Barba Asatur cu băieţii lui, şi-atunci o

să vedem ce-i de făcut. Bătrînul are multă experienţă şi ne poate da un sfat bun...

— Barba Asatur? Dar ce caută el pe meleagurile noastre?

— Cum? Nu i-ai scris tu? Atunci nu ştiu de unde o fi aflat, dar azi-noapte era la una din fermele noastre din munţi. Mi-a telefonat şi ne-am înţeles...

— Dar o să ne găsească? întrebă Aram, emoţionat, auzind numele vestitului vînător.

Barba Asatur!... Ăsta o să descopere negreşit ceva, el o să-i sfătuiască...

— O să ne găsească, fiindcă ne-am înţeles să ne întîlnim pe Stînca Vulturilor.

Din ce în ce mai tulburat, Aram grăbi pasul spre Stînca Vulturilor, fără a mai zăbovi o clipă, deşi urmele caprelor nu duceau într-acolo, ci către dreapta. În curînd, inima începu să-i bată de bucurie şi speranţă: în vîrful stîncii îl zărise pe bătrînul Asatur. Căciula lui mare de oaie se contura limpede pe fondul albastru al cerului; lîngă el se mai aflau cîţiva oameni. Vînătorii se opriră şi îşi aruncară căciulile în sus.

Omul de pe stîncă, cu căciula miţoasă de oaie, se ridică, le făcu semn cu mîna şi, cu un aer grav, chiar solemn, coborî în defileu. Era smead la faţă, ars de soare, cu obrajii brăzdaţi de zbîrcituri, dar avea ochii tineri, limpezi şi strălucitori. La brîu îi scînteia un pumnal mare, cu mîner de argint, iar pe umăr îi atîrna arma. În urmă-i alerga Ciambar, cîinele lui drag.

Arşak porni în întîmpinarea oaspeţilor şi-l îmbrăţişă cu căldură pe un tînăr din „suita“ moşului, care îi ieşise înainte.

— Grikor! Ai venit şi tu?

Grikor, nepotul lui Arşak, era de o seamă cu Gaghik, cu care semăna, de altfel, fiind tot aşa de poznaş şi de glumeţ. Îmbrăţişîndu-l, unchiul îşi lipi faţa de umărul lui.

— Bărbaţilor nu le stă bine să plîngă — îl dojeni blînd bătrînul vînător, băgîndu-şi în sîn barba-i lungă. Sănătate bună, aighedzoreni! rosti el în chip de salut celor veniţi în întîmpinarea lui.

Ciambar îi cerceta pe toţi cu interes, dar, fiind un cîine binecrescut, ştia că nu se cade să latre la nişte oameni cu care stăpînul vorbeşte atît de prietenos.

— Sănătate bună, ţie, copiilor şi nepoţilor tăi, moş Asatur! spuse Aram, scoţîndu-şi căciula, apoi, plecîndu-se adînc în faţa bătrînului, adăugă după obiceiul orientalilor: Ai venit spre fericirea noastră şi spre bucuria ochilor noştri!

Barba Asatur îi răspunse cu aceeaşi politeţe orientală:

— Cerul să-ţi fie binevoitor, Aram, prietene, şi să-ţi împlinească toate dorinţele.

Învăluindu-i cu o privire ageră pe cei din jur, bătrînul dădu din cap a încuviinţare: „Cu oameni ca ăştia, faci treabă bună" — spuneau privirile lui.

— Necazurile sînt un vechi duşman al omului şi-l însoţesc răuvoitoare pe drumul vieţii. Trebuie să răbdăm şi să ne călcăm pe inimă, pînă le înhăţăm bine de guler şi dăm cu ele de pămînt, zicînd: „Ajunge! Lasă-mă odată în pace!"... Rostind acestea, bătrînul se aşeză pe o piatră şi se apucă liniştit să-şi îndoape cu tutun o lulea veche. Cîte necazuri nu mi-a fost dat să-nfrunt în viaţă! continuă el, după un timp. Vezi tu colo, sub stîncă, stejarul cela strîmb şi noduros? A avut şi el sumedenie de neajunsuri, care nu i-au îngăduit să crească drept şi falnic. Cîte n-a văzut, bietul! Vîntoase, grindină, trăsnete... Şi totuşi rabdă, stă în picioare, trăieşte... Şi va trăi! rosti hotărît bătrînul, ridicînd glasul. Ei, Aram, vino să ţi-l arăt pe puiul meu de leu, pe nepotu-meu Kamo. Oi fi auzit de el. Iar ăsta-i şugubăţul de Grikor. Cine e prieten cu el nu ştie ce-i tristeţea.

Amîndoi băieţii se udaseră la picioare: traversaseră munţii, cufundîndu-se pînă la genunchi în zăpada adîncă.

— Nu ţi-o fi sete, cumva, unchiule?

— Ba mi-e, Aram, prietene, că ne-am canonit destul în munţi. Dar ce-i cu apa asta pe care mi-o dai? Văd că e roşie... Fericiţi cei din valea Araratului! În loc de apă, beau vin!... Eh, să fiţi sănătoşi, fiecare să găsească ce-a pierdut, şi pace tuturor!

După ce goli cu sete vinul dintr-o cană mare de lut, bătrînul îşi supse mustăţile.

— Nu v-a ieşit în drum nici o zburătoare, nici o jivină?

— Cum să nu! În pădurea Hosrov, puii ăştia de leu, împreună cu Ciambar, au stîrnit o turmă de porci mistreţi!

— Aţi omorît vreunul?

— Da' tu cum crezi, că n-am omorît? zise bătrînul, sumeţindu-se.

Vinul fusese tare şi i se cam suise la cap moşului. Ar fi vrut să le istorisească ce ştia el despre vînătoarea de mis-

treţi, dar, văzîndu-l pe Aram că se încruntă şi că dă semne de nerăbdare, bătrînul se ridică.

— Am omorît unul, dar cît un bivol! zise el cu mîndrie şi se întrebă de ce nu se miră nimeni şi de ce îl privesc toţi, cu un zîmbet indulgent.

De unde să ştie moşul că, în spatele său, Grikor le făcea semne că nu omorîse un mistreţ cît un bivol, ci un purceluş mititel şi stîngaci!

— Şi unde ţi-e mistreţul? întrebă Aram cînd porniră la drum.

— Vînatul nu-i al vînătorului, ci al celui care-l mănîncă — rosti moş Asatur, sfătos. Oamenii de la fermele pe unde am trecut mănîncă şaşlîk. Dar ia spune-mi, Aram, ce istorie s-a întîmplat la voi? Cum s-au petrecut toate? După ce îl ascultă pe Aram, moş Asatur plescăi din limbă, clătinînd din cap: Cum văd, lui Aşot al tău îi umblă vîntul prin cap, ca şi ăstui nepot al meu. De-ai şti cît necaz, cîte griji am avut cu el! Ei, dar nu-i nimic, acu' toate au trecut. Şi ale tale se vor sfîrşi cu bine...

— Dar cum de-a nimerit căciula în coarnele ţapului? îi puse, în sfîrşit, Aram întrebarea care-l tulbura atît.

— Da, asta, într-adevăr, seamănă a minune — mormăi îngîndurat bătrînul, însă adăugă numaidecît: Trebuie să-ţi spun că şi la noi s-au petrecut fel şi fel de minuni, dar pînă la urmă s-au dovedit a fi toate înşelătorii... Sînt la noi, pe muntele Turbat, nişte stînci... Stîncile Negre le zice... Venea mereu dintr-acolo un zgomot, un vuiet grozav, de spuneau oamenii că s-ar afla acolo cel mai mare cazan de aramă din iad. Clocoteşte şi fierbe cazanul, în care dracii fierb sufletele păcătoşilor... Numai că nepotu-meu Kamo cu prietenii lui au dezlegat taina. Cînd au aruncat în aer stînca, s-a văzut că pe sub ea trecea un torent. Sau pe lacul Hilli de la noi... De veacuri se auzeau urlete în tot ţinutul. Ziceau oamenii c-ar fi duhul apelor, Scaraoţchi, bivolul alb... Dar nimic n-a fost adevărat, că nu era decît un torent subpămîntean ce cobora din munţi şi se vărsa bubuind în Hilli. Nu, Aram, prietene, nu există minuni! O să dăm noi şi de ţapul tău, unde-o fi el, şi-o să-i luăm căciula. Căci eşti şi tu încredinţat că nu-i nici o plăcere pentru un ţap să poarte căciulă!

Optimismul şi vioiciunea îl mai liniştiră întrucîtva pe Aram. Căutară urma caprelor, o găsiră şi porniră după ea, strecurîndu-se anevoie pe potecile înguste şi lunecoase. Pe povîrnişuri, locurile unde zăpada se topise erau încă jilave,

ici-colo pline de noroi, aşa că unui vînător încercat nu-i venea greu să afle în ce parte o zbughiseră caprele. Iar în văgăuni şi pe colinele ce priveau spre miazăzi şi erau încă troienite, copitele ascuţite ale animalelor se întipăriseră în zăpadă.

Caprele se opreau cînd ici, cînd colo, se mai odihneau o clipă, smulgeau de sub zăpadă firele pirpirii de iarbă, dar, simţind că sînt urmărite, goneau mereu înainte, spre cetăţile naturale şi inaccesibile ale defileului Panterei.

Vînătorii le urmăriră pînă către prînz cînd, ajungînd la o creastă de munte ce-i despărţea de defileu, se opriră îngînduraţi. Aici, urmele caprelor, care se pierdeau de cealaltă parte a crestei, apăreau din nou pe o altă potecă, pornind în direcţie opusă, în jos, spre valea Araratului. Urmele erau încă proaspete : în adînciturile lăsate în zăpada afînată de copitele mici ale animalelor, se afla apă. Dar poate că fusese o altă turmă...

Se apucară să numere urmele : patru capre-mame, trei iezi, însă un singur ţap. Unde era celălalt ? Nu cumva o luase spre poteca Dracului ce ducea în defileul Panterei ? Şi n-o fi tocmai ţapul cu căciula în coarne ?

Vînătorii se aşezară pe pietre.

— Ei, ce părere aveţi, este aceeaşi turmă ? întrebă Arşak.

— Cam aceeaşi... De bună seamă că din defileu i-a ieşit în cale vreun duşman şi turma a tulit-o înapoi — spuse Barba Asatur. Deşi, cine ştie... După o clipă de cugetare, se ridică şi zise : Acum caprele sînt în vale, lîng sare ! Să mergem.

Vînătorii coborîră şi cotiră la dreapta, către albia torentului misterios, unde, pe maluri, creştea iarbă — acum uscată. Ceva mai încolo, pe locurile dezgolite, scînteiară în razele soarelui pete de sare ieşite din pămînt. Văzute de departe, ai fi zis că e roua, pe care soarele iernii, lipsit de vlagă, nu izbutise s-o usuce. După ce noaptea au păscut, muflonii şi caprele coborîră în vale spre aceste terenuri sărăturoase. Şi iată-i aici !

Cîteva animale, cu capetele aplecate, lingeau sarea, lacome şi zorite. Ochiul ager al vînătorului îl descoperi numaidecît pe conducătorul turmei.

— Ei, Aram, ia-ţi binoclul ! zise moş Asatur. N-o fi oare ţapul cela ?

— Ba chiar el ! Ăla cu căciula ! strigă tulburat Avdal, care avea ochi de vultur.

— Da, da — încuviinţă şi Aram, ţinînd binoclul la ochi. Ia să ne gîndim, ce facem acum ?

Într-adevăr, pe loc deschis nu era chip să te apropii de nişte animale atît de agere şi de prevăzătoare.

Moş Asatur îşi suci capul într-o parte şi-n alta şi, după ce află dincotro bate vîntul, le dezvălui celorlalţi planul său :

— Dacă le speriem, or s-o zbughească în sus, către stînci, în adăposturi. De aceea eu am să le stăvilesc drumul. Mă duc să mă culc colo, sub tufişul cela, să le-aştept. Iar voi înconjuraţi-le şi puneţi-le pe fugă. Înţelesu-m-aţi ?

Pitindu-se în tufişurile de pe mal, vînătorii apucară în sus, pe rîul Arax, şi urcînd pe malurile lui, împresurară turma de capre pe la spate, răzbind pînă la terenurile sărătoase. Simţind prezenţa oamenilor, caprele se buluciră într-o clipă în jurul conducătorului lor, cu muşchii picioarelor încordaţi ca oţelul. Încă o clipă, şi cîrdul avea să gonească spre munţi, în salturi uriaşe.

Vîntul bătea dinspre capre spre tufişurile unde se ascunseseră vînătorii, aşa că nu ducea pînă la ele mirosul omului — cel mai primejdios dintre toate mirosurile cunoscute de capre...

Mirosul acesta le speriase acolo, jos, pe terenurile sărătoase. Nu-l simţeau însă venind din faţă, aşa că înaintau, privind speriate în urmă, spre locurile ce li se păreau primejdioase...

Iată-le că se apropie tot mai mult de vînători. Se desluşeşte limpede dunga de păr negru ce încinge ca un brîu trupul cenuşiu al ţapului. Are pieptul pestriţ, pe burtă o pată albicioasă, iar coarnele-i uriaşe se clatină ca două carabine mari.

În salturi sprinţare, caprele aleargă în urma lui : au picioarele subţirele, corniţe mici ascuţite în creştetul capului, trup zvelt şi grumazul graţios arcuit. Cînd ţapul cel bătrîn se opreşte, uitîndu-se înapoi, încremenesc şi ele locului şi, ca la comandă, privesc în urmă, fiecare mamă acoperindu-şi iedul cu pieptul.

— Trage, că ai ochiul ager ! şopti bătrînul.

— Nu pot, sînt prea tulburat şi n-am să nimeresc... Trage dumneata !

Moş Asatur îşi încordă întreaga-i fiinţă, deveni tot numai ochi şi urechi, fără a mai vedea nimic în jurul său : aşa cum se întîmplă ori de cîte ori vînătorul se pregăteşte să ochească.

Cînd ridică arma, în tufişul unde se ascunsese moşneagul abia dacă tremură o frunzuliţă. Dar şi atît fu de ajuns pentru ca animalele să se oprească deodată şi să privească speriate înaintea lor. Însă pînă să dibuiască ele primejdia, din dosul tufelor zbucni împuşcătura, se zări o flacără şi o şuviţă subţire de fum... Ţapul cel bătrîn făcu un salt şi se prăbuşi greoi la pămînt... Cuprinse de spaimă, caprele o rupseră la fugă în munţi.

Pierdut, Aram se apropie de ţapul ce se zbătea în chinurile morţii, se aplecă, îi smulse anevoie căciula de blană din coarne şi încremeni : da, era căciula feciorului său Aşot...

CAPITOLUL III

din care se vede cine a fost tîlharul care i-a prădat pe copii

Lovitura fu atît de neaşteptată şi de grea, încît, preţ de cîteva minute, copiii nu-şi veniră în fire. Nici unul nu scoase un cuvînt. Stăteau încremeniţi în pragul peşterii, iar cînd, în sfîrşit, se mai dezmeticiră, primul lor imbold a fost să se năpustească în peşteră, să închidă uşa după ei şi să o proptească bine cu un buştean gros.

Făcură toate acestea dintr-o singură suflare, ca la comandă. După ce închiseră uşa, ciuliră urechile. Gaghik îşi astupa gura cu palma, ca să-şi înăbuşe tusea ce-l chinuia. După ce se mai liniştiră, se aşezară roată în jurul focului ce încă mai mocnea şi rămaseră o vreme astfel, cu auzul încordat.

— Ce-ar fi să mergem să cercetăm ? şopti într-un tîrziu Aşot uitîndu-se la Aso.

Pe cine altul s-ar fi putut bizui în aceste clipe cumplite ?

— Să mergem... să căutăm urmele... — încuviinţă Aso.

Deschiseră binişor uşa şi iscodiră din prag tot ce puteau vedea de acolo : peretele stîncii ce se înălţa deasupra peşterii şi tufele zbîrlite care creşteau sub el. Apoi, luîndu-şi inima în dinţi, ieşiră. Ţinînd suliţele cu vîrful în sus, făcură cîţiva paşi şi se uitară în urmă : veneau după ei toţi locatarii peş-

terii, fiecare înarmat cu sulița lui. Li se putea citi spaima pe obraz, și dacă se luaseră după Așot și după Aso, n-o făcuseră pentru a înfrînge dușmanul, ci pentru că le era frică să rămînă în peșteră : deoarece fusese prădată, nu li se mai părea un loc sigur. Dimpotrivă...

Așot îi struni cu o privire aspră, și de îndată Șușik și Sarkis se întoarseră la foc. Gaghik însă își continuă drumul. Ridicîndu-și cît mai sus toporul, trecu înaintea lor.

— Ne-a prădat mînă de om ! exclamă el deodată, arătînd niște urme ce se deslușeau bine pe zăpadă.

Într-adevăr, ai fi zis că pe acolo trecuse un om desculț.

— Pregătiți-vă armele ! strigă Așot tam-nisam, dorind, poate, să se îmbărbăteze pe sine sau să sperie dușmanul... Făcu vreo doi pași, se aplecă asupra urmelor, le cercetă cu luare-aminte și rosti hotărît : Un urs...

Instinctiv, ceilalți dădură înapoi : se întoarseră în peșteră și se opriră lîngă ușă, gata în orice clipă să se ascundă în spatele ei.

— Acuma-i beat, săracu' ! Mustul i-a fiert în burtă și i s-a suit la cap ! șopti Gaghik, clănțănind din dinți de frică. Măiculița mea, ce frig îndrăcit ! se văită el, tremurînd ca varga.

Aso știa prea bine de ce îi este atît de frig lui Gaghik, dar o făcu pe prostul, ca să-l cruțe : „De, nu toți oamenii sînt curajoși !" gîndi în sinea lui.

— Mă duc să mă încălzesc — zise Gaghik și intră în peșteră.

— Ce-a fost ? se repezi Șușik cum dădu cu ochii de el.

— Nimic ! Fleacuri !

— Ce fleacuri ?

— Ei, nimic... Un urs... Un urs cam fricos. A venit pînă aici, ne-a halit toate rezervele și a dat bir cu fugiții !

— Și voi ce-o să faceți acum ?

— O să-l omorîm ! Și adăugă cu făloșenie, privind-o pe fetiță, care se ghemuise de frică : Că doar n-o să-l lăsăm să digere în tihnă tot ce ne-a șterpelit !

Turuise cu atîta nepăsare, de parcă n-ar fi fost vorba de o fiară sălbatică, ci de un amărît de ied născut de-o zi.

— Păi cum o să-l omorîți ? întrebă naivă Șușik.

— Cum ? Ca de obicei : îi dăm cu toporul în cap și gata...

Intrară și ceilalți doi în peșteră și, după ce puseră pe foc cîteva lemne mai lungi, se așezară jos.

— Din cauza ta am rămas flămînzi! izbucni Sarkis, mai mult enervat decît speriat. De ce n-ai lăsat pe nimeni în peșteră?

— Nu mai boci ca o babă! îl certă Așot, care, vanitos din fire, nu voia să-și recunoască greșeala.

— Tu... tu... tu...! continua să zbiere Sarkis, scos de-a binelea din țîțîni.

Copiii se priviră uimiți: „Ce-o fi cu el?" Așot abia se mai stăpînea. Îi tremurau mîinile și ciocnirea părea inevitabilă. Scrîșni din dinți și tăcu.

— Să mergem, Aso — se adresă el ciobănașului.

— Lasă-l să se încălzească puțin! Ce atîta grabă? interveni Gaghik, cu un calm prefăcut.

— Nu, trebuie să luăm urma dușmanului nostru, să vedem unde s-a ascuns. Dacă nu cumva a adormit. Atunci o să-i dăm cu toporul în cap și... — Așot își înghiți vorba și tăcu, de teamă poate să nu-l ia Gaghik peste picior.

Deodată Sarkis sări în picioare: ochii stinși pînă atunci i se aprinseră brusc, dădu să spună ceva, dar făcu un gest a lehamite și se așeză din nou. La drept vorbind, în ziua aceea băiatul părea cam ciudat, nervos, și se uita la toți cu ochi tulburi, neliniștiți.

Care să fie pricina? Spaima sau ce?

Așot hotărî ca Sarkis și cu Șușik să rămînă în peșteră, să închidă bine ușa pe dinăuntru cu o buturugă grea și să aibă grijă de foc.

— Iar noi să mergem — zise el. Ursul a băut atîta vin, încît cu siguranță că s-a îmbătat...

Cu toporul într-o mînă și cu sulița în alta, o luă înainte pe urmele ursului, cu Aso și Gaghik în spatele său.

Ieșind din grotă, ursul o luase la dreapta și se cățărase sus, pe stînci. Într-un loc, printre tufișuri, se tăvălise pe jos cum se tăvălesc uneori pe stradă bețivii. La cîțiva pași mai încolo se culcase din nou, de data asta pe zăpadă. Așot, tăcut, arăta tovarășilor săi urmele lăsate de dihanie, ciocănindu-se cu degetul în frunte pentru a le da de înțeles că: „Moș Martin e cam deranjat la scăfîrlie!"

În mintea lui încolți un gînd îndrăzneț: să găsească animalul adormit și să-l pocnească cu toporul în cap... Ar fi grozav! Atunci n-o să le mai fie teamă nici de ninsoare, nici de iarnă și vor putea să trăiască liniștiți pînă în primăvară! Gîndul acesta puse într-atîta stăpînire pe el, i se

păru atît de lesne de împlinit, încît teama cuibărită în inimă se risipi, fiind înlocuită de curaj. Aşa că, dacă auzea vreun foşnet sau vedea ceva mişcîndu-se în tufişuri, se încorda tot. Şi nu de frică, ci de setea de a-l nimici pe duşman, faptă spre care îl îmboldea închipuirea lui înfierbîntată.

Urcară sus pe povîrniş. Dar urmele ursului arătau limpede că fiara trecuse dincolo de creastă şi se mistuise undeva, pe întinsul nesfîrşit al munţilor care închideau defileul spre răsărit.

— A fugit! zise hotărît Aşot. Numai glasurile noastre şi au fost de ajuns!... Cum era să rămînă aici, de vreme ce a simţit prezenţa omului?

Aşot, convins că ursul a plecat, se lăsă păgubaş de a-l mai urmări, a-i afla bîrlogul şi a-l omorî în somn. Cu toate acestea, întorşi în peşteră, copiii luară cîteva măsuri de apărare. În primul rînd se gîndiră să sape două şanţuri adînci la cele două capete ale „coridorului" ce ducea la peştera pustnicului. Din păcate, solul era atît de stîncos, încît fură nevoiţi să renunţe şi, în loc de şanţ, construiră, din pietre, două baricade înalte. Cînd terminară, îşi dădură seama că pentru un urs baricadele lor nu constituiau o piedică, dar ce să facă? Doar nu era să le dărîme! Aşa că se hotărîră să pună în vîrful fiecăreia cîte o... santinelă!

Ideea li se păru interesantă şi uşor de înfăptuit. Nu se cerea decît ca cei ce se simţeau fiziceşte mai puternici să se lipsească o vreme de haine. Umplură hainele cu iarbă, pe mîneci vîrîră nişte beţe, apoi înălţară sperietorile în vîrful baricadelor de cremene. În cap le puseră căciula de pîslă a lui Aso şi căciula lui Sarkis. Într-adevăr, de departe, ai fi jurat că aceşti doi oameni — unul cu o căciulă kurdă, celălalt cu una de postav — păzesc cu străşnicie împrejurimile. Vai şi amar de cel care ar îndrăzni să se apropie de peştera ce slujeşte drept adăpost captivilor din defileul Panterei!

O noapte fără lună se lăsă asupra văii. Copiii erau trişti şi nespus de obosiţi. Căraseră atîtea pietre în ziua aceea! Numai Sarkis nu luase parte la munca aceasta grea şi plină de zbucium. Ba zăcea lîngă foc, gemînd încetişor, ba sărea în picioare şi arunca în jur priviri sălbatice.

Ce se întîmplase cu el? Nimeni nu putea înţelege!

CAPITOLUL IV

din care se vede de ce bătătorise pustnicul cu „sfintele" sale picioare o a doua potecă

A treizeci şi opta zi...

Cînd prin crăpăturile uşii şubrezite de vreme străbătu lumina, locuitorii peşterii se treziră şi se uitară cu jale la focul stins.

Ce bine fusese în ajun! Într-un colţ al peşterii se aflau puse la păstrare de Gaghik o grămadă de „găinuşe", în oala de lut fierbea mustul plăcut mirositor, ce abia aştepta să fie gustat şi apreciat printr-un plescăit plin de încîntare al buzelor.

Astăzi însă, nimic din toate astea nu mai exista! Nu mai aveau nici măcar strugurii aceia care străluceau în toate culorile curcubeului. O forţă nouă, nemiloasă îi lipsise pe neaşteptate de toate proviziile lor pentru iarnă. Încotro să pornească, ce hrană să caute cînd în defileul Panterei fuseseră epuizate toate resursele comestibile? Şedeau cu capetele plecate, nu aveau chef nici să aţîţe focul, nici să mişte măcar un deget pentru a înfrunta iarna.

Într-un colţ zăcea lutul pe care îl aduseseră ca să facă un cuptor, iar în celălalt, nuielele pentru coşuri. Dar foamea stătea din nou de strajă la intrarea în peşteră şi ei trebuiau să se gîndească la mîncare!

— Să mergem să ne căutăm „găinuşele" dispărute.

— Bine — spuse Aşot. Prea departe n-au putut să zboare. Pesemne că s-au aciuat pe undeva, prin apropiere.

— Dar ursul? Dar pantera? întrebă Şuşik.

— Ursul a spălat putina din defileu, iar pantera n-am mai văzut-o de mult. Şi-o fi luat şi ea tălpăşiţa — răspunse Aşot, liniştit în aparenţă, apoi, ridicîndu-se, desfăcu grămada de pietre pe care le aşezase în faţa uşii.

Temător, scoase capul afară: era lumină şi ger năprasnic. În vîrful baricadelor străjuiau santinelele puse de ei: cele două sperietori. Aşot le privi şi zîmbi amar. Apoi, urmat de Aso, ieşi din peşteră. Procedară aşa cum procedează vînătorii încercaţi şi prudenţi şi cercetară totul în jur. Cum nu descoperiră nimic suspect, se întoarseră să-şi liniştească tovarăşii.

— S-or fi dus — rosti convins Aşot. Toate animalele se sperie de fum... Ei, plecăm ?

— Pe mine să mă lăsaţi în pace ! izbucni pe neaşteptate Sarkis. Ajunge !

Se ridică în capul oaselor. În lumina firavă din grotă ochii îi ardeau nefiresc, iar capul lui mare se clătina ca o pendulă pe gîtul subţirel.

— Ce-i cu tine ? îl întrebă uimit Aşot.

— Nimic... Lasă-ne să murim în pace ! Şi Sarkis se întinse, cît era de lung, cu atîta hotărîre în aşternutul său, încît ar fi fost imposibil să-l urneşti din loc.

Gaghik se ciocăni cu degetul în frunte. „Ce-i cu el ? Are ceva la mansardă ?" întreba privirea lui. Nedumerit, Aşot ridică din umeri. Schimbarea neaşteptată survenită în atitudinea lui Sarkis îl punea pe gînduri. Oare Sarkis îşi dădea iar arama pe faţă, sau era altceva la mijloc ?

— Să mergem ! comandă din nou Aşot.

Toţi se ridicară. Numai Sarkis nu se urni din loc.

— Pe mine să mă lăsaţi în pace ! urlă el, deşi nimeni nu-l supărase cu nimic.

La ieşire, Aşot rosti cu glas sonor :

— Nu vă fie teamă, că nu ne pierdem...

— De altfel, în natură nimic nu se prea pierde — filozofă Gaghik, dar glasul lui suna trist. În cel mai rău caz, vom cădea pradă fiarelor... Ceea ce nu înseamnă că ne vom pierde, ci doar că ne vom transforma...

— Nu mai face glume proaste ! i-o tăie hotărît Aşot. Bineînţeles, dacă o să stăm culcaţi şi-o să ne văicărim, o să cădem pradă fiarelor. Dar dacă o să acţionăm hotărît, scăpăm...

Sarkis se strîmba nervos şi răvăşea crengile pe care sta culcat, cu gesturi înfrigurate. Apoi se răsuci pe burtă şi, zgîriind pămîntul cu unghiile, începu să-l lingă.

— Sare ! Daţi-mi puţină sare ! se rugă el, aproape plîngînd.

Sare ?... Aha ! Despre asta era vorba ! Tînjeau toţi după sare ! Pentru un pumn de sare şi-ar fi dat poate jumătate din viaţă. Numai cînd auzeau cuvîntul ăsta, şi le lăsa gura apă, iar intestinele li se contractau spasmodic. Sare ! Cum de nu înţeleseseră pînă atunci că sarea era lucrul cel mai de preţ, că era însăşi viaţa !

— Rabdă, Sarkis, că găsim noi şi sare ! încercă Aşot să-l liniştească, însă nici el nu credea ce spune.

— „Rabdă“ ! izbucni Sarkis. Mi-ajunge cît ți-am ascultat predicile creștinești ! M-am săturat ! Tu ești vinovat de toate ! Și săltîndu-se puțin, își aținti asupra lui privirile arzătoare : Ne-ai omorît ! Da, tu ne-ai omorît !

Apoi căzu în așternut și începu să se zbată convulsiv. Așot lăsă capul în piept, distrus. Da, el era vinovat de toate. Dar tot el va găsi, tot el trebuie să găsească mijlocul de a-i salva pe toți !

— Să mergem — zise el, ca și cum îl și aflase.

Dar lîngă ușă se opri gînditor, părînd a-și fi schimbat hotărîrea. Le vorbi ca de obicei, liniștit și sigur, iar tulburarea care-i cuprinsese pe ceilalți se mai domoli.

— Mă lăsați singur, să vină ursul să mă mănînce ?... Trădătorilor ! țipă Sarkis și sări în picioare. În pragul ușii se opri descumpănit.

— Sst ! și Așot își duse degetul la buze. Să nu ne-audă ursul !

Sarkis amuți și se culcă la loc.

Băieții coborîră în Grădina Strugurilor, aprinseră un foc, căznindu-se să-l facă să fumege cît mai mult, și se duseră să caute struguri. Dar zăpada era adîncă și munca atît de istovitoare, încît mare lucru nu izbutiră. Doar că dezgropară cu chiu cu vai cîțiva ciorchini, pe care îi trimiseră cu Gaghik în peșteră.

Gaghik mergea și tremura de frică. Ca să mai prindă curaj, își tot flutura bățul aprins, în timp ce băieții urlau să-și spargă pieptul, chipurile ca să sperie fiarele, dacă s-ar ascunde cumva în defileu.

După ce mai scormoniră prin zăpadă pînă înghețară tun, Așot și Aso se înapoiară și ei la peșteră, unde-l găsiră în prag pe Gaghik, care părea tare descumpănit.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă Așot.

Gaghik îi făcu semn cu ochiul, arătînd cu capul spre Sarkis ; acesta, așezat în așternutul său, repeta într-una : „Sare, sare !“ și înghițea hulpav la struguri.

Tăcură toți, gînditori, nervoși. Pe Șușik începuse chiar s-o doară capul. Așot își aducea bine aminte că taică-său, de cîte ori pleca la vînătoare, punea sare în bidonul cu apă. „Ajută omului să nu-i scadă puterile“ — spunea el.

Într-adevăr, slăbiciunea ce-i cuprinsese pe toți era și rezultatul lipsei totale de sare. Rezerva pe care o avuseseră în organism se epuizase...

„Omul poate muri din cauza asta“ — îşi zise în gînd Aşot, dar cu glas tare rosti :

— Oare nu ştiţi că în tot ce mîncăm se găseşte sare ? Şi în carnea liliecilor, şi în măceşe, şi în rădăcini...

Căuta să-i îmbărbăteze, dar simţea că-i ameninţă o primejdie cu totul neprevăzută, nouă şi foarte gravă, şi că împotriva ei nu puteai lupta nici cu dîrzenia, nici cu răbdarea.

Da, avuseseră multe de îndurat, dar, dintre toate nenorocirile ce se abătuseră asupra lor, poate că lipsa sării avea să fie o dificultate de nebiruit. Organismul nu se împăca de fel cu această lipsă, şi Sarkis o dovedea limpede.

Şi iată că în aceste condiţii grele ale vieţii lor li se puse în faţă, cu toată seriozitatea, problema sării.

Ce să facă ? Sarea nu creşte, ca boabele, în tufişuri. Şi apoi, cine să le arate unde puteau găsi în defileul Panterei un pic de sare, dacă în toată Armenia nu există nici o singură salină !

Sare !... Tot ceea ce îi îngrozise pînă atunci — pantera, ursul, lipsa de hrană — totul trecuse pe planul al doilea.

— Copii ! exclamă Gaghik, lovindu-se cu pumnul în cap. Am o idee genială ! Nu v-aţi întrebat niciodată de unde-şi lua pustnicul sarea ?

— Ei ?...

— Din salină.

— Care salină... ? Unde e ? sări Sarkis de la locul său.

— Unde ?... Sub stînci. Ia gîndiţi-vă puţin : De unde au apărut stîncile astea calcaroase din jurul nostru ? Din fundul mării ! Iar sarea unde se formează ? Tot în mare. Aţi văzut salinele cînd aţi fost în excursie la Nahicevan ? Toate se află în preajma munţilor calcaroşi ! Cînd marea a secat, au rămas aici calcar şi sare. N-avem decît să găsim sarea ! S-o găsim şi s-o lingem ca oile...

— Foarte bine ! Să presupunem că în defileu ar exista sare — spuse Şuşik. Dar cum s-o găsim ?

— Pustnicul cum a găsit-o ? Trebuie să o căutăm ! Şi apoi, încă ceva : voi ce credeţi că bea pustnicul ăsta ?

— Topea zăpadă... — zise Şuşik.

— Dar vara ?... Vara găsea pe undeva apă. Să mergem, aşadar, s-o căutăm şi noi. În apa de aici trebuie să fie multă sare.

Săriră cu toţii în picioare. De vreme ce cîndva pe meleagurile astea a locuit un om, de vreme ce caprele vin aici,

înseamnă că undeva, în cine ştie ce colţ al defileului, există apă!

— Încă o idee luminoasă! exclamă Gaghik, ducîndu-şi degetul la frunte: Dacă în defileu există apă, atunci pustnicul trebuie să fi bătătorit pînă acolo, cu preasfintele sale tălpi, o potecă...

— Bravo! Iată, într-adevăr, o idee luminoasă! se bucură Aşot şi-l plesni peste spate. Capul tău este izvor nesecat de înţelepciune! La drept vorbind, dacă omul acela a trăit aici, hai să zicem vreo zece ani, şi dacă în fiecare zi s-a dus la apă, înseamnă că a trecut pe potecă de cel puţin trei mii de ori, la dus, şi tot de atîtea ori, la întors. E limpede, nu? Din pragul peşterii şi pînă la apă, cu siguranţă că a bătătorit o cărare...

Aşot nu-şi mai isprăvi vorba, căci dorinţa lui de a găsi sare spori într-atît, încît depăşi cu totul celelalte năzuinţe, senzaţii şi simţăminte: foamea, spaima. Întreaga lui fiinţă era stăpînită de dorinţa de a găsi sare. „Dacă nu găsim, mîine-poimîine ne ameninţă nebunia pe toţi“ — îşi spuse el, privind ochii tulburi ai lui Sarkis.

Se ridică deci hotărît de la locul său, urmat de Aso şi de Gaghik. Cînd trecură peste baricada sudică — aşa botezaseră ei mormanul de pietre aşezat la intrarea în „coridor“ — Aşot se opri şi cercetă cu luare-aminte poteca ce ducea în Grădina Strugurilor. La un moment dat, observă o cărăruie ce pornea de acolo şi o lua la dreapta, undeva, în jos.

— Ia te uită, Gaghik! Poteca ce duce la izvorul despre care vorbeai tu! exclamă el şi, ameninţînd cu băţul aprins ursul care nu se vedea nicăieri, porni pe cărăruia abia deslușită, urmat de ceilalţi, care veneau strigînd şi chiuind.

Poteca se strecura printre pietre şi tufişuri, cobora la vale şi, cotind la dreapta, se îndrepta către una din stîncile ce închideau defileul Panterei spre apus. Stînca roşcată forma un cot ce acoperise tot timpul de privirile copiilor acel colţişor tainic al defileului unde cîndva coborîse pustnicul zi de zi. Iar cînd prietenii noştri ocoliră muchia stîncii, plini de teamă, pentru că în stînga potecii se căsca prăpastia unde se rostogolea torentul ce năvălea din defileu, în faţa lor se deschise o văgăună pe care n-o văzuseră pînă atunci. Iar în fundul ei, ca o panglică de argint, strălucea apa.

— Izvorul, izvorul! strigă entuziasmat Gaghik, luînd-o la fugă înainte.

Bucuroşi, Aşot şi Aso alergară în urma lui.

Ciudat mai era izvorul acela! Doar ce ieşea din peşteră, şi dispărea îndată în crăpătura stîncii, scurgîndu-şi apa într-un fel de „cadă" strîmbă, cu marginile năpădite de un soi de ţurţuri galbeni-alburii.

— Sare! ţipă Aşot.

Se zice că sarea n-are miros, dar, oricît ar părea de ciudat, copiii îi simţiră mirosul ameţitor înainte de a ajunge la izvorul cu pricina. Aşa îl simt şi caprele cînd le încearcă nevoia de sare...

Cei trei prieteni înconjurară izvorul şi, lăsîndu-se în genunchi, se apucară să lingă de zor marginile acoperite cu sare.... Făcură palma căuş, luară apă din izvor şi băură, băură cu nesaţ, şi pe măsură ce beau, tot mai mult simţeau nevoia să lingă sare.

— Destul! spuse în cele din urmă Aşot, dezlipindu-se de izvor.

Aso se ridică, plimbîndu-şi limba peste buzele-i sărate. Se vedea că-i pare rău...

— Gaghik, ce-i cu tine? Ai uitat ce-am vorbit? se oţărî Aşot, văzîndu-l că bea mai departe.

Îi era teamă ca nu cumva cantitatea prea mare de sare să le dăuneze după ce îi duseseră lipsa o lună de zile. Se îndepărtară de izvor şi se aşezară dinadins cu spatele la el, pe nişte pietre. Dar şi aşa, tot simţeau chemarea lui ademenitoare. În fiecare nerv, în fiecare celulă a organismului lor simţeau acţiunea binefăcătoare a substanţei dătătoare de viaţă — a sării!

Rămaseră acolo o bucată bună de vreme, şi încetul cu încetul puse stăpînire pe ei un sentiment de satisfacţie. Aşa se întîmplă cu toţi cei care au răbdat prea mult de sete. Beau, beau, dar au impresia că nu se vor sătura niciodată! Pînă cînd vine un timp cînd apa nu-i mai atrage...

— Ei, acum să ne gîndim la Şuşik şi la Sarkis — spuse Aşot.

— Le duc eu — zise Aso.

Deschise şi Gaghik gura, însă îşi aduse aminte de urs şi tăcu. În sufletul său începu iar vechea luptă şi, ocărîndu-se în gînd pentru lipsa lui de voinţă, se ridică hotărît, frînse un ţurţur mare de sare şi... porni spre peşteră.

Aşot şi Aso schimbară o privire.

— Ai luat prea mult! Lasă jumătate aici! strigă Aşot.

Gaghik se supuse fără a crîcni. Auzise că oamenii care au răbdat de foame vreme îndelungată n-au voie să mănînce

dintr-o dată prea mult. Poate că la fel stăteau lucrurile şi cu sarea. Dar oare n-o să vină iar ursul în peşteră ? Fără să vrea, privi înapoi, însă nu-i văzu pe cei doi prieteni. Îngrozitor ! Ba nu-i îngrozitor de loc. La ce bun să-l vadă că-i mort de frică ? Cum ? Chiar îi e frică ? Nu ! El nu este Sarkis, feciorul lui Paruir...

Şi uite-aşa, tot îmbărbătîndu-se de unul singur, Gaghik mergea binişor, strecurîndu-se aproape în patru labe printre tufişuri. Deodată, auzind un foşnet, se opri, cu inima bătînd nebuneşte. Mai făcu vreo cîţiva paşi şi iar auzi foşnetul. Tîmplele începură să-i zvîcnească, o sudoare rece îi acoperi fruntea şi picioarele parcă i se tăiară. Scos însă din fire de propria sa laşitate, Gaghik se sili să-şi vadă de drum şi, treptat-treptat, ajunse la baricadă. Cum se văzu acolo, se întoarse, ameninţă cu pumnul o făptură nevăzută şi, cu paşi hotărîţi de bărbat sigur pe forţele sale, urcă.

Inima îi sălta de bucurie. Astăzi rătăcise singur-singurel prin locuri „în care mişunau urşi şi pantere“, îşi spunea el, exagerînd cele petrecute. Cînd o auzi maică-sa, n-o să creadă, cum n-au să creadă nici prietenii din sat ! Ei, de-ar fi şi ei aici !...

— Auzi, Sarkis, ţi-am adus sare ! strigă Gaghik din prag.

— Sare !... Sare !... răsunară două glasuri în acelaşi timp : unul strident, de băieţandru, altul subţirel şi trist.

N-apucă să spună o vorbuliţă măcar despre expediţia lui plină de primejdii, că bucăţica de sare îi şi fu smulsă din mînă... Şuşik, lîngă foc, îşi lingea bucăţica ei, o lingea şi o ronţăia cu dinţişorii, iar Sarkis, cu porţia lui în mînă, ţopăia şi striga nebuneşte :

— Sare, sare, sare !

CAPITOLUL V

din care se vede ce au de povestit urmele mari şi mici de copite

După plecarea lui Gaghik, Aşot şi Aso mai zăboviră un timp lîngă izvor, simţind cum încetul cu încetul li se liniştesc nervii, supuşi la grea încercare pînă atunci. Aveau apă şi sare din belşug, de aceea, cînd îngrozitoarea primejdie ce-i

amenințase cu cîteva clipe în urmă dispăru, se puse din nou problema hranei. Gîndul că ar trebui ucis ursul ce le da tîrcoale ajunsese un fel de idee fixă.

I-ar fi cuprins disperarea dacă o întîmplare neprevăzută nu aducea apa la moara speranțelor lor, gata-gata să se oprească.

Totul s-a petrecut pe neașteptate. Aso zări pe vîrful unei stînci niște poame roșii, rămase pe tufișuri, dar nu-i spuse nimic lui Așot. „Pentru ce ? Lasă-l să stea, să se mai odihnească în colțul ăsta cald, că mă duc eu să le aduc" — își zise ciobănașul și porni spre locul cu pricina. Dar în loc să adune poame, o rupse la fugă înapoi.

— Ce s-a întîmplat ? îl întrebă mirat Așot, uitîndu-se la el.

În loc de răspuns, Aso scoase din sîn un șomoiog de lînă și i-l întinse :

— Ce-i asta ?

— Lînă...

— Și ce-i cu ea ?

— Nimic, numai că am găsit-o aici ! Asta e neagră, dar uite și albă.

Așot dădu nedumerit din umeri, însă peste o clipă, străfulgerat parcă de un gînd, întrebă :

— Unde ai găsit-o ?

— Colo sus, în tufișuri.

— Ciudat... Doar n-o fi trecut pe aici turma colhozului ?

— Cum să treacă oile prin locurile astea ? !

Era o adevărată enigmă ! Oricum ai fi sucit-o, oricum ai fi învîrtit-o, un lucru apărea limpede : că undeva, prin apropiere, existau oi. Oi domestice, că cele sălbatice au altfel de lînă.

De bucurie, nici nu mai știau ce să facă : să alerge la peșteră și să împărtășească și celorlalți vestea îmbucurătoare, sau să pornească de îndată pe urmele vitelor ?

Dacă le găseau, problema hranei era rezolvată definitiv și perspectiva sumbră a pieirii lor prin foamete va cădea de la sine. Ajungînd la această concluzie, își dădură seama că trebuie să pornească de îndată, fără a pierde o clipă, în căutarea animalelor. Dar încotro s-o ia ?

Așot trecu îndată la acțiune :

— Unde-ai găsit lîna ? În tufișurile acelea ? Ei, haidem ! Am plecat.

— Nu, nu ! Stai puțin, să vezi la ce m-am gîndit ! spuse Aso. Dacă există pe aici fie și o singură oaie, atunci va veni

negreşit la izvor să se adape... Ia să ne uităm dacă nu găsim acolo urme !

Dar în jurul izvorului locul era stîncos, aşa că nu văzură nici un fel de urme. Se duseră ceva mai departe şi cercetară împrejurimile : spre izvor coborau în lanţ tufişuri mărunte în spatele cărora se căsca o văgăună, unde mai stăruia încă zăpada. Iar pe fundul îngust şi mic al acesteia, băieţii descoperiră o potecă bătătorită pe zăpadă de animalele care coborau la apă.

Aso, aplecat asupra urmelor, le cercetă cu atenţie.

— Trei — zise el. Una mare, un miel şi un berbec tînăr...

— Eşti sigur ?

Aso îl privi dojenitor: „Cum să nu cunosc urma de oaie?"...

Într-adevăr, pentru un cioban cu experienţă nu era cine ştie ce mare greutate să afle, după urmele copitelor, ce animale au trecut pe acolo, cîte şi cam de ce vîrstă şi chiar ce mărime aveau.

— Nu cumva o fi halit ursul oile tale ? făcu Aşot.

— Cînd ? Că de-abia acum s-a pripăşit moş Martin aici. Dac-ar fi venit înapoi, l-am fi văzut de mult, iar urmele oilor sînt proaspete. Uită-te şi tu : azi-dimineaţă au coborît la apă, s-au adăpat şi au plecat înapoi. Or fi trăind, ca şi cele sălbatice, în locuri greu de ajuns.

— De bună seamă, altfel cum ar fi scăpat ? Să mergem, Aso, că ard de nerăbdare să aflu ce-i cu oile astea !

Însufleţiţi de noua descoperire, porniră în sus, pe povîrniş, spre tainicul adăpost al animalelor care îşi lăsaseră pe zăpadă urma copitelor.

CAPITOLUL VI

din care se vede unde duce urma oilor

Judecînd după urme, oile se opriseră ici-colo, smulseseră de pe tufe frunzele uscate şi scurmaseră cu copitele lor mici zăpada, lăsînd smocuri de lînă pe crengile ţepoase ale tufişurilor. De obicei, oile nu urcă prea sus : înălţimile sînt ale caprelor. Acum însă urmele lor duceau spre culmi, şi băieţi-

lor le venea tot mai greu să se cațăre după ele. Era limpede că animalele se sălbăticiseră și deprinseseră obiceiurile suratelor lor născute în munți, a căror caracteristică este prevederea.

Cu cît băieții urcau mai sus, cu atît în fața lor zarea se deschidea mai largă. Gîfîind și leoarcă de sudoare, se cățărară pînă sus de tot, ieșind din defileul mic ceva mai jos de mijlocul aripii drepte a munților. Aici urma oilor se pierdea: locul era stîncos și urmele nu se mai vedeau.

Așot se zăpăci.

— Să ne întoarcem — zise el.

Dar Aso zîmbi, îngăduitor.

— Unde să mai mergem, că nu mai este potecă! încercă să-l convingă Așot.

— Ba este — răspunse Aso, mereu zîmbitor. Numai că nu se vede. Ochii tăi nu sînt învățați... Ia-o după mine!

Pentru ciobănaș nu era o taină: poteca exista de vreme ce oile coborau în fiece zi la izvor și apoi se întorceau la „stînă". Mergea hotărît înainte, dar nu pe urmele copitelor, ci căutînd băligarul lăsat ici-colo de animale. Dar uimitor lucru! Semnele nu duceau spre peșterile ce se zăreau întunecate în apropiere, ci mai sus, spre creste!

Urcușul era nespus de greu, însă nu se îndurară să renunțe; în curînd ajunseră pe una dintre cele mai înalte creste ale munților. Din locul acela se vedeau ramificațiile fără sfîrșit ale Micului Caucaz ce coborau spre Arax, ca și partea văii Araratului aparținînd Turciei — acoperită de zăpadă și străjuită de culmile scînteietoare ale muntelui Ararat.

Ce nesfîrșite întinderi, cît spațiu în jur! Dar ei? Lui Așot i se strînse inima și ochii i se umplură de lacrimi. Cînd oare vor răzbi și ei din nou în lumea asta largă? Vor mai scăpa vreodată?

— Ei, să mergem, să mergem! îl grăbea Aso. Se întețește vîntul!

— De mers mergem, dar printre stîncile astea nu există trecători, altfel tata le-ar cunoaște... — mărturisi Așot cu glas tare gîndul ce-l frămînta. Iar dacă există una, această potecă ne-ar putea scoate din defileu! Ia te uită! exclamă el, tulburat de rezultatul neașteptat al raționamentului său.

Ținîndu-se de muchiile stîncii, continua să meargă pe potecuța ce ocolea panta care, de fapt, era un fel de crăpătură adîncă în munte. Probabil că animalele umblau

pe-acolo cu ușurință, totuși agățîndu-se, frecîndu-și coastele de stîncă și lăsînd smocuri de lînă prin tufe. Băieților însă le venea tare greu. Dar cum să li se pară prea greu cînd exista nădejdea că poteca pe care înaintau îi putea scoate din defileu?

Într-un tîrziu răzbiră pînă la curmătura munților, lăsînd în urmă defileul Panterei. Ajunși aici, încremeniră. Le pieri piuitul cînd cercetară cu priviri lacome această lume, nouă pentru ei. Oare, într-adevăr, găsiseră drumul care avea să-i scoată în „lumea largă“?

Cruntă, nemiloasă dezamăgire! Căci poteca nu-i condusese spre ieșirea din defileul Panterei, ci îi mînase în alt defileu, ceva mai mic și închis din toate părțile. De sus vedeau totul ca în palmă, așa că nu mai avea rost să caute „portița“ mult rîvnită...

În fund și pe lături, defileul era străjuit de un brîu roșcat de stînci, iar la mijloc se deschidea o prăpastie la fel cu cea din defileul Panterei. Stîncile abrupte, ba chiar aplecate în afară, păreau cu totul inaccesibile. Nu se zărea nici o potecă! Nu, aici nu exista nici un fel de ieșire!... Băieții se posomorîră și însuflețirea de pînă atunci li se risipi fără urmă. Stăteau pe pietre și încercau simțămîntul pe care îl încearcă probabil orice drumeț în pustiu cînd, chinuit de sete, grăbește pasul spre o oază, dar deodată se convinge că totul n-a fost decît un miraj...

Totuși, trista întîmplare avea și ceva liniștitor, și anume certitudinea că în acest defileu existau trei oi! Și băieții nu uitaseră încă zilele negre cînd ei, șase făpturi, împreună cu Boinah, „se așezau la masă“, avînd ca felul întîi, doi și trei o păsărică ceva mai mare decît o vrabie! Dacă găseau oile, se puteau socoti aproape salvați.

Și optimismul, care îi părăsise, le umplu din nou inima; plini de speranțe, băieții intrară în defileu.

Dar ce defileu era acesta?

Multe defileuri ca acesta se întîlnesc în ramificațiile Micului Caucaz, însă pereții lor înalți le ascund de privirile oamenilor. Era mai mic, însă mult mai frumos decît cel al Panterei. Deasupra unor pășuni mici năpădite de ierburi înalte și tufișuri rare atîrnau din trei laturi zidurile de piatră ale stîncilor, iar pe alocuri se zăreau, întunecate, gurile peșterilor. Și ce pășuni minunate! Ce adăposturi minunate!... Nu erau de loc de lepădat locurile pe care oile și le aleseseră

drept adăpost, semn că nu sînt chiar atît de proaste pe cît le socotesc oamenii...

Băieţii îşi dădeau perfect de limpede seama cum puteau trăi animalele pe acele meleaguri aspre şi pline de primejdii. Pe povîrnişurile sudice, ferite de vînturi năprasnice, stîncile răsfrîngeau atît de viu razele soarelui, încît zăpada nu dăinuia acolo. Era o minunată păşune de iarnă !...

Coborîră cu grijă pe cărăruia ce şerpuia pe cornişa muntelui. Aveau toate indiciile că oile hălăduiau acolo, dovadă iarba uscată, smulsă şi bătătorită pe alocuri, precum şi băligarul lăsat la fiece pas.

Dar cum se făcea oare că acest defileu era aproape la fel cu cel al Panterei, de asemenea înconjurat de munţi de nestrăbătut ?

În caracterul şi structura munţilor şi defileurilor din Armenia există o uimitoare uniformitate. Toţi munţii vulcanici, cu vîrfurile lor conice ca nişte căpăţîni de zahăr, seamănă foarte bine unii cu alţii. Ai zice că au fost cioplіţi de mîna aceluiaşi meşter, dintr-un trunchi gigantic. Numai dimensiunile lor diferă.

Cine a fost în Zanghezur a observat, desigur, că toate stîncile au vîrfurile ascuţite şi că cea mai mare parte dintre ele poartă „căciuli de piatră“ care le fac să semene cu nişte ciuperci uriaşe. Ceea ce înseamnă că rocile din care sînt alcătuite (poroase, sfărîmicioase) au aceeaşi origine ca şi cele care formează aceste stînci. Sau, de pildă, să luăm porţiunea Micului Caucaz care se ridică în faţa Araratului şi se întinde dincolo de Erevan, pînă în Azerbaidjan. În virtutea aceloraşi condiţii naturale, toate defileurile acestui lanţ muntos care privesc spre miazăzi se asemănau foarte bine între ele. În cea mai mare parte sînt înconjurate de munţi calcaroşi. La fel de uniforme sînt şi crestele pantelor nordice ale lanţului muntos.

Aşadar, defileul Panterei şi Tîrla (cum botezară băieţii micul defileu al oilor) semănau foarte mult.

Cînd coborîră, Aso găsi repede locul unde se aflau oile. De astă dată el mergea înainte, iar Aşot în urma lui. Precum vedem, se schimbaseră rolurile...

Străbătură o vîlcea cu iarbă bogată ce le ajungea aproape pînă la umăr şi dădură, în celălalt capăt al ei, de poteca bătătorită de animale, care trebuia să-i ducă neapărat la adăpostul oilor. Într-adevăr, ajunseră curînd lîngă o peşteră cu intrarea rotundă şi îngustă, din care răzbea pînă afară

miros de stînă. După ce zăboviră o clipă, nehotărîţi, Aşot şi Aso îşi luară inima în dinţi şi trecură pragul. În peşteră stăruia un întuneric aproape desăvîrşit. Pustiu : nu se zărea nici o fiinţă vie. Adîncă dar scundă, grota avea în fund o muchie ieşită în afară ce adăpostea o firidă rotundă. Dar şi această firidă, apărată de aerul rece, era pustie, deşi stratul gros de băligar de pe jos dovedea că oile înnoptau acolo.

— Acum e limpede — spuse Aso.

— Ce e limpede ?

— Că oile sînt la ele acasă...

Lui Aşot îi luciră dinţii albi în întuneric :

— Păi de, ce să stea tocmai aici ?

— Cum de ce ? Dacă iarna rămîn afară, în ger, le poate degera punga cu grăsime de sub coadă. Într-o peşteră ca asta însă, şi omul ar putea să aştepte venirea primăverii fără să păţească nimic.

Ieşiră afară şi, mijind ochii, începură să cerceteze împrejurimile.

— Tot nu pricep unde au putut să dispară !

— Se ascund undeva, prin iarbă — zise Aso. Ia vino-ncoa'...

Se cocoţase pe o ieşitură a stîncii înalte şi conice, de unde păşunea se vedea ca în palmă.

— Uite-le ! Uite-le ! Acolo sînt ! şopti Aso repede, zărind oile într-un loc plin de scaieţi, ceva mai jos de potecă.

Chiar să nu fi avut ochi de vultur, tot ai fi desluşit spinarea sură a oii, ce se contura clar pe fondul galben al ierbii. Alături de ea, Aşot zări alte două oi albe — una cu corniţe strîmbe, cealaltă fără corniţe şi cu cap mic.

Probabil că şi animalele îi văzuseră, căci, asemenea suratelor lor sălbatice, încremeniră locului, socotind că astfel nu vor fi zărite. Dar cînd înţeleseră că oamenii se uită la ele, plesniră din cozile groase şi o apucară la stînga, singura ieşire din defileu.

Aşadar, Aso avusese dreptate, acolo, lîngă izvor, cînd ghicise numărul : într-adevăr, era o singură oaie mare, un miel de vreo şapte-opt luni şi un berbec tînăr.

— Văleu, dar asta-i Negruţa noastră !... Negruţa ! Negruţa ! Negruţa ! Bîrr-bîrr-bîrr, Negruţa ! prinse să strige ciobănaşul.

Oaia sură care alerga în urma celorlalte, auzindu-şi numele aproape uitat, se opri deodată, privi în urmă şi behăi jalnic. Se opri şi berbecul cel tînăr, însă ceva mai departe, la mij-

locul potecii stîncoase, ca la nevoie să poată fugi. Iar mielul, din cîteva salturi ușoare, sări peste muchia muntelui care despărțea Tîrla de defileul Panterei și se mulțumi să-și ițească de acolo căpșorul mic și rotund. Părea uimit de purtarea mamă-si, care nu fugea de aceste ființe înspăimîntătoare, cu două picioare.

Negruța porni după copiii ei. Nu alerga, ci mergea încet, liniștit.

— Ce-i cu Negruța asta? Și de unde o cunoști? se miră Așot.

Era adînc tulburat: trei oi! Însemna salvarea lor! N-au să mai moară de foame. Numai să le prindă!

— Negruța este de la ferma noastră. Anul trecut, în aprilie, cînd ne-am întors cu oile de la pășunatul de iarnă în stepa mugană, oița asta s-a desprins de turmă și, împreună cu ea, a mai tulit-o un miel de patru luni. Cînd sînt duși de la deal la munte, mieii nu se despart de mamele lor. Tata și cu mine am chemat cîinii și am pornit în căutarea lor, dar degeaba le-am căutat noi, că nu le-am mai găsit. Ni s-a părut ciudat de tot, că, dacă le mînca lupul, ar fi rămas oscioarele... Și cînd colo, poftim unde era dumneaei! Cui să-i dea prin gînd s-o caute aici! Bîrr-bîrr-bîrr! își chemă din nou ciobănașul oaia, scoțînd niște sunete la auzul cărora un om neobișnuit cu ele s-ar fi simțit cuprins de groază.

Negruța însă cunoștea sunetele și le înțelese așa cum trebuie. Cine știe, poate că în mintea ei încețoșată se trezise plăcuta amintire a forfotei vesele de la fermă, a miilor de surate cu care păscuse atît de liniștită și ferită de primejdii pe pășunile din munți!...

— Bine, dar cum de-a nimerit ea aici? Și de unde pînă unde mai are un pui? întrebă Așot.

Ciobănașul zîmbi, atît de naiv i se părea „învățatul" său prieten.

— Să vezi cum cred eu că s-a întîmplat. Cînd s-a desprins de turmă, Negruța s-o fi întîlnit cu caprele sălbatice și, fără să se dumerească cum și ce, a pornit-o pe urma lor. Oile, după cum știi și tu, sînt cam neroade și nu o dată se iau ca proastele chiar și după lup... Caprele au fugit în defileul Panterei. A stat Negruța cu ele cît a stat pe pășunile lor bogate, a păscut în voie, iar spre iarnă s-a sălbăticit într-atît, încît a fost în stare să-și poarte singură de grijă...

— Bravo, Aso ! zise Aşot, mulţumit de lămuririle ciobănaşului. Diseară să le povesteşti şi celorlalţi...

Aso zîmbi stingher şi schimbă vorba.

— Să vezi ce-au să mai caşte ochii mari la fermă cînd o să le-o ducem înapoi pe Negruţa, ba şi cu doi miei după ea !

— Cum să le-o ducem ? Dar noi ce-o să mîncăm ?

Aso tăcu îndelung înainte de a spune :

— Nu, mie n-o să mi se ridice mîna...

— Cine spune s-o omori tu ? O omor eu...

— Nici tu n-ai să faci asta — şopti ciobănaşul.

— De ce ?

— Nu vezi ? Azi-mîine mai fată un miel. I-atîrnă burta pînă la pămînt, de-abia mai umblă !

— Va să zică o să avem şi un miel ?

Se simţi cuprins de o veselie fără margini, încît ar fi jucat dacă n-ar fi socotit că nu este de demnitatea unui şef. „Bine — chibzui în sinea lui. Pe Negruţa s-o lăsăm deocamdată în pace, rezervă pentru zile grele. Ceilalţi doi ne-ajung pentru o lună. Şi-apoi, mai e şi laptele"... Cît de bucuros îşi făcea socoteala în minte, nerăbdător să vadă cum va proceda Aso ca să pună mîna pe o pradă atît de bogată.

Ciobănaşul mergea agale înainte, scoţînd sunete ştiute numai de oi, sunete care-i dădeau de înţeles Negruţei că n-are de ce să se teamă, că nu trebuie să fugă. De altfel, oaia nici nu mai încerca să se ascundă. Îşi vedea încet de drum, dar cu pas şovăielnic parcă : sunetele cu care o îmbia Aso o tulburaseră. Ce să facă ? Să se supună chemărilor fostului stăpîn, sau să se ducă la copiii ei ?

Învinse instinctul matern : Negruţa porni hotărîtă înainte, şi chemările lui Aso se dovediră neputincioase. Atunci ciobănaşul se gîndi să recurgă la un mijloc mai sigur. Se aşeză pe o piatră, îşi scoase fluierul de la brîu şi începu să-i zică un cîntecel ciobănesc „vrăjit". Este un cîntec care opreşte în loc turme întregi ; animalele încremenesc auzind „ciabanbaiati", cum i se spune în munţi acestui duios cîntec al ciobanilor.

Fluierul lui Aso scotea nişte sunete atît de înduioşătoare, că ar fi plîns şi pietrele să fi avut inimă :

Hei, voi, mioare, sure oiţe,
Tu, părăsita mea turmă...

Negruța se opri din nou, behăi a jale, se întoarse și făcu cîțiva pași spre Aso. Apoi iar se opri, însă ciobănașul, cîntînd într-una, îi ieși încetinel în întîmpinare. Cînd pricepu ce se întîmplă, Negruța tresări, se dădu înapoi și se grăbi spre puii ei.

— Ce ne facem, Aso ? se nelinişti Aşot. Nu avem altă cale. Dacă ne întoarcem pe poteca pe care am venit, oile or să fugă în defileul Panterei, și-acolo le pîndesc zeci de primejdii... Cine știe ce li se poate întîmpla oițelor ?

Băieții se fîstîciră de-a binelea. Și cum stăteau ei așa și se gîndeau, numai ce se iviră deodată doi vulturi uriași, care se și năpustiră asupra oilor, vrînd să fure mielul. Berbecul și mielul, înnebuniți de groază, fugiră înapoi, însă dînd peste băieți, cotiră într-o parte și o porniră în goană la vale, în defileu. Pe urmele lor se năpusti și oaia sură.

— Dacă fiarele le simt mirosul, la noapte vin și le mănîncă... Ce-i de făcut ? întrebă Aso, cu glas rugător.

— Ce ?... Ce ?... repetă stingherit Aşot. Uite ce — găsi el repede soluția — să aprindem pe porțiunea cea mai îngustă a potecii un foc...

Și se repeziră la peșteră, după jar. Cînd să plece înapoi, Aso îl convinse pe Aşot să rămînă acasă.

— Aprind eu focul și singur. Tu nu veni ! Stai și odihnește-te — rosti el, blînd, însă hotărît.

Al doilea drum fu mai greu pentru ciobănaș, dar în curînd o flacără puternică izbucni la intrarea în defileul unde se ascunsese Negruța. Și berbecul, și mielul se speriară de foc. În schimb, asupra Negruței flăcările făcură cu totul altă impresie : focurile pe care le aprindeau noaptea ciobanii erau dragi inimii ei. Iar acum aproape că nu se mai temea de băiat.

Cum se face că pantera, care rătăcise cîteva săptămîni prin împrejurimi, nu se atinsese de oi ?

Cine știe ?! Uneori se întîmplă, în mod excepțional, desigur, și cazuri ca acesta. Așa, de pildă, în Asia Centrală, niște vînători au găsit o rață care locuia, cu toți bobocii ei, în vizuina unei vulpi împreună cu... stăpîna vizuinii ! Ciudată vecinătate, nu ?

În cazul de față, lucrurile au stat pesemne cu totul altfel. Jivina flămîndă nu s-a întîlnit cu oile, Tîrla fiind despărțită de defileul Panterei printr-un perete de munte. Judecînd

după toate semnele, fiara nu a trecut niciodată dincolo de acest zid. E drept că oile intrau în fiecare zi în defileul Panterei, să se adape, dar între defileul pe unde urcau ele şi defileul Panterei se afla o creastă lungă şi înaltă. Drumul lor cobora deci într-o văgăună, şi pantera probabil că nu le-a observat.

În afară de aceasta, sălbăticiunile, şi mai ales panterele, îşi petrec ziua dormind în adăposturile lor. Ies la vînătoare numai noaptea, în timp ce oile, în virtutea vechilor deprinderi dobîndite în vecinătatea omului, se strîng seara la stînă, unde moţăie pînă în zori, iar în zori, cînd pantera se ascunde în bîrlogul ei, oile ies la păscut. Poate că şi această împrejurare le-a ajutat să scape de o întîlnire neplăcută.

Pe de altă parte, deşi ar părea uimitor, pantera putea să nu se atingă de oi chiar dacă ele i-ar fi ieşit în cale. Da, da! Le-ar fi atacat, poate, dacă, ieşind din vizuină, ar fi dat peste oile sălbăticite în timp ce păşteau sau se adăpau. Dar să gonească pe urmele lor... Nu, nici măcar pe Negruţa n-ar fi putut-o ajunge din urmă, cu atît mai puţin pe puii ei, care, de cînd se născuseră, îşi însuşiseră deprinderile caprelor sălbatice... De ce? Doar se ştie că pantera e în stare să facă salturi de 5—6 metri. Da, sare admirabil. În schimb, de alergat aleargă prost. Toate animalele din neamul felinelor — leul, tigrul, pantera, rîsul şi chiar pisica — aleargă prost.

Despre leu se spune c-ar fi mărinimos. Cînd se năpusteşte asupra prăzii pe care a ochit-o şi dă greş, n-o mai urmăreşte: „îi dăruieşte viaţa". Ce fel de mărinimie o mai fi şi asta, cînd ştiut este că orice animal ar prinde el, l-ar sfîşia şi l-ar înghiţi pe dată?! Dar dacă face un salt sau două fără sorţi de izbîndă, atît leul cît şi rubedeniile lui — tigrul şi pantera — obosesc şi, dezamăgiţi, se culcă la pămînt, îşi privesc lacom prada care le-a scăpat şi, înfuriaţi, biciuiesc pămîntul cu coada.

Aşa şi pantera. Veacuri de-a rîndul s-a obişnuit să-şi atace victimele din vizuină, nu să fugă după ele. De altfel îi vine şi greu, căci nu are „ghete" trainice ca Negruţa. Pantera este desculţă. Are talpa labelor moale, fără apărătoare. Cum să alerge pe povîrnişurile presărate cu pietre ascuţite ale defileului?

Iată încă un motiv datorită căruia, deşi trăiau în preajma unui vecin atît de înfricoşător, oile au scăpat cu viaţă.

din care se vede ce s-a mai petrecut în ziua aceea atît de bogată în evenimente

Dacă ziua din ajun fusese plină de necazuri mari, în schimb cea de azi le pregătise daruri atît de frumoase, încît toate supărările pricinuite de hoţomanul de urs mai-mai că fură în curînd date uitării.

Prima lor grijă era să prindă oile sălbăticite.

— Măi, ce noroc pe capul nostru! Să ne vină şaşlîkurile pe picioruşele lor pînă aici — zicea Gaghik, frecîndu-şi vesel mîinile şi aşteptînd nerăbdător ceasul fericit cînd „magazia" aflată în paza lui se va umple iar cu alimente.

— Dar unde a fugit Aso? Unde a dus jarul? De ce a plecat singur? întrebă Şuşik, neliniştită.

Aşot zîmbi, şiret:

— Aso s-a dus să facă foc la stînă, că de-acum înainte va fi cioban la ferma noastră!

— Ce fermă, ce nefermă! Nu vreau s-aud nimic! O să le prindem şi o să le tăiem... — protestă Gaghik.

Aşteptau cu nerăbdare întoarcerea ciobănaşului, pentru că numai el putea găsi mijlocul să prindă oile. Cînd, în sfîrşit, se întoarse, faţa îi strălucea, iar ochii negri îi scînteiau.

— Dacă sînt fiare în defileu, apoi de Negruţa nu se apropie ele! Ia uitaţi-vă! şi Aso, mulţumit de munca sa, arătă spre vîrful stîncii.

Acolo se înălţa fumul focului aprins de el.

— Ei, dar acum, de vreme ce, după mine, unul, oile tale s-au mai liniştit, n-ar fi bine să le prindem? întrebă Aşot.

Aso zîmbi.

— Nu — spuse el. Aşa nu se poate. Mai întîi să le îmblînzim, să capete încredere, să nu le mai fie frică de om. Dar pentru asta se cere timp...

Aşot şi Gaghik se întunecară pe loc.

— Şi eu care nădăjduiam să facem chiar diseară nişte haş [1] din cornițele şi picioruşele lor! îşi mărturisi Gaghik pricina întristării. Ei, Aso, Aso, nu se cade să-i vorbeşti flămîndului de răbdare!

---

[1] Supă din măruntaie şi zgîrciuri.

Dar ce să-i faci! Dacă trebuie, au să mai rabde. Numai să fie siguri c-au să le prindă...

— Pînă una alta, să încercăm să omorîm o capră — propuse Aşot. În timpul nunţilor, sînt mai puţin prevăzătoare.

— Tot n-au să ne lase să ne apropiem de ele — se încumetă Aso să-l domolească, deoarece fusese martor la atîtea nunţi! Chiar dac-ar fi să dăm peste o capră — adăugă el — asta nu-i cu putinţă decît în peşterile adînci, unde se ascund ziua...

— Da! Iar dacă le prindem în peşteri, ale noastre sînt! zise Aşot, sigur de el, şi se ridică.

Băieţii ieşiră din peşteră. Şuşik cu Sarkis îi urmară, chipurile că se duc să caute poame.

— Aşot, bagă de seamă cînd arunci suliţa, să n-o nimereşti în ochi, că orbeşte! rosti serios nevoie mare Gaghik.

— Cine? întrebă Aşot, ridicînd nedumerit din sprîncene.

— Capra, cine alta!... Şi ce te caţări acolo sus? Nu ştii că e mai uşor să cobori?

Da, de coborît era mult mai uşor, Aşot ştia acest lucru, dar mai ştia că nu poate găsi capre decît în crăpăturile stîncilor şi în peşterile aflate pe clinele de sus.

— Aşot, mi-e frică! Dacă stă ursul acolo, în dosul bolovanilor? şopti Şuşik.

Fie datorită vorbelor fetei, fie că îşi amintise că merg pe urmele proaspete ale ursului, un lucru e sigur: copiii deveniră deodată mai gravi, iar Aşot le porunci să fie cît mai prevăzători.

Se urcară în vîrful stîncii ce se afla deasupra peşterii pustnicului şi se întinseră pe pămîntul uscat. Apoi, tîrîndu-se fără zgomot, răzbiră pînă într-un loc de unde se vedea şi partea de jos a defileului Panterei, cu Grădina Strugurilor, şi crestele răsăritene ale lanţului muntos pe unde trecea poteca Dracului. De acolo de sus trebuiau să cerceteze bine toate împrejurimile şi numai după aceea să pornească mai departe. Cine ştie, dacă se ivea iar fiara? Pe neaşteptate însă zăriră, în loc de panteră, tocmai vietăţile pentru care îşi pregătiseră suliţele. De pe creasta din faţă auziră nişte sunete clare, seci: se luptau ţapii, luîndu-se în coarne. Ceva mai la o parte păşteau caprele...

Aso, care avea un ochi foarte ager, speriat, îl trase pe Aşot de pulpană:

— Căciula ta!...

Ţapii se luptau cînd dîndu-se înapoi, cînd năpustindu-se ca turbaţi unul asupra altuia. Şi, într-adevăr, în coarnele unuia din ei stătea înfiptă căciula lui Aşot! Băiatul clătină din cap şi zîmbi: nu-i pentru cine se pregăteşte, ci pentru cine se nimereşte!

Copiii, neclintiţi, urmăriră încăierarea ţapilor; fiecare dorea din tot sufletul ca măcar unul dintre adversari să fie învins şi să cadă la pămînt cu capul spart. Dar natura a înzestrat aceste animale cu ţeste tari ca plumbul, în stare să reziste celor mai crîncene încleştări, aşa cum, de altfel, rezistă toamnă de toamnă. Ce lovituri năprasnice, şi totuşi nici unul din rivali nu păţea nimic!

Avea dreptate vînătorul Aram cînd spunea că defileul Panterei este cel mai sigur loc pentru ţapi, un loc unde nimeni nu-i tulbură! Caprele fată prin crăpăturile munţilor, unde nu poate răzbate picior de om, prin peşteri şi grote. Acolo îşi adăpostesc şi îşi cresc ele iezii drăgălaşi.

Dar chiar şi în locurile acestea inaccesibile părea că se dă o luptă surdă, cumplită, căci şi aici cel mai puternic pătrundea pentru a-i nimici şi a-i mînca pe cei mai slabi.

Aşa şi acum. Tocmai cînd ţapii, în focul vrajbei lor, se pocneau mai cu foc cap în cap, primejdia se strecură neauzită în defileul Panterei, atîrnînd asupra lor: pe una din cornişele de sus ale muntelui scînteie în soare spinarea pestriţă a pisicii uriaşe şi străluciră doi colţi albi. Făcîndu-şi vînt cu labele-i grele, înarmate cu gheare ascuţite, fiara căzu ca trăsnetul peste ţapii care uitaseră de tot ce e pe lume.

Cuprinse de panică, caprele se bulucira spre ieşirea din defileu, iar în urma lor porni şi ţapul cu căciula în coarne. Celălalt se prăbuşise sub greutatea panterei...

Şuşik, cu un strigăt slab, se dădu înapoi: nu putea să îndure priveliştea. Sarkis se îngălbeni şi vru să strige, dar Aşot, într-o clipă, îi astupă gura cu palma, îl trase înapoi şi-l sili să treacă de cealaltă parte a stîncii.

— Stai aici şi nu crîcni! se oţărî el, furios, căci ştia din experienţă că toţi fricoşii se potolesc îndată cînd sînt ameninţaţi.

Gîfîind, Aşot se întoarse, o duse şi pe Şuşik mai la o parte şi se alătură din nou tovarăşilor săi. Lipiţi de pămînt, urmăreau toţi trei drama ce se desfăşura sub ochii lor. Pantera

doborîse ţapul la pămînt, îşi înfipsese colţii ascuţiţi în gîtlejul lui şi începuse să-l devoreze, mîrîind şi lovind pămîntul cu coada-i lungă.

Băieţii, pitiţi în spatele tufişurilor, nu-şi mai luau ochii de la dezgustătorul „praznic" al animalului de pradă, nădăjduind în sinea lor că, după ce se va sătura, le va lăsa şi lor o bucăţică. Degeaba se ascunseseră ei, căci pantera îi simţise de mult. Fără să-l vadă, ea ştia că omul este pe aproape, după mirosul şi şoapta lui. Totuşi pantera se numără printre acele fiare sălbatice, rare, de altfel, care nu-l ştiu de frică şi care sînt în stare să-şi omoare victima chiar în prezenţa lui. Trăgînd din cînd în cînd cu coada ochiului spre tufa unde stăteau pitiţi băieţii, îşi vedea în tihnă de treabă, desfătîndu-se cu prada ei.

Gaghik nu-şi mai lua privirile de la maxilarele panterei, visînd la şaşlîkul pe care îl va frige din ficatul ţapului. Numai că socoteala de acasă nu se potriveşte cu cea din tîrg... Căci pantera, întocmai ca şi lupul şi ca şi multe alte fiare de pradă, mănîncă în primul rînd ficatul şi inima victimei sale.

Într-un tîrziu, fiara se sătură. Se ridică alene şi, lingîndu-şi mustăţile, se îndreptă spre una din cutele munţilor, să-şi caute vreo peşteră unde să doarmă liniştită, după o masă atît de copioasă.

Paralizaţi de spaimă, băieţii încremeniseră în tufişuri. Nici nu îndrăzneau să se mişte !

Ziua era caldă, zăpada se topea repede, dezgolind — pentru a cîta oară ? — clinele sudice, iar copiii, lungiţi pe pămîntul încălzit de soare şi moleşiţi de razele lui calde, ar fi adormit dacă n-ar fi fost spaima pe care o trăiseră şi care îi ţinea cu nervii încordaţi.

Dar nu numai spaima, îi mai tulbura şi gîndul la prada panterei, aflată atît de aproape de ei. Ce noroc ! Porniseră după capre, fără a nutri vreo speranţă, şi iată că aveau dinainte un ţap uriaş ! Unde mai pui că e doar la vreo două sute de paşi de adăpostul lor !

Pofteşte de-l convinge pe superstiţiosul de Aso că nu există soartă, că toate fenomenele sînt explicabile şi interdependente. Ciobănaşul o să le-o întoarcă numaidecît, repetînd vorbele lui tată-său, care pretinde că sînt zile norocoase şi zile fără de noroc.

Rămaseră mult timp acolo, în tufişuri, fără să scoată un cuvînt, gîndindu-se cu toţii şi retrăind spaima pe care o încercaseră văzînd fiara şi asistînd la năprasnica moarte a ţapului.

Într-un tîrziu, Gaghik îi şopti lui Aso la ureche:

— Ia saltă capul şi vezi, ţapul mai e la locul lui sau l-a luat pantera cu ea? Hai, uită-te, nu-ţi fie teamă, că doar sînt lîngă tine!...

Aso se ridică un pic şi privi:

— Da, e la locul lui... Aoleu, Aşot, uite un vultur! Vrea să-l înşface... Cîş! Cîş!

Aso aruncă o piatră şi vulturul se înălţă încet, în silă, pe vîrful stîncii.

— N-ar fi bine să ne ducem să adunăm ce-a mai rămas din ţap? zise Gaghik, luîndu-şi inima în dinţi.

Ţapul acela sfîşiat, care zăcea atît de aproape de ei, nu le dădea pace. Dar Aşot se temea să nu se întoarcă pantera, aşa că stătea la îndoială.

— Păi dacă pantera face ca lupul? întrebă Aso. Că lupul, cînd e sătul, se culcă undeva şi doarme...

Aşot tăcu. Prea se socotea vinovat de multe necazuri. Îi era teamă să nu se întîmple ceva şi mai şi din cauza lui. Treptat însă, mai prinseră curaj, aşa că nu se sfiiră să vorbească cu glas ceva mai tărişor.

— Orice-ai spune, Aşot, trebuie să luăm ţapul chiar acum! rosti Gaghik, hotărît. Duceţi-vă şi aduceţi-l pînă nu-l sfîşie vulturii! Restul, lăsaţi în seama mea.

Auzindu-l, Şuşik, care nu-şi venise încă în fire, nu se putu stăpîni să nu pufnească: ştia mai bine ca toţi ce înseamnă în limba lui Gaghik „restul"!

Probabil că pînă la urmă nu s-ar fi hotărît ei să se ducă după ţap, dacă Aso nu şi-ar fi amintit de vorbele fetiţei rostite într-una din zile: „Tare aş mai mînca puţină carne... De atîta timp n-am mai pus gura! spusese ea ca un copil. Voi mă hrăniţi cu scîrbele astea de lilieci!"...

Aso se ridică fără un cuvînt, iar Aşot îşi luă suliţa. Amîndoi erau serioşi, cum sînt de obicei oamenii în clipele de grea cumpănă. În schimb, Gaghik, în strădania lui de a-şi alunga frica, devenise limbut. Aşot, văzîndu-l că tremura de spaimă, vru să-l scoată din încurcătură. Ştia că, oricît s-ar fi temut Gaghik, de ambiţios ce era n-o să accepte să rămînă mai prejos... Dar oare era necesar?

— Ascultă, Gaghik — spuse el — du-te acasă, aţîţă focul, pregăteşte vasele, frigarea... Noi, cum sosim, ne apucăm de gătit. Ei ? Ce-ai încremenit ?

— Cum o să vă duceţi fără mine ? se nelinişti Gaghik. Păi dacă se întoarce pantera ?

— Lasă că ne-om descurca noi într-un fel ! zîmbi Aşot.

Aşa că Gaghik, bucuros nevoie mare, se supuse voinţei lui Aşot. Ţinînd în mîini, ca pe nişte torţe, beţele aprinse, Aşot şi Aso se ridicară în picioare pe muchia stîncii, de unde vedeau coarnele uriaşe ale ţapului sfîşiat de panteră. Fiara îi mîncase ficatul, inima şi pulpele, lăsînd probabil restul pentru „cină". Aso apucă ţapul de coarne, cu gîndul să-l tragă după el. Dar Aşot îl opri :

— Nu aşa ! Vrei să se ia pantera pe urmele noastre ?

Înşfăcă toporul, reteză părţile sfîşiate de panteră, iar pe cele de care fiara nu se atinsese — capul, pieptul şi coastele — şi le puse pe umeri, apoi îi arătă prin semne lui Aso să şteargă urmele cu foc şi fum.

Cei doi băieţi mergeau cu inima cît un purice şi priveau mereu înapoi : nu cumva i-a simţit pantera şi a pornit-o pe urmele lor ? Dar totodată erau fericiţi : transportau în peşteră o jumătate de ţap !... Aşot se cocoşase sub greutatea pe care o ducea ! Aso ştergea cu grijă urmele, ţinînd în mînă o torţă ce ardea cu flacără mare. Măsură de prevedere cum nu se poate mai nimerită, căci primejdia se apropie. Dar nu de unde se aşteptau copiii...

Nu apucară bine să ajungă la peşteră, că de undeva de sus răzbi pînă la ei un urlet înfricoşător şi o dihanie cafenie se rostogoli pe povîrniş în jos, strivind tufişurile şi zvîrlind zăpada şi pietrele.

— Aso, ridică băţul aprins ! Flutură-l ! ţipă Aşot, zvîrlind povara de pe umeri.

Dar în clipa următoare, ursul era lîngă el ! Îl înhăţă de pulpană, îl aruncă într-un troian şi, fără să se uite nici la el, nici la carne, se năpusti la vale, urlînd asurzitor. Uneori se oprea, se ridica în două labe, ţopăia, făcea tumbe, se strîngea ghem cu capul între labele dinapoi şi, rotund ca o minge, o pornea de-a dura. Era beat şi blînd. Căci uneori şi beţivii sînt blajini !... Cine nu ştie în Aighedzor că omului care bea prea mult must şi-apoi mănîncă struguri cu nemiluita începe să-i fiarbă mustul în burtă ?...

— Ce ne facem ? şopti Aso, rotind deasupra capului băţul aprins.

Pălise şi-i tremurau picioarele. Şi Aşot era la fel de speriat, deşi pricepuse din felul de a se purta al ursului şi după mirosul puternic de vin pe care-l lăsase în urmă-i că moş Martin trăsese zdravăn la măsea. Altfel n-ar fi uitat că prevederea este prima însuşire a urşilor, nici că-l paşte primejdia.

— Stai niţel! Să-l mai speriem... Să dau foc la iarbă! zise Aşot.

Adunară iarbă uscată şi scaieţi şi le dădură foc, apoi Aşot luă un şomoiog de iarbă, îl legă de suliţa sa şi-l aprinse.

Ursul, obosit pare-se de atîta săltat, şedea ceva mai la vale şi mormăia, clătinînd din cap. Aşot urlă: „Ho-ho-ho!" şi azvîrli spre el suliţa arzîndă. Cu un răget disperat, dihania o rupse la fugă, lăsînd un iz puternic de păr pîrlit care răzbi pînă la ei.

— Şi-acum fugi! Fugi şi nu te uita înapoi! îi strigă Aşot din urmă.

Ridicîndu-şi prada, toporul şi torţele, băieţii grăbiră pasul spre peştera lor.

— O, aţi adus! Aţi adus ţapul! se bucură Şuşik. Dar cine urla acolo?

— Nimeni. Aţîţă mai bine focul!...

Lîngă vatra lor se afla o jumătate de ţap, un morman de carne. Să crezi că, în fine, le zîmbise şi lor norocul... Totuşi, cel mai curajos dintre copii era neliniştit, preocupat de un gînd, şi în fiece clipă privea spre uşă de parcă aştepta ceva.

Gaghik, văzînd atîta carne, uitase de toate spaimele sale. Cioplea beţe pentru frigărui şi înfigea în ele bucăţele mici de carne.

— Nu vă spuneam eu că pînă la urmă totul o să fie bine? sporovăia el. Să vedeţi voi ce haş vă fac eu din cap şi din picioare! O să vă lingeţi degetele! Aso, ia taie capul şi ţine-l puţin deasupra focului, să-l pîrlim... Oh-oh-oh! Asta trai şi viaţă pe noi!

Din nou răsună sub bolţile peşterii rîsul, şi din nou chipurile copiilor fură luminate de zîmbete: se înfiripară iar discuţii însufleţite, întrerupte de exclamaţiile entuziaste ale lui Gaghik, care scotea de pe frigărui bucăţelele bine rumenite.

din care se vede că norocul şi nenorocul sînt
fraţi buni

Da, în ziua aceea norocul le zîmbise. Cînd emoţia li se mai potoli, îşi dădură seama că, de fapt, bucuria lor nu era o bucurie adevărată, întrucît, dacă într-o anumită măsură situaţia li se mai îmbunătăţise, în schimb se şi înrăutăţea totodată. Ce-i drept, ştiau că cel puţin două săptămîni nu vor mai flămînzi şi vor putea răbda pînă cînd Aso va aduce de la stînă, cu ajutorul fluierului, „turma" supusă lui. Aveau sare şi apă, să ajungă pentru un sat întreg! Deci aveau lucruri la care nici măcar să viseze nu se încumetaseră cînd nimeriseră în defileul Panterei. Dar cum puteau să uite că, în vecinătatea lor, trăiesc două fiare cumplite? Bine zic cei din Aighedzor cînd zic că norocul şi nenorocul sînt fraţi buni!

Da, au avut noroc în ziua aceasta! Noroc cu carul! Dar oare în apropierea adăpostului lor nu rătăceşte cumva pantera? Pantera, care va veni, va vedea că prada a dispărut, se va înfuria şi-l va pîndi pe unul dintre ei... Unde a stat pînă acum? De unde a apărut? Dar ursul? S-au înşelat, aşadar, crezînd că ursul a plecat din defileu! Sau poate că s-a dus să-şi caute un adăpost pentru iarnă, însă, negăsind nimic potrivit, s-a întors?

Ştiau din auzite că ursul nu atacă oameni. Dar cine s-o pornească după apă la un izvor în vecinătatea căruia rătăceşte ursul? Îţi trece şi sete şi tot la gîndul ăsta! Iar dacă ştii că printre stînci se plimbă o panteră, cu ce inimă te mai duci într-acolo să îmblînzeşti nişte oi?

Stînd de vorbă despre aceste lucruri, ajunseră la concluzia că, de fapt, erau lipsiţi de toate bunurile lor: şi de sare, şi de apă, şi de oi. Se bucuraseră prea devreme şi prea devreme socotiseră că vor putea trăi în tihnă pînă la venirea primăverii! Fiarele îi vor ţine prizonieri în peşteră, hrana se va sfîrşi curînd şi, fără sare, aveau să înnebunească. Vor fi nevoiţi să topească iar zăpadă ca să obţină apă, iar în apa asta „filtrată" nu există nici un firişor de sare!

Da, oricum ai suci-o, oricum ai învîrti-o, problema numărul 1 era cum să omoare sau cum să alunge fiarele din defileu!

Aşot fu de părere c-ar trebui să aprindă cît mai multe focuri, iar ei, înarmaţi cu beţe aprinse şi înşiraţi în monom, ţipînd şi făcînd zgomot, să treacă de pe clina dreaptă a muntelui în stînga; astfel vor speria fiarele şi le vor goni spre ieşirea din defileu, silindu-le să plece.

Planul lui era interesant, însă Gaghik îl spulberă, arătînd, plin de bunăvoinţă, că la această grandioasă manifestare nu puteau participa decît trei persoane. Aşadar, nici vorbă de monom!

Se sfătuiră ei cît se sfătuiră, în care timp şaşlîkul de ţap fu gata... Abia după ce se săturară, îşi veniră de-a binelea în fire din emoţiile prin care trecuseră. Aşot se sculă, luă capcana ce zăcea într-un colţ al peşterii şi zise tulburat:

— Asta a fost pregătită special pentru pantere!

— Da' ce-i trebuia pustnicului pantere? Că el tot n-ar fi mîncat din carnea ei, iar blana n-avea cui s-o vîndă! îi răspunse Gaghik.

Şuşik, amintindu-şi pesemne ceva, căzu pe gînduri. După un timp spuse:

— Am citit undeva că un pustnic care se pregătea să plece la drum lung şi-a legat de picioare nişte clopoţei, pentru ca furnicile şi toate gîzele să-l audă şi să ştie c-ar putea fi strivite de el... Asta aşa, ca vietăţile să se ferească din calea lui...

— Basme! rîse Gaghik.

— Nu, Şuşik are dreptate! ripostă Aşot, luînd apărarea fetei. Ea a vrut să spună că pustnicii erau oameni buni, şi asta-i adevărat!

— Bineînţeles! Dar parcă Gaghik te lasă vreodată să spui ceva pînă la capăt? se înfurie Şuşik. Dacă pustnicul ar fi fost om rău, ar fi prins caprele, şi nu fiarele care le omoară!

— Bravo! exclamă Gaghik. Eu cred însă că nenea pustnicul, dacă săvîrşea fapte bune, apoi le săvîrşea cu gînd să-şi facă rost de un colţişor în rai... Aud? Voi ce părere aveţi?...

Ceilalţi izbucniră în rîs, dar Aşot era preocupat de altceva. „Dacă pustnicul prindea pantere cu capcana asta — chibzuia el în sinea lui — de ce n-am face şi noi la fel?" Nu-l răbda inima să stea liniştit nici un minut cît timp ştia că alături de ei se află un duşman atît de crîncen şi de puternic. După ce le împărtăşi gîndul său şi toţi fură de acord, Aşot se apucă înfrigurat de treabă. Ce le trebuia ca

să pună capcana în funcţiune? O halcă de carne, atîta tot! Carne aveau, însă capcana era grozav de ruginită, din care cauză nu făcea doi bani!

— Fiara se va speria de mirosul ei şi n-o să se apropie — le explică Aşot, aducîndu-şi aminte că taică-său ungea totdeauna capcanele cu grăsime, ca să înlăture mirosul de fier şi de rugină. Dar de unde să ia grăsime, cînd ştiut este că în perioada nunţilor şi a încăierărilor ţapii slăbesc? Mai au puţină, foarte puţină, doar pe rinichi şi pe maţul gros. După ce unse capcana, Aşot repară şi arcul de oţel. Sfîrşind, clătină cu îndoială din cap: Tare mi-e teamă că n-o să ţină! Cîrligul din dreapta este atît de ruginit, încît mijlocul lui e mîncat de tot.

De capcană era prins un fier în formă de ancoră.

— Pentru ca fiara să nu fugă prea departe. Se agaţă cu ancora de tufişuri şi pietre şi înaintează anevoie, aşa că vînătorul cîştigă timp — îi lămuri Aşot.

— De ce n-am lega-o de copac, să rămînă pantera pe loc şi să nu fugă nicăieri? întrebă serios Gaghik.

— Ţi-ai găsit să stea pe loc! O să-şi smulgă laba, şi tot o să fugă. Ancora tocmai de-asta se lasă liberă, ca să se tîrască pe urma fiarei — îi spuse Aşot, vorbind tare de tulburat ce era, căci pentru prima oară în viaţa lui încerca să prindă o fiară atît de cumplită. În închipuirea lui aprinsă socotea că lucrurile trebuie să se petreacă aşa cum visa el. De aceea îi ceru grav lui Gaghik: Ascultă, Gaghik, dă-mi o bucată de carne!

— Pofta-n cui! i-o reteză Gaghik. N-ai decît să bagi în capcană inima mea, dacă pofteşti, dar carne nu-ţi dau nici atîtica! Nu ne arde nouă de experienţe...

— Au mai rămas acolo resturile de carne din care a muşcat pantera — zise Aso, care pînă atunci tăcuse, modest ca de obicei. Să ne ducem şi să le luăm!

Într-adevăr, ce momeală mai bună decît asta?

Pe terasa superioară, pe care ei o numiseră a Panterei, se şi adunaseră vulturii, şi numai cu greu izbutiră să-i gonească zvîrlind cu pietre. Din păcate însă, constatară că păsările, lacome, nu lăsaseră o bucăţică de carne, ci doar nişte amărîte de şuviţe pe oasele goale. Tăiară o bucată, o înfipseră în capcană şi îngropară capcana în pămînt, lăsînd afară doar ghearele ascuţite şi deschise, cu momeala agăţată în ele. După aceea presărară deasupra zăpadă. Ca să alunge vulturii

de-acolo, adunară toate rămășițele și le aruncară mai departe, apoi se întoarseră în peșteră.

„Ei, de-am izbuti să prindem pantera și să scăpăm din cușca asta, cine o să fie mai fericiți pe lume ca noi?" se gîndea Așot, îmbujorat la față și cu ochii strălucind.

— Pantera nu mai are mult de trăit, ceasurile îi sînt numărate — spuse el. Acum nu ne rămîne decît să ne răfuim cu ursul. Eu, unul, cred că ar trebui să...

Dar nu-și isprăvi vorba, și se auzi un răget surd, ușa șubredă a peșterii fu dată de perete, căzu la pămînt, și ursul năvăli peste ei... beat mort.

CAPITOLUL IX

din care se vede cum s-a spulberat legenda privitor la fuga tinerilor noștri în Orientul Îndepărtat

Da, pe drept cuvînt puteai spune că toate cele întîmplate în ziua aceea n-au fost decît un nefericit joc al soartei. Dacă ceilalți vînători n-ar fi venit în ajutorul lui Aram și dacă el n-ar fi fost nevoit să-i aștepte, ca să se sfătuiască cu ei, lucrurile s-ar fi petrecut altfel. Mai mult ca sigur că Aram, mergînd pe urmele caprelor sălbatice, ar fi ieșit pe creasta în spatele căreia se întindea defileul Panterei, și atunci copiii, captivi în locul acela, l-ar fi zărit stînd pe creasta muntelui. Văzînd un om, ei ar fi început, bineînțeles, să țipe, să facă gălăgie, dîndu-i astfel de știre că se aflau acolo.

Numai că lucrurile s-au petrecut altfel în ziua aceea. Căci caprele, întîlnind în defileul Panterei pe cel mai primejdios dintre dușmanii neamului lor, lăsară în ghearele lui unul din țapi și se întoarseră în goană, ieșind din defileu înainte ca vînătorii care le urmăreau să ajungă pînă la poteca Dracului.

Țapul ce purta în coarne căciula lui Așot zăcea mort la pămînt, iar vînătorii care îl uciseseră stăteau roată în jurul focului aprins. Numai Aram se așezase ceva mai la o parte. Ședea acolo, se uita la căciula lui fecior-său și plîngea, plîngea fără lacrimi...

Încearcă acum și dezleagă taina de nepătruns... Ei, de-ar fi putut animalul să vorbească!... Ar fi pus atunci Aram mii

de capcane în munţi, ar fi născocit mii de mijloace ca să-l prindă şi, după ce l-ar fi prins, l-ar fi întrebat aşa : „Ascultă, unde e stăpînul acestei căciuli ?"... Dar ţapul zăcea mort la picioarele lui... Ţapul care l-a văzut pe Aşot zăcea la pămînt şi nu putea să-i spună nimic...

Moş Asatur pufăie posomorît din lulea. Privirile celorlalţi sînt îndreptate spre el, fiindcă de la el aşteaptă toţi cuvîntul hotărîtor. Dar el, ce să le spună ? Multe a văzut bătrînul vînător în viaţa lui, poate să le lămurească mii de fenomene uluitoare ale naturii, să explice însă cum a nimerit căciula lui Aşot în coarnele ţapului, asta nu, asta îi este cu neputinţă !

Nemulţumit de sine, bătrînul se simţea stingherit în vecinătatea acestor oameni care îi aşteptau cuvîntul.

— Ei, vulturaşul moşului, se vede treaba că în zadar ne-am călătorit pînă aici ! îi spuse el, necăjit, nepotului său Kamo, un flăcău înalt, frumos, cu trăsături severe, bărbăteşti.

— Nu vorbi aşa, moş Asatur, că de n-ai fi fost dumneata cu noi n-ar zăcea ţapul aici şi n-am fi recunoscut a cui e căciula — se băgă în vorbă Aram. Mi se umple inima de amărăciune şi ochii mi se tulbură, oare mai sînt eu bun de ochitor ?... Azi-dimineaţă am tras în ţapul ăsta şi nu l-am nimerit, căci, în clipa cînd am dus puşca la ochi, inima a început să-mi bată ca nebuna şi mi s-a lăsat un văl de ceaţă înaintea ochilor... Poate că altceva nu ne-a arătat glonţul tras de dumneata, însă ne-a dovedit limpede un lucru şi anume că nu trebuie să-i căutăm pe copii în Orientul Îndepărtat. Ei, dar se face frig ! Hai să ne întoarcem în sat. Aţi obosit şi dumneavoastră, să vă mai odihniţi...

Vînătorii se ridicară şi coborîră în sat, unde Aram îi pofti la el acasă pe moş Asatur şi pe nepotul său. Pe Grikor îl luă Arşak.

Cînd dădu cu ochii de nepot, femeia lui Arşak începu să plîngă şi îl copleşi pe băiat cu dragostea ei de mamă, punîndu-i dinainte toate bunătăţile pe care le avea în casă.

— Mănîncă, mănîncă, dragul mamei ! Mănîncă şi pentru tine, şi pentru Gaghik al meu, mănîncă pe săturate, să mi se potolească inima — spunea femeia, ştergîndu-şi pe furiş lacrimile cu colţul şorţului.

— Lasă, nevastă, nu mai plînge c-o să fie bine ! Unde puteau ei să se rătăcească ? interveni Arşak, vrînd mai degrabă să se încurajeze pe sine decît să-şi liniştească nevasta.

— Ce să mai zic, ce să mai zic!... — șoptea tulburată femeia. Cît s-ar fi bucurat Gaghik să te vadă, Grikor drăguțule, dacă ar fi fost acasă!

Sosirea nepotului îi zgîndărise și mai tare rana din inimă. În noaptea aceea nu închise de loc ochii, iar dimineața, după gustare, cînd auzi clopoțelul de la școală, se puse iar pe plîns amar.

— Se duc... toți se duc la școală, toți, numai băiatul meu nu! hohoti ea. Știi, Grikor, ori de cîte ori aud clopoțelul, mi se sfarmă inima bucăți-bucățele, și cînd îi văd pe colegii lui, îmi vine a plînge... Iar cînd dau cu ochii de cărțile lui, uită-le colo, pe masă, îmi simt tot capul cuprins de vîlvătăi.

— Lasă, nevastă... rosti blînd Arșak și ieși, pornind-o spre Aram, unde dădu peste moș Asatur și peste președintele Arut, care se nimerise și el acolo, nu se știe cum și în ce fel.

Poate că-l chemase bătrînul, căci îl făcea cu ou și cu oțet:

— Măi, că mare burtă mai aveți voi!... Copiii s-au pierdut, iar vouă, vouă ce vă pasă? Nu vă pasă decît să adunați rezerve, ca veverițele!

— Păi ce să facem? zise supărat președintele.

— Ce să faceți? Să vă scărpinați la ceafă, aia să faceți! izbucni mînios bătrînul. Fiecare dintre copiii dispăruți face cît cinci ca tine și ca mine, dar tu, după cîte am auzit, te gîndești mai mult la prăvălia din Erevan decît la oameni!

Îi năvălise moșului tot sîngele în obraji, într-atît se înfuriase și, instinctiv, întinse mîna spre pumnalul de la brîu. Așa i se întîmpla întotdeauna cînd își ieșea din fire.

— Foc și pară e bătrînul ăsta!... Foc și pară! șopti careva.

— Da! Nu-i om, ci fier încins...

Arut stătea în fața lui, în picioare și cu capul plecat. După ce moș Asatur se mai domoli, spuse:

— Haideți, ridicați-vă! Tu, Aram, și tu, Arșak, adunați oameni să mergem în munți... În satul ăsta al vostru mă înăbuș! N-am destul aer. Uite-l și pe nepotu-meu... îi aduce pe pionieri — zise bătrînul, uitîndu-se pe fereastră, și toate cutele ce-i brăzdau fața se netezîră dintr-o dată, iar privirea aspră i se încălzi. Da, Siran — continuă el, întorcîndu-se spre gazdă și vorbindu-i ca unei rude — dă-mi merinde să am de drum, că de dormit, oi dormi în munți... De acolo mă duc glonț acasă...

— Păi cum? Nu te mai întorci? se neliniști Siran.

— Nu, nu mai pun piciorul în satul ăsta, unde pre-

ședintele este un om lipsit de inimă! rosti aspru bătrînul și, luîndu-și pușca, ieși.

...Grupurile de colhoznici și de pionieri se răzleţiră în munţi și, în speranţa de a găsi o cît de vagă urmă a copiilor dispăruţi, cercetară toate stîncile, toate crăpăturile, toate văgăunile. În zadar însă! În amurg coborau în văi, înnoptau pe la ciobani, iar a doua zi în zori urcau din nou pe munţi. Cutreierară așa toate povîrnișurile Micului Caucaz. deschise spre Ararat. Cercetară toate văgăunile, toate crăpăturile și toate mormanele de pietre. Dar nu-i trecu nimănui prin cap să intre în defileul Panterei! Și de cîte ori nu se apropiară de el, de cîte ori nu merseră paralel cu defileul! Dar cui să-i trăsnească prin minte că Așot și tovarășii lui se duseseră într-un loc unde nici vara nu se încumetau să pătrundă cei mai curajoși dintre ei?

Căutările au fost zadarnice, și Aram le spuse pionierilor să se întoarcă în sat, iar colhoznicilor și vînătorilor le vorbi astfel:

— Vă mulţumesc tuturor, dragii mei. Îţi mulţumesc și dumitale, moș Asatur. Aţi făcut pentru noi tot ce s-a putut și nu mai are rost să vă căzniţi. Întoarceţi-vă, dar, la casele voastre, că eu rămîn la fermă, să mă urc în fiecare zi cu ciobanii pe pășunile din munţi. Poate că s-o deschide pînă la urmă și pentru mine ușa în dosul căreia se ascunde fericirea...

— Nu, nu, orice-ai zice, Aram fiule, nu așa înţeleg eu prietenia — rosti tulburat bătrînul vînător.

Și nu se învoi nici mort să se înapoieze în satul său. Dar Aram îl înduplecă în cele din urmă, mai ales că trebuia să-l ducă cineva pe Grikor acasă.

Sărutîndu-l de rămas bun, bătrînul îi vorbi cu înţelepciune:

— Aram, omul trăiește pe lume cu nădejdea. Așa și tu! Să nu ţi-o pierzi nici o clipă! Uite, mă jur pe lumina zilei că băieţii nu s-au prăpădit...

— Să te răsplătească cerul pentru inima ta bună, moș Asatur! Și drum bun!...

Îi însoţi pe bătrîn și pe tinerii lui tovarăși pînă la muntele Agridja, al cărui vîrf se pierde în nori, apoi se întoarse la fermă.

Aram rămase la ciobani; nu mai știa nici ce-i somnul, nici ce-i liniștea și nu s-ar fi întors în sat pînă în primăvară, dacă

o întîmplare cu totul neobişnuită n-ar fi pus capăt frămîntărilor lui.

După cum am mai spus, porţiunea din cîmpia Araratului care se întinde în faţa defileului Panterei este pustie. Doar de-a lungul malului stîng al Araxului dacă vezi o fîşie îngustă de tufişuri şi de stuf. La drept vorbind, nici sărăcia asta de verdeaţă n-ai întîlni-o pe acolo, dacă primăvara Araxul nu şi-ar revărsa apele peste ţărmurile sale nisipoase. Dar acest petic de pămînt lipsit de viaţă este doar o părticică a pustiului care, de cîţiva ani încoace, s-a acoperit cu vii şi plantaţii de bumbac.

Acum pămînturile cultivate strîng din două părţi în chinga lor întinderea pustie, neroditoare încă, ce aşteaptă cu nerăbdare să fie trezită la viaţă. Vara, în toiul arşiţei, n-ai să mai găseşti aici decît ciulinii-cămilei şi pelinul cu pufuşorul argintiu şi miros ameţitor.

Prin locurile acelea n-ai să afli o vegetaţie bogată decît de-a lungul albiei torentului misterios. Incepînd de la poalele stîncilor care dau ocol defileului şi pînă la tufişurile de pe malurile Araxului se întind trei fîşii înguste, dintre care cea din mijloc, stîncoasă, cenuşie, este vadul torentului. Pe malurile lui se întind fîşii cu iarbă galbenă, bogată. Firele ei s-au uscat acum şi ţiuie a jale, biciuite de vîntul rece de decembrie. Cum se topeşte zăpada, spre fîşiile acestea galbene dau năvală toate animalele şi, în primul rînd, muflonii.

Avdal ciobanul a împărţit păşunile fermei colhozului în sectoare separate şi le urmăreşte cu străşnicie alternanţa, mînînd turmele de pe un sector pe altul pînă ajunge la pămînturile înţelenite. Aici se opreşte.

Cînd a fost cu Aram la vînătoarea de capre, a găsit pe malurile torentului locuri întinse, acoperite cu iarbă bogată. Aşa că într-acolo şi-a dus el acum turmele.

Oile mai-mai că se pierd în marea de ierburi roşcate, iar el, Avdal, stă pe o piatră şi fluierul lui răsună blînd, cum blînde îi sînt şi gîndurile, în aerul curat al iernii.

Kurzii au obiceiul să ţină pe lîngă turme şi un măgar-doi, care poartă în spinare bruma de avut şi desagii cu mîncare ai ciobanului. Iar cînd se întîmplă să fete vreo oaie, mieii sînt puşi în desagă, iar măgarii, legănîndu-i încet pe spinările lor, îi duc încetişor pînă la fermă. Uneori cară legături de

vreascuri adunate din pădure, căci nu se cade ca un animal de povară să se întoarcă acasă fără a avea nimic pe spate!

Într-una din zile, înainte de apusul soarelui, Avdal se rugă de tovarășii săi, niște ciobani mai tineri, să-i adune din albia torentului niscai uscături de pus pe foc. Ciobanii tocmai adunaseră vreascurile și le încărcau pe măgari cînd, de undeva, de jos, veni în fugă unul din cîini. Ținea în dinți o vechitură de aba kurdă, pe care o duse de-a dreptul lui Avdal, părînd a-i spune cu ochii lui inteligenți: „Ia te uită, n-o fi cumva abaua lui Aso al nostru?"

Inima ciobanului prinse să bată năvalnic. În mîinile lui se afla haina murdară și scorojită a fiului său, iar durerea îi era atît de cruntă, că îi venea să strige, să spună lumii întregi despre pierderea suferită.

— Unde ai găsit-o, Cialo drăguțule? Unde? îl întrebă el pe dulău, înghițindu-și lacrimile.

Veniră și tovarășii, se strînseră roată în jurul lui și, cînd văzură abaua, încremeniră: da, era a lui Aso.

— Hai, hai să mergem, Cialo, să ne-arăți unde ai găsit-o! îi spuseră ei cîinelui.

Cîinele pricepu și porni înaintea lor. O luară prin albia torentului, care uneori se scurgea pe acolo, traversară drumul ce ducea de la Aighedzor la Erevan și se opriră lîngă un tufiș cu crengile frînte de ape.

Cîinele se uită la ei: aici găsise haina.

— Dar asta ce este?

Unul dintre ciobani se aplecă și trase din nămol o carte. Mai găsiră și un caiet ud, al cărui colț ieșea din mîl...

— Vai de mine și de mine! Pe copii i-a luat torentul! se văită tatăl, zguduit de descoperirea obiectelor.

Clătinînd din cap, el se lăsă jos pe pămînt și își acoperi fața cu mîinile.

După ce rătăci îndelung încoace și încolo, se întoarse în sat și vînătorul Aram. Se întoarse, negru la față de durere și cu inima zdrobită. Presimțind că s-a întîmplat ceva rău, intră în casă și, cînd văzu chipul tras și palid al nevestei sale, părul ei încărunțit de suferință și ochii căzuți în fundul capului, se lăsă greu pe scaun.

— Așot al nostru nu mai este! spuse hohotind femeia.

Ochii îi erau uscați — îi secase izvorul lacrimilor. Numai umerii firavi îi tresăltau.

— Vorbeşte limpede, ca să înţeleg... — bîigui Aram, privindu-şi nevasta cu ochi de animal rănit.

— Torentul i-a dus... i-a dus apa pe copiii noştri...

— Care torent ?

— Ăl de vine din iad.

Şi femeia îi povesti de-a fir-a-păr ce descoperiseră ciobanii.

— Asta-i tot ce ne-a rămas de la băiatul nostru... — şi îi întinse caietul lui Aşot, plin de noroi.

Stăpînindu-se cu greu, Aram se ridică, se duse în grajdul colhozului, înşeuă doi cai şi porni glonţ la Arşak.

— Încalecă şi să plecăm ! îi spuse el.

Arşak, care îi ieşise în întîmpinare cu ochii roşii, umflaţi de plîns, abia izbuti să îngaime :

— Încotro ?...

Într-un sfert de ceas, omul acela voinic şi puternic se pipernicise parcă, iar umerii vînjoşi atîrnau fără vlagă.

— Acolo. Să vedem ce este...

Arşak, supus, se urcă pe cal şi amîndoi porniră spre acele locuri care aveau o faimă atît de proastă şi de care nimic nu-i lega pe aighedzoreni, căci nu le insuflau decît spaimă şi convingerea că sînt aducătoare de năpastă.

Pînă să ajungă ei, soarele aproape asfinţea. După ce îşi legară caii de un tufiş, Aram şi Arşak porniră pe jos, pe albia torentului, oprindu-se la fiecare pas şi cercetînd locul. Iată că sub o piatră zăriră un colţ de carte. O carte de şcoală... A cui o fi fost ? Cum să ştii, de vreme ce cartea e plină de noroi şi nu se mai vede nimic ? O răsfoiră pînă dădură de cîteva pagini curate. Era scrisă în ruseşte. Găsiră acolo un fragment dintr-o poezie de Djambul :

Cînt numai de dor şi de-amar eu, Djambul,
Cînt a jale ca apele toamnei...

— Ce carte-i asta, Arşak ?

— Stai niţel... Parcă mi-aduc aminte că Gaghik al nostru a învăţat pe de rost poezia asta ! E o carte de clasa a VII-a, de limbă rusă... Ah, ah, Gaghik, drăguţul meu, unde ai rămas ?... începu să se tînguie nefericitul părinte, văzînd aievea chipul veşnic vesel al feciorului său, ochii lui negri, zîmbitori, şi amintindu-şi de firea lui şugubeaţă,

— Hai mai departe, Arşak, să vedem, poate mai găsim ceva!

Sosiră în goana mare şi pionierii, şi colhoznicii din sat, vecini cu Aram şi Arşak. Străbătură împreună toată albia torentului pînă la rîul Arax şi mai găsiră cîteva cărţi şi caiete. Apoi se adunară, se sfătuiră şi ajunseră la concluzia că băieţii, mergînd pe drum, fuseseră prinşi pe neaşteptate de torentul vijelios, care-i tîrîse cu el pînă la rîu...

— Dar încotro se duceau pe drumul ăsta? se întrebă nedumerit Arşak. Că nouă ne-au scris cu totul altceva! Doar drumul ăsta nu duce în Orientul Îndepărtat?!

Ce-i drept, în apropiere se afla o gară, şi pesemne copiii, în loc să se urce la halta de lîngă fermă, voiseră să ajungă la gară. Pe drum îi ajunsese torentul şi... Se punea însă o întrebare: de ce nu fugiseră? Că apa îşi vesteşte totdeauna sosirea prin zgomote şi vuiete asurzitoare. Cum de nu au auzit nimic?

Ultimul care sosi fu responsabilul magaziei, Paruir. Şi aşa cum îi era obiceiul, uită să dea bună ziua. În schimb, începu să turuie ca o moară neferecată.

Ce om şi Paruir ăsta! Nu era nici pe departe atît de greoi şi de leneş ca fiul său Sarkis. Vorbea repede, dînd din mîini, se mişca iute, iar ochii îi fugeau în toate părţile. Nu putea să-şi concentreze nici gîndurile, nici privirea. Cînd vorbea cu cineva, clipea într-una, de parcă făcea semn cuiva cu ochiul. „Ăsta nu-i om, ci vînt" — spusese odată vînătorul Aram, vorbind despre el.

Aşa şi acum: rotindu-şi neîncetat ochii la dreapta şi la stînga, spunea:

— Cine ştie, 'or fi obosit şi s-or fi aşezat pe iarbă, să se odihnească... Au mîncat şi s-au culcat... Acu', adormitul e ca şi mortul! Ce să mai vorbim, asta este şi n-ai ce-i face!

Se vedea cît de colo că Paruir e cam afumat, dar un pic de adevăr părea a fi în vorba lui. Un singur lucru nu puteau pricepe oamenii, şi pace: cum de nimerise căciula lui Aşot în coarnele ţapului?...

Adîncă jale a cuprins satul în zilele acelea. N-au fost nici nunţi, nici ospeţe şi, deşi în pivniţe aşteptau carasurile pline ochi cu vin, nimeni nu se atingea de ele, căci nimănuia nu-i ardea de petrecere...

CAPITOLUL X

din care se vede cum se căleşte în încercări inima omului

Cînd uşa şubredă căzu la pămînt şi în peşteră năvăli ursul beat, o spaimă de nedescris puse stăpînire pe copii. Sarkis urlă sălbatic şi se ascunse în cel mai îndepărtat colţ, iar Şuşik scoase un ţipăt înfiorător.

— Foc !... Foc !... strigă Aşot.

Aso zvîrli toporul pe care îl ţinea în mînă şi, luînd din foc un mănunchi de crengi arzînde, le aruncă în dihanie. Ursul, cu un răget cumplit, ieşi la iuţeală din peşteră şi se aşeză într-un tufiş din apropiere. Sta acolo, îşi lingea laba arsă şi mormăia nemulţumit, pesemne revoltat de faptul că peştera aceea ce i se arătase atît de primitoare îl întîmpina acum în chip atît de vrăjmaş.

Aşot, Aso şi Gaghik, înarmaţi cu beţe aprinse, se postaseră în prag şi se uitau la el. Băieţilor nu li se mai părea atît de înfricoşător ca în ajun, cînd, beat, se rostogolise peste ei dinspre munte. Iar Gaghik, prinzînd pe neaşteptate curaj, zvîrli un tăciune aprins în musafirul nepoftit.

— Na, mănîncă ! îi strigă el. Pofteai şaşlîk, nu ?

Tăciunele căzu în zăpadă şi începu să sfîrîie, slobozind chiar sub nasul ursului un nor de abur. Speriată, fiara sări în patru labe şi o rupse la fugă.

— Măi, inimă de iepure ! Ia te uită de cine v-a fost vouă teamă ! De fricosul ăsta ! îi spuse Gaghik lui Aşot.

Era atît de bucuros de descoperirea lui, încît îi venea să sară, să rîdă şi să glumească. Trăia un moment de o importanţă capitală în viaţa lui, şi anume, cînd frica, specifică vîrstei copilăriei, începe să dea înapoi, fiind înlocuită de îndrăzneala care se înfiripă în inima tînărului pe cale de a deveni bărbat. Şi Gaghik simţea cu bucurie lucrul acesta.

— Ia uitaţi-vă la mine cum îi pîrlesc blana ! zise băiatul, tot mai curajos şi, înhăţînd o creangă aprinsă de brad, se năpusti pe urmele ursului. Lăsaţi că mă răfuiesc singur cu el !... De ce veniţi după mine ? se stropşi Gaghik, deşi nimănui nu-i trecuse prin minte să-l urmeze.

Dîndu-şi seama ce se întîmplă cu „curajosul“ lor prieten (căci nimeni nu devine aşa, dintr-o dată, îndrăzneţ!), băieţii porniră după el.

Între timp, moş Martin, beat şi buimăcit, fugea rupînd tufişurile. Era atît de îngrozit, încît, în graba lui, cînd să treacă peste baricada de pietre, se împiedică şi veni de-a berbeleacul. Şuşik, în pragul peşterii, rîdea cu lacrimi. Rîdeau şi băieţii. În cele din urmă, îi zvîrliră ursului cîteva vorbe puţin măgulitoare ca să-i ţină de urît pe drum şi, ameninţîndu-l, porniră spre casă. Lîngă baricadă dădură peste sperietoare. Probabil că o doborîse ursul, mînios că vor să-l înşele sau, poate, crezînd că e om adevărat... cine ştie?...

— Ei, dacă nu mai avem nevoie de ea, s-o ducem în peşteră.

— Nu, Aşot, s-o punem la loc — îi răspunse Gaghik. Eu cred că pantera e mai proastă decît ursul şi n-o să-şi dea seama că nu-i decît o sperietoare.

Urcîndu-se pe baricadă, băiatul o înfipse acolo.

Cînd se adunară din nou în peşteră, copiii se uitară la Gaghik atît de ciudat, de parcă atunci îl vedeau pentru întîia oară. Faţa lui slăbuţă se îmbujorase, iar ochii îi ardeau ca doi cărbuni aprinşi.

— Sînt gata laurii, draga mea? o întrebă el pe Şuşik.

— Gata! Îndată îi aduc!

Şi fata se întoarse din fundul peşterii, cu o creangă de brad, o îndoi, prinzîndu-i capetele, şi o puse pe fruntea lui Gaghik, cu un gest solemn. Iar pe piept îi anină, rîzînd, o frunză uscată cu luciri aurii.

— Asta este medalia „Învingătorul urşilor“...

— Nu-i timp de glumit — o dojeni Aşot. Trebuie să facem un foc la intrarea în peşteră, şi altul mai jos, lîngă trepte, dacă vrem ca ursul să ne lase în pace! Îi miroase a carne!

Zis şi făcut. Aprinseră un rug chiar pe baricade, şi Aşot, privind focurile, dădu din nou frîu liber imaginaţiei sale: „Iată şi cetatea — visa el. Din turnuri se înalţă spre cer limbi de flăcări, în timp ce străjeri vajnici se află pe metereze“.

Fantezia lui bogată îl transporta în alte lumi... Cît despre moş Martin, el privea limbile de foc şi tot clipea din ochişori.

— Ia uitați-vă! Leit Șușik! Moțăie și-i cade capul în piept — rîse Gaghik.

Într-adevăr, ursul abia dacă-și mai putea ține capul pe umeri. Deodată, undeva în munți, răsună o împușcătură, pe care ecoul o purtă prin tot defileul Panterei. Așot începu să respire sacadat și păli. Să fie oare taică-său?... Ieșise la vînătoare, sau pornise în căutarea lor?

Se scurseră cîteva minute grele, într-o tăcere încordată. Împușcătura nu se mai repetă. Atunci copiii începură să strige:

— Sîntem aici, aici!

Ecoul luă strigătele pe aripa lui, le multiplică și le duse departe, printre stînci. Ținîndu-și răsuflarea, copiii ascultară cu atenția încordată, dar nu primiră nici un răspuns.

Soarele apunea după Marele Ararat, aprinzînd îndărătul lui un adevărat foc de artificii, ale cărui răsfrîngeri prinseră să joace în norii ce se buluceau la orizont. Se lăsa ger, dar copiii tot nu se îndurau să părăsească baricada de sud și aruncau vreascuri în foc. Nădăjduiau că vînătorul acela necunoscut va vedea limbile lungi ale focului aprins de ei și va coborî în defileu...

A fost o noapte plină de zbucium. Trecuseră prin atîtea încercări în ziua care se scursese, avuseseră parte de emoții atît de puternice, încît toți locatarii peșterii dormeau iepurește. Sarkis țipa în somn, se trezea și sărea speriat. Șușik continua să vadă, deși ținea ochii închiși, flăcările focului, iar Așot striga dormind: „Cine ești, cine? Noi sîntem aici, aici!"...

Singurul care dormi dus, somn adînc și sănătos, cu mîinile sub cap, fu Aso.

Peste noapte, Așot ieși de vreo două ori pe afară. Era întuneric, focurile se stinseseră și în jur stăpînea o liniște uimitoare. Nici un sunet, nici un foșnet... „Unde-or fi dușmanii noștri, fiarele, și ce ne pregătesc?" se întreba el, așteptînd nerăbdător zorile. Vai, că lungi mai sînt nopțile de decembrie!

Dimineața, după ce mîncară pe săturate, se așezară în jurul focului, îngîndurați. Seara, în ajun, făcuseră haz de ursul beat. Dar ursul n-o să rămînă așa, o să-și vină în

fire! Şi... cînd o să i se facă iar foame... Dar pantera?... Cine îi asigură că fiara va nimeri în capcană? Nimeni!

— Aşot, pantera şi-a prins coada în cursă! I-auzi-o cum mai strigă după ajutor! spuse Gaghik, făcîndu-i lui Şuşik cu ochiul.

— Ia mai du-te încolo cu glumele tale!... Mai bine să mergem şi să ne uităm. Ajută-mă să-mi ascut toporul.

— Dacă ai de gînd să tai capul panterei cu el, te-ajut bucuros...

Dar n-apucă Gaghik să-şi termine vorba, că din defileu se auzi un răget atît de fioros, încît li se păru că pînă şi peştera lor se cutremură.

CAPITOLUL XI

din care se vede cum a izbucnit cearta între cei ce se feresc nu numai de certuri, dar chiar de întîlniri

Pantera, lacomă, avea de gînd să mănînce mai devreme în ziua aceea, deşi nu mistuise încă toată cantitatea uriaşă de carne de ţap înghiţită în ajun. Cînd ieşi din vremelnicu-i bîrlog, soarele răsărise, poleind cu aur crestele înzăpezite ale Araratului.

Pantera, mare şi grea, mergea uşor, cu paşi moi, iar primele raze ale soarelui îi jucau în blana netedă şi strălucitoare, portocalie, presărată cu pete mici, negre, lucioase. Ce-i drept, petele o înfrumuseţau nespus, dar totodată o ajutau să se facă nevăzută pe fondul pestriţ al povîrnişurilor. Zveltă şi mlădioasă, se mişca atît de uşor şi de repede, încît părea un balaur de foc din basme ce se strecura printre pietre...

Întinzîndu-şi coada uriaşă şi torcînd încet, sări pe muchiile stîncilor şi se uită în jos, spre locul unde mîncase în ajun. Voia să vadă dacă resturile erau la locul lor!... Dar nu mai rămăseseră decît ciolanele ţapului. Drept care, fiara se înfurie, lovi mînioasă cu coada pămîntul şi slobozi un răcnet puternic, turbat: „Oahh-oahh-oahh!“ Apoi se apropie alene şi în silă de resturile de carne şi oase, pe jumătate acoperite de zăpadă, însă cum întinse laba spre ele, de sub omăt sări o bucată de fier care, cu un zăngănit

puternic, își înfipse atît de vîrtos ghearele ascuțite în laba ei și o strînse atît de năprasnic, încît fiara răgi de durere... Încercă să-și scoată laba, trăgînd din răsputeri, dar durerea se înteți și fierul pătrunse mai adînc. Ca turbată, pantera lovi cu toate forțele fierul de stîncă, îl fărîmă și, eliberîndu-și laba, privi în jur, cu ochii injectați, căutîndu-și parcă dușmanul.

Toate astea se întîmplau în vreme ce ursul, beat încă, deci cu totul nepăsător, dormea liniștit ceva mai departe.

Așadar, el era! Pantera se lipi de stîncă, se strînse ca un arc de oțel, gata apoi să se destindă.

Sărmanul moș Martin!... Prin ceața care-i învăluia mintea, auzi răgetul sinistru al dușmanului, se uită la panteră cu ochi tulburi și, dacă ar fi avut mîini în loc de labe, ar fi dat probabil din ele: „Ce te legi de mine, surato?"... Întorcîndu-se liniștit pe partea cealaltă, ursul moțăi din nou, cînd deodată simți ceva greu prăbușindu-i-se în spate, niște gheare ascuțite care i se înfipseră în gît și în coaste. De uimire și durere, ursul începu să ragă. Acesta fusese răgetul care îi speriase pe copii și-i făcuse să fugă îngroziți din peșteră.

În fața lor se desfășura lupta cumplită dintre două fiare sălbatice, una fiind cunoscută pentru puterea ei, cealaltă pentru agilitatea-i neîntrecută. Învîrtindu-se turbat în loc, ursul căuta să scape de pantera cocoțată în spatele lui și să-și sfîșie „călărețul". Dar... în zadar! Pantera moștenise experiența de veacuri a strămoșilor săi, moștenise setea de răzbunare, cruzimea... Își înfipsese colții și labele din față în ceafa dușmanului, iar cu ghearele sale ascuțite ca niște bisturiuri ale labelor din spate îi sfîșia coastele. Urlînd de durere, ursul, cu pantera în spate, porni spre marginea stîncii ce înconjura defileul, însă cînd ajunse acolo se opri, căci dădu peste prăpastie. Se întoarse înapoi, se rostogoli în zăpada care acoperea Grădina Strugurilor și, în sfîrșit, izbuti să prindă pantera sub el.

Pantera, haină, schimbă tactica, găsind alta și mai cumplită. Își înfipse colții în botul ursului și ghearele labelor din față în gît, în vreme ce își puse iar în funcțiune „bisturiurile" ascuțite ale labelor dinapoi. O clipă îi fu de ajuns ca să-i despice pîntecele și să-i rupă blana bucăți-bucățele lui moș Martin. Ursul, clătinîndu-se, dădu să se tîrască spre ieșirea din defileu, dar abia făcu vreo cîțiva pași și căzu la pămînt...

Pantera nu-l urmări. Rănită și ea în luptă, porni încet și șchiopătînd spre stîncile de la poalele defileului, unde, dînd peste o băltoacă, bău lacomă. Apoi, lingîndu-și rănile și abia tîrîndu-și picioarele din spate, dispăru printre pietre.

Băieții nu îndrăzniră să se ia pe urmele ei. Zguduiți de sîngeroasa luptă la care asistaseră, nici după urs nu s-au dus să-l vadă, mulțumindu-se să privească de departe hoitul negricios ce se zărea pe zăpadă. Inimile le băteau nebunește în piept. Totul fusese atît de neașteptat și de îngrozitor, încît încremeniseră. Dar pentru ei, tragedia asta constituia un eveniment fericit. Dacă pînă în ajun umblaseră prin tufișuri după un pumn de boabe, ca să-și mintă foamea, acum aveau în fața lor o fiară aproape de mărimea unei vaci... Ce fericire! Unde mai pui că unul dintre dușmani murise, iar celălalt, crîmpoțit ca vai de el, dispăruse în bîrlogul lui din care cine știe cînd o să iasă! Căci nici panterei nu-i fusese moale în labele ursului!

Cuprinși de o nespusă bucurie, mulțumiră în gînd pustnicului pentru darul lui. Căci, deși nu funcționase prea bine, capcana fusese aceea care o înnebunise de furie pe panteră. Trează la minte, ea nu s-ar fi năpustit niciodată asupra ursului, ba chiar s-ar fi ferit să dea ochii cu el. În concluzie, capcana făcuse un mare serviciu copiilor, și perspectivele ce li se deschideau erau atît de atrăgătoare, de fericite, că nu le mai rămînea decît să pună stăpînire pe hălcile grase și mătăhăloase ale ursului căzut în luptă.

Fără un cuvînt și înțelegîndu-se doar prin semne, băieții luară toporul, sulițele, bețele aprinse și porniră încet, ca niște conspiratori, spre animalul răpus, unde, cu ajutorul toporului și al cuțitului, Așot și Aso desprinseră din trupul ursului spinarea și pulpele. Băieții erau leoarcă de sudoare. Gîfîiau și din cînd în cînd aruncau temători o privire în direcția în care dispăruse pantera. Se grăbeau, așa cum se grăbesc numai hoții în casă străină. Cum nu aveau timp să jupoaie blana, luară la spinare hălcile de carne și zoriră spre adăpostul lor. Cînd ajunseră lîngă baricada de sud, Așot o dărîmă, iar sperietoarea ce încununase pînă atunci vîrful mormanului de pietre căzu la pămînt: nu mai aveau nevoie de ea!

Abia respirînd, cei doi intrară în goană în peșteră și aruncară din spate prețioasa lor povară. Abia atunci își zîmbiră unul altuia. Pe urmă, „conspiratorii", în numele aceleiași înțelegeri tacite, ieșiră iar din peșteră. Cînd ajun-

seră însă în „coridor", Aşot se opri, trase cu urechea şi le făcu semn celorlalţi să se întoarcă înapoi.

— Pînă una alta, restul va trebui să-l lăsăm acolo — rosti el în şoaptă.

— De ce? Mai bine îmi las capul acolo decît să las de izbelişte carnea ursului! se oţărî Gaghik. O să veniţi să-mi cereţi în fiecare zi carne!

Aşot fu însă de părere să lase restul pe loc, pînă cînd vor afla ce s-a întîmplat cu pantera: dacă mai trăieşte sau nu. Dacă n-a murit, o să i se facă foame şi o să se întoarcă după pradă. Bineînţeles, era foarte important să ştie, era o problemă de viaţă şi de moarte.

— Cît stăm noi şi aşteptăm pantera, ne halesc vulturii toată carnea — se încăpăţînă Gaghik.

— Ziua o să-i alungăm, iar seara pleacă şi singuri. În schimb, pantera, dacă mai trăieşte, o să vină negreşit noaptea.

— Ca lupul: noaptea îşi isprăveşte de mîncat prada — îi sări în ajutor Aso.

Cătrănit, Gaghik se duse în colţul peşterii, luă unul din coşurile meşterite de el, puse înăuntru o halcă mare de carne, duse coşul înapoi şi îl cocoţă pe un morman de lemne stivuite lîngă perete.

— Asta e depozitul de carne! Aduceţi toată carnea aici — zise el, rece.

Toate gîndurile lui erau, se vede, la carnea de urs rămasă în „curte".

Fiindcă paza bună trece primejdia rea, băieţii mutară „santinelele" lîngă rămăşiţele pămînteşti ale bietului urs, să le păzească. Şi trebuie să recunoaştem că acestea şi-au îndeplinit misiunea cu cinste, ţinînd vulturii la o distanţă respectabilă. Ceea ce făceau pentru prima dată de cînd erau puse în slujba „fortăreţei".

— Diseară, cînd vulturii or să plece, aduc sperietorile înăuntru — îi spuse Aşot ciobănaşului — căci, dacă pantera n-a murit, nu le putem lăsa lîngă urs! E în stare să creadă că sînt oameni şi, de teamă, să nu se apropie de carne!

Apoi se apucară să dreagă uşa stricată de urs. După părerea lui Aşot, ciobănaşul ar fi trebuit să se ducă la Tîrlă.

— Iar te-a cuprins entuziasmul şi ai uitat de primejdie! sări Şuşik, scoasă din fire de uşurinţa lui Aşot. Cînd

sîntem toţi la un loc, mai merge. Cum să-l trimiţi pe Aso singur pînă acolo ?!

Ciobănaşul, intimidat, îşi duse mîna la cap, să-şi tragă căciula pe ochi. Dar căciula nu mai era la locul ei...

Izbucniră cu toţii în rîs. Zîmbi şi Şuşik. Tare-i plăcea să-l vadă pe Aso sfiindu-se ori de cîte ori aducea vorba despre el!

— Ce, crezi cumva că-l trimit pe Aso în gura panterei ? întrebă Aşot. Nu-ţi fie frică ! Şi-apoi cred că pantera nici nu mai există, iar dacă mai există, nu e în stare să se caţăre pînă la Tîrlă. În ce mă priveşte, cred că a murit. Mi-am dat seama încă de atunci că i-a sunat ceasul. O să mă întrebaţi : de ce, după ce semne ? Ia gîndiţi-vă şi singuri.

— Hai, dă-i drumul ! Poate că ne faci, în sfîrşit, o comunicare folositoare ! îl ironiză Gaghik.

— Cum, celelalte n-au fost folositoare ? se supără Aşot. Dar ce să mai vorbesc cu tine ! Iată despre ce este vorba : pantera era flămîndă cînd a tăbărît asupra ursului, dar n-a mîncat nimic, nu-i aşa ? Asta înseamnă că nu-i mai ardea de mîncare. Una la mînă. Apoi s-a dus la apă : aşa fac întotdeauna fiarele cînd sînt grav rănite. Şi, în al treilea rînd, mergea clătinîndu-se şi ţinea capul în jos. N-avea de loc mutră de învingător, nu-i aşa ? Iar în al patrulea rînd, după ce a băut, nu s-a întors sus, pe stînci, ci a pornit-o spre bîrlog... Fiarele sălbatice îşi caută întotdeauna adăpost sus, deasupra defileurilor şi a văgăunilor, ca să-şi poată urmări neobservate duşmanul şi viitoarea victimă. Ştiu toate astea de la tata. Aşa şi cu pantera. Cînd am văzut că, după ce a băut, nu s-a mai urcat pe stînci, mi-am zis : „E gata !" Orice vînător ştie că fiara rănită coboară numai cînd nu mai are puterea să urce pe munte. Sînteţi de acord ?

— Mă rog, să zicem c-ai spus şi cîte ceva inteligent — îl zeflemisi din nou Gaghik.

— Ei, dacă sînteţi de acord, să ne-apucăm de treburi. Aso, rămîi, de vreme ce Şuşik... — zise Aşot, uitîndu-se la fată, şi zîmbi fără să-şi termine fraza.

Fie din cauză că ursul era mort, fie din cauza vorbelor atît de liniştitoare ale lui Aşot, atmosfera încordată se destinse şi în peşteră se înstăpîni iar „perioada paşnică".

Cît avea să ţină şi ce-i mai aştepta, asta, bineînţeles, nu ştia nimeni !

CAPITOLUL XII

din care se vede cum, după un şir de evenimente furtunoase, pot veni vremuri pline de plictis şi griji mărunte

Liniştea care se lăsase nu prea părea a fi pe placul lui Aşot. Tulburătoarele evenimente din ultimele zile îi aprinseseră într-atît imaginaţia, îi zguduiseră atît de mult întreaga-i fiinţă, încît băiatul nu mai visa decît fapte mari şi neobişnuite. De altfel, Aşot era convins că menirea lui este să lupte, nu să ducă o viaţă liniştită şi monotonă. Într-adevăr, mai putea fi interesant, după ce ai lăsat din mîini armele, să cari lut pentru oale şi să-l frămînţi ca muierile ?... De, ce să-i faci ! Trecuseră vremurile „cavalerismului" ! Însă ce bine era cînd prin zăpadă se rostogoleau ursul şi pantera, şi defileul vuia de răcnetele lor ! Minunate, fericite clipe... În faţa unei astfel de privelişti, sîngele îţi clocoteşte în vine, şi omul, fără să vrea, simte în el imbolduri eroice.

Pe Aşot, singurul lucru ce-l interesa era pantera. La urma urmelor, ce se întîmplase totuşi cu fiara ? Trăia sau nu ? Dacă mai visa la ceva băiatul, apoi numai la panteră mai visa ! Ah, de-ar găsi-o rănită şi, cu o lovitură... sau măcar — şi asta în cel mai rău caz — s-o găsească moartă, s-o jupoaie şi să se întoarcă în sat cu blana în vîrful suliţei... Ce, ar fi rău ? Tot satul ar ieşi să vadă minunea asta ! Dar acum ?... Acum, dacă ai dres uşa, fă bine şi cară lut, să faci oale pentru apă...

De altfel, lutul se dovedi trebuincios şi pentru altceva mai urgent.

O fi fost ea confortabilă peştera pustnicului, însă fumul ce se ridica din foc se îngrămădea sub boltă, iar ochii îi usturau, aşa că erau nevoiţi să stea jos sau culcaţi. De cîte ori nu le spusese Şuşik că ar trebui să facă o sobă ! La drept vorbind, pînă atunci nu avuseseră timp. Acum însă, fetiţa, stînd lîngă foc, întorcea nerăbdătoare cărămizile de pe o parte pe alta, şi un văl subţirel de aburi se ridica deasupra lor.

Fata ajunsese la capătul răbdării şi ceru insistent să nu mai meşterească din lut nici oale, nici oliţe, ci să se apuce pe dată de sobă.

— Cărămizile s-au uscat, ce mai aşteptaţi? îi întrebă ea.

Voiau s-o pună lîngă uşă, dar cum anume să fie, nici unul nu ştia.

— S-o facem cu trei feţe, iar partea dinspre peşteră să rămînă deschisă — propuse Aşot.

— De ce cu trei? Ajung şi două! Cea de-a treia să fie chiar zidul peşterii. Să facem, adică, un fel de cămin.

Propunerea fetei li se păru cea mai înţeleaptă, dar nimeni nu ştia dacă trebuie s-o acopere sau să-i facă un horn pentru fum.

— Bine! Pînă mă întorc eu, ridicaţi pereţii! spuse Aso şi ieşi.

Zărise mai demult, lîngă peşteră, o lespede subţire de piatră, însă destul de mare, pe care o tîrî înăuntru, icnind din greu.

— Minunat! exclamă Aşot. Iată capacul sobei noastre.

În mai puţin de o oră, pereţii căminului erau gata. Fiecare avea aproape un metru înălţime, iar distanţa dintre ei, exact cît lespedea adusă de ciobănaş. Pînă la urmă izbutiră să facă ceva ce semăna a cămin.

— Acu' e acu'! spuse Gaghik. Dar lăsaţi pe seama mea!

Cel mai greu de meşterit se dovedi, desigur, hornul. Căci nimeni nu ştia de unde şi cum să-l înceapă. Noroc de Gaghik, care avu iar o idee. Lipi cu lut pereţii căminului, iar deasupra făcu un fel de horn primitiv, lat la bază cît lespedea şi care mergea în sus, îngustîndu-se. La drept vorbind, semăna cu un fel de pîlnie mare de lut pusă cu gura în jos, care capta tot fumul şi-l conducea în horn.

— Iar acum o să facem burlanele! Fiecare o jumătate de metru — îi anunţă Gaghik. Ce este? De ce vă speriaţi?... Aţi uitat cum au procedat colhoznicii noştri cînd au adus apa din izvorul de la munte pînă în sat? Au tras ţevi de lut! La fel o să procedăm şi noi. O să le facem, la un cap, mai late, iar la celălalt, mai înguste, apoi o să le unim unele cu altele, facem un cot şi scoatem burlanul printr-o deschizătură deasupra uşii. E limpede, nu?...

Toată dimineaţa şi-o petrecură robotind la burlane şi, deşi Gaghik era vestit meşter olar, cele mai straşnice fură ale lui Şuşik. De altfel, tot ce făcea fata, făcea bine şi cu pricepere, nu ca ceilalţi! Burlanele băieţilor ieşiră strîmbe, deşi pînă la urmă aveau să le folosească.

Înainte de a le arde, trebuiau uscate. După ce le-au înşirat pe lîngă foc, s-au aşezat să se odihnească, foarte mulţumiţi de munca lor. Ce bine ! Acum or să aibă şi sobă !

Aşot se folosi de acest răgaz spre a calcula dacă rezervele de carne or să le ajungă pînă în primăvară.

— Asta nu-i treaba ta — îl întrerupse Gaghik, apucîndu-se el de calcul. Avem nevoie de şase sute de grame de carne de cap de om zilnic, deci în total, pentru noi toţi, trei kilograme. Asta face nouăzeci de kilograme pe lună, iar pentru două, o sută optzeci. Nu cred ca ursul să aibă atîta. Dar să mai adăugăm şi douăzeci de kilograme de carne de ţap — încă o săptămînă. În cîte sîntem ? Mi se pare că în doisprezece decembrie. Aşadar, Negruţei o să-i vină rîndul pe la şaptesprezece februarie.

— Nu, nu se poate ! protestă Aso. Cum să mîncăm atîta carne ?

Dorinţa lui cea mai vie era ca băieţii să nu se atingă de Negruţa, însă nu avu curajul să le-o spună deschis.

— De ce, frăţioare ? tăbărî Gaghik cu gura pe el. Eschimoşii mănîncă cîte cinci kilograme de grăsime pe zi, şi noi n-o să mîncăm un kilogram ? Ei, ba nu... Dacă ai s-o aduci aici şi pe venerabila şi inviolabila Negruţa, o să rezistăm foarte bine pînă în primăvară !

Da, el, Aso, se va duce bucuros după Negruţa, însă nu pentru ceea ce crede Gaghik. Dacă se va duce, o va face numai pentru a petrece măcar o zi cu animalele atît de dragi lui.

Porni deci spre Tîrlă, cu încuviinţarea tuturor. Lîngă izvor nu dădu peste urme recente de oi. Era deci limpede că animalele, sălbăticite, nu îndrăzniseră să sară peste foc, aşa că nu se duseseră la adăpost. Pe Aso însă, constatarea aceasta nu-l nelinişti, deoarece voia ca tocmai cu ajutorul apei s-o ademenească pe Negruţa cu puii ei.

Se întoarse deci în peşteră, luă o oală de lut, o umplu cu apă şi urcă iar panta povîrnită ce ducea spre Tîrlă. Pe potecă, sub cenuşă, cărbunii mai mocneau încă. Aso îi adună grămadă, aţîţă focul, şi pe deasupra stîncilor începu să plutească un văl de fum. Apoi Aso îşi scoase fluierul de la brîu, se aşeză jos şi, fără a-şi lua ochii de la intrarea în Tîrlă, începu să cînte tot cîntece ştiute de Negruţa. Nu trecu mult, şi capul ei se iţi din gura neagră a peşterii ; după aceea apărură şi două corniţe încovoiate... Oile ieşiră pe potecă. Aso se ridică şi porni agale în întîmpinarea lor : nu

se apropie însă de ele, ci se opri şi puse oala cu apă pe o piatră netedă, aflată în mijlocul potecii.

Mielul şi berbecul, speriaţi, pieriră după muchia unei stînci, de unde îşi scoteau din cînd în cînd capul şi-l priveau cu teamă pe ciobănaş. Negruţa însă încremeni locului... Aso se întoarse la foc şi luă iar fluierul în mîini...

Rotocoalele dese de fum ce se înălţau în văzduh şi sunetele blînde ale fluierului aveau darul s-o atragă pe Negruţa cu o forţă irezistibilă. Încremenise auzind sunetele care cheamă oile la adăpost. Deodată o cuprinse un tremur, amintindu-şi pesemne cum cobora cu turma cea mare muntele către pîrîul ce clipocea molcom în defileu.

Ah, ce sete îi era! Şi fluierul care o chema, o chema într-una... Îndemnată de sunetele lui, porni încet, sfioasă, spre apă. Ajunse pînă la oală şi întinse încetişor botul, dar, speriată parcă de ceva, sări înapoi. Se apropie din nou şi, încredinţată că n-o ameninţă nimic, îşi vîrî botul în apa răcoroasă şi limpede. Bău lacomă pînă se sătură, apoi se întoarse şi behăi — pesemne îşi chema puii. De altfel, nu mai era nevoie, căci cel mai mare se şi apropiase de maică-sa, privind cu teamă în jur, gata în orice clipă să dea bir cu fugiţii. Totuşi, frica fu mai puternică decît setea. Cît despre miel, acesta rămase în ascunzişul lui, de unde n-avea de gînd să se mişte.

Aso se ridică şi vru să se apropie binişor de Negruţa. Mergea cu mîna întinsă spre ea, chemînd-o aşa cum se cheamă oile domestice: „Bîrr, bîrr, bîrr!“ Sunetul acesta spunea oilor că ciobanul are în palmă sare — şi ce le place oare oilor mai mult? Dar sarea n-o atrase pe Negruţa, căci o găsea în fiecare zi şi o bea o dată cu apa de izvor, aşa că nu simţea nevoia de a linge sare, aşa cum se întîmplă cu toate ierbivorele.

Aso rămase toată ziua lîngă foc. Şi toată ziua cîntă din fluier şi din gură, vorbind de unul singur. Astfel, treptat-treptat, obişnui animalele cu prezenţa şi cu glasul său, întărindu-le în credinţa că nu le va pricinui nici un neajuns. În cele din urmă, oile se convinseră de gîndurile paşnice ale făpturii cu două picioare. Cu toate acestea, lupta aspră pentru existenţă le învăţase să fie cît mai prudente şi mai prevăzătoare, de aceea şovăiau încă. Cine ştie ce gînduri mîrşave ascundeau melodiile dulci ale fluierului fermecat!

Pe seară Aso se întoarse acasă, cu oala goală. În drum, cercetă terasele şi văile, şi tot rătăcind de colo-colo, descoperi într-un loc bătut de soare un fel de iarbă deasă cu spic. Fărîmiţînd iarba în palmă, băiatul văzu nişte boabe albăstrii, lunguieţe, subţiri, ascuţite la vîrf. Le vîrî în gură, le mestecă şi începu să strige din răsputeri:

— Aşot, Gaghik! Veniţi repede aici! Am găsit grîu! Grîu!

Vestea avu darul să-i tulbure nespus pe toţi locatarii peşterii. Grîu?... Era visul lor! Căci ce poate fi mai greu pentru omul deprins cu pîine, decît să mănînce doar carne goală? „Am devenit adevăraţi eschimoşi" — spunea Aşot mereu, înţelegînd prin aceasta că, de vreme ce eschimoşii pot trăi mîncînd numai carne, înseamnă că vor trăi şi ei. Totuşi, băiatul, voinic şi sănătos, suferea şi el din cauza lipsei de pîine.

După frigăruile pe jumătate crude, pe toţi îi durea stomacul. Îi mai salva oarecum tufa de izmă găsită sub o salcie şi poamele sălbatice, mai ales conurile de muşmula, păstrate de Şuşik în „farmacie".

— Să mergem, să mergem! se auzi de jos.

Nu trecu mult, şi Aşot, Gaghik şi Şuşik urcară gîfîind coasta povîrnită, urmaţi de Sarkis, care abia se tîra. Aso îşi aştepta tovarăşii în mijlocul lanului. Cum ajunseră sus, ceilalţi se năpustiră lacomi asupra boabelor mici, abia apucînd să le cureţe de coajă.

— Dragele mele, scumpele mele!... spunea Gaghik. De-o lună şi mai bine murim de dorul vostru...

— Nu se poate, băieţi! Nu le putem mînca crude! îi opri Aşot.

Eh, şi Aşot! Ăsta e în stare să te ucidă, nu alta, cu regulile şi cu legile lui! Nu te lasă să trăieşti cum vrei, şi pace!... Dar ce să-i faci? Şi-au dat cuvîntul c-au să-l asculte, nu? Atunci, degeaba, n-ai cum să-l contrazici!

Adunară spicele, se întoarseră în peşteră, şi acolo, lîngă foc, se apucară să le „treiere", decorticînd şi vînturînd fiecare bob. Cînd fură gata, le puseră pe toate într-o oală de lut, aşezară oala pe foc şi le mai prăjiră puţin înainte de a le ronţăi cu plăcere.

— Ei, acum am ajuns la nivelul de viaţă al pustnicului nostru, fie-i amintirea luminoasă!... spuse Gaghik, vorbind

anevoie, cu gura plină. Tare-aş vrea să ştiu care i-a fost sfîrşitul.

— O fi murit în peşteră, unde l-o fi găsit bunicul ursului nostru şi l-o fi tras afară... — zise Aşot.

— Ce te face să crezi?

— Am văzut colo, în tufe, un craniu...

— Aoleu, un craniu?!... se sperie Şuşik şi privi spre uşă.

— Hai să vorbim despre altceva! se strîmbă Aso.

— Bine! Atunci aflaţi că mîine va trebui să adunăm toată ziua grîu — spuse Aşot pe un ton care nu admitea obiecţii. Carne şi sare avem, Aso va mai aduna şi rădăcini de zmeură, iar pe urmele panterei pornim poimîine!

Nu trecu mult, şi în peşteră coborî tăcerea. Copiii se liniştiseră şi, cufundaţi în gîndurile lor, se lăsară cuprinşi de dorul de părinţi şi de sat. Sau poate că era dorul de libertate?...

...Din zori şi pînă în seară trudeau din greu: să caute hrană şi să adune lemne de foc, aşa că nu aveau aproape de loc timp să se gîndească la cei dragi. Acum însă, în clipele de odihnă, inimile li se întorceau iarăşi la cei care le erau mai apropiaţi şi mai scumpi decît orice pe lume. Se gîndeau cu toţii la bucuria părinţilor cînd ei se vor întoarce din această temniţă...

— Să citim ceva — propuse Aşot, văzîndu-i atît de abătuţi. Suşik, ia te rog „Literatura Patriei".

Iar Şuşik, cu glăsciorul ei ce răsuna gingaş ca un clopoţel de argint, le citi cîteva fragmente din poemul „Vladimir Ilici Lenin" de Maiakovski:

„Cătuşele ţarului,
poporul
le-a spart.
În Rusia
bate furtuna cea mare."
...În Elveţia,
Ilici
citea, tulburat,
aplecat pe-un morman
de ziare.

La început citi fără tragere de inimă, făcînd un efort, dar încetul cu încetul se însufleţi, glasul ei sună tot mai limpede, iar obrajii i se îmbujorară.

Băieţii ascultau cu încordare înflăcăratele versuri ale marelui poet, versuri ce le purtau inimile tinere pe malurile Nevei, la Gara Finlandeză, unde tălăzuia furtunoasă mulţimea şi unde omul din automobilul blindat rostea profetice cuvinte despre viitorul omenirii :

— „Trăiască Lenin !
Lenin e cu noi !"
— „Tovarăşi !..."
Peste capetele celor dintîi sute
cu arătătorul înainte :
întinse mîna lui conducătoare
cu arătătorul înainte :
— „Jos social-democraţia !
Jos zdrenţele ei putrede !
Să piară !
Jos cîrdăşiile !
Capitaliştii-afară !"
— „Noi sîntem glasul
forţelor de jos,
al muncitorilor
din lumea-ntreagă.
Trăiască
partidul
ce construieşte comunismul !

Şuşik isprăvi de citit. Ceilalţi şedeau nemişcaţi, şi parcă le mai răsunau în urechi înaripatele cuvinte ce stăruiau încă sub bolţile peşterii.

Se apropia ora de culcare, deci ceasul cînd aveau să asculte povestea de fiecare seară. Aso — căci era rîndul lui — fără să mai aştepte a fi poftit, începu un basm popular despre Lenin :

— „...Lenin şi-a înşeuat calul de foc, şi-a pus pe umeri un buzdugan de o mie de puduri şi a pornit să lupte împotriva ţarului"... Din cînd în cînd îşi ducea fluierul la gură şi, ridicînd capul, cînta :

...La, la, la, la...
Se scutură munţii în vară de nea,
Iar apa se scurge, dar piatra n-o ia,
De piere voinicul, tu, vezi, nu-l uita,
La, la, la, la...

CAPITOLUL XIII

din care se vede cu ce gînd intrase ursul în defileul Panterei

De cîte ori îşi aducea aminte de urs, pe Aşot îl chinuia aceeaşi întrebare: de ce, dacă locuise tot timpul în defileu, moş Martin nu dăduse atîta vreme nici un semn de viaţă? Nu a lăsat nici o urmă, n-a frînt tufişurile, n-a scormonit pe sub copaci, căutînd nuci şi ghinde... Ciudat...

Dar în cea de-a treizeci şi şaptea zi taina fu pe neaşteptate dezlegată.

Soarele nu trecuse încă dincolo de munţii ce înconjurau defileul, cînd copiii se speriară auzind strigătele disperate ale lui Gaghik:

— Ne-au halit vulturii ursul... Fir-ar ei ai dracului!

Care mai de care, punînd mîna pe suliţe — în afară de Sarkis, care nu se mişcă de la locul lui — se repeziră într-acolo. Într-adevăr, vulturii, toţi cîţi se aflau în defileu, se adunaseră deasupra hoitului şi, cu ciocurile lor ascuţite ca nişte tîrnăcoape, sfîşiau carnea grasă.

— Dar unde sînt paznicii? se burzului Aşot.

Nu mai erau: îi doborîse vîntul peste noapte!

Alungară vulturii, zvîrlind în ei cu beţele. Fîlfîind greoi din aripi, păsările îşi luară zborul, dar nu se duseră prea departe, ci se aşezară pe stîncile din apropiere; acolo, curăţindu-şi de pietre ciocurile însîngerate, aruncau copiilor priviri răutăcioase cu ochii lor sticloşi. Sfîşiaseră coastele ursului, îi sfîşiaseră şi pîntecele, şi toate măruntaiele ieşiseră afară. Căpăţîna lui mare se odihnea pe un tufiş.

Gaghik, tăcut, îşi scoase căciula şi, cu voce tragică, începu:

— Spune-mi, rogu-te, de ce ne-ai furat bunurile? Oare nu ştiai că acolo sus — şi Gaghik arătă spre cer — există un Dumnezeu care le vede pe toate şi care avea să te pedepsească?... Şi de ce te-ai îmbătat în halul în care te-ai îmbătat, că ţi-ai pierdut minţile şi n-ai mai fost în stare să te aperi?

„Propovăduitorul“, scuturînd din umeri, izbucni, chipurile, în hohote de plîns. Aso şi Şuşik rîdeau de se prăpădeau. Aşot nu auzea nimic şi privea atent în jur. Căuta urmele panterei şi constata fericit că nu se văd pe nicăieri.

— Ei, acum putem duce ursul în peşteră — zise el, oftînd uşurat. Pantera a murit, asta e clar... Aso, apucă-te tu de-l jupoaie, că eu vin îndată !

Cît timp tovarăşii săi jupuiră ursul, Aşot cercetă stîncile ce atîrnau deasupra defileului. Aha ! Asta a fost ! Ursul sosise aici, venind din „lumea largă“, pe poteca Dracului. Ei, poftim ! Stîngaci şi greoi, a fost în stare să meargă pe cornişa aceea atît de primejdioasă, pe lîngă nişte prăpăstii atît de adînci !... „S-o fi agăţat cu labele de pietre“... — îşi zise Aşot, coborînd spre tovarăşii săi, care tot mai trebăluiau în jurul ursului.

Carnea trebuia tăiată în bucăţi şi dusă în peşteră ! Şi era atît de multă ! Data trecută se grăbiseră şi luaseră cu ei numai spatele şi pulpele. Aşot, arzînd de nerăbdare să le spună şi celorlalţi de ce şi cum apăruse ursul în defileu (cel puţin după părerea lui), zise :

— Pauză ! Staţi jos şi odihniţi-vă, că avem de rezolvat o problemă. Apoi continuă : Eu cred că în toată ţara noastră, cît este ea de mare, nu există un loc mai ferit de primejdii pentru hibernare ca defileul ăsta. Urşii ştiu şi iarna vin totdeauna aici. Aşa şi cu ursul nostru : a venit, dar deodată, ce vede ? Că iese fum din peşteră şi că miroase a om... Fiindcă ursul, dacă-i miroase a om, nu începe să hiberneze...

— Ce şi-a zis el ? „Ia hai să-i las flămînzi, poate că aşa au să-şi ia tălpăşiţa“ — continuă Gaghik gîndul lui Aşot, privind cu atîta duioşie la rinichii ursului, încît Şuşik nu se putu stăpîni şi pufni în rîs.

— Ei, haide, potoliţi-vă şi ascultaţi ! zise Aşot. Ursul, văzînd că în defileu există oameni, a aşteptat nerăbdător să ne vadă plecaţi. Credea, prostul, că am venit aici de bună voie ! Noroc că s-a întîlnit cu pantera, căci nu ne-ar fi dat pace toată iarna !

— Nu, urşii pe care i-am văzut eu plecau. Nici măcar nu se atingeau de oi — spuse Aso, care nu împărtăşea părerea lui Aşot.

— Da, de felul lui, ursul este un animal paşnic. Aşa şi ăsta. Nu s-a atins nici de Negruţa. Dar este paşnic numai

atunci cînd găseşte în pădure multă hrană. Vezi însă că în defileul ăsta nu există nimic, aşa că... flămînd, pun capul că s-ar fi interesat îndeaproape de persoana noastră.

O clipă, Aşot tăcu, iar Gaghik, folosindu-se de prilej, se apropie de stomacul ursului, care zăcea pe zăpadă, îl spintecă cu cuţitul şi mirosi cu nesaţ:

— Tii! Miroase a muscat! exclamă el, zîmbind fericit.

După ce carnea ursului, tăiată în bucăţi, fu transportată şi ascunsă într-un colţ rece al peşterii, Aşot declară satisfăcut:

— Ei, acum putem fi liniştiţi! Pantera a murit!

— Dacă a murit, n-ar fi bine să ne ducem după blana ei? S-o luăm şi s-o punem pe umerii prietenei noastre Şuşik Avetovna, aici de faţă? Pentru că şuba ei s-a ponosit rău de tot. N-ar fi bine...

Şuşik, stînd lîngă foc, se uita încruntată la îmbrăcămintea ei jalnică. Trebuia să recunoască însă că blana aceea urîtă şi scorojită de cîine îi salvase viaţa.

— Nu-i nimic, Şuşik, nu fi tristă — spuse Aşot, văzînd-o abătută. Sîntem sănătoşi cu toţii şi, după ce-o să mîncăm grăsime de urs, o să fim puternici... În curînd o să ne întoarcem acasă şi tu o să-ţi pui o rochiţă frumoasă, o să mergi la club...

— ...şi o să dansezi cu Aso — îi luă Gaghik vorba din gură.

Pe chipul ciobănaşului se aşternu un zîmbet blînd şi sfios.

— Ei, cît staţi voi la taclale, mă duc să dau o raită pe la oile mele — spuse el şi se ridică.

— Bine — încuviinţă Aşot. Pînă „treierăm" noi grîul, tu du-te la Tîrlă. Vrei să mai vină cineva cu tine?

— Nu, că-mi speriaţi oile...

Lăsînd-o pe Şuşik să le gătească mîncare, băieţii plecară.

Aşot mergea tăcut, mereu cu gîndul la pantera dispărută. Deşi pe ceilalţi îi încredinţase că fiara murise, ştia, dintr-o experienţă amară, că trebuie să fie şi prevăzător, şi răbdător. „Trebuie să mai aşteptăm o zi-două — îşi spuse el. Să strîngem grîul, să ne facem rezerve de pîine, şi după aceea, dacă n-o să mai dăm peste urme proaspete de fiară, o să pornim în căutarea ei!"

CAPITOLUL XIV

din care se vede cum cade o biată vietate victima dragostei de mamă

Cuprins de nerăbdare şi de bucurie, Aso o căuta pe Neguţa lui, cu acea adîncă tulburare care pune stăpînire pe ciobanul kurd ori de cîte ori porneşte pe urmele unei mioare rătăcite.

Tatăl lui Aso era cioban, ca şi bunicul lui, ca şi străbunicul lui. Aşa sînt kurzii. Pentru ei nu există altă viaţă şi altă îndeletnicire. Au chiar o vorbă a lor: „De vrei să-ţi fie feciorul om, fă-l cioban". Îndrăgostit de munţi, kurdul se desparte de ei numai mînat de o mare iubire. O iubire care cere sacrificii. „Pentru tine, sînt gata la orice. Dacă vrei, îmi las munţii şi mă fac cioban în satul vostru plin de colb" — cîntă kurdul unei fete de armean, într-unul din cîntecele sale. Să coboare din munţi în cîmpia arsă de soare a Araratului?... Da, asta o poate face numai de dragul unei iubite. Dacă vrei să pedepseşti un kurd sileşte-l să-şi părăsească munţii pe care îi îndrăgeşte, păşunile smălţate de flori, povîrnişurile înnourate.

Aşa şi Aso. De mai bine de o lună trăia departe de munţii lui dragi — o veşnicie! Cum poate trăi un kurd atîta amar de vreme fără să vadă oi şi cîini? Aso tînjea de dorul turmelor de la fermă. Ştia că oile au început să fete şi că prin saivane mieii pestriţi tropăie pe picioruşele lor subţirele şi încă moi, behăind încetişor... Ah, de-ar prinde-o pe Negruţa! Cum ar mai îngriji-o el, cum şi-ar mai alina dorul! Aşot, care-i tobă de carte, nu cunoaşte oamenii de loc! Oile sînt sus, pe munte, iar el îl trimite pe Aso, care e cioban, să facă alte treburi! De i-ar porunci să stea zi şi noapte la Tîrlă, ar fi mulţumit. Poate că pînă la urmă n-o să izbutească să prindă oaia sălbăticită cu mieii ei, dar măcar o să-i vadă de departe, o să le audă glasurile atît de dragi inimii lui...

Ajuns la Tîrlă, Aso priveşte atent în jur, în toate colţurile, în toate tufişurile. Scoate apoi fluierul de la brîu. Nu trece mult, şi de după o tufă uscată de scaieţi se ivesc o pereche de corniţe. Uite şi berbecul! Are urechiuşele ascuţite ca ale

unei căpriţe sălbatice şi pare gata să fugă, veşnic speriat. Dar Negruţa unde e?...

Fluierul prinde să zică melodia care îmbie oile la adăpat. Dar Negruţa, nimic! „Aha! Las' că ştiu eu despre ce-i vorba!“ se dumereşte ciobănaşul şi, ridicîndu-se, porneşte drept spre adăpostul oilor. Cum intră în peşteră, Negruţa îi sare în întîmpinare din beznă şi începe să behăie neliniştită.

— Ştiu, ştiu, ai un miel... — spune blînd Aso şi merge înainte orbecăind.

Cînd ochii i se obişnuiesc cu întunericul din peşteră, desluşeşte în jur pereţii posomorîţi, neprimitori. Oaia behăie într-una, speriată. Bineînţeles, nu pentru ea se teme, ci pentru făptura aceea micuţă care se află în cine ştie ce colţ al peşterii şi tremură de frig şi de spaimă. Spaimă insuflată de behăitul neliniştit al maică-si, căreia mielul îi răspunde cu glăsciorul lui subţire-subţirel.

Aso, călăuzindu-se după glasul mielului, merge înainte. Iată-l, în sfîrşit, ţinînd în braţe un animal mititel, ud încă...

— Bîrr, bîrr, bîrr... — îngînă băiatul cu glas blînd, ca un cîntec de leagăn, şi încălzeşte mielul la pieptul său.

Iese din peşteră şi se îndreaptă spre focul aprins pe potecă; iar în urma lui, behăind jalnic, aleargă Negruţa.

Rotocoalele de fum se ridică alene din focul lîngă care stă Aso, ţinînd în braţe mielul alb cu botişorul negru. Alături de el, Negruţa îşi linge liniştită odrasla. E drept, la fiecare gest al lui Aso tresare şi e gata să sară înapoi, speriată. Dar cum să-şi părăsească puiul? Şi cum să nu aibă încredere în omul care ţi-l mîngîie cu atîta dragoste şi ţi-l încălzeşte?

Aso a pus oala cu apă în faţa Negruţei, şi oaia îşi potoleşte setea chinuitoare. Smulge apoi din mîinile băiatului un smoc de iarbă, îl rumegă şi îşi vîră capul în palma lui, să fie mîngîiată... Încetul cu încetul se deşteaptă vechile deprinderi, oaia se obişnuieşte să stea iar alături de oamenii pe care i-a uitat.

— Lasă-mă să te mulg, Negruţa! Mi-e milă de puişorul tău — căută Aso s-o convingă.

Dar Negruţa nu-i îngădui. N-avea încă destulă încredere în el. Pentru că oaia sălbăticită îşi apără puii luptînd. Ce-i drept, aici, în defileu, nu întîlnise pe cel mai crud duşman al oilor — lupul — în schimb, dinspre cealaltă

parte a muntelui, ajungea pînă la ea un miros neplăcut şi necunoscut, iar lucrul acesta o neliniştea. Probabil mirosul stăpînei defileului — pantera. Şi-apoi, vulturii! Vulturii o îngrozeau. Tăcuţi şi nemişcaţi, şedeau în vîrful stîncilor şi pîndeau clipa cînd ea se va depărta de miel... Toamna, în defileul Panterei, venea şi ursul. De urs însă, Negruţa nu se temea prea tare, căci acesta îşi petrecea tot timpul pe sub copaci, adunînd poame căzute.

„La, la, la"... — continuă să cînte Aso, şi neliniştea, încordarea o părăseau treptat, făcînd loc unui simţămînt de încredere şi pace. Aso o ademeni spre el cu vorba-i blîndă şi îi puse sub uger mielul care începu să sugă lacom. După ce noul-născut se sătură, Aso îi tăie buricul şi-l presără cu cenuşă, fiindcă n-avea creolină. Dar şi aşa era bine, fiindcă va fi apărat de toate boleşniţele. Luînd apoi mieluţul în braţe, băiatul începu să coboare încet.

Cu gîtul întins înainte, Negruţa se luă după el. Uneori behăia şi privea în urmă, simţindu-şi inima frîntă în două. Aici era cel mai mic şi cel mai neajutorat dintre puii ei, iar acolo, la Tîrlă, rămăseseră cei mai mari, care o priveau uimiţi, fără să priceapă de ce mama lor îi părăseşte şi se duce cu făptura aceea necunoscută, suspectă şi cu două picioare! Cu multă fereală şi ţinîndu-se cît mai departe, îşi urmară totuşi mama. Dar la marginea potecii, în locul unde începea coborîşul, văzură că mama lor se opreşte în faţa unei peşteri, se întoarce şi începe să behăie. Cine ştie... poate că-i chema la ea, poate că-şi lua rămas bun de la ei... Intră apoi în peşteră în urma omului.

Iţindu-şi capetele de după stînci, oiţa şi berbecul o petrecură cu priviri întristate.

CAPITOLUL XV

din care se vede cum stau de vorbă liniştit, sub bolţile peşterii, tînărul cioban kurd şi fetiţa armeană

Cînd Aso intră cu Negruţa după el, în peşteră nu era nimeni. Şuşik ieşise să taie nişte ramuri subţirele dintr-un tufiş, pentru împletitul coşurilor. Cînd se întoarse, fetiţa cît pe-aci să scape din braţe crengile adunate.

— O, drăguţul meu, ce frumuşel eşti! strigă ea, entuziasmată, văzînd mieluşelul.

Negruţa, speriată, sări de la locul său, se apropie de miel şi se aşeză deasupra lui, cum fac oile cînd văd un vultur.

— Mai încet, Şuşik, n-o speria... Hai să pregătim un culcuş moale şi cald mieluşelului.

În curînd, cuibul cald, înjghebat din crengi şi iarbă uscată, fu gata. Puseră mielul în el, şi Negruţa, care la început se dovedi speriată nevoie-mare, păru a înţelege totul şi se linişti. Acum era mulţumită: nimic nu-l mai ameninţa pe puiul ei, nici gerul, nici vreun duşman...

— Şi acum, surioară, să te ospătez cu ceva ce n-ai mîncat în viaţa ta. Ţine asta şi spal-o bine.

Şi Aso îi întinse o băşică subţire şi transparentă.

— Bine, o spăl. Şi după aceea?

— După aceea, treaba mea!

La început, Negruţa nu se lăsă mulsă de Aso, dar ugerul îi era plin de lapte, şi cînd se uşură, se simţi nespus de bine.

— N-ai lăsat nimic pentru mieluşel...

— Asta e colastră. Nu-i voie să-i dai prea multă mielului, să nu se îmbolnăvească — îi explică ciobănaşul, arătîndu-i lichidul gros şi gălbui pe care îl adunase în băşică. Uită-te la mine, să vezi ce am să fac! Legă strîns băşica la gură şi făcu din ea un fel de minge. Şi-acum, dă la o parte cenuşa şi scobeşte, rogu-te, o gropiţă!

Şuşik îndeplini la repezeală rugămintea băiatului. Aso puse băşica cu lapte în gropiţă şi o acoperi cu cenuşă fierbinte.

— Vai, băşica o să ardă şi o să se verse laptele! — se sperie Şuşik.

— Nu! S-a şi prins şi s-a întărit ca brînza. N-o să se verse — o linişti Aso, zîmbind.

Rămaseră un timp tăcuţi, cu ochii la foc.

— Aso, cîţi ani are nepoţica ta? întrebă într-un tîrziu Şuşik. Mi-am adus aminte de ea cînd am văzut mieluţul ăsta...

— Adlai?... A împlinit doi ani — se însufleţi Aso, şi ochii îi străluciră blînd.

— O fi alergînd după oi, cu nuielușa în mînă, şi-o fi întrebînd mereu: „Unde-i Aso al nostru?“ spuse Şuşik, dar se căi: ochii băiatului se umpluseră de lacrimi.

— Da, tare mi-e dor de oița asta... Dac-ai ști ce caraghioasă și veselă este!... O să iasă din ea o bună mulgătoare.

„O bună mulgătoare"... Cea mai de seamă laudă în gura unui kurd.

— Se apropie de mamă-sa și-i spune: „Daie [1], amestecă laptele cu mațun [2] și dă-mi să mănînc". Maică-sa, ce să facă? I-l amestecă și i-l dă. Dar ea de colo: „Și acum desparte mațunul de lapte, nu-l vreau amestecat!"

Șușik rîdea, arătîndu-și dinții albi. Tăcură din nou. Apoi fata întrebă:

— De ce i-ați spus Adlai? Mi se pare că la voi, kurzii, nu există numele ăsta.

— Nu, nu există — recunoscu Aso. Este un nume nou și înseamnă pace. Mulți kurzi din Alaghez pun numele ăsta fetelor lor. L-au luat de la greci.

— Îmi place. E frumos și inteligent — încuviință Șușik și privi focul.

„N-o fi gata?"... vru ea să întrebe, dar se stăpîni. Îi era rușine... Doar nu era pofticioasă ca Gaghik! Însă Aso înțelesese și fără să-i spună ea: care e omul să stea liniștit lîngă foc, cînd știe ce mîncare se pregătește?!

— Cum ați nimerit în satul nostru, Aso? De mult voiam să te întreb!

— Am venit cu armenii, de pe povîrnișurile Araratului. Noi sîntem kurzi-ezidi, dar sînt și kurzi-musulmani. Pe kurzii-musulmani, turcii i-au ațîțat împotriva armenilor, iar bunicii noștri le-au ținut parte, căci noi am trăit întotdeauna în bună înțelegere cu frații armeni. Atunci pașalele turcești s-au pus să ne nimicească, și pe armeni, și pe noi. De aceea am plecat împreună în bejenie. Am trecut Arazul, unde trupele rusești ne-au luat sub oblăduirea lor. Așa am scăpat noi de iataganele turcești. Bineînțeles, eu n-am apucat vremurile astea, dar mi-a povestit tata. Acum kurzii noștri s-au înfrățit cu armenii, locuiesc în sate armenești, sînt ciobani la fermele lor, iar armenii se poartă bine cu ei.

— Dar voi nu aveți satele voastre?

— Ba da, avem și sate, și școli. Avem și poeții noștri, tipărim și cărți în limba kurdă... Păcat însă că, de cînd am

[1] Mamă, în limba kurdă.
[2] Un fel de lapte prins.

părăsit satul nostru, am fost nevoit să-mi iau rămas bun de la şcoală. De aceea n-am putut să termin...

— Nu-i nimic, Aso. Învaţă la noi la şcoală — spuse Şuşik. Tu vorbeşti acum bine limba noastră, aşa că n-o să-ţi fie greu. Uite, dacă vrei, eu te ajut!

— Păi eu învăţ! Vreau atît de mult să învăţ! Doar n-o să rămînem aici pentru totdeauna... Cînd o să scăpăm, ai să mă înveţi? Dar unde?

— Am să vin în fiecare duminică, cu grupa mea de pionieri, la fermă, că doar n-o să ne părăsim viţeii care sînt daţi în grija noastră! În timpul săptămînii o să-ţi arate mama mea, iar duminicile am să vin eu, să-ţi controlez lecţiile şi să-ţi dau altele noi... E bine?

— Bine! Am să mă străduiesc să fac cum e mai bine! zise Aso şi, în semn de supunere, îşi duse mîna la ochiul drept.

Ar fi vrut să-i spună cît îi este de recunoscător pentru purtarea ei atît de prietenoasă, dar se sfii.

— Iar eu am să fiu tot atît de mulţumită ca şi tine, Aso! rosti Şuşik şi, rîzînd, îşi duse mîna la ochi. Ei, asta cum a fost, după obiceiul kurd sau după cel armenesc?

— Kurd — zîmbi Aso.

Tăcură. Despre ce să mai vorbească cînd aşteptau cu atîta nerăbdare mîncarea?

— Dar de unde a adus-o taică-tău pe mama ta? Fiindcă pe aici, pe la noi, nu sînt kurzi — spuse Şuşik, spulberînd din nou tăcerea.

— De unde?... şi Aso rîse. A cumpărat-o dintr-un sat din Alaghez. A dat pe ea douăzeci de oi şi un cal [1].

Uimită, Şuşik căscă ochii, şi aşa destul de mari.

Aso răvăşi focul, scoase din gropiţa acoperită cu cenuşă băşica arsă şi cafenie acum.

— Ei, eu zic c-o putem mînca!

— Dar cum să mănînci aşa ceva? Nu vezi că e numai cenuşă şi scrum? strîmbă din nas, scîrbită, Şuşik.

Aso zîmbi blînd.

— Nu, nu se mănîncă aşa! Stai niţel, s-o pregătesc. Şi ai să vezi că e cea mai gustoasă mîncare!

---

[1] Pînă la instaurarea Puterii sovietice, în statele kurde legea pămîntului îl obliga pe logodnic să-şi răscumpere logodnica de la tatăl acestuia. Obiceiul mai persistă în unele locuri şi azi. (nota red. ruse.)

Băiatul dădu cu grijă la o parte cenuşa şi bucăţelele de cărbuni lipite de băşică, scoase din ea miezul, ce semăna cu un ou răscopt, şi-l tăie în două.

— Acum săreaz-o şi mănînc-o. La noi i se zice „sulug" şi-l pregătim totdeauna cînd sîntem la păşunat. Gustă. Poate fi ceva mai bun?

Într-adevăr, mîncarea aceasta simplă, ciobănească era nespus de gustoasă. Şuşik ar fi mîncat-o pe toată, bucuroasă, însă mai erau şi ceilalţi...

— Dar tu, Aso? Mănîncă!... încercă ea să-l convingă pe băiat.

— Ehe-hei, cît sulug am mîncat eu... Primăvara, nu e zi să nu facem sulug... Mănîncă, mănîncă tu...

Şi ca fetiţei să nu-i fie ruşine, ieşi, chipurile, să mai taie nişte crengi. Dar Şuşik nu era egoistă: tăie sulugul în cinci părţi egale, îşi sără partea ei şi o mîncă. Cînd ciobănaşul se întoarse cu un braţ de ramuri, îl întrebă rîzînd:

— Ia spune-mi, celelalte oi n-au să fete? E aşa de bun sulugul ăsta!

— Nu — zîmbi Aso. Una dintre ele e prea tînără, iar cealaltă e... berbec. N-au să fete. Dar să ştii că am să-ţi trimit totdeauna sulug de la fermă — adăugă el şi, plecîndu-se adînc, îşi duse din nou mîna la ochiul drept.

— Ce-i cu voi de vă tot ploconiţi unul în faţa altuia?... se miră Gaghik, intrînd în peşteră. A, uite-o pe Negruţa! Draga mea! Ai venit să ne faci o vizită?

Oaia fornăi speriată şi alergă din nou la odrasla ei.

— Încet, încet! le spuse Aso, ducînd degetul la buze, celorlalţi băieţi care intrau în urma lui Gaghik.

După ce-şi lăsară într-un colţ al peşterii snopii de grîu sălbatic, băieţii înconjurară mielul.

— Asta înseamnă că vom avea şi lapte!... Dragul meu frate kurd! şi Gaghik, îmbrăţişîndu-l pe Aso, începu să joace cu el, rotindu-se nebuneşte prin peşteră.

— Nu, de la lapte mutaţi-vă gîndul! Laptele e numai pentru miel...

— De ce, dragul meu frăţior? De ce lui Robinson i-a fost îngăduit să mulgă o lama oarecare, străină, iar noi nu avem voie să mulgem o oaie aparţinînd fermei noastre?

Bineînţeles că Aso nu pricepu nimic din toată sporovăiala prietenului său, deoarece nu auzise în viaţa lui nici de Robinson şi nici de lame.

— Dacă o să hrănim bine oaia, o să-i putem lua în fiecare zi cîte o jumătate de pahar de lapte... pentru Şuşik — adăugă el după o scurtă pauză.

— Ei, poftim! Blana cîinelui, pentru Şuşik, bucăţica gustoasă, pentru Şuşik, locul călduţ, pentru Şuşik!... Ce păcat că nu m-am născut şi eu fată... Ce-i asta, brînză? Nu, are alt gust! Parc-ar fi răşină! Tii, da' ce bună e!... Are un singur cusur: e prea puţină! Abia dacă mi-o ajunge pe-o măsea!

CAPITOLUL XVI

din care se vede că în ajunul marilor bătălii omul trebuie să-şi călească şi sufletul, şi trupul

În noaptea aceea, Gaghik luă un bulgăre de lut, îl frămîntă şi făcu din el cinci căni adînci pe care le puse lîngă foc.

— Să nu credeţi că sînt numai pentru ceai! le explică el. O să mîncăm din ele şi ciorbă!

O fi fost el, Gaghik, mare mîncăcios sau, poate, tot glumă era şi interesul arătat faţă de cele ale gurii, nu se ştie; cert e însă că se întîmplă ceva tare, tare neplăcut. În seara aceea, Aşot tocmai se pregătea să le povestească cum este alcătuit capul ţapului, dar Gaghik, într-atît dorea să mănînce ciorbă, încît peste zi, profitînd de lipsa lui Aşot, pîrli capul ţapului la foc, îl tăie bucăţi-bucăţele şi-l puse în oală să fiarbă... Nu mai rămăseseră decît coarnele şi o parte din tigvă, aşa că Aşot fu nevoit să se limiteze la acel „material didactic ajutător".

— Ce părere ai? De ce l-o fi înzestrat natura cu coarne atît de uriaşe? îl întrebă el pe Gaghik.

— De ce? Ca să-ţi poată smulge din mînă căciula!

Şuşik pufni în rîs.

— Şi încă? întrebă Aşot, făcîndu-se că n-aude.

— Ca să-şi poată birui rivalii — răspunse Gaghik, de data aceasta serios.

— Şi încă?

Nimeni nu-i răspunse. Aşot se hotărî să le spună ceea ce ştia el.

— Odată, pe cînd era la vînătoare, tata a gonit cîţiva ţapi pînă în vîrful unei stînci — începu el. Ţapii nu puteau să fugă îndărăt, de teama gloanţelor, iar în faţa lor se căsca o prăpastie. Ce crezi c-au făcut ? S-au aruncat în ea. Eu nu mai puteam de bucurie, la gîndul că ţapii s-au zdrobit şi zac la poalele stîncilor. Tata însă s-a făcut foc şi pară : „Tiii, mi-au scăpat de sub nas !“ Am privit de pe stîncă în jos : nici urmă de ţap ! Fugiseră toţi !... Atunci l-am întrebat pe tata : „Cum vine asta ? Cum de nu şi-au rupt picioarele ?“ „Păi nu s-au aruncat cu picioarele, ci cu capul !“ m-a lămurit el. Ia uitaţi-vă şi voi ! Vedeţi cît de groase şi de tari le sînt coarnele ? Vedeţi crestăturile astea ? Sînt urme de pietre. Cînd văd că nu mai au altă ieşire, se aruncă fulgerător cu capul în jos. Dacă s-ar fi aruncat în picioare, bineînţeles că nu s-ar mai fi putut ridica !

— De ce n-are şi ţapul domestic coarne ca astea ? întrebă Şuşik.

— Pentru că ai noştri nu se luptă şi nu sînt nevoiţi să se arunce de pe stînci ! răspunse Aso.

— Acum — zise Aşot — ia să încercăm să ghicim cîţi ani avea ţapul acesta... Şuşik, tu ce părere ai ?

Şuşik fu de părere că animalul uriaş, cu grumazul gros şi coarne măsurînd aproape un metru, număra vreo treizeci de ani. Dar ca să fie mai sigură, scăzu totul la jumătate şi zise :

— Cincisprezece.

Aso rîse.

— Nu ajung ei la vîrsta asta ! Ia stai niţel, să-i număr inelele de pe coarne. Unu... doi... trei... şapte... opt... Opt ani avea ! Era bătrîn...

— Dar de ce inelele nu sînt aşezate la distanţe egale ? Ia uitaţi-vă — spuse Şuşik, luînd linia în mînă. Ăsta e la doisprezece centimetri, iar ultimul, doar la cinci...

— Stai niţel ! Înainte de a răspunde, vreau să-mi pun creierii în mişcare... — zise Gaghik şi, ducîndu-şi un deget la frunte, începu să raţioneze. Să aibă vreo legătură cu felul de hrană ? îl întrebă el pe Aşot.

— Bineînţeles !

Copiii cercetară pe rînd toate inelele de pe coarnele ţapului, străduindu-se să-şi amintească cum fusese vegetaţia luncilor în anii trecuţi. Desigur, nu izbutiră să-şi aducă aminte de vremea cînd ţapul fusese ied ; de unde să ştie

ei ce vară fusese în urmă cu şapte-opt ani? Schimbările climaterice din ultimii ani se potriveau totuşi cu „indicaţiile" de pe coarnele ţapului: distanţa între inele era mai mică în anii secetoşi şi mai mare în anii cu recolte bogate.

— Ia te uită ce descoperire am făcut! O să scrie despre ea în ziare — spuse Aşot, entuziasmat. Iar comunicarea noastră se va întemeia pe studierea acestor coarne. Şuşik, ia un creion...

Focul trosnea blînd, oala de lut tresălta încetişor, iar aburul ce ieşea din ea împrăştia în jur un miros plăcut şi îmbietor.

— N-o fi timpul să gustăm? întrebă Gaghik, smerit.

— E tîrziu, trebuie să ne culcăm. Şi aşa am mîncat prea mult şaşlîk. Nu-i bine să te culci cu stomacul plin! spuse Aşot.

— E tîrziu?... La Londra, la 2 noaptea, se mănîncă biftec, pe cuvîntul meu! Am citit într-o revistă!...

Dar Aşot rămase neînduplecat.

— Ascultă, Aso, mai bine cîntă-ne un cîntec frumos kurd — îl rugă el pe ciobănaş.

Şi Aso, întorcîndu-se ca de obicei cu faţa spre colţul cel mai întunecat al peşterii, începu cu glas sonor:

Hei, berivane, berivane,
Pe cine cheamă duiosul meu cînt,
Şi unde mă mînă cărarea din luncă?
Lîngă cinara, 'nalt cît ea, cine te-aşteaptă?
Şi cine ţi-a ieşit deodată în cale,
Căzîndu-ţi smerit la picioare?

Aso îşi cîntă îndelung cîntecele pline de melancolie. Cînd termină, Gaghik isprăvise şi el de ars ceştile la foc. Dar, înainte de a se culca, începu iar să-l piseze pe Aşot:

— Bunicii noştri mîncau întotdeauna ciorbă dimineaţa, în zori...

— Ce-avem noi cu bunicii noştri? O să mîncăm cînd o răsări soarele — se încăpăţîna Aşot.

— Ehe, băiatule, subapreciezi experienţa străbunilor noştri! ripostă Gaghik, dar, dîndu-şi seama că nu-i merge, se apucă să împletească la coşul pe care îl începuse în ajun.

Ca să-şi omoare plictisul, ceilalţi împleteau şi ei de zor la coşuri. Ai fi zis că sînt în întrecere: fiecare se străduia să termine mai repede şi să-l facă cît mai frumos şi mai trainic.

Deodată se auzi strigătul victorios al lui Aşot:

— Ei, al meu e gata!...

Şi tîrî în colţul peşterii un coş mare şi greu. Dar nici unul nu se pricepea să împletească coşuri ca cele ce ieşeau din mîinile cu degete subţiri şi mlădioase ale lui Şuşik, care, de altfel, ştia să coasă frumos, să deseneze frumos, să scrie mai frumos decît toţi din clasă... Din nuiele de mărimi şi culori diferite, Şuşik făurise un coş de care pînă şi meşterii cei mai năzuroşi s-ar fi mirat. Cît priveşte ciobănaşul Aso, nici nu mai e nevoie să vorbim! Rămăsese cu gura căscată. Mut de mirare, se uita ca la o minune la coşuleţul acela cu margine colorată şi cu capac, făurit de prietena lui.

— O să-l trimitem la expoziţie! hotărî Aşot.

— Mai bine să-l dăruim unui om destoinic — zise Gaghik, făcîndu-i fetei cu ochiul şi împungîndu-se pe furiş cu degetul în piept.

— Da, sînt de acord! Am să-l dăruiesc unui tovarăş destoinic şi bun — spuse Şuşik, vorbind calmă şi cu un aer solemn.

Toţi aşteptau nerăbdători să vadă cine este acest tovarăş. De bună seamă, Aşot şi Gaghik aveau drepturi egale la acest dar. Nu erau oare demni de el?

Dar fetiţa nu se grăbea. Se ridică, îşi potrivi părul căzut pe frunte şi, întinzîndu-i coşuleţul lui Aso, îi spuse prietenoasă:

— Să aduni în el fragi şi să-ţi aminteşti de zilele noastre grele, de prietenia noastră...

— Bravo, bravo, bravo!... La asta nu m-am aşteptat! aplaudă Gaghik.

Iar ciobănaşul, roşu şi intimidat de acest neaşteptat semn de respect şi prietenie, bolborosea pierdut în limba kurdă:

— Zaf, zaf, razimà [1]!... Tu eşti surioara mea, lumina ochilor mei... — şi îşi duse la ochi mîna smeadă şi subţire.

Aso nu vorbise mult, dar kurzii îşi exprimă totdeauna în puţine cuvinte devotamentul, dragostea, fericirea, toate simţămintele frumoase pe care le nutresc pentru o fată pe care o numesc soră. Şi pentru o soră, kurdul e în stare să-şi dea şi viaţa.

— Iar tu eşti fratele meu... — răspunse Şuşik, tulburată, şi, zîmbind cald, îi întinse mîna.

---

[1] Foarte, foarte mulţumesc.

— Ura, ura, ura!... — urlă din nou Gaghik.

Dar Aso îl potoli pe dată, căci puse mîna pe toiag și-l amenință:

— De-acum încolo să nu mai rîzi de Șușik!

Gaghik, deși știa că ciobănașul glumește, răspunse totuși serios:

— Kurdul de la munte e în stare să te pocnească cu bîta!

Țin-te rîs pe ceilalți!

Erau bine dispuși, foamea nu-i mai chinuia, erau mulțumiți unul de celălalt și de munca lor, oalele de lut erau pline ochi cu apă, iar snopii ruginii de grîu sălbatic stăteau stivă pînă aproape de bolta peșterii. Te uitai la ei și sufletul ți se umplea de bucurie. Bine că primejdiile se îndepărtaseră aproape cu totul de ei.

Totuși, Așot era îngîndurat. De mult voia să le spună un lucru important. Nu așteptase decît un prilej favorabil. Iar acest prilej se ivise.

Cînd obosiră și lăsară coșurile jos, Gaghik spuse:

— Ei, Așot, astăzi este rîndul tău să „torni" una!

Într-adevăr, ce altceva le mai rămăsese decît să asculte ce-o să „toarne" Așot, ceea ce în limba lui Gaghik înseamnă „să spună povești". Istorioarele acestea, care, toate, se sfîrșeau bine, le mai îndulceau puțin amarul, le mai scurtau nopțile de iarnă și, o dată cu ele, și timpul petrecut în captivitate.

— Bine — se grăbi să încuviințeze Așot. Am să vă povestesc o istorioară din care veți putea trage învățăminte. Am citit-o în cartea lui Sebeos, istoricul nostru din evul mediu. Ascultați-o.

În secolul al VII-lea, Armenia era împărțită în două. Una din părți se găsea sub stăpînirea perșilor, iar cealaltă era supusă Bizanțului. Prințul armean Smbat Bagratuni chemă poporul să se ridice împotriva bizantinilor, cotropitori și asupritori. Aflînd despre aceasta, împăratul porunci ca Bagratuni să fie prins. Prințul fu adus la Bizanț, pus în lanțuri și aruncat în temniță. După care, împaratul hotărî să fie sfîșiat de fiare.

Gol pînă la brîu, prințul Smbat stătea în mijlocul arenei circului, cu brațele vînjoase încrucișate pe piept, și privea cu dispreț la spectatorii care se adunaseră cu miile ca să asiste la chinurile lui. Era un bărbat înalt, frumos, cu

umerii lați, puternici, un oștean vechi și încercat în lupte, care în multe bătălii își dovedise puterea și curajul.

Deodată, ușa unei cuști se deschise și asupra lui se năpusti un urs uriaș, cafeniu... Ei, ia spuneți-mi voi acum, dacă ar fi să ne iasă un urs în cale, cum o să ne luptăm cu el ?

— Vitejește ! exclamă Gaghik.

— Nu-i vorba numai de vitejie, ci și de inteligență ! Or Smbat știa lucrul acesta. Să-l știți și voi și să nu-l uitați niciodată : ursul se sperie dacă strigi tare la el și pe neașteptate ! Așa s-a întîmplat și atunci. Ursul a ieșit în goană din cușcă și s-a năpustit asupra lui Smbat, care s-a azvîrlit și el spre urs, iar cînd viteazul i-a urlat odată la ureche și l-a lovit cu pumnul în locul cel mai slab, adică în carotidă... fiara s-a clătinat, s-a lăsat pe spate și a căzut. A căzut și nu s-a mai ridicat...

Atunci au dat drumul în arenă unui taur turbat, care s-a năpustit drept asupra victimei sale. Dar nici de data asta Smbat nu s-a pierdut cu firea. A stat și l-a așteptat liniștit, cu brațele întinse. Iar după ce l-a înșfăcat de coarne, a început să se lupte cu el pe viață și pe moarte. Spectatorii, printre care se afla și împăratul Mavriki cu împărăteasa lui, așteptau cu sufletul la gură sfîrșitul încleștării. Taurul căuta să scape, ca să-l ia în coarne sau să-l doboare la pămînt. Dar nu izbuti. Iar omul, încordîndu-și toată forța mușchilor, încerca să-i sucească gîtul...

Pe neașteptate, taurul scoase un răget sălbatic, tulburîndu-i pe toți cei de față. Scuturîndu-și capul însîngerat, animalul fugea, cuprins de groază !... Bagratuni îi smulsese coarnele ! Dar nu s-a mulțumit numai cu atît, căci, ajungînd fiara din urmă, a apucat-o de coadă și de un picior. În cîteva clipe, în mîinile lui Smbat a rămas o copită, iar taurul, „cu un picior desculț", fugea rușinat...

Spectatorii au oftat ușurați ; împăratului, de frică, îi pierise piuitul !

— Ce să fie asta ? Cum de biruise Smbat fiara aceea turbată ? Cu forța sau cu mintea ? Și cu forța, și cu mintea. Dar mai mult cu mintea. El văzuse că taurul e bătrîn, și taurii bătrîni au coarne și copite slabe...

Într-adevăr, pînă nu cunoști părțile slabe ale vrăjmașului, nu trebuie să te lupți cu el.

Cei de faţă se aşteptau ca Mavriki să dea poruncă să fie eliberat viteazul armean. Dar zadarnic: împăratul era posomorît şi însetat de răzbunare. La un semn al lui, fu slobozit în arenă un leu — o fiară roşcată ca focul, iute şi fioroasă. Smbat simţi că de astă dată moartea nu-l va cruţa. Urmărea însă cu sînge rece mişcările duşmanului. Ştia că leul, cînd îşi atacă victima, o pîndeşte întîi de la şapte-opt metri şi numai după aceea se năpusteşte asupra ei. La fel face şi pantera, şi tigrul, şi pisica sălbatică, şi cine ştie lucrul ăsta se poate apăra uşor. Cum se încordează leul ca un arc, sari la o parte. El nu se va năpusti asupra ta şi nici nu va alerga după tine, ci se va lipi cu burta de pămînt, pregătindu-se din nou să sară. Dacă nu-ţi pierzi cumpătul, scapi. Aşa şi Smbat. Cînd leul a sărit, s-a dat la o parte; apoi, cît ai clipi, l-a apucat de coamă, i-a sărit în spinare şi, cu o forţă supraomenească, a început să-l strîngă de gît... Leul, simţind că se înăbuşă, scutura din cap şi gonea prin arenă. În curînd însă n-a mai putut să răsufle de loc, într-atît i se înfipseseră în gît mîinile tari ca oţelul ale voinicului. Căzu la pămînt, cu limba afară.

Mulţimea, cuprinsă de entuziasm, începu să-l aplaude furtunos pe Smbat. Se auziră strigăte: „Libertate! Să fie pus în libertate!" Împăratul Mavriki nu avu încotro şi făcu semn ca Smbat să fie eliberat... Aşot tăcu o clipă. După ce răvăşi focul cu un beţişor, continuă, de data asta cu alt glas: Pantera mai este încă în defileu şi ne putem întîlni cu ea. Cine ştie dacă a murit! Mîine vom porni pe urmele ei. Ştiţi acum în ce fel aceste fiare atacă omul, nu? Ştiţi! Dacă n-o să vă pierdeţi cumpătul, n-o să vă poată pricinui nici un rău. Pesemne că ursul a avut pentru prima oară de-a face cu o asemenea fiară, căci, altfel, ar fi sărit la o parte cît timp pantera se afla încă în aer...

— Aşot, povestea ta m-a transfigurat! rosti patetic Gaghik. Simt că sînt gata, chiar în clipa aceasta, să întîlnesc un leu, să-l apuc de coamă şi să-i sar în spate. Pe cuvîntul meu! Sîngele îmi clocoteşte în vine... Hai să prindem pantera!

Şi înhăţînd un băţ aprins, Gaghik se îndreptă spre uşă.

— Credeţi că am să-l opresc? Lasă-l să se ducă să mai facă exerciţii şi să se mai călească! rîse Aşot.

Dar Gaghik, cum ieşi din peşteră, se opri buimăcit. O pîclă deasă şi grea se lăsase deasupra defileului. „Tre-

buie să mă duc, altfel au să creadă că mi-e frică — hotărî el şi mai făcu vreo doi paşi. Băţul aprins trosnea, scînteile se revărsau snopi, ca nişte stele căzătoare, luminînd o clipă totul în jur.

— Ia să ne uităm dacă pantera n-a venit seara, după rămăşiţele pămînteşti ale ursului nostru — spuse Aşot.

Însă altul era gîndul lui ascuns: pregătindu-se să-şi ducă tovarăşii în căutarea panterei, voia să le călească din timp şi inima, şi voinţa. Luînd deci fiecare cîte o torţă, ieşiră din peşteră. Numai Sarkis rămase lîngă foc.

— Oh, veniţi şi voi?! exclamă Gaghik. Ce, credeţi că eu nu mi-s în stare să-i vin panterei de hac? Însă se sperie numaidecît de vorbele rostite: „Te pomeneşti că se întorc înapoi şi mă lasă singur!"

Fluturîndu-şi torţele, băieţii coborîră în defileu, făcînd o larmă şi o hărmălaie, că, de-ar fi fost să le iasă în cale o haită întreagă de pantere, fiarele s-ar fi speriat şi ar fi fugit îngrozite.

Priveliştea aceasta aprinse din nou imaginaţia şi visurile fantastice ale lui Aşot. Tot agitîndu-şi suliţele, ajunseră pe „cîmpul de bătaie", unde, la comanda lui Aşot, îşi aruncară armele drept în burta ursului. Apoi, la lumina torţelor, cercetară totul în jur. Nu descoperiră nici un fel de urme noi. Însă urmele vechi lăsate de panteră se mai zăreau pe zăpadă, ca dovadă că fiara nu mersese, ci se tîrîse, atît era de sleită.

— Ei, acum e limpede! Mîine o să ne luăm după urmele acestea. Pînă atunci, toată lumea înapoi acasă!

CAPITOLUL XVII

din care se vede cum se căleşte omul în luptă

În noaptea aceea, Aşot nu-şi găsi liniştea. Aşa se întîmplă, poate, cu orice comandant de oşti în ajunul unei bătălii hotărîtoare. De altfel, Aşot se închipuia a fi un mic comandant de oşti. Sta ce sta, îşi înălţa capul şi se uita

la „oastea“ lui cu mîndrie și duioșie. Ai fi zis că este Georg Marzpetuni[1] în ajunul bătăliei de la Garni!

Tulburat de viziunile sale războinice, sări de cîteva ori în picioare și privi afară. Dar zorile nu se arătau încă!

Și iată că, unul cîte unul, băieții începură să se trezească. Primul se sculă Gaghik. Făcîndu-i lui Așot cu ochiul, întrebă conspirativ:

— Ei, ce se-aude? Ciorba e gata? Nu? Atunci de ce te-ai sculat cu noaptea-n cap?

La care Așot pufni și clătină din cap, dojenitor.

Gaghik se duse în colțul unde păstrau oala cu apa pe care o foloseau în loc de sare. Calcarul dizolvat în ea se lăsa la fund, iar sarea, mai ușoară, se concentra în stratul de la suprafață. Gaghik „sără“ ciorba, aruncînd spre Așot priviri duioase:

— Nu începem, Așot drăguțule?

Așot deschise ușa:

— Ei, na, uită-te! Afară e noapte!

— Ce noapte! N-auzi? Potîrnichea a cîntat a doua oară... Aso, ieși puțin afară și uită-te la stele, vezi, n-o fi timpul să începem?

Aso, zgribulit tot, se supuse. La drept vorbind, nu era prea frig, dar băiatului, istovit, i se păru că afară e ger ca în ianuarie.

— Luceafărul de dimineață n-a răsărit încă — spuse el cînd se întoarse.

— Vai ție, cioban naiv! Nu ești în stare să minți nici măcar cu prilejul ăsta! bombăni Gaghik, strîmbîndu-se înciudat.

Dar cine să țină seamă de stele cînd dinspre foc venea un îmbietor miros de ciorbă?

— Bine, să începem! Mîncați pe săturate, că pornim să căutăm fiara și nu se știe cînd ne întoarcem!

— Nu s-ar putea să nu mergem? întrebă Sarkis, șovăielnic. Cine știe ce ne mai așteaptă?!

— Nu se poate! Pînă n-o găsim, vie sau moartă, cum o fi, n-o să putem dormi liniștiți. Ce Dumnezeu, nu înțelegeți atîta lucru?

Gaghik și Aso tăcură, deși, în sufletul lor, și unul și altul erau împotriva unui plan atît de primejdios.

---

[1] Conducător de oști armean din evul mediu, care a atacat cu un număr de douăzeci de soldați o întreagă armie de arabi lîngă Garni. (nota red. ruse.)

Cînd, în sfîrşit, se făcu ziuă şi soarele se ridică de după munţi, Aşot se sculă, îşi luă suliţa şi zise tulburat:

— Să mergem! Să mergem cu toţii! Şi ca să-i înflăcăreze, adăugă: Să ne întoarcem în sat cu blana panterei, fluturînd-o ca pe un drapel!

Într-adevăr, entuziasmaţi la gîndul acestei perspective, ceilalţi mai prinseră un pic de inimă şi, înarmîndu-se cu tot arsenalul de care dispuneau — suliţe, toiege, topoare de piatră şi toporul neascuţit al pustnicului — ieşiră din peşteră.

Şuşik şi Sarkis încheiau coloana, dar, la drept vorbind, în inimile lor mai stăruia un dram de frică. De ce oare, de data asta, Aşot nu le spusese să rămînă acasă? „Pesemne că vrea să ne deprindă şi pe noi să fim curajoşi" — gîndi fata.

Gaghik părea un cocoş gata să sară la bătaie. Ceilalţi îşi dădeau seama că, în felul acesta, îşi face singur curaj, că se vitejeşte. „Trebuie să fiu şi eu, măcar o dată, primul — gîndea Gaghik în sinea lui. E o chestiune de onoare!" îşi tot spunea el şi, cum mergea în fruntea lor, îi mai şi ocăra:

— De ce vă tîrîţi ca melcul? Hai, curaj, curaj! După mine! Cine nu riscă nu cîştigă.

Şuşik se uita uimită la Aso: „Ăsta să fie Gaghik?"... În ultimul timp rămăsese destul de des în peşteră, prinsă cu treburile ei gospodăreşti, şi nu băgase de seamă cum, în noianul de primejdii care-i pîndise tot timpul, băiatul se călise, se maturizase.

Cînd ajunseră la Grădina Strugurilor, se opriră: se vedeau limpede pe zăpadă, ducînd spre stînci, urmele panterei! De frică, le pieri piuitul.

— Să facem întîi exerciţii de aruncarea suliţei! S-ar putea să ne prindă bine — zise Aşot.

— Cum adică? O să ne luptăm cu pantera? întrebă îngrozită Şuşik. Atunci de ce ne-ai tot împuiat capul că pantera a murit?

— Da, eu cred că a murit — sări Aşot. Vedeţi urmele de sînge pe zăpadă? Însă... cine ştie?! Pentru orice eventualitate... Tufişul acela o să ne fie ţinta. Să aruncăm în el de la cincisprezece paşi.

Se pregătea să-şi arunce suliţa, cînd Gaghik îl apucă de mînă:

— Ei, tu, cap pătrat! Strici vîrful suliţei!

— Aoleu, ai dreptate! Păi ce ţintă să alegem?

— Un om de zăpadă... Adică, de ce om? O panteră de zăpadă!

Grozavă idee!

În cîteva minute, copiii făcură din zăpadă un patruped ce semăna mai curînd a berbec decît a panteră şi începură să arunce cu suliţele în el.

Mare drăcovenie!... Să arunci suliţa de cinci ori şi să nimereşti numai o dată. La un rezultat atît de jalnic nu se aşteptase nimeni!

— Mai sus, Gaghik, mai sus! Zvîrle suliţa în aşa fel, încît să descrie în aer o curbă şi să se înfigă în ţintă. Tu o azvîrli, că zboară pe deasupra ei — îşi dăscăli Aşot tovarăşul.

Aso tăcea. Nu spunea nimănui nimic, nu ţinea pe nimeni de rău, deşi dintre toţi el arunca suliţa cel mai bine şi mai precis. De altfel, pentru el treaba asta nu avea nimic nou, căci, de cînd se ştia, aruncase cu beţe şi cu pietricele în oile ce se depărtau de turmă. Şuşik, care îi urmărea mişcările atît de sigure, îl admira în tăcere. Ştia că lui Aşot nu-i place să fie întrebat şi nu voia să-l supere înaintea unei lupte atît de grele. De altfel, şi Aşot făcea progrese şi, peste o oră, suliţa lui, dacă nu de fiece dată, totuşi nimerea foarte des în „panteră". Cît despre Gaghik şi Sarkis, nu izbutiră mare ispravă, şi chiar dacă uneori nimereau la ţintă, loviturile lor erau foarte slabe, suliţa nici nu străpungea pantera de zăpadă. Lucrul acesta însă nu-l descuraja cîtuşi de puţin pe Gaghik, nu-i domolea de loc avîntul. Băiatul continua s-o facă pe voinicosul şi se foia de colo-colo. În ultimele zile, datorită hranei îmbelşugate, se mai împlinise, ochii începuseră din nou să-i lucească şi era plin de energie.

— Ah, Aşot drăguţule, mă simt ca viteazul din basme! Lasă suliţa şi hai să ne luăm la trîntă...

— N-avem timp — îi răspunse rece Aşot. Să mergem...

Se luară după urmele de sînge, coborînd la vale pînă la poalele stîncilor ce înconjurau defileul; aici cotiră la dreapta. Printre pietrele năpădite de tufe rare de răsură zăriră gura neagră a unei peşteri. Probabil că acolo intrase fiara, căci pe ramurile cu ţepi ale măceşului rămăseseră cîteva smocuri de păr pestriţ.

Copiii se opriră, privindu-l întrebător pe Aşot, încredinţaţi de curajul şi de ingeniozitatea lui, încredinţaţi că vor izbîndi şi de astă dată, deşi gura întunecată a grotei şi tainica linişte ce domnea în jur nu le insuflau prea multă bucurie.

La un semnal al lui Aşot, băieţii tăiară tufele ce acopereau intrarea în peşteră. Răsura şi uscăturile pe care le adu-

seseră cu ei se aprinseră trosnind, și un fum des, amărui, un fum care te zăpăcea de-a binelea se împrăștie în jur.

— Duceți-vă cît mai departe de intrare — zise Așot. Și luînd toporul în mînă, se așeză lîngă gura peșterii, în atitudinea ucigașului care își pîndește victima.

Planul lui era limpede. Înecată de fum, fiara, dacă ar mai fi fost vie, n-avea decît două căi de ales : ori ieșea din peșteră, ori rămînea pe loc și murea înăbușită. Oricum, trebuiau s-o audă tușind...

Șușik, tremurînd ca varga, se ascunsese după muchia unei stînci ieșite în afară și încremenise acolo, cu torța în mînă. Sarkis se trăsese ceva mai la o parte, cu un ciocan greu de piatră pe umăr. Tremura și el, de parcă afară ar fi fost ger năprasnic. Îi tremura chiar și capul mare, rotund. Cît despre Gaghik, acesta, în strădania lui de a se arăta viteaz, făcea semne băieților, iar ochii îi rîdeau înfrigurați și zîmbea cam mînzește. Dintre toți, doar Așot, deși îi era frică și lui, părea, așa cum se și cădea unui șef, calm și sigur de sine.

Lipiți de stîncile din dreapta și din stînga intrării în peșteră, băieții stătură aproape o jumătate de oră, încordați, încremeniți. Fumul intra valuri-valuri în grotă, dar dinăuntru nu se auzea nici cel mai mic zgomot. Încetul cu încetul mai prinseră curaj și încordarea li se risipi. De altfel, focul sta gata să se stingă.

— Să știți că a crăpat ! spuse Așot.

— Atunci, dragă Așot, poruncește-mi să intru și s-o jupoi ! răspunse Gaghik fără să se urnească din loc.

— Haide, haide, nu mai face pe eroul ! zîmbi Așot. Am mai cunoscut noi un Nazar ca tine !

— A, așa stau lucrurile ? Gaghik se proțăpi în gura peșterii, luă toiagul și, lovind cu el în pereți, strigă : Ei, dihanie ! Ieși afară, cu tine am treabă !

Încurajați de strigătele lui Gaghik, Șușik și Sarkis se traseră mai aproape.

— Aso, ia mai rupe niște crengi ! strigă Așot.

Peste cîteva minute, înarmați cu crengi rășinoase aprinse, intrară în peșteră.

— Hai, nu vă fie teamă ! își încuraja Așot tovarășii. Nu există fiară să nu se teamă de foc !

Gura îngustă a peșterii dădea într-un fel de coridor care o lua deodată și destul de brusc în sus, lărgindu-se și formînd niște platforme destul de spațioase, sau îngustîndu-se

atît de mult, încît abia izbuteau să se strecoare prin el. Uneori coridorul se ramifica, şi o parte din ramificaţii se înfundau. Pe jos şi printre pietre se vedeau fîşii de lut galben, iar de pe boltă atîrnau stalactite.

De-a lungul drumului, în ramificaţiile laterale şi, mai ales, în scobiturile stîncilor, pretutindeni zăceau oase de diferite animale. De pe platforma unde se găseau cele mai multe oase, o trecere laterală ducea undeva, în fund, dar copiii nu putură să pătrundă acolo, fiind prea îngustă. Zăriră doar nişte schelete întregi de animale.

Cînd Aşot lumină grota cu torţa care o ţinea în mînă, uimirea şi groaza puseră stăpînire pe ei. Zăriră sumedenie de oase albe, cranii, schelete şi coarne neobişnuit de lungi ale unor animale cu totul necunoscute şi, probabil, dispărute de mult. Un adevărat cimitir! Crengile de brad, trosnind şi fîsîind, se stinseră şi ei rămaseră în întuneric. Doar de departe, din spate, răzbea pînă acolo fîşia lată de lumină care se strecura prin gura peşterii. Copiii amuţiseră.

— Să ne întoarcem — spuse Aşot.

Poticnindu-se la fiece pas, ieşiră cu chiu cu vai. Cum ajunseră afară, Aşot îl trimise pe Aso după rădăcinile de brad pline de răşină pe care le pregătiseră ca să-şi lumineze peştera în serile lungi şi întunecoase. Cînd ciobănaşul se întoarse, Aşot legă laolaltă două rădăcini, ca să ardă mai bine. De după o piatră înaltă din apropiere se iţi capul lui Gaghik. Neavînd altă treabă, pornise după poame prin tufe.

— Aso, ia te uită ce-am găsit! strigă el, arătîndu-i o creangă plină de poame roşii de scoruş.

Ciobănaşul se îndreptă spre el. Aşot îşi făcea de lucru cu torţele, iar Şuşik vorbea încetişor cu Sarkis. Peste cîteva clipe, Sarkis se ridică şi se apropie de Aşot, cu gîndul să mai încerce o dată să-l convingă că ar fi bine să se lase păgubaş de o acţiune atît de primejdioasă.

— Lasă, Aşot — zise el — ce-ţi trebuie asta? N-ar fi mai bine să blocăm gura peşterii cu bolovani şi să ne vedem liniştiţi de treburile noastre?

Sfatul era înţelept, căci, într-adevăr, n-aveau decît să blocheze intrarea în peşteră, pentru ca pantera acolo să rămînă şi să moară de foame, dacă, bineînţeles, mai trăia. Dar ţi-ai găsit să-l convingi pe Aşot! Ca orice vînător aţîţat de vecinătatea vînatului, îşi pierduse cu desăvîrşire capacitatea de a judeca cu sînge rece. Gîndul că va pune stăpînire pe

minunata blană a panterei nu-i mai dădea pace. Iar cînd sări şi Şuşik în ajutorul lui Sarkis, le strigă enervat:

— V-o fi frică, te pomeneşti! Atunci, plecaţi! Nu-mi staţi în drum! Să blocăm gura peşterii? Ia te uită la deşteptul ăsta! Să putrezească bunătate de blană!

Şuşik se indignă:

— Iar te-a apucat? Nu te gîndeşti decît să laşi oamenii cu gura căscată! Degeaba, tot nu te poţi compara cu Kamo! îl înţepă ea, dar se căi pe dată.

Lui Aşot, cuvintele ei i se înfipseră ca un cuţit în inimă, sîngele începu să-i clocotească, obrazul stîng îi zvîcni şi se roşi atît de tare, încît nu i se mai vedeau aluniţele.

Aruncîndu-i fetei priviri de foc, îi zvîrli tăios:

— Dacă-i aşa, mă duc singur... Pornesc singur împotriva panterei şi o să vă demonstrez la toţi că...

— Oleoleo! Ia uitaţi-vă la el ce ambiţios e! exclamă Şuşik, cu străluciri şirete în ochi. Hai, potoleşte-te!

Dar Aşot dispăruse în grotă.

— Întoarce-te! Ce faci? strigă speriat Sarkis.

Se speriase şi Şuşik, deşi îi plăceau curajul şi voinţa lui.

— Lasă-l să se ducă — zise ea, însă numaidecît căzu pe gînduri... Fiarele se tem de foc, nu-i aşa, Sarkis?... Şi-apoi, n-o să stea mult acolo, c-o să se stingă focul şi el o să iasă...

Se înşela însă, deoarece nu ţinuse seama de flacăra nestinsă ce arde în inima oricărui tînăr curajos!

Aşot era încă aproape de gura peşterii cînd auzi strigătele fetei:

— Aşot! Aşot! Întoarce-te! Am glumit!...

Inima băiatului tresări. „Aha! Ţi-e teamă! Ţi-e milă de mine!“ se gîndi el, bucuros, şi un zîmbet fericit îi lumină faţa plăcută şi rotundă, de obicei aspră şi cam posomorîtă.

— Las' c-ai să plîngi tu!... Crezi c-am să mă întorc? bodogăni el, strecurîndu-se prin coridorul îngust.

Îşi vîrîse o sumedenie de surcele la brîu şi putea să meargă fără frică. Ajungînd în locul unde coridorul plin cu oase se bifurca, fără să stea pe gînduri coti la stînga, într-un tunel întunecos, umed, plin de pietre ascuţite şi cu bolta joasă. Băiatul mergea repede, fără să se oprească, fără să privească în urmă, fără să se gîndească la primejdie.

Aici, bolta peşterii se lăsa mai jos, iar coridorul, şerpuind ba în dreapta, ba în stînga, se îngusta mereu. La început,

Aşot se aplecă, apoi se lăsă în patru labe şi înaintă aproape tîrîş. Torţa pe care o ţinea în mînă trosnea şi ameninţa clipă de clipă să se stingă, dar el, nici pomeneală să se întoarcă. Nu se gîndea nici la panteră, pentru că nu vedea nicăieri urme de fiară. Ceea ce îl îndemna să meargă înainte era curiozitatea lui de a descoperi lucruri noi, de a păşi într-o lume necunoscută. Curiozitate specifică tinereţii.

Cînd, în sfîrşit, după ce-şi juli zdravăn genunchii de colţurile ascuţite ale stîncilor, Aşot se pomeni într-o peşteră largă şi atît de depărtată de intrare, încît nu mai ajungea pînă la el nici cel mai mic sunet de afară ; abia atunci îl cuprinse un simţămînt ciudat, asemănător cu spaima.

— Fleacuri ! rosti cu glas tare, ca să se liniştească. Dar ca un răspuns, din colţul cel mai întunecat şi îndepărtat al peşterii răzbi pînă la el un hohot sălbatic... Lui Aşot îi tresăltă inima în piept, ba mai mult, i se păru că s-a oprit, în timp ce ecoul, prinzînd hohotul acela rece, sec şi înspăimîntător, îl plimba sinistru pe sub bolţile de piatră...

CAPITOLUL XVIII

din care se vede cum caută nişte rătăciţi un rătăcit

La început, Şuşik îl strigă mereu, dar cum Aşot nu-i răspunse, fetiţa se lăsă păgubaşă. „Crede că mă sperie... Se răzbună"... Nu trecu însă mult şi neliniştea ei spori.

— Ce ne facem, Sarkis ? N-ar fi bine să mergem după el ? întrebă ea cu glas tremurător.

Adevărul e că nici Sarkis nu părea prea liniştit. Înainte s-ar fi mulţumit să dea din umeri : „Ce mă priveşte pe mine ? Dacă a ştiut să plece, o să ştie să se şi întoarcă"... Acum însă... Nu, acum, după toate cîte trăise, cuvîntul *t o v a r ă ş* avea cu totul alt răsunet în inima lui. Bineînţeles, spaima în faţa unei noi nenorociri avea şi ea rolul ei. Spaima aceasta nouă îi şoptea : „Ajută-ţi tovarăşul pentru ca mîine şi el să te ajute, să te sprijine"... Dar nu era numai un simţămînt meschin, un calcul egoist, ci înţelegerea faptului că

nu te poţi lupta singur pe cîmpul de bătălie! În sfîrşit, feciorul lui Paruir era pătruns de acest adevăr profund, şi tocmai datorită acestui fapt se simţi îmboldit să facă pasul pe care înainte nu s-ar fi hotărît niciodată să-l facă.

Luînd două rădăcini de brad, Sarkis le aprinse şi intră în peşteră. Îi era inima cît un purice şi, ca să mai prindă curaj, îşi striga tot timpul prietenul:

— Aşot! Aşot!

Strîngînd la piept un mănunchi de crengi, Şuşik se strecura în urma lui, împiedicîndu-se tot timpul de oasele ce albeau pe jos. Lumina inegală a torţelor juca pe pereţi şi umbra lui Sarkis se proiecta lungă, deformată. La drept vorbind, slab şi deşirat cum era, semăna cu o umbră!

„Cît de curajos a devenit!" se mira Şuşik, fără să înţeleagă că nu curajul îl îndemna pe Sarkis să meargă înainte, ci dorinţa de a plăti cu bine binele făcut. Era, de altfel, pentru prima oară în viaţă că încerca această dorinţă.

Cînd ajunse în locul unde drumul se bifurca, Sarkis se opri nehotărît. Încotro o luase Aşot? La stînga sau la dreapta?

— Uite, se stinge torţa... Na, ţine altă creangă — îi şopti Şuşik, care, nici ea nu ştia de ce, se temea să vorbească tare şi tresărea de fiece dată cînd Sarkis îl striga pe Aşot.

Băiatul luă ramura şi încercă s-o aprindă de la cea pe care o ţinea în mînă, dar se dovedi atît de neîndemînatic, încît le stinse pe amîndouă! La început nici nu se mai văzură unul pe celălalt, însă treptat ochii li se mai obişnuiră cu întunericul. De altfel, parcă şi întunericul se mai risipise, lăsînd loc unei penumbre prin care, cu chiu cu vai, puteai să zăreşti cîte ceva.

— Hai înapoi! şopti speriată Şuşik.

Dar Sarkis, ca bărbat ce se afla, nu putea să admită una ca asta.

— Nu, pînă cînd n-o să-l găsim pe tovarăşul nostru, nu ne este îngăduit să plecăm de aici... S-o luăm la dreapta, prin trecerea aceasta lată — zise el şi porni înainte.

Dar, cu cît înaintau, cu atît se adînceau în beznă. Era clar că, fără lumină, nu aveau ce căuta acolo. Încăpăţînat, Sarkis mai făcu cîţiva paşi spre interiorul grotei, cînd deodată încremeni! Miorlăia o pisică! Miorlăia jalnic o pisică! Ascultară atenţi. Sunetul se repetă — cel mai autentic mieu-

nat de mîţă, urmat de un sunet, de asemenea foarte cunoscut : un mîrîit şi un chiţăit disperat de şoarece.

Dar de unde pisică în lumea aceasta subpămînteană ?... Instinctiv, Şuşik se agăţă de Sarkis : simţi că şi băiatul tremură... Apoi se auzi un alt chiţăit de undeva dinspre bolta peşterii. Ridicară iute capul şi văzură... Nu ! Nu era nici pisică, nu era nici şoarece ! Ceea ce văzură ei acolo avea cap mare, rotund şi ochii ca bilele, fosforescenţi, arzînd în întuneric.

— Văleleu ! urlă Sarkis, cu un glas nefiresc.

În clipa aceea se petrecu ceva uimitor : pisica făcu pe neaşteptate aripi şi, bătînd moale din ele, zbură deasupra capetelor lor.

— O bufniţă ! bolborosi Sarkis şi se dădu înapoi.

Poticnindu-se de pietre, împiedicîndu-se de oase, alergară spre ieşire şi li se părea că din beznă îi pîndesc fiare cu ochi lacomi...

Cînd se văzură iar afară, adunară surcele şi le aprinseră, dar nu se puteau hotărî să mai intre în peşteră. Pe Sarkis, ce-i drept, îl îmboldi din nou sentimentul onoarei, şi băiatul făcu cîţiva paşi spre gura grotei, dar ştia că Şuşik o să ţipe şi-o să se vaite, căutînd să-l convingă să renunţe la această escapadă primejdioasă. Ceea ce se şi întîmplă : fata ţipă şi băiatul se întoarse...

— Nu faci bine, Şuşik, că nu mă laşi să mă duc să-l caut pe Aşot... — rosti el, sincer amărît.

— Nu crezi c-ar trebui să-i găsim pe Aso şi Gaghik şi să le spunem şi lor ce s-a întîmplat ? N-ar fi mai bine să intrăm în peşteră toţi împreună ?

— Fie — se învoi Sarkis, dar se vedea că nu prea este încîntat de propunere.

Se urcă pe stînca de unde se vedeau ca în palmă toate crăpăturile şi văgăunile, îşi duse mîinile pîlnie la gură şi strigă :

— Ehe, he, he ! Gaghik ! Aso !

Cei doi îl auziră.

— Veniţi încoace ! le strigă Sarkis.

— Aşot a plecat după panteră şi nu s-a mai întors... Duceţi-vă după el ! le spuse Şuşik, tînguindu-se, cînd băieţii se apropiară.

Ceilalţi înlemniră : cum aşa, nu s-a mai întors ?... Atunci fiara...

Dar nu ! Se îngrozeau numai gîndindu-se !

Adunînd la repezeală crenguţe pentru torţe, se grăbiră să intre în peşteră. Strecurîndu-se zoriţi pînă la locul unde coridorul se bifurca, o luară, fără să se gîndească, la dreapta. Căci pentru ei era limpede un lucru : Aşot nu putea să o ia la stînga, prin trecerea aceea îngustă şi întunecoasă. Tot înaintînd, alegeau ramificaţiile cele mai curate, mai largi, fără să bănuiască o clipă că se îndepărtau tot mai mult de Aşot. Probabil că drumul lor mergea paralel cu zidul din dreapta al muntelui, întrucît pe alocuri, printre crăpături, se strecura lumina zilei. Înaintau însă greu, deoarece ramificaţia urca pieptiş mereu.

— Aşot, Aşot !... strigau ei din cînd în cînd şi se opreau ; pe urmă, după ce ascultau atenţi un timp, dezamăgiţi, porneau mai departe.

Ramificaţia aceea îngustă îi conduse într-o încăpere subterană unde pătrundea lumina zilei : era o peşteră spaţioasă şi foarte înaltă, netezită parcă de mîna omului. S-ar fi zis că pietrele cenuşii care alcătuiau pereţii au fost şlefuite înainte de a fi aşezate unele peste altele, de la temelie pînă la boltă. Iar în colţuri se ridicau coloane drepte, frumoase chiar, ce se arcuiau sus, unde se împreunau formînd bolţi pline de măreţie. Părea un minunat templu subteran.

Ajunşi acolo, copiii se opriră, cu gurile căscate de uimire. Cine şi de ce şlefuieşte în inima munţilor miile acelea de bolovani din care clădise zidurile masive ?... Cîtă putere, cîtă muncă ! De unde să ştie copiii că nimeriseră într-un templu făurit de natură. Şi coloanele acelea masive care ţineau pe umerii lor ampla cupolă a sălii, şi zidurile netede de piatră, totul era alcătuit din bazalt cristalin, şi numai cine nu cunoştea istoria Pămîntului, nu cunoştea fazele prin care trece lava vulcanică după ce a erupt la suprafaţă, putea avea naivitatea să-şi închipuie că tot ce vedea acolo era rodul muncii omului.

— Aoleo ! Cine o fi gemînd ? întrebă Şuşik, pălind deodată.

Într-adevăr, de undeva, din colţul cel mai îndepărtat al peşterii, răzbăteau limpede pînă la ei suspine şi gemete de om bolnav.

— Aşot! Aşot! ţipară copiii.

Nici un răspuns! Trecură cîteva clipe chinuitoare, cînd deodată, tot din locul de unde răzbătuseră gemetele, auziră un plîns de copil. Încremeniră, îngroziţi. Din nou ţipă şi plînse un copil, din nou gemu cineva, apoi oftă greu şi adînc de cîteva ori, ca şi cum acolo, în colţul grotei, ar fi zăcut o femeie bolnavă, iar alături de ea ar fi ţipat şi plîns un copil flămînd...

Era atît de îngrozitor, încît o luară la fugă şi nu se mai opriră decît pe o platformă mică, unde coridorul se mai lărgea puţin. Se priviră unul pe altul: în ochi li se citea o spaimă de parcă ar fi fost urmăriţi de duhuri nevăzute... Aso îşi scoase cuţitul şi, vînturîndu-l cu tăişul în toate părţile, bolborosi ceva în limba kurdă: de bună seamă, niscai descîntece auzite de la bunica... Era atît de sigur că omului care are în mînă un tăiş ascuţit dracii nu pot să-i facă nici un rău, încît le spuse:

— Hai! Nu vă fie frică de nimic!

Mai mult morţi decît vii, porniră din nou, agitîndu-şi de zor torţele. Nu aveau nevoie de prea multă lumină, însă lor li se părea că astfel sînt feriţi de primejdii. În frunte, cu cuţitul întins înainte, mergea Aso. Torţele aprinse îşi răsfrîngeau lucirea în lama de oţel, ceea ce îi dădea micului kurd mai mult curaj. Nu făcură însă bine cîţiva paşi, şi hohotul se auzi din nou.

— Care eşti acolo? strigă Gaghik. Căci, în lipsa lui Aşot, se socotea conducător. Care eşti? Răspunde!

Îi răspunse un geamăt surd...

Îmbărbătîndu-se unul pe altul, băieţii dădură ocol peşterii, luminînd toate colţurile. Nicăieri, nimeni! Doar de pe una din coloanele înalte îşi luară zborul, mistuindu-se în deschizătura luminoasă a bolţii, două bufniţe. Copiii se priviră uimiţi.

— Să mi se fi părut mie? zise Şuşik, ridicînd din umeri, nedumerită.

— Aţi auzit cu toţii acelaşi lucru? întrebă Gaghik.

— Acelaşi!

— Gemete de bolnav şi plînset de copil?

— Da, da...

— Atunci nu ni s-a părut!

Rătăciră ceasuri în şir prin coridoarele, grotele şi peşterile întunecate ale acestui mohorît labirint subteran. Iar cînd,

în sfîrşit, printr-o crăpătură ieşiră la lumina zilei, se pomeniră în vîrful muntelui. Priviră uimiţi în jur.

— Ei, dar asta-i Tîrla noastră! exclamă Aso. Iată, uitaţi-vă! Oiţa sălbatică a Negruţei noastre!

Într-adevăr, de după muchia dinţată a stîncii se iţea căpşorul oiţei, care urmărea îngrijorată tevatura oamenilor. Copiii se aşezară pe pietre şi se sfătuiră, posomorîţi, ce să facă şi încotro s-o apuce. Un singur lucru era limpede: n-o luaseră pe drumul ales de Aşot, altfel l-ar fi găsit.

— Dar dacă a ieşit de acolo prin aceeaşi crăpătură... Acum o fi acasă şi ne-o fi aşteptînd! se bucură de propria-i presupunere Sarkis.

— Să mergem... Însă eu zic, pe drum, să mai strigăm, poate că ne răspunde — se însufleţi Şuşik.

Urcară sus, în vîrful stîncii, şi de acolo coborîră pe poteca ce ducea în defileul Panterei.

— Aşot! Ei, Aşot!... alergau înzecite, purtate de ecou, glasurile lor tinere.

Intrară în peştera pustnicului şi se apropiară de foc: nu cumva Aşot adormise? În peşteră nu era nimeni... Ultima lor speranţă se spulberă... Erau frînţi de oboseală, însă gîndul îngrozitor că Aşot se prăpădise nu le dădea pace. N-aveau timp de odihnă! Trebuiau să-şi continue cercetările.

Se lăsa un amurg umed şi mohorît, iar ei tremurau de oboseală şi de frig.

— Nu mai avem nici torţe. Cum să mergem fără torţe?... spuse trist Gaghik, dînd din mîini, neputincios.

Nu exista altă soluţie. Aşa că fură nevoiţi să-şi amîne cercetările pentru a doua zi.

Aduseră crengile răşinoase tăiate de dimineaţă, să se usuce peste noapte lîngă foc. Voiau să aibă rezerve, ca să pornească din nou spre peştera panterei.

— Trebuie să căutăm urmele lui Aşot. Altminteri, ne rătăcim iar şi iar umblăm aşa, fără nici un rost! zise Sarkis.

— Perfect, dar aş vrea să ştiu cum poţi vedea urme pe pietrele alea tari, fiindcă n-am văzut în coridoare nici pămînt, nici praf în care să se fi putut întipări ceva!

Tăcură îngînduraţi, cu ochii la flăcările jucăuşe ale focului. Ah, dacă în pragul peşterii s-ar ivi dragul lor tovarăş, ce frumoasă şi lipsită de griji ar fi viaţa!

Noaptea li se păru lungă cît un an întreg...

CAPITOLUL XIX

din care se vede cum luminile ce licăresc în bezna nopţii bagă groaza în superstiţiosul Paruir

Vă mai amintiţi, poate, că din Grădina Strugurilor şi din pragul peşterii pustnicului se vedea un petic din valea Araratului, prin care trecea şoseaua Nahicevan-Erevan. Printr-o crăpătură îngustă dintre două stînci înalte nu puteai zări decît o porţiune din şosea, dar atît de mică, încît o maşină ce trecea pe acolo nu o prindea în cîmpul său vizual decît o clipă. Iată din ce pricină, nici captivii din defileul Panterei nu putuseră comunica nimănui locul unde se aflau.

E adevărat că, nădăjduind să fie zăriţi de pe şosea, aprindeau focuri mari şi pe crestele munţilor, şi lîngă Tîrlă, şi pe baricadă în faţa peşterii pustnicului. Şi e la fel de adevărat că oamenii care se nimereau să treacă noaptea pe acolo vedeau focurile arzînd pe crestele îndepărtate, dar cui să-i treacă prin minte că sînt semnalele copiilor dispăruţi ? „Or fi niscaiva vînători care au aprins focul... Să le fie de bine !" gîndeau oamenii şi grăbeau pasul.

— Ce să-i faci dacă nici unul dintre noi nu-i un Gorlan-Ovana [1] ! se căina Gaghik. Şi-ar fi încins pîntecele cu blana de urs şi ar fi răcnit atît de tare, că glasul lui ar fi bubuit pînă pe malurile Arazului... E-e-ehei, aici sîntem !... ţipă Gaghik, zărind o maşină ce gonea pe şosea.

Dar numai ecoul munţilor răspunse glăsciorului său subţirel...

Tocmai în noaptea cînd copiii, fluturîndu-şi torţele, coborîseră în văgăună, să vadă dacă nu cumva trecuse pe acolo vreo jivină să se ospăteze din măruntaiele ursului, tocmai în noaptea aceea se nimerise şi Paruir, responsabilul magaziei colhozului, să se întoarcă dintr-una din obişnuitele sale călătorii la Erevan.

Sta în maşină lîngă şofer, înfofolit în şubă, şi fuma tăcut, chinuit de gînduri întunecate. Simţea că se adună nori grei deasupra capului său, nori pe care nici banii, despre

---

[1] Unul din eroii epopeii „Vitejii din Sasun", înzestrat cu un glas foarte sonor. Înainte de a striga, el îşi înfăşura pîntecele cu şapte piei de bou, ca să nu plesnească. (nota red. ruse.)

care ştiuse pînă atunci că sînt atotputernici, nu vor fi în stare să-i risipească...

Uimitor ! Pînă atunci, Paruir crezuse numai în bani. Cînd aburul vinului îi înceţoşa mintea, nu se sfia să spună că : „Banul luminează toate locurile întunecate“, sau că : „Banul e ca sabia scoasă din teacă“, sau că : „Banul face din viaţa omului şi rai, şi iad“, sau : „În cer e Dumnezeu, iar pe pămînt banul“. Uita însă un singur amănunt, neînsemnat : poporul scornise zicalele astea în cu totul alte condiţii şi în alte orînduiri, cu desăvîrşire deosebite. Acum însă şi oamenii erau alţii, şi rolul banului altul...

Aşa cu Paruir. În ultimul timp începuse să cam înţeleagă şi el că nu orice se poate cumpăra cu bani. Ce să facă ? Cui să ceară ajutor ? Dacă situaţia preşedintelui Arut n-ar fi atît de şubredă, i-ar putea cere sprijinul, dar şi zilele lui Arut sînt numărate, căci oamenii nu aşteaptă decît adunarea generală. Şi dacă se duce Arut, s-a zis atunci şi cu Paruir !

Iată ce gînduri amare îl chinuiau pe responsabilul magaziei în timp ce maşina îl purta prin faţa defileului Panterei. Deodată, Paruir zări într-acolo, prin beznă, nişte lumini mişcătoare. „Ce-o fi minunea asta ?“ se gîndi el cu groază şi s-ar fi închinat, să nu fi fost alături şoferul.

— Serob, ce-o fi cu luminile alea colo, în munţi ? Parcă aleargă ! Ai ? întrebă el, speriat.

Şoferul rîse.

— Ce lumini ? Ţi s-a părut ?

Opri totuşi maşina. Coborîră şi priviră îndelung în beznă, însă de văzut nu văzură nimic.

— Dacă-ţi spun că ţi s-a năzărit... Fă şi tu o rugăciune ca s-alungi duhurile rele şi n-o să le mai vezi ! glumi şoferul, urcîndu-se la loc în cabină.

„Să ştii că mă ţicnesc de prea multe gînduri“ — îşi spuse Paruir în vreme ce maşina pornea. Pînă în sat, Paruir nu scoase un cuvînt, dar luminiţele pe care le zărise pe povîrnişurile munţilor nu-i dădeau pace, cum nu-i dădeau pace nici gîndurile negre. Ajuns în sat, Paruir nu povesti nimănui despre cele văzute, de teamă să nu-l ia oamenii în rîs. Abia după o săptămînă îi vorbi nevestei sale de spaima lui.

Nevasta şopti în taină la urechea vecinei, iar vecina şopti totul unei prietene. Şi uite-aşa, „telefonul fără fir“ al satului răspîndi, într-o singură zi, doar, pe tot întinsul colhozului, zvonul că ar alerga nişte luminiţe pe pantele defileului Panterei. Zvonul ajunse şi la urechile lui Aram.

— Eh, cine ştie ce i s-o fi năzărit lui Paruir de spaimă! zise vînătorul şi dădu din mîini. Inimă de iepure, magazinerul nostru!

Luminile pe care le zărise însă Paruir în munţi, în noaptea aceea, i-ar fi putut pune pe drumul cel bun dacă s-ar fi găsit în tot satul cineva să-l creadă pe Paruir. Lucrurile găsite în albia torentului păreau o mărturie de netăgăduit că copiii fuseseră luaţi de ape. Singurii care nu credeau, singurii care nu voiau să creadă că n-ar mai exista nici o speranţă erau părinţii copiilor, care aşteptau zi de zi, cu acelaşi freamăt în suflet, sosirea bătrînului Murad în casele lor pustii.

Greu îi mai venea lui Murad să dea în fiece zi ochii cu mamele copiilor şi să nu le poată spune nici un cuvînt de îmbărbătare, deoarece nici el nu mai credea. „Pînă cînd am să-i tot amăgesc, pînă cînd am să mă tot prefac? se gîndea el. Nu, mai bine să le aducă un altul scrisorile, să întrebe pe un altul."

Şi ceru sovietului sătesc să fie eliberat din funcţia de poştaş.

CAPITOLUL XX

din care se vede că multe din fenomenele simple ale naturii par minuni dacă nu ştii să le explici

Faţă de noua nenorocire ce se abătuse asupra lor, toate încercările prin care trecuseră pînă atunci li se păreau fleacuri. Pierduseră un tovarăş! Ce înseamnă foamea, frigul şi frica de moarte, în comparaţie cu asta?... Fără Aşot rămăseseră parcă orfani.

— Cum de-am fost în stare să-l necăjesc pentru orice fleac? De ce l-am ironizat pentru cele mai neînsemnate lipsuri? se căina Gaghik din toată inima. Să fie acum aici, l-aş lăsa să ţină discursuri pînă în zori, l-aş lăsa să ne facă de dimineaţă pînă seara observaţii!

Şi, ciudat lucru, oricît se străduia să-şi amintească măcar un singur cusur de-al lui Aşot, nu putea!

Şuşik şedea cu braţele încolăcite în jurul genunchilor şi plîngea încetişor, în timp ce micul cioban o sfătuia blînd:

— Culcă-te, surioară Şuşik, e tîrziu.

Dar cine putea să doarmă ?

Răsăritul soarelui îi găsi lîngă peşterea panterei, cu torţele gata aprinse.

— Sarkis, n-ar fi mai bine să rămîi aici cu Şuşik, ca să ţii focul aprins ? îl sfătui Gaghik.

— Nu, eu sînt dator faţă de Aşot. Trebuie să vin cu voi, orice s-ar întîmpla — rosti Sarkis, hotărît.

N-au avut încotro şi s-au supus nobilului sentiment ce se năştea în inima băiatului.

Iar Şuşik ? Şuşik era mai bucuroasă să meargă cu băieţii în întîmpinarea oricărei primejdii, decît să rămînă la intrarea în peşteră, într-o aşteptare chinuitoare... Cînd revăzu însă pereţii posomorîţi şi scobiţi ai grotei, se sperie. I se păru că toate adînciturile acelea sînt sălaşurile unor balauri din basme sau vizuinele unor fiare necunoscute. Îi lăsase pe băieţi să meargă înainte, iar ea se tîra sfioasă în urma lor.

Băieţii, cu torţele aprinse ridicate mult deasupra capului, străbăteau ca în ajun coridoarele întunecate. „Ei, Aşot ! Ehei, ehei, ei, ei, ei !"... răsunau sonore glasurile lor pe sub bolţi. Cînd ajunseră la locul unde coridorul se bifurca, Gaghik le spuse :

— Ieri am luat-o la dreapta, pe coridorul cel lat. Astăzi va trebui să mergem pe cel din stînga !

Fură de acord, deşi socoteau, ca şi în ajun, că Aşot n-avea nici un motiv să aleagă tocmai tunelul acela îngust şi întunecos. De unde să ştie că, ros de ambiţie, prietenul lor nu s-ar fi oprit în faţa nici unei primejdii ?

Aproape tîrîş, împiedicîndu-se la tot pasul şi julindu-şi genunchii de pietre, se strecurară prin coridorul strîmt, cercetînd cu grijă zidurile, însă nu găsiră nici un fel de urme.

— Staţi ! Am o idee grozavă ! zise deodată Gaghik şi se lovi peste frunte. Aşot n-a făcut semne pe ziduri, o fi uitat, probabil ! Dar ramurile arse cu siguranţă că le-a aruncat pe jos, nu ?

— Bineînţeles... Cînd flacăra îi ardea degetele, trebuia să zvîrle torţa ! recunoscu Aso.

— Nici o creangă aprinsă nu ţine mai mult de o sută de paşi ! Ia uitaţi-vă mai bine la picioare...

Înaintau încovoiaţi de spate chiar în locurile pe unde nu era absolută nevoie. Luminau fiecare gropiţă, fiecare ieşitură, însă nicăieri nu zăriră urme de ramuri arse !

— Să ne întoarcem — propuse Gaghik. Coridorul se îngustează atît de mult, că n-o să ne putem strecura prin el !

Dar Sarkis era atît de dornic să găsească urma lui Aşot, încît nu-l ascultă şi continuă să meargă înainte.

— Întoarce-te, Sarkis !

— Ia te uită ce s-a mai încins ! zîmbi Aso.

— Devine om ! şopti Gaghik.

Tocmai deschidea gura ca să-l strige din nou pe Sarkis, cînd acesta strigă :

— Am găsit, am găsit ! Veniţi aici !

Grăbiră pasul spre el. Sarkis ţinea în mînă o rămurică arsă, mare cît un deget.

— Să mergem ! Am găsit urma ! Să mergem ! repeta tulburat Sarkis.

Era atît de roşu şi de bucuros, încît ai fi zis că nu găsise doar o rămurică arsă, ci chiar pe Aşot.

— Aşot, ei, Aşot ! vuiră sub bolţi glasurile lor puternice.

— Ia uitaţi-vă ! Aici este o ramură întreagă ! exclamă Gaghik. I-o fi căzut de la brîu. Aso, vrei s-o ajuţi pe Şuşik ? Da ? I-ai luat legătura de crengi ? Ei, bravo... Urmaţi-mă...

Dar unde se afla în acest timp curajosul şi mîndrul nostru Aşot ?

După ce străbătuse coridorul îngust şi ajunsese în peştera mare şi luminoasă, cum bine îşi aminteşte cititorul, auzise un hohot care-l speriase şi-l făcuse să se oprească. De groază, i se ridicase părul măciucă în cap şi genunchii i se muiaseră. „Cine-o fi ?... Nu cumva e bătrînul pustnic, care o fi înnebunit ?“...

Acesta fu primul gînd care-i trecu prin minte. Bineînţeles că nu putea să creadă aşa ceva. Se întoarse deci şi vru să fugă în coridorul îngust din care abia ieşise, dar îi fu teamă că acolo ar putea fi prins foarte uşor... Nici să se întoarcă nu putea, nici să se strecoare mai departe... Şi nici să se apere cu ajutorul focului sau cu toporul !

În cealaltă parte a peşterii zări o deschizătură ce dădea într-un coridor lat, al cărui capăt îl lumina o rază ce se strecura probabil prin crăpătură. Iată unde era salvarea ! Ţinînd într-o mînă torţa deasupra capului — un mănunchi de ramuri aprinse — iar în cealaltă toporul, Aşot străbătu peştera în fugă. Ajuns în coridor, se opri locului şi privi înapoi : nu-l urmărea nimeni. Ţipă şi încremeni ascultînd :

numai ecoul... Se mai linişti, dar spaima, o spaimă cum nu încercase pînă atunci, nu-l părăsea.

Coridorul era luminat, însă lumina venea de sus, printr-o crăpătură aflată în boltă. Ei, să fi putut ajunge la ea, să mai vadă o dată, o singură dată doar, lumina zilei! Cît de puţin preţuise el pînă acum razele orbitoare ale soarelui, care răspîndeau în jur numai bucurie!

Trebuie să se întoarcă, trebuie să iasă din această temniţă subpămînteană, să iasă la libertate în... defileul Panterei! La gîndul acesta, Aşot zîmbi amar. Cît de lipsită de importanţă i se părea acum situaţia nenorocită cînd se pomeniseră devenind captivi ai defileului Panterei! Pînă atunci socotiseră defileul drept o închisoare. Dar iată unde era adevărata închisoare!... Se străduiseră clipă de clipă să scape din defileul Panterei, să iasă la libertate, şi iată, acum, pentru el libertatea însemna tocmai defileul Panterei cu aerul lui curat, cu vîntul ce foşnea printre copaci, cu stîncile roşiatice, luminate de soare.

O luă înapoi, însă nu făcu bine cîţiva paşi, şi din nou auzi hohotul acela cumplit. Şi o dată cu el, toate speranţele băiatului se spulberară.

„Pustnicul nebun“ îi stătea stavilă în cale, iar crengile pe care le ţinea în mînă ardeau, ardeau mereu, se apropiau de sfîrşit... Nu-i rămînea decît un singur lucru: să meargă înainte, la noroc, cu nădejdea că va putea ieşi la lumină...

Aşa a rămas Aşot închis în temniţa subpămînteană!

De fapt, nu se rătăcise, şi cum, de obicei, se orienta uimitor de repede, indiferent de împrejurare, n-ar fi fost imposibil ca şi de astă dată să găsească uşor ieşirea din peşteră, în ciuda numeroaselor ramificaţii şi labirinturi. Numai că spaima îşi vîrîse coada şi se alesese praful de toată energia lui. Nu îndrăznea să se îndrepte spre locul de unde se auzea hohotul. Deci nu putea nici să se întoarcă!... Nu-i mai rămînea decît o singură soluţie: să pornească în sens opus, fără să ştie încotro duce drumul acela.

Deodată, în lumina torţei, luci o oglindă mare, întunecată: era un bazin de apă care, ca un balaur negru, se întindea la poalele pereţilor cerniţi ai peşterii. Cînd văzu apa, Aşot tresări şi se dădu înapoi. Dar înapoi nu avea voie să meargă, căci acolo îl aştepta — zămislit de imaginaţia lui aprinsă — pustnicul nebun... Lumină bazinul şi se opri încremenit: coridorul se înfunda. Ce să facă? Găsi o firidă în fundul grotei şi se aşeză acolo. Nu-i era frig, însă îl co-

pleşea un sentiment foarte neplăcut: sentimentul că se apropie şi că îl ameninţă o primejdie nevăzută. De altfel, chiar de-ar fi fost bărbat în toată firea, probabil că tot n-ar fi rezistat!

Aşot se ridică şi porni spre capătul coridorului lat, unde pătrundea lumina. Dar şi aici se întunecase. Ce înseamnă asta? Că afară se înserează?

Ţipă jalnic. Frica ce pusese stăpînire pe el era atît de mare, încît ar fi înnebunit dacă nu şi-ar fi încordat voinţa. Trebuia să-şi revină, să se stăpînească!... La drept vorbind, de ce să-i fie teamă? Doar ştie că nu există şi nu pot exista draci şi duhuri, fie chiar în lumea asta subpămînteană, atît de mohorîtă... Atunci de ce să-i fie frică?... Şi chiar dacă rătăcea pe acolo un nebun bătrîn, ce era atît de îngrozitor în faptul acesta? Avea la el şi foc, şi topor... Nu, toate-s fleacuri! Trebuie să se întoarcă, doar nu toţi nebunii sînt furioşi!

Iată ce îşi zicea el în gînd, străduindu-se să se liniştească, să-şi facă curaj. Deodată observă că torţa lui era pe sfîrşite şi că pierduse crenguţele pe care şi le vîrîse la brîu. Îi picaseră pe drum, sau le arsese fără să-şi dea seama... Spaima, amestecată cu deznădejdea, puse din nou stăpînire pe el; lăsînd neputincios mîinile de-a lungul trupului, băiatul se muie dintr-o dată. Se aşeză pe o piatră şi căzu pe gînduri. Nu-i mai rămînea decît o singură soluţie: să înnopteze acolo, iar a doua zi să încerce să iasă prin trecătoarea pe care o cunoştea. Ziua era mai uşor, căci mai pătrundea ici-colo cîte o rază de lumină prin crăpături. Chiar şi în locurile cele mai întunecoase întîlnise fîşii de lumină şi, văzîndu-le, se simţise mai îmbărbătat. Lumina era viaţa, speranţa!

Se întoarse în firida aceea uscată în care se mai odihnise şi se ghemui acolo. Ultimele rămurele se stinseră trosnind. Întuneric beznă. Undeva, monoton şi trist, se auzea apa: pic-pic-pic... Clipocitul acela îi îngreună treptat pleoapele, care i se închiseră. În curînd adormi buştean. Spre norocul lui, deoarece somnul îl scăpă de la multe încercări şi spaime.

Poate că Aşot era prea obosit sau prea slăbit din pricina atîtor emoţii, de aceea căzu într-un somn adînc. Uneori ţipa prin somn şi sărea în picioare, însă nu se trezea de-a binelea, căci îndată adormea din nou.

Îl trezi un foşnet. Sări în picioare şi, somnoros încă, îşi agită toporul, strigînd:

— Fugi, că de nu, îţi sparg capul!

Dar n-avea cui „să spargă capul". Alungîndu-şi somnul, îşi aminti toate cele ce i se întîmplaseră şi îl cuprinse o groază apăsătoare. Făcu cîţiva paşi spre micul lac ce lucea şters în întuneric şi vru să se spele. Însă apa aceea neagră era atît de neprietenoasă, încît băiatul nu avu curaj să se apropie de ea. Zări în depărtare nişte pete de lumină ce cădeau printr-o crăpătură aflată tocmai sus, în bolta coridorului. Probabil că soarele se ridicase în înaltul cerului.

„Ce-or fi făcînd băieţii? S-or fi speriat, şi-or fi pierdut capul... Şuşik plînge"... — gîndi el, tulburat, chinuit de remuşcări.

Tot ce se afla dincolo de zidurile peşterii, totul, chiar şi tovarăşii, i se păreau imagini foarte-foarte îndepărtate. Numai feţişoara palidă şi pistruiată a fetei, cu ochii lucind în soare şi cu zîmbetul blînd, îi apărea tot mai limpede în faţa ochilor, încălzindu-i tot mai mult inima...

„Ei, hai să mă urnesc! Mi-e milă de ei — îşi spuse el în cele din urmă. Tare aş vrea să ştiu ce face acum bătrînul pustnic nebun!... Dar mai lasă-l încolo! Ia mai bine să plec!"

Nu făcu bine cîţiva paşi spre peştera de unde auzise acele zgomote ciudate, cînd deodată, sus, lîngă crăpătura din boltă, zări o umbră, iar cineva rosti limpede, răspicat: „Dorm, dorm!" După care, mai strigă strident încă ceva, dar Aşot nu înţelese ce anume. Cuprins de groază, fugi îndărăt, se împiedică de o piatră şi căzu. Cînd se ridică de jos, văzu că nimerise în dreptul unei borte întunecoase ce se afla în podeaua peşterii şi din care venea miros de oxid de carbon. Din pricina acelui miros îşi simţi capul greu şi numai cu preţul unor mari sforţări izbuti să se ridice, să facă vreo doi paşi într-o parte şi să se aşeze pe o piatră. Totul începu să-i plutească prin faţa ochilor şi mintea i se înceţoşă. Îşi pierdu cunoştinţa...

În timpul acesta, ceilalţi străbătuseră coridorul cel mai îngust, ajunseseră în peştera cea mare şi luminoasă şi o cercetaseră atenţi, în strădania lor de a găsi urmele lui Aşot. Deodată, în penumbra bolţilor, străluciră ca focul doi ochi mari şi se auzi un zgomot ce semăna cu tusea unui om răguşit. Copiii, cuprinşi de groază, se traseră înapoi. Aso însă zîmbi liniştit.

— Nu vă speriaţi, că-i doar o buhă! zise el şi, luînd o piatră, o zvîrli în pasăre.

Bufniţa îşi întinse fără zgomot aripile şi îşi luă zborul în coridorul cel lat. Tot prin acest coridor ieşiră şi copiii în colţişorul luminos al peşterii, unde Aşot auzise pe cineva spunînd „Dorm, dorm" şi unde sus, pe bolţi, se desluşeau puzderie de puncte întunecate.

— Gaghik, ia te uită! „Găinuşele" tale! rîse Aso cînd văzu coloniile de lilieci atîrnaţi de boltă.

La glasul lui, cîteva bufniţe mici se treziră şi zburară prin crăpătura ce se zărea albind în tavanul grotei. La cîţiva paşi de acest colţ al peşterii, copiii văzură un lac mic, cu apă cernită. Iar cînd se apropiară şi ridicară torţele ca să lumineze lacul, zăriră o siluetă întunecată ce şedea sprijinită de perete.

— Aşot! ţipă Şuşik, însă, văzînd că nu mişcă, se lăsă lîngă el la pămînt...

— Aşot, Aşot! strigară şi băieţii, scuturîndu-l de umeri.

Dar Aşot nu dădea nici un semn de viaţă.

— Hai să-l ducem în colţul acela luminos — zise Gaghik şi, ajutat de Aso, îl ridică şi-l duse acolo.

— Şuşik, Şuşik a leşinat! strigă Sarkis, speriat.

Aso se întoarse şi se aplecă asupra fetiţei, vrînd să-i lumineze faţa cu torţa. Dar flacăra se stinse brusc.

— Dă-ncoace! zise el, smulgînd din mîna lui Sarkis o altă creangă, pe care o aprinse. Numai că şi aceasta se stinse îndată ce o apropie de pămînt, unde, dintr-o gaură, venea un miros puternic de ars, miros care te ameţea numaidecît şi îţi tăia răsuflarea.

O ridicară şi pe Şuşik şi o transportară în acelaşi colţ al coridorului lat, unde răzbea lumina printr-o crăpătură şi unde-l aşezaseră pe Aşot.

Gaghik se aplecă asupra lui, cu ochii scînteind de bucurie:

— Trăieşte! Trăieşte! Respiră! le strigă el celorlalţi.

— Zău? Trăieşte? îşi reveni Şuşik.

— Stai niţel, că-l fac eu să-şi revină... şi Gaghik începu să-i frece urechile şi să-l plesnească peste obraji.

— Ce-i faci? se revoltă Şuşik.

Şi se aplecă asupra lui Aşot, atingîndu-i cu degetele fruntea largă şi lată. În cele din urmă, băiatul deschise ochii, se uită la ea cu priviri pierdute şi-i închise la loc.

— Eu sînt, Şuşik! spuse fetiţa, scuturîndu-l de umeri.

Aşot îşi veni în fire, se ridică anevoie şi şopti:
— M-aţi găsit? Oare nu visez? Mă doare capul...

Peste un ceas, chiar şi mai puţin, copiii şedeau în jurul focului ce ardea cu flăcări şi vorbeau liniştiţi. Aşot privea stîncile roşcate, care luceau ca aurul în razele soarelui, şi valea Araratului, acoperită de un vălurel de pîclă, iar inima i se strîngea de bucurie. Cît de strălucitoare şi de frumoasă era lumea!

— Ei, acum pot spune că eşti la fel de curajos ca şi Kamo din Licik — zise Şuşik, făcînd celorlalţi cu ochiul şi avînd în priviri o sclipire şăgalnică.

— Nu mai rosti numele ăsta, că iar sare şi pleacă în întunecata lui lume subpămînteană! o ameninţă Gaghik.

— Adevărat întunecată! recunoscu Aşot cu glas moale şi obosit.

Toate cele petrecute cu el în acele cîteva ceasuri i se păreau amintiri foarte îndepărtate şi acum era fericit că nu mai e singur în lumea aceasta minunată şi că alături de el se află din nou prietenii săi credincioşi...

— De-aţi şti ce greu mi-a fost... — mărturisi el. Am încercat o spaimă cum n-am mai simţit niciodată!

Părea vinovat şi ruşinat, dar zîmbea şi ochii îi luceau blînd.

„Aşa e mult mai drăguţ. Nu pot să sufăr cînd ţipă şi face pe comandantul" — gîndi Şuşik.

— De ce nu te-ai întors? Te-ai rătăcit? vru să ştie Sarkis, care, pentru prima oară, îl privea cu dragoste şi respect.

— Am vrut eu să mă întorc, dar nu m-a lăsat pustnicul! răspunse Aşot, rîzînd.

— Care pustnic? Stăpînul locuinţei noastre? se nelinişti fata, ridicîndu-şi speriată spre Aso privirea ochilor albaştri.

— Da. Stăpînul locuinţei noastre... S-o fi ţăcănit din cauza singurătăţii. Stă în peştera aceea luminoasă, unde răcneşte şi rîde în hohote!

— L-ai văzut cu ochii tăi?... vru să ştie Aso.

— Nu, i-am auzit doar glasul...

Ciobănaşul zîmbi.

— A fost o bufniţă — zise el, liniştit, şi, ridicîndu-se, se duse după vreascuri.

— Na-ţi-o bună! Ce, bufniţa poate rîde ca omul?

— E drept că Aso a gonit de pe bolta peşterii o bufniţă — spuse Şuşik.
Aşot tăcu, buimăcit.
— Ei, ce-i cu tine? Ce-ai rămas aşa, împietrit? îl luă Gaghik la întrebări, rîzînd de el.
— Zgomotul acela m-a speriat grozav! recunoscu Aşot, roşind, şi privi spre Şuşik cu coada ochiului. Nu, Aso se înşală. În peştera aceea sînt oameni. Unul dintre ei mi-a şi spus răspicat: „Dorm, dorm!"
Ciobănaşul, care între timp se întorsese aducînd un vraf de crengi, chicoti şi, în lumina focului, îi străluciră cele două şiruri de dinţi albi şi frumoşi, precum şi albul ochilor.
— Vrei, nu vrei, buhă a fost! De cîte ori nu le-am auzit eu în pădure! La început, şi mie mi-era frică. Ziceam că sînt draci. Rîd, fluieră, scîrţîie, bolborosesc... Vor să te înşele! „Dorm, dorm", dar sînt gata-gata să se năpustească asupra ta. Mai tîrziu tata mi-a spus care e adevărul, aşa că degeaba ţi-a fost frică!
Aşot se încruntă. Bufniţe? Noroc că ceilalţi nu-l văzuseră în ce hal ajunsese de groază! Acum se ruşina de slăbiciunea lui, însă îi părea şi rău că el, fiu de vînător şi, într-o oarecare măsură, vînător el însuşi, nu ştiuse un lucru atît de elementar: cum ţipă bufniţele! Se simţea atît de stînjenit, încît fruntea i se brobonă de sudoare. „Bineînţeles, Aso doarme în munţi, în peşteri, şi aude cum ţipă bufniţele, pe cîtă vreme tata şi cu mine ne întoarcem seara acasă de la vînătoare. Aşa că noi de unde să ştim?" căuta el să se justifice.
— Lasă, nu mai fi abătut, că şi noi ne-am speriat la fel de tare — zise Gaghik. Căci noi am nimerit într-o peşteră despre care ai fi zis că e spital: cineva plîngea, ofta, gemea... A fost îngrozitor! Nu-i aşa, Şuşik? Pe mine, de pildă, care nu mă număr în categoria fricoşilor, m-a cuprins şi spaima, şi mila, cînd am auzit cum se mai chinuiau bieţii oameni. Mi se rupea inima de durere. Dar poate Aso o să ne spună că erau tot bufniţe.
— Nu, eu n-am auzit bufniţe să plîngă şi să geamă. Au fost draci... Şi micul cioban privi cu teamă spre intrarea în peştera panterei.
Fu rîndul lui Aşot să izbucnească în rîs.
— Ei bine, aflaţi că tot bufniţe erau! Fiindcă ele plîng ca pruncii, chiţăie ca şoarecii şi oftează...

— Zău ?! exclamă Şuşik, săltîndu-se de pe locul său. Aşadar... Aşadar, şi noi...

— Şi voi!... continuă Aşot. Şi voi v-aţi închipuit că-n peşteri sălăşluiesc duhurile. Iată ce înseamnă să nu cunoşti bine natura! Reiese, aşadar, că dacă aţi fi fost în locul meu, iar eu în locul vostru, nu ne-am mai fi speriat. Dacă, precum s-a demonstrat, în peşterile acelea nu există nici un fel de minuni, haidem din nou acolo! E timpul să jupuim pantera de blană! Pregăteşte torţele, Aso! Astea despică-le cu cuţitul, că dacă sînt subţiri nu se sting.

— Ba se sting... Cînd am vrut s-o ridicăm pe Şuşik, ramura mea s-a stins. S-a stins şi a lui Sarkis — spuse Aso.

— Cum adică? De ce?! se miră Aşot. Ia stai niţel! Unde s-a întîmplat asta?...

— Acolo unde ai leşinat.

— Acolo unde am... — se gîndi Aşot. Da, m-am împiedicat de ceva şi am căzut lîngă o gaură de unde venea un miros greu de mangal...

— Iar eu m-am aplecat şi torţa mi s-a stins! intră în vorbă şi Sarkis.

Aşot îşi dădu seama că erau pe cale să descopere un lucru foarte important.

— Aşadar, zici că Şuşik a leşinat? Dar eu?... Ăsta-i misterul! Eu unde eram? Căzut peste gaură?

— Nu, tu erai mai sus, lîngă zid.

— Asta m-a salvat — zise Aşot. Oxidul de carbon, fiind mai greu decît aerul, se adună întotdeauna jos! Mai ţineţi minte? Deci am fost în primejdie de moarte şi voi m-aţi salvat, nu?... Şi Sarkis, de asemenea?

— Cum adică: „Sarkis, de asemenea“? De n-ar fi fost el, nu te mai găseam cît e lumea... El a dat de urma ta — spuse Şuşik, privindu-l cu un aer victorios: „Ei, ce vă spuneam eu despre Sarkis?!“...

Aşot nu putea să-şi revină. Nu înţelegea nimic şi pace din cele petrecute. Nu era asta o minune? Se gîndise el vreodată că viaţa lui o să fie salvată — şi încă în galeriile subterane — chiar de Sarkis, pe care el îl socotea un laş, de Gaghik, pe care îl considerau toţi un fricos, şi de fetiţa asta slăbuţă, pe care el n-o prea băga în seamă?... În comparaţie cu el, toţi erau nişte oameni slabi, lipsiţi de voinţă. Sau cel puţin aşa crezuse el pînă atunci. E o neînţelegere la mijloc... Pesemne că nu-şi cunoscuse bine tovarăşii, nu le apreciase aşa cum trebuie posibilităţile. Nu era uşor să intri

în grota aceea subpămînteană!... Dar ei intraseră... De unde atîta forţă ?... Sau, poate, uniţi printr-un ţel comun, tovarăşii lui deveniseră mult mai curajoşi, mai dîrzi, mai hotărîţi... Oare cînd înmănunchezi la un loc mai multe nuiele subţiri şi fragile, nu devin ele tari şi inflexibile ca trunchiul de stejar ?...

Un timp, Aşot tăcu, iar ceilalţi simţiră că în sufletul lui se petrece un lucru însemnat. Da, într-adevăr, băiatul înţelese şi el că în acele cîteva clipe în sufletul său aveau loc mari prefaceri.

De altfel, nu se putea spune că toate acestea s-au întîmplat exact în clipa aceea, deoarece caracterul lui Aşot se schimbase încetul cu încetul, pe nesimţite — zi de zi, ceas de ceas. Ultimele minute nu erau decît încununarea acelor patruzeci de zile pe care le petrecuseră cu toţii în captivitate. La fel cum apele subterane din defileul Panterei se adunau ceas de ceas şi clipă de clipă în adîncul pămîntului, pentru ca, ajungînd la nivelul lor cel mai înalt, să se reverse deodată.

Toate poveţele pe care le dăduse tovarăşilor săi şi, mai ales, lui Sarkis ar fi putut să şi le dea la fel de bine şi lui însuşi. Se considerase neînfricat, puternic, dar viaţa îi dovedise că, fără colectiv, nu era nimic...

Ca un ecou al gîndurilor sale, Gaghik şopti blînd :

— Să ştiţi, băieţi, că, unul fără altul, de mult ne-am fi prăpădit... Chiar şi cel mai curajos dintre noi. Nu-i aşa, Aşot ? şi îl privi iscoditor.

— Da — răspunse încet Aşot. Ei, dar ce-a fost a trecut — continuă cu totul pe alt ton. Aprindeţi torţele, luaţi-vă armele şi să pornim după panteră...

Era din nou Aşot cel de odinioară — îndrăzneţ, plin de bărbăţie şi spirit de sacrificiu, cu ochii strălucind de însufleţire.

Văzînd că ceilalţi par a şovăi, îi luă peste picior :

— Dar straşnic v-au mai speriat bufniţele !

— Ei, na, poftim ! Ţi-ai găsit sperioşi ! exclamă Gaghik, umflîndu-şi pieptul. Numai că degeaba ne mai cari după tine, asta e ! Două zile ne-am cocoţat şi am scotocit în toate găurile şi în toate crăpăturile, dar pantera ta nu mai este ! S-a du-u-us !

Sarkis şi Şuşik erau de aceeaşi părere cu Gaghik, însă Aşot nu fu de acord cu ei. Socotea că, după atîta chin şi spaimă, nu trebuiau să renunţe la planul lor. Ar fi fost ca o

armată care, după ce a asediat o cetate făcînd sacrificii mari, deodată, şi tocmai în momentul hotărîtor, se pierde cu firea şi se retrage ! Nu, el, Aşot, nu făcea parte dintre acei conducători de oşti care se lasă copleşiţi de deznădejde. Numai că, în primul rînd, trebuia să-şi convingă „oastea" !...

Se lăsă în genunchi chiar la intrarea în peşteră şi le arătă o urmă rotundă pe nisip : ghearele fiarei se vedeau limpede şi urma ducea în adîncul grotei. Aşadar, pantera nu mai ieşise de acolo !

— Ei, aţi înţeles ? Mă credeţi cînd vă spun că e înăuntru ? întrebă Aşot, dojenitor.

— Dar poate că a trecut numai prin peşteră şi a ieşit prin Tîrlă — zise Sarkis, încercînd să-l convingă cu acest ultim argument.

Aşot zîmbi ironic. Cum să le explici că nici un animal rănit nu poate rezista la un drum atît de greu, la un urcuş atît de povîrnit ?

— Pantera nu putea să plece departe ! Ea zace pe undeva, foarte aproape, într-un colţ întunecat... Probabil că a şi murit... Cînd aţi trecut pe acolo, coridoarele nu se ramificau ?

— Ba da — recunoscu Sarkis.

— Atunci de ce spuneţi că aţi cercetat toate găurile şi crăpăturile ? Ei, hai, veniţi după mine. Să nu-mi spuneţi mie pe nume, dacă nu ne întoarcem în sat cu blana ei ! Asta o să fie drapelul izbînzilor noastre !

Vorbele lui Aşot li se părură convingătoare, iar însufleţirea lui îi molipsi pe toţi. Aşa că îl urmară pe micul lor conducător de oşti şi intrară iar în peşteră.

CAPITOLUL XXI

din care se vede că primejdia trezeşte în om hotărîre şi curaj

Îşi luaseră cu ei toate suliţele uşoare şi lungi. În plus, Aşot mai luase şi „ghioaga omului primitiv", Gaghik, toporul pustnicului, iar ciobănaşul, bîta, de care, de altfel, nu se despărţea niciodată. Şuşik ducea crengile răşinoase de brad,

Cînd ajunseră la locul unde galeriile subterane se ramificau, Aşot se opri şi întrebă :

— Aţi luat-o prin coridorul din dreapta, nu-i aşa ? Din el mai pornesc şi altele ?

— Da. Foarte aproape de aici se bifurcă.

— Atunci e clar că pantera n-a luat-o nici la dreapta, nici la stînga, fiindcă aceste două coridoare le-am cercetat : unul eu, iar celălalt voi. Acum e limpede.

O luară la dreapta şi, după vreo douăzeci de paşi, ajunseră într-un loc unde galeria se ramifica şi la stînga. Fără să şovăie, Aşot porni cu ceilalţi pe drumul necunoscut. Dobîndiseră ei, nu-i vorbă, destulă experienţă în rătăcirile lor prin galeriile subterane, dar şi de astă dată frica le încătuşa iar inimile. Ce, parcă e glumă să porneşti la vînătoare de pantere ? Căci erau aproape siguri c-au să dea ochii cu ea. Toate celelalte încăperi ale grotei fuseseră cercetate.

Gaghik tăcea grav. Sarkis mergea încet şi mai în urmă, iar Şuşik se uita scrutător la chipurile băieţilor, străduindu-se să-şi dea seama cît de mare era primejdia ce-i aştepta. Dintre toţi numai Aşot mergea fluierînd nepăsător, ca şi cum pentru el expediţia aceasta era un fleac.

În curînd zăriră pe jos urme de sînge, aşa că spaima lor spori. Porniră pe aceste urme, atenţi şi fără să scoată o vorbuliţă. Aşot lumina tot timpul pereţii peşterii şi pardoseala. La un moment dat, îndreptîndu-şi torţa spre dreapta, tresări şi se dădu înapoi. Într-o firidă strălucea blana pestriţă a fiarei... Îngroziţi, copiii se lipiră de zid. În lumina roşiatică a torţelor, blana panterei scînteia ca o mantie regească daurită, aruncată în voie pe pămîntul negru.

Pantera înălţă capul şi îşi pironi asupra oaspeţilor nepoftiţi privirea grea a ochilor săi tulburi. Nu mai avea mult de trăit. Se vedea din priviri : ochii animalelor care trag să moară sînt lipsiţi de strălucirea aceea vie, fosforescentă, caracteristică felinelor.

Aşot, dîndu-şi imediat seama de acest lucru, spuse :

— Nu vă speriaţi... Moare...

Cu toate astea, încetul cu încetul, pantera îşi venea în fire. Bruma de putere ce mai pîlpîia în trupul ei părea gata să se trezească. Iat-o mişcînd din mustăţi şi dezgolindu-şi colţii înfricoşători. Un fior de gheaţă străbătu trupurile copiilor.

Locul unde se aflau era destul de larg şi nu le-ar fi fost greu să se îndepărteze de fiară. Strîngeau în mîinile tremu-

rătoare suliţele. Şuşik, fără să se gîndească ce face, luă o piatră de jos. Toţi aşteptau, plini de încordare, să audă ce-o să spună Aşot.

— Nu vă speriaţi ! şopti el, dar cînd se uită din nou la fiară păli.

Pantera îşi desfăcuse ghearele şi lovea cu coada-i lungă pardoseala de piatră, pregătindu-se să sară. Îşi încordase corpul, se lipise toată de pămînt, iar ochii ei prinseseră iar viaţă şi căutau o victimă. Din cei cinci copii care stăteau în faţa sa va alege unul, şi aşa cum era obiceiul fiarelor din neamul său de feline, se va năpusti asupra lui.

Şi aici le folosiră băieţilor cele povestite de Aşot despre vînători şi fiare. Iar Aşot îşi aminti deodată cum se vînează tigrii în insulele malaeze. Cînd băştinaşii găsesc fiara, o înconjoară şi, fluturîndu-şi suliţele, încep să danseze în jurul ei. Tigrul stă, se uită şi nu se poate hotărî asupra cui să sară. Iar oamenii, ţipînd şi făcînd gălăgie, strîng din ce în ce mai mult cercul în jurul lui, iar cînd ajung destul de aproape, îşi aruncă suliţele în el...

Aşot luă imediat hotărîrea să aplice metoda malaezilor.

— Mişcaţi-vă ! Mişcaţi-vă într-una, să nu-şi poată alege ţinta ! strigă el. Jucaţi un „cociari" !

Înnebuniţi de spaimă, copiii repetau automat toate mişcările lui Aşot ; iar Aso, scoţîndu-şi nedespărţitul său fluier de la brîu, se porni să-i zică un cîntec săltăreţ.

Într-un moment atît de critic, dansul lor ar fi putut părea curată nebunie. Însă adevărul este că pantera fu pusă în mare încurcătură. Nu-şi putea alege ţinta, căci făpturile astea cu două picioare ţopăiau ca nişte capre...

Metoda lor de apărare se dovedi bună.

— Strîngeţi cercul, strîngeţi cercul ! comandă Aşot.

Fiara, zăpăcită de muzică şi de luminile jucăuşe, rămase locului, clătinînd din cap.

— Aruncaţi suliţele !

Patru suliţe zburară deodată prin aer, iar piatra pe care Şuşik o ţinea în mîinile ei tremurătoare căzu la pămînt. Pantera se ridică în două picioare, scoase un răget, însă se prăbuşi pe labele din faţă. O suliţă i se înfipsese în coastă, şi cum capătul armei atingea pămîntul, la fiece mişcare a fiarei se răsucea în rană, pricinuind animalului dureri îngrozitoare.

Băieţii nu mai aveau arme. Doar Aso, care ţinea în mîini o bîtă grea, la capătul căreia era legat un pietroi cît toate zilele.

— Luaţi pietre şi nu vă speriaţi... Mai ales, mişcaţi-vă tot timpul!

Aşot părea cuprins de friguri. Clocotea în el sîngele tatălui său, vînătorul. Cu ochii arzători, pîndea orice mişcare a panterei, urmărindu-i în acelaşi timp cu atenţie şi pe ceilalţi, ca nu cumva să stea locului.

— Vîră-i în bot capătul bîtei! îi strigă el lui Aso.

Ciobănaşul izbuti să vîre capătul bîtei între colţii fiarei care se zbătea, cu ultimele ei sforţări. Pantera apucă toiagul, muşcînd din el ca turbată. Între timp, Aşot se strecură într-un colţ întunecat al peşterii, se apropie de fiară dintr-o parte şi, făcîndu-şi vînt, o lovi în cap cu ciocanul său greu. Fiara se muie deodată, labele îi zvîcniră spasmodic şi se întinse pe jos inertă!

— Aţi văzut ce-a făcut flăcăul ăsta? strigă entuziasmat Gaghik, lovindu-se cu pumnul în piept. Staţi niţel! Poate că n-a murit de tot? Ia s-o...

Scoase de la brîu toporul pustnicului, îşi făcu vînt şi... lăsă mîna în jos, fără să se atingă de fiară.

— Te pomeneşti că se mai ridică o dată şi-mi sfîşie maţele — bolborosi el şi, trăgîndu-se îndărăt, se lipi de zidul peşterii. Mai bine cu piatra... Ia daţi-vă la o parte!...

O ploaie de pietre se revărsă asupra fiarei răpuse. Dar pantera nu mai mişcă nici sub loviturile pietrelor, nici speriată de lumină, nici de ţipete... De altfel, chiar aşa, moartă, era atît de înspăimîntătoare, încît multă vreme nici unul nu se încumetă să se apropie de ea.

Trecu o bucată bună de vreme pînă ce copiii prinseră curaj şi se apropiară de dihanie. O traseră de coadă şi îi pipăiră labele reci, apoi o scoaseră afară din peşteră, tîrînd-o încetişor ca să nu-i agaţe minunata blană.

Cînd, cu chiu cu vai, ieşiră cu povara în poiana lor, la lumina soarelui, se priviră entuziasmaţi. Mare noroc avuseseră! Şi ce-or să se mai mire oamenii cînd or să afle despre faptele lor eroice!

— Stai puţin, Aşot, să te decorez cu „Ordinul Victoria asupra panterei!“ zise Şuşik, rîzînd, şi-i anină de haină o frunză frumoasă de smochin. Acum avem doi decoraţi!

Aşot însă protestă:

— Pe toţi, pe toţi! De ce numai pe mine? Şi, intimidat de vesela ceremonie, se grăbi să schimbe vorba: N-avem de ce să ne lăudăm, căci pantera a fost omorîtă de urs! Noi n-am făcut decît să punem mîna pe ea...

— Ba nu-i adevărat! i-o tăie Şuşik. Nici ursul, nici pantera nu ne-au picat singuri în mîini. Şi unul, şi altul au fos omorîţi datorită eforturilor noastre.

— Cum aţi vrea dumneavoastră să înţeleg sensul acesto: cuvinte? întrebă Gaghik.

— Foarte simplu! Dacă Aşot n-ar fi pus capcana, nic pantera n-ar zăcea moartă în faţa noastră şi nici carnea ursului n-ar atîrna în peşteră...

Adevărat! Nici Aşot nu se gîndise la asta! Capcana ju case poate un rol mai mare decît îşi închipuiau ei! Întrucî pantera se înfuriase din pricina durerii pe care i-o prici nuise fierul înfipt în labă. Să nu fi fost asta, nu s-ar fi nă pustit asupra ursului, iar ursul n-ar fi rănit-o atît de grav Ce mai tura-vura, pantera n-ar fi ajuns să moară în fundu acela de peşteră şi ar fi rătăcit mai departe, bine-sănătoasă printre stînci.

Din nou îl laudă tovarăşii, din nou îi oferă primul loc Pentru prima oară de cînd se aflau în defileul Panterei, Aşo roşi de sfiiciune. Da, într-adevăr, tovarăşii lui erau nişt tovarăşi drepţi...

Îşi aminti iar de votul acela secret şi... zîmbi. Pînă atunci de cîte ori îşi amintea de ziua aceea, tresărea. „Prea am fos iute, prea nu-i apreciam" — se gîndi el cu sinceră părer de rău. În cîteva zile, Aşot parcă se maturizase...

Da, schimbările se săvîrşiseră repede, foarte repede. Da oare evenimentele ce aveau loc în defileul Panterei nu s succedau cu aceeaşi repeziciune?... Şi nu datorită lor, cea de ceas, copiii noştri se căleau, se maturizau, deveneau to mai hotărîţi?...

— Aso, jupoaie-o cu grijă! Vezi să nu-i rupi blana... Sar kis, şi tu, Şuşik, ajutaţi-l — spuse Aşot, punînd capăt gîndurilor sale. O s-o umplem cu iarbă şi o să avem o panteră adevărată... O s-o punem în muzeul şcolii... Pînă una alta, m duc după suliţe.

Şi Aşot intră din nou în peşteră.

— „Să nu-i rupi blana"! repetă Aso. Păi e gata ruptă Uită-te şi tu, Şuşik...

— Voi ce ziceţi? A cui a fost suliţa care a străpuns-o întrebă Gaghik, privind la găurica din blana panterei.

— Judecînd după forţa cu care a fost aruncată, a ta fost — zîmbi Şuşik. Iar zgîrietura asta se datorează suliţ

lui Aşot... Aso, ia uită-te mai bine! Mi se pare că celelalte două suliţe nici n-au nimerit în fiară. Halal de ei!

Aso însă mai descoperi în blana panterei o găurică; ceea ce însemna că trei dintre ei nimeriseră dihania.

— Bine! Las' că vine Aşot cu suliţele şi ne lămurim noi — spuse Aso, jupuind îndemînatic cu cuţitul blana animalului, ajutat fiind de Sarkis, care muncea, ca de obicei, posomorît şi încruntat.

— Tii, că grasă mai e! Păcat că toată grăsimea asta e spurcată! zise Aso, clătinînd din cap. Privindu-l apoi pe Sarkis, adăugă semnificativ: Nici lupul din pădure nu trăieşte singur... Da, un tovarăş n-are preţ! Cine are un tovarăş bun nu se pierde niciodată...

Aşot ieşi din peşteră, cu toporul şi ciocanul de piatră pe umăr, iar în mînă cu suliţele legate snop. Orbit de lumină, clipi des, fără să poată deschide ochii un timp, deşi era curios să vadă suliţele şi să se lămurească cine n-o înfipsese pe a lui în coasta panterei. Aso, zărind în vîrful suliţei sale pete de sînge închegat, le smulse repede pe toate din mîna lui Aşot şi le înfipse una după alta cu vîrful în pămînt.

— Ce faci?... strigă Aşot, apucîndu-l de braţ.

— Nimic, le curăţ... Sînt spurcate... — răspunse băiatul, făcînd o mutră tare nevinovată.

Cum pămîntul şterse urmele de sînge, nu s-a ştiut niciodată a cui a fost suliţa care a dat panterei lovitura de graţie...

— Bine, dar trebuia să hotărîm... — bolborosi stingherit Aşot.

— Ce nevoie avem? Nu e limpede că... — şi zîmbind larg, Aso îi întinse suliţa lui: Nu vezi? A ta era plină de sînge... Ţine-o!

Lui Aşot îi tresăltă inima în piept de bucurie.

— Zău?... se aprinse el.

Şuşik se uită la ciobănaş, gîndind bucuroasă: „Ce inimă are băiatul ăsta!..." Aso îi prinse din zbor privirea şi, stingherit, lăsă capul în piept.

— Zău? Suliţa mea era plină de sînge? mai întrebă încă o dată Aşot, tulburat, convins că aşa era şi simţindu-se mîndru şi mulţumit.

Cînd se duse cu Gaghik din nou în peşteră, după oase, Şuşik îl întrebă pe Aso în şoaptă:

— De ce-ai făcut asta?

Ciobănaşul, intimidat de parcă-l prinsese cineva săvîrşind cine ştie ce faptă urîtă, căută la început s-o convingă că spusese adevărul. Dar pînă la urmă, văzînd că Şuşik ştie totul, mărturisi deschis, vorbind grav şi solemn :

— Nu-i bine să-ţi umileşti niciodată tovarăşul !

CAPITOLUL XXII

din care se vede ce fel de peşteră era aceea şi ce au găsit băieţii în străfundurile ei întunecate

Aso jupuia încă pantera cînd se pomeniră cu Gaghik ieşind în fugă din peşteră, cu două coarne uriaşe pe cap.

Şuşik sări în lături :

— Aoleo, ce coarne ! Ale cui or fi ?

— Şeful naturaliştilor este de părere că au împodobit cîndva capul unui cerb caucazian gigantic. Această specie a dispărut în zilele noastre. Nu s-ar zice că sînt nişte crengi de stejar ? Cum a putut cerbul acela să treacă prin intrarea atît de îngustă a peşterii ?... Uimitor !

Veni şi Aşot, ţinînd într-o mînă geanta lui Şuşik plină cu tot felul de oscioare, iar în cealaltă un craniu cu coarne răsucite. Cărui animal aparţinuseră oare ? Bineînţeles că nu erau de muflon, nici de ţap. Atunci, ale cui fuseseră ?

— Ce ţi-a venit să aduni atîtea oase ?! se miră Şuşik.

— Ce ?! se indignă Aşot. Nu las nici unul aici ! Nu-ţi dai seama că am descoperit un cimitir de animale ? Să vedeţi voi cîţi oameni de ştiinţă au să se ocupe de oasele acestea... Ei, Gaghik, Şuşik, mai repede ! Să mergem...

Începu un nesfîrşit du-te-vino dinăuntru afară din peşteră, şi de afară înăuntru. Cărară oase de toate felurile şi dimensiunile... Ce animale diferite ! Cum şi de ce intraseră în această peşteră ? Fuseseră şi ierbivore, şi rozătoare, şi animale de pradă...

Trecuse de amiază cînd, obosiţi, se aşezară la gura peşterii.

— O să prînzim aici — anunţă Aşot. Gaghik, dă o fugă şi adu-ne ceva carne ! Iar după ce mîncăm, să încercăm

să vedem dacă vom şti să determinăm ce animale au fost acestea şi de ce s-au vîrît aici.

Nu trecu mult, şi frigările cu carne de urs sfîrîiau deasupra focului...

Aso, care izbutise să jupoaie blana panterei întreagă, fără s-o rupă, o puse pe umerii fetei. Lucioasă şi mătăsoasă, blana scînteia în soare: aurul firelor ei făcea ape-ape. Numai cu greu îţi puteai închipui că o minune ca asta fusese pînă de curînd a unui animal de pradă crunt şi sîngeros. Blana măsura cam vreun metru şi jumătate lungime, iar coada aproape un metru.

— Staţi să mă prefac în panteră, să văd dacă inima lui Sarkis rezistă... — şi Gaghik, vîrîndu-se în blana fiarei, începu să scoată nişte sunete sinistre: Oahh, oahh, oahh!...

Izbucniră în rîs; pe faţa lui Sarkis se aşternu un zîmbet condescendent.

— Slavă Domnului că, în sfîrşit, a ieşit soarele din nori! exclamă Gaghik, ploconindu-se în faţa lui. Haide, întinde blana, să mîncăm pe ea! Priviţi şi vă minunaţi! Acum cîteva zile ne băga în sperieţi, iar astăzi zace la picioarele noastre...

După ce mîncară, se apucară să cerceteze oasele găsite în peşteră. Le luau pe rînd, unul cîte unul, făcînd tot felul de presupuneri.

Şi de data aceasta, Aşot îi uimi pe toţi cu cunoştinţele sale. Da, într-adevăr, se ocupa serios de zoologie şi citise multe cărţi! Îl interesau toate amănuntele privitoare la animale: şi structura corpului, şi deprinderile animalului, şi apucăturile lui...

Ce de oase de tot soiul găsiră copiii în peşteră! Începînd cu oscioarele mici din coada vulpii, pînă la oasele uriaşe ale cerbului de mult dispărut. Aşot nu se mai sătura admirînd mormanul de oase diforme şi mînjite de lut.

— Uite un călcîi de capră! Asta e o bucăţică din cleştele unui rac, iar ăsta un cioc de potîrniche...

— Ia stai, ia stai! îl întrerupse Gaghik. Nu-mi citi mie pomelnicul ăsta, ca pustnicul! Ce legătură are potîrnichea cu peştera asta adîncă şi întunecată?

— Potîrnichea? A ajuns în peşteră, purtată în stomac de o bufniţă — îi răspunse Aşot, găsind îndată explicaţia.

Iar bufniţele, după cum bine ştii, ziua se ascund în această peşteră, unde îşi au adăpostul, iar noaptea ies la vînătoare.

— Da, se prea poate... — se învoi în silă Gaghik. Dar chiar dacă ai dreptate, ce-i cu asta ? Cui foloseşte ?

— Cum ? ! se miră Aşot. Păi fiecare oscior îşi are povestea lui...

— Eh ! Nu asta ne interesează acum — bodogăni Gaghik.

Aşot îl lăsă în apele lui şi continuă, încăpăţînat :

— Uite, vezi coarnele astea ? Cîte nu ne-ar putea istorisi ele ! Cerbii gigantici care le-au purtat trăiau în păduri. Asta înseamnă deci că, pe vremuri, pe aici se întindeau codri mari şi deşi. Uite o ţeastă de măgar... iată şi o copită de cal — spunea Aşot, scotocind prin „comoara" lui [1].

— Ei, nu, că ai brodit-o ! zise Gaghik, clătinînd cu îndoială din cap. Mă rog, vulpe, da, bursuci, aşijderea, dar ce să caute aici calul şi măgarul ? Nu, frăţioare, mi se pare că te-ai cam întrecut cu gluma...

— Păi e la mintea cocoşului ! ripostă Aşot, roşind pînă la rădăcina părului. Fiarele sălbatice au sfîşiat şi calul, şi măgarul şi i-au adus, bucată cu bucată, pînă în locul acesta ferit !

— Deştept băiat, nu ? făcu Gaghik, silit să recunoască. Dar totuşi, ce e mai important tot nu ne-ai spus : de ce-a intrat draga noastră panteră în peştera asta ?

O clipă, tînărul naturalist căzu pe gînduri, apoi, amintindu-şi parcă de ceva, răspunse înviorat :

— Peştera aceasta este un cimitir de animale. Fiarele se trag încoace cînd simt apropierea morţii, se vîră în colţurile şi firidele cele mai întunecate şi mor. Mi-a povestit tata că animalele, cînd simt că li se apropie sfîrşitul, caută întotdeauna locuri cît mai ferite de alte animale, unde să se ascundă.

— Uite, acum încep să cred că eşti vînător, şi cum sînt cu două săptămîni mai mare decît tine, vino să te sărut părinteşte... Poftim, poţi să vorbeşti cît îţi place !

---

[1] Nu am adăugat nimic de la mine. N-am făcut decît să enumăr cîteva din cele 1.789 de oase ale celor 659 de animale diferite pe care savanţii noştri sovietici le-au găsit într-o peşteră, pe una din pantele sudice ale Micului Caucaz, chiar în faţa Micului Ararat, şi care azi se păstrează în muzeul Institutului zoologic al Academiei de ştiinţe din Armenia. (nota autorului.)

Gaghik se ridică şi, luînd un cărbune din foc, scrise cu litere mari deasupra intrării în peştera panterei :

CIMITIRUL ANIMALELOR
DESCOPERIT, SUB CONDUCEREA LUI AŞOT SAROIAN, DE TINERII NATURALIŞTI AI ŞCOLII MEDII „STEPAN ŞAUMIAN" DIN SATUL AIGHEDZOR
17 DECEMBRIE 1953

După ce termină inscripţia, se dădu cîţiva paşi înapoi şi, punîndu-şi mîinile în şold, îşi admiră mîndru „opera".

— Poftim şi placa comemorativă ! Cînd vă spuneam eu că pînă la urmă o să fie bine !

Aşot luă o mînă de zăpadă şi şterse de pe „placă" cuvintele „sub conducerea lui Aşot Saroian".

„Înainte n-ar fi făcut asta, să-l tai !" gîndi Şuşik fără să vrea. Dar nu spuse nimic, ci se mulţumi doar să-i zîmbească. Iar Aşot, mulţumit de fapta sa, rosti încet, de parcă vorbea cu sine însuşi :

— E mai bine aşa. Ei, şi acum, ridicaţi-vă ! E timpul să ne întoarcem !

Soarele apusese şi razele lui se stingeau dincolo de crestele muntoase cînd, încărcaţi de trofee, copiii se întoarseră în peştera pustnicului.

Inimile le băteau liniştite. Duşmanul fusese răpus şi nu-i mai ameninţa pieirea. Dimpotrivă, vor reuşi poate chiar să aducă un folos ţării lor şi ştiinţei...

CAPITOLUL XXIII

din care se vede că omul nu se poate sătura numai cu pîine

Şi iată cum, cu preţul unor mari încercări şi eforturi, tinerii noştri îşi cîştigară liniştea şi o relativă bunăstare materială. Afară era frumos, dar ei erau pregătiţi şi pentru vremea rea : aveau şi lemne de foc, şi hrană, aveau şi adăpost cald şi confortabil. Poftească Micul Caucaz să le trimită în defileu viscole şi furtuni cîte doreşte, că nu le mai pasă de nimic !

Aşot umpluse blana panterei cu iarbă şi o aşezase într-un colţ al peşterii. Negruţa, pufnind speriată, se ferea de ea ca de dracu, ferindu-şi totodată şi puiul, ca şi cum animalul acela lipsit de viaţă ar fi putut învia subit ca să-i sfîşie mielul.

Şuşik întinsese pe jos paltonul lui Aşot şi, răsturnînd deasupra boabele de grîu, începuse să le aleagă, cu gînd să fiarbă un terci. Gaghik, cu ochii la ea, îi urmărea atent mişcările.

— Şuşik, vrei să ne faci nişte pilaf cu carne? întrebă el, cu o modestie neobişnuită.

— „Pilaf, pilaf“! Altă grijă nu mai ai decît să mănînci! şi înălţînd capul, Şuşik adăugă dojenitor: Vouă numai la mîncare vă e gîndul. Dar curăţenia? Ne-am sălbăticit cu totul. Nici tu, nici Sarkis nu vă mai spălaţi de loc!

Într-adevăr, acum că erau sătui, se impuneau şi alte lucruri. Cînd, cu zece zile în urmă, fata voise să ridice această problemă, îi fusese teamă că băieţii o vor lua în rîs. Acum însă, cuvintele ei nimeriră drept la ţintă:

— Păi cum să ne spălăm fără săpun? întrebă Aşot.

— Săpun am găsit!

— Săpun, în defileul Panterei?...

— Da... Adică ceva care-l poate înlocui!

— O fi săpunul-ciorii! Adică, de ce nu? Numai că nu-l găseşti decît primăvara.

Şuşik ştia ce este „săpunul-ciorii“: o plantă cu floricele mici, albăstrii, care, pusă în apă, făcea spumă şi scotea foarte bine murdăria.

— Nu, nu-i asta! Mă priveşte ce-am găsit!... Staţi puţin, mă duc să aduc, şi atunci o să aflaţi!

Se duse la cariera de lut, se opri ceva mai jos şi zăbovi o grămadă de vreme, săpînd de zor în pămînt. Se întoarse în peşteră, în mîini cu un bulgăre cenuşiu şi tare.

— Ce-i asta?

— Kil sau, cu alte cuvinte, săpun sălbatic... Conţine grăsimi vegetale. În timpul războiului, mama spăla cu el, şi dacă-i mai adaugi puţină grăsime, e chiar foarte bun... Hai să facem săpun!... Tăiem grăsimea în bucăţele, o topim... Ei, Gaghik, ce zici?...

Gaghik, care nu prea ducea dorul curăţeniei, munci în silă la pregătirea săpunului. Cu atît mai mult, cu cît la

treaba asta s-a dovedit a fi nevoie și de grăsime de urs, nespus de prețioasă... Se apucară totuși de treabă; băieții amestecară grăsimea topită cu kilul adus de Șușik, frămîntară bine și împărțiră totul în bucăți egale, dîndu-le forma unor calupuri de săpun. Apoi fata le spuse:

— Ei, acum luați fiecare cîte o bucată și spălați-vă, că vă torn apă... Hai, jegoșilor, că numai la mîncare vă gîndiți...

Kilul și apa fierbinte curățau într-adevăr foarte bine murdăria de pe față și mîini. Șușik, ajutată de Gaghik, se spălă chiar pe cap, și dintr-o dată se înveseli și se învioră.

— Mai încălziți apă și spălați-vă pe picioare — le porunci ea și nimeni nu îndrăzni să se împotrivească: aici, ea era gospodina. Și, fiindcă tot ne-am apucat, declar ziua de astăzi zi de curățenie. Să adunăm apă în toate vasele, s-o încălzim și eu am să spăl rufele. Și ale mele, și ale voastre!

— Ei, dar asta-i greu!

— Nu-i nimic greu... Haidem după apă!

— Haidem! Dar de ce să speli tu? Ce, noi nu ne putem spăla rufele? spuse Așot.

Lui Gaghik, această „delicatețe" nu-i fu de loc pe plac.

— Ia ascultă, de ce nu-i dai tu omului posibilitatea să slujească colectivul? se oțărî el, înciudat.

— Gîndiți-vă și voi ce bine va fi: o s-avem rufe curate! Or, lucrul acesta este foarte, foarte important! Ce viață e aia, dusă în murdărie... — continuă Șușik.

Era atît de însuflețită de mica ei victorie, încît le propuse chiar să amenajeze o baie.

— Nici nu știți cît e de simplu! N-avem decît să lipim crăpăturile din ușă, să încingem pietrele și să turnăm apă peste ele. O să se facă atîta abur, încît peștera o să devină o adevărată baie de aburi. Apă fierbinte, și scaldă-te, băiete, în voie!

Gaghik deschise gura să-i trîntească una de-a lui, dar Așot nu-l lăsă:

— Șușik are dreptate! Astăzi e cald, o zi potrivită pentru baie. O să ne scăldăm... Șușik, adună pietre mici în jurul peșterii, iar tu, Aso, taie crengi, să faci pentru fiecare cîte o măturică și să ne spălăm după obiceiul rusesc. În timpul ăsta, Gaghik și cu mine pornim după apă!

— Dați-mi și mie să fac ceva! spuse Sarkis.

— Bine, fă tu măturicile, iar Aso și Șușik să adune pietre!

Pregătirile pentru baie nu le luară prea multă vreme. Peste două ceasuri apa era încălzită, pietrele încinse și, datorită focului puternic, în peșteră se făcuse foarte cald.

— Ei, hai, dezbrăcați-vă, iar eu dau o fugă să mai aduc puțin kil — zise Gaghik și ieși în goană din peșteră.

Între timp, Șușik, cu mielușul în brațe, stătea pe o pajiște luminată de soare, unde Negruța păștea. Se hotărîse să se scalde după băieți; numai că fu nevoită să aștepte cam mult. „S-o fi întîmplat ceva în peșteră" — își spuse ea în cele din urmă, neliniștită.

Într-adevăr, se întîmplase ceva...

Băieții erau aproape gata, însă Gaghik nu mai venea! Așot se hotărî să plece să-l caute. Îl găsi moțăind, pitit după niște pietre, într-un pîlc de sălcii.

— Cum de nu ți-e rușine? De ce te-ai ascuns?

— Nu pot! îi răspunse scurt Gaghik.

— De ce nu poți, mă rog? Ești bolnav, sau ce?

— Nu pot... nu pot... — se încăpățînă Gaghik. O să mă spăl acasă...

Așot nu mai știa ce să facă: să rîdă sau să se înfurie? Dar firea lui nu se dezminți nici de data aceasta, așa că-i ținu pe loc o predică moralizatoare:

— Și mai aveai nas să vorbești de lipsurile lui Sarkis! Că este greu să-l aducem pe calea cea bună! Uită-te la tine! Ai dat bir cu fugiții. Și de ce-ai fugit, voinicule? De baie!

— Lasă, frățioare, c-o să mă schimb... Cum ai să vrei tu, așa o să fac... Numai să nu-mi pomenești de baie! Că eu, pe gerul ăsta, nu pot să mă dezbrac!

— „Nu pot, nu pot"! Atîta știi! se înfurie Așot. Mai bine te-ai gîndi la colectiv! Sau vrei să încalci regulile traiului în comun?

— Iar îmi ții o conferință!... Ah, Așot drăguțule, cuvintele tale sînt desfătarea sufletului meu... Greu îmi vine să mă despart de ele!

Și Gaghik porni cu pași tîrîți spre casă, ca un osîndit la moarte, însoțit de Așot, care, temîndu-se că tovarășul său o va lua iar la fugă, îl conduse pînă la peșteră...

CAPITOLUL XXIV

din care se vede că orice rău este spre bine

În lupta lor pentru existenţă, băieţii făcuseră din întîmplare o serie de descoperiri importante, care aveau să aducă ţării un mare folos. Ei însă nu se gîndiseră la asta şi nici prin cap nu le trecuse că traiul lor în peşteră va aduce folos nu numai satului lor, dar şi întregii ţări.

Singur Aşot trăgea anumite concluzii şi le socotea atît de importante, încît aştepta momentul prielnic ca să le poată împărtăşi în mod solemn tovarăşilor săi.

Şi momentul acesta sosi.

După ce se scăldară, copiii se adunară lîngă foc, înviorați şi înveseliţi. Lipseau doar Şuşik şi Aso, care se trăseseră mai la o parte, deoarece fetiţa îi explica răbdătoare ciobănaşului nişte reguli gramaticale.

— Să analizăm, dragii mei, cîteva din evenimentele petrecute în ultimele zile — începu oficial Aşot. În primul rînd, să vorbim despre Negruţa.

— Ce avem de analizat aici ? Negruţa este o oaie care a fătat şi care s-a luat după mielul ei — zise Gaghik, căscînd. Mai bine să ne gîndim cum să conservăm carnea de urs, să nu se strice pînă în primăvară.

— Nu se strică, n-avea grijă ! Las-o acolo, în colţul acela rece, şi o să se conserve. Tu să ne spui mai bine de ce a fătat Negruţa tocmai acum !

— Ei, ce-mi pasă mie !

— Trebuie să-ţi pese, că dacă Aso n-ar fi sosit la timp, mielul, ud, ar fi îngheţat în peştera aceea rece. Asta, pentru că nu s-a născut la timp.

Aso, auzindu-l, încuviinţă din cap.

— Da — spuse el. Sînt zece ani de cînd ferma noastră îşi trimite turmele în stepa mugană [1], unde nu există iarnă. În decembrie, acolo totul e la fel de verde ca în martie sau aprilie, iar oamenii trăiesc în corturi... Din cauza asta lăsăm berbecii împreună cu oile nu în octombrie, ci la mijlocul verii, ca oile să fete în decembrie. Şi oile s-au obiş-

[1] Stepă aşezată pe malurile cursului inferior ale rîurilor Arax şi Kura.

nuit aşa. Numai că biata Negruţa a uitat că aici nu este în stepa mugană, ci în defileul Panterei, unde mielul născut iarna nu poate trăi!

— Aşa este! Vă daţi seama ce înseamnă să fii cioban? se însufleţi Aşot. Dar cum de-a rezistat celălalt pui al Negruţei? întrebă el.

— A rezistat fiindcă s-a născut primăvara. Se vede cît de colo că nu are mai mult de opt luni. Şi dacă vă gîndiţi bine, o să aflaţi de ce s-a născut primăvara, şi nu în iarnă.

Întrebarea ciobănaşului îl puse pînă şi pe Aşot în încurcătură. De ce oare?

— Tu ştii, Aşot! rosti blînd Aso. Oiţa nu putea să se nască în decembrie, pentru că vara trecută taică-său nu avea decît şase luni. Este?...

— Este! exclamă Gaghik, deşi, la drept vorbind, nu pricepuse mai nimic din „aritmetica ciobănească" a lui Aso.

— Mieii Negruţei au să aducă fermei noastre un mare folos. Acesta — şi Aso îl arătă pe mielul nou-născut — este primul dintr-o nouă specie de oi care n-or să mai piară iarna din pricina frigului şi or să-şi caute hrana sub zăpadă... Aso era în culmea fericirii! Fericit cum numai oamenii simpli pot fi! Aşa e! exclamă el. O specie nouă! Tata o să înnebunească de bucurie!

— De bucurat, n-are decît să se bucure cît pofteşte — rosti Gaghik, sfătos — dar să înnebunească, n-are voie... Ce zici, Aşot, n-ar fi timpul să mîncăm? Doar carnea...

— Rabdă, Gaghik, că abia am început...

Lui Aşot, numai să-i dai apă la moară, că e în stare să vorbească pînă în zori despre animale şi despre natură... Discuţia privitoare la miei „rezistenţi la frig" îi sugeră o nouă idee:

— Care dintre voi ştie ce pagube a adus colhozului nostru zăpada aceasta timpurie? întrebă el pe neaşteptate.

— O parte din culturile de bumbac au rămas sub zăpadă...

— Nu, Şuşik, căci bumbacul poate fi cules şi primăvara, deşi calitatea lui nu va mai fi aceeaşi. Dar viţa de vie, bineînţeles, n-am apucat s-o îngropăm în pămînt şi, rămasă în frig, va îngheţa. Să mergem pînă ce nu se întunecă în Grădina Strugurilor şi le vom lămuri pe toate...

Ajunşi acolo, dădură zăpada la o parte, ridicară viţa şi găsiră dedesubt boabele căzute pe care gerul nopţii le îngheţase, făcîndu-le tari ca piatra.

— Ehei, unde sînt zilele fericite cînd am mîncat struguri proaspeţi! oftă Gaghik. De ce ne-ai adus aici? Ca să ne amintim de trecutul fericit?

— Nu — zise Aşot — trebuie să tăiem viţa şi s-o îngropăm! Aso, dă cuţitul încoa', iar voi, luaţi toporul şi faceţi un mic şanţ în pămînt!

După ce adună un număr suficient de butuci de viţă şi-i îngropă în pămînt, Aşot se aşeză pe o piatră.

— Da — rosti el, solemn — am tras destule necazuri aici, dar măcar de dragul acestei viţe făcea să suferim. Fiindcă ea va da posibilitate colhozului nostru să planteze un soi nou, care nu va mai trebui îngropat toamna şi dezgropat primăvara, datorită faptului că soiul acesta de viţă s-a obişnuit cu gerurile...

Uimit, Aso băgă de seamă că spusele lui Aşot îi bucurau grozav şi pe Gaghik, şi pe Şuşik, ba chiar şi pe Sarkis. El trăise mereu pe lîngă turmele de oi şi nu putea înţelege importanţa acestei descoperiri, aşa cum o înţelegeau copiii de viticultori, care ştiau cîte strădanii şi cîte cheltuieli erau legate de muncile de toamnă şi de primăvară din vii. Cu atît mai mult, cu cît aceste munci nu puteau fi mecanizate. Toamna, după cules, colhoznicii se apucau să îngroape via şi chemau în ajutor şi oamenii din raioanele de la munte, ca să termine mai repede. Iar dacă iarna venea pe neaşteptate, aşa cum s-a întîmplat în anul acela, viţa pierea, şi apoi trebuia să aştepţi trei ani bătuţi pe muchie pînă să rodească noii butuci...

Viţa sălbatică descoperită în defileul Panterei avea să deschidă perspective însemnate viticultorilor, pentru că şi ea fusese plantată de mînă de om. O parte din vie pierise în timpul gerului, dar cealaltă se adaptase condiţiilor naturale aspre, frigului şi secetei, şi acum rodea. Se sălbăticise fiindcă n-o mai îngrijise omul, dar, în schimb, cu anii, dobîndise o rezistenţă deosebită la intemperii şi boli.

Copiii noştri pricepeau foarte bine toate acestea şi iată de ce se apucară cu atîta însufleţire de lucru, săpînd şanţuri şi adăpostind cu grijă majoritatea butucilor.

— Asta e o treabă bună! Poate că, datorită viţei acesteia, vor veni aici şi oameni de ştiinţă! zise Aşot.

În timp ce ei munceau, în defileu se furişase pe nesimţite amurgul, iar în crăpăturile stîncilor se lăsase o ceaţă deasă.

— Fir-ar să fie blestemat de torent! spuse Gaghik, făcînd cu ochiul tovarăşilor săi. Dacă nu mi-ar fi luat abaua, aş avea cu ce s-o învelesc acum pe Şuşik!

Aso, pricepînd unde bate, îl ameninţă cu bîta.

— Ce e drept nu-i păcat: la amiază am făcut baie de aburi, iar acum sîntem iar uzi ca după baie. Să mergem — spuse Aşot — să nu ne îmbolnăvim cumva...

Aşteptau cu nerăbdare ziua cînd se vor întoarce în sat, fiindcă nu se întorceau cu mîinile goale, ci cu descoperiri utile, preţioase! Şi toţi vor putea spune că, întemniţaţi între stînci şi rupţi de viaţă, pionierii din satul Aighedzor se gîndiseră totuşi la ţara lor şi făcuseră ceva bun pentru ea.

În seara aceea, totul era numai pace. Focul cînta în soba cea nouă, care răspîndea în jur o căldură plăcută, iar în peşteră nu se mai pomenea nici fum, nici funingine: aerul era curat şi proaspăt.

Negruţa, pare-se încredinţată că pantera nu mai poate învia, stătea cuminte, sprijinită de coasta ei, şi rumega liniştită.

Aso îşi scoase fluierul şi, în trilurile lui dulci şi melodioase, copiii se lăsară purtaţi pe aripa visului, în poienile înverzite ale munţilor Caucaz, în lumea ciobanilor, cu sufletul de cleştar. Aso cînta, iar Negruţa rumega, ascultîndu-l atentă. La fel îl asculta pe vremuri, aplecîndu-şi uşor capul, şi prietenul său nedespărţit, Boinah... Mieluşelul se ghemuise la locul lui, adică pe genunchii lui Şuşik, căci nici noaptea fetiţa nu se despărţea de el. Adormea cu mielul în braţe, şi poate că Negruţa, drept recunoştinţă, se purta deosebit de duios cu Şuşik. Se culca totdeauna în preajma ei şi, fără să-şi ia ochii de la mieluşel, rumega pînă-n zori...

În seara aceea, celălalt favorit al fetei, ariciul cel mic, nu ieşi de loc din adăpostul său. Ciudat lucru! Şuşik se duse după el şi-l aduse lîngă sobă, dar ariciul, trist şi molatic, nici nu se sinchisi.

— S-a îmbolnăvit ariciul meu... — spuse fetiţa cu jale. Ia te uită, Aşot! Nu aleargă, nu mănîncă...

— Adoarme... Începe să hiberneze. Să nu-ţi fie teamă — îi explică Aşot. Hai să-l ducem în cuibul lui!

Umplură adîncitura din perete cu frunze uscate şi cu ierburi şi-l culcară acolo.

— De-acum încolo să nu-l mai tulbure nimeni, că a şi adormit... Şi-o să doarmă pînă în martie — spuse Aşot.

din care se vede ce-ar fi fost dacă...

În cea de-a patruzeci şi cincea zi a captivităţii lor, seara, după ce mîncară pe săturate, copiii se aşezară în jurul sobei şi mult timp tăcură, gîndindu-se fiecare la ale lui. Sarkis stătea posomorît, cu capul lui mare plecat în piept. Cu cît se apropia mai mult de colectiv, cu atît devenea mai gînditor şi mai tăcut, deoarece în sufletul său se dădea o puternică luptă.

Deodată, ridicînd ochii spre Aşot, îl întrebă :

— Cum să trăiesc eu cînd ne-om întoarce în sat ?

Îl chinuia întrebarea cum o să fie cu taică-său, dar nu se hotăra să vorbească deschis.

— Cum să trăieşti ? Aşa cum o să-ţi dicteze conştiinţa !

— Conştiinţa mea ?... Conştiinţa îmi spune că... Tăcu ; apoi, luîndu-şi inima în dinţi, adăugă tulburat : Îmi vine greu, că doar e tata !

Într-adevăr, dificilă problemă le punea Sarkis ! Ce să-i spună, ce sfat să-i dea ? Tăcură. Dar Aşot, ca cel mai hotărît şi, la drept vorbind, cel mai sincer, rosti privindu-l drept în ochi :

— După părerea ta, ce este mai important pentru un pionier : interesul personal sau interesul colhozului ?

Şi se instăpîni din nou tăcerea. Dar din tăcerea aceasta, Sarkis a înţeles mult. Aşadar, toţi gîndesc ca el... Aşadar, sunase ceasul să se hotărască...

— Bine — atîta fu el în stare să îngaime, dar şi privirea, şi expresia feţei, şi capul ridicat în sus, toate erau o vie mărturie a victoriei pe care o obţinuse asupra lui însuşi. Peste alte cîteva minute, Sarkis spuse : Cînd eram în sat, nu mi-a vorbit nimeni de tata. Voi de ce-aţi tăcut ? Cu cît aş fi aflat mai devreme adevărul, cu atît ar fi fost mai bine pentru mine. Pentru că despre multe din faptele lui nici eu, nici mama n-am ştiut !

Sarkis vorbise cu înţelepciune şi Aşot se gîndea ce să-i răspundă, cînd hop se vîrî Gaghik :

— Vorba ceea : „Cine spune adevărul să aibă şi calul gata înşeuat, ca după ce-l spune, să încalece şi să fugă !“ Copiii rîseră. Gaghik continuă grav : Da, cel care ar fi spus

adevărul ar fi trebuit pe loc să fugă în defileul Panterei, ca să-și salveze capul... Ei, dar noi, de vreme ce-am nimerit aici, de ce să tăcem ?

— Bineînțeles, nu e un răspuns serios! i-o tăie Așot. Adevărul este, Sarkis, că degeaba ți-am fi spus noi toate astea în sat! Aici e cu totul altceva, întrucît altele sînt condițiile. Aici, toți, împreună, ți-am deschis ochii și ne-au ajutat și împrejurările... Știi tu care... Și-apoi, tu crezi că noi, în sat, am tăcut și n-am vorbit de nedreptățile de acolo ? Am vorbit, dar ni se spunea : „Sînteți copii, treburile astea nu-s pentru mintea voastră". Ba pentru mintea noastră sînt! continuă el, și obrazul stîng îi tresărea nervos, în timp ce ochii îi scînteiară de focul binecunoscut tuturor. Să nu se creadă că noi nu știm nimic... Noi vedem și înțelegem totul! vorbi el cu glas ridicat. Uite, o să creștem mari și o să le demonstrăm că...

— Așot, cînd ai să crești mare, tu ai să fii președintele nostru ? întrebă naiv Aso.

Ceilalți izbucniră în rîs, însă Așot nu se sfii să le spună :

— Da, am să fiu! Mi-am făcut un țel în viață din a deveni președintele colhozului nostru! Spuneți-i cum vreți, vanitate sau altceva, dar am să mă fac agronom, am să mă întorc în sat și am să spun oamenilor : „Nu așa se conduce poporul!"... Credeți cumva că năzuiesc spre glorie ?... Nu, eu vreau numai să-i ajut pe colhoznicii noștri să ducă o viață mai ușoară și să nu mai fie nedreptăți...

— Interesant! Ia spune-ne, cum ai să conduci tu colhozul ? întrebă Șușik, cu un zîmbet șiret.

Așot tocmai deschise gura să-i răspundă, dar dădu cu ochii de Gaghik și se fistîci.

— Crezi c-am să fac tuturor observații ?... Nici gînd! Uite, să luăm, de pildă, problema creșterii vitelor. Arut aruncă praf în ochii celor de la comitetul raional, cu cifrele pe care le prezintă. Cumpără de la colhoznici animale mici, le trimite la fermă și comunică la raion că la șeptel planul a fost îndeplinit... Mai departe. Ce fel de fermă este aceea la care am fost în vizită și unde numai un sfert din vite sînt vaci — și ce vaci ?! — iar celelalte trei sferturi doar viței și vițelușe ? Eu am să pun capăt la toate astea! se aprinse Așot. Am să semăn cinci sute de hectare cu iarbă și cu sfeclă și am să hrănesc vacile atît de bine, că am să scald și satul, și raionul în lapte...

Într-adevăr, începuse să-şi ia în serios rolul de viitor preşedinte! Era interesant, dar şi cam caraghios.

— Arut îi sileşte pe colhoznici să-i vîndă lui vacile! Da, îi sileşte! Aţi văzut ce-a făcut anul trecut? întrebă el, mînios. N-a dat nici un gram de fîn pentru zilele-muncă şi i-a oprit pe colhoznici să cosească iarba de pe cîmpii pentru vacile lor. S-a uscat iarba în munţi necosită. Spuneţi-mi, vă rog, unde e conştiinţa lui? Iar celor care totuşi au cosit pe furiş, noaptea, le-a luat fînul şi i-a învinuit că au neglijat treburile colhozului în favoarea treburilor lor personale. De ce mama lui Şuşik şi-a vîndut vaca? De ce am vîndut-o noi? Pentru că n-am avut cu ce să le hrănim! Oare aşa se procedează cu oamenii?...

— Stai niţel, Aşot — îl întrerupse Sarkis. Uite, am vorbit mult despre magazia colhozului şi despre prăvălia din Erevan. Pînă şi Gaghik a spus cum că magazia şi prăvălia strică oamenii. E adevărat, şi eu o ştiu. Să ne spui tu atunci ce şi cum să facem ca prăvălia noastră să nu-l strice pe vînzător, pentru că acolo sînt produse, bani... şi omul, oricît de cinstit ar fi la început, treptat-treptat se strică. Cu magazia e la fel... Orice-ai spune, dar o magazie este ceva tare ispititor... Şi Sarkis roşi, prins parcă asupra unei fapte ruşinoase.

— Nu-i aşa! replică Aşot. Uite, să vă povestesc o întîmplare, din care tu, Sarkis, ai să vezi că o magazie de mărfuri poate ispiti numai un om lipsit de voinţă şi, iartă-mă, lacom! Întîmplarea aceasta am aflat-o de la tata. Aşot tăcu şi-l privi stingherit pe Sarkis; dînd din mînă, începu astfel: Poate că ceea ce am să vă spun acum o să supere pe careva dintre noi, însă n-are a face... Pe vremea cînd Puterea sovietică de-abia se instaurase la Erevan, tata a fost numit paznic la un depozit central din capitală. S-a prezentat acolo cu arma pe care o avea şi cu mantaua lui de campanie. Pe atunci în Armenia era foamete mare, se întinsese tifosul şi bîntuiau tot felul de boli. Raţia pe zi pentru un om era de o jumătate de funt de scrumbie şi un sfert de funt de pîine. În zilele comunismului de război, povestea tata, nu exista salariu, dar toţi munceau cu multă însufleţire, pentru că se hotăra soarta poporului!

S-a nimerit să vină tocmai atunci din nord un tren, care a oprit în gara Erevan. Vagoanele erau ticsite pînă sus cu făină şi cu ciocolată. Trenul a fost descărcat şi mărfurile duse la depozitul central. Plecînd acasă de la depozit, după ce au descărcat mărfurile, mînuitorii nădăjduiau, bineînţeles,

că o să li se dea şi lor cîte ceva, şi au împărtăşit vestea aceasta plină de bucurie şi familiilor lor.

Toată ziua oamenii au muncit la depozit, şi mirosul de ciocolată îi ameţise. Poate că unii s-au şi gîndit să ia o bucăţică pentru copii. Ce, parcă-i vedea cineva ? Era aşa de multă ciocolată ! Dar pînă şi în oamenii aceia neştiutori de carte revoluţia izbutise să educe o înaltă conştiinţă. „Cum se poate ?... Cu ce inimă să duci acasă copiilor tăi ciocolată, cînd alţi copii mor de foame ?"...

În inimile muncitorilor de la depozit se dădu o luptă cumplită, care luă sfîrşit numai cînd sosi comisarul poporului pentru aprovizionare. Comisarul străbătu toate încăperile şi rămase mulţumit. Mirosul de ciocolată îl tulburase şi pe el, îl chinuia chiar, pentru că şi el primea aceeaşi raţie ca şi muncitorul de rînd. „Tovarăşe comisar, gustaţi măcar o bucăţică", îi propuse responsabilul depozitului. Dar comisarul refuză. Ceru să fie chemaţi toţi lucrătorii depozitului şi le spuse : „Tovarăşi, ţara noastră este acum ţara orfanilor. Am venit ca să vă rog personal să nu vă atingeţi de ciocolată : Rusia Sovietică a trimis-o orfanilor noştri"... Atîta a spus şi a plecat. Şi nici unul din cei patruzeci şi şapte de oameni, cîţi erau acolo, nu s-a atins de ciocolată. Vedeţi, dar, că pe omul cinstit nu-l poate strica nici o funcţie înaltă.

CAPITOLUL XXVI

din care se vede ce scrie vestitul vînător Barba Asatur, prietenilor săi din Aighedzor

Lui Paruir nu-i dădeau pace luminiţele pe care le văzuse în noaptea cînd trecuse pe lîngă defileul Panterei. Îi jucau mereu în faţa ochilor, cînd vii, cînd mistuindu-se în ceaţă ca nişte stele căzătoare... Îi spunea lui inima că se ascunde ceva dedesubt, dar gîndurile îi erau tulburi, i se învălmăşeau în cap şi nu se simţea cîtuşi de puţin în stare să dezlege taina. Totuşi, într-o noapte, tot răsucindu-se neliniştit în pat, se întrebă deodată : „Oare cînd s-au pierdut copiii noştri ? La 7 noiembrie... Cînd a trecut torentul ? La 25... (Paruir ţinea bine minte data.) Dacă-i aşa — îşi zise el — cum a putut

să-i ia torentul pe copiii noştri la 18 zile după ce au dispărut ?"...

La gîndul acesta, inima începu să-i bată atît de năvalnic, încît sări din pat şi aprinse lumina :

— Nevastă, scoală !

— Ce te-a apucat, eşti nebun ?! se mînie femeia.

— Nebun, vezi bine ! Uite, am să-ţi spun îndată ceva, că ai să înnebuneşti şi tu. Află, dară, că băiatul nostru nu s-a înecat !

Şi tulburat, îi împărtăşi nevesti-si gîndul său. Toate nădejdile pierdute reînviară în inimile celor doi soţi, care nu închiseră ochii pînă în zori, făcînd fel şi fel de presupuneri. Iar dimineaţa, cum se lumină de ziuă, Paruir îi şi trezi pe părinţii celorlalţi copii pierduţi şi se adunară grăbiţi să se sfătuiască.

Aram nu-l avea de loc pe Paruir la inimă. Nu-l socotea om serios, aşa că-i spuse ritos, drept răspuns la cuvintele lui :

— Asta-i bună !... Şi dacă torentul a trecut şi pe ziua de 7 ? De unde ştii tu ?

Şi dînd plictisit din mînă, se duse la ale lui, căci îl scoteau din sărite ochii lui Paruir, care fugeau neastîmpăraţi în toate părţile.

Se porniră vorbe, certuri, întrebări, dar nimeni nu fu în stare să spună dacă pe data de 7 noiembrie torentul s-a revărsat sau nu din defileul Panterei. E doar departe de sat şi locurile acelea-s pustii...

Aşa că, la fel de repede cum apărură, se şi spulberară speranţele trezite în inima părinţilor. Prea erau faptele de netăgăduit ; căci, orice s-ar spune, nu se găsiseră lucrurile copiilor în albia torentului ? Ba se găsiseră ! Singurul mare semn de întrebare rămăsese doar faptul că toate acestea se petrecuseră la aproape trei săptămîni după dispariţia lor.

Nu apucă bine Aram să chibzuiască asupra celor auzite, că sosi de la bătrînul vînător Barba Asatur o scrisoare care începea aşa :

„Din satul Licik, de pe malul lacului Sevan către prietenul meu Aram, către rudele copiilor pierduţi şi către locuitorii mici şi mari ai Aighedzorului, salut ! Primiţi, rogu-vă, toată cinstirea mea pentru căminele voastre, şi fie ca hambarele voastre să fie veşnic îmbelşugate !

Aram prietene! Cerul mi-e martor că nu cunosc nici somn, nici tihnă din ziua cînd v-am lăsat cu ochii umezi de lacrimi şi m-am întors în satul meu. Multe nopţi n-am dormit de atunci, gîndindu-mă pînă în zori la copiii pierduţi. Iar cînd mama lui Grikor al nostru a primit de la tatăl lui Gaghik o scrisoare în care spunea cum că băieţii au fost luaţi de toreni, inimile noastre s-au întristat cu totul. Ei, şi-atunci m-am gîndit eu la treburile ăstei lumi. Dar, Aram prietene, de ieri mi-a trecut un gînd prin minte şi nu-mi dă pace. Toată noaptea m-am gîndit şi, pînă la urmă, am ajuns a crede că flăcăii nu s-au putut îneca în torent... Ai să mă întrebi acum de ce?

În primul rînd, pentru că cinci copii nu puteau să adoarmă toţi somn la fel de greu, ca nici unul dintre ei să nu audă apa venind. În asta eu nu cred! Nu uita că oricine se culcă în pădure sau pe cîmp doarme întotdeauna cu grijă. Aşa e firea omului. Nu-şi dă seama, dar se fereşte de tot: şi de animale, şi de felurite întîmplări. Aşadar, măcar unul dintre ei a avut somnul uşor, şi pe el torentul nu l-a putut prinde dormind. El i-ar fi sculat pe ceilalţi şi s-ar fi ferit la o parte. Una la mînă.

În al doilea rînd, rîurile repezi de munte şi torentele aruncă întotdeauna înecaţii la mal...

În al treilea rînd, cum era să-i ducă torentul pe toţi? Măcar unul dintre ei şi tot s-ar fi agăţat de o tufă sau de o piatră. Aşa îmi spune mie mintea mea.

În al patrulea rînd, torentul n-avea cum să-l dezbrace pe ciobănaşul kurd de aba. Ai înţeles?... Iar cîinele nu putea să se înece. Cîinele, cînd e cu stăpîn-su în pădure, nu doarme niciodată. Se face că a adormit, dar chiar şi atunci cînd ţine ochii închişi vede şi aude tot! El simte de departe primejdia şi îşi vesteşte totdeauna stăpînul. Iată de ce, auzind zgomotul torentului, cîinele trebuia să sară, să latre, să dea de ştire. Şi dacă ar fi nimerit şi el în torent, ar fi scăpat înot.

Ai înţeles, Aram prietene? Şi tu, şi eu ne-am petrecut toată viaţa în mijlocul naturii, şi de aceea sînt liniştit, iar tu ai să mă înţelegi! Ascultaţi la mine! Luaţi-o în susul albiei torentului, urcaţi drumul şi cercetaţi dacă nu cumva torentul a lăsat acolo sus alte urme de-ale copiilor. Iar dacă o să găsiţi, pătrundeţi în defileul Panterei, pentru că apele de acolo pornesc.

Iată, Aram prietene, sfatul meu sincer. Privească-vă cerul cu ochi blînzi şi fiecare dintre voi să-şi găsească copilul pierdut.

Rămîn, urîndu-vă numai bine, al vostru vînător Asatur.

1953, decembrie 17

Rîndurile de mai sus au fost dictate de bunicul Asatur şi scrise de nepotul său Kamo".

Scrisoarea moşului dădu o umbră de temei şi părerilor lansate de Paruir, aşa că lui Aram începu să-i clocotească sîngele în vine, iar inima să-i bată mai repede şi mai puternic.

Ieşind din casă, se duse de îndată glonţ la Arşak:

— Arşak, noi nu i-am căutat pe copii mai sus de şoseaua principală.

— Nu! Păi de ce să-i căutăm?... E limpede... — spuse abătut Arşak.

— Limpede, nelimpede, dar n-ar fi rău să vedem şi acolo sus. Doar nu s-a găsit nici un cadavru, aşa că mai sînt speranţe...

— Eh!... Şi Arşak dădu deznădăjduit din mînă. De-ar fi fost în viaţă, mi-ar fi trimis feciorașul o ştire... Nu, n-are nici un rost... Doar le-am găsit hainele!

— Hainele? Cum de-a putut torentul să-i dezbrace de haine? repetă Aram cuvintele din scrisoarea lui moş Asatur. Vino, îţi spun... Ascultă-mă!

Arşak se supuse şi, înşeuîndu-şi caii, coborîră amîndoi spre albia torentului. Ajunşi acolo, priponiră caii de un tufiş şi porniră iar pe urmele lăsate de torent. Numai că de astă dată nu în jos, ci în sus, spre crestele la poalele cărora se zăreau stîncile roşcate ale defileului Panterei. Pe drum găsiră o sumedenie de crengi smulse de ape din defileu.

— De unde toate crengile astea, că doar apa nu trece prin pădure? Pînă acum n-am văzut niciodată crengi pe aici... — cugetă Aram cu glas tare.

Şi cu cît se ridicau mai sus pe albia torentului, căutînd în albia lui uscată vreun semn de viaţă, cu atît se simţea Aram cuprins de o ciudată nelinişte. Iată că, în sfîrşit, găsi ceea ce căuta: o creangă de brad lăsată de torent pe unul din maluri!

Aram se tulbură de-a binelea:

— Copiii noştri au fost în defileul Panterei!

— De unde ştii ?

— Ramura asta a fost tăiată cu un cuţit.

Arşak dădu din nou deznădăjduit din mînă.

— Ce-mi spune mie creanga asta ?! zise el, trist.

Dar Aram, călit în drumurile lui de bătrîn vînător, nu era dintre aceia care să se lase repede dezamăgiţi. Mînat de speranţa nedesluşită ce se înfiripa în inima lui, îşi continuă îndîrjit căutările. Credea în noroc, însă nu cum cred oamenii superstiţioşi. Pentru el norocul însemna o descoperire neaşteaptă, un vînat ce nimerea pe nepusă-masă în bătaia puştii lui... „La vînătoare e chestie de noroc“, „Dacă am noroc, nu mă-ntorc cu tolba goală“... Şi un astfel de noroc îi zîmbise adeseori în păduri şi pe cîmpii şi-l scăpase adeseori din situaţii dintre cele mai disperate. Aşa şi acum : nădăjduia în norocul lui.

— Iar nu m-ai înţeles cum trebuie, Arşak ! Nu e vorba de cuţit, ci de faptul că creanga a ajuns din defileul Panterei aici...

— De unde ştii ? făcu neîncrezător Arşak.

— Gîndeşte-te şi tu ! Unde s-au pomenit brazi în calea torentului ? Nicăieri !

Arşak privi în sus, spre locul de unde venea torentul şi unde, în razele soarelui ce apunea, scînteiau în toate nuanţele stîncile roşcate care încingeau defileul ca un brîu. De departe păreau nişte castele măreţe înconjurate de ziduri şi turnuri. Şi pe stîncile acestea roşii se zăreau pe alocuri brăduţi cu ramuri stufoase.

— Bine... Hai să zicem că, într-adevăr, creanga asta vine din defileul Panterei.

— Asta înseamnă că şi cartea, şi abaua lui Aso au ajuns aici venind tot de acolo !

— Ei, frate, ce importanţă are dacă au pierit copiii noştri pe cîmp sau în munţi ?! bodogăni Arşak. Se întunecă. Hai acasă !

— Nu ! Să intrăm în defileu — îl întrerupse aspru Aram. Cine ştie ?! În lume se întîmplă multe lucruri neaşteptate. Şi adăugă, cu un zîmbet radios care îi lumină deodată faţa uscăţivă şi smeadă : Dar dacă trăiesc ? Dacă au aruncat dinadins şi cartea, şi haina în torent, ca să ne dea de ştire unde se află ? Ah, unde eşti tu, noroc al vînătorului ! oftă Aram cu atîta năduf, de-ai fi zis că tot sufletul lui se revarsă în oftatul acela. Ei, ce-ai căzut pe gînduri ? Să mergem !

— Fie, să mergem — răspunse Arşak, cam moale.

Se apropiară de stîncile care închideau defileul dinspre Ararat şi se opriră lîngă albia torentului, în locul unde apa venea de la mare înălţime, ducînd cu ea tot ce-i sta în drum şi unde săpase o groapă adîncă. În groapa aceasta, Aram găsi o gheată de copil, scorojită de apă şi soare.

— Priveşte, Arşak! exclamă el, bucuros. Priveşte! Nu-ţi spuneam eu că au fost în defileul Panterei? Înţelept, moş Asatur, cu adevărat înţelept! Asta trebuie să fie gheata fetei lui Aşhen, Şuşik... Cîteva secunde tăcu, amărît. Biata fetiţă! Da, Arşak, se vede că au pierit copiii noştri, se pare că în van mai nădăjduim! Cînd oamenii vor să dea de ştire, aruncă hîrtii, cărţi şi, la nevoie, vreo haină de care n-au trebuinţă. Dar n-au să-şi scoată niciodată ghetele, să rămînă desculţi prin zăpadă!

Istovit, Aram se aşeză pe o piatră. I se strîngea inima atît de tare, încît sta gata să se spargă... Nu, s-a prăpădit, a murit frumosul lui fecior, speranţa lui... Ce vînător ar fi făcut el din băiatul său! Cum îl învăţase el să fie neînfricat, să nu se teamă de panteră, să fie îndemînatic şi agil ca rîsul şi mărinimos ca leul... Da... Ce viitor îl aştepta pe băiatul lui înţelept şi cinstit!...

— Să mergem — spuse el, venindu-şi în fire, şi se ridică. Ia stai, Arşak! Nu! Tu du-te, ia caii şi întoarce-te în sat!

— Dar tu?

— Eu am să urc. Mă întorc mai tîrziu.

— N-ai cum să urci! Să mergem...

— Nu, nu... La noapte o să fie lună. Mă duc puţin să văd ce e dincolo de stînci. De altfel, nici n-aş putea să stau acasă, nu m-ar răbda inima. Hai, du-te, du-te...

Arşak, supus, porni după cai, în timp ce Aram coti pe după stînci, spre dreapta, şi începu să urce povîrnişul. Urca, cu o pîlpîire de nădejde în inimă, spre culmile ce se învecinează la răsărit cu defileul Panterei. „Ei, unde eşti tu, soarta mea?... Întoarce-te, vorba vînătorului Asatur, cu faţa spre mine, şi n-am să mai cer nimic vieţii pe lumea asta..." — gîndea el, suind din greu spre crestele stîncilor ruginii.

Pînă să ajungă la locul de unde, precum ştia, coborau caprele spre terenurile sărăturoase din valea Araratului, fu nevoit să înconjoare aproape o jumătate de munte. În sfîrşit, iată-l în capătul de sus al potecii Dracului, pe care cititorii o cunosc, de altfel: pe aici o luaseră copiii cînd părăsiseră ferma.

Aram se aşeză pe o piatră şi se uită le defileul Panterei, ce se întindea în faţa lui. Era 23 decembrie, ultima noapte de toamnă; la miezul nopţii, în emisfera nordică a planetei noastre, începea iarna.

Luna urcase încetişor pe bolta palidă a cerului şi poleia cu lumina ei moartă crestele aflate în partea de apus a defileului. Pe cele dinspre răsărit însă, pe unde coborîseră copiii, mai stăruia încă negura, iar jos, hău negru, posomorît, se zărea o prăpastie adîncă. Aram sta pe piatră şi asculta încordat glasurile naturii. Dar în liniştea care domnea în jur nu auzea decît sîngele său zvîcnindu-i în vine.

Iată însă că luna lumină deodată viu sălciile şi arţarii... „Ce-i asta? se miră Aram. Doar acolo, lîngă sălcii, erau şi alţi arţari. Iar arţarul are coaja întunecată. Atunci de ce s-au albit? Cine a cojit copacii?"...

Copacul acela ciudat, cu ramurile dezgolite, întinse în toate părţile, îl tulbură. Aram se stăpîni: copacul părea un drumeţ care, rămas pe malul unui pîrîu îngust, dar repede, nu se poate hotărî dacă să sară sau nu pe celălalt mal... Vînătorul ar fi vrut să strige de aici, din vîrful stîncilor. Doar de aceea se trudise să urce coasta povîrnită, abia trăgîndu-şi sufletul. Dar se temu. Dacă nu-i vor răspunde decît munţii cu ecoul lor? Se spulbera şi ultima lui nădejde...

Rămase aşa multă vreme. Cînd, în sfîrşit, se hotărî, îşi zise:

— Hai să te încerc, norocule!

Se ridică şi deschise gura, cu gîndul să strige din răsputeri, însă nu izbuti. O forţă nevăzută îi încleşta gîtlejul, iar inima îi bătea să se spargă. S-ar fi zis că de strigătul acela atîrnă întreaga lui viaţă, că el avea să hotărască dacă va mai trăi sau nu... Aram aşteptă, impunîndu-şi să se mai liniştească. Apoi îşi drese glasul, îşi umplu plămînii cu aerul rece şi proaspăt al munţilor şi strigă din toate puterile:

— Aşot, e-e-ei, Aşo-ot!

„Aşot, e-e-e, Aşo-ot!" repetă ecoul munţilor.

Aram tăcu. Încremeni ciulind urechile, aplecat asupra defileului şi temîndu-se chiar să mai respire. Trecură doar cîteva clipe, care lui i se părură o veşnicie. Şi tocmai cînd i se risipea ultima fărîmă de nădejde şi se pregătea să-şi repete chemarea, scînteie deodată în pîclă norocul orb al vînătorului... Dinspre partea opusă a crestelor ajunse pînă la el zvon de glas subţirel:

— Hei, hei, hei ! Apoi acelaşi glas strigă alarmat: Aşot, Gaghik ! Sculaţi-vă ! Ne strigă cineva !

Aerul nopţii era atît de limpede, încît auzul ascuţit al lui Aram prinse nu numai sunetul glasului, dar şi cuvintele. Auzind numele băiatului mai drag decît viaţa, Aram, omul puternic ca o stîncă, se lăsă sleit de puteri pe o piatră şi izbucni în plîns... Lacrimi fierbinţi i se prelinseră pe chipul lui ars de soare şi vînt... Iar de pe inimă i se luă povara grea care îl chinuia de o lună şi jumătate.

De sus, de pe stînci răsuna :

— Aici, aici sîntem !

— Ajutaţi-ne ! Salvaţi-ne !

Aram auzi pe cineva plîngînd. Plîngea fetiţa, poate de fericire, cum plîngea şi el, om în toată firea, călit de viaţă. Aram se ridică, dădu să răspundă, dar glasul nu i se mai supuse. Apucă arma şi, una după alta, bubuiră în munţi două împuşcături... Două licăriri izbucniră din ţevile de oţel ale armei lui de vînătoare...

— Tată ! Tată !

Aşot recunoscuse împuşcăturile. Ori de cîte ori erau la vînătoare şi se rătăceau unul de celălalt, tatăl îşi chema feciorul cu două împuşcături. Acesta era semnalul lor !

— Nene Aram, nene Aram ! răsună glasul subţire al lui Gaghik.

— Tată, tată ! strigă tulburat Aşot.

Şuşik plîngea în hohote.

Noaptea, în munţi, nu-i nevoie să strigi. E de ajuns să vorbeşti clar şi răspicat. Şi dacă între cei care vorbesc se află un defileu, aerul care-l umple transmite, de pe o pantă la cealaltă, fiecare cuvînt, atît este de curat şi de liniştit.

Asta o ştia Aram foarte bine, aşa că, străduindu-se să-şi liniştească bătăile inimii, începu să vorbească cu glasul lui obişnuit, aşa cum vorbea acasă :

— Ei, băiete, sînteţi în viaţă ?... Toţi ?...

— Toţi, toţi !... ţipă Aşot cît îl ţinea gura. Dar tocmai din cauza asta vorbele lui se desluşeau anevoie.

— Vorbeşte rar, ca mine... Sînteţi sănătoşi ? Nu-i nimeni bolnav ?

— Sănătoşi, nene Aram. Sîntem ca la băi ! Aerul e curat, e răcoare — răspunse Gaghik în locul lui Aşot.

Aram rîse fericit, răsunător.

— Ei, băiete, băiete ! Tot aşa ai rămas, glumeţ ? Cum o duceţi ?

— Nu te văd, tată! Ieşi la lumină! îl rugă Aşot.

Aram se ridică pe o muchie scăldată de lună şi copiii văzură limpede umbra uriaşă a unui bărbat cu arma în mînă.

— Vai, de cînd ai crescut aşa de mare, nene Aram? întrebă Gaghik, uimit.

Glumea, vezi bine. Căci, proiectat pe fundalul cerului, şi un vultur pe o creastă pare uriaş. Darămite un om!

Vorbiră mult timp. Iar inimile lor tulburate se liniştiră treptat.

— Unde e mama? Ce fac surioarele mele? vru să ştie Şuşik.

— Aşhen o fi plîngînd, săraca, uitîndu-se la gheata ta, căci ţi-am găsit gheata în albia torentului... Am găsit şi cărţile voastre... Aso, abaua te-aşteaptă în sat... Ei bine! Hai să cobor la voi!

— Nu, tată! Să nu faci asta! Poteca e blocată... Întoarce-te în sat, iar mîine dimineaţă veniţi după noi! spuse Aşot.

— Vin, vin acum, puiul meu de leu! Ce să caut în sat?

— Poteca e îngheţată! Nu veni! strigă Aşot, speriat. Întoarce-te acasă, linişteşte-o pe mama, linişteşte-i pe toţi!

— Ai dreptate, fiule. Omul nu trebuie să se bucure de unul singur! Aşteptaţi-ne, venim în curînd după voi.

Şi porni spre sat cu pas atît de uşor, de parcă nici nu atingea pămîntul, purtat parcă de un nor...

Luna scălda într-o lumină lăptoasă valea şi vîrfurile cărunte ale Araratului, crestele învecinate. Era atîta linişte în jur şi atîta măreţie, încît ai fi zis că întreg universul e stăpînit de o fericită taină. Sau era, poate, îndepărtatul suflu al primăverii, care răzbea pînă acolo?... Dacă nu cumva, doar inima unui părinte fericit în care se năşteau şi răsunau sunete pline de bucurie şi scînteiau culorile primăverii...

Aram parcă plutea. Uneori se oprea, privea în jur la lumea ce se întindea înaintea lui şi se simţea mîndru şi puternic. I se părea că nu există forţă pe lume în stare să-l mai biruie...

Pe creasta ce se înălţa semeaţă deasupra satului, Aram se opri. În drumul lor spre cîmpie, munţii se sfîrşeau aici. De la poalele lor începea şesul. Lîngă creasta aceasta se termina şi viroaga ce cobora din munţi, iar jos, la poale, se întindea satul, acum adormit. Dormeau sub mantia albă a zăpezii livezile care înconjurau Aighedzorul. Şi doar luminile

puternice ale felinarelor electrice care se ţineau lanţ pe străduţele lui stăteau mărturie că viaţa nu se oprise în loc.

Aram se aşeză pe marginea drumului şi îşi privi satul. Apoi se ridică şi, cu un glas în care răsună o bucurie nestăvilită, strigă cît îl ţinură puterile :

— Ei, oameni buni, sculaţi ! Sculaţi, că am găsit copiii ! Apoi îşi luă puşca şi vesti bucuria prin două împuşcături. Ei, oameni buni ! Am găsit copiii ! I-am găsit ! Sculaţi !

Treziţi de împuşcături, sătenii se sculară. Se aprinseră luminile şi prinseră a scîrţîi uşile. Oamenii, pe jumătate dezbrăcaţi, ieşeau în uliţă.

— Aram ! E Aram... A găsit copiii... Sculaţi-vă ! răsuna prin tot satul.

Încă nu se luminase de ziuă cînd crestele stîncoase ce înconjoară defileul Panterei mişunau de oameni. Veniseră cu torţe în mîini şi, la lumina lor, siluetele şi mişcările sătenilor păreau ceva din domeniul fantasticului. Umbrele coborau, se multiplicau, se mişcau atît de ciudat pe stînci, încît copiii, care se uitau la ei de jos, aveau impresia că acolo, printre stînci, se duce o luptă aprigă cu nişte duşmani care au atacat o cetate medievală.

Colhoznicii munceau pe poteca Dracului, străduindu-se s-o cureţe de gheaţă şi de zăpadă. Sute de oameni se îmbulzeau sus, pe stînci, torţele gigantice ardeau viu. Prin zgomotul ce stăruia pe munte ajungeau pînă la copii strigăte ce făceau să le tresalte inima de bucurie :

— Copiii ! S-au găsit copiii noştri ! Dragii noştri !

EPILOG

E cald, tare cald în valea Araratului ; atît de cald încît spre amiază aerul e greu şi gros ca pîcla. Uscăciunea aceasta învăluie pămîntul tot, şi tot ce e viu se ascunde de suliţele de foc ale soarelui. Păsările îşi iau zborul spre locurile ferite şi răcoroase din depărtări, iar celelalte vieţuitoare se pitesc prin crăpăturile pămîntului. Pînă şi şerpii se tîrăsc spre munte. Pleacă, vorba ceea, „la băi".

Şi pe această arşiţă cumplită, cînd pe cer nu se zăreşte nici un norişor, de pe munţii roşcaţi care se pleacă deasupra văii în partea ei stîngă, se prăvăleşte deodată un torent vijelios şi tulbure. Vuind şi bubuind, se varsă în jos, spre Arax, se varsă în rîu şi, tulburîndu-i apele cristaline, dispare. De parcă nici n-ar fi fost !

Ce-o fi cu torentul acesta, unde s-a născut şi încotro aleargă ?

Veacuri de-a rîndul oamenii şi-au frămîntat mintea, vrînd să dezlege taina. Şi misterul acesta ar fi rămas, de bună seamă, nedezlegat dacă, într-una din minunatele zile de toamnă, un grup de pionieri n-ar fi plecat din satul Aighedzor la o fermă din munţi, ca să-şi vadă viţeii daţi în grija lor. La întoarcere, ei au nimerit în defileul Panterei şi, o lună şi jumătate, au stat în captivitatea lui.

Copiii au ieşit de acolo arşi de soare şi vînt, dar viaţa dusă în defileu le-a călit şi trupul, şi sufletul. Cumplitele stihii ale iernii în munţi au abătut asupra lor geruri, furtuni, foamete, lipsuri grele, ameninţîndu-i cu moartea... Dar pionierii nu numai că nu şi-au pierdut cumpătul. Dimpotrivă, ei au ieşit învingători din această luptă crîncenă !

Trecute sînt, au rămas în urmă zilele grele, gerurile, viscolele, foamea...

S-a înstăpînit o nouă primăvară în valea Araratului, şi din nou apele Araxului s-au umflat, sînt tulburi.

De jos, începînd de la defileul Panterei, în ţinuturile înţelenite ale văii Araratului, duduind şi fumegînd, tractoarele au pornit să ia cu asalt pămîntul. Ară porţiuni încă neatinse de mînă de om şi culcă rînduri late de brazde, galbene, lutoase.

Arşak, grădinarul, scoate din coş butucii de viţă sălbatică şi-i înmînează şcolarilor care-l înconjoară.

— Şi-acum, dragii mei, plantaţi-i, dar cu multă grijă, ca să se prindă toţi ! îşi dăscăli el tinerele ajutoare.

Şi butucii de viţă, crescuţi cîndva în defileul Panterei, coborîră cu grijă în şănţuleţele anume săpate pentru ei.

Arut nu mai e preşedintele colhozului. Acum alţi oameni conduc colhozul din Aighedzor şi această vie se naşte sub conducerea lor. Este singura vie din valea Araratului care iarna nu va mai trebui îngropată, şi primăvara dezgropată. Se va înfăptui visul lui Arteom Saroianţ, care a lăsat oamenilor moştenire roadele muncii îndelungatei sale vieţi.

...Un turism vine de la Erevan şi coteşte la dreapta, spre albia uscată a torentului misterios ; din maşină coboară cîţiva bărbaţi, cu serviete în mîini.

— Este pe aici vreunul din „captivii“ din defileul Panterei ?... întrebă unul dintre noii sosiţi. N-ar vrea să ne arate şi nouă unde era via ?

Sînt cercetători ai Academiei de Ştiinţe, veniţi să ia butuci pentru staţiunea experimentală.

Vin apoi la Aighedzor, de la Erevan, şi nişte geologi îmbrăcaţi în salopete de doc, care cercetează peştera şi dezleagă taina torentului. Aruncînd stîncile în aer cu ajutorul explozivilor, geologii descoperă un bazin subteran cu ape întunecate şi reci. Gura acestui rezervor este acoperită de o piatră mare, care se mişcă. Cînd bazinul se umple, sub presiunea apei piatra se dă la o parte şi sloboade torentul. După ce apa se revarsă, piatra revine la locul ei.

Iată cît de simplă era toată povestea aceea misterioasă !

Colhozul a disciplinat acest bazin. Din toamnă şi pînă la sfîrşitul primăverii, apa se adună în el, dar nu se mai revarsă cînd îi vine chef. Nu. Îndată ce plantaţiile tinere încep să aibă nevoie de umezeală, Aram vînătorul coboară pe

poteca Dracului, în defileul Panterei, şi deschide ecluza care s-a construit acolo.

Odată, Aram a zărit pe un vîrf de munte un berbec singuratic, care se uita uimit la cursul liniştit al apei. Era iedul Negruţei. Maică-sa se întorsese de mult la fermă, iar el tot îşi mai ducea viaţa în sălbăticie, şi nici îndemnurile lui Aso, nici vicleşugurile lui Aram nu au izbutit să-l atragă. Născut în sînul naturii, crescut în libertate, el n-a vrut niciodată să se despartă de munţii săi dragi...

Azi e vineri. Peste două zile Şuşik se va duce la fermă, dar Aso nu şi-a făcut încă toate lecţiile. Nu-i nimic ! O să le facă ; pînă acum, ciobănaşul n-a roşit niciodată în faţa micii sale dăscăliţe.

Cu inima plină de căldură, Aso îşi scoate fluierul drag de la brîu şi sloboade deasupra păşunilor triluri argintii. Ridică apoi o pietricică şi o aruncă după o capră ce s-a răzleţit de turmă. Pe urmă îşi scoate tichia de pîslă înfăşurată cu o basma de mătase şi, ducîndu-şi mîna dreaptă la ureche, prinde să cînte, şi o gingaşă melodie kurdă se revarsă peste munţi :

Berevane, berevane,
Cît de minunată este chemarea primăverii,
Apa pîrîului ce aleargă din munţi.
Dar nu se poate compara ea
Cu cîntecul duios al surioarei mele.
Cît de minunate sînt primăvara florile,
Ce împodobesc cîmpiile.
Dar mai minunată eşti tu,
Şuşik, surioara mea.

Şuşik se uită mîndră la rîndurile de lăstari tineri de viţă, iar vîntul blînd, primăvăratic ce bate dinspre munţi poartă pînă la ea melodia cunoscută şi dragă. Ducîndu-şi mîna smeadă la ochi, fetiţa încearcă să desluşească pe creasta muntelui silueta mică a ciobănaşului. Apoi, întorcîndu-se spre băiatul care lucrează alături de ea, rosteşte cu glas cald :

— Auzi, Aşot ? Cîntă Aso... Aso al nostru...

CUPRINS

VĂ RECOMANDĂM SĂ CITIŢI CĂRŢI APĂRUTE ÎN EDITURA TINERETULUI

Vasile Băran	*ULUITOAREA DISPARIŢIE A UNUI CAP LINIŞTIT*
Radu Boureanu	*ÜSTÜNE SAU COLINA GOALĂ*
Lucia Demetrius	*O CĂLĂTORIE CIUDATĂ*
V. Em. Galan	*CĂRŢILE HORODIŢEI*
Constantin-Georgescu	*GEAMUL DINSPRE DRUM*
Ştefan Gheorghiu	*LEBĂDA*
Ioan Grigorescu	*OBSESIA*
Remus Luca	*CU CE SE ŞLEFUIESC DIAMANTELE*
Nagy Olga	*SIDONIA*
Leonida Neamţu	*FRUMUSEŢEA PIETREI NEVĂZUTE*
Letiţia Papu	*ÎNTRE DOUĂ OGLINZI*
D. R. Popescu	*SOMNUL PĂMÎNTULUI*
Vasile Rebreanu	*CĂLĂUL CEL BUN*
M. Stoian	*REPORTER ÎN ANCHETĂ*
Nicolae Ţic	*ORAŞUL CU O MIE DE BLESTEME*
Nicolae Velea	*PAZNIC LA ARMONII*
Petru Vintilă	*VENDETA*

Redactor responsabil: ALEXANDRINA ŢIMPĂU
Tehnoredactor: CONSTANŢA VULCĂNESCU

Dat la cules 15.10.1965. Bun de tipar 27.01.1966. Apărut 1966. Comanda nr. 6453. Tiraj 25160. Broşate 23100+ legate 2060. Hîrtie tipar sul de 50 g/m² 540×840/16. Coli editoriale 27,64. Coli de tipar 28,5. A.T. 12446. C.Z. pentru bibliotecile mici 8 S — 93 = R

Tiparul executat sub comanda nr. 50842 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România

Lei 11